231

A. R. D.
MARCI SERIO
S. T. D.
PANORMITANI
BENEFICIALIS S. HIPPOLYTI
VRBIS PANORMI

DE RESTITVTIONIS ONERE
TRACTATVS SECVNDVS

CVM INDICIBVS OMNIVM RERVM NOTABILIVM

EDITIO PRIMA.

PANORMI Apud Petrum Coppula M. DC. XXXXVII.

Imprimatur Salerno Vic. G. *Imprimatur de Denti Præſ.*

LECTORI BENEVOLO.

ILLE ego Suburbij Rector, qui primum de Officio, & Parochi poteſtate, deque quinque Sacramentis primũ intui cõmodum tractatũ (Amice Lector) ſatis, licet ſummatim diſſerui. Nunc Dei gratia in Diui Hippolyti Eccleſia, titulo permutato, intra Vrbis mænia Parochus exiſtens, ſub tali auſpicio ſecundum hunc ad illum adnectendum cenſui, vtpote, & Parochis, & Confeſſoribus in vniuerſum valde vtilem, imo & pernecesſarium. Hic etiam eadem methodo, breuitateque non diſſimili congerere curaui, quæ apud ſelectiſſimos auctores fuſius diſputantur, pro certo mihi in animum inducens non ingratam tibi futuram operam meam, ſi breuitati conſulens, tuum induxeris illum perlegere. Perlege quæſo libenti animo, habebiſque pro comperto nihil vltra fortaſſis, in hac tanti momenti materia deſiderari poſſe, ad ſtudioſorum inſtrutionem, vbi, & opinionum varietas in vnam, quo ad fieri potuit benigne redacta, earumque, quæ potiſſimæ viſæ ſunt rationum fulcimine ſuffulta, & primæ Claſſis Doctorum auctoritate corroborata, oblectationem pariter, ac profectum tibi paritura erit. Id ſi reapſe (vt tua ſaltem benignitate, ſi non mea induſtria futurum confido) eueniet duos alios non minus vtiles, quam neceſſarios tractatus tomo altero cõplectendos, tibi iam exhibitos arbitrare. Interim dum illos ad incudem reddo, hunc hilari qua ſoles fronte excipe, huic gratulare, qua debes humanitate, & vale.

Digitized by Google

INDEX DISPVTATIONVM DIFFICVLTATVM AC QVAESITORVM SECVNDI TRACTATVS PRIMI TOMI.

DISPVTATIO I.

DE reſtitutione in communi pag. 1.

PRIMA DIFFICVLTAS.

De reſtitutionis Natura 2.

Quær. I. An actus reſtitutionis ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ 2.

II. Quo pacto differant ſatisfactio, & reſtitutio 3.

III. An reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem 5.

IV. Quo præcepto ſit neceſſaria reſtitutio ad ſalutem. 6.

DISPVTATIO II.

DE cauſis, ex quibus oritur reſtitutionis obligatio 7.

PRIMA DIFFICVLTAS.

De reſtitutione, quæ oritur ex re accepta pag. 8.

Quær. I. An poſſeſſor bonæ fidei dubitans rem eſſe alienam, teneatur illam reſtituere 9.

II. An poſſeſſor bonæ fidei ex re aliena faciat aliquos ſibi fructus proprios 11.

III. An fructus ex re aliena percepti ſint reſtituendi, dum conſumpti ſunt 12.

IV. An, qui bona fide emit rem furtiuã teneatur illam reddere proprio domino 13.

V. An, qui gratioſo titulo rem furtiuam accepit à fure, debet illam domino reſtituere 14.

VI. An mala fide emens rem alienam teneatur illam reſtituere domino 14.

VII. An, qui dubitans rem eſſe furtiuam, emit eam in proprium commodum, poſſit illam retinere, vel alienare 15.

VIII. Ad quid teneatur, qui inueniunt bona incerta, & vacantia 16.

SECVNDA DIFFICVLTAS.

De reſtitutione, quæ oritur ex iniuſta contrectatione rei alienæ 17.

Quær. I. An vt aliquis reſtituere teneatur ratione iniuſtæ contrectationis rei alienæ, committere debeat aliquam culpam, & cuiuſnam ſpeciei, & quãta grauitatis 18.

II. An Domini brutorum, & animantium, vel mancipiorum, per quæ dãnum infertur teneatur ad reſarciendũ damnum illatum 19.

§ DI-

DISPVTATIO III.

De perſonis, quæ ad reſtitutionem obligantur 21

PRIMA DIFFICVLTAS.

Quænam ſint cauſæ, quæ obligantur ad reſtitutionem ex iniuſta rei alienæ cõtrectatione 21.

Quær. I. *An oriatur obligatio reſtitutionis ex damno illato, ex cauſa efficienti* 22.

II. *An cauſa illa, ex cuius iuſſione illatum eſt dãnũ teneatur ad reſtitutionẽ* 23.

III. *An conſulens, ex cuius conſilio ſequutũ eſt dãnũ teneatur reſarcire illud* 24.

IV. *An cauſa conſenſiens, ad reſtitutionem teneatur* 27.

V. *An palpans, ſeu adulator ad reſtitutionem teneatur* 28.

VI. *An receptator, qui nomine recurſus ſignificatur ad reſtitutionẽ teneatur* 28.

VII. *An cauſa participans ad reſtitutionem teneatur* 29.

VIII. *An, qui negatiue, & indirecte sũt cauſa dãni, ad reſtitutionẽ teneãtur* 31

IX. *An Confeſſarij teneantur ad reſtitutionem, quando ex eorum negligentia oritur alterius damnum* 33

DISPVTATIO IV.

De reliquis reſtitutionis circumſtãtijs pag. 35.

PRIMA DIFFICVLTAS.

Quid ſit reſtituendum 35.

Quær. I. *Quæ nam res ſit obnoxia reſtitutioni* 35.

II. *An commodatarius, qui veſtem, aut equum commodata accepit, aliquid reſtituere teneatur, quoties apud ipſum pereunt* 36.

III. *An depoſitarius reſtituere teneatur, quoties depoſitum eius culpa perit, & quid dicendum de Aduocato* 38.

SECVNDA DIFFICVLTAS.

Quantum reſtituendum ſit. 39.

Quær. I. *Quantum reſtituere debet ille, qui damnificat aliquem in re, ad quã tantum erat in potentia* pag 40.

II *An iniuſtus poſſeſſor retineri poſſit expenſas & meliorationes in re aliena factas* 40.

TERTIA DIFFICVLTAS.

Cui facienda eſt reſtitutio 43.

Quær. I *An qui rem ſurripuit à latrone, vel iniuſto poſſeſſore illam reſtituere teneatur vero domino* 43.

II. *Cui faciẽda ẽ reſtitutio, quãdo domin' rei eſt omnino ignotus, aut incertus* 45

III. *Cui facienda eſt reſtitutio rerum inuentarum* 46.

IV. *Cui reſtituẽdũ ſit acceptũ ob turpẽ cauſã, ſi reſtitutioni obnoxiũ ſit* 49.

V. *Cui reſtituendum ſit acceptum, quod eſt illicitum ex parte recipientis, ſi ſit obnoxium reſtitutioni* 52.

VI. *Cui reſtituendum ſit pretium datum pro opere, quod cedit incommodum accipientis, vel in honorem Dei* 53.

VII. *Cui reſtituendum eſt pretium acceptum ob actum quem ex iuſtitia facere quis tenetur* 53.

QVARTA DIFFICVLTAS.

De loco vbi facienda ſit reſtitutio 54.

Quær. I. *An poſſeſſor malæ fidei teneatur ne proprijs expenſis rem ablatam mittere ad Dominum* 55.

II. *In quo nã loco poſſeſſor bonæ fidei teneatur reſtituere rẽ, quã apud ſe habet* 56

QVINTA DIFFICVLTAS.

Quando reſtituendum ſit. 57.

Quær. I. *An ſtatim reſtituendum ſit* 57.

II. *Eſtne abſoluendus ille, qui magnam pecuniæ ſumã debet, & cõmode poteſt p totã reſtituere, nolit tamẽ p partes* 58

SEXTA DIFFICVLTAS.

Quommodo reſtituendum ſit 59.

Quær. I. *An teneatur ad iteratam reſtitutio-*

tutionem poſſeſſor rei alienæ, quo tempore res, quæ reſtituitur perit antequã vero domino reſtituatur. 59.

SEPTIMA DIFFICVLTAS.

Quo ordine ſit reſtituendum pag. 61.

Quær. I. *Quinam ordo ſeruandus eſt, quoties bona debiteris non ſufficiunt ad reſtitutionem* 61.

II. *Qui ordo ſeruandus eſt inter debita certa* 62.

III. *An debitor, qui prædictum ordinem in reſtituendo non ſeruat, teneatur ad reſtitutionem damni alijs creditoribus ſequuti* 64.

IV. *An inter chirographarios carentes privilegio poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis ditioribus* 65.

V. *An inter certos creditores, prius ſoluẽdum ſit venditori cui pretium non dum eſt ſolutum, re vendita extante* 66.

VI. *An quoties debita totam hereditatem exhauriant ſoluenda ſint prius debita, quàm expenſæ funerum* 67.

VII. *An debita ex delicto ſoluenda ſint prius, quã debita ex iuſto cõtractu* 67.

DISPVTATIO V.

De reſtitutione in particulari p. 68.

PRIMA DIFFICVLTAS

De reſtitutione facienda ratione damni in rebus ſpiritualibus. 68.

Quær. I. *An qui proximum læſit in bonis ſpiritualibus teneatur ei aliquid reſtituere* 69.

II. *An ad aliquam teneatur reſtitutionẽ, qui aduecat aliquem ab ingreſſu religionis, vel ingreſſum nouitium, aut profeſſum extrahit* 70.

SECVNDA DIFFICVLTAS.

De reſtitutione facienda ratione damni illati in bonis corporis 72.

Quær. I. *An iniuſte occidens, aut mutilãs ad aliquam teneatur reſtitutionẽ* 72.

II. *An homicida, ſeu mutilator ad ſupradictam reſtitutionem teneatur hæredibus Defuncti occiſi* 74.

III. *An qui modum iuſtæ defenſionis exceſſit reſtituere teneatur* 76.

IV. *An ſi homicida, vel mutilator ſubſtineat pœnam à lege, vel Iudice illatã teneantur aliquid reſtituere pro damnis inde ſequutis.* 78.

V. *An pro expenſis funeris aliquid reſtituere teneatur homicida* 78.

VI. *An deflorans virginem aliquid reſtituere teneatur* 79.

VII. *An virginis deflorator, ſi eam decepit premiſſione coniugij, poſtea teneatur illam ducere* 80.

VIII. *An qui prius votum religionis, aut caſtitatis emiſit, ſi poſtea virginem defloravit fide data de matrimonio contrahendo, animo vero, vel ficte teneatur ad matrimonium, vel potius ad votum* 81

IX. *An adultera aliquid reſtituere tenetur marito adulteræ ratione iniuriæ* 82.

X. *An adultera ratione partus ſequuti ex adulterio aliqd reſtituere teneatur* 83.

TERTIA DIFFICVLTAS.

De reſtitutione facienda ratione damni illati in bonis externis 83.

Quær. I. *An qui proximum infamauit teneatur cum periculo vitæ ad reſtitutionem famæ* 84.

II. *An nequiens infamator reſtituere famam, teneatur illam pecuniam compenſare* 85.

III. *An ſi fama alia via reconciliata ſit teneatur infamator eam reſtituere* 85.

IV. *An ſi infamia propter temporis diuturnitatem obliuioni data eſt, teneatur infamator ad illam reſtituendam* 86.

V. *An iniquus infamator teneatur om-*

nia reſarcire damna ex ſequuta infamia 86.

VI. *Quommodo fama eſt reſtituenda* 86

VII. *An defuncto reſtituēda ſit fama* 88

VIII. *An fama reſtituere teneatur ille, qui bona fide putans eſſe verum, & publicum, narrauit, & infamauit proximum, eius manifeſtando crimen* 88.

IX. *Quænam cauſæ excuſent famæ reſtitutionem* 8°.

X. *An ad reſtitutionem honoris, aliquis teneatur.* 89.

XI. *Quommodo reſtitutio faciēda eſt pro læſione honoris* 89.

QVARTA DIFFICVLTAS.

De reſtitutione rerum externarum præter famæ, & honoris reſtitutionem 90.

Quær I. *Qualiter dominium acquiratur, vel amittatur in feris.* 90.

II. *An licite prohiberi poſſit venatio, & piſcatio* 91.

III. *An quis venari poſſit in prædio alieno* 93.

IV. *Quodnam peccatum committat, & an ad reſtitutionem teneatur is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aut piſcatur* 94

V. *An liceat columbas capere, & occidere, quæ non amiſerunt conſuetudinem redeundi* 97

VI. *Quodnam peccatum committat, & an ad reſtitutionem teneatur, qui contra iuſtam prohibitionem paſcit, aut ligna cedit* 98.

QVINTA DIFFICVLTAS.

De ludo, & eius Natura 110.

Quær. I. *An, qui ludo prohibito aliquid eſt lucratus teneatur ad illius reſtitutionem* 101.

II. *An, qui ludo vetito perdidit teneatur in conſcientia amiſſam pecuniam ſoluere* 103.

III. *An ſeruus, qui aliquid ludo acquiſiuit teneatur illud reſtituere* 104.

IV. *An filius familias poſſit aliquid ludo exponere* 105.

V. *An filius familias, vel alius, qui ludēdo alienare nequit, ſi aliquid ludo lucretur illud reſtituere teneatur* 106.

VI. *An filius familias, qui v.g. perdere poteſt quinque ex centum ſibi á patre conceſſis, poſſit lucrari ab alio plura quā quinque* 107.

VII. *An minor poſſit lucrari, & ludere inſciis Tutoribus.* 108.

VIII. *An ſi quis ita ſit ludi peritus vt moraliter certum ſit ipſum lucraturum, ſi lucretur ad eius teneatur reſtitutionem* 108.

IX. *An maritus notabilem quantitatem in ludo amittens teneatur ipſe, vel colluſores reſtituere vxori, & an vxor inſcio, aut inuito marito ludere poſſit* 109

X. *An religioſi poſſint aliquid ludo exponere* 110.

SEXTA DIFFICVLTAS.

De bello 111

Quær. I. *An bellū aliquādo ſit licitū* 111

II. *An ſi Principes inferant bellum ex iuſta cauſa ſine recta intentione bellum ſit iniuſtum* 114.

III. *An aliquando poſſit denegari tranſitus militum pro bello inferendo alieni Principi* 114.

IV. *Quænam liceant in bello iuſto* 114.

V. *An in bello iuſto liceat interficere Innocentes* 115.

VI. *An bona Innocentium poſſint in bello iuſto diripi & deuaſtari.* 116.

VII. *An innocentes poſſunt in ſeruitutem redigi* 117.

VIII. *An Principes habentes iuſtam cauſam inferendi bellum, ſi ex illo tamen in perniciem regnorum maxima damna timerentur, poſſint illud adhuc indicere* 118.

An

IX. An licitum ſit Principi vti inſidijs in bello iuſto, & quo tempore bellare poſſit 119.
X. *An detur bellum ex vtraque parte iuſtum, & an milites teneantur examinare iuſtitiam belli* 120.
XI. *An capti in bello poſſint fugere, & bona poſſeſſa à Turcis ſibi vſurpare* 123
XII. *An liceat tradere ciuitatem militibus in prædam* 123.
XIII. *An milites teneantur cum vitæ periculo, non deſerere arces, & stationē, & caſtra, & in quonam peccent erga eos, apud quos commorantur* 124.
XIV *Quanam peccata committat Princip:s, & exercitus ſuperiores in ordine ad Milites* 125
XV. *An Epiſcopis, & Clericis licitum ſit pugnare* 126.

SEPTIMA DIFFICVLTAS.

De tributis, & gabellis 128.
Quær. I. *Quid nomine gabellæ ſignificetur.* 128.
II. *Quid requiratur vt gabella iuſte impoſita cenſeatur* 128.
III. *An Eccleſiaſtici á gabellis ſint exēpti, & quo iure* 130.
IV. *An gabella impoſita alicui Regno propter bella, & ſumptus, quos ſubſtinet Rex in alijs Regnis ſit iuſtā* 135.
V. *An ſi Rex ſua culpa propter largitiones immoderatas, ludos, bella iniuſta, conuiuia, &c. in egiſtatem inciderit vrgente hac neceſſitate, ponat nouam gabellam, ſit iuſta* 136.
VI. *Quanam forma ſeruanda ſit in gabella iuſta* 136.
VII *An gabella impoſita rebus ad proprios vſus neceſſarijs ſit iuſta, vt carnibus, piſcibus, ſali, frumento, olio, &c.* 137.
VIII. *An gabella impoſita ob aliquam cauſam, ſi in alienos vſus conuertatur ſit iuſta.* 138.
IX. *An fraudantes iuſtam gabellam peccent, & teneantur ad reſtitutionē* 138
X. *An, qui á Principe, vel Ciuitate læſus eſt, poſſit fraudando gabellam, ſibi debitum compenſare* 139.

DIFFICVLTAS OCTAVA.

De contractibus in genere 140.
Quær I *Quid ſit contractus, & in quo differat à Pacto* 140.
II. *Quotuplex ſit contractus paulo latius ſumptus* 142.
III. *An omnis contractus obligationem inducat non ſolum in foro interno, verum, & in externo* 143.
IV. *An error, vel ignorantia diſſoluat contractum* 144.
V. *An contractus metu celebratus ſit validus* 145.
VI. *An contractus, qui nullus eſt iure ciuili obliget in foro conſcientiæ* 150.
VII. *An contractus vitioſus reddatur ex parte contrahentium* 152.
VIII. *An contractus, iuramento firmetur* 154.

NONA DIFFICVLTAS.

De contractibus in particulari 156.
Quær. I *Quid ſit promiſſio* 156
II. *Quid ſit donatio* 158.
III. *An donatio inter coniuges, & inter liberos, & parentes ſit valida.* 159.
IV. *Quot modis donatio inualida inter coniuges facta, confirmari poſſit* 163
V. *Quid ſit teſtamentum, & quas ſolemnitates requirat* 164.
VI. *Qui nam poſſint, quique non poſſint teſtari* 168.
VII. *An Clerici non religioſi beneficiarij teſtari poſſint.* 170.
VIII. *Quid ſit teſtamentum ad pias cauſas, & an valeat abſque ſolemnitatibus iuris ciuilis* 173.
IX. *Qui nam ad pias cauſas teſtari poſſint*

ſint 174.
X. *Quid ſit legatum* 176.
XI. *Quid ſit mutuum* 180.
XII. *Quid, & quotuplex ſit vſura, & an ſit illicita* pag. 182.
XIII. *De mutuo in ordine ad vſurã* 183.
XIV. *An mutuator ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis poſſit vltra ſortem aliquid exigere* 186.
XV. *De emptione, & venditione* 190
XVI. *Quid ſit negotiatio, & an licita ſit* 198.
XVII. *Quid, & quotuplex sit cẽſus* 199.
XVIII. *De cambijs* 201.
XIX. *De Locatione, & conductione* 206
XX. *Quid ſit emphyteuſis, & feudum* 206
Vlt. *Quid sit ſocietas, & quænam conditiones ad ipſam requirantur.* 208.

VLTIMA DIFFICVLTAS.

De cauſis excuſantibus à reſtitutione, vel omnino, vel ad tempus 209.

Quær. I. *An inopia, vel impotentia excuſet debitorem á reſtitutione.* 209.
II. *An si quis in extremo periculo exiſtẽs, vt hoſtem fugiat vtatur equo alterius, si contingat equum perire ad reſtitutionem teneatur* 210.
III. *An grauis neceſſitas debitoris, vel proximi excuſet á reſtitutione* 210.
IV. *An debitor ratione damni ſibi imminentis à reſtitutione excuſetur* 211.
V. *An creditoris remiſſio á reſtitutione excuſet* 211.
VI. *An vt libera ſit remiſſio opus eſt petenti remiſſionem, offerre pecuniam creditori, & habere animum paratum ſoluendi* 213.
VII. *An ceſſio bonorum excuſet á reſtitutione* 213.
VIII. *An ſi reſtitutio grauiter nociua ſit creditori, vel alteri debitor eam differre poſſit* 214.
IX. *An ſi quod tibi debeo ſoluam tuo creditori liber ſim à reſtitutione tibi facienda* 215.
X. *An ſi res debita pereat excuſet à reſtitutione* 215.
XI. *An publica poteſtas excuſet à reſtitutione* 215.
XII. *An religionis ingreſſus excuſet á reſtitutione* 216.
XIII. *An creditoris excommunicatio excuſet à reſtitutione* 218.
XIV. *An creditorum incertitudo excuſet à reſtitutione* 218.
XV. *An diſpenſatio, vel compoſitio cum Prælato excuſet, & quid dicendum de compenſatione* 218.

LAVS DEO.

INDEX
RERVM OMNIVM NOTABILIVM
QVÆ IN SECVNDO TRACTATV

Primi Tomi continentur.

A

ABſoluendus eſt ne ille, qui magnã pecuniæ ſummam debet, & cõmode poteſt totam reſtituere, nolit tamen niſi per partes nu. 1. Et quid ſi ſemel, aut bis promiſit confeſſario reſtituere num. 2. pag. 58.

Abſoluendus eſt ne ille, qui apud ſe bona aliena retinet, & commode illa reſtituere poteſt, nolit tamen illa tempore vitæ, ſed in articulo mortis reſtituere num. 3. Et quid dicendum de his, qui dubitant an ea, quæ retinent iuſto titulo poſſideant, ſed dum viuunt id examinare non curant nu. 4. 58. & 59.

Acceptum ob turpem cauſam ſi reſtitutioni obnoxium eſt cui reſtituendum nu. 1. 50.

Acceptum pro actu turpi patrando ante opus impletum an ſit reſtituendum num. 7. 30.

Acceptum, quod eſt illicitum ex parte recipientis ſi ſit obnoxium reſtitutioni, cui reſtituendum ſit num. 1. 52.

Acceptum reſtitutioni obnoxium an ſtatim reſtituendum ſit num. 1. 57.

Accipiens bona fide à fure emente pecunias furtiuas, vel vinum, oleum, frumẽtum, & his ſimilia, quæ cum proprijs ita commiſcuit, vt non poſſint diſcerni, an domino pecuniarum comparente teneatur ad reſtitutionem nu. 6. 14.

Accipiens rem furtiuam à latrone gratioſo titulo an debeat illam domino reſtituere num. 1. ibid.

Ad inducendam obligationem reſtitutionis ſub peccato veniali an ſatis ſit culpa theologica, quæ ſit peccatum veniale num. 5. 19.

Ad obligationem reſtitutionis ex iniuſta contrectatione rei alienæ requiratur culpa theologica nec ne, & ſi requiritur cuius ſpeciei illa eſſe debeat iniuſtitiæ ne ſolius. An etiam alterius vitij: ac demum in quacumque tandem ſpecie cõſtituatur mortalis ne culpa neceſſario eſſe debeat an venialis num. 2. 18.

Adulter an aliquid reſtituere teneatur marito adulteræ ratione iniuriæ nu. 1. ſiue partus ſit ſequutus ex adulterio, ſiue nõ num. 2. & an adulter ſi certo cognoſcit prolem eſſe ſuam ſaltem reſtituere teneatur ea impenſa in alimenta prolis à tertio anno ætatis, & deinceps quandiu parens tenetur filium alere n. 3. 82.

Adulter an teneatur ad reſtitutionem illius partis hæreditatis, quam pater putatiuus tradit puellæ ſpuriæ credens eſſe

eam

eam propriam filiam num.4. ibid.

Adultera an ratione partus ſequuti ex adulterio aliquid reſtituere teneatur num.1.item an adultera teneatur pecunias per adulterium acquiſitas reſtituere marito num.2. 83.

Actus reſtitutionis an ſit actus iuſtitiæ cōmutatiua num.9. 3.

Actus turpis an ſit vendibilis nu.4. 50.

Alienatio facta pupillo, vel minore de licentia tutoris, vel curatoris valida an ſit num.7.ſiue res alienata ſit mobilis,ſiue immobilis ibid. 91.

Animalia natura manſueta,& domeſtica an, & ſi aliquando longe aberrent an liceat ea capere nu.2.animalia vero fera,ſeu ſilueſtra,quæ vſu ſunt māſuefacta,& abire,& reddire ſolent an liceat ea occupare num. 3. & ſi amittant vſum redeundi an liceat ea occupare ibid. animalia autem quæ omnino,& ſilueſtra,& fera ſunt ſi poteſtatem domini euaſerint, & in libertatē naturalem ſe vindicauerint an vbiq; reperta fuerint ſint primo occupantis num.5. quando nam cenſeantur naturalē libertatē conſequi n.6. 90.& 91.

Acquiſitum ex re aliena arte, negotiatione,ludo,aut propria induſtria,an reſtituendum nu.4. 35.

Aduocatus an teneatur de culpa leui nu. 7.Quid dicendum de Medico,Architecto,Prætore,Magiſtratu,Principe, & alijs officium,vel artificium aliquod factitantibus ibid. item de tutoribus, & curatoribus 39.

Aſtrologi,& diuinatores an teneātur pretium pro diuinatione acceptum reſtituere num.13. 51.

Auctores belli nempe Principes conſiliarij an teneantur integre reſtituere n.7. 30

Auocans aliquem ab ingreſſu religionis, vel ingreſſum nouitium,aut profeſſum extrahit an ad aliquam teneatur reſtitutionem num. 1. Et quid ſi abſque dolo, & fraude,malo animo id fecerit an grauiſſime peccet, & ad reſtitutionem teneatur num.2. 70.

Auocans aliquem per fraudem, & multo magis per vim á firmo propoſito religionis ad quid teneatur num. 4. Quid ſi nouitium vi, aut fraude extrahit à religione teneatur ex iuſtitia religionē ingredi, vim tollere fraudem aperire, & ſuadere reditum num.5. 71.

B

Bellum an aliquando ſit licitum nu. 1.& quas nam condictiones debet habere vt licitum ſit num.4.& ſequētibus 111 & 112.

Bellum gerēns ſine legitima auctoritate alioquin iuſtum ſi damnum dat an teneatur ad reſtitutionem num.8. 113.

Bellum vt iuſtum, & licitum ſit an requiratur vt debita fiat intentione nu. 12. 114.

Bellum illatum á Principe ex iuſta cauſa ſine tamen recta intentione an licitum ſit quær.2.num.1. ibid.

Bellum an detur iuſtum ex vtraque parte num.1. 120.

Beneficiarij an habeant dominium in fructibus ſuorum beneficiorum, & poſſint de illis libere teſtari; & nomine clericorum quid intelligatur nu.2.& clericorum bona quotuplicia ſunt n.3. 170.

Beneficiarij clerici, qui religioſi non ſunt an peccent mortaliter diſponentes ad cauſas profanas partem illam prouentuum,quæ congruenti ſubſtentationi ſuperat,& an diſpoſitio valida ſit num. 8. 172.

Bona incerta si poſt ſufficientem inquiſitionem dominus non inuenitur an sint neceſſario reſtituenda pauperibus nu.2. bona vero vacantia si inueniantur an

ſint

ſint pauperibus diſtribuenda n.4. 16.
Bona naufragantium in littus eiecta á quo occupentur num 5. 17.
Bona alicuius delinquentis per ſententiã iudicis adiudicata fiſco,vel alteri an qui debet delinquenti totum, quod delinquenti debet reſtituere teneatur fiſco nu.4. 43.
Bonorum facta confiſcatione an debita ita tranſeant in fiſcum, vt in poſterũ nulla ſuperſit actio creditoribus condemnati contra ipſum condemnatum num.5. 44.
Bona ob crimen iuſte confiſcanda,ſi fraude,aut mendacijs impediantur ante iudicis ſententiã an reſtituẽda n.6.ibid.
Bona hominum an in triplici differentia ſpiritualia,ſcilicet,quæ ad animam pertinẽt,corporalia,quæ ad corpus ſpectãt, & externa,& fortunæ diſp.5. 68.
Bona ſpiritualia an in duplici differentia alia,quæ immediate pertinent ad animam ſcilicet felicitatem,& vitã æternam conſequendam: alia bona ſpiritualia, quæ non immediate, & an hæc ſint in duplici differentia diff.1. 68.

C

Cambium quid nu. 1. & quotuplex num.2. 200.
Cambium locale per litteras cum recãbio, quo litteræ mittuntur ad locum præfixũ v.g.Romam, ibique ſuum ſortiuntur effectum, deinde Romæ conſcribuntur aliæ litteræ, quibus pecunia Panormũ recambiatur an ſit vſurarium nu. 10. & quas conditiones debet habere ſecundum Pium V. ibid. 203.
Cambium an ſit licitum quando Petrus campſarius accipit hic Panormi pecuniam ſoluendam in primis nundinis Romæ,vbi Petrus campſarius non habet pecuniam,vel amicum reſpondentem,ſeu procuratorem,& petit à campſore,vt ſibi concedat ſuum procuratorem,ſeu reſpondentem, qui nomine ipſius Petri campſarij ſatisfaciat,& ſoluat campſori quo poſito litteræ Romæ mittuntur, & acceptantur à reſpondente campſoris,qui nomine Petri cãpſarij pecuniam ſoluit campſori non de proprijs,vel alienis pecunijs, ſed cum pecunijs ipſius campſoris qua ſolutione peracta idem procurator,ſeu reſpondẽs litteras Panormum ſcribit campſori, vel alteri vt pecuniã exigat á Petro cãpſario,quã pro eo ſoluit Romæ, & recambit Panormum, & ſic Panormi fit ſolutio cambij,& recãbij n.16. 204.
Capti in bello an poſſint fugere, & bona poſſeſſa à turchis ſibi vſurpare,& de captis in bello iuſto loquitur n.1.& 3. quær.11. 123.
Caupones an teneantur de culpa leuiſſima tũ in foro interno,tum externo n.2. 38.
Cauſæ, quæ obligentur ad reſtitutionẽ ex iniuſta rei alienæ cõtrectatione quæ nã ſint diſp.3.diff.1.& has enumerat D. Tho.ibid.quæ nã ex his concurrant directe,& poſitiue in dãnũ alterius,& quę ſolũ indirecte,& negatiue n. 1. 21.
Cauſa exequutrix damni alterius an obligetur ad reſtitutionẽ n 3.nũ cauſæ,quæ ex vna actione iniuſta acceptionis ad reſtitutionem faciendam obligari poſſunt ſint decem ibid. 21.
Cauſa efficiens damni illati an ad obligationem teneatur nu.4. 22.
Cauſa illa ex cuius iuſſione illatũ eſt dãnũ,an teneatur ad reſtitutionẽ n.1. 23
Cauſa iubens dubia an exequens eius iuſſu commiſerit homicidium nec ne, tunc facta diligenti inquiſitione ſi adhuc dubitat an ad reſtitutionem teneatur num.2. ibid.
Cauſa conſulens reuocans conſilium ante perpatratum maleficium an teneatur

 reſti-

reſtituere num.9. 26.
Cauſa conſenſiens an ad reſtitutionem teneatur n.1.cōſenſus quotuplex ibid. 27.
Cauſa cōſēſiēs reuocās cōſēſū opportune an ad reſtitutionē teneatur nu 6. 28.
Cauſa participans an ad reſtitutionem teneatur num.1. nomine participantis quid intelligatur ibid. 29.
Cauſa quæ negatiua,& indirecte eſt dāni cauſa an ad reſtitutionem teneatur num.1.quæ nam ſit huiuſmodi cauſa ibid. 31.
Cenſus quid,& quotuplex num. 1. & ſequentibus 199.
Cenſuum contractus an ſtando in ſolo iure naturæ ſint liciti num. 7. & an ſuper perſonam conſtitui poſſit cenſus num.8. & an liceat emere cenſus perpetuo irredimibiles minori pretio quā ſint ipſæ penſiones ſperatæ n.10. 200.
Ceſſio bonorum an excuſet à reſtitutione num.1. 213.
Chirographarij carentibus priuilegio an inter eos ſatisfieri poſſit pauperibus, omiſſis ditioribus.Et quotuplex ſit pauperum indigentia nu.2.& 5.Et an neceſſarium ſtatui conſiſtat in indiuiſibili,& an debeat conſiderari ex familia dignitatibus,honoribus,sūptibus, &c. num.3. 66.
Chriſtiani captiui remigantes in triremibus turcharum chriſtianos inuadentiū an peccent,& an domos chriſtianorum perfingere,deuaſtare,& bona ſurripere poſſint,& an ad reſtitutionem teneantur num.2. 22.
Chriſtiani captiui ad proprium notabile damnum vitandum excuſentur ne porrigentes turchis arma ab eis petita ad chriſtianos interficiendos, aſportantes item ſarcinas,& neceſſaria ad bellū, admouentes ſcalas, & machinas ad muros,&c.num.3. ibid.
Chriſtiani captiui an poſſint quando v.g. turchæ deſcendunt in terris chriſtianorum illas deuaſtare, & bona ſurripere noſtra num.4. 22.
Chriſtiani captiui an teneantur etiam cum periculo propriæ vitæ ſupra dicta nō efficere quando eo modo non cooperantes maxime Reipublicæ damnum euitare poſſit num.9. 23.
Circūſtantiæ reſtitutionis quæ diſp.4 35.
Clerici negotiatores an ſint exempti á gabellis num.15.& an Clerici,& religioſi conducentes agros alienos teneantur ex fructibus inde perceptis ſoluere gabellam nu.16. Similiter an clerici teneantur ad gabellas,quæ impoſitæ ſunt pro manutenendo exercitum in partibus inimicorum,vt totius confinea Regni conſeruentur nu.17. 134.
Clericus vendens triticum,vel vinum ſui beneficij per ſuos famulos, dum non ſoluit gabellam ratione rei vendendæ debitam,an poſſit rem illam vendere pretio ordinario taxato à lege, vel minori deducta gabella nu.21. 135.
Cogentes viros ad religionem an ligentur cenſura Trid.ſeſſ 25.cap.18.n.2. 71.
Commodatarius,qui veſtem, aut equum commodata accepit an aliquid reſtitue re teneatur,quoties apud ipſum pereūt, & quot modis res perire poſſit num.1. 36.
Commodatarius regulariter an teneatur ad reſtitutionem quoties res commodata perit caſu fortuito num.2. & ſequentibus:in caſu vero dubij quando ſcilicet commodatarius eſt dubius an res commodata caſu fortuito perijt an ad reſtitutionem teneatur num.5.item an ſi leuiſſima culpa cōmodatarij res cōmodata pereat adhuc commodatarius ad reſtitutionē teneatur n.6.& an ex iure naturæ,vel iure humano ibid. 37.

Com-

Compoſitio cum prælatis an excuſet á reſti tutione num.1. 218.

Commutare pecuniam maiori pretio, quã lege taxata ſit vt eſſet ſi aureus nummus lege taxatus ſit 120. groſſis an licitum ſit exigere 122. vel 125. dũ cõmutatur eũ minutis argẽteis n.3. 202

Conductio quid n.3. & quas requirat cõditiones ex parte cõductoris n.4. 206.

Conferẽs munera cõcubinæ iudicis, vt pro ipſo apud iudicem intercedat an peccet num.10. 47.

Confeſſarij an teneantur ad reſtitutionẽ, quãdo ex eorum negligentia oritur alterius damnum n.1. & quot modis hoc fieri poteſt ibid. Et quid dicendum quãdo cõfeſſarius nullum recipit ſtipendiũ, ſed ex iuſſu obedientiæ audit confeſſarius nu.2. & ſequentibus, & quid de confeſſoribus, qui ex officio habent curã animarum, vt ſunt Epiſcopi, Parochi num.4. 34.

Conſenſus, qui tantum eſt conſenſus, & complacentia, & nullo modo cauſa an inducat reſtitutionis obligationem, & mortifere peccet qui ſic cõſentit n.3. 27.

Concurrentibus naturali, & accidentali ratione an ſemper ceteris paribus ratio naturalis ſpectanda ſit nu.4. 11.

Conſulens ex cuius cõſilio ſequutũ eſt dãnum an teneatur reſarcire illud n.1. nomine cauſæ conſulentis, quæ nam intelligantur ibid, item an conſulens furtũ v.g. dubitans an ex ſuo conſilio ſequutum ſit furtum an ad reſtitutionem teneatur nu.2. 24.

Conſulere an poſſit quis furi, qui paratus eſt maius committere malum contra Petrũ, vt minus committat contra eũdẽ Petrum, è contra vero an conſulere poſſit quis furi, qui paratus eſt cõmittere maius dãnũ contra Petrũ, vt committat minus contra Paulum nu.6. 25.

Conſulens furi, qui adhuc dubius eſt an centum furaturus ſit á Petro, vel ducẽta, vel an centum furaturus ſit à Petro, vel à Paulo, vt potius furetur ducenta quam centum, vel vt potius furetur centum à Petro diuite, quam à Paulo paupere an in his caſibus ſecuto furto conſulens teneatur ad reſtitutionem num.8. 25.

Conſulens homicidium v.g. an poſtquam reuocauit conſilium nihil potens perſuadere an teneatur non ſolum ex charitate, ſed etiam ex iuſtitia monere eum ſecreto contra quem huiuſmodi conſiliũ datum eſt ad effectum ſe tuendi num. 14. 27.

Contractio rei alienæ, ex qua oritur obligatio reſtituendi debet ne eſſe aliquod peccatum, & culpa theologica nu.5. & hæc theologica culpa obligans ad reſtitutionem debet ne eſſe actum contra iuſtitiam an ſatis eſt eſſe cõtra alias virtutes num.4. 18.

Contractus quid, & in quo differat á pacto num.1 & quot modis perficiatur cõtractus n.6. 140. & 141.

Contractus quotuplex nu.1. & ſequentibus 141.

Contractus an omnis obligationem inducat non ſolum in foro interno, verum & in externo num.1. quotuplex ſit obligatio, quæ ex contractu oriri poſſit nu. 2. 143.

Contractus metu celebratus an ſit validus, & quid ſit metus, & quotuplex nu.1. & ſequentibus 145.

Contractus lucratiui, & promiſſorij vt ſũt donationes, eleemoſynæ, mutuum ex metu iniuſto celebrato an iure naturali, & ciuili ſint validi n 12. item an cõtractus initi, ſiue gratuiti ſint ut donationes eleemoſynæ, &c ſiue oneroſi vt ſũt cõtractus, do vt des facio, vt facias

per metum leuem iniuſte incuſſum ad extorquendum contractum, qui metus eſt cauſa ſine qua non in foro conſcientiæ ſint validi num.14. 148.

Contractus, qui nullus eſt iure ciuili an obliget in foro conſcientiæ num.1. quotuplex ſit iuris ſolemnitas requiſita ad contractum num.3. 150.

Contractus, qui in foro externi irriti ſunt ratione alicuius deficientis ſolemnitatis neceſſario requiſitæ, an etiam irriti ſint in foro conſcientiæ n.9. 152.

Contractus vitioſus an reddatur ex parte contrahentium, & an quicumque non eſt rationis cōpos vti eſt furioſus, inſanus, hebreus, dormiens, prodigus quibus bona alienari interdicuntur, minor ante vigeſimum quintum annum, pubillus pubertati proximus, qui non dum peruenit ad decimum quartum annum an poſſint contrahere nu.1. & ſequentibus 152.

Contractus an iuramento firmentur nu. 1. & an hanc vim confirmandi contractus habeat iuramentum ex iure canonico, vel ciuili num.3. & 4. Quale nam debeat eſſe iuramentum vt hos contractus confirmet num 5. & vnde dignoſcatur quando nam iuramentum additū cōtractui illū cōfirmet n.7. 155.

Columbaria an licitum ſit habere num. 10. 92 & 93.

Columbas capere, & occidere, quæ non amiſerunt conſuetudinem redeundi an licitum ſit nu. 1. & qui aucupantur columbas intra alienum columbarium, aut prope ipſum an teneatur reſtituere, & damnum, & columbas nu.2. Quid ſi intra ſpatium leucæ an peccet, & ad reſtitutionem teneatur num.3 & an ſi vltra ſpatium à lege præfixum alicuius Regni nu.4. 97. & 98.

Creditor poſterior cui ſolutum eſt aliquid in fraudem creditorum habentium hypotecam, vel ius ad rem illam ratione pignoris an teneatur ad reſtitutionem illius, quod accepit num.5. 65.

Creditorum incertitudo an excuſet à reſtitutione num.1. 218.

Creditor partem debiti remittens deſperās fore vt alio modo debitum recuperet, & exiſtans quod facta hac remiſſione partis debitæ reliquam debiti partem debitor ſoluat an debitor teneatur partem debiti ſibi condonatam reſtituere num.23. 150.

Creditoris excommunicatio an excuſet à reſtitutione num.1. 217.

Creditoris remiſſio an excuſet à reſtitutione num.1 213.

Cui facienda ſit reſtitutio diſp. 4. diff. 3. 213.

Cui facienda ſit reſtitutio quando dominus rei eſt omnino ignotus, aut incertus num.1. ibid.

Cui facienda eſt reſtitutio rerum inuentarum, & quotuplex ſit res inuenta nu.1. Et an quædam res, quæ nunquam habuerunt dominum vt lapilli gemmæ in littore maris inuentæ, quædam vero quæ aliquando dominum habuerunt, ſed quando inueniuntur iudicantur nullum habere dominum vt theſauri antiquo tempore, quæ in propinquo dominum habuerunt quales ſunt res, quæ in vijs inueniuntur perditæ á veris dominis num.2. & ſequentibus 46.

Culpa an alia ſit iuridica, alia vera theologica, & quænam ſint, & quotuplex num.1. 18.

Cuſtodes viarum, paſcorum, montium, vrbium, & aliorum locorum diſſimulantes, & non accuſantes, aut non manifeſtantes damnum an ad reſtitutionem teneantur num.9. an teneantur de leuiſſima culpa, vel leui, aut latanum.

num 10. 33.

Cuſtodes non accuſantes, aut non denunciantes delinquentes an teneantur ultra damnum ſoluere pænas pecuniarias fiſco, vel collectori, vel emptori illarum pœnarum num.11. 35.

D

Damnum illatum per culpam theologicam defectu perfecta deliberationis venialem (& ſi graue in ſe ſit) an inducat obligationem reſtituendi ſub mortali peccato num.7. 19.

Damnum illatum per animal, aut ſeruū ſine vlla culpa domini an teneatur dominus illud determinate reſarcire, an vero ſatis ſit vt animal, vel ſeruus detur in compenſationem, vel damnū reſarciatur num.3. Et an dominus per cuius ſeruum, vel animal ſine domini culpa illatum eſt damnum habeat obligationem reſarciendi hoc damnum ex iure naturali, vel iure poſitiuo num. 4. item an ad disiunctiuam hanc reſtitutionem teneatur dominus ante iudicis ſententiam vide num.5. 20.

Debitor qui ordinem præſcriptum in reſtituendo non ſeruat an teneatur ad reſtitutionem damni alijs creditoribus ſe quuti num.1.& ſequentibus 64.

Debitor ratione damni ſibi imminentis, an á reſtitutione excuſetur quar.4.& an huiuſmodi periculum debeat eſſe graue num.2. 211.

Debita an ſi totam hereditatem exhauriant ſoluenda ſint prius debita, quam expenſæ funerum ſi in propria extent ſpecie ſiue non num.1. 67.

Debita ex delicto ſoluenda ſint prius, quā debita ex iuſto contractu quar.7.num. 1.& ſequentibus ibid.

Deflorans virginem an aliquid reſtituere teneatur, & an ſi fuerit voluntarie deflorata ibid. & ad quid teneatur ſi vi, aut fraude deflorauerit num. 2. vel importunis precibus, vehementibus blāditijs, & perſuaſionibus induxerit nu. 4. & quid ſi preces ſint Principis, aut ſuperioris ibid. 79.

Deflorator virginis ſi eam decepit promiſſione coniugij an teneatur illam ducere num.1. Quid ſi ficte ibid & in quibus caſibus teneatur eam ducere nu.2. 80.

Deflorans virginem an teneatur eam ducere ſi eius ſit affinis, aut aliam per verba de præſenti duxerit, vel ſacros ordines ſuſceperit, vel aliquod graue dānum ex tali matrimonio ſequatur nu. 4. 90.

Deflorans virginem an eam ducere teneatur ſi deflorata cum alio fornicetur n. 6. an etiam eam ducere teneatur ſi femina decepit virum fingens ſe eſſe virginem num.7. 81.

Denegare tranſitus militum, an aliquando poſſit pro bello inferendo alicui principi quar.3.num.1. item quanam liceāt in bello iuſto quar.4.num.1.& ſequētibus 114.

Depoſitarius an reſtituere teneatur quoties depoſitum eius culpa perit nu.1. & an ſi cedat incommodum vnius, vel alterius, vel vtriuſque ibid. 38.

Depoſitarius an proprijs expenſis teneatur depoſitum mittere ad dominum, ſi dominus à loco depoſiti receſſit nu.3. 36.

Deputatus ad certa bona diſtribuenda inter pauperes debet ne prius eleemoſynas dare illis, qui ſunt de ſanguine num. 18. 179.

Differentia eſt ne inter mandantem, & conſulentem num.10. 26.

Diuitiæ á dæmone acquiſita an vera, an potius eluſoria ſint nu.5. 46.

Domini brutorum, & animantium, vel mancipiorum per quæ damnum infertur an teneantur ad reſarciendum dānum

num illatum num.1. 19.

Dominus ante iudicis ſententiam an teneatur reſtituere omne id, in quo ex delicto ſui ſerui, vel animalis factus eſt ditior num.6. 20.

Dominium quommodo acquiratur, vel amittatur in feris num.1. Et animaliũ ratione carentium an quædam naturali indule ſint manſueta: alia fera, ſeu ſilueſtra, & horum alia vſu manſuefacta, alia fera, ſeu ſilueſtra, & horum alia vſu manſuefacta, alia indulem ſilueſtrem retineant, & quæ nã ſint ibid. 90.

Donatio quid nu.1. Qui nam poſſint donare, & qui non num. 3. item carentes vſu rationis, prodigi, impubes filij familias abſque patris expreſſo, vel tacito conſenſu an poſſint donare num. 4. & ſequentibus, vxores abſque viri cõſenſu, Eccleſiaſtici, regularium ſuperiores, amentes, furioſi, & alij, qui non sũt ſui compotes an poſſint donare num. 7. vſque ad 10. 158. & 159.

Donatio inter coniuges, & inter liberos, & parentes an ſit valida, & quotuplex num.1. & ſequentibus, & in quibus caſibus valeat vſque ad 16. 159.

Donatio inter coniuges, qui vere non ſunt, ſed putatiui an valeat, & in quibus caſibus num.17. vſque ad 21 162.

Donatio inualida inter coninges facta quot modis confirmari poſſit nu.1. 162.

Dubitans rem eſſe furtiuam emit eam in proprium commodum an poſſit illam retinere, vel alienare num.1. dubitans vero tempore emptionis an res quam emit furtiua ſit nec ne, & emit eã nulla facta diligenti inquiſitione cum animo ſibi retinendi, an peccet mortaliter, & ad eius reſtitutionem obligetur ibid. 15.

Dubius ſuum ne ſuffragium concluſerit rem iniuſtam an ad reſtitutionem teneatur num.5. 28.

Dubitans depoſitarius an depoſitum perijt eius culpa an teneatur ad reſtitutionẽ num.6. 39.

E.

ECcleſiaſtici an à gabellis sint exempti, & quo iure, & an cleriti primæ tõſuræ ſint exempti nu.1. & 2. 130.

Efficiens dominus rei mobilis, vt eſt ſaccus lana plenus, aut olla melle plena, si in hac fuerit theſaurus conditus an efficiatur dominus theſauri nu.11. 47.

Effodiens aurum, vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino an teneatur ad reſtitutionem auri domino agri num.16. & quid dicendum si effodiens sit eiuſdem Regionis num.17. 48.

Emens bona fide rem furtiuam an teneatur illam reddere proprio domino num.1. 13.

Emens bona fide rem furtiuam à latrone an poſſit reſcindere contractum, & reddere furi, a quo accepit vt pretium recuperet num.2. Quid dicendum, & si emptor bonæ fidei ſciat latronem rem illam nunquam eſſe reſtituturam ibid. 13.

Emens bona fide rem furtiuam si fur nõ comparet, & res apud emptorem exiſtit an teneatur illam reddere domino etiã cum detrimento proprij pretij nu.4. 14.

Emens mala fide rem alienam an teneatur illam reſtituere domino nu.1. Et an poſſit contractum cum fure initum reſcindere, vt pretiũ recuperet n.14. et 15

Emphyteuta inueniens theſaurum in fundo, quem accepit ſub onere ſoluenda certæ pẽsionis proprietario an poſſit totum theſaurum retinere num.8. 47.

Emphyteuſis contractus quid num. 1. & quotuplex num.2 & quas de iure communi habeat condictionos n.4. 209.

Epi-

Epiſcopis,& clericis an licitum ſit pugnare, & quo iure ſit eis prohibitum n. 1. & 2.& an intereſſe poſſint bello iuſto, & exhortari in eo ad pugnam eſto ipſi non pugnent n. 7.& quid dicendum de religioſis laicis num. 9.& in quibus caſibus licet eis pugnare n. 10. 126.& 127.

Epiſcopi an teſtari valeant nu. 11. Et an Summo Pontifice fas ſit ex rationabili cauſa concedere beneficiarijs etiam Epiſcopis facultatem teſtandi ad vſus profanos num. 13. Et an bona, quæ in Sicilia remanent poſt mortem Prælati poſſit Rex diſponere ad libitum in quoſcumque vſus voluerit, & fructus Eccleſiarum vacantium in eoſdem vſus diſponere nu. 14. 172.& 173.

Empti quid num. 2. 190.

Emptor an poſſit rem aliquam minoris emere ob anticipatam ſolutionem nu. 22. Et an emptio lanarum ob anticipatam ſolutionem ſit iniqua num. 23. item an pro minori pretio emi poſſint aliqua debita nu. 24. Similiter quoties Petro traditum eſt aliquid vendẽdum an poſſit aliquid ex pretio retinere ſi vẽdiderit pluris quam præſcriptum eſt n. 26. 195.

Equites D. Ioannis D. Iacobi, Calatraua, Alcantara, Monteſiæ an poſſint confiteri cum Confeſſario non approbato ab Epiſcopo num. 19. 134.

Error, vel ignorantia an diſſoluat contractum,& an error differat ab ignorantia num. 1.& ſequentibus, & quando nam det cauſam contractui numer. 3. 134.& 135.

Expenſæ quommodo deducendæ à poſſeſſore bonæ fidei num 8. 42.

Extrahens ſiue precibus, ſiue vi, aut fraude profeſſum á religione an teneatur ipſe religionem ingredi, aut alium loco illius ſubſtituere nu. 8.& ad quid teneatur num. 10. 71.& 72.

Excedens modum iuſtæ defenſionis an ad reſtitutionem teneatur num. 1. 76.

F

Fama quommodo reſtituenda num. 1. & de varijs modis, quibus reſtitui poſſit num. 3.& an occultum crimen ſine iuſta cauſa quis manifeſtet vno, vel duobus viris prudentibus, quos ſcit non euulgaturos an peccet nu. 5. & an peccet mortaliter, qui narrat peccata alterius audita num. 6. 87.

Fama an defuncto reſtituenda quær. 7. n. 1. 88.

Fama an reſtituere teneatur ille, qui bona fide putans eſſe verum, & publicum narrauit, & infamauit proximum eius manifeſtando crimen quær. 8. num. 1. ſiue cum culpa, ſiue ſine culpa hoc fecerit num. 2. ibid.

Famæ reſtitutionem quæ nam cauſæ excuſent quær. 9. num. 1.& quæ nam ſint ibid. 88.& 90.

Famuli non impedientes cum poſſint damna, quæ dominis ipſorum inferuntur an reſtituere teneantur nu. 7. & quid dicendum quando data eſt eis cura, aut cuſtodia earum rerum circa quas damnum infertur,& quid quando vnus famulus videt alterum accipere de rebus quarum cura non eſſet ſibi commiſſa, & tacet ibid. 32.

Feudum quid, & quotuplex num. 5. & quas conditiones requirat nu. 6. 207. & 208.

Fictus promiſſor caſu quo tenebatur defloratam ducere aliãd iniuſte matrimonium inijt, & viduus efficitur non dũ reſtitutione facta an teneatur ad prius matrimonium num. 5. 80.

Filius vim repellendo an poſſit occidere patrem cum moderamine inculpatæ tutelæ

telæ nu. 10. & an liceat filio occidere patrem bannitum num. 11. 74.

Filius familias an poſſit aliquid ludo exponere, & quam quantitatem nu. 1. & ſequentibus 106.

Filius familias, vel alius, qui ludendo alienare nequit, ſi aliquid ludo lucretur an illud reſtituere teneatur, & an ſi habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia num. 1. 106.

Filius familias, qui v. g. perdere poteſt quinque ex centum ſibi à patre cōceſſis, an poſſit lucrari ab alio plura quam quinque num. 1. & an poſſit omnem quantitatem, quam lucratus eſt ludi fortuna iterum exponere nu. 3. 107

Filius, qui metu reuerentiali paterno, vel materno patri morienti ad ipſius inſtātiam timens eius indignationem & ne moleſtia eum afficiat promiſit ſoluere eius debita, vel legata, quæ alias nullo modo promiſſurus an in foro conſcientię teneatur nu 20. 149.

Fructus ex re aliena percepti an reſtituēdi dum conſumpti ſunt num. 1. & in qua proportione ibid. 12.

Fur an teneatur reſtituere impenſas, quā fecit dominus rei in quærenda re furata, & quomodo taxanda nu. 4. 35.

Fur an teneatur ad reſtitutionem pretij locationis, torquem aureum locans nu. 5. & an ad reſtitutionem teneatur, & ſi dominus non eſſet locaturus nu. 7. itē an pretium perceptum ex locatione pecunia alienæ ad oſtenſionem vt ſi aurea ſit, vel ob alium vſum ob quem iuſte locari valeat eſſet reſtituēdū ib. 36

Furās ante neceſſitatē extremā aliquā rē, quā poſtea in dicta neceſſitate cōſūpſit an teneatur ad reſtitutionē n. 5. 66.

G

Gabella quid ſignificet quær. 1. nu. 1. & quid requiratur vt gabella iuſte impoſita cenſeatur quær. 2. nu. 1. & an quinque debeat habere conditiones, & an quinque alijs modis iniuſta dicatur, ex Caetano n. 2. 128. & 129.

Gabella impoſita alicui Regno propter bella, & ſumptus quos ſubſtinet Rex in alijs Regnis an ſit iuſta nu. 1. 135.

Gabella iuſta quānā formā debet habere, & an debeat ſeruari iuſta forma quær. 6. n. 1. & an Regni incolæ habētes probabiles rationes de donatiui iuſtitia an teneantur ſoluere collectas nu. 3. 136. & 137.

Gabella impoſita rebus ad proprios vſus neceſſarys an ſit iuſta nu. 1. 137.

Gabella impoſita ob aliquā cauſā ſi in alienos vſus conuertatur an ſit iuſta quær. 8. n. 1. & an defraudātes iuſtā gabellā peccēt, & ad reſtitutionē teneātur quær. 9. n. 1. & an teneātur illā ſoluere antequā ab exactoribus exigantur nu. 5. 138. & 139.

Gabellam defraudantes an teneantur res illas vendere pretio viliori, vel an poſſint illas vendere pretio currenti nu. 7. item qui à Principe, vel Ciuitate læſus eſt an poſſit fraudando gabellam ſibi debitum compenſare num. 1. 139.

H

Habens rem alienam bona fide, neſciens rē eſſe alienā durāte bona fide an excuſetur à reſtitutione n. 1. qui vero bona fide rē habuit quā primū ſciuerit rem eſſe alienam an teneatur rem illā reſtituere ibid. Quid dicēdū ſi bona fide cū alia re cōmutauit cōſcius veritatis an teneatur reſcindere contractū num. 2. 8. & 9.

Hæreticus, qui fraude, mendacijs, & falſis teſtibus ſe defēdit, & impedit ſententiā, aut confiſcationem bonorum an ad reſtitutionem teneatur nu. 7. 44.

Hæredes, & exequutores, voluntatem defuncti

ſu͡cti intra quod tẽpus implere teneãtur n.9.& q̃d ſi tẽpꝰ nõ eſt p̃ſcriptũ ib. 177

Homicida, ſeu inuaſor, aut mutilator an teneatur reſtituere omnes expenſas curationis, & lucrum ceßans, & damnũ emergens ad arbitrium boni viri; his tamen deductis, quas occiſus, aut mutilatus conſumere ſolebat nu.8.& an hæredes homicidæ teneantur ad talem reſtitutionem ſi homicida moritur antequam reſtituat ibid. 74.

Homicida, vel mutilator ad ſupradictam reſtitutionem an teneatur hæredibus defuncti occiſi, & an hæredes ſint in duplici differentia neceſſarij ſcilicet, & legitimi, alij vero voluntarij num. 1. 2. & 3. 74.

Homicida interficiens aliquem non habentem filios, aut alios cognatos intra tertium gradum an teneatur aliquid reſtituere ratione homicidij num.4.& an teneatur damnum illatum creditoribus reſarcire num.5. 75.

Homicida, vel mutilator ſi ſubſtinet pœnã à lege, vel iudice illatam an teneatur aliquid reſtituere pro damnis inde ſequutis quær.4.num.1. 78.

Homicida an aliquid reſtituere teneatur pro expenſis funeris quær.5.n.1. item inter nobiles ex homicidio, an aliqua oriatur reſtitutionis obligatio n.2. 79.

Honoris reſtitutio quommoda facienda num.1. 89.& 90.

I

IMpudica femina an poſſint pretium accipere ſui corporis n. 8. quid vero de acquiſito ex adulterio nu.9. 51.

Incipiens bona fidẽ poſſidere, ſi dubium ſuperueniat an res ſit aliena an teneatur diligentiam adhibere, vt veritatẽ aßequatur, & ea præmiſſa, nec veritate detecta poſſit ratione poſſeſſionis retinere, & practice non dubitare non obſtante dubio ſpeculatiuo an res ſit ſua num.1. omittens autem inquiſitionem facere an teneatur hic dubius, poſtea domino comparente totam rem cum fructibus reſtituere num.2. 9.

Incipiens bona fide poſſidere ſuperueniente dubio, nec veritas, appoſita debita diligentia ſciri potuit, an poſſit re illa vti, eamque alienare admonito tamen emptore huius vitij num.4. Quid vero dicendum de poßeſſore bonæ fidei adueniente dubio ſi adhibita diligentia ad inquirendam veritatem rei manet dubius in vtraque parte, vel magis inclinet in alterius fauorem an teneatur reſtituere nu.5. 10.

Incertitudo legatarij aut error reddat ne in foro conſcientiæ nullum legatum num.7. 177.

Indi occidentales an iure potuiſſent prohibere Hiſpanos in ſua Regione ne metallorum venas effoderent n.19. 49.

Ingredientes viniam an licite, & impune poſſint vuas commedere num. 8.& an peccent, & ad reſtitutionem teneãtur nu.9. 30.

Infamator proximi an teneatur cum periculo vitæ ad reſtitutionem famæ, & quæ nam ſit diſtinctio inter famam, & honorem nu.1.& ſequentibus. 84.

Infamator nequiens reſtituere famam an teneatur illã pecunia compenſare quær. 2.nu.1.& an ſi per iudicem ad pecuniariam ſatisfactionem condemnatus ſit n.2. at ſi mutuo ſe infamauerunt an poſſint vti compenſatione nu.3. 85.

Infamator an teneatur famam reſtituere, ſi alia via fama reconciliata ſit quær. 3.nu.1.& quot modis falſo infamatus poſſit ab infamia ſe liberare nu. 2. & ſequentibus. ibid.

Infamator an teneatur ad reſtitutio-

nem famæ ſi infamia propter temporis diuturnitatem obliuioni data ſit quær. 4.num.1. 86.

Infamator iniquus an teneatur omnia reſarcire damna ex ſequuta infamia quær.5.num.1 & quid dicendum de damnis ex infamia ſequutis in bonis iam acquiſitis, vel acquirendis ibid. 86.

Iniuſtus poſſeſſor an retineri poſſit expenſas,& meliorationes in re aliena factas nu.1.& quotuplex ſint expenſæ n. 2.vbi enumerantur tria expenſarum genera aliæ enim ſunt neceſſariæ, aliæ vtiles,aliæ voluntariæ 41.

Iniuſtus rei alienæ poſſeſſor an poſſit in foro interno retinere expenſas neceſſarias in re aliena factas num.3. ibid.

Iniuſtus rei alienæ poſſeſſor an poſſit in foro interno deducere vtiles expenſas nu. 4.item an dominus obligetur in foro conſcientiæ ad expenſas voluntarias furi ſoluendas nu.5. 41.

Inæqualitas quibus modis contingere poteſt nu.1. 3.

Innocentes an liceat in bello iuſto interficere, & qui nam ſint innocentes nu.1. item nocẽtes an licite occidi poſſint propter ſolum rebellionis periculum nu. 2. Similiter an in triremibus Turcharum quando ſcitur per mixtus eſſe remiges chriſtianos fas ſit mittere in eos globos bombardorum,quibus ſubuertantur nu.6.& 7. 126.

Innocentium bona an poſſint in bello iuſto diripi,& deuaſtari num.1.& ſequentibus, & an licitum ſit tempore belli nocere rebus Eccleſiaſticis num. 6.& ſequentibus vbi apponuntur verba Reginaldi. 116.& 117.

Innocentes an poſſint in ſeruitutem redigi num.1.& an omnes turchæ, & ſaraceni tam infantes, & mulieres quam viri cum à Chriſtianis in iuſto bello capiuntur fiant mancipia Chriſtianorum nu.2 item an Chriſtiani fiãt mãcipia Chriſtianorum n.3.117.& 118.

Inopia, & inpotentia an excuſet debitorem à reſtitutione num. 1.quid ſi creditor, & parentes debitoris in extremam ſimul neceſſitatem deuenerint poterit ne debitor licite ſubuenire patri, vel matri prætermiſſo creditore num. 2. & an ſi debitor habeat vxorem filios in hanc extremam neceſſitatem num.3.& an in graui ſint neceſſitate num.4. 209.

Inſtitutio hæredis facta in teſtamento per relationem ad ſchedulam manu propria teſtatoris ſcriptam in qua nomen hæredis exprimitur an valida ſit num. 8. Et quid ad codicilllum requiratur num.10. 166.

Inuẽtor bona incerta,& vacãtia ad quid teneatur nu.1.Quæ nam ſint bona vacantia, & quæ incerta ibid. 16.

Inueniens theſaurum ex iure naturali,& gentium an ad reſtitutionem teneatur nu.4.at vero ſi iuri communi conſolamus an ad aliquid teneatur ibid. 46.

Inueniens theſaurum in fundo ſuo abſque demonis ope, & nulla interueniente arte magica an totus ſit inuentori nu. 6. Et an in fundo alieno dedita opera ſine conſenſu domini fundi totus theſaurus reſtituendus ſit domino fundi ibid. & an ſi fortuito in alieno fundo inueniatur reſtituendus ſit totus domino fundi ibid. 47.

Inueniens theſaurum in fundo alieno, qui habet duos dominos directum, ſcilicet, & vtilem an diuidendus inuentori, & inter illos ex æquo nu. 7. ibid.

Inueniens theſaurum in loco publico, an

an totius ſit inuentoris, & ſi fortuito, aut de induſtia repertus ſit n.12. 48.

Inueniens theſaurum in loco ſacro, vel religioſo caſu fortuito an totus ſit inuentoris, & qui nam ſit locus ſacer in pręſenti negotio nu.14. 48.

Inuentor poſt diligentem inquiſitionem ſi dominus rei inuenta non comparet an poſſit talem rem retinere num. 22. Et an ſi ſint bona Eccleſiaſtica num. 23. 49.

Iubens reuocans mandatum ante patratũ maleficium, & hoc mandatario innoteſcit an teneatur ad reſtitutionem nu. 44. 24.

Iudices non condemnantes an teneantur ad pœnæ compenſationem n.12. 35.

Iudices expediendo pecunia mediante vnius cauſam ante alios, ſi litigantes iure temporis æqualiter gaudeant an peccent num.7. Quid dicendum ſi circa lites ea eſſet varietas ſententiam an iudici licitum ſit vtramque partem in iudicando ſequi num 8.53. & 54.

Iudex an poſſit magam, vel maleficam cogere ad diſtribuendum ſignum, & an ex iuſtitia teneatur illam cogere num.12.fine 76.

Iuſtitia prout accipitur pro virtute particulari qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius ſuum ad æqualitatem an ſit conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi num.1. 2.

Iuſtus an dicatur, qui tantum ſemel, aut bis non autem ſemper, & in omni euentu vellet cuique ius ſuum reddere num.2. ibid.

Iuſtitia an ſit virtus nu. 4. & an in voluntate nu.5. ibid.

Iuſtitia an ſit virtus recte diſponens hominem ad alterum in functionibus, & commutationibus mutui num. 6. item an primario verſetur circa ſolas actiones rite ad alterum diſponendas, & circa res vt ſunt actionum materia num.7. 2.

Iuſtitia an ſit virtus, qua homo perficitur in ordine ad alterum vnicuique tribuendum, quod ſuum eſt nu. 8. an triplex reperiatur ordo Primus partium inter ſe Secundus totius ad partes Tertius partium ad totum: Similiter an triplex iuſtitia: legalis vna: diſtributiua altera tertia demum commutatiua lege nu.8. 3.

L

LÆdens proximum in bonis ſpiritualibus an teneatur ei aliquid reſtituere, nempe an qui eſt alteri cauſa peccandi, & amittendi gratiam, aliasque virtutes ad aliquam reſtitutionem teneatur nu.1. Quid ſine vi, & dolo ibid. item an ſi metu, & fraude induxerit ad peccandum ad aliquam teneatur reſtitutionem nu.3. & hoc ex iuſtitia, aut ex charitate: qui vero prece, vel pretio, ſiue per dolũ, vel fraudẽ induxerit alterũ ad peccandũ an teneatur ex iuſtitia curare vt conuertatur n.5. 65.

Lædens alterius honorem an ad reſtitutionem teneatur, & quot modis honor lædi poteſt nu.1. 89.

Legatum quid nu. 1. Et quid falcidia á quodam Falſo ſic dicta, & in quibus euentibus detrahi poſſit falcidia ibi: & nu.2. & ſequentibus. 176.

Legare quis poteſt nu.6. 177.

Legatum factum Eccleſiæ D. Mariæ v. g. & in eo loco plures ſint Eccleſiæ eiuſdem nominis, an in dubio cedat Parochiali ſi tali nomine nuncupetur, alioquin cedat maiori, vel pauperiori ſi omnes, & ſi omnes eſſent æquales an detur Epiſcopo loci vt diſtribuat ſicuti ei videbitur, ſi nulla

vero Eccleſia talis nominis in eo loco, an cedat Eccleſiæ Cathedrali n.8 ibid.

Legatum relictum pro maritagio virginum huius ciuitatis v.g. an puellæ expoſitæ in hac ciuitate poſſint conſequi ta le legatum nu. 14. 179.

Legatū relictū generaliter virginibus ma trimonio collocandis poſſit ne diſtribui virgini religionē ingredieti n. 13. 178

Legatum factum pro maritandis puellis pauperioribus an procedere debeat etiā quo ad viduas mulieres pauperes nu. 16. & an legatum factum conſanguineo pauperi debeatur dari pauperiori ibid. 179.

Legatū relictū ſub hac forma lego tibi mille ſi nubas, ſetū ſi religionē ingrediaris, debētur ne mille monaſterio num. 17. ibid.

Leges humanæ an obligent in conſcientia ante iudicis ſententiam nu 8. 38.

Licitum eſt ne occidere inuaſorem cum moderamine inculpatæ tutelæ nu. 8. & an ſacerdos ſi cum moderamine iuſta talem inuaſorem occidat poſſit miſſam poſtea perficere ibid. Et an hoc verum ſit non ſolum ut quis ſe defendat à morte, ſed etiā à vulnere, & a quacūq; alia graui iniuria: itē an poſſit inuaſus licite occidere inuadentem ſe, etiam cū liberū ſit illi fuga euadere, & quid ſi fuga eſſet illi dedecoroſa nu. 8. 75.

Locatio quid nu. 1, & quæ res poſſint locari num. 2. 206.

Ludus an ſit dictū, aut factū, in quibus nō quæratur niſi delectatio animalis, & quas cōdictiones debet habere n. 1. 100

Ludus an iure naturæ ſit licitus modo ad ſint debitæ cōdictiones n. 2. & an quidam ludi iure ciuili ſint etiam laicis prohibiti, & quam ob cauſam ibid. item an iure canonico vetitus ſit clericis ludus alearum nu. 3. 100.

Ludentes Religioſi ludis prohibitis an mortaliter peccent n. 4. ibid.

Ludus quatenus cōtractus quidam eſt an tres debeat habere cōdictiones n. 5. ibid.

Ludo prohibito qui aliquid eſt lucratus an teneatur ad illius reſtitutionē nu. 1. & an ludentes cum intentione lucrandi magnam quantitatem peccent mortaliter ibid. 102.

Ludens qui per ludum lege humana prohibitum aliquid acquiſiuit ſine dolo, & fraude, aut violentia ab eo qui alienare poteſt an dominus ſit lucri illius, & ad eius reſtitutionem teneatur ante iudicis ſententiam n. 3. 102.

Ludo vetito, qui perdidit an teneatur in conſcientia amiſſam pecuniam ſoluere num. 1. 103.

Ludens animo non ſoluendi, vel repetendi ſolutum an poſſit lucrari nu. 5. 103.

M

Mandans famulo vt occidat Petrū, & ſi errore deceptus famulus occidat Franciſcum an teneatur ad reſtitutionem nu. 3. 24

Mandans poſt reuocationem mandati an teneatur lege iuſtitiæ monere cum ſecreto contra quem mandatum datum fuit ad effectum ſe tuendi nu. 16. 27.

Maritus notabilem quātitatem in ludo amittens an teneatur ipſe, vel colluſores reſtituere vxori num. 1. & Quid ſi maritus ludo amiſerit bona dotis num. 2. 109.

Metu reuerentiali, omnino ſcilicet repugnante voluntate, & quaſi coactus, quis renunciat hereditatem patrinum audēs præ pudore, & reuerētia cōtradicere, etiam ſi nullū aliud malum timeat an pater teneatur in foro conſcientiæ ad hereditatē reſtituēdā n. 19. 149

Milites deprædātes vrbem an teneantur in ſolidum ad reſtitutionem n 3. 29.

Milites an teneantur examinare iuſtitiã belli ſiue ſint ſubditi Principis indicentis bellum, ſiue non nu. 10. & ſequentibus 112.

Militibus licet ne tradere ciuitatem in prædam quær. 12. n. 1. 123.

Milites an teneantur cum vitæ periculo non deſerere arces, & ſtationem, & caſtra, & in quonam peccent erga eos apud quos commorantur, & in quibus caſibus nu. 1. & 2. 124.

Minor an poſſit lucrari, & ludere inſcijs tutoribus, & an minor abſque curatoris auctoritate contrahens, vel pupillus obligetur in foro conſcientiæ quær. 7. num. 1. 108.

Minor, aut pupillus ſine conſenſu curatoris, aut patris an poſſit contrahere, & de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus diſponere nu. 8. 153.

Mulier compulſa metu reuerentiali viri, vt vitet iurgia, eiuſque offenſionem fide iubens, aliás minime fideiuſſura an teneatur in foro cõſciẽtiæ n. 21. 149.

Mutuum quid ſit nu. 1. & an aliqua ſit differentia inter mutuum, commodatũ, pignus, & depoſitum n. 2. Similiter an diuidatur in expreſſum ſeu formale, & tacitum, ſeu implicitum, ac virtuale num. 3. & an ex mutui contractu oriantur aliquæ obligationes num. 4. ſunt ne aliqui, qui ab hac mutui obligatione excipiantur n. 6. 180. & 181.

Mutuator ratione dãni emergẽtis, vel lucri ceſſãtis, an poſſit vltra ſortẽ aliquid exigere, & quid ſit damnum emergẽs. & lucrum ceſſans num. 1. 186.

N

Nautæ an teneantur ex culpa leuiſſima tum in foro conſcientiæ, tum in foro externo nu. 2. 38.

Negotiatio quid, & an licita nu. 1. & an Clericis ſit prohibita nu. 3. & ſequentibus, & an poſſit prædia conducere, aut res ſimiles fructiferas vt fructus vendant, & quæſtum faciant numer. 7. 198. & 199.

Nocens alteri ex aliqua culpa in re, quæ eſt in proxima potẽtia an ad reſtitutionem teneatur nu. 2. & ſecundum quem valorem ibid. 40.

Non mandans quidem, ſciuit tamen damnum ſuo nomine inferendum eſſe alicui, nec impedit cum poſſit an ad reſtitutionem teneatur nu. 5. 24.

O

Occidens iniuſte, aut mutilans an ad aliquam teneatur reſtitutionem n. 1. & quot mala conſiderari poſſunt in huiuſmodi læſionibus ibid. 72.

Occidere ſagam, ſeu maleficam ſi tollere maleficium nolit, & ſi alia via non ſuppetat an licitum ſit nu. 12. 76.

Occidere inuaſorem, & ſi ille, qui inuaditur fuerit prius in culpa an licitum ſit nu. 1. ibid.

Occidere inuaſorem, qui fuſtem, vel alapã conatur inferre ei, qui vir honoratus eſt an licitum ſit n. 2. item occidere inuaſorem pro defendendis proprijs bonis an licitum ſit nu. 3. & quanti valoris debeat eſſe res pro cuius defenſione interficere liceat nu. 4. 77.

Omittens honorem debitũ ſuperioribus, aut æqualibus an peccet contra iuſtitiã n. 3. 89.

Ordo eſt ne ſeruandus in ſoluendis legatis num. 12. 178.

Ordo eſt ne ſeruandus in reſtitutione. Et quid dicendum quando bona debitoris non ſufficiunt nu. 1. 61.

Ordo eſt ne ſeruãdus inter debita certa, an prius ſoluẽda debita ex titulo honeroſo, quã ex titulo gratioſo n. 1. itẽ inter debita certa an priꝰ ſoluẽda, q̃ in ſua ſpecie extãt, & ã prius ſoluẽda debita realia,

perſonalia, & inter realia an prius ſol uenda, quæ habent anteriorem hypotegam num. 2 & ſequentibus 62.

P

Palpans, ſeu adulator an ad reſtitutionem teneatur nu. 1. 28.

Parentes an teneantur ex filij, vel filiæ ad reſarciendum damnū illatū n. 1. 19.

Paſcens, & ligna cedens contra iuſtam prohibitionem, an peccatum committat, & ad reſtitutionem teneatur nu. 1, Et an Reſpublica poſſit talia prohibere ſuis ciuibus ibid. 98.

Paſcens, vel ligna cedens in ſilua aliena etiam priuatæ perſonæ an teneatur ad reſtitutionem nu 6. & an conſtet ſiluā eſſe plantatam á particulari perſona, vel non ibid. & num. 7. ramos vero ex huiuſmodi arboribus cedere an ſie peccatum mortale num. 8. 99.

Paſcens, & ligna cedens in loco Reipublicæ aliens cuius ciues non poſſunt idem facere in loco Reipublicæ illius, qui paſcit, aut ligna cedit, vel in loco communi, ſed alteri elocato an peccet, & ad reſtitutionem teneatur nu. 9. & an cuſtodes agrorum, vinearum, vel ſiluarū ſi ſe abſcondunt, vt libere capiant eos, qui in vetita ingrediuntur loca, & ex eis pęnas exequant an peccent nu. 10. 99. & 100.

Peccatū an ſit dictum, vel factum, vel cōcupitum contra legem Dei nu. 3. in peccato an duo reperiantur vnū, quod ſe tenet ex parte materiæ, aliud quod ſe tenet ex parte formæ nu. 5. peccatum item an dicat difformitatem ad legem æternam, ſeu diuinam rationē n. 6. 4.

Peccata an multiplicentur ſola multiplicatione præceptorum an vero pro multiplicitate virtutum quibus opponuntur num. 5. 7.

Pænitens an ſit det confeſſario vncias decem v. g. vt reſtituat ſuo creditori, ſi poſt duos annos v. g. ſciat confeſſarium non reſtituiſſe, de nouo teneatur reſtituere num. 6. 60.

Peritus ludi ſi moraliter certum ſit lucraturum, ſi lucretur an ad eius teneatur reſtitutionem quær. 8. num. 1. & an ludi peritus teneatur integrum lucrum reſtituere nu. 3. & quid dicendum ſi ex ceſſus peritiæ ſit notus colluſori num. 4. 108. & 109.

Piſcatio an licite prohiberi poſſit nu. 1. & abſque populi conſenſu nu. 4. 91.

Poſſeſſor bonæ fidei an teneatur ad reſtitutionem, ſi durante bona fide per culpam non ſolum leuem: ſed etiam latam, aut magnam res aliena pereat n. 5. 9.

Poſſeſſor bonæ fidei incipiens dubitare an res ſit ſua poſſit ne illam retinere num. 1. quær. 1. ibid.

Poſſeſſor bonæ fidei dubius deinde factus, neglexerit inueſtigare veritatem, & verum dominum: vnde impotens effectus eſt ad eum ſciendum an teneatur reſtituere nu. 3. Quær. 1. 9.

Poſſeſſor bonæ fidei ex re aliena an faciat aliquos ſibi fructus proprios num. 1. & an fructus ſint triplicis condictionis, pure naturales, alij pure induſtriales, alij mixti n. 2. & ſequetibus: in dubio an ſint naturales, an induſtriales: an hæc regula aſſignanda ſit vt in foro externo ſtetur iudicis arbitrio in foro autem cōſcientiæ viri prudentis iudicio vide n. 4. 11.

Poſſeſſor bonæ fidei an teneatur ad reſtituendos fructus naturales prouenientes ex re aliena, vbi cognouerit eſſe alienam n. 6. at vero poſſeſſor bonæ fidei an teneatur ad reſtituendos fructus ex mera induſtria proficiſcentes n. 7. Similiter an poſſeſſor bonæ fidei teneatur ad reſtituendos fructus mixtos, & in qua pro-

proportione nu.8. 11. & 12.
Poſſeſſor bonæ fidei (& ſi fructus conſumpti ſint ob aliquam ſuam negligentiam) an teneatur ad eorum reſtitutionem n.4. Similiter ſi poſſeſſor bonæ fidei nullos fructus ex re habuit, etiam ſua culpa lata an ad aliquam teneatur compenſationem ibid. 13.
Poſſeſſor bonæ fidei inæqualiter dubitans, & magis inclinans in eam partem ut res ſit aliena an teneatur iuxta inclinationem & propenſionem aliquid reſtituere nu.5. 16.
Poſſeſſor malæ fidei tenetur ne proprijs expenſis rem ablatam mittere ad dominum num.1. 55.
Poſſeſſor bonæ fidei in quo nã loco reſtituere tenetur rẽ quã apud ſe habet ſiue ratione cõtractus, ſiue ratione alterius tituli eam poſſideat n.1. 56.
Poſſeſſor bonæ fidei aduertens rem poſſeſsã eſſe alterius, & iã ſignificauit domino de re, ſi poſtea rẽ ſecũ in aliũ locũ detulit ſi aduertit, aut animaduertere debet, quod ex tali dilatione ſequuturũ erit dãnũ domino an teneatur ad reſarciendum tale damnum n.5. 56.
Poſſeſſor bonæ fide aduertens rem poſſeſſam eſſe alterius an teneatur rem illam proprijs expenſis ad dominum mittere num.4. ibid.
Poſſeſſor rei alienæ an teneatur ad iteratã reſtitutionẽ quo tẽpore res, quæ reſtituitur perijt antequã vero domino reſtituatur n.1 ſiue poſſeſſor ſit bonę ſiue malę fidei n.2. & ſequentibus 59.
Poſterior an præferatur priori nu.5. & in quibus caſibus n.6. & ſequentibus 62.
Pretium acquiſitum cũ debito moderamine ex turpi actu iã cõpleto, ſiue huiuſmodi actus ſit contra iuſtitiam, ſiue cõtra alias virtutes an ex iure naturæ retineri poſſit n.2. & Et quid ſi talis actus turpis ſit contra materiam ſacram nu.3. 50.
Pretium datum pro opere quod cedit incõmodum accipientis, vel in honorem Dei an reſtituendum, & cui n.5. 52.
Pretium acceptum ob actum, quem ex iuſtitia facere quis tenetur an reſtituendum, & cui num.1. 53.
Pretium an vnum legitimum ſcilicet definitum à lege aliud naturale, ſeu vulgare nu.8. & 9. 191. & 192.
Pretiũ quodnã ſeruãdũ ſit quando extant duo pretia quorum vnum taxatũ fuit à Principe, aliud à communi hominum æſtimatione nu 11. & an tempore magnæ ſterilitatis, & inopiæ pragmatica frumenti, & aliarum rerum ſeruanda ſit in conſcientia nu.12. 192.
Principes habentes iuſtam causã inferendi bellũ ſi ex illo tamẽ in perniciẽ Regnorũ maxima dãna timerẽtur an poſſint illud adhuc indicere n.1. & an principes teneãtur ad reſtitutionẽ n.5. & an teneantur deſiſtere à bello, & acceptare iuſtã ſatisfactionẽ oblatã ſiue ante bellum inceptum ſiue poſt nu.4. & ſequẽtibus 118 & 119.
Principi an licitum ſit vti inſidijs in bello iuſto, & quo tẽpore bellare poſſit num.1. 119.
Principes, & exercitus ſuperiores quænam peccata committant in ordine ad milites nu.1. & ſequentibus. 125.
Principes ſeculares an poſſint imponere gabellas ſuper nouitiorum bona nu.3. & an ſuper bona Eccleſiaſticorũ propter reparationẽ põtiũ, viarũ publicarũ murorũ vrbis, & c.n.4. Similiter ſuper bona patrimonialia clericorum n.5. 131.
Principes ſeculares an poſſint ſine cõsẽſu cleri imponere gabellas ſuper eius bona ex aliqua publica neceſſitate peſtis nu. 6. & an in aliquo caſu teneatur clerici

ei ferre ſubſidium pro cõmuni, & mixta Reipublicæ vtilitati inconſulto ſummo Pontifice n.7. & an in conſulto ſũmo Pontifice ſufficiant ad validitatem actus conſenſus Epiſcopi, & cleri n.8. Quid vero nomine cleri n.11. Et quãdo facultates laicorum nõ ſufficiant an clerici poſſint contribuere n.12. 133.

Principes an poſſint imponere gabellas ſuper bona clericorum, qui habitum clericalem aſſumpſerunt ſine intentione clericandi nu.13. & an liceat exigere huiuſmodi gabellas á Clericis animo reſtituendi in fine anni nu.14. ibid.

Principes an poſſint imponere, & exigere gabellas ab Equitibus D. Iacobi Alcãtaræ, Calatrauæ S. Stephani, S. Lazari num.10. 134.

Procuratores fiſcales non accuſantes an tencãtur ad pœnæ cõpẽſationẽ n.12.33

Promiſſio homini facta, vt obligatio inde ſequatur an ſufficiat vt ſit interna, ſoloque animo concepto n.6. & an ex promiſſione non acceptata ab abſenti in foro conſcientiæ oriatur naturalis obligatio nu.7. 143 & 144.

Promiſſio quid num.1. 156.

Promiſſio ſola mente facta an obliget, & an ſoli homini, aut Deo n. 6. & an ex ſolo iure poſitiuo, aut ex iure naturali ibid. Similiter an promiſſi: ante acceptationem ordinarie produeat obligationem naturalem, aut ciuilẽ nu.9, 157.

Promiſſio ob turpem cauſam facta vt ad fornicandum vel patrandum homicidium an obliget nu.11. 158.

Proreges vendere poſſint officia, & pecunias ſibi ipſis ſupplicare n.7. 191.

Prouiſiones, quas ſolent campſores, & bãcharij accipere an iuſte accipiantur n.22. 206.

Prouocatus ad pugnam, & deſcendit ad certamen ſolum, ne ratione fugæ reputetur infamis an prouocantem occidens ad reſtitutionem teneatur nu.9. 75.

Publica poteſtas an excuſet á reſtitutione num.1. 215.

Pugnare in die feſto an ſit peccatũ nu. 4. 120.

Q

QVantum reſtituere debet ille, qui damnificat aliquem in re ad quã tantum erat in potentia, & quot modis aliquis damnificari poſſit n.1.40

Quod tibi debeo ſi tuo creditori ſoluam, an liber ſim à reſtitutione tibi facienda nu. 1. 215.

R

RAtũ habẽs maleficiũ nomine ſuo factũ an teneatur in foro cõſciẽtiæ ad reparationẽ damni nu.4. 24.

Receptator, qui nomine recurſus ſignificatur an ad reſtitutionẽ teneatur n.1 malefactorẽ recipiẽs neſciẽs eſſe malefactorẽ, vel dubitãs talẽ eſſe an reſtituere teneatur n.2. vel licet certe ſciat talem eſſe furẽ nõ tamẽ recipit illũ, vt malefactor eſt, ſed ratione amicitiæ v.g. an ad reſtitutionẽ teneatur nu.3. 28.

Religioſi poſſintne aliquid ludo exponere n.1. & an Equites Hieroſolimitani, & alij religioſi ordinũ militarium poſſint aliquid ludis exponere n.4. & quid dicẽdũ de cõmẽdatarij n.6. 110. & 111.

Religionis ingreſſus an excuſet à reſtitutione n.1. 216.

Reſtitutionis nomine quid, & an intelligenda redditio rei, qua ſit illi à quo eſt aliquo modo ablata diff.1. 2.

Reſtitutionis actus an ſit actus iuſtitiæ ibid.

Reſtitutio an remittat peccatũ an vero ab ipſo ceſſetur n.7. & an debeat fieri in gratia nu. 8. & an fiat in Purgatorio n.9. 5.

Reſtitutio an ſit neceſſaria ad ſalutem nu. 2.

2.& an hoc ſit de fide ibid. 5

Reſtitutio an duplex, vna virtualis, quæ eſt efficax propoſitum voluntatis reddẽdi alienum ei cui debetur altera actualis, qua quis actu reddit alienum ei, cui debetur nu.4. 6.

Reſtitutio an ſit neceſſaria neceſſitate medij ad ſalutem ſiue ad primam, ſanctificationem ſcilicet, ſiue vltimam ſcilicet ad vitam æternam nu.5. 6.

Reſtitutio quo præcepto ſit neceſſaria negatiuo ne an affirmatiuo nu.1. & num reſtitutio ſit neceſſaria neceſſitate præcepti diuini, & naturalis nu.4. & an huiuſmodi præceptum ſit negatiuum an affirmatiuum nu 5. 7.

Reſtitutionis præceptum poſito quod ſit negatiuum, & per accidens trahat ſecum aliquem actum poſitiuum an qui non reſtituit cum poſſit, & debet peccet contra duo præcepta nu.5. 7.

Reſtitutionis cauſa an duplex, vel ratione rei acceptæ, vel ratione acceptionis diſput.2. 8.

Reſtitutio an publice, & quõmodo faciẽda nu.1.& an per ipſammet perſonã creditoris num.2. 59.

Reſtitutio creditoribus non habentibus hypotegam, & chirographarij vocantur quommodo facienda n.12.& ſequ.63

Reſtitutio ſi grauiter nociua ſit creditori, vel alteri an debitor eam differre poſſit nu.1. 214.

Reſtituere an teneatur quis ratione iniuſtæ contrectationis rei alienæ, & an committere debeat aliquam culpam, & cuius ſpeciei, & quantæ grauitatis num.1. 18.

Reſtituendum an ſit in vniuerſum omne quod eſt alienum iniuſte acceptum, vel retentum, vel omne alienum iuſte debitum num.1.item omnis res aliena, quæ eſt determinata in particulari an reſtituenda ſit eadem numero ſi extat, & an ſatis ſit eius loco pretium reſtituere num.2.reſtituenda item an ſint omnia damna, quæ paſſus eſt dominus rei ob rem ſuam acceptam, vel retentam iniuſte vt eſt lucrum ceſſans, & damnũ emergens nu.3. 35.

Res commodata cedens in commodum commodantis an perit apud commodatariũ ſi peeit nu.7.& an teneatur ad reſtitutionem ratione culpæ leuis, vel leuiſſimæ 37.

Res fructifera an reſtituenda vna cum fructibus n.5. 40.

Res, quæ apud furem, vel iniuſtum poſſeſſorem perit ſi eodẽ modo peritura erat apud dominum rei an teneatur iniuſtus poſſeſſor ad reſtitutionem rei nu.8. & ſequentibus 60.

Res ſi pereat an excuſet á reſtitutione nu.1. 215.

Reuelans crimen verum, ſed occultum an teneatur ad reſtitutionem ſi aliquid ſequutum ſit damnum nu. 2.& ſi nullũ ſit ſequutum damnum ad quid teneatur num.3. 86.

Reus qui in iudicio nõ punitur an pro ipſius vita, aut membri mutilatione teneatur vitam exponere pro Republica in aliquo bello nu.2.& ad quid teneatur pro his læſionibus n.3.& an teneatur miſſam, aut preces pro anima occiſi offerre n.5.item an teneatur reſarcire damnum vitæ, aut mutilationis lege charitatis aliqua pecuniaria ſatisfactione nu.6. 72.& 73.

Rex ſi culpa ſua propter largitiones immoderatas, ludos, bella iniuſta, conuiuia, &c. in egeſtatem inciderit vrgente hac neceſſitate imponat nouam gabellam; an ſit iuſta quær.5.nu.1. 136.

S

Satisfactio, & reſtitutio quommodo dif-

differant nu.1. 3.

Satiſfactio an debeat fieri extra gratiam nu.8.& an fiat in hac vita, vel in purgatorio 5.

Scandalum quotuplex, & quid ſcandalũ actiuum,& quid paſſiuum n.6.& 7. & quommodo ſit peculiare ſcandali peccatum num.8. 69.& 70.

Sciens alicubi latere theſaurum ſi antequam eruat emit locum illum an theſaurus deinde inuentus totus efficiatur ementis nu.9.& an illum locum teneatur emere maiori pretio nu.10. 47.

Seruus,qui aliquid ludo acquiſiuit an teneatur illud reſtituere, & quotuplex ſit ſeruitus nu. 1. & quibus modis quis efficiatur ſeruus num.2. 104.

Societas quid nu.1.& quænam conditiones ad ipſam requirãtur n.3. item quotuplex ſit contractus ſocietatis nu. 2. 208.

Sponſalia iniens, & ſub hac ſpe virginẽ deflorans an ingredi poſſit religionem n.6.& quid dicendum, & ſi vidua ſit honeſtæ, ac bonæ famæ: item quid dicendum ſi promiſſio ficta ibid. 82.

Soluendum ne ſit prius inter certos creditores venditori cui pretium non dum eſt ſolutum re vendita extante nu. 1. vel res ſit Eccleſiæ,vel fiſci, vel minoris.Et quid res vendita non manet in ſua ſpecie nu.3. 66.

Stabularius an teneatur ex culpa leuiſſima tum in foro interno tum externo num.2. 38.

Suadens monacho ſine vi,aut fraude, vt non procuret commoda monaſterij an peccet contra iuſtitiam,& ad reſtitutionem teneatur nu.12. 72.

Surripiens rem à latrone,vel iniuſto poſſeſſore an illam reſtituere teneatur vero domino numer. 1. at vero ſi rem ſurripiat à iuſto poſſeſſore cui nam reſtituenda ſit nu.2. item ſi rem ſurripiat ab eo,qui non eſt capax adminiſtrationis, aut dominij cui reſtituenda ſit vide n.3. 43.

T

Tacens pretio accepto à latrone ex proprijs pecunijs ipſius latronis ne clamitet dum ab ipſo latrone furtũ committitur an ad reſtitutionem teneatur dãni ſequuti nu. 3. Quid si interrogetur poſtea priuatim à vicino cui res ablata eſt num latrones vidiſſet,aut audiſſet reſpondet ſe non vidiſſe an teneatur ad reſtitutionem similiter si interrogetur à iudice in iudicio nu.5. 32.

Teſtamentum ad pias cauſas manu propria teſtatoris ſcriptum an valeat, & si nulli teſtes sint adhibiti nu.7.quanã dicãtur relicta ad pias cauſas n.8. 151

Teſtamentum quid sit,& quas ſolemnitates requirat n.1.& quotuplex nu. 2. 164.& 165.

Teſtari qui nam poſſint,qui vero non nu, 1.& ſequentibus 168.

Teſtari ne poſſint clerici non religioſi beneficiarij nu.1 & an in principio naſcentis Eccleſiæ tempore ſcilicet Apoſtolorũ & in primitiua Eccleſia omnibus fidelibus fuit vita communis ibid. 170.

Teſtamentum ad pias cauſas quid,& an valeat abſque ſolemnitatibus iuris ciuilis nu.1.& quid requiratur vt valeat tam in foro externo quam interno nu.3.& 4. 173.174.

Teſtari qui nam poſſint ad pias cauſas n. 1.& ſequentibus 174.

Teſtis in iudicio legitime interrogatus si veritatem occultet mentiendo, ſiue tacendo,ſiue diſſimulando an obligetur reſtituere nu.6. 32.

Titulus vnde oriatur reſtituendi obligatio,an duplex alter ipſius rei acceptæ, alter iniuſtæ acceptionis n.4. 40

Vec-

V.

VEctigat pro rebus de loco in locum transuectis an debeat ſolui num. 6. 139.
Venatio an licite prohiberi poſſit num. 1. & an abſque populi conſenſu ob ſolã Principis recreationem num. 4. & an non ſolum ſupremi Principes, ſed etiã magnates poſſint licite ſibi ius venandi in quibuſdam locis publicis reſeruare num. 5. & an teneantur ad cauenda damna, quæ feræ multiplicatæ poſſent agris vicinorum inferre nu. 6. 92.
Venari an quis poſſit in prædio alieno ſi feræ nullius ſint quo ad dominium nu. 1. & ſequentibus 93.
Venator, contra iuſtam prohibitionem, quod nam peccatum committat, & an ad reſtitutionem teneatur nu. 1. & 7. & an principes iuſtis de cauſis venationem prohibere poſſint, & quæ nam ſint hæ cauſæ ibid. 93. & 94.
Venatio an diebus feſtis, & ieiunij prohibita ſit, & an venatio, & piſcatio ſint opera liberalia ſi ob recreationem in diebus feſtis fiant, ſecus ſeruilia ſi ob lucrum, & quæſtum nu. 2. 3. & 4. 95.
Venator in alieno fundo, vel prædio inuito domino an ad reſtitutionis animalis capti teneatur nu. 8. & an qui venatur in loco publico, ſed reſeruato Principi iuſte, vel alijs perſonis an peccet, & quale peccatum committat nu. 10. 96.
Venator intra nemora circumuallata an teneatur reſtituere non ſolum damna ſegetis, aut ſepis, ſed etiam animalia capta nu. 12. & an qui feram ab vno venatore vulneratam capit teneatur illam venatori reſtituere n. 15. 97.
Vendens rem alienam bona fide eodem pretio, vel minoris quam bona fide emerat ad quid teneatur nu. 3. at vero qui rem alienam bona fide emptam vendidit etiam bona fide pluris an teneatur reſtituere exceſſum ibid. 9.
Venditio quid, & quæ res vendi poſſunt num. 3. & 4. & ſequentibus 190.
Vendere an licite quis poſſit rem plus; vel minus emere, quam valet n. 13. & an detur caſus in quibus liceat nu. 14. & ſequentibus. 193.
Vendere rem carius an liceat expectata, quam numerata pecunia, & quod nã ſit iuſtum pretium nu 18. Et an licite poſſit venditor, qui merces ſuas vendidit Petro tali pretio v. g. centum ab ipſo diuerſo pretio eaſdem merces redimere num. 20. 194.
Venditor an licite poſſit vendere res, quibus emptores male vtuntur: & ad malum finem emunt nu. 27. & an in venditione vitia rei aperienda ſint nu 28. & an vitium ſit notabile num. 29. & ſequentibus 196.
Vendens vinum, aut frumentum, quod diu ſeruari non poteſt an ad reſtitutionem teneatur: item an qui vino generoſo apponit aquam teneatur ad reſtitutionem, & an ſit factum deterius nu. 32. & ſequentibus 197.
Videns in capitulo, vel collegio vbi multi ferunt ſuffragia determinari debere ex ſuffragijs iam iactis cõſentit illis, & fert vltimum ſuffragium, vel ſubſcribit in cauſam iniquam an teneatur ad reſtitutionem damni ſequuti, & mortifere peccet n. 4. 27.
Volenti impedire damnum v. g. clamare cõtra furem vt impediat damnum proximi, & alter ei diſſuaſit precibus, vel alio modo, an diſſuadens teneatur ad reſtitutionem num. 8. 32.
Votum religionis, aut caſtitatis emittens prius, ſi poſtea virginem deflorauit fide data de matrimonio contrahendo ani-

mo

mo vero, vel ficte an teneatur ad matrimonium, vel potius ad votum nu. 1. ſententia Auctoris num. 2. cum limitatione nu. 3. 81.

Votum religionis, ſeu caſtitatis habens an mortaliter peccet contrahendo matrimonium animo ingrediendæ religionis antequam conſumet matrimoniũ num. 5. 82.

Vſura quid, & an ſit illicita nu. 1. Et an vna realis, & altera mentalis nu. 2. Et quo iure prohibita ſit nu. 5. 182.

Vſuræ peccata, quæ contingere poſſunt in mutuo nu. 1. 183.

Vſurarius an acquirat dominium eorũ, quæ lucrantur vſurario contractu nu. 12. 188.

Vſurarius an ad reſtitutionem vſuræ teneatur num. 16. item an cooperatores ad vſuram, & qui ſint hi cooperatores ibid. Notarij, qui inuito mutuatario conficiunt inſtrumentum vſurariũ palliatum ſub aliquo honeſto nomine num. 17. an famuli, ſeu factores vſurariorum, qui ex ſpeciali mãdato vſurarij pecuniam numerant, quam vſurarius dat ad vſuram nu. 18. an proxenitæ quærentes mutuatarios egentes pecunijs, eoſque aducentes ad vſurarios teneantur ad reſtitutionem nu. 19. tãdem an hæredes vſurarij ad reſtitutionem teneantur ſi vſurarius non reſtituit num. 20. 189.

Vſurarij quibus pœnis afficiuntur, & qui dicantur notorij, & manifeſti vſurarij num. 21. 190.

Vtens equo alterius in extremo periculo exiſtens, vt hoſtem fugiat, ſi contingat equum perire an ad reſtitutionem teneatur quær. 2. num. 1. 210.

Vxores, & filij an poſſint aliquando poſt mortem viri, vel parentum occultare bona creditorum num. 8. 63.

Vxor inſcio, aut inuito marito an ludere poſſit nu. 3. Et quam quantitatem poteſt ludo inſumere ſine expreſſa viri facultate, aut illo renuente num. 4. & in quibus nam caſibus ludens cum muliere coniugata poſſit retinere lucrum nu. 5. 109. & 110.

Vxores viduæ Equitum D. Iacobi, Alcãtaræ, &c. an gaudeant exemptione gabellarum nu. 19. & quid deciſum hic Panormi quo ad hos Equites num. 20. 134. & 135.

Vxores, quæ viris ſuis morti propinquis, vt ipſos ſolatio afficiant promittunt ſe ſoluturas ipſorum debita an teneantur ea ſoluere num. 21. 149.

FINIS.

MARCI SERIO S. T. D. PANORMITANI DE RESTITVTIONIS ONERE

TRACTATVS SECVNDVS

PROEMIVM.

CVM ampliſſima reſtitutionis materia, & valde neceſſaria ſit, non ſolum ad Parochos, ſed etiam ad omnes alios Confeſſarios, ad decidendas difficultates, quæ quotidie in humano conuictu ſe ſe offerũt, Opere prætium duxi totam hanc reſtitutionis tractationem percurrere, & vt id commodius pro noſtro inſtituto peragatur, partiendus erit hic tractatus pro rerum diuerſitate in plures Diſputationes: Diſputationes autem in Difficultates, Difficultates vero, plura ſub ſe continebunt. Quæſita quare ſit.

DISPVTATIO PRIMA

DE RESTITVTIONE IN COMMVNI.

A*Nte omnia agendum eſt de reſtitutione in communi, vt facilius ex vniuerſalioribus ad particularium difficultatum conſiderationem deueniamus. Agunt autem de Reſtitutione* D. Tho. 2. 2. quæſt. 62. Sairo Claui Regia lib. 10. Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 4. Sotus lib. 4, de iuſt. quæſt. 6. Aragon quæſt. 62. art. 1. Summiſtæ verb. reſt. *quare vt à reſtitutionis natura initium ſumamus ſit.*

PRIMA DIFFICVLTAS
DE RESTITVTIONIS NATVRA.

Prætermittendum eſt id,quod ſupponit D.Tho.2.2.quæſt.62.art.1.*actum ſcilicet reſtituendi eſſe actum iuſtitiæ,nec ſane id merito ſupponit, cum enim nomine reſtitutionis intelligenda ſit redditio rei,quæ ſit illi,à quo eſt aliquo modo ablata,ſiquidem hoc modo deſcripta Reſtitutio, recte explicatur per ſuum genus,quod eſt redditio,nec non etiam per ſuam differentiam, q uæ eſt,vt ſit non cuiuſcunque rei,ſed rei ablatæ , & conſequenter ex iuſtitia debitæ , ita vt diſtinguatur ab omni redditione rei non debitæ ex iuſtitia , nec non etiam debitæ tali modo, ſcilicet propter præcedentem ablationem , cum enim inquam hic actus intelligendus ſit,nomine reſtitutionis , hic autem actus,vt manifeſte conſtat,ſit actus externus alteri debitus ex iure, quod in illo eſt non poterat dubitari,quin actus reſtitutionis ſit actus iuſtitiæ, & præſertim* cap.vlt. de iniurijs,& damno dato *ſi culpa inquit Pontifex tua dãnum datum eſt iure ſatisfacere teneris: exagitat autem* D.Tho.*circa hunc nobiliſſimum,& præcipuum actum iuſtitiæ multa, quæ à nobis ſunt ſingillatim explicanda quare.*

QVAERES PRIMO.

An actus reſtitutionis ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ.

Nu. 1 VErum ante omnia aduerte iuſtitiã de qua agit D.Tho.2.2.*quæſt.* 58. *ar.*1.& prout accipitur pro virtute particulari,qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius ſuum,ad æqualitatem,recte deffiniri *a Vlpiano l. iuſti. verſ. de iuſt. & iure* eſſe conſtantem,& perpetuam voluntatem ius ſuum cuique tribuendi, ſcilicet iuſtitia, eſt virtus inclinãs,& firmans voluntatem,ad perpetuo cuique tribuendum ius ſuum, idque ad æqualitatem.

Nu. 2 Ad explicationem huius deffinitionis aduerte, quod dicitur perpetua voluntas,quia ad perpetuo reddẽdum,qui enim tantum ſemel,aut bis, non autem ſemper, & in omni euentu vellet cuiq; ius ſuum reddere,non eſſet vere iuſtus, nec haberet hanc virtutem.

Nu. 3 Item dicitur ius ſuum ſcilicet, quod cuique ſtricta obligatione eſt debitum, debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem,alioqui non perfecte redditur, ac proinde non erit perfecta iuſtitia, quia iuſtitia æqualitas quædam eſt *ita Leſſius lib.2.cap.1.dub.1.num.2.*

Ex quo patet iuſtitiam eſſe virtutem, nam reddere cuique ius ſuum,eſt per ſe honeſtum,& rectæ rationi conſentaneum,ac proinde virtutis opus *ita Leſſius* §. *Hinc patet.* Nu. 4

Et cum duplex virtutum ſit genus, alterum intellectus,& eſt diſpoſitio perficiens illum,ad cognitionem veri, alterum voluntatis, & eſt diſpoſitio perficiens voluntatem, ad affectum honeſti; honeſtum voco,quod eſt decens,& decorum, vnde decorum eſt, quod congruit cuique iuxta præſcriptum rectæ rationis; ſequitur iuſtitiam eſſe virtutẽ in voluntate,quam inclinat,vt velit cuique reddere, quod debet *ita ex Leſſio num.5.* Nu. 5

Quare iam patet hanc virtutem, recte diſponere hominem ad alterum, in functionibus,& commutationibus mutuis,nam inclinat, vt velis, & præſtes, quod alteri debes, & iuri eius ex eo reſpon- Nu. 6

ſpondet *ita Leſſius loco ſupra citato num. 4. vbi num. 5.* ait hanc virtutem differre ab his, quæ sūt in intellectu, quia eſt virtus voluntatis: item differre à cęteris, quæ ſunt volūtatis, vt ſunt virtutes theologicæ, quod earum obiectum ſit Deus: Iuſtitiæ debitum proximo.

Nu. 7 Vnde ex hoc iam patet, iuſtitiam primario verſari circa ſolas actiones, itē ad alterum diſponendas, & circa res, vt ſunt actionum materia, non autem circa paſſiones, vt temperantia, & fortitudo, nam proprium officium iuſtitiæ nō eſt curare, vt homo non nimium iraſcatur, ſed vt cuique præſtet, quod ſuum eſt *Leſſius dub. 2. loco citato.*

Nu. 8 Et licet iuſtitia ſit virtus, qua homo perficitur, in ordine ad alterum, vnicuique tribuendum, quod ſuum eſt vt colligitur ex D. *Tho. 2. 2. quæſt. 58. art. 1. 2. & 3.* tamen triplex reperitur ordo, quorum. Primus eſt partium inter ſe. Secūdus totius ad partes. Tertius partium ad totum, & ſic triplex eſt iuſtitia legalis vna, diſtributiua altera, tertia demum commutatiua. Eſt autem legalis iuſtitia illa, quæ diſponit, & ordinat partes ad bonum totius Reipublicæ, de qua agit D. *Tho. loco ſupra citato ar. 5.* vbi concludit dici iuſtitiam legalem, quia ſcilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum, in bonum commune, diſtributiua vero ordinat totum ad partes, vt fit in diſtributione, quam facit Rex, vel Reſpublica in ciues particulares, ſecundum merita eorum: commutatiua tandem eſt illa, quæ ordinat, & dirigit partes inter ſe ad æqualitatem ſcilicet, vt inter ipſas partes cōſtituatur æqualitas *ita Leſſius lib. 2. cap. 1. dub. 4. num. 20. Sairo loco ſupra citato numer. 4. §. Dicitur* his dictis.

Nu. 9 Vt autem Quæſito ſatisfaciamus, ſine dubio dicendum puto actum reſtitutionis eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ *ita S. Thō. 2. 2. quæſt. 62. ar. 1. in corp. Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 4. nu. 16. Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 6. colum. 2. Sairo claui regia lib. 10. cap. 1. num. 4. Reg. tom. 1 lib. 6. initio § Reſtitutio autem, & alij* cuius ratio eſt quia iuſtitiæ commutatiuæ eſt conſtituere æqualitatem inter datum, & acceptum, inter damnum, & compenſationem, quod fit reſtitutione: maneat reſtitutionem eſſe actum iuſtitiæ commutatiuæ: hoc igitur explicato Quæſito.

QVAERES SECVNDO.

Quo pacto differant ſatisfactio, & reſtitutio.

ET licet ſæpe ſæpius ſatisfactio, & Nu. 1
reſtitutio pro eodem ſumi ſoleant, & præcipue in iure canonico idem ſignificare videantur, vt patet *ex cap. vlt. de iniurijs, & damno dato* vbi Pontifex iubet tam pro dāno dato, quā pro iniuria, ſatisfactionem fieri: tamen ſi reſtitutio proprie ſumatur diſtinguitur à ſatisfactione ſumpta, pro tertia parte pœnitentiæ nam vt habet *D. Tho. in 4. diſt. 15. quæſt. 1. ar. 5.* inæqualitas, quæ iuſtitiæ commutatiuæ contraria eſt, duobus modis contingere poteſt, vno quidem modo in rebus, & bonis externis, vt dum quis rem alienam occupat; alio vero modo in actionibus, & paſſionibus iniurioſis, vt dum quis alium violenter verberat, aut conuitijs aſpergit, prior modus reſtitutionem exigit, quia in rebus ablatis æqualitas conſtituitur, poſterior vero ſatisfactionem requirit, vt ſcilicet de commiſſa culpa fiat proximo compenſatio: quare ex hoc manifeſte ſequitur ſatisfactionem proprie, non eſſe niſi, vbi iniurioſum crimen adfuit: reſtitutionem vero eſſe etiam vbi nulla interfuit ablationis culpa, vt patet ex reſtitutione mutui, vel depoſiti.

Item ſequitur ſecundo, quod licet ali- Nu. 2
quando ſatisfactio, & reſtitutio, ambæ concurrant, vt eſſet dum quis vi alienā rem rapuerit, tunc non ſolum tenetur illam reſtituere, verum etiam de ablata iniuria ſatisfacere, ſcilicet aut petendo veniam, aut alia via: tamen non nunquā vna, ſine altera reperitur, vt eſſet dum quis nihil ſurripuerit, ſed ſolum conuitio, aut iniectione manuum, iniuriam fecit, tunc licet nihil reſtituere v. g. teneatur, tenetur ſatisfacere tamen, petendo veniam, aut per alia grata officia *ita Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 6. art. 1. colum. 4. verſ. huic igitur Sairo claui regia lib. 10. ca. 2. num. 3.*

His igitur dictis certum eſt, reſtituti- Nu. 3
onē differre à ſatisfactione, ratione per-

Digitized by Google

ſonarum, quibus fit reſtitutio, & ſatiſfactio, nam illa proprie non poteſt fieri Deo, hæc autem non ſolum hominibus, verum, & Deo, eidemque præcipue fit, patet quia Deo nihil proprie auferim⁹, neque auferri vllo modo poteſt, nam quæ à nobis auferri videntur, ſemper manent in eius poteſtate, & dominio; itẽ neque ei aliquid reſtituere poſſumus, cũ omnia ipſius ſint, & quidquid ei reddimus, illi non accreſcit, quia Deus bonorum noſtrorum non indiget. Maneat igitur reſtitutionem proprie non poſſe fieri Deo *ita Sotus Sayro locis citatis Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 4. num. 18.*

Nu. 4 Item patet ſecundo, quia ſatiſfactionem non ſolum hominibus, verum & Deo præcipue fieri, nam licet dum peccamus in proximum, quem deligere tenemur, vt noſmet ipſos, atque adeo illi ſatiſfacere tenemur; tamen proprie, & principaliter in ſolum Deum peccamur, *dicente Auguſtino lib. 22. contra Fauſtum cap. 17.* peccatum eſſe dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei, de quo etiam agit *D. Tho. prima ſecunde queſt. 71. ar. 6.* vnde licet aliquis peccet contra legem naturalem, tamen principaliter peccat contra legem æternam, cui naturalis ſubordinatur, manet igitur proprie ſatiſfactionẽ fieri Deo.

Nu. 5 Verum ad maiorem explicationem deffinitionis poſitæ à *D. Auguſtino* antequam alias aſſignemus differẽtias inter ſatiſfactionem, & reſtitutionem. Notandum eſſe puto in peccato, duo reperiri vnum, quod ſe tenet ex parte materiæ, aliud, quod ſe tenet ex parte formę, illud quod ſe tenet ex parte materiæ in peccato, aut eſt dictum, aut eſt factum, aut eſt concupitum, tripliciter enim homo peccare poteſt, vel primo per ſolum deſiderium, & concupiſcentiam internam, ſiue ea ſit in ſola voluntate, ſiue etiam in appetitu ſenſitiuo, conſenſiente voluntate, quod eſt certum ex fide contra aliquos antiquos iudeos, qui putabãt non committi peccatum per ſolum internum deſiderium, vel ſecundo poteſt homo peccare, adhibendo aliquod externum dictum, quæ dicuntur peccata linguæ Tertio demum quoquo modo aliquod adhibendo, per alios actus imperatos, vt ergo explicaret D. *Aug.* non ſolum actum internum voluntatis, aut concupiſcentiæ eſſe peccatum, ſed etiam actus externos, ſiue in ſolo verbo, ſiue in quouis alio opere conſiſtant, nõ dixit peccatum eſſe volitum contra legem æternam, ſed dictum, factum, vel concupitum, ſemper autem in dicto, & facto intelligi debet concupitum; nullũ enim dictum, vel factum, eſt actu peccatum, niſi ſit voluntarium, non autem è contra, nam poteſt eſſe aliquod peccatum in ſola voluntate ſine dicto, vel facto, ſub quo nomine dicti, vel facti, vel concupiti intelligitur etiam, non dictũ, non factum, non concupitum, vt ſub ea deffinitione includatur, non ſolum peccatum commiſſionis, ſed etiam peccatũ omiſſionis de quo legite *D. Tho. loco ſupra citato ad Primum*.

Illud vero, quod ſe tenet ex parte formæ in prædicta deffinitione aſſignata à *D. Aug.* ſunt illæ particulæ (contra legẽ æternam) omnis enim malitia, in qua conſiſtit ratio formalis peccati, vt malũ morale eſt ex eo oritur, quod ſit contra regulam ſecundum quam dirigi debẽt operationes hominis, hæc autem regula, alia eſt particularis, & homogenea ſcilicet eiuſdem ordinis, cum operationibus dirigendis, & hæc eſt regula rationis creatæ, & naturalis, in ordine ad operationes naturales: alia vero eſt regula vniuerſalis, & alterius ordinis, & hæc eſt lex æterna, ſeu diuina ratio, & intelligentia, ſecundum quam Deus iudicat hãc, vel illam operationem creaturæ eſſe malam, & peruerſam, & non faciẽdam, quod iudicium reſpectu aliquarum operationum, eſt abſolutum, vt peccatum eſt, voluntarie mentiri, aliquando eſt conditionatum, nempe malum eſſe, aliquod poſita tali, vel tali conditione, in tali, vel tali caſu, omne ergo peccatum dicit difformitatem ad hanc regulam, poſuit autem *D. Tho.* potius hanc ſecundam regulam, quam primam, quia prima eſt quædam participatio huius ſecũdæ, & quidquid eſt contra regulam rationis, eſt contra regulam diuinam, cuius participatio eſt regula creata, quare ex hoc conclude, quod licet aliquis peccet contra hominem, principalius peccare in ſolum Deum, ac proinde principaliter, & proprie ſatiſfactionem fieri Nu. 6

Deo

Deo, verum de hoc fuſius theologi cũ D.*Tho. loco ſupra citato*, quare vt ad alias deueniamus differentias:

Nu. 7 Differunt item reſtitutio, & ſatisfactio inter ſe, ratione diuerſitatis effectuum, per reſtitutionem enim non dimittitur peccatum, ſed tantum ceſſatur à peccando, in non detinendo amplius rẽ alienam inuito domino, per ſatisfactionem autem remittitur pœna peccati, remiſſa prius culpa per contrictionem, & Pœnitentiam *ita Sotus loco ſupra citato colun. 6. verſ. ex his rurſus Sairo item loco citato num. 5.*

Nu. 8 Alia item eſt differentia inter has virtutes, ſatisfactio enim eſt opus amici, debet enim fieri ad reparandam amicitiã, quantum eſt ex parte ſatisfacientis, quare ſatisfactio non debet fieri extra gratiam, ſcilicet ab homine non exiſtente in gratia, & amicitia Dei; reſtitutio autẽ non intẽdit amicitiam, ſed ſolum æqualitatem, nam qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrum reddidit, perfecte reſtituit, licet eum in ſua amicitia non recipiat: at vero, qui alteri iniuria affectus eſt, non ſatisfacit, niſi per reconciliationem amicitiæ (niſi forte per ipſum quo minus fiat ſtetur.)

Nu. 9 Reſtitutio item non eſt Pœnitentiæ pars, ſicuti eſt ſatisfactio, ſed dumtaxat eſt præambolum, vt quis à peccato deſiſtat, ſicuti etiam ſatisfactio arbitrio ſacerdotum, virtute clauium fit, reſtitutionem vero ad æqualitatem quiſque tenetur ſua ſponte facere: item reſtitutio nõ fit in Purgatorio, ſed in hac vita, vel per ſe, vel ſucceſſores hęredes, ſatisfactio autem fit in Purgatorio, vti in tractatu bullæ cruciatæ dicemus, atque hę ſunt differentiæ inter ſatisfactionem, & reſtitutionem quare.

QVAERES TERTIO.

An reſtitutio ſit neceſſario ad ſalutem.

Nu. 1 Explicata reſtitutionis natura, ſequitur vt agamus de eiuſdem reſtitutionis neceſſitate quando fuerunt Grę ci quidem, vt refert *Guido* Carmelita in libris de hæreſibus, negantes reſtitutionem eſſe neceſſariam ad ſalutem, vt videre eſt *Leſſium lib. 2. cap. 7. dub.* 10. *initio* vbi non putat Græcos doctores hoc docuiſſe, cum ſcriptores antiqui hoc nõ meminerint, quamuis credibile ſit, aliquos eorum ſacerdotes, ex auaritia hoc in abſoluendis pœnitentibus obſeruaſſe, vt partem obtinerent.

Quare tamquam certum ſupponendum eſt, reſtitutionem eſſe neceſſariam ad ſalutem, idq; adeo certum eſt, vt ab aliquibus putetur eſſe de fide, conſtat autem Primo *ex ſcrip. ſacris* in quibus prohibetur, ac damnatur ac pœnis inferni digna dicitur retentio rei alienæ, conſulenda ſunt, quæ habentur *Ezech.* 33. *non remittitur venia, niſi rapina reddatur* Tobiæ *ca. 2. videte inquit ne furtiuum ſit Math. 27 reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari ad* Rom. 8. *reddite omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, &c. Secundo patet ex D. Aug. epiſt. 54 ad* Macedonium, *vbi aſſerit ſi res aliena propter quam peccatum eſt, reddi poteſt, & non redditur,* Pœnitentia *nõ agitur, ſed ſimulatur, quod ſi vere agitur, nõ dimittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum* Tertio conſtat non ſolum ex vulgari *regul. iuris peccatum non remittitur, niſi reſtituatur ablatum, ſed etiam ex cap. primo, & ſecundo, & vlt de iniurijs, & damno dato, nec non etiam ex pleriſque locis iuris ciuilis*, Quarto conſtat ratione nam vt videre eſt D.*Tho. 2. 2. quæſt. 62. ar. 2, in corp.* ſeruare iuſtitiam eſt de neceſſitate ſalutis, reſtitutio autem eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, modo ſupradicto, igitur rem ablatam reſtituere, eſt de neceſſitate ſalutis *ita etiam Sotus de iuſt. qu. 6. art. 2. concl. vnica* Sairo *claui regia lib.* 10 *cap. 7. num. 7.* Leſſius *lib. 2. cap 7. dub. 10.* Reg. *tom. 1. lib. 6. tract. 1. cap. 1. num. 1. & alij.* Nu. 2

Neque dicas Chriſtum Dominum *Luca* 11. loquentem cum fariſeis plenis rapina, & furtis dixiſſe. *Verũtamen tamẽ, quod ſupereſt date eleemosynam, & omnia munda erunt* proinde quaſi innuat reſtitutionem factam, illis, à quibus bona sũt ablata, non eſſe neceſſariam, non inquã hoc dicas, quando reuera non id ſignificatur hoc loco, ſed vel ſolum commendatur eleemoſyna, nõn eſcluſa obligatione reſtitutionis, vt factum eſt *Daniel 33. peccata tua eleemosyna reddi me*, vel quod probabilius nonnullis videtur, ſo- Nu. 3

lum

Digitized by Google

lum per ironiam dicuntur hæc verba, ad ſignificandum oppoſitum, vt ſæpe alibi in ſacris litteris, ac præſertim *Eccleſiaſtes* 11. *Salamon iuueni opibus, & ætate laſciuo, ait, latare iuuenes, in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum, in diebus iuuentutis tuæ, & ambulas in vijs cordis tui, & intuitis oculorum tuorum.*

Nu. 4 *Et* cũ reſtitutio duplex ſit vt ait *Reg. loco ſupra citato num.* 2. vna virtualis, quæ eſt efficax voluntatis propoſitum reddendi alienum ei, cui debetur, altera actualis, ſeu realis, qua quis actu, reque ipſa alienum reddit ei, cui debetur. *Prior* ita eſt neceſſaria, vt nemo poſſit veram Pęnitentiam agere, nec à peccatis abſolui, quin habeat voluntatem efficacem reſtituendi alienum, quantum in ſua poteſtate ſitum eſt.

Nu. 5 De ſecunda Quætimus, an reſtitutio ſit neceſſaria neceſſitate medij ad ſalutem, ſiue ad primam ſanctificationem, ſcilicet, ſiue vltimam, ſcilicet ad vitam æternam, & negatiue reſpondimus, & patet quia id, quod eſt neceſſarium neceſſitate medij, ſeu finis, eſt ita neceſſarium, vt ſine illo obtineri nequeat ſalus æterna, quacunque cauſa deſit illud, ſicuti eſt Baptiſmus, vel in re, vel in voto, virtus fide, ſpei, & charitatis actualis, vel habitualis, verum ſalus æterna obtineri poteſt ſine reſtitutione, nam vt ſuo loco dicemus, plures ſunt cauſæ, quæ interdum excuſant à reſtitutione: ergo *ita Sairo loco ſupra citato cap.* 4. *numer.* 2. *Reg. loco ſupra citato num.* 3. *& communiter omnes Doctores.*

Nu. 6 Neque dicas reſtitutionem neceſſariam eſſe in voto ad Pœnitentiam, ſine qua Pœnitentia ſalus æterna poſt commiſſum peccatum obtineri non poteſt, maneat igitur eſſe neceſſariam neceſſitate medij, ſicut Baptiſmus: non inquã hoc dicas quia ſolum eſt neceſſaria reſtitutio in voto, ratione præcepti, quo tenemur reſtituere rem ablatam, & ſicut propoſitum adimplendi, quodlibet præceptum, obligans ſub mortali, neceſſario requiritur in Pœnitentia, ita etiam, & propoſitum adimplendi, huiuſmodi præcepti reſtitutionis *ita ex Reg.*

Nu. 7 His igitur ſuppoſitis, cum ex vna parte, quidquid eſt neceſſarium ad ſalutem ſit neceſſarium, vel neceſſitate medij, vel neceſſitate præcepti, ex alia vero parte reſtitutio ſit neceſſaria ad ſalutem nõ neceſſitate medij, neceſſe eſt vt ſit neceſſaria neceſſitate præcepti: quare neceſſe eſt, vt inquiramus, quo præcepto ſit neceſſaria, ac proinde.

QVAERES QVARTO.

Quo præcepto ſit neceſſaria reſtitutio ad ſalutem.

VT facilius hoc Queſitum intelligatur, animaduertendum cenſeo, ex duplici præcepto res eſſe neceſſarias, aliquando enim ſunt neceſſariæ ex præcepto negatiuo, quo prohibemur aliquid facere, vel iubemur aliquid non facere; aliquando vero ſunt neceſſariæ ex præcepto affirmatiuo, quo iubemur aliquod poſitiuũ facere, & prohibemur idem omittere, & licet per ſe loquendo præceptũ affirmatiuum ſupra aliquod poſitiuum cadat, & præceptum negatiuum ſupra rem negatiuam, tamen ſæpe accidit, vt hæc duo pręcepta ſe mutuo trahant, ac præceptum affirmatiuũ ſecum per accidens trahat aliquod negatiuum, & è contra præceptum negatiuum ſecũ per accidens trahat aliquod poſitiuum, vt animaduertere licet in præcepto affirmatiuo audiendi ſacrum, quod trahit ne maneamus in loco, in quo audiri non poteſt ſacrum, & in præcepto negatiuo non faciendi quidquam contra caſtitatem, quo iubemur exercere actum fugæ ab his occaſionibus, in quibus non poſſumus implere hoc præceptum hæc ſane certiſſima ſunt. Nu. 1

Aduertas ſecundo, vt facilius cognoſcamus qualitatem præcepti, an ſcilicet affirmatiuum ſit, vel negatiuum; hoc nõ eſſe ſtatuendum ex ſola formula loquutionis, quę ſcilicet ſit affirmatiua, vel negatiua, ſępe enim accidit, vt præceptum expreſſum per formulam affirmatiuã, negatiuum ſit, quale eſt præceptum ieiunandi, hoc eſt non comedẽdi carnes, nec bis vno die, & præceptum expreſſum per formulam negatiuam, ſit affirmatiuum. Illud igitur, ex quo ſtatuere debemus qualitatem pręcepti, eſt actus, ad quem per ſe, & immediate ordinatur præceptum, cum enim talis actus eſt aliquod Nu. 2

liquod poſitiuum, etiam præceptum poſitiuum eſt, cũ vero aliquod negatiuũ, etiam preceptum negatiuum dicendũ eſt.

Nu. 3 His igitur conſtitutis, cum in neceſſitate reſtituendi duo includantur ſcillicet neceſſitas non detinendi rem alienã inuito domino, & neceſſitas reddendi rem alienam: ſtatuendum eſt in præſẽti Quæſito ſit ne reſtitutio dicenda neceſſaria, ex præcepto negatiuo, an vero ex affirmatiuo.

Nu. 4 Verum vt à certioribus incipiamus, certum eſt inter omnes reſtitutionem eſſe neceſſariam, neceſſitate præcepti diuini, & naturalis, quod etiam certum eſt ex fide, vt rectè docet *Val. de reſt quaſt. 6. puncto 2.* quod probari poteſt ex multis locis ſcripturæ ſacræ, vt videre eſt *Sotũ lib. 4. de iuſt. quaſt. 6 art. 2. Leſſium lib. 2. cap. 7. dub. 10. Mol. tract. 2. diſp. 716.* vnde tanquam commune axioma apud omnes habetur ea ſententia D. *Aug. apud D. Tho. 2. 2. quaſt. 62. ar. 2. in argumẽto ſed contra non dimittitur peccatum niſi reſtituatur ablatum* item hoc dictat naturalis ratio, quia eiuſdem cõditionis eſt, auferre rem aliquam à domino iniuſte, & illam eodem modo retinere, nam detentio, eſt veluti quædam continuata ablatio, ergo ſi primum eſt peccatum, erit etiam & ſecundum, per ſe loquendo, niſi ſcilicet per accidens incidat aliqua occaſio excuſans à reſtitutione, quã quam totum hoc verum ſit.

Nu. 5 Controuerſum tamen eſt inter Doctores. An huiuſmodi præceptum ſit affirmatiuum. An vero negatiuum. Relictis aliorum opinionibus. Reſpondeo dicendum præceptum reſtitutionis per ſe eſſe negatiuum, & per accidens trahere ſecum aliquem actum poſitiuum *ita Med. tract. de reſt. Canus in relectione de Pœnit. par. 4. §. 1. Adrianus quaſt. 1. de reſtit. in reſponſ. ad primum Gab. in 4. diſt. 15. quaſt. 2. art. 2. Pal. quaſt. 2. art. 6. Ang. verb. reſt. 3. in princ.* cuius ratio eſt quia ex omnium conſenſu, præceptum reſtitutionis reducitur ad ſeptimum decalogi præceptum de non furando, quam ob rem videtur conſentaneum, vt per ſe loquendo ſit eiuſdem naturæ, cuius eſt præceptum non furandi, & conſequenter per ſe loquendo ſit præceptum negatiuum, quod ſecundum præceptorum negatiuorum naturam, ſemper, & ad ſemper obligat, poſitis circumſtantijs, quas reſpicit præceptum. quam quam *Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 10. num. 49. Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 1. num. 2. §. Poſterior* contrariũ doceant, & licet reſtitutionis præceptũ per ſe ſit negatiuum, & per accidens trahat ſecum aliquem actum poſitiuum, modo ſupra dicto; tamen qui non reſtituit cum poteſt, & debet, non peccat duplici peccato contra duo præcepta, cuius ratio eſt, quia peccata non multiplicantur ſola multiplicatione præceptorũ, vt eſſet ſi in dominica v. g. incideret feſtum, ratione cuius teneretur audire ſacrum, tunc ſi non audiat ſacrum, non committit duplex peccatum, ſed multiplicantur peccata pro multiplicitate virtutum, quibus opponuntur, aut pro diuerſitate modi, quo valde repugnant eidem virtuti, quare cum vni, & eidem virtuti commutatiuæ iuſtitiæ, tum præceptum negatiuum, tum affirmatiuum aduerſentur, neceſſe eſt, vt aſſeramus eum, qui non reſtituit vnum committere peccatum *ita Sairo claui Regia lib. 10. cap. 4. num 9 §. 6.* atque hæc ſatis dicta ſint de natura, & neceſſitate reſtitutionis, quare vt ad eius cauſas, ex quibus oritur obligatio reſtituendi deueniamus ſit.

DISPVTATO SECVNDA

DE CAVSIS, EX QVIBVS ORITVR RESTITVTIONIS Obligatio.

VT *cognoſcamus, quis nam ille ſit, qui ad reſtitutionem tenetur operæ prætium duxi, aſſignare cauſas, & radices reſtitutionis, quæ cum in ali-*

qua

qua perſona reperiantur, efficiunt vt illa obligetur ad reſtitutionem quare luxta diuerſos radices reſtituendi diuidetur diſputatio hac,& licet in aſſignãdo has cauſas,aliqua ſit difficultas inter Doctores, tamen breuitatis cauſa, duas aſſignamus cauſas,ex quibus oritur reſtituendi obligatio,quarum prima eſt,vel ratione rei accepta,vel ratione acceptionis,ad quas quidem reduci poſſunt omnes alia diuerſa cauſa à Doctoribus aſſignata ita Reg.loco ſupra citato cap.2.num.10.Leſſius loco ſupra citato dub.5.

Nu. 1 AC proinde ad primam radicem ſcilicet ratione rei acceptæ, refertur quælibet reſtitutio,quæ oritur ex re, quæ dicitur iuſte accepta per cõtractũ, aut hic ſit commodati,pignoris,locati, depoſiti,ad quam quidem radicem refertur etiam reſtitutio, ex re iniuſte accepta ſcilicet ex re,quam iuſto quidem modo ſuſcipit aliquis ab alio,qui iniuſte vſurpauit v.g.cum quis bona fide emit equum ab alio,qui furatus fuerat:ad hãc etiam reducitur obligatio,ex vltima voluntate teſtatoris obligantis hæredem ad ſoluenda legata,ad reddendam alteri heredi partem hereditatis *ita Leſſius lib.2.cap 7.dub.5.*ad hanc etiam reducitur obligatio ex quacunque firma promiſſione,& valida donatione.

Ad ſecundam vero radicem,reducitur obligatio iuſtæ acceptionis, qualis cenſetur illa ex contractu,emptionis, qui obligat ad reddendum mutuum,ſũ etiam obligatio acceptionis iniuſtæ,qualis eſt illa, quæ oritur ex rapina furto, vel ex quolibet contractu iniuſto, venditionis, mutui,&c.item obligatio,quæ oritur ex quocunque damno illato ſiue in bonis extrinſecis, v. g. comburendo ſegetes;occidendo animalia,&c. ſiue in bonis corporis,vulnerando,mutilando, occidendo,&c.tandem ad hanc ſecundam radicem refertur obligatio reſtituendi,quæ oritur ex lege pręcipiente iuſtum tributum,item obligatio ex ſentẽtia iudicis condemnãtis, ad pœnam iuſtam:his igitur conſtitutis radicibus ſit. Nu. 2

PRIMA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE, QVAE ORITVR EX RE Accepta.

VErum antequam exagitemus,qua aliquam continent difficultatem,operę pratium putaui hoc pacto in preſentia progredi, vt primo ſupponamus, qua certa ſunt.

1 SVpponendum eſt primo quicunque habet rem alienam bona fide,neſciens rem eſſe alienam, durante bona fide,excuſatur a reſtitutione, quia bona fides excuſat eum in conſcientia *ita cõmuniter Doctores Sairo claui reg.lib.* 10. *tract.*2.de perſona reſtituente *cap.2.nu.* 1.vnde ſi durante bona fide, rem vendidit,vel commutauit,aut conſumpſit, aut res illa perijt,non tenetur ad reſtitutionem (niſi forte ex ea factus ſit locupletior *ita Leſſius lib.2.cap.14.dub.1.nu.* 3.vbi reddit rationem dicens, quia ſolũ tenetur ratione rei acceptę, quę cum non amplius apud illũ extet,ceſſat quoque cum ea eius obligatio:at vero, qui bona fide rem habuit, quam primum ſciuerit rem eſſe alienam,tenetur rem illam reſtituere, ſi extat,& fructus rei extantes,ſeu id in quo factus eſt ditior *ita Sairo loco citato num.1.& ſecundo Leſſius loco citato dub.2.num.* 8. vbi habet teneri reſtituere omnes fructus, qui apud illum extant, modo non ſint fructus merę induſtriæ.

Id quod etiam dicendum eſt, ſi bona Nu. 2
fide

fide cum alia re commutauit, tenetur conſcius veritatis reſcindere commutationẽ, vt rem vero domino reſtituat, quod ſi id fieri nequeat, tenetur rẽ illã, quam loco commutationis habet, reſtituere vero domino rei commutatę pro illa *ita Sanch. lib. 2. tom. 1. moral. cap. 23. n. 26.* vbi reddens rationem ait, cum non ſit verus dominus rei illius in commutationẽ acceptę, teneri ratione rei acceptæ, quamuis locupletior non euaſerit.

Nu. 3 Supponendum ſecundo, quod ſi quis rem alienam emptam bona fide, vendidit bona fide eodẽ pretio, vel minoris, ad nihil teneri *ita Leſſius loco ſupra citato dub. 1. nu. 4.* (niſi forte accidat, vt hic ſecundus emptor ſciat, aut facile ſciturus ſit, rem illam eſſe alienam) quia tunc primus emptor, tenetur reſtituere pretium. Cuius ratio eſt quia is, qui vẽdit rem alienam ſecundo emptori, non eſt dominus rei, & ideo non poteſt trãſferre dominium illius, & conſequenter contractus fuit nullus, ac proinde ſecũdus emptor non tranſtulit in ſuum venditorem dominium pretij, quod largitus eſt, quare ſecundus venditor poteſt dici teneri ratione rei acceptæ, ad reſtituendum huiuſmodi pretium: item ſecundus venditor per ſuum contractũ, ſe obligauit ad ſeruandum indendem ſuum emptorem, id quod non faceret ſi non reſtitueret pretium ei, qui iam reſtituit rem alienam, aut iam ſaltem reſtiturus eſt *ita Sotus de iuſt. quæſt. 7. art. 2.*

Nu. 4 Supponendum tertio, qui rem alienã emptam bona fide, vendidit etiam bona fide pluris, tenetur reſtituere exceſſum, quia ſecundum illum exceſſum factus eſt ditior *ita Leſſius lib. 2. capit. 14. dub. 1. num. 4. Sanch. tom. 1. lib. 2. moraliũ cap. 23. nu. 28.* vbi recte habet hoc intelligendum eſſe deducto induſtrię valore.

Supponendum quarto poſſeſſorem bonæ fidei, non teneri ad reſtitutionem, ſi durante bona fide, per culpam, non ſolum leuem, ſed etiam latam, aut magnam, res aliena perijt. Cuius ratio eſt, quia non tenetur ratione damnificationis, ſeu iniuſtæ acceptionis, nam conſumptio illius rei, vel negligens cuſtodia, non eſt actio iniuſta, cum bona fide ſe gerat erga illam, ſed ſolum tenetur ratione rei: ergo cum res non exiſtat, nec in ſe, nec in pretio, non tenetur *ita Leſſius loco citato num. 7. Sayro loco citato nu. 4. §. Imo etiam* his igitur dictis.

QVAERES PRIMO.

An poſſeſſor bonæ fidei, dubitans rem eſſe alienam, teneatur illam reſtituere.

ID, quod quærimus eſt. An ſi quis bona fide poſſidens incipiat dubitare, an res ſit ſua, poſſit ratione poſſeſſionis illam retinere, ad quod quidem Quæſitum, varij varia dicunt vt videre eſt *Sãchez tom. 1. ſumma lib. 2. cap. 23. nu. 179. & lib. 2. de matr. diſp. 41. à num. 10.* Tamẽ breuitatis cauſa primo tanquam certũ apud me tenendum cenſeo, incipientẽ bona fide poſſidere, ſi dubium ſuperueniat, an res ſit aliena, teneri diligentiam adhibere, vt veritatem aſſequatur, & ea præmiſſa, nec veritate detecta, poſſe ratione poſſeſſionis retinere, & practice nõ dubitare, non obſtante dubio ſpeculatiuo, an res ſit ſua. Cuius ratio eſt, quia in pari cauſa potior eſt poſſidentis conditio, ergo cum in dubio ſit par vtriuſque cauſa, melior erit poſſidentis conditio *ita expreſſe Sanch lib. 2 de matr. diſp. 42. num. 12. & tom. 1. ſumma cap. 23. nu. 179. vbi numer.* 180. aduertit quod quamuis poſſeſſor hic, iuſte retineat rem illam alienam, dum diligentiam ad rei veritatem aſſequendam apponit, teneri tamẽ interim, ab eius alienatione, & vſu abſtinere (intellige autem de vſu, quo res conſumatur, aut deterioratur) ſi enim eſſet equus, aut ſeruus de quo dubitatur, poſſet interim eis vti, animo ſoluendi pretij vſus, domino rei inuento, deductis alimentorum expenſis. Nu. 1

Nu. 2 At vero ſi in eo dubio, omittat hic inquiſitionem facere, tenetur hic poſſidẽs dubius, poſtea domino comparente, totam rem cum fructibus reſtituere. Cuius ratio eſt, quia ea omiſſio, eſt contra iuſtitiam, & reddit eum malæ fidei poſſeſſorẽ, ac proinde inſtar illius tenetur reſtituere *ita Sanch. tom. 1. ſumma lib. 2. cap. 23. num.* 182.

An vero, ſi poſſeſſor bonæ fidei neglexerit inueſtigare veritatem, & verum dominum, vnde impotens effectus eſt ad eum ſciendum, teneatur reſtituere: Nu. 3

 affir-

affirmatiue reſpondet *Sanch.tom.* 1. *ſummæ lib* 2.*cap.*23.*num.* 183. vbi habet teneri hunc reſtituere prudentis arbitrio alteri, de quo dubitat, aut eo ignoto, pauperibus iuxta qualitatem dubij, & ſpẽ, quam habebat inueniendi dominum; cuius ratio eſt, quia iniuſtitia in ea ſola diligentiæ omiſſione conſiſtit, & damnũ eatenus ſolum eſt illarum, quatenus ex hac omiſſione, non eſt inuentus verus dominus, cuius inueniendi ſpes erat diligentia appoſita; maneat igitur dicendũ quantitatem huius reſtitutionis eſſe mẽſurandam, iuxta maiorem, vel minorẽ huius ſpei probabilitatem, quamquam *Bonacina* nõ ſine probabilitate videatur contrarium aſſerere, ait *Diana par.*4.*tractat* 3 *reſol.*29.

Nu. 4 Illud tamen aduertas, quod habet *doctiſſimus Sanch. tom.* 1. *ſummæ lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 184. quod qui bona fide cępit poſſidere, & ſuperuenit dubinm, nec veritas, appoſita debita diligentia, ſciri potuit, poſſe re illa vti, eamque alienare, admonito tamen emptore huius vitij, ne poſtea domino comparenti, damnũ emptori ſequatur: item quia ratione huius vitij res illa minus valet, quod ſi nõ admoneat, tenetur damnum ſequutum reſarcire, *& lib.*2.*de matr.diſp* 41.*num.* 22. vbi aduertit debere pretium caute conſeruare, ne ad reſtituendum poſtea reddatur impotens *& §. Tunc autẽ* hoc limitat, teneri emptorem admonere, qnando eſt moraliter ſpes fore vt dominus compareat, ſecus eſt ſi nulla ſit ſpes, quia tunc res non eſt vitioſa.

Nu. 5 Quid vero dicendum, de poſſeſſore bonæ fidei adueniente dubio, ſi adhibita diligentia ad inquirendam veritatẽ rei, manet dubius in vtraque parte, vel magis inclinet in alterius fauorem. An teneatur reſtituere.

Nu. 6 Quod ad primam partem, ex dictis iam concludimus, poſſe iuſte poſſidere rem totam integram, propter rationem ſuperius dictam, quia in pari dubio melior eſt conditio poſſidentis *ita Bannes* 2. 2. *ante quæſt.*62. *in præambulo ad illam dub.vlt.concl.* 2. at vero quo ad ſecundã partem, quando dnbium non eſt æquale, ſed magis inclinat in alterius fauorẽ, quidquid dicant alij reſpondet *Bannes loco ſupra citato* teneri, qui poſſidet pro qualitate dubij partem reſtituere. Cuius rationem reddit, quia in tali caſu nõ eſt par cauſa poſſidentis, & non poſſidẽtis, ſed melior non poſſidentis: ergo non eſt mirum, quod talis poſſeſſor ad reſtitutionem teneatur, & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam *Sanch.lib.* 2. *de matr. diſp.* 41. *num.* 19. quamquam contrariã opinionem probabiliorem iudicet *Diana par.*2.*tract.*15.*reſol.* 10. *& tract.* 14. *de ſacr.reſol.*295.*verſ.& ratio eſt*, & ego probabiliorem etiam iudico, nam conſideratis pro vtraque parte rationibus licet *Bannes* ſententia ſit probabilis; tamen probabilius eſt huiuſmodi poſſeſſorem, etiam ſi magis in eam partem inclinet, vt ea res ſit aliena, non teneri partem reſtituere pro ratione maioris illius propenſionis, cuius ratio eſt, quia licet pro non poſſidente rem illam, fortiores rationes vigeant, ita vt poſſidens in eam partem inclinet, ſi tamen non ſufficiunt aſſenſum generare, non obligabunt ad vllam reſtitutionem. Doctrina vero de dubio, in quo eſt melior conditio poſſidentis, intelligitur, quando nullus eſt aſſenſus pro altera parte, quare in hoc caſu, quando poſſidens bona fide inclinat, vt res ſit aliena, non tenetur iuxta talem propenſionem aliquod reſtituere, quia poſſeſſio certa eſt potior, quam rationes inducentes in partem contrariam, ſed non generantes aſſenſum *ita etiam Bonacin de reſt.diſp.*1.*quæſt* 2.*puncto* 2 *num.*6.

Nu. 7 Quare *Sanch.tom.*1.*ſumma lib.* 2.*cap.* 23.*num.*179. mutauit in hoc ſententiam ſuperius in fauorem *Bannes* allatam, & pro noſtra ſententia adducit *Vaſqu. Salas Leſſium Molinam, & alios* noſtram igitur ſententiam tenens, probabiliorẽ iudicat hanc *lib.*1.*ſumma cap.*10.*num.*9. vbi ſuam mutauit ſententiam, quam ſequutus fuerat *lib.*2.*de matr.diſp.*41.*num.* 19. & licet *Salas apud Sanch.* aſſerat hoc eſſe verum, non ſolum quando rationes pro contraria parte aſſenſum non generant, ſed etiam quando eum generant, dummodo non conuincant, nec aſſenſus ſit certus phiſice, aut moraliter, ſed mere opinatiuus, adhuc enim vere res eſt dubia, ac poſſeſſio omnibus rationibus non conuincentibus præpõderat. Quippe rationes non conuincentes, ſed vtrãque partem reddentes probabilem ſũt

æqua-

æquales,aut fere hæc *Salas* quod quidẽ dictum *Sanch.tom.1.ſummæ lib.1.cap.*10 *nu.*9.nec omnino approbat, nec omnino reprobat quare apud ipſum.

QVAERES SECVNDO.

An poſſeſſor bonæ fidei, ex re aliena, faciat aliquos ſibi fructus proprios.

Nu. 1 VT autẽ facilius de propoſito Quęſito iudiciũ feratur, animaduertas fructus eſſe triplicis conditionis,ſecundum iuriſtas,& theologos, & præcipue ſecundum *Sanch.tom.1.ſummæ lib.2 cap.23.à num.*40.aliqui enim ſunt pure naturales,alij pure induſtriales,alij mixti.

Nu. 2 *Primi* generis ſunt illi, quos natura producit,nulla,aut modica induſtria cõcurrente,vt ſunt fœtus animantium, poma arborum,arbores ſiluestres, plantæ herbæ,&c.

Nu. 3 Secundi generis ſunt illi, quorum ſuapte natura,nullo modo eſt res aliena, licet aliquando ad eos conſequendos res aliena deſeruiat, vt inſtrumentum humanæ induſtriæ,cuiuſmodi videntur eſſe lucra,quę per cambia percipiuntur, aut ſimilem induſtriã ex pecunijs, quæ ſine dubio res ſteriles ſunt,nec vllos habere poſſunt fructus naturales.

Nu. 4 Tertij demum generis ſunt hi, qui partim ex re, partim ex induſtria oriũtur,huiuſmodi ſunt genera granorum: aduertendum tamen eſt, circa fructus huius tertij generis, illos, qui magis ex induſtria, quam ex natura dependunt in iure, & ſententia iuriſtatũ ac mere induſtriales reuocari,ideoque huiuſmodi cenſeri caſeum,oleum, vinum, pannũ, ſegetes,&c.licet ad illorum productionem,& exiſtentiam cohoperetur,etiam natura, iam vero quoniam aliquando contingit,vt in dubium vocetur,ſint ne aliqui fructus induſtriales,an naturales, magis ea regula adhibenda eſt, vt in foro externo ſtetur iudicis arbitrio, in foro autem conſcientiæ viri prudentis iudicio *ita optime Sanch. tom. 1. ſummæ lib.2.cap.23.nu.*48.*&* 49.cui cedant omnes ſcriptores rerum moralium *vbi nu.* 50.habet quod ſi ita natura,& induſtria concurrereut in his fructibus,vt nec iudex,nec vir prudens diſcernere valeãt, vtra magis cõcurrat,denominandi ſũt potius fructus naturales à natura,quam induſtriales ab induſtria, quia concurrentibus naturali, & accidentali ratione,eſt ſemper cęteris paribus, ratio naturalis ſpectanda.

Fructus item,alij ſunt percipiendi, a- Nu. 5
lij autem ſunt percepti, Percipiendi dicuntur,qui adhuc in arbore pendent,& de his fructibus naturalibus percipiendis nulla eſt Quæſtio,nam conſtat eos nullius poſſeſſoris bonæ fidei eſſe, ſed ſi ante eorum perceptionem, ceſſet bona fides,erunt domini fundi,nam dum percepti non ſunt,reputantur pars fundi,& ideo ad illius dominium pertinent *ita Sanch.loco ſupra citato num.*61.vbi docet hoc etiam eſſe verum,quamuis fructus illi ſint maturi, & proxime colligendi, non enim quo ad hunc effectum reputãtur collecti,ſed ſunt adhuc pars fundi. Percepti autem dicuntur ad eum effectum, vt bonæ fidei poſſeſſor illos acquirere valeat, quando ſunt à ſolo ſeparati.

His ergo præmiſſis,Reſpondeo dicen- Nu. 6
dum poſſeſſorem bonæ fidei, teneri ad reſtituendos fructus naturales, prouenientes ex re aliena, vbi cognouerit eſſe alienam, hæc propoſitio eſt communis, & præcipue defenditur *à Leſſio lib. 2. c. 14.dub.2.vbi num.*8. optime aſſerit hoc intelligendum eſſe quoties illi fructus apud illum extant *ita etiam Sanch.tom. 1 ſummæ lib.2.cap.23.nu.73.fine* vbi ait, atque hos omnes fructus extantes eſſe reſtituendos,quamuis commixti ſint cũ alijs fructibus eiuſdem rationis,vt triticum,cum tritico,vel ſi nõ dum extant? quatenus illis factus eſt dictior *ita etiam Leſſius loco ſupra citato num.*9. *Sanch. nu.* 75.& confirmatur quia *Pompoheus l.fructus ff.de vſuris* decernit coniugem donatarium,bonæ fidei poſſeſſorem facere fructus ſuos, quos operis acquiſierit, ſcilicet induſtriales,non tamen ſi pomũ, ſcilicet fructus naturales.

Poſſeſſorem bonæ fidei,non teneri ad
reſtituendos fructus ex mera induſtria Nu. 7
proficiſcentes tenet *Sanch.tom.1 ſumma lib.2.cap.23.num.*68.& defenditur a doctoribus non ſolum citatis apud *Sanch n* 67.verum etiam *ab Angelo verb.reſt.* 1.§.

Quod ſi res Leſſio *lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 2. & probari poteſt etiam auctoritate *D. Th.* 2.2 *quæſt.* 78. *art.* 3. docentis lucrum habitum per negotiationem ex pecunia vſuraria, non eſſe reſtituendum, cum enim ex vna parte tale lucrum ſit meræ induſtriæ, ex alia vero parte pecunia vſuraria ſit res aliena, neceſſe eſt vt aſſeramus, id quod volumus.

Nu. 8 De fructibus vero mixtis multi multa dicunt. Tamen cenſendum puto, poſſeſſorem bonæ fidei, teneri ad reſtituendos fructus mixtos, in ea proportione, qua deductis expenſis, & deducto eo, quod reſpondet propriæ induſtriæ, reſpondet efficacitati naturali rei alienæ, defenditur hæc propoſitio à *Sil. in ſumma quæſ.* 1. *Gab. in* 4. *quæſt.* 3. & probatur quia ſicuti quod attinet ad expenſas, & opera propriæ induſtriæ non ſunt partus rei alienæ, & cōſequenter nullo modo ſpectant ad dominum rei, ita quod pertinet ad quantitatem reſpondentem efficacitati naturali rei alienæ, ſunt partus rei alienæ, & conſequenter ad dominum rei videntur ſpectare, atque illi reſtitui. Verum quanta ſit quantitas reſpondens propriæ induſtriæ, & quanta illa, quæ reſpondet naturali efficacitati rei, ſtandū eſt iudicio prudētis viri, vel iudicis modo ſupradicto.

QVAERES TERTIO.

An fructus ex re aliena percepti, ſint reſtituendi, dum conſumpti ſunt.

Nu. 1 Breuiter, rei alienæ fructus cōſumpti à poſſeſſore bonæ fidei, ſunt reſtituendi, ſolum in ea proportione, in qua illis factus eſt dictior; patet, quia cum fructus conſumpti, videantur exiſtere in eo, in quo poſſeſſor bonæ fidei factus eſt dictior, neceſſe eſt vt hoc ipsū, in quo factus eſt dictior poſſeſſor, ſequatur naturam ipſorum fructuum, verum ſi fructus extarent eſſent reſtituendi modo ſupradicto: maneat igitur eſſe reſtituendum id, in quo factus eſt dictior poſſeſſor bonæ fidei, dum illi ſecundum aliquam eorum partem conſumpti sūt, hæc ſane doctrina communiſſima eſt, tum inter fere omnes iuriſtas, quā inter theologos, vt aduertere licet *apud Rubellium* 1. *par. lib.* 2. *num.* 10. *Leſſium lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 2. *num.* 10. §. *Contrarium tamen* vbi hanc noſtram propoſitionem veriorem iudicat, cum ſit communis *Sanch. num.* 77. *tom.* 1. *ſum. lib.* 2. *cap.* 23.

Quamquam probabile ſit, poſſeſſorē bonæ fidei, non cōſtringi reſtituere fructus mixtos iam conſumptos, & ſi inde factus ſit dictior poſſeſſor *ita Couar. lib.* 1. *variarum cap.* 3. *num.* 6. quæ eſt etiā multorum iuriſperitorum ſententia, vt ibidem docet, & plures refert *Sanch. tom.* 1. *ſumma lib.* 2 *cap.* 23. *num.* 70. qui licet videatur loqui de fructibus induſtrialibus, tamen non intelligitur de pure induſtrialibus, cum exemplificet in cultura, & cura, quæ fit in ſeminando, & ſeminare faciendo, quorum fructus non ſunt pure induſtriales, ſed mixti; vti etiā nobiſcum ſentit *Sancius in ſelectis diſp.* 43. *num.* 19 *fine* qui etiam ſupradictam opinionem maxime probabilē iudicat *ita etiam Leſſius loco ſupra citato num.* 10. *Sanch. tom.* 1 *ſumma lib.* 2. *cap* 23. *nu.* 77. qui valde probabilem vocat hanc opinionem, quamquam contrariam probabiliorem, attento iure commune æxiſtimet modo ſupradicto. Nu. 2

Aduertas autem, ſecundum noſtram probabiliorem ſententiam, veram quoque eſſe, quamuis fructus illi in quemcunque tertium poſſeſſorem trāſierint, nam poſſeſſor bonæ fidei, nō poteſt plus iuris alteri tribuere, quam ipſe habeat, ſed dominium illius poſſeſſoris bonæ fidei, eſt reuocabile, & reſtitutioni ſubiectum, in quantum factus fuerit locupletior: ergo idem ius transfertur in quemcunque tertium poſſeſſorem, cum eadē clauſula, & condictione *ita Sanch loco ſupra citato num.* 78. vbi concludit quare quicunque ſit ille tenebitur fructus illos adhuc extantes reſtituere, conſumptos autem quatenus locupletior euaſerit, ſicut tenebatur, qui id ipſum alienauit. Nu. 3

Poſſeſſorem bonæ fidei (& ſi fructus conſumpti ſint, ob aliquam ſuam negligentiam) nullo modo ad reſtitutionem teneri, reſoluit *Leſſius lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 2. *num.* 12. patet, quia ſi eo tempore bonæ fidei, res ipſa aliena, negligentia aliqua periſſet, poſſeſſor ad nihil teneretur vbi ſupra dictum eſt, igitur neque ad fructuum Nu. 4

ctuum reſtitutionem teneri debetur,cũ non ſint ita debiti,vt eſt debita res ipſa, ex qua percipiuntur, *quare Reg. tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 3. §. Cæterum: num. 39.* docet Cæterum ſi bonæ fidei poſſeſſor, nullos fructus ex re habuit, etiam ſua culpa lata,non tenetur ad aliquam compenſationem,quia ſi aliqui prouenissent, etiam ſine ſua induſtria, & poſt quam illos percepiſſet,durante bona fide, male conſumpſiſſet,atq; adeo in mare proieciſſet,non tenetur ad illorum reſtitutionem,quia non datur talis obligatio ratione iniuſtæ acceptionis,cum formaliter non peccauerit contra iuſtitiam,excuſante illum ignorantia, neque ratione rei acceptæ,cum ea non habeat, neque factus ſit ex ea locupletior.

Nu. 5 At vero ſi fructus cõſumpti ſunt poſt quam cognitum eſt, rem eſſe alienam, diſtinguendum tunc eſt, ſi huiuſmodi fructus cõſumpti ſunt,eo tempore,quo adhuc mora in reſtituendo non eſt culpabilis,tunc poſſeſſor bonæ fidei,ad nullam tenetur reſtitutionem, propter rationem ſupradictam:at vero ſi conſũpti ſunt,aliquo tempore,quo incipit poſſeſſor ille eſſe in mora culpabili, putandum eſt teneri ad reſtitutionem, non quidem ratione rei acceptæ, quia eo tẽpore,nulla eſt, neque in ſe, neque in alio,vt ſupponitur,ſed ratione iniuſtæ cõtrectationis rei alienæ,quam putandum eſt fieri eo tempore, quo quis debet, & poteſt reſtituere rem alienam, & tamẽ ſua culpa non reſtituit,& hanc ſententiam docet etiam *Sanch tom. 1. ſummæ lib. 2. cap. 23 num. 152.* vbi habet fructus perceptos,ac conſumatos,tempore bonæ fidei,iudicandum eſſe prorſus eodẽ modo,quo de poſſeſſore bonæ fidei, circa conſumptos autem, tempore malæ fidei,ſicut de poſſeſſore malæ fidei,& probat *ex cap. Si virgo 34. quæſt. 2. ibi* Tãdiu quiſquam bonæ fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur, quandiu ſe poſſidere ignorat alienũ,cum vero ſcierit, nec ab aliena poſſeſſione receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor peribebitur: item quo ad mores attinet,perinde eſt iniuſte retinere, aut conſumere,ac iniuſte accipere, ita etiam quamplures doctores *apud Sanchez.*

QVAERES QVARTO.

An qui bona fide emit rem furtiuam, teneatur illam reddere proprio domino.

Non defuerunt, qui circa hoc Quæſitum varia dixerint;tamen cum non ſit nobis animus,in præſentia fuſe inutilia pertractare,ſolum vt certa ab incertis ſeparemus, mihi dicenda videntur,quæ certa apud omnes cenſentur. Nu. 1

Et primo,certum mihi videtur, eũ, qui bona fide rem furtiuã emit à latrone,poſſe reſcindere contractum,& reddere furi,à quo accepit,vt pretium recu peret, *ita Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 3. num. 14. Syl. verb. reſt. 3. quæſt. 7. Ang. reſt. 1. n. 4 Gab. in 4. diſt. 15. quæſt. 3. art 3. dub 5. Bannes 2. 2. quæſt. 62. ar. 6. dub. 1. concl 4. litt. D.* vbi etiam aſſerit hoc verum eſſe, & ſi emptor bonæ fidei, ſciat latronem rem illam,nunquam eſſe reſtituturum. Cuius ratio eſt,quia nemo ex iuſtitia tenetur cum proprio detrimento res alienas,in meliorem ſtatum reducere: maneat igitur poſſe illam reddere in eum ſtatum,in quo antea erat;hoc igitur adnotato. Nu. 2

Quamquã probabile mihi videatur eorum dictum,qui aſſerunt, quoties ementem rem furtiuam bona fide, poſſe abſque proprio detrimento,reſtituere vero domino, reſtituit latroni, de quo non eſt certus,quod reſtituet,peccare ſaltem contra charitatem, vti probat *Bannes 2. 2. quæſt. 62. ar. 6. dub. 1. concl 5.* tamen probabilius reputo, peccare cõtra iuſtitiam reſtituendo furi, non autẽ domino *ita Bannes loco ſupra citato concl. 6. Sairo claui regia lib. 10. tract. 2 cap. 2. dub. 2. num. 16. §. Tertio* cuius ratio eſt, quia ex vno capite poteſt iuſtitiam ſeruare, cum domino reſtituendo eitem ſuam, ex alio capite, cum fure ſe recompenſando de damno, quod eſt ab eo paſſus: maneat igitur cum nulla ſit in hoc caſu excuſatio, debere rem domino, nõ autem furi reddere, cæterum vbi eſt detrimentum,& periculum emptoris, iam habet excuſationem, dum reddit rem illam latroni, nemo enim tenetur ex iuſtitia cum proprio detrimento rem alienã cõſeruare, niſi forte aliàs ſit obligatus ex officio. Nu. 3

Qui

Nu. 4 Qui vero, emit bona fide rē furtiuam, ſi fur non comparet,& res apud emptorem exiſtit, tunc tenetur illam reddere domino, etiam cum detrimēto proprij pretij *ita Sairo loco ſupra citato* §. *Secundo*, qui pro ſe citat *Hoſtienſem in ſumma Petrum* Nau. *Ang. Salon.& alios*.

Nu. 5 Verum aduerte, hæc quæ dicta ſunt potiſſimum eſſe intelligenda, de rebus alienis, quę proprijs nō ſunt, ita permixtæ, vt diſcerni nequeant, quid vero dicendum de rebus, quę ita permiſcētur, vt diſcerni non poſſint.

Nu. 6 Reſpondeo dicendum, ſi quis bona fide accepit à fure emente pecunias furtiuas, vel vinum, oleum, frumentum, & his ſimilia, quæ cum proprijs ita commiſcuit, vt non poſſint diſcerni, probabile eſt domino pecuniarum comparente, non teneri ad reſtitutionem, cuius ratio eſt, quia cum per commixtionem factus ſit eorum dominus, non tenetur ratione rei acceptæ, vtpote, qui rem alienam nō habet, cum proprijs miſcendo, eius dominium acquiſiuit, nec factus eſt ex his locupletior, nam pretio iuſto rem ſuam vendidit, & tantum dedit, quantum accepit, nec ratione iniuſtæ acceptionis, cum bona fide acceperit *ita Sanch. tom. 1 ſummę lib. 2. cap. 23. num. 35.* Nau. *lib. 3. de reſt. cap. 4. nu. 216.* Diana *par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 40 & par. 4 tract. 4. miſ. reſol. 67.* qui pro hac ſententia citat *Vaſq. Sairum Medina Layman,& alios*.

Nu. 7 At vero *Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 3. nu. 22. & cap. 20. dub. 18.* probabiliter etiam aſſerit huiuſmodi, à fure emente pecunias furtiuas, vel vinum, aut oleum, &c. bona fide accipiētem, teneri reſtituere, & rationem reddit, quia valde credibile eſt, quādiu cumulus iſte extat, aliquo modo idem permanens, ſiue apud vſurarium, qui nomine vſuræ accepit res, quæ rebus vſurarij ſimilibus miſcentur, ſiue apud alium, cuius res ibi permixta eſt, habere ius in re, vt ante alios omnes, ei ex illo ſatisfiat, imo eo, poſſe ſibi ex illo occulte accipere, quantum e re ſua ibi permixtum eſſe nouit, & ratio eſt, quia & ſi quando miſceo v.g. frumētum, alterius frumento meo, abſque voluntate domini, aceruus ille, ex vtroque reſultans, non fiat cōmunis, ac proinde, non ſingula grana communicentur, ſicuti cum vtriuſque conſenſu miſcetur: tamen competit illi actio in rem, quandiu aceruus extat totus, quod eſt valde conſentaneum iuri naturali, cur enim cum certo mihi conſtat, rem meam eſſe huic permixtam, non poſſum mihi vindicare, ex mixto illo, quantum de meo ineſt hæc probabiliter *Leſſius loco ſupra citato dub. 18. num. 157.* quare.

QVAERES QVINTO.

An qui gratioſo titulo, rem furtiuam accepit à fure, debeat illam domino reſtituere.

AFfirmatiue reſpondet *Leſſius lib. 2.* Nu. 1
cap. 14. dub. 3. num. 13. aſſerens vbi cognoueris rem eſſe alienam, teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te eſt: maneat igitur aſſerendum non furi, ſed domino, eſſe reſtituendam, quia reſtitutio, quæ facienda eſt, ratione rei acceptæ, debet fieri illi cuius res eſt, ita etiam *Sairus claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 2. dub. 2. num. 16.*

QVAERES SEXTO.

An mala fide, emens rem alienam, teneatur illam reſtituere domino.

REm mala fide ementem, vt ſibi retineat, ſcientem, vel dubitantem Nu. 1
eſſe furtiuam probabile eſt, non poſſe reſcindere contractum cum fure, vt pretium recuperet, cuius ratio eſt, quia in tali caſu emens mala fide rem alienam, efficitur ſocius furis, & furti particeps, ergo tenetur ad reſtitutionem ſicut, & ipſe fur *ita Bannes 2. 2. queſt. 62. artic. 6. dub. 4. litt. D. Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 3. num. 19.* & confirmari poteſt hec opinio, quia iſte tenetur non ſolum ratione rei acceptæ, ſed etiam ratione iniuſtæ acceptionis, accipit enim rem alienam inuito domino, ſciens, vel dubitans rem eſſe alienam, ergo etiam ſi pereat, tenetur de damno, ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiam ſi oporteat pretium amittere *ita etiam Diana par. 5. tract. 14. reſol. 87.*

Ac proinde Bannes *loco ſupra citato cōcluſ. 2.* habet in iſto caſu, teneri ad reſtitu-

tu:

tutionem non ſolum ipſius rei, ſed etiã lucri ceſſantis & damni emergentis,ipſi domino,deductis,tamen expenſis,quas dominus ipſe erat facturus, in colenda re ſua,vel ſubſtentanda.Sed quæret aliquis,an ſi res illa erat vſu conſumptibilis,teneatur emens ad reſtitutionem,reſpondet *Bannes* affirmatiue ,& eſt eadẽ ratio ſuperioris ſententiæ, quoniam acceptio fuit iniqua, & propterea omnia damna,& detrimenta,quæ ſequuntur ipſi domino ſunt reſtituenda.

Nu. 3 His tamen non obſtantibus, contraria ſententia nempe eum,qui mala fide emit,poſſe contractum cum fure initũ reſcindere,vt pretium recuperet, non videtur improbabilis. Cuius ratio eſt, quia vnuſquiſque potius ſibi,quam alteri conſulere tenetur, præſertim cum reſcendendo contractum ,non conſtituat rem peiori loco,quam erat antea *ita Alexander Alenſis 4.par.quæſt.24. membro 5.ar.3.§.5.fine Ang.ver.reſt.1.verb.emẽs num.1.Syl.verb.reſt.3.quæſt.7.§.Primum Leſſius loco ſupra citato num.21.* vbi aſſerit hanc ſententiam eſſe valde rationi conſonam,quando reſcinditur ex continenti,vel non,ita diu,poſtquam eſt initus,quia non cenſetur notabilem iniuriam domino feciſſe, rem ipſius tantũ per contrectando ,& hanc ſententiam probabilem iudicat *Diana par. 5. tract. 14.miſ.2 reſol.87.* quamquam ipſe negatiuæ ſentẽtiæ vt probabiliori adhæreat.

QVAERES SEPTIMO.

An qui dubitans rem eſſe furtiuam, emit eã in proprium commodum, poſſit illam retinere,vel alienare.

Nu. 1 Certum eſſe debet primo,qui rem emit,de qua eſt dubius, tempore emptionis,an furtiua ſit,nec ne, emens eam nulla facta diligenti inquiſitione, cum animo ſibi retinendi, peccat mortaliter,& ad eius reſtitutionem obligatur,vbi moraliter certus fuerit alienam eſſe,patet,quia in illo dubio,ſe committit probabili periculo peccati mortalis ſcilicet contrectationis rei alienæ,& cõſequenter peccat mortaliter, *iuxta illud Eccleſ.3.* qui amat periculum,peribit in illo:item ſi certus fuerit, rẽ eſſe alienã, reſtituere tenetur illam,cum fructibus, etiam conſumptis , quia ſic dubitans malæ fidei poſſeſſor eſt, ac proinde nonminus, ac malæ fidei poſſeſſor ad reſtitutionem obligabitur, ita quo ad hanc partem *Leſſius lib.2.cap.14.dub 4 n. 25. Sairo claui regia loco ſupra citato cap. 3. dub.3.§.Tertio* at vero ſi poſt competẽtem diligentiam,adhuc manet dubius, tunc tenetur eam, cum altero, de quo dubitat,diuidere plus,vel minus, pro ratione dubij;quare ſi perſona,cui facienda eſt reſtitutio,eſt ignota, tunc pauperes ſuccedunt *hæc Leſſius* ſed nos iam ſupra.

At vero,qui initio bonæ fidei,rem accipit,& deinde occurrit dubium , an ſit aliena,tenetur inquirere veritatem , & manens dubius poſt inquiſitionem,non tenetur reſtituere,ſed manet in poſſeſſione bonæ fidei;nam in dubio melior eſt conditio poſſidentis, modo etiam ſupradicto *ita Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 4.num.23.Syl.verb.reſt.3.quæſt.7 §. Tertium Sairo loco ſupra citato nu 29. Sanch. tom.1.Summæ lib 2.cap.23.num.184.* vnde *Diana par.3 tract. 15.miſ reſolut. 11.* habet non ſolum poſſe retinere, ſed etiã vendere,dummodo emptori hanc conditionem exponat, ne poſtea domino comparente,damnum emptori ſequatur,quia ratione huius vitij res illa minus valet,quod ſi non admoneat, tenetur damnum ſequutum reſarcire *ita etiam Sanch qui nu.186.* infert quod ſi huiuſmodi poſſeſſor, appoſita ſufficienti diligentia,manſerit adhuc dubius, non tenetur in poſterum, vero domino comparenti,reſtituere,niſi inſtar bonæ fidei poſſeſſoris,nempe rem extantem, conſumptam vero, quatenus eſt ditior factus,& iam nos ſupra. Nu. 2

Quid vero dicendum . An quis rem ita vendens,teneatur paratum eſſe pretium,vero domino reddere, ſi conſtiterit rem eſſe furtiuam , ad hanc difficultatem reſpondet *Sanch. loco ſupra citato num.187.* ſi rem illã eodem pretio, quo emit,vendidit, eum nõ teneri id pretiũ reſtituere vero domino , ſi vero pluris vendiderit,teneri exceſſum; quare non approbat ſententiam eorum aſſerentiũ; ſcilicet teneri hunc poſſeſſorem, eſſe paratum ad id pretium, quo vendidit reſtituen- Nu. 3

tuendum domino, quoties cōparuerit, nec valet dicere, ſi rem illam retineret, teneretur hunc animum reſtituendi habere, non inquam valet, quia vt aſſerit *Sanch.* ſolum eſt vera hæc propoſitio, quando ex pretio locupletior euaſit, inſtar aliorum poſſeſſorum bonæ fidei, ex quibus ipſe quoque iam eſt.

Nu. 4 Nec valet dicere, quod ſi res illa extaret, teneretur poſſeſſor ratione rei acceptæ, illam integre reſtituere, ergo & pretium, non inquam valet, quia ſi res extat vtique tenetur ratione rei acceptæ, illam integre reſtituere, at re vendita, non tenetur ratione rei acceptæ, niſi quatenus locupletior factus eſt *hæc Sanchez.*

Nu. 5 At vero quid dicendum, quando poſſeſſor bonæ fidei inæqualiter dubitat, & magis inclinat in eam partem, vt res ſit aliena, teneatur iuxta inclinationem, & propenſionem aliquid reſtituere, iam ſupra diximus *Sanch tom. 1. ſummæ lib. 1. cap.* 10. *num.* 9. in hoc retractaſſe ſententiam, quam tenuerat *lib.* 1. *de matr. tom.* 1. *diſp* 41. *num.* 10. aſſerentem nihil cum teneri reſtituere, iuxta talem propenſionem, quia poſſeſſio certa, eſt potior, quam rationes inducentes in partem contrariam, ſed non generantes aſſenſum.

QVAERES OCTAVO.

Ad quid teneantur, qui inueniunt bona incerta, & vacantia.

Nu, 1 ANimaduertas nos, non loqui in præſentia de bonis, quæ nunquam habuerunt dominum, vt ſunt lapilli, gemmæ, &c. vel ſi habuerunt, nunc non habent, vt ſunt theſauri, de his enim infra, ſed de bonis, quæ nunc præſumuntur habere aliquem dominū ſiue de reliquo ſint incerta, ſiue vacantia, modo mox explicando, bona enim incerta ſunt illa, de quibus moraliter præſupponitur, aut præſupponi poteſt, quod habeant dominum, in cuius vtilitatem, vel corporalē, vel saltē ſpiritualem applicari poſſunt, licet de reliquo ignoretur, quis nam ſit talis dominus, huiuſmodi videntur eſſe, quæ c ſu n publicis vijs inueniuntur, vel ſunt de bonis integre alicuius vrbis recens ab hoſtibus vaſtatæ, vel ſunt cōflata ex bonis multorum, vt accidit in minutis cohentionibus per fraudem, nō iuſti ponderis: contra vero vacantia dicuntur bona, quę nullum habent dominum, in cuius vtilitatem ſi non corporalem, ſaltem ſpiritualem applicari queant, huiuſmodi videntur eſſe bona alicuius infidelis, vel hæretici hominis, qui defunctus ſit ſine hęredibus, & ab inteſtato, vt aiunt, nam hæc bona actu non poſſunt appplicari huic homini, nec ſecundum commodum temporale in ſuis hęredibus, quos ſupponimus nō eſſe, nec ſecundum aliquam ſpiritualem vtilitatem.

Nu. 1 *H*is igitur dictis, bona incerta, ſi poſt ſufficientem inquiſitionem dominus nō inuenitur, ſunt neceſſario diſtribuenda pauperibus, nomine eleemosynæ. Cuius ratio eſt, quia, vel eſſent inuentori, vel Regi, vel domino, vel pauperibus applicanda, non inuentori, neque Regi, quādoquidē verus dominus videretur priuari iure ſuo, per hoc quod ignoratur, neque domino, cum ſupponimus eſſe ignotum; maneat igitur pauperibus faciendam eſſe reſtitutionem *ita* D. *Tho.* 2.2 *quæſt.* 62. *ar.* 5. *ad tertium Leſſius lib.* 2. *cap* 14. *dub.* 7. *num.* 49. *Petrus* Nau. *lib.* 4. *de reſt. cap.* 2. *num.* 40. *probatur etiam auctoritate* D. *Aug. cuius verba referuntur* 14. *quæſt.* 5 *cap. Si qui, & Origenis cuius verba referuntur eadem cauſa, & quæſt. cap. multi, S. enim Auguſtinus in lib.* 50. *homiliarum hom.* 5. *& ſer.* 31. *de verbis Apoſtolorum ſi quid inquit inueniſti, & non reddidiſti rapuiſti, Origenes autem eamdem continet ſententiam hom.* 4. *cap.* 6. *Iosue. Verum de hoc infra, & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam Reg. tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 19. *nu.* 211.

Nu. 3 Quamquam *Sotus lib.* 5. *de iuſt. & iure quæſt.* 3. *ar.* 3. *ad ſecundum* in eam ſententiam inclinet, quod ſi facta debita diligentia, requiri nequeat illorum dominus, is, qui illam inuenit poſſit ſibi retinere, etiam ſi diues ſit, quam ſententiā probabilem, & tutam in praxi vocat *Diana par.* 3. *tract.* 17. *miſc reſol.* 5. §. *Sed contraria.*

Nu. 4 *B*ona vero vacantia, ſi inueniantur, diſtribuenda ſunt pauperibus, hæc propoſitio non eſt adeò certa, vt præcedēs;

de-

defenditur tamen *a Rabbellio* 1. *par. de obligat. iuſtitia lib.* 1. *queſt.* 12. & videtur omnino vera, ob eaſdē veras rationes, ob quas vera eſt præcedens, ratio autē præcipua eſt, quia etiam dominis horū bonorum videtur poſſe præſumi, quod voluerint, poſito, quod inteſtati morirētur, vt ſua bona pauperibus erogarētur, ſcilicet diſtribuerentur ea, ratione, qua ſola poterant illis huiuſmodi bona prodeſſe, ſaltem in ſpiritualibus, verum de hoc etiam infra.

Duo tamen aduertenda ſunt, circa
Nu. 5 huiuſmodi dicta, primum hæc vera dici de Regionibus in quibus non eſt alia contraria lex, vel conſuetudō ex conſēſu totius populi, quia ſi alicubi ex lege, vel conſuetudine ſancitum eſſet, vt huiuſmodi bona eſſent primi occupantis, vel Regis id ipſum fieri deberent, verum hucuſque non inueni vllam legē Si loquamur de bonis incertis *ita videtur annuere Leſſius lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 7. *vbi num.* 50. habet nullo modo tollerabilem eſſe conſuetudinem illam, quæ in quibusdam locis dicitur eſſe, vt bona naufragautium, in lictus eiecta, occupētur à Gubernatore loci, hæc de bonis incertis, quidquid ſit de reliquo de bonis vacantibus, quæ in aliquibus Regnis volunt nonnulli, ex conſuetudine, & lege eſſe primi occupantis.

Alterum vero, hæc non eſſe intelligēda de animalibus ammiſſis, nam circa Nu. 6
hæc ſunt peculiares leges, quæ ſine dubio ſeruandæ ſunt, conſulendus eſt *Rabellius loco ſupra citato* vbi obſtendit huiuſmodi animalia, de iure eſſe deferenda poſt quinque dies ad publicanos, ad huiuſmodi munus deſignatos, qui debēt diligentem inquiſitionem adhibere, voce præconis, debitis in locis, & quidem per quattuor menſes, ad inueniendum verum dominum: tamen elapſo hoc tempore, in pœnam eorum, qui ita negligenter cuſtodiunt res ſuas, ſtatutū eſt, vt publicano adiudicentur, & quidem itaui comparente poſtea domino, nihil in illo iuris ſit, ad ea animalia recuperanda, verum de hoc infra.

SECVNDA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE, QVAE ORITVR ex iniuſta contractione, rei alienæ.

C*Onſiderata natura reſtitutionis, quæ ex ratione rei acceptæ oritur, conſequens fuit, vt agamus de ea, quæ oritur ex iniuſta contrectatione, rei alienæ, quæ quidem iniuſta contrectatio, comprehendit hoc loco omnem actionem, qua phiſica, vel ſaltem morali modo quis alteri damnum iniuſte infert, ſiue de reliquo res aliena, conuertatur in vtilitatem inferentis tale damnum, ſiue ſolum deſtruatur, modo tale damnum re ipſa ſeqnatur, quod autem ex hoc capite oriatur reſtitutionis obligatio, probauimus ſupra ex principijs fidei, ac ratione naturali, vt conſtat* ex cap. vlt. de iniurijs, & damno dato *vbi* ſi culpa tua, damnum datum eſt, iure ſatisfacere teneris, & ex cap. de raptoribus *Iam vero quod attinet ad hoc caput, ſiue in bonis vitæ, per vulnus læthale; per membri mutilationem, aut ſimile damnum, ſiue in bonis famæ, per falſam detractionem, aut manifeſtationem occulti criminis, aut contumeliam, ſiue in bonis fortunæ, per furtum, rapinam, aut ſimiles iniurias, in bonis eſternis, & alijs, quibuſcunque bonis dicatur damnum inferri; duo præcipue ſpectanda ſunt Primo An illa actio, per quam dicimus inferri damnum, & induci obligationem reſtitutionis, reuera ſit iniuſta contrectatio rei alienæ. Alterum, quæ nam perſonæ dicantur tales cauſæ, huius iniuſtæ*

contrectationis, *vt cenſendæ ſint, ex hoc capite obligatæ ad reſtitutionem, atque ad hæc duo reuocabimus omnia,quæ agitabuntur circa hanc difficultatem,quare,*

QVAERES PRIMO.

An vt aliquis reſtituere teneatur, ratione iniuſtæ contrectationis rei alienæ,committere debeat aliquam culpã, & cuiuſnam ſpeciei, & quantæ grauitatis.

Nu. 1 ET vt facilius procedam⁹, circa hoc difficile Quæſitum:animaduertendum eſt culpam,aliam eſſe iuridicam, aliam theologicam, eſt autem iuridica culpa,negligentia quædam,vel omiſſio eius,quod faciendum erat ad impediendum damnum alterius, ſiue de reliquo ſit cõiuncta cum peccato, vt accidit cũ eſt debita aduertentia rationis, & libertas ad peccatum.ſiue ſit ſine vllo peccato,vt euenit,quo tempore deeſt debita libertas,vel aduertentia rationis. Diuiditur autẽ hæc culpa, in dolum ſcilicet, culpam factam ſcienter, & ex Silueſtri ſententia animo nocendi, & in culpam ſimplicem, ſcilicet factam ſaltem ſine animo nocendi,quæ deinde ſubdiuiditur in latam,leuem,leuiſſimam, eſt autem culpa lata,vt aſſerit *Reg. tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 2. num.* 18. omiſſio diligentiæ,& circumſpectionis,quam communiter homines ſolent adhibere,qualis eſt illius,qui veſtẽ alterius relinquat, foris ante oſtium:leuis vero culpa eſt,omiſſio diligentiæ,quam ſolent adhibere homines diligentiores,eiuſdem condictionis,qualis eſt hominis, qui rem alterius, v. g. vas argenteum, veſtem, &c. vel quid ſimile relinquit in cubiculo,ſed aperto oſteo domus,vel cubiculi:tandẽ leuiſſima,eſt omiſſio diligentiæ, quam ſolent adhibere diligentiſſimi, & prudentiſſimi viri,qualis eſt illius, qui vas argenteum,gemmam,veſtem,depoſuit in arca,quam putauit eſſe clauſam, ſed manu non aſſentinir, an clauis obſerauerit,quæ quidem iuridica culpa, talis eſt condictionis,vt nunquam ab illa excuſetur,ratione inconſiderationis excuſãtis à peccato, cum non requirat condictiones neceſſarias ad peccandum.

Nu. 2 Theologica vero culpa,idẽ eſt, quod peccatum,ſiue mortiferum,ſiue veniale vt aſſerit *Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 6. §. Notandum ſecundo* verùm licet hoc genericum culpæ nomen,vtramque hanc culpam ſignificare ſoleat,nihilhominus de culpa,non iuridica, ſed theologica agimus hic,& quærimus num ad obligationem reſtitutionis ex iniuſta contrectatione rei alienæ, requiratur culpa theologica,nec ne,& ſi requiritur,cuiuſnam ſpeciei illa eſſe debeat,iniuſtitię ne ſolius, an etiam alterius vitij, ac demũ in quacunque tandem ſpecie conſtituatur,mortalis ne culpa neceſſario eſſe debeat,an vero venialis.

Nu. 3 Vt igitur rem aggrediamur explicare,non eſt dubium quin illa contractio rei alienæ,ex qua oritur obligatio reſtituendi,debeat eſſe. aliquod peccatum, & culpa theologica, patet hæc propoſitio ex iure canonico *nam in capitulo vlt. de iniurijs, & damno dato in fine* excuſat Pontifex ab obligatione reſtitutionis illum,qui nihil omiſit eorum, quæ ſecundum regulas prudentiæ facienda erant, ne damnum alterius ſequeretur, & con ſequeretur, & conſequenter ſupponit vbi non eſt culpa theologica, ſiue peccatum,nullã eſſe ibi obligationẽ reſtituendi ex hoc capite *ita etiam Rubellius 1. par de obligat. iuſtitiæ lib. 1. quæſt.* 10.

Nu. 4 Huiuſmodi autem theologicam culpam obligãtem ad reſtitutionem,debere eſſe actum contra iuſtitiam, tenent communiter omnes, nec ſatis eſſe ſi ſit contra alias virtutes, v. g. contra charitatem,aut miſericordiam, hæc propoſitio eſt communis, & colligitur aperte *ex D. Tho. 2. 2. quæſt. 62. ar. 7. ad tertium* vbi excuſat ab obligatione reſtitutionis eum,qui non impedit damnum alterius(licet poſſit)modo illi non incũbat ex officio,cum enim obligatio, quæ oritur ex officio, ſit obligatio iuſtitiæ, videtur indicare,ſolum damnum contra iuſtitiam illatum inducere obligationem reſtitutionis *ita etiam Scotus in 4. diſt. 15. quæſt. 2. ar. 4. Gab. ibidẽ quæſt.* 2.

2.ar.3.dub.1.Med. C. *de reſtit. quæſt.* 9.
Sil.*verb.reſt.quæſt.* 6. *Sotus lib.* 4. *de iuſt.*
quæſt.7.ar.3.

Ad inducendam autem obligationē
Nu. 5 reſtitutionis, ſub peccato veniali, ſatis
eſt culpa theologica, quæ ſit peccatum
veniale, hæc propoſitio eſt contra *Leſſiū*
*lib.2.cap.7.dub.6.num.*28. vbi pro ſe ci-
tat, & laudat *Sil. & alios, & dub.7 nu.*31.
tamen probatur noſtra propoſitio ſic *in*
cap. Sepe eſtra de reſtitutione ſpoliatorum
habetur ſimilem eſſe malitiam accipe-
re alienum, & illud retinere, & conſe-
quenter cum leuis ſit culpa, damnum
cuipiam inferre leue ob defectum ma-
teriæ, vel imperfectionem deliberatio-
nis, neceſſe eſt, vt leuis etiam ſit culpa,
hoc damnum non reſarcire, per propor
tionatam reſtitutionem. Secundo pro-
batur, quia, qui per culpam venialem al
teri infert damnum vere lędit ius alte-
rius, & ponit cum alterius iure inæqua-
litatem, quæ reſarciri poteſt, & lumine
naturali videtur reſarciri debere, per de
bitam ſatisfactionem, ergo non eſt ne-
gandum, quod per culpam venialem,
inducatur obligatio reſtituendi, ſaltem
ſub veniali, & confirm. quia *in capitulo*
vlt. de iniurijs abſolute pronunciatur ſi-
ne vlla diſtinctione culpæ leuis, aut gra-
uis, damni grauis, aut leuis, *ſi culpa tua*
datum eſt damnum, iure ſatisfacere teneris
maneat igitur cum ius non diſtinguat,
neque nos diſtinguere debemus: tandē
damnum illatum per culpam venialē,
eſt actio alteri iniurioſa, & voluntaria,
neceſſe eſt igitur vt inducat obligatio-
nem reſtitutionis, ſaltem ſub peccato
veniali.

Nu. 6 Neque dicas cum *Leſſio loco ſupra ci-*
tato huiuſmodi damna, quæ inferuntur
per culpas veniales, inferri per actus a-
deo frequentes, vt fere non videantur
poſiti in noſtra voluntate, ſed omnino
quaſi fortuiti, ac proinde non eſſe mirū,
quod per illationem talium damnorū
non inducatur obligatio reſtituendi, nō
inquam id dicas, quia non video cur
quaſi fortuiti dicantur actus, qui ſunt vo
lūtarij, & liberi, & hac ratione ſunt pec-
Nu. 7 cata, licet venialia.

Multo tamen probabilius eſt (ſeclu-
ſa obligatione cōtractus, quam ſemper
excludimus in hoc Quæſito (& loquē-
do ex natura rei) damnum illatum per
culpam theologicam, defectu perfectæ
deliberationis venialem (& ſi graue in
ſe ſit) non inducere obligationem re-
ſtituendi ſub mortali peccato *ita Leſſi-*
us lib.2.cap.7.dub.6.nu. 28. §. *Ex dictis*
ſequitur Sil. verb. culpa §. *Quarto, & verb.*
aduocati §. 24. *& verb. reſt.* 2. §. 12. *&* 17.
Sotus lib.4. de iuſt. quæſt.7.ar.2. ante ſolu-
tionem argumētorum cuius ratio eſt, quia
pœna debet eſſe proportionata culpæ,
ac proinde pęnæ graui, culpa grauis im
poni debet, neceſſe eſt igitur, vt obliga-
tio ad reſtituēdum ſub peccato morta-
li, quæ ſine dubio pœna grauis eſt, non
reſpōdeat niſi culpæ graui, & conſequē-
ter vt nunquam ſit talis obligatio, cum
non oriatur niſi ex culpa leui.

QVAERES SECVNDO.

An domini brutorum, & animantium, vel
mācipiorum, per quæ damnum infer-
tur, teneantur ad reſarciendum
damnum illatum.

VT autem diſtinctius procedamus,
animaduertendum eſſe puto, hic,
ſolum loqui de animantibus, & manci-
pijs, non autem de filijs, & filiabus, quia Nu. 1
certum videtur parētem non teneri ex
delicto filij, vel filiæ ad reſarciendum
damnum illatum, cum abſque eius cul-
pa, vt ſupponimus, tale damnum illatū
ſit, neque videtur parens obligatus ad
tradenda eorum corpora, vt infra dice-
mus de ſeruis, & animantibus, quia cor-
pora filij, & filiæ libera ſunt, non autem
ſub dominio parentum, vt ſunt corpora
animalium, & ſeruorum; ſecundo patet,
quia ex natura rei, videtur nimis imma-
ne hanc obligationem ponere in paren-
te; demum, quia contra filium, & filiam
quippe perſonas liberas, is qui damnum
paſſus eſt, actionem habet, & pro ſuis de-
lictis conuenire filium, & filiam poteſt,
vt habetur *inſtit. de noxalibus actionibus*
§. *vlt.*

Animaduertendum ſecundo, neque Nu. 2
loqui hic, de animalibus, & mancipijs in
his caſibus, in quibus illata damna infe-
runt per culpam latam domini, ſcilicet
domino non ſolum ſciente, ſed etiam
iubente, vel ſuadente, vel impellente,

vel ſaltem negligente adhibere neceſſaria remedia, ad præcauendum hoc præuiſum damnum, nam in his caſibus, certum videtur dominos animalium, & ſeruorum teneri non ſolum ad tradenda corpora animalium, vel ſeruorum in compenſationem, ſed etiam ad integre reſarciendum damnum illatum, vt colligi poteſt *l. ſi ſeruus ff. de noxalibus actionibus*, nec non, etiam ex ratione naturali, nam hoc damnum videtur illatum ab ipſo domino, cum illatũ ſit per aliquod, quod ipſius eſt, & eius cuſtodiæ traditũ, & ipſius quaſi inſtrumentum cenſeri debet *ita Sil. verb. reſtitutio 2. dicto 16. ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 9. dub. 17. n. 115. Diana par. 7. tract. 7. nu. 73. initio*.

His igitur cõſtitutis ſolum remanet, Nu. 3 quod loquamur de animalibus, & mancipijs, in his caſibus, in quibus ſine dominorum negligentia illatum eſt damnum per ipſorum mancipia, aut animalia, quare in hoc caſu, ſi damnum eſt datum per animal, aut ſeruũ ſine vlla culpa domini, non tenetur determinate dominus reſarcire tale damnum, ſed ſatis eſt, ſi animal, vel ſeruus detur in compẽſationem: vel damnum reſarciatur *ita Sil. verb. reſt. 2. verſus finem. & verb. reſt. 3. quæſito 4 Leſſius loco ſupra citato n. 116 Diana loco ſupra cit.* cuius ratio eſt, quia dominus non tenetur ratione ſui, vt ſupponimus, ſed ratione alicuius, quod ſuũ eſt, ſcilicet ratione ſerui, v. g. qui ob ſui delictum manet obligatus ad reſtitutionem damni illati, quare ſatis eſt ſi tradatur, id, quod eſt obligatum: maneat igitur dominum non eſſe obligatum ad reſtitutionem niſi disiũctiue, ſcilicet vel ad reſarciendum damnum, vel ad tradendum animal.

At vero dominus per cuius ſeruum, Nu. 4 vel animal, ſine domini culpa illatum eſt damnum, non habet obligationem reſarciendi hoc damnum modo ſupradicto ex iure naturali, ſed ex ſolo iure poſitiuo, hæc propoſitio duas continet partes, quarum vltima, qua dicimus hãc obligationem eſſe iuris poſitiui, ſatis videtur certa, cum expreſſe colligatur, ex iure canonico *in capitulo vlt. de iniurijs, & damno dato, & ex iure ciuili ff. de noxalibus actionibus, & ſi quatruplex pauperẽ feciſſe dicatur l.* 1. in quibus locis ſtatuitur obligatio reſtituendi, ſub disiunctione: altera vero, qua dicimus hanc obligationem non eſſe iuris naturalis, licet controuerſa ſit, defenditur tamen *a Sil. verb. reſt. 2. fine Petro Nau. lib. 2. de reſt. cap. 1. num. 31.* cuius ratio eſt, quia ſicuti ex lege naturali non obligatur ad reſtitutionem, qui per ſe intulit damnum ſine culpa; ſcilicet iniuria, infantia amẽtia, & in ſimili ſtatu vt patet *ex l. quinta ff. ad l. aquiliam, & ex l. 60. ff. de rei vendicatione* ita nec obligari cenſendus eſt, ad reſtitutionem ex lege naturali is, cuius animal, vel ſeruus dicitur intuliſſe damnum, ſine culpa domini ſui: item ſeruus non tenetur iure naturæ ſe tradere, ſed poteſt fugere, & ſe abſcondere, animal vero cum non peccet, non poteſt eſſe obnoxium vlli reſtitutioni, ergo etiam dominus, qui non ratione ſui, ſed ſolum ratione ſerui, vel animalis tenetur ad reſarciendum damnum (ſi teneretur) non eſt obligatus ad tradendum ſeruum, ſed poteſt concurrere ad illum celandum, nec non etiam ad ſaruandum animal.

Quare dominus nõ tenetur ad ſupradictam disiunctiuam reſtitutionem, ante iudicis ſententiam hæc propoſitio eſt Nu. 5 *Rebellij locis citatis, & nouiſſime doctiſſimi Dianæ par. 7. trac. 7. reſol. 73. Leſſij lib. 2. cap. 9. dub. 17. num. 117.* cuius ratio eſt, quia huiuſmodi leges imponentes hãc obligationem videntur eſſe pœnales, vt colligi poteſt *ex inſt. ſi quatuplex ad finẽ*, & conſequenter non videntur obligare ante iudicis condemnationem, vt colligi poteſt *ex iiſdem inſtit. & ff. de noxalibus actionibus verum de hoc legite Dianam tract. 10. de legib. reſol. 23. & 24.*

Tandem tenetur abſque dubio, dominus ante iudicis ſententiam, reſtituere Nu. 6 omne id, in quo dominus ex delicto ſui ſerui, vel animalis factus eſt ditior, accidit enim aliquando, vt bos vnius, agrũ depaſtus alterius, pinguior, & maioris valoris efficiatur, cuius ratio eſt, quia reſpectu huius exceſſus, nullum habet iuſtum titulum retinendi, quin imo res prorſus aliena eſt, exceſſus ille, & hæc ſatis quoad ſecundam diſputationem quare ſit.

DIS-

DISPVTATIO TERTIA

DE PERSONIS, QVAE AD RESTITVTIONEM obligantur.

A Ctenus conati ſumus explicare caſus, in quibus ex iniuſtá detractione rei alienæ,oritur obligatio reſtituendi,ſpectantes ſolam naturam actionum iniuſtarum; mox autem explicanda nobis erit, eadem obligatio, conſiderantibus,quæ cenſeri debeant cauſæ iniuſtæ contrectationis rei alienæ,de quibus agit D.Tho.2.2.quæſt.62.ar.7.quare ſit.

PRIMA DIFFICVLTAS

QVAENAM SINT CAVSÆ, QVAE OBLIGENTUR ad reſtitutionem, ex iniuſta rei alienæ contrectatione.

E St autem huiuſmodi conſideratio,omnino neceſſaria in hac materia,cum certum quidem ſit,quæ nam perſona obligentur ad reſtitutionem, quo tempore obligatio oritur ex re accepta,circa quam fatentur omnes,obligari ſolum eos,qui vel rem habent, vel ex illa facti ſunt locupletiores, modo alibi dicto,contra vero valde controuerſum eſt,& obſcurum, quid tandem ſit ſentiendum de perſonis, quæ obligantur ex delicto, & ratio obſcuritatis, & controuerſiæ eſt,quia cauſæ delicti,ex quo oritur obligatio reſtituendi,non cenſentur ſolum illæ perſonæ, quæ phiſice, & immediate influunt in damnum alterius, ſed etiam aliæ perſonæ ſcilicet nouem cauſæ quas enumerat S.Tho. art. citato his verſibus.

Iuſſio, conſilium,conſenſus, Palpo, Recurſus
Participans,mutus,non obſtans,non manifeſtans

De quibus etiam cauſis nos infra,per ſequentia quæſita ſingillatim tractabimus,verum ante omnia.

1 SVpponendum eſt ſex priores cauſas concurrere directe, & poſitiue in damnum alterius, tres vero poſteriores, ſolum indirecte,& negatiue vti optime aſſerit *Leſſius lib.2.cap.13.dub.1.§. Aduertendum eſt*, nam licet ex prioribus ſex cauſis aliquæ non concurrant niſi morali modo,illæ,ſcilicet, quæ concurrunt quattuor priorib⁹ modis, ſcilicet Iubẽdo, Conſulendo, Conſenſiendo, atque Laudando,& aliæ duę ſolum concurrãt phiſico modo,cuiuſmodi ſunt illæ cauſæ,quæ præbent recurſum,damnum inferentibus,vt abſconditi poſſint damnũ inferre,& illæ aliæ,quę aliquo pacto par tem habent in illationem talis damni, vel immediate,vt euenit, quo tempore cum alijs conueniunt ad furandum, vel mediate,vt euenit cum præbent inſtrumenta,enſem ſcilicet ad occidendum, ſcalas ad conſcendendos parietes, vel cum oſtendunt viam: tamen omnes concurrunt directe, ſcilicet poſitiuum aliquod efficiunt in damnum alterius.

Contra vero, tres aliæ poſteriores Nu. 2
cauſæ,non concurrunt niſi negatiuo modo, vt patet in his exẽplis, quoties quis, cui ex officio incumbit impedire damnum

num alterius ſine cauſa illud non impedit, cum poſſit per voces impedire, non vociferatur, ſed manet mutus, cum poſſit impedire reſiſtendo, non obſtat, vel cum poſſit impedire, ſaltem detegẽdo, non manifeſtat, in omnibus his modis, ſemper iſte dicitur negatiue ad damnũ alterius concurrere.

Nu. 3 Supponendum ſecundo, præter has cauſas, de quibus infra certum eſſe debet, obligari etiam ad reſtitutionem eũ, qui damnum facit, ſeu cauſa executrix, ſcilicet, qui opus iniuſtum contra proximum exequitur, quare computato executore, decem erunt cauſæ, quæ ex vna actione, iniuſtæ acceptionis, ad reſtitutionem faciendam obligari poſſunt, quæ omnes his verſibus comprehendũtur.

Nu. 4 Quilibet inſolidum reddat, prius iniuriator
Iuſſio, Conſilium, Conſenſus, Palpo, Recurſus
Participans, Mutus, non obſtans, non manifeſtans
Currere cum fure, faciunt, furtique reatum.

Nu. 5 His igitur cõſtitutis, vt à certioribus incipiamus, aggredimur primam explicare cauſam quare.

QVAERES PRIMO.

An oriatur obligatio reſtitutionis, ex damno illato ex cauſa efficiente.

Nu. 1 BReuiter circa hanc cauſam, nulla exiſtere poteſt difficultas, nam, vel cauſa efficiens dãni illati, eſt cauſa principalis, vel ex mandato, aut conſilio alterius, tanquam miniſter damnum infert, & ſemper in his caſibus ad reſtitutionem tenetur, quia ſemper eſt vera, & propria, & proxima cauſa efficax damni illati *ita Sairus claui regia lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 5. *& communiter omnes.*

Nu. 2 Hic vero quæri poteſt, an Chriſtiani captiui remigantes in triremibus Turcharum, Chriſtianos inuadentium peccent, & an domos Chriſtianorum perfringere, deuaſtare, & bona ſurripere poſſint, & an ad reſtitutionem teneantur, quod vero attinet ad primam partem, licet multi affirmatiue reſpondeãt, peccare mortaliter, & in excommunicationem incidere, vt videre eſt *apud Sanch. tom.* 1. *ſummæ lib.* 1. *cap.* 7. *num* 18. *& Dianam par.* 3. *tract.* 5. *reſol.* 36. *initio* negatiuam tamen ſententiam, quam omnino ſubſtinendam eſſe puto docent *Sanch. Leſſius lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 18. *numer.* 122. *&* 123. *& cap.* 13. *dub.* 3. *numer.* 30. *Emanuel Sà verb peccatum numer.* 9. *Diana par.* 3. *tract.* 5. *reſol.* 36. qui pro hac ſententia citat quomplures doctores, vbi habet ſi Turcæ corpora dictorum Chriſtianorũ affligunt, doctores ſententiam affirmatiuam docentes, eorum animas laceſſunt, quia ſi hæc affirmatiua ſententia eſſet vera, vę, vę, vę Chriſtianis captiuis.

Probari autem poteſt noſtra ſenten- Nu. 3
tia; ſic licet remigare præcipiatur, & ordinetur à Turchis, in malum finem, cõtra iuſtitiam, tamen remigare non eſt in ſe malum, ſed indifferens, & licet à captiuis accommodare fiat ad finem infidelium, non tamen fit ab eis propter eum finem, ſed ad proprium notabile damnũ vitãdum, qui bonus finis eſt, & ob eamdem rationem optime, alij excuſant hos captiuos porrigentes Turcis arma, ab eis petita, ad Chriſtianos interficiendos: item alij eadem ratione excuſant, hos aſportantes ſarcinas, & neceſſaria ad bellum, admonentes ſcalas, & machinas ad muros; & eadem ratione alij hos excuſant, Turcas humeris ſuſtentantes, atque iuuantes ad caſtra munienda, ædificanda propugnacula, aliaque eiuſdem generis, militari muneri neceſſaria perficienda: limitat autem ſupradictã ſententiã *Sanch.* niſi ex eo, quod captiui eo modo non cooperantes, maximum Reipublicę damnũ euitari poſſet, quod iure optimo eorum vitæ anteponendũ eſſet.

Quod vero attinet ad ſecundum, ſci- Nu. 4
licet an poſſint quando v.g. Turchæ deſcendunt, in terris Chriſtianorum illas deuaſtare, & bona ſurripere noſtra, reſpondent ad hãc difficultatem *Comneb. & Lorca citati apud Dianam par.* 5. *tract.* 7. *reſol.* 30. *initio* negatiue: dicunt enim nullo modo Chriſtianis in triremibus Turcharum remigantibus, licere deprædari, aut incendere res Chriſtianorum, quia hoc per ſe malum, & iniuſtum eſt, quamquam *Lorca* concedat poſſe quidẽ

quæ

quæ alij rapuerunt ſuis humeris ad naues deferre, vel ad caſtra, quamquam ex timore mortis probabilẽ putet *Diana* contrariam ſententiam, ſicuti, & ego probabilem voco, quoties ex timore mortis illas domus deuaſtant, & bona chriſtianorum ſurripiũt, cuius ratio eſt, quia captiui remigantes in triremibus Turcharum, in eo euẽtu ſunt in extrema neceſſitate illorum bonorum, ad vitam propriam conſeruãdam, ergo quãtum fas eſt cuique in extrema neceſſitate ſumere de bonis aliorum, ad conſeruandam propriam vitam, tantum damni fas erit eiusmodi captiuis inferre, bonis aliorum ad vitam propriam tuendam; præſertim cum ſi ipſi non cooperentur ad illud damnum, de futuri non ſint, qui illud ſimiliter inferant *ita Mol. de iuſt. tom. 1. tract. 2. diſp. 115. concluſ. 5.*

Nu. 5 Aduerterte, me dixiſſe, ex timore mortis contrariam ſentẽtiam eſſe probabilem, ne afflictis, afflictionem addamus, ſed Deus faxit, quod ſemper huiuſmodi captiui, in eo euentu ex timore mortis ad huiuſmodi Chriſtianorum damna cooperentur, quare aduertant bene id, quod faciũt, & ne ſint faciliores ad tale damnum cooperantes, niſi ex timore mortis, & Turcharum minis.

Nu. 6 An vero reſtituere teneantur damna, quæ ita dederint reſpondet *Molina loco ſupra citato §. Quod ſi petas* de iuſtitiæ rigore, iuxta ea, quæ in materia de eleemosyna diximus: dicendum eſt teneri. Attamen regulariter credendum eſt Chriſtianos nos, neque ab illis reſtiſtitutione expectare, neque eam velle. Quoniam præterquam quod mortis metu, & non incommodum proprium id effecerint, de futuri non erant, qui idem damnum darent.

Nu. 7 Neque dicas *cum Nauarro in manuali cap. 27. num. 63.* vbi aſſerit Chriſtianos eo pacto remigantes lethaliter peccare, cum cooperentur ad lethale peccatum ſimilia imperantium, quod neque mortis metu propoſito licet; non inquã hoc dicas, quia quamuis cooperari ad peccatum alterius, quando, quod à cooperante fit, eſt intrinſice malum, nunquam liceat: tamen cooperari aliquid, quod indifferens eſt, de ſe licere, iuſta de cauſa, & opt. mo fine, eſto nequitia alterius, ad malum, & peccatum ordinetur; fieri tamen optime poſſe, vt quod comparatione vnius, peccatum eſt, vt deſtruere, aut auferre aliena, inuito domino, comparatione alterius, qui extreme rebus illis indiget, nullum ſit peccatum, vt explicatum eſt.

Animaduertas tamen, quod habet Nu. 8
Molina loco ſupra citato concl. 3. & iã nos ſupra tetigimus, non imminente ſcilicet mortis periculo, aut notabilis alterius detrimenti, lethalis culpa erit, quidquam illorum efficere, atque adeo quãdo commode potuerint, tenentur captiui ea vitare, & quiuis ſi commode poſſit, impedire tenetur damna, quæ proximis iniuſte inferuntur, ne dum ad illa, neque per accidens cooperari.

Sicuti aduertas etiam, quod habet Nu. 9
Molina concl. 4 quando ex eo, quod quis eo modo nõ cooperaretur maxime Reipublicæ damnum euitare poſſit, vt captio inſignis Caſtri, aut Ciuitatis, aut Regis, vel alterius perſonæ, quæ multum commune bono referret teneretur is, etiam cum periculo propriæ vitæ, id nõ efficere, & patet, quia pro maximo Reipublicæ bono tenetur, quiſque ſub reatu lethalis culpæ vitam propriam exponere: & hęc de cauſa efficiente quare.

QVAERES SECVNDO.

An cauſa illa, ex cuius iuſſione illatum eſt damnum, teneatur ad reſtitutionem.

QVoties quis ita iubet, aut præcipit, Nu. 10
vt alterius animum ad maleficium mouet, tenetur ad reſtitutionem (ſi ſequtum ſit damnum) patet, quia inter cauſas ſupra aſſignatas præcipua eſt, cauſa iubens, quæ eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis: igitur tenetur ad reſtitutionem *ita Sairo claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 7. Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 11.* vbi aſſerit dupliciter poſſe aliquem mandare, primo expreſſe, vt ſi quis dicat famulo occide, volo occidas: ſecundo implicite, vt ſi dicat vtinam mihi hoc obſequium quis præſtet, charus mihi erit, qui hoc fecerit, & in vtroque caſu ad reſtitutionem teneri nemo dubitat *ita etiam Reg. tom. 1. lib. 10. cap.* 9.

9 ſect. 1. num. 83. Petrus de Aragon. 2.2. quaeſt. 62. ar. 7. §. Iuuans ergo.

Nu. 2 At vero quoties iubens, eſt dubius, an exequens eius iuſſu commiſerit homicidium, necne, tunc facta diligenti inquiſitione, ſi adhuc dubitat, probabile mihi videtur ad nihil teneri, modo ſupradicto. Cuius ratio eſt, quia in dubijs, cæteris paribus melior eſt cõdictio poſſidentis, vt colligitur *ex l. Si ob turpem ff. de condictionibus ob turpem cauſam* defendunt autem hanc propoſitionem *Sil. verb. reſt. 3. quaeſt. 6. §. 2. Petrus de Aregõ. 2.2. quaeſt. 62. ar. 7. Sairus loco ſupra citato dub. 1. §. Sin vero.*

Nu. 3 Mandans autem ſamulo, vt occidat Petrum, & ſi errore deceptus, famulus occidat Franciſcum, quia ſcilicet exiſtimabat eſſe Petrum, adhuc mandans tenetur ad reſtitutionem, quia ſatis eſt, ſequutam eſſe mortem Franciſci immediate, ex eius imperin *ita Sairus loco ſupra citato dub. 2.*

Nu. 4 Quoties vero iubens reuocat mandatum, ante patratum maleficium, & hoc mandatario innoteſcit, tunc iubens non tenetur ad reſtitionem cuius ratio eſt, quia iam tollit cauſam: ergo ſi deinde ſequitur homicidium v.g. talis actio iniuſta, non procedit ex eius imperio, ſed alterius malitiæ imputatur, ſicut cauſæ totali *ita Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 12. vbi num. 13.* habet, qui ratum dũtaxat habet maleficium, nomine ſuo factum, non obligari in foro cõſcientiæ ad reparationem damni *ita etiam* Reg. *lib. 10. cap. 9. nu.* 84. Cuius ratio eſt, quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipſũ factum, per quod damnum illatum eſt, nullomodo pendet, tanquam ex cauſa mouente.

Nu. 5 Si quis vero quærat, an ad reſtitutinnem teneatur is, qui non mandauit quidem, ſciuit tamen damnum, ſuo nomine inferendum eſſe alicui, nec impedinit, cum poſſit, aperiẽdo id ſibi minime placere, reſpondet Reg. *loco citato nu.* 84. §. *Cæterum* teneri quia debuit lege iuſtitiæ, ex quaſi officio impedire, ne nomine ipſius, & tanquam aliquid ſibi gratum, iniuſte damnum inferretur *ita etiam Molina apud ipſum*, & hæc de cauſa iubente verum.

QVAERES TERTIO.

An conſulens, ex cuius conſilio ſequutum eſt damnum, teneatur reſarcire illud.

NOmine autem cauſæ conſulentis, hoc in loco, intelligi faremur, cau- Nu. 1
ſam hortantem, rogantem, inſtruẽtem, ex cuius conſilio alter moueturad damnum inferendum, & tunc ſi is, qui fecit delictum, non reſtituit tenetur conſulẽs ad reſtituendum, inſolidum totum damnum inde ſequutũ. Cuius ratio eſt, quia cauſa conſulens, vere eſt cauſa efficax damni illati *ita* Reg. *tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 9. num. 85. vnde Ariſt. 2. ph. cap. 3.* conſiliarium inter cauſas efficaces enumerat, ita etiam *Sairus claui regia lib. 10 tract. 2. cap. 8. num. 1.*

An vero huiuſmodi conſulens furtũ Nu. 2
v.g. aut homicidium, & dubitans, an ex ſuo conſilio ſequutum ſit furtum, aut mors, teneatur reſtituere, ad hanc difficultatem reſpondent *Leſſius lib. 2. cap. 27. dub. 3. num. 13. & alij apud Dianam nõ ſolum citati par. 3 tract. 5. miſ. reſolut.* 84. *verumetiam par. 4. tract. 3. reſol. 28. initio* conſulentem, damno ſequuto, teneri ad reſtitutionem, quando dubium eſt, vtrũ ex vi conſilij ſequutum ſit, ſecus vero ſi dubium eſſet, an conſilium datum ſit *ita etiam* Sancius *in ſelectis diſp. 43. n.* 10. vbi habet, qui conſulit furtum, aut homicidium, dubitat tamen, an c ex ſuo cõſilio ſequutum ſit homicidiũ, reſtituere tenetur, quia in hoc dubio, non eſt poſſeſſio pro conſulente. Nam cum certus ſit de conſilio, dubitat vero an conſiliũ ſit cauſa homicidij, poſſeſſio erit pro actione illa iniuſta, quæ ex natura ſua, tendit ad producendum effectum, & in hoc caſu habendus eſt hic pro irregulari *ſic Sanch. lib. 2. de matr diſp. 41. num.* 17. niſi paratus eſſet homicida occiſionem patrare, abſque conſulentis influxu *ita Sancius.*

Et hanc etiam opinionem ſequutus Nu. 3
eſt *Sanch. tom. 1. ſumma lib. 1. cap. 10. nu.* 44 circa medium vbi ait. Sed mea ſentẽtia in hac difficili quæſtione breuiter explicata, ea eſt, quod attinet ad reſtitutionem, dicendum eſt hunc conſulentẽ, quando dubium eſt, an conſilium coopera-

pera-

Digitized by Google

peratum ſit ad homicidium, teneri reſtituere, non reſtituente homicida, quia in hoc dubio damni dati, non ſtat poſſeſſio pro illo, ſed contra illum; quare oportet, vt conſulens à reſtituendi obligatione immunis ſit, conſtare ipſi, ſuum conſiliũ nil operatum eſſe, & probat *Sanch* ſuam ſententiam, quia in foro externo hic cõdemnaretur ad reſtitutionem, eo quod eſt certa iniuſti cõſilij actio, & præſumitur illam ſortitam fuiſſe ſuum effectum: vnde in reum transfertur onus probandi, eam fuiſſe fruſtraneam, & dum non probauerit, ſuccumbet, ergo idem erit in foro conſcientiæ, cum vtrumque forum indicet idem, dum non conſtat in foro conſcientiæ, veritas præſumptioni iuris contraria.

Nu. 4 Et licet hæc opinio probabilis ſit, tamen contraria non minus probabilis eſt, ſcilicet conſulentem poſt adhibitam diligentiam, ſi adhuc dubius remaner, ad nullam teneri reſtitutionem, nam in dubijs maxime in materia iuſtitiæ, melior eſt cõdictio poſſidentis *ita Sil. verb. reſt. 3 quaſt 6. dist. 2. Rebellius par. 2. lib. 2 quaſt. 14. ſect. 2. Sairus claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 8. num. 1 fine Diane par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 84. & par. 4. tract. 3. reſol. 228.*

Nu. 5 Non deſunt tamen, qui etiam ſtando in prima opinione, aſſerant, conſulentẽ modo ſupradicto non teneri reſtituere totum damnum, ſed partem pro quantitate dubij: quin imo *Sanch. loco ſupra citato* illum excuſat à tota reſtitutione, ſi homicida ſit fide dignus, vel aliæ coniecturæ concurrant, & aſſerat conſulenti, ad homicidium perpetrandum, non fuiſſe motum eo conſilio.

Nu. 6 Et quamquam quis conſulere poſſit furi, qui paratus erat maius committere malum, contra Petrum, vt minus contra eundem Petrum committat, vt eſſet ſi quis conſulat furi, qui paratus erat furari Petro centum, aureos, vt ſolum eidem Petro furetur decem: tamen nequit quis conſulere furi, qui paratus erat committere maius damnum contra Petrum, vt minus committat contra Paulum; hæc noſtra propoſitio duas habet partes, quarum prima, qua concedimus licere alicui conſulere furi, qui paratus erat centum Petro furari, vt ſolũ eidem quinquaginta furetur, certa eſt. Cuius ratio eſt, quia intentio conſulentis, non fertur in malum, quod minus eſt, ſed ſolum intendit maius impedire: maneat igitur in hoc caſu ad nullam teneri reſtitutionẽ, licet enim fuerit cauſa, quod illa res numero à latrone acciperetur, non tamen id cauſauit iniuſte, ſed iuſtiſſime vtiliter rem ipſius domini gerens.

Secunda vero pars, qua negamus licere conſulere furi idem minus malum, reſpectu alterius, contra quem non erat inferendum maius, mihi etiam certa videtur, quando nemo habet ius ledendi Petrum, v. g. vt liberet Paulum à dãno inferendo *ita Sairus loco citato dub. 1. & 2. Sotus lib 4. de iuſt. quaſt. 7. artic. 3. colun. 8. verſ modo autem Petrus de Aragõ. 2. 2. quaſt. 62. ar. 7 ad ſecundum argumẽtum, & alij apud hos* maneat igitur in hoc vltimo caſu conſulentem teneri ad reſtitutionem damni illati, quia iam leſit ius alterius, & non eſt licitum nocere vni, ad tollendum alterius nocumentũ *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 13. nu. 19.* Nu. 7

Quare conſulens furi, qui adhuc dubius erat, an centum furaturus ſit à Petro, vel ducenta, vel an centum furaturus ſit à Petro, vel a Paulo, vt potius furetur ducenta, quam centum, vel vt potius furetur centum à Petro diuite, quã à Paulo paupere, in omnibus his caſibus, ſequuto furto, tenetur conſulens ad reſtitutionem. Cuius ratio eſt, quia in omnibus his caſibus, conſulens iniuſtitiam fecit ei, cui damnum factum eſt, quãdo alterius voluntatem dubiam determinat, ad inferendum damnum, aut vni, aut alteri, nam ſi non conſuleret, fortaſſe, nec minus damnum inferret, & ſi intuliſſet, non Petro, ſed Paulo fortaſſis damnum illud intuliſſet: quare cum fur ad hanc partem ſe determinat, alterius conſilio, ac proinde conſulens cauſa efficax damni illati eſt *ita Sairus loco ſupra citato dub. 3.* vbi inter alia probabilius mihi videtur, id quod aſſerit *contra Petrum Nau. lib. 3. de reſt. cap. 4. par. 1. num. 32. Mich. Salon 2. 2. quaſt. 62. art. 7. contr. 7.* nempe nemini licere conſulere furi, qui dubius eſt, an furaturus ſit à Petro diuite, quam à Paulo paupere, vt furetur parum à diuite potius, quam ma- Nu. 8

tuendum domino, quoties cōparuerit, nec valet dicere, ſi rem illam retineret, teneretur hunc animum reſtituendi habere, non inquam valet, quia vt aſſerit *Sanch.* ſolum eſt vera hæc propoſitio, quando ex pretio locupletior euaſit, inſtar aliorum poſſeſſorum bonæ fidei, ex quibus ipſe quoque iam eſt.

Nu. 4 Nec valet dicere, quod ſi res illa extaret, teneretur poſſeſſor ratione rei acceptæ, illam integre reſtituere, ergo & pretium, non inquam valet, quia ſi res extat vtique tenetur ratione rei acceptæ, illam integre reſtituere, at re vendita, non tenetur ratione rei acceptæ, niſi quatenus locupletior factus eſt *hæc Sanchez*.

Nu. 5 At vero quid dicendum, quando poſſeſſor bonæ fidei inæqualiter dubitat, & magis inclinat in eam partem, vt res ſit aliena, teneatur iuxta inclinationem, & propenſionem aliquid reſtituere, iam ſupra diximus *Sanch tom. 1. ſummæ lib. 1. cap. 10. num. 9.* in hoc retractaſſe ſententiam, quam tenuerat *lib. 1. de matr. tom. 1. diſp 41. num. 10.* aſſerentem nihil eum teneri reſtituere, iuxta talem propenſionem, quia poſſeſſio certa, eſt potior, quam rationes inducentes in partem contrariam, ſed non generantes aſſenſum.

QVAERES OCTAVO.

Ad quid teneantur, qui inueniunt bona incerta, & vacantia.

Nu. 1 Animaduertas nos, non loqui in præſentia de bonis, quæ nunquam habuerunt dominum, vt ſunt lapilli, gemmæ, &c. vel ſi habuerunt, nunc non habent, vt ſunt theſauri, de his enim infra, ſed de bonis, quæ nunc præſumuntur habere aliquem dominū ſiue de reliquo ſint incerta, ſiue vacantia, modo mox explicando, bona enim incerta ſunt illa, de quibus moraliter præſupponitur, aut præſupponi poteſt, quod habeant dominum, in cuius vtilitatem, vel corporalē, vel ſaltē ſpiritualem applicari poſſunt, licet de reliquo ignoretur, quis nam ſit talis dominus, huiuſmodi videntur eſſe, quæ c ſu n publicis vijs inueniuntur, vel ſunt de bonis integre alicuius vrbis recens ab hoſtibus vaſtatæ, vel ſunt cōflata ex bonis multorum, vt accidit in minutis cohentionibus per fraudem, nō iuſti ponderis: contra vero vacantia dicuntur bona, quę nullum habent dominum, in cuius vtilitatem ſi non corporalem, ſaltem ſpiritualem applicari queant, huiuſmodi videntur eſſe bona alicuius infidelis, vel hæretici hominis, qui defunctus ſit ſine heredibus, & ab inteſtato, vt aiunt, nam hæc bona actu non poſſunt appplicari huic homini, nec ſecundum commodum temporale in ſuis heredibus, quos ſupponimus nō eſſe, nec ſecundum aliquam ſpiritualem vtilitatem.

Nu. 2 His igitur dictis, bona incerta, ſi poſt ſufficientem inquiſitionem dominus nō inuenitur, ſunt neceſſario diſtribuenda pauperibus, nomine eleemoſynæ. Cuius ratio eſt, quia, vel eſſent inuentori, vel Regi, vel domino, vel pauperibus applicanda, non inuentori, neque Regi, quādoquidē verus dominus videretur priuari iure ſuo, per hoc quod ignoratur, neque domino, cum ſupponimus eſſe ignotum; maneat igitur pauperibus faciendam eſſe reſtitutionem *ita D. Tho. 2. 2. quæſt. 62. ar. 5. ad tertium Leſſius lib. 2. cap 14. dub. 7. num. 49. Petrus Nau. lib. 4. de reſt. cap. 2. num. 40. probatur etiam auctoritate D. Aug. cuius verba referuntur 14. quæſt. 5 cap. Si qui, & Origenis cuius verba referuntur eadem cauſa, & quæſt. cap. multi, S. enim Auguſtinus in lib. 50. homiliarum hom. 5. & ſer. 31. de verbis Apoſtolorum ſi quid inquit inueniſti, & non reddidiſti rapuiſti, Origenes autem eamdem continet ſententiam hom. 4. cap. 6. Ioſue. Verum de hoc infra, & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 19. nu. 211.*

Nu. 3 Quamquam *Sotus lib. 5. de iuſt. & iure quæſt. 3. ar. 3. ad ſecundum* in eam ſententiam inclinet, quod ſi facta debita diligentia, requiri nequeat illorum dominus, is, qui illam inuenit poſſit ſibi retinere, etiam ſi diues ſit, quam ſententiā probabilem, & tutam in praxi vocat *Diana par. 3. tract. 17. miſc reſol. 5. §. Sed contraria.*

Nu. 4 Bona vero vacantia, ſi inueniantur, diſtribuenda ſunt pauperibus, hæc propoſitio non eſt adeò certa, vt præcedēs; de-

defenditur tamen *a Rabbellio* 1. *par. de obligat. iuſtitia lib.* 1. *queſt.* 12. & videtur omnino vera, ob eaſdẽ veras rationes, ob quas vera eſt præcedens, ratio autẽ præcipua eſt, quia etiam dominis horũ bonorum videtur poſſe præſumi, quod voluerint, poſito, quod inteſtati morirẽtur, vt ſua bona paupetibus erogarẽtur, ſcilicet diſtribuerentur ea, ratione, quã ſola poterant illis huiuſmodi bona prodeſſe, ſaltem in ſpiritualibus, verum de hoc etiam infra.

Duo tamen aduertenda ſunt, circa huiuſmodi dicta, primum hæc vera dici de Regionibus in quibus non eſt alia
No. 5
contraria lex, vel conſuetudó ex conſẽſu totius populi, quia ſi alicubi ex lege, vel conſuetudine ſancitum eſſet, vt huiuſmodi bona eſſent primi occupantis, vel Regis id ipſum fieri deberent, verum hucuſque non inueni vllam legẽ Si loquamur de bonis incertis *ita videtur annuere Leſſius lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 7. *vbi num.* 50. habet nullo modo tollerabilem eſſe conſuetudinem illam, quæ in quibusdam locis dicitur eſſe, vt bona naufragantium, in lictus eiecta, occupẽtur à Gubernatore loci, hæc de bonis incertis, quidquid ſit de reliquo de bonis vacantibus, quæ in aliquibus Regnis volunt nonnulli, ex conſuetudine, & lege eſſe primi occupantis.

Alterum vero, hæc non eſſe intelligẽda de animalibus ammiſſis, nam circa hæc ſunt peculiares leges, quæ ſine dubio ſeruandæ ſunt, conſulendus eſt *Rabellius loco ſupra citato* vbi obſtendit huiuſmodi animalia, de iure eſſe deferenda poſt quinque dies ad publicanos, ad huiuſmodi munus deſignatos, qui debẽt diligentem inquiſitionem adhibere, voce præconis, debitis in locis, & quidem per quattuor menſes, ad inueniendum verum dominum: tamen elapſo hoc tempore, in pœnam eorum, qui ita negligenter cuſtodiunt res ſuas, ſtatutũ eſt, vt publicano adiudicentur, & quidem ſi aut comparente poſtea domino, nihil in illo iuris ſit, ad ea animalia recuperanda, verum de hoc infra. No. 6

SECVNDA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE, QVAE ORITVR ex iniuſta contractione, rei alienæ.

C*Onſiderata natura reſtitutionis, quæ ex ratione rei acceptæ oritur, conſequens fuit, vt agamus de ea, quæ oritur ex iniuſta contrectatione, rei alienæ, quæ quidem iniuſta contrectatio, comprehendit hoc loco omnem actionem, qua phiſico, vel ſaltem morali modo quis alteri damnum iniuſte infert, ſiue de reliquo res aliena, conuertatur in vtilitatem inferentis tale damnum, ſiue ſolum deſtruatur, modo tale damnum re ipſa ſequatur, quod autem ex hoc capite oriatur reſtitutionis obligatio, probauimus ſupra ex principijs fidei, ac ratione naturali, vt conſtat* ex cap. vlt. de iniurijs, & damno dato *vbi* ſi culpa tua, damnum datum eſt, iure ſatisfacere teneris, & ex cap. de raptoribus *Iam vero quod attinet ad hoc caput, ſiue in bonis vitæ, per vulnus læthale, per membri mutilationem, aut ſimile damnum, ſiue in bonis famæ, per falſam detractionem, aut manifeſtationem occulti criminis, aut contumeliam, ſiue in bonis fortunæ, per furtum, rapinam, aut ſimiles iniurias, in bonis eſternis, & alijs, quibuſcunque bonis dicatur damnum inferri; duo præcipue ſpectanda ſunt Primo An illa actio, per quam dicimus inferri damnum, & induci obligationem reſtitutionis, reuera ſit iniuſta contrectatio rei alienæ. Alterum, quæ nam perſonæ dicantur tales cauſæ, huius iniuſtæ*

contrectationis, vt cenſendæ ſint, ex hoc capite obligatæ ad reſtitutionem, atque ad hæc duo reuocabimus omnia, quæ agitabuntur circa hanc difficultatem, quare,

QVAERES PRIMO.

An vt aliquis reſtituere teneatur, ratione iniuſtæ contrectationis rei alienæ, committere debeat aliquam culpã, & cuiuſnam ſpeciei, & quantæ grauitatis.

Nu. 1 ET vt facilius procedam, circa hoc difficile Quæſitum: animaduertendum eſt culpam, aliam eſſe iuridicam, aliam theologicam, eſt autem iuridica culpa, negligentia quædam, vel omiſſio eius, quod faciendum erat ad impediendum damnum alterius, ſiue de reliquo ſit cõiuncta cum peccato, vt accidit cũ eſt debita aduertentia rationis, & libertas ad peccatum: ſiue ſit ſine vllo peccato, vt euenit, quo tempore deeſt debita libertas, vel aduertentia rationis. Diuiditur autẽ hæc culpa, in dolum ſcilicet, culpam factam ſcienter, & ex Silueſtri ſententia animo nocendi, & in culpam ſimplicem, ſcilicet factam ſaltem ſine animo nocendi, quæ deinde ſubdiuiditur in latam, leuem, leuiſſimam, eſt autem culpa lata, vt aſſerit *Reg. tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 2. num. 18.* omiſſio diligentiæ, & circumſpectionis, quam communiter homines ſolent adhibere, qualis eſt illius, qui veſtẽ alterius relinquat, foris ante oſtium: leuis vero culpa eſt, omiſſio diligentiæ, quam ſolent adhibere homines diligentiores, eiuſdem conditionis, qualis eſt hominis, qui rem alterius, v. g. vas argenteum, veſtem, &c. vel quid ſimile relinquit in cubiculo, ſed aperto oſteo domus, vel cubiculi: tandẽ leuiſſima, eſt omiſſio diligentiæ, quam ſolent adhibere diligentiſſimi, & prudentiſſimi viri, qualis eſt illius, qui vas argenteum, gemmam, veſtem, depoſuit in arca, quam putauit eſſe clauſam, ſed manu non aſſentiuit, an clauis obſerauerit, quæ quidem iuridica culpa, talis eſt condictionis, vt nunquam ab illa excuſetur, ratione inconſiderationis excuſãtis à peccato, cum non requirat condictiones neceſſarias ad peccandum.

Theologica vero culpa, idẽ eſt, quod peccatum, ſiue mortiferum, ſiue veniale vt aſſerit *Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 6. §. Notandum ſecundo* verùm licet hoc genericum culpæ nomen, vtramque hanc culpam ſignificare ſoleat, nihilhominus de culpa, non iuridica, ſed theologica agimus hic, & quærimus num ad obligationem reſtitutionis ex iniuſta contrectatione rei alienæ, requiratur culpa theologica, nec ne, & ſi requiritur, cuiuſnam ſpeciei illa eſſe debeat, iniuſtitię ne ſolius, an etiam alterius vitij, ac demũ in quacunque tandem ſpecie conſtituatur, mortalis ne culpa neceſſario eſſe debeat, an vero venialis. Nu. 2

Vt igitur rem aggrediamur explicare, non eſt dubium quin illa contractio rei alienæ, ex qua oritur obligatio reſtituendi, debeat eſſe aliquod peccatum, & culpa theologica, patet hæc propoſitio ex iure canonico *nam in capitulo vlt. de iniurijs, & damno dato in fine* excuſat Pontifex ab obligatione reſtitutionis illum, qui nihil omiſit eorum, quæ ſecundum regulas prudentiæ facienda erant, ne damnum alterius ſequeretur, & con ſequeretur, & conſequenter ſupponit vbi non eſt culpa theologica, ſiue peccatum, nullã eſſe ibi obligationẽ reſtituendi ex hoc capite *ita etiam Rubellius 1. par. de obligat. iuſtitiæ lib. 1. quaeſt. 10.* Nu. 3

Huiuſmodi autem theologicam culpam obligãtem ad reſtitutionem, debere eſſe actum contra iuſtitiam, tenent communiter omnes, nec ſatis eſſe ſi ſit contra alias virtutes, v. g. contra charitatem, aut miſericordiam, hæc propoſitio eſt communis, & colligitur apertè *ex D. Tho. 2. 2. quaeſt. 62. ar. 7. ad tertium* vbi excuſat ab obligatione reſtitutionis eum, qui non impedit damnum alterius (licet poſſit) modo illi non incũbat ex officio, cum enim obligatio, quæ oritur ex officio, ſit obligatio iuſtitiæ, videtur indicare, ſolum damnum contra iuſtitiam illatum inducere obligationem reſtitutionis *ita etiam Scotus in 4. diſt. 15. quaeſt. 2. ar. 4. Gab. ibidẽ quaeſt. 2.* Nu. 4

2.ar.3.dub.1.Med. C. *de reſtit. quæſt.* 9. Sil.*verb.reſt.quæſt.* 6. *Sotus lib.* 4. *de iuſt. quæſt.7.ar.3.*

Ad inducendam autem obligationẽ
Nu. 5 reſtitutionis, ſub peccato veniali, ſatis
eſt culpa theologica, quæ ſit peccatum
veniale, hæc propoſitio eſt contra *Leſſiũ*
*lib.2.cap.7.dub.6.num.*28. vbi pro ſeci-
tat, & laudat *Sil. & alios, & dub.7 nu.*31.
tamen probatur noſtra propoſitio ſic *in*
cap. Sæpe extra de reſtitutione ſpoliatorum
habetur ſimilem eſſe malitiam accipe-
re alienum, & illud retinere, & conſe-
quenter cum leuis ſit culpa, damnum
cuipiam inferre leue ob defectum ma-
teriæ, vel imperfectionem deliberatio-
nis, neceſſe eſt, vt leuis etiam ſit culpa,
hoc damnum non reſarcire, per propor
tionatam reſtitutionem. Secundo pro-
batur, quia, qui per culpam venialem al
teri infert damnum vere lędit ius alte-
rius, & ponit cum alterius iure inæqua-
litatem, quæ reſarciri poteſt, & lumine
naturali videtur reſarciri debere, per de
bitam ſatisfactionem, ergo non eſt ne-
gandum, quod per culpam venialem
inducatur obligatio reſtituendi, ſaltem
ſub veniali, & confirm. quia *in capitulo*
vlt. de iniurijs abſolute pronunciatur ſi-
ne vlla diſtinctione culpæ leuis, aut gra-
uis, damni grauis, aut leuis, *ſi culpa tua*
datum eſt damnum, iure ſatisfacere teneris
maneat igitur cum ius non diſtinguat,
neque nos diſtinguere debemus: tandẽ
damnum illatum per culpam venialẽ,
eſt actio alteri iniurioſa, & voluntaria,
neceſſe eſt igitur vt inducat obligatio-
nem reſtitutionis, ſaltem ſub peccato
veniali.

Nu. 6 Neque dicas cum *Leſſio loco ſupra ci-*
tato huiuſmodi damna, quæ inferuntur
per culpas veniales, inferri per actus a-
deo frequentes, vt fere non videantur
poſiti in noſtra voluntate, ſed omnino
quaſi fortuiti, ac proinde non eſſe mirũ,
quod per illationem talium damnorũ
non inducatur obligatio reſtituendi, nõ
inquam id dicas, quia non video cur
quaſi fortuiti dicantur actus, qui ſunt vo
lũtarij, & liberi, & hac ratione ſunt pec-
cata, licet venialia.

Nu. 7 Multo tamen probabilius eſt (ſeclu-
ſa obligatione cõtractus, quam ſemper
excludimus in hoc Quæſito) & loquẽ-
do ex natura rei) damnum illatum per
culpam theologicam, defectu perfectæ
deliberationis venialem (& ſi graue in
ſe ſit) non inducere obligationem re-
ſtituendi ſub mortali peccato *ita Leſſi-*
us lib.2.cap.7.dub.6.nu.28. §. *Ex dictis*
ſequitur Sil.verb.culpa §. *Quarto, & verb.*
aduocati §.24. *& verb.reſt.2.* §.12. *&* 17.
Sotus lib.4.de iuſt quæſt.7.ar.2.ante ſolu-
tionem argumẽtorum cuius ratio eſt, quia
pœna debet eſſe proportionata culpæ,
ac proinde pęnæ graui, culpa grauis im
poni debet, neceſſe eſt igitur, vt obliga-
tio ad reſtituẽdum ſub peccato morta-
li, quæ ſine dubio pœna grauis eſt, non
reſpõdeat niſi culpæ graui, & conſequẽ-
ter vt nunquam ſit talis obligatio, cum
non oriatur niſi ex culpa leui.

QVAERES SECVNDO.

An domini brutorum, & animantium, vel
mãcipiorum, per quæ damnum infer-
tur, teneantur ad reſarciendum
damnum illatum.

VT autem diſtinctius procedamus,
animaduertendum eſſe puto, hic,
ſolum loqui de animantibus, & manci-
pijs, non autem de filijs, & filiabus, quia Nu. 1
certum videtur parẽtem non teneri ex
delicto filij, vel filiæ ad reſarciendum
damnum illatum, cum abſque eius cul-
pa, vt ſupponimus, tale damnum illatũ
ſit, neque videtur parens obligatus ad
tradenda eorum corpora, vt infra dice-
mus de ſeruis, & animantibus, quia cor-
pora filij, & filiæ libera ſunt, non autem
ſub dominio parentum, vt ſunt corpora
animalium, & ſeruorum; ſecundo patet,
quia ex natura rei, videtur nimis imma-
ne hanc obligationem ponere in paren-
te; demum, quia contra filium, & filiam
quippe perſonas liberas, is qui damnum
paſſus eſt, actionem habet, & pro ſuis de-
lictis conuenire filium, & filiam poteſt,
vt habetur *inſtit. de noxalibus actionibus*
§. *vlt.*

Animaduertendum ſecundo, neque Nu. 2
loqui hic, de animalibus, & mancipijs in
his caſibus, in quibus illata damna infe-
runt per culpam latam domini, ſcilicet
domino non ſolum ſciente, ſed etiam
iubente, vel ſuadente, vel impellente,

vel ſaltem negligente adhibere neceſſaria remedia, ad præcauendum hoc præuiſum damnum, nam in his caſibus, certum videtur dominos animalium, & ſeruorum teneri non ſolum ad tradenda corpora animalium, vel ſeruorum in compenſationem, ſed etiam ad integre reſarciendum damnum illatum, vt colligi poteſt *l. ſi ſerui ff. de noxalibus actionibus*, nec non, etiam ex ratione naturali, nam hoc damnum videtur illatum ab ipſo domino, cum illatũ ſit per aliquod, quod ipſius eſt, & eius cuſtodiæ traditũ, & ipſius quaſi inſtrumentum cenſeri debet *ita Sil. verb. reſtitutio 2. dicto 16. ita etiam* Leſſius *lib. 2. cap. 9. dub. 17. n. 115. Diana par. 7. tract. 7. nu. 73. initio.*

Nu. 3 His igitur cõſtitutis ſolum remanet, quod loquamur de animalibus, & mancipijs, in his caſibus, in quibus ſine dominorum negligentia illatum eſt damnum per ipſorum mancipia, aut animalia, quare in hoc caſu, ſi damnum eſt datum per animal, aut ſeruũ ſine vlla culpa domini, non tenetur determinate dominus reſarcire tale damnum, ſed ſatis eſt, ſi animal, vel ſeruus detur in compẽſationem: vel damnum reſarciatur *ita Sil. verb. reſt. 2. verſus finem. & verb. reſt. 3. quæſito 4 Leſſius loco ſupra citato n. 116 Diana loco ſupra cit.* cuius ratio eſt, quia dominus non tenetur ratione ſui, vt ſupponimus, ſed ratione alicuius, quod ſuũ eſt, ſcilicet ratione ſerui, v. g. qui ob ſui delictum manet obligatus ad reſtitutionem damni illati, quare ſatis eſt ſi tradatur, id, quod eſt obligatum: maneat igitur dominum non eſſe obligatum ad reſtitutionem niſi diſiũctiue, ſcilicet vel ad reſarciendum damnum, vel ad tradendum animal.

Nu. 4 At vero dominus per cuius ſeruum, vel animal, ſine domini culpa illatum eſt damnum, non habet obligationem reſarciendi hoc damnum modo ſupradicto ex iure naturali, ſed ex ſolo iure poſitiuo, hæc propoſitio duas continet partes, quarum vltima, qua dicimus hãc obligationem eſſe iuris poſitiui, ſatis videtur certa, cum expreſſe colligatur, ex iure canonico *in capitulo vlt. de iniurijs, & damno dato, & ex iure ciuili ff. de noxalibus action. bus, & ſi quatruplex pauperẽ feciſſe dicatur l. 1.* in quibus locis ſtatuitur obligatio reſtituendi, ſub diſiunctione: altera vero, qua dicimus hanc obligationem non eſſe iuris naturalis, licet controuerſa ſit, defenditur tamen *a Sil. verb. reſt. 2. fine Petro Nau. lib. 2. de reſt. cap. 1. num. 31.* cuius ratio eſt, quia ſicuti ex lege naturali non obligatur ad reſtitutionem, qui per ſe intulit damnum ſine culpa; ſcilicet infirria, infantia amẽtia, & in ſimili ſtatu vt patet *ex l. quinta ff. ad l. aquiliam, & ex l. 60. ff. de rei vendicatione* ita nec obligari cenſendus eſt, ad reſtitutionem ex lege naturali is, cuius animal, vel ſeruus dicitur intuliſſe damnum, ſine culpa domini ſui: item ſeruus non tenetur iure naturæ ſe tradere, ſed poteſt fugere, & ſe abſcondere, animal vero cum non peccet, non poteſt eſſe obnoxium vlli reſtitutioni, ergo etiam dominus, qui non ratione ſui, ſed ſolum ratione ſerui, vel animalis tenetur ad reſarciendum damnum (ſi teneretur) non eſt obligatus ad tradendum ſeruum, ſed poteſt concurrere ad illum celandum, nec non etiam ad ſaruandum animal.

Quare dominus nõ tenetur ad ſupradictam diſiunctiuam reſtitutionem, ante iudicis ſententiam hæc propoſitio eſt Nu. 5 *Rebellij locis citatis, & nouiſſime doctiſſimi* Dianæ *par. 7. trac. 7. reſol. 73. Leſſij lib. 2. cap. 9. dub. 17. num. 117.* cuius ratio eſt, quia huiuſmodi leges imponentes hãc obligationem videntur eſſe pœnales, vt colligi poteſt *ex inſt. ſi quatuplex ad fin.* & conſequenter non videntur obligare ante iudicis condemnationem, vt colligi poteſt *ex iiſdem inſtit. & ff. de noxalibus actionibus verum de hoc legiſte Dianam tract. 10. de legib. reſol. 23. & 24.*

Tandem tenetur abſque dubio, dominus ante iudicis ſententiam, reſtituere omne id, in quo dominus ex delicto ſui Nu. 6 ſerui, vel animalis factus eſt dictior, accidit enim aliquando, vt bos vnius, agrũ depaſtus alterius, pinguior, & maioris valoris efficiatur, cuius ratio eſt, quia reſpectu huius exceſſus, nullum habet iuſtum titulum retinendi, quin imo res prorſus aliena eſt, exceſſus ille, & hæc ſatis quoad ſecundam diſputationem, quare ſit.

DIS-

DISPVTATIO TERTIA

DE PERSONIS, QVAE AD RESTITVTIONEM obligantur.

ACtenus conati ſumus explicare caſus, in quibus ex iniuſta detractione rei alienæ, oritur obligatio reſtituendi, ſpectantes ſolam naturam actionum iniuſtarum; mox autem explicanda nobis erit, eadem obligatio, conſiderantibus, quæ cenſeri debeant cauſæ iniuſtæ contrectationis rei alienæ, de quibus agit D. Tho. 2. 2. quæſt. 62. ar. 7. quare ſit.

PRIMA DIFFICVLTAS

QVAENAM SINT CAVSÆ, QVAE OBLIGENTur ad reſtitutionem, ex iniuſta rei alienæ contrectatione.

ESt autem huiuſmodi conſideratio, omnino neceſſaria in hac materia, cum certum quidem ſit, quæ nam perſonæ obligentur ad reſtitutionem, quo tempore obligatio oritur ex re accepta, circa quam fatentur omnes, obligari ſolum eos, qui vel rem habent, vel ex illa facti ſunt locupletiores, modo alibi dicto, contra vero valde controuerſum eſt, & obſcurum, quid tandem ſit ſenſiendum de perſonis, quæ obligantur ex delicto, & ratio obſcuritatis, & controuerſiæ eſt, quia cauſæ delicti, ex quo oritur obligatio reſtituendi, non cenſentur ſolum illæ perſonæ, quæ phiſice, & immediate influunt in damnum alterius, ſed etiam aliæ perſonæ ſcilicet nouem cauſæ quas enumerat S. Tho. art. citato his verſibus.

Iuſſio, conſilium, conſenſus, Palpo, Recurſus
Participans, mutus, non obſtans, non manifeſtans

De quibus etiam cauſis nos infra, per ſequentia quæſita ſingillatim tractabimus, verum ante omnia.

N 1 SVpponendum eſt ſex priores cauſas concurrere directe, & poſitiue in damnum alterius, tres vero poſteriores, ſolum indirecte, & negatiue vti optime aſſerit *Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 1. §. Aduertendum eſt*, nam licet ex prioribus ſex cauſis aliquæ non concurrant niſi morali modo, illæ, ſcilicet, quæ concurrunt quattuor priorib⁹ modis, ſcilicet Iubēdo, Conſulendo, Conſentiendo, atque Laudando, & aliæ duę ſolum concurrāt phiſico modo, cuiuſmodi ſunt illæ cauſæ, quæ præbent recurſum, damnum inferentibus, vt abſconditi poſſint damnū inferre, & illæ aliæ, quę aliquo pacto partem habent in illatione talis damni, vel immediate, vt euenit, quo tempore cum alijs conueniunt ad furandum, vel mediate, vt euenit cum præbent inſtrumenta, enſem ſcilicet ad occidendum, ſcalas ad conſcendendos parietes, vel cum obſtendunt viam: tamen omnes concurrunt directe, ſcilicet poſitiuum aliquod efficiunt in damnum alterius.

Contra vero, tres aliæ poſteriores cauſæ, non concurrunt niſi negatiuo modo, vt patet in his exēplis, quoties quis, cui ex officio incumbit impedire dam- Nu. 2

num

num alterius ſine cauſa illud non impedit, cum poſſit per voces impedire, non vociferatur, ſed manet mutus, cum poſſit impedire reſiſtendo, non obſtat, vel cum poſſit impedire, ſaltem detegēdo, non manifeſtat, in omnibus his modis, ſemper iſte dicitur negatiue ad damnū alterius concurrere.

Nu. 3 Supponendum ſecundo, præter has cauſas, de quibus infra certum eſſe debet, obligari etiam ad reſtitutionem eū, qui damnum facit, ſeu cauſa executrix, ſcilicet, qui opus iniuſtum contra proximum exequitur, quare computato executore, decem erunt cauſæ, quæ ex vna actione, iniuſtæ acceptionis, ad reſtitutionem faciendam obligari poſſunt, quæ omnes his verſibus comprehendūtur.

Nu. 4 Quilibet inſolidum reddat, prius iniuriator
Iuſſio, Conſilium, Conſenſus, Palpo, Recurſus
Participans, Mutus, non obſtans, non manifeſtans
Currere cum fure, faciunt, furtique reatum.

Nu. 5 His igitur cōſtitutis, vt à certioribus incipiamus, aggredimur primam explicare cauſam quare.

QVAERES PRIMO.

An oriatur obligatio reſtitutionis, ex damno illato ex cauſa efficiente.

Nu. 1 BReniter circa hanc cauſam, nulla exiſtere poteſt difficultas, nam, vel cauſa efficiens dāni illati, eſt cauſa principalis, vel ex mandato, aut conſilio alterius, tanquam miniſter damnum infert, & ſemper in his caſibus ad reſtitutionem tenetur, quia ſemper eſt vera, & propria, & proxima cauſa efficax damni illati *ita Sairus claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 5. & communiter omnes.*

Nu. 2 Hic vero quæri poteſt, an Chriſtiani captiui remigantes in triremibus Turcharum, Chriſtianos inuadentium peccent, & an domos Chriſtianorum perfringere, deuaſtare, & bona ſurripere poſſint, & an ad reſtitutionem teneantur, quod vero attinet ad primam partem, licet multi affirmatiue reſpondcāt, peccare mortaliter, & in excommunicationem incidere, vt videre eſt *apud Sanch. tom. 1. ſummæ lib. 1. cap. 7. num 18. & Dianam par. 3. tract. 5. reſol. 36. initio* negatiuam tamen ſententiam, quam omnino ſubſtinendam eſſe puto docent *Sanch. Leſſius lib. 2. cap. 9. dub. 18. numer. 122. & 123. & cap. 13. dub. 3. numer. 30. Emanuel Sà verb peccatum numer. 9. Diana par. 3. tract. 5. reſol.* 36. qui pro hac ſententia citat quomplures doctores, vbi habet, ſi Turcæ corpora dictorum Chriſtianorū affligunt, doctores ſententiam affirmatiuam docentes, eorum animas laceſſunt, quia ſi hæc affirmatiua ſententia eſſet vera, vę, vę, vę Chriſtianis captiuis.

Nu. 3 Probari autem poteſt noſtra ſententia; ſic licet remigare præcipiatur, & ordinetur à Turchis, in malum finem, cōtra iuſtitiam, tamen remigare non eſt in ſe malum, ſed indifferens, & licet à captiuis accommodate fiat ad finem infidelium, non tamen fit ab eis propter eum finem, ſed ad proprium notabile damnū vitādum, qui bonus finis eſt, & ob eamdem rationem optime, alij excuſant hos captiuos porrigentes Turcis arma, ab eis petita, ad Chriſtianos interficiendos: item alij eadem ratione excuſant, hos aſportantes ſarcinas, & neceſſaria ad bellum, admouentes ſcalas, & machinas ad muros; & eadem ratione alij hos excuſant, Turcas humeris ſuſtentantes; atque iuuantes ad caſtra munienda, ædificanda propugnacula, aliaque eiuſdem generis, militari muneri neceſſaria perficienda: limitat autem ſupradictā ſententiā *Sanch.* niſi ex eo, quod captiui eo modo non cooperantes, maximum Reipublicę damnū euitari poſſet, quod iure optimo eorum vitæ anteponendū eſſet.

Quod vero attinet ad ſecundum, ſcilicet an poſſint quando v.g. Turchæ deſcendunt, in terris Chriſtianorum illas deuaſtare, & bona ſurripere noſtra, reſpondent ad hāc difficultatem *Coninch. & Lorca citati apud* Dianam *par. 5. tract. 7. reſol. 30. initio* negatiue: dicunt enim nullo modo Chriſtianis in triremibus Turcharum remigantibus, licere deprędari, aut incendere res Chriſtianorum, quia hoc per ſe malum, & iniuſtum eſt, quamquam *Lorca* concedat poſſe quidē Nu. 4

quæ

quæ alij rapuerunt ſuis humeris ad naues deferre, vel ad caſtra, quamquam ex timore mortis probabile putet *Diana* contrariam ſententiam, ſicuti, & ego probabilem voco, quoties ex timore mortis illas domus deuaſtant, & bona chriſtianorum ſurripiũt, cuius ratio eſt, quia captiui remigantes in triremibus Turcharum, in eo euẽtu ſunt in extrema neceſſitate illorum bonorum, ad vitam propriam conſeruãdam, ergo quãtum fas eſt cuique in extrema neceſſitate ſumere de bonis aliorum, ad conſeruandam propriam vitam, tantum damni fas erit eiuſmodi captiuis inferre, bonis aliorum ad vitam propriam tuendam; præſertim cum ii ipſi non cooperentur ad illud damnum, de futuri non ſint, qui illud ſimiliter inferant *ita Mol. de iuſt. tom. 1. tract. 2. diſp. 115. concluſ. 5.*

Nu. 5 Adueruerte, me dixiſſe, ex timore mortis contrariam ſentẽtiam eſſe probabilem, ne afflictis, afflictionem addamus, ſed Deus faxit, quod ſemper huiuſmodi captiui, in eo euentu ex timore mortis ad huiuſmodi Chriſtianorum damna cooperentur, quare aduertant bene id, quod faciũt, & ne ſint faciliores ad tale damnum cooperantes, niſi ex timore mortis, & Turcharum minis.

Nu. 6 An vero reſtituere teneantur damna, quæ ita dederint reſpondet *Molina loco ſupra citato §. Quod ſi petas* de iuſtitiæ rigore, iuxta ea, quæ in materia de eleemoſyna diximus: dicendum eſt teneri. Attamen regulariter credendum eſt Chriſtianos nos, neque ab illis reſtitutione expectare, neque eam velle. Quoniam præterquam quod mortis metu, & non incommodum proprium id effecerint, de futuri non erant, qui idem damnum darent.

Nu. 7 Neque dicas *cum Nauarro in manuali cap. 27. num. 63.* vbi aſſerit Chriſtianos eo pacto remigantes lethaliter peccare, cum cooperentur ad lethale peccatum ſimilia imperantium, quod neque mortis metu propoſito licet; non inquã hoc dicas, quia quamuis cooperari ad peccatum alterius, quando, quod à cooperante fit, eſt intrinſice malum, nunquam liceat: tamen cooperari aliquid, quod indifferens eſt, de ſe licere, iuſta de cauſa, & opt. mo fine, eſto nequitia alterius, ad malum, & peccatum ordinetur; fieri tamen optime poſſe, vt quod comparatione vnius, peccatum eſt, vt deſtruere, aut auferre aliena, inuito domino, comparatione alterius, qui extreme rebus illis indiget, nullum ſit peccatum, vt explicatum eſt.

Animaduertas tamen, quod habet *Molina loco ſupra citato concl. 3.* & iã nos ſupra tetigimus, non imminente ſcilicet mortis periculo, aut notabilis alterius detrimenti, lethalis culpa erit, quid quam illorum efficere, atque adeo quãdo commode potuerint, tenentur captiui ea vitare, & quiuis ſi commode poſſit, impedire tenetur damna, quæ proximis iniuſte inferuntur, ne dum ad illa, neque per accidens cooperari. Nu. 8

Sicuti aduertas etiam, quod habet *Molina concl. 4.* quando ex eo, quod quis eo modo nõ cooperaretur maxime Reipublicæ damnum euitare poſſit, vt captio inſignis Caſtri, aut Ciuitatis, aut Regis, vel alterius perſonæ, quæ multum commune bono referret teneretur is, etiam cum periculo propriæ vitæ, id nõ efficere, & patet, quia pro maximo Reipublicæ bono tenetur, quiſque ſub reatu lethalis culpæ vitam propriam exponere: & hęc de cauſa efficiente quare. Nu. 9

QVAERES SECVNDO.

An cauſa illa, ex cuius iuſſione illatum eſt damnum, teneatur ad reſtitutionem.

Quoties quis ita iubet, aut præcipit, vt alterius animum ad maleficium mouet, tenetur ad reſtitutionem (ſi ſequtum ſit damnum) patet, quia inter cauſas ſupra aſſignatas præcipua eſt, cauſa iubens, quæ eſt cauſa efficax iniuſtæ acceptionis: igitur tenetur ad reſtitutionem *ita Sairo claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 7. Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 11.* vbi aſſerit dupliciter poſſe aliquem mandare, primo expreſſe, vt ſi quis dicat famulo occide, volo occidas: ſecundo implicite, vt ſi dicat vtinam mihi hoc obſequium quis præſtet, charus mihi erit, qui hoc fecerit, & in vtroque caſu ad reſtitutionem teneri nemo dubitat *ita etiam Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 9.* Nu. 10

9 ſect. 1. num. 83. Petrus de Aragon. 2. 2. quæſt. 62. ar. 7. §. Iuuans ergo.

Nu. 2 At vero quoties iubens, eſt dubius, an exequens eius iuſſu commiſerit homicidium, nec ne, tunc facta diligenti inquiſitione, ſi adhuc dubitat, probabile mihi videtur ad nihil teneri, modo ſupradicto. Cuius ratio eſt, quia in dubijs, cæteris paribus melior eſt cõditio poſſidentis, vt colligitur *ex l. Si ob turpem ff. de condictionibus ob turpem cauſam* defendunt autem hanc propoſitionem *Sil. verb. reſt. 3. quæſt. 6. §. 2. Petrus de Aragõ. 2. 2. quæſt. 62. ar. 7. Sairus loco ſupra citato dub. 1. §. Sin vero.*

Nu. 3 Mandans autem famulo, vt occidat Petrum, & ſi errore deceptus, famulus occidat Franciſcum, quia ſcilicet exiſtimabat eſſe Petrum, adhuc mandans tenetur ad reſtitutionem, quia ſatis eſt, ſequutam eſſe mortem Franciſci immediate, ex eius imperio *ita Sairus loco ſupra citato dub. 2.*

Nu. 4 Quoties vero iubens reuocat mandatum, ante patratum maleficium, & hoc mandatario innoteſcit, tunc iubens non tenetur ad reſtitionem cuius ratio eſt, quia iam tollit cauſam: ergo ſi deinde ſequitur homicidium v.g. talis actio iniuſta, non procedit ex eius imperio, ſed alterius malitiæ imputatur, ſicut cauſæ totali *ita Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 12. vbi num. 13.* habet, qui ratum dũtaxat habet maleficium, nomine ſuo factum, non obligari in foro cõſcientiæ ad reparationem damni *ita etiam Reg. lib. 10. cap. 9. nu. 84.* Cuius ratio eſt, quia ex illa ratihabitione facti præteriti, ipsũ factum, per quod damnum illatum eſt, nullomodo pendet, tanquam ex cauſa mouente.

Nu. 5 Si quis vero quærat, an ad reſtitutionem teneatur is, qui non mandauit quidem, ſciuit tamen damnum, ſuo nomine inferendum eſſe alicui, nec impediuit, cum poſſit, aperiẽdo id ſibi minime placere, reſpondet *Reg. loco citato nu. 84. §. Cæterum* teneri quia debuit lege iuſtitiæ, ex quaſi officio impedire, ne nomine ipſius, & tanquam aliquid ſibi gratum, iniuſte damnum inferretur *ita etiam Molina apud ipſum*, & hæc de cauſa iubente verum.

QVAERES TERTIO.

An conſulens, ex cuius conſilio ſequutum eſt damnum, teneatur reſarcire illud.

Nu. 1 Nomine autem cauſæ conſulentis, hoc in loco, intelligi fatemur, cauſam hortantem, rogantem, inſtruẽtem, ex cuius conſilio alter mouetur ad damnum inferendum, & tunc ſi is, qui fecit delictum, non reſtituit tenetur conſulẽs ad reſtituendum, inſolidum totum damnum inde ſequutũ. Cuius ratio eſt, quia cauſa conſulens, vere eſt cauſa efficax damni illati *ita Reg. tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 9. num. 85. vnde Ariſt. 2. ph. cap. 3.* conſiliarium inter cauſas efficaces enumerat, ita etiam *Sairus claui regia lib. 10 tract. 2. cap. 8. num. 1.*

Nu. 2 An vero huiuſmodi conſulens furtũ v.g. aut homicidium, & dubitans, an ex ſuo conſilio ſequutum ſit furtum, aut mors, teneatur reſtituere, ad hanc difficultatem reſpondent *Leſſius lib. 2. cap. 27. dub. 3. num. 13. & alij apud Dianam nõ ſolum citati par. 3 tract. 5. miſ. reſolut. 84. verum etiam par. 4. tract. 3. reſol. 28. initio* conſulentem, damno ſequuto, teneri ad reſtitutionem, quando dubium eſt, vtrũ ex vi conſilij ſequutum ſit, ſecus vero ſi dubium eſſet, an conſilium datum ſit *ita etiam Sancius in ſelectis diſp. 43. n. 10.* vbi habet, qui conſulit furtum, aut homicidium, dubitat tamen, an ex ſuo cõſilio ſequutum ſit homicidiũ, reſtituere tenetur, quia in hoc dubio, non eſt poſſeſſio pro conſulente. Nam cum certus ſit de conſilio, dubitat vero an conſiliũ ſit cauſa homicidij, poſſeſſio erit pro actione illa iniuſta, quæ ex natura ſua, tendit ad producendum effectum, & in hoc caſu habendus eſt hic pro irregulari *ſic Sanch. lib. 2. de matr diſp. 41. num. 17.* niſi paratus eſſet homicida occiſionem patrare, abſque conſulentis influxu *ita Sancius.*

Nu. 3 Et hanc etiam opinionem ſequutus eſt *Sanch. tom. 1. ſummæ lib. 1. cap. 10. nu. 44* circa medium vbi ait. Sed mea ſententia in hac difficili quæſtione breuiter explicata, ea eſt, quod attinet ad reſtitutionem, dicendum eſt hunc conſulentẽ, quando dubium eſt, an conſilium coopera-

pera-

peratum ſit ad homicidium, teneri reſti
tuere, non reſtituente homicida, quia in
hoc dubio damni dati, non ſtat poſſeſſio
pro illo, ſed contra illum; quare oportet,
vt conſulens à reſtituendi obligatione
immunis ſit, conſtare ipſi, ſuum conſiliũ
nil operatum eſſe, & probat *Sanch* ſuam
ſententiam, quia in foro externo hic cõ
demnaretur ad reſtitutionem, eo quod
eſt certa iniuſti cõſilij actio, & præſumi-
tur illam ſortitam fuiſſe ſuum effectum:
vnde in reum transfertur onus proban-
di, eam fuiſſe fruſtraneam, & dum non
probauerit, ſuccumbet, ergo idem erit
in foro conſcientiæ, cum vtrumque fo-
rum iudicet idem, dum non conſtat in
foro conſcientiæ, veritas præſumptioni
iuris contraria.

Nu. 4 Et licet hæc opinio probabilis ſit, ta
men contraria non minus probabilis eſt,
ſcilicet conſulentem poſt adhibitam di-
ligentiam, ſi adhuc dubius remanet, ad
nullam teneri reſtitutionem, nam in
dubijs maxime in materia iuſtitiæ, me-
lior eſt cõdictio poſſidentis *ita Sil. verb.
reſt. 3 quæſt 6. diſt. 2. Rebellius par. 1. lib.
2 quæſt. 14. ſect. 2. Sairus claui regia lib.
10. tract. 2. cap. 8. num. 1 fine Dianc par.
3. tract. 5. miſ. reſol.* 84. *& par. 4. tract. 3.
reſol.* 228.

Nu. 5 Non deſunt tamen, qui etiam ſtando
in prima opinione, aſſerant, conſulentẽ
modo ſupradicto non teneri reſtituere
totum damnum, ſed partem pro quan-
titate dubij: quin imo *Sanch. loco ſupra ci
tato* illum excuſat à tota reſtitutione, ſi
homicida ſit fide dignus, vel aliæ conie-
cturæ concurrant, & aſſerat conſulenti,
ad homicidium perpetrandum, non fu-
iſſe motum eo conſilio.

Nu. 6 Et quamquam quis conſulere poſſit
furi, qui paratus erat maius committere
malum, contra Petrum, vt minus con-
tra eundem Petrum committat, vt eſ-
ſet ſi quis conſulat furi, qui paratus erat
furari Petro centum, aureos, vt ſolum
eidem Petro furetur decem: tamen ne-
quit quis conſulere furi, qui paratus e-
rat committere maius damnum contra
Petrum, vt minus committat contra
Paulum; hæc noſtra propoſitio duas ha-
bet partes, quarum prima, qua concedi-
mus licere alicui conſulere furi, qui pa-
ratus erat centum Petro furari, vt ſolũ
eidem quinquaginta furetur, *certa eſt*.
Cuius ratio eſt, quia intentio conſulen-
tis, non fertur in malum, quod minus
eſt, ſed ſolum intendit maius impediret
maneat igitur in hoc caſu ad nullam te-
neri reſtitutionẽ, licet enim fuerit cau-
ſa, quod illa res numero à latrone acci-
peretur, non tamen id cauſauit iniuſte,
ſed iuſtiſſime vtiliter rem ipſius domi-
ni gerens.

Secunda vero pars, qua negamus li- Nu. 7
cere conſulere furi idem minus malum,
reſpectu alterius, contra quem non erat
inferendum maius, mihi etiam certa
videtur, quando nemo habet ius leden-
di Petrum, v. g. vt liberet Paulum à dã-
no inferendo *ita Sairus loco citato dub. 1.
& 2. Sotus lib 4. de iuſt. quæſt. 7. artic. 3.
colun. 8. verſ modo autem Petrus de Aragõ.
2. 2. quæſt. 62. ar. 7 ad ſecundum argumẽ-
tum, & alij apud hos* maneat igitur in
hoc vltimo caſu conſulentem teneri ad
reſtitutionem damni illati, quia iam lę-
ſit ius alterius, & non eſt licitum nocere
vni, ad tollendum alterius nocumentũ
ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 13. nu. 19.

Quare conſulens furi, qui adhuc du- Nu. 8
bius erat, an centum furaturus ſit à Pe-
tro, vel ducenta, vel an centum furatu-
rus ſit à Petro, vel a Paulo, vt potius fu-
retur ducenta, quam centum, vel vt po-
tius furetur centum à Petro diuite, quã
à Paulo paupere, in omnibus his caſib⁹,
ſequuto furto, tenetur conſulens ad re-
ſtitutionem. Cuius ratio eſt, quia in om
nibus his caſibus, conſulens iniuſtitiam
fecit ei, cui damnum factum eſt, quãdo
alterius voluntatem dubiam determi-
nat, ad inferendum damnum, aut vni,
aut alteri, nam ſi non conſuleret, fortaſ-
ſe, nec minus damnum inferret, & ſi in-
tuliſſet, non Petro, ſed Paulo fortaſſis
damnum illud intuliſſet: quare cum
fur ad hanc partem ſe determinat, alte-
rius conſilio, ac proinde conſulens cau-
ſa efficax damni illati eſt *ita Sairus loco
ſupra citato dub.* 3. vbi inter alia proba-
bilius mihi videtur, id quod aſſerit *con-
tra Petrum Nau. lib. 3. de reſt. cap. 4. par. 1.
num. 32. Mich. Salon 2. 2. quæſt. 62. art. 7.
contr. 7.* nempe nemini licere conſulere
furi, qui dubius eſt, an furaturus ſit à Pe-
tro diuite, quam à Paulo paupere, vt fu-
retur parum à diuite potius, quam ma-

gnum à paupere cuius ratio eſt, quia nõ
licet nocere vni,ad tollendum alterius
nocumentum.

Nu. 9 Cauſa vero conſulens ſi reuocet con
ſilium,ante perpatratum maleficium, a-
liquando teneri nihilhominus ad reſti-
tutionem damni illati, aliquando vero
non teneri puto,& hoc pro diuerſitate
modi,quo mouetur cauſa exequens ad
tale damnũ inferẽdũ probatur autem
hæc propoſitio pro vtraque parte,& pri
mo quo ad primam, qua dicimus cauſã
conſulẽntem, etiam reuocato conſilio
aliquãdo ad reſtitutionem teneri, patet
quia accidit aliquando, vt qui conſiliũ
dat afferat tales rationes,quæ vehemen
ter alium mouent ad damnum inferen-
dum, vel à ſe cognoſci talia motiua effi-
cacia ad id perſuadendum,licet de reli-
quo illa non manifeſtet,in hoc autem
caſu,ſi cauſa exequens,non obſtante,
quod conſilium a cõſulente reuocetur,
damnũ inferat, impulſa rationibus pro-
poſitis, vel ſaltem illis, quas putat co-
gnoſci à conſolẽte magnæ auctoritatis,
tunc in tali caſu,non eſt dubium, quin
conſulens teneatur ad reſtitutionẽ,quia
damnum ſequitur per cauſalitatem illi-
us conſulentis culpabiliter applicatam:
maneat igitur non ſufficere in hoc caſu,
reuocare conſilium,obſtendendo v.g rẽ
eſſe illicitam,& ſuadere cõtrarium, ſed
oportet perſuadere *ita Sairus claui regia
lib.10.tract.2.cap.8.dud.8. Lesſius lib. 2.
cap 13.dub.3.num.16.* & rationem red-
dit *Lesſius* quia obſtenſione commodi,
vel honoris,voluntatem ipſius ad dam-
num inferendum conſulens præmouit,
& hæc motio manet quandiu ipſe eodẽ
motiuo incitatus, conceptum facinus
vult proſequi, ergo cum conſulens ſit
cauſa iſtius voluntatis,etiam erit cauſa
effectus eius ſcilicet damni ſequuti.

Nu. 10 Aduertas autem differentiam,quam
aſſignat *Lesſius loco ſupra citato n.17.* in-
ter mandantem,& conſulentem,dicens
mandatarium non exequi mandatum
nomine proprio,ſed nomine, & in gra
tiã mandãtis,vnde hoc ipſo, quo man-
dans reuocat mandatum, & reuocatio
innoteſcit mandatario,ante operis exe-
quutionem,ceſſat omnis ratio agendi à
mandante propoſita,ac proinde ſi man-
datarius, his non obſtantibus, commit-
tat delictum, illud committit nomine
proprio,& proprio arbitrio; ergo ei im-
putabitur, qui vero conſilium accipit,
agit nomine ſuo;ſcilicet vt rebus ſuis cõ
ſulat,vnde non ſtatim ceſſat ratio agẽ-
di ipſi impreſſa,niſi contrarium perſua-
diatur,vel certe niſi obſtendatur illam
tationem,ob quam motus fuit,non ſub-
eſſe *hæc Lesſius* quamquam hoc diſcri-
men nos non admittimus *cum Diana
par.3.tract.16 miſ.reſol.15 fine.*

Quare tenentes contrariam ſenten- Nu. 11
tiam,quam non ſolum nos, ſed etiam
Lesſius loco ſupra citato probabilem vo-
cat concedunt huiuſmodi conſulentẽ
ad reſtitutionem non obligari.Cuius ra
tio eſt,quia quando conſulẽs fecit,quod
potuit,reuocando conſilium, & contra-
rium perſuadere nitendo, tunc non vi-
detur exequutor ipſius conſilio moueri,
ſed ſua malitia,ac proinde conſulentem
non teneri ad reſtitutionem, nam actio
iniuſta non procedit ex conſilio, vtpote
de ſe ſufficienter reuocato, ſed ex mali-
tia alterius nolentis bene diſſuadentem
audire,quem audiuit male ſuadentem:
vnde ipſe (nolens inquam audire) me-
rito cenſetur totalis damni cauſa, &
hanc ſententiam docent *Nau. de reſtit.
lib.3.cap.4.num.27.Salon 2.2.quaſt.62.
ar.7.concl.9.Reg.in praxi tom.1.lib.10.
cap.10.quaſt.1.num.108.Azor.par.3.lib.
4.cap.12.quaſt.2.*

Neque ponunt huiuſmodi Doctores, Nu. 12
ſicuti,& nos in hoc,diſcrimen inter mã-
dantem,& conſulentem, quia quando
fecit,quod poteſt,vt conſilium prius e-
uertat,vel obſtendit omnibus conſide-
ratis,eſſe iniquum,& non ſequendum
conſilium,nõ videtur exequutor,ipſius
conſilio moneri, ſed ſua malitia,ergo,
&c.

At vero,quod attinet ad ſecundam Nu. 13
partem,qua dicimus reuocato conſilio,
aliquando cauſam conſulentem non te-
neri ad reſtitutionem,patet quia accidit
aliquando,vt reuocato cõſilio, exequẽs
mutet voluntatem, & poſtea aliunde
motus,furetur, vel homicidium com-
mittat,in tali caſu ad nihil teneretur con-
ſulens cum non ſit cauſa illius furti, aut
homicidij.

Verum ſi quæras,an conſulens homi Nu. 14
cidiũ,de quo ſupra dictum eſt, poſtquã
re-

reuocando conſilium, nihil poterat perſuadere, an teneatur non ſolum ex charitate, ſed etiam ex iuſticia monere eũ ſecreto, contra quem huiuſmodi conſilium datum fuit, ad effectum ſe tuendi.

Nu. 15 Ad quod quidem Quæſitum reſpondent aliqui quos ſequitur *Bartholomeus à S. Fauſto in ſpeculo confeſſ. diſp. 4. queſt. 71.* teneri ex lege iuſtitiæ: at vero alij putant eum obligari ad reuocandũ cõſiliũ lege iuſtitiæ, ſed reuocato conſilio, non cogi lege iuſtitiæ monere ſecreto eum, contra quem conſilium eſt datum, ſed lege charitatis, ſi commode poteſt admonere illum; quare ſi reuocato conſilio delictum fuerit admiſſum, non cogitur inquiunt compẽſare damnum, quia non eſt conſilio ipſius ſequutum cum ille aliud delictum admiſerit, quia voluit ex ſua malitia, non quia conſilium eſt illi datum *hæc Azor. par. 3. lib 4 cap. 11. qu. 3.* quam ſententiam probabilem vocat, & vt talẽ æxiſtimat *Diana par. 3. tract. 16. miſ. reſol. 16.*

Nu. 16 Et hoc etiam videtur aſſerere *Leſſius lib. 2 cap. 13. dub. 3. num. 18. verſ. Petes* vbi licet afferat ſententiam multorum aſſerentium, mandantem poſt reuocationem mandati, teneri lege iuſtitiæ monere eum ſecreto, contra quem mandatum datum fuit, ad effectum ſe tuendi; tamen deinde *verſ. ſed contrarium*, videtur inclinare cum illis, qui putant non teneri lege iuſtitiæ, ſed ſolũ charitatis, & hæc de cauſa conſulente, quare.

QVAERES QVARTO.

An cauſa conſenſiens, ad reſtitutionem teneatur.

Nu. 1 G*Ae. in ſumma verb. reſtit. cap 1. §. vbi* habet conſenſum ſcilicet, alium eſſe conſenſum, qui eſt cauſa, alium eſſe conſenſum, qui ſolummodo eſt conſenſus, & non cauſa, & ſolum eſt quædam complacentia voluntatis, vt patet in hoc exemplo, tractat Rex de bello iniuſto requiruntur hi, ad quos ſpectat, ſcilicet vocat magnates.

Nu. 2 Principes, conſenſiunt, horum conſenſus non ſolum eſt conſenſus, & complacentia, ſed cauſa belli iniuſti, quia ex eorum conſenſu pendebat negotium, nam Rex firmiter ante horum conſenſum nihil decreuerat: at vero quando Rex iã firmiter decreuit apud ſe, illud inferre, & vocat Magnates, & Principes, non vt conſolent, ao expediat bellum illud inferre, ſed vt illum comitentur, & iuuent, & conſenſiunt omnes, huiuſmodi conſenſus dicitur ſolummodo cõſenſus, & non cauſa, hac igitur poſita cõſenſus diſtinctione.

Quoties conſenſus eſt tantum conſẽſus, & complacentia, licet nullam inducat reſtitutionis obligationem, tamen, qui ſic conſentit mortifere peccat, at vero quoties eſt cauſa ſimul, & conſenſus, toties ſic conſenſiens in ſolidum totum damnum reſtituere tenetur. Cuius ratio eſt, quia in primo caſu, non eſt cauſa efficax damni ſubſequuti: at vero in ſecundo caſu vere eſt cauſa damni illati, cum ab huiuſmodi conſenſu pendeat, vt res fiat, vel non fiat *ita Gae. loco ſupra citato Satrus claui regia lib 10 tract. 2. ca. 10. nu. 1. §. Regula igitur Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 3. num. 22. Aragon. de reſt. quæſt. 62. ar. 7. §. Tertia perſona* vbi ſine habet loquens de bello iniuſto ineundo ſunt aliqui, quorum conſenſus ſufficiens eſt, vt bellũ incipiatur, illi ſcilicet ad quos ſpectat de his rebus agere, & ſunt alij, quorum conſenſus eſt impertinens ad bellum cauſandum, quales ſunt homines de media plebe. Primus conſenſus, dicitur non ſolum conſenſus, ſed etiam cauſa. Et iſte eſt, qui in conſenſientibus inducit obligationem reſtitutionis. Alter vero appellatur ſolum conſenſus, & licet inducat peccatum in ipſis conſenſientibus, non tamen inducit obligationem reſtitutionis, cum reſtitutio non ex peccato ſimpliciter, ſed ex damno iniuſte cauſato, quod in præſenti non inuenitur, ortum habeat. Nu. 3

At vero ſi quis in capitulo, vel collegio, vbi multi ferunt ſuffragia, videt iã determinari debere ex ſuffragijs iam latis, conſentit illis, & fert vltimum ſuffragium, vel ſubſcribit in cauſam iniquã, licet non teneatur ad reſtitutionem dãni ſequuti, tamen mortifere peccat. Cuius ratio eſt, quia cauſa damni ita eſt diſpoſita, vt æque, & eodem modo damnum ſit ſequutum abſque illo ſuffragio, atque cum illo: quare huiuſmodi ſuffra- Nu. 4

gium accedens, non eſt vllo modo cauſa damni, ita Doctores ſupra citati, & præcipue *Leſſius num.* 23.

Nu. 5 An vero dubius, ſuum ne ſuffragium concluſerit rem iniuſtam, teneatur ad reſtitutionem, v.g. ſi per ſecreta ſuffragia agatur, vbi dubium habes, an tuum ſuffragium ſit ex poſterioribus, poſt damnũ ſuffragijs ſufficientibus concluſum, an vero ex efficacibus, an inquam tenearis ad reſtitutionem affirmatiue reſpõdet *Petrus Nau apud Dianam par.* 4 *trac.* 3 *.reſol.* 63. Sed mihi *cum ipſo Diana, & Rebellio* magis placet negatiua ſententia docens in dubio(quia eſt vtrinq; æquale) meliorem eſſe conditionem poſſidentis, quare licet non tenearis ad reſtitutionem, tamen peccabis modo ſupradicto.

Nu. 6 Cauſa vero conſenſiens non tenetur ad reſtitutionem, ſi reuocet conſenſum opportune, ſcilicet tempore, quo tamen damnum non eſt illatum, nec poteſt amplius inferri virtute illius conſenſus, hæc propoſitio certa videtur, quia in hoc caſu cum non influat amplius in damnum non habet cauſam incurrendi obligationem reſtituendi, & hæc de cauſa conſenſiente, ac proinde.

QVAERES QVINTO.

An Palpans, ſeu adulator ad reſtitutionem teneatur.

Nu. 1 QVi palpat, inferendo damnum; ſcilicet, qui per laudes ad peccandum incitat, vel per contumelias illuſiones, alioſque modos ad delictum prouocat, licet nõ teneatur ad reſtitutionẽ; ſi poſſit ita reuocare actiones ſuas, vt cauſa exequens nullo pacto ex efficacia illius moueatur, aut moueri queat, tamẽ mortifere peccat *ita Aragon de reſt. quæſt.* 62 *.ar.* 7. §. *Quarta perſona*, contra vero tenetur ad reſtitutionem ſi cauſa exequens, de facto ſit mota aliquo motiuo à Palpante, propoſito non obſtãte, quod reuocentur omnia adulatoria cõſilia, hæc propoſitio, quo ad vtramque partem videtur certiſſima: quare nulla alia probatione indiget, niſi vt apponamus aliqua exempla, vnde nemo dubitat, quod quoties quis laudat furtũ, aut rapinam, & ſic inducitur fur ad furãdũ, teneatur ad reſtitutionem in ſolidum, fure non reſtituente, vel ſi quis dicat amico indignus es, ſi tali iniuria afficiaris, ignauus es, ſi patiaris te ita tractari, ſi exinde alter pudore affectus, occidit, aut percutit, vel aliud damnum proximo infert, tenetur palpator ad reſtitutionem, ſic etiam ſi quis approbaret marito adulterium vxoris, quo iratus maritus occidit adulterum, tunc tenetur ad reſtitutionem, cum ſit cauſa damni *ita Sairus loco ſupra citato cap.* 10. *Aragon loco citato Leſſius lib.* 2 *.cap.* 13 *. dub.* 3 *. nu.* 25 .& hæc de cauſa palpante quare.

QVAERES SEXTO.

An receptator, qui nomine recurſus ſignificatur, ad reſtitutionem teneatur.

CAuſa exibens recurſum perſonæ, damnum inferenti, vel ſecuritatem illi præbendo, ad inferendum damnum, & non reſtituendum, vel receptãdo delinquentes, vel prædam celando, ſeruandoque, vel apud ſuos protegendo, vel alio modo æquiualente, per quẽ moraliter cenſetur furi cooperari ad damnum inferẽdum, tenetur ad reſtitutionem. Cuius ratio eſt, quia damnum infertur, beneficio huius recurſus: maneat igitur teneri ad reſtitutionem *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 26. *Aragon quæſt.* 62 *.de reſt. ar.* 7. §. *Quinta perſona*, & communiter omnes Doctores. Nu. 1

Malefactorem recipiens, neſciens eſſe malefactorem, vel dubitans talem eſſe, reſtituere non tenetur primo quia, qui bona fide recipit furem, ignorans, quod ſit fur, nihil tenetur in conſcientia reſtituere, nam nulla ratione dici poteſt cauſa damni inde ſequuti: ſecundo quia dubium in propoſito, non tollit bonam fidem, cum nemo debeat iudicari malus, niſi conſtet *ita Aragon*. Nu. 2

Vel licet certe ſciat talem eſſe furem, tamen non recipit illum, vt malefactor eſt, ſed ratione amicitiæ, vel conſanguinitatis, vel cauſa communis humanitatis, aut hoſpitij, non tenetur ad reſtitutionem, & tunc dicitur recipere malefactorem materialiter: at vero ſi reciperet illum, vt ſecutus male agat, & in ſuis Nu. 3

de-

delictis permaneat, vel ad malefaciendum, exinde moueatur, tenetur tunc recipiens ad reſtitutionem,& diceretur recipere malefactorem formaliter. Cuius ratio eſt,quia vere eſt cauſa iniuſtæ acceptionis, id quod non eſt aſſerẽdum in primo caſu *ita Sairus loco ſupra citato lib.* 10.*tract.*2.*cap.*11.*num.* 4.*Aragon loco ſupra citato concl.*1.*& ſecunda,& licet D. Th.*2.2.*quæſt.*62.*ar.*7. aſſerat receptatorem ad reſtitutionem teneri, tamen loquutus eſt de receptatore, qui malefactorem formaliter ſumptum recipit,qua re nihil contra nos,vt videre eſt *D.Tho. in corpore articuli*,& hæc de receptatore, vt autem participantem cauſam explicemus.

QVAERES SEPTIMO.

An cauſa participans, ad reſtitutionem teneatur.

Nu. 1 Nomine participantis intelligitur, vel is,qui eſt particeps prædæ, ab ſque eo,quod participet in crimine, vt eſt ille,qui accipit,vel emit aliquid à latrone bona fide, vel mala fide,aut etiam fide dubia;de qua participatione, ratione rei acceptæ,iam ſupra egimus,vel is, qui eſt particeps iniquę operationis prębendo auxilium,& adiuuando ad exequutionem,vt eſt ille, qui ſcalas apponit,vel eas ſubſtinet,fure aſcendente, qui inſtrumenta ſuppeditat,qui furem comitatur defendendi cauſa, qui iuuat effringere,de qua participatione ini quæ operationis,hic agẽdum eſt, in qua re conueniunt omnes:hos teneri ad reſtitutionem, cum ſint cauſa efficax totius damni ita *Leſſius lib.* 2.*cap.* 13.*dub.* 3.*num.*28.*Aragon.de reſt.quæſt.*62.*art.* 7. §.*Sexta perſona Sairus claui regia lib.* 10. *tract.*2.*cap.*12.*num.*1.

Nu. 2 Dubius remanẽs,an poſitiue concurrerit,& efficaciter ad damnum nec ne, tunc non tenetur ad reſtitutionem. Cuius ratio eſt,quia in dubijs, & præcipue in materia iuſtitiæ melior eſt conditio poſſidentis, vt colligitur *ex l.ſi ob turpe ff.de conditionibus ob turpem cauſam* nã cum obligatio ad reſtitutionem ſit odioſa,& odia ſint reſtringenda, vt colligitur *ex cap. odia de reg. iur. in* 6. inde eſt, quod ſolum tunc teneatur ad reſtitutionem,quando certus eſt ſaltem moraliter,quod fuerit cauſa damni illati *ita D. Tho.*2.2.*quæſt.*62.*ar.*7.*vbi in fine corporis* concludit tunc ſolum teneri ad reſtitutionem, quando probabiliter æſtimari poteſt,quod ex huiuſmodi cauſis fuerit iniuſta acceptio ſubſequuta *ita etiam Sairus loco ſupra citato cap.* 12. *dub.*2.*num.*6.*Leſſius lib.*2.*cap.*13.*dub.* 4. *num.*38.

Nu. 3 An vero milites depredantes Vrbẽ, teneantur inſolidum ad reſtitutionem, reſpondent ad hanc difficultatem *Caie.* 2.2.*quæſt.*62.*ar.*7.*Couar.in reg.peccatum par.*2.§.12.*num.*2. omnes milites alicuius exercitus depredantes vrbem, vel qui ſimul concurrunt ad depredandam domum,caſtellum,in bello iniuſto,ſingulos teneri in ſolidum ad reſtitutionẽ totius damni,& non ad id, quod vnuſquiſque tantum intulit, cum vnuſquiſque ſit cauſa totius damni illati,nam vnus ſine alio non poteſt totam ſpoliare vrbem,quare quilibet videtur cauſa damni facti peralium.

Nu. 4 His tamen non obſtantibus, vt diſtinctius procedamus,damnum à militibus illatum,in bello iniuſto,duplex eſſe poteſt vnum,quod dicitur eſſe, quaſi ſpecificum,& totale, & eſt illud, quod conſurgit ex pluribus damnis illatis in diuerſis locis eiuſdem Vrbis, à diuerſis militibus,vt eſſet v.g.ſi milites inuaderent Vrbem,& vnus ſpoliaret domum exiſtentem in vna Parochia,& alter aliam exiſtentem in alio diuerſo loco, & ſic de ſingulis,tunc ſpoliatio totius Vrbis,dicitur eſſe damnum ſpecificum totale conflatum ex pluribus diuerſis illatis damnis,à pluribus militibus,aliud vero dicitur indiuiduum, & eſt illud dam num,quod infert vnus miles in vna domo,& alter in alia domo *ita ex Leſſio lib.* 2.*cap.*13.*dub.*4.*num.* 34.

Nu. 5 Hac igitur poſita diſtinctione, licet milites concurrentes ſimul ad diripiendam Vrbem,in bello iniuſto non teneantur inſolidum ad reſarciendum dam num totale totius Vrbis, ſed dumtaxat pro ſua parte, vt recte docent *Arianus quæſt.*1.*de reſt.Sil.reſt.*3.*quæſt.*6.§.*Quartum Leſſius loco ſupra citato num.*36.*Diana par.*3.*tract.*5.*miſ.reſol.*86.§. *His tamẽ*

&

& par.6.tract.4.reſol 31. *vbi§. Verũ ego* hanc opinionem probabilem putat,quã nos etiam ſatis probabilem iudicamus. Cuius ratio eſt, quia quiſque ſolum eſt cauſa partis damni,quam ipſe per ſe dedit,non autem totius,aut partis,quam alius fecit:tamen tenentur in ſolidum reſarcire damnum indiuiduum, & particulare ab ipſis illatum,vt eſſet ſi vnus miles alteri iuuaret,ad eandem domum incendendam, vel ad idem pondus auferendum, vel ad eamdem domum effringendam(& ſi ſocius ſolus conſtiterit illud inferre damnum) *ita Sotus lib. 4 de iuſt.quæſt.7 dub.3.colu.5.verſ.& per hoc de militibus Leſſius loco ſupra citato n.* 34.*§.Dico primo.*

Nu. 6 Nec obſtat ait *Leſſius num.* 37. quod ſinguli iuuerint ad iniquam expugnationem, & ingreſſum in Vrbem,quia ſolũ iuuerunt faciendo partem ſuam, non autem procurando, vt alij ſuam in illo damno facerent,aut Vrbem expugnarent:vnde ſicut iſte non eſt cauſa damni,niſi ratione partis,quam ipſe intulit, ita nõ tenetur ad reſtitutionem niſi pro ſua parte.Sicut enim totus exercitus eſt cauſa totius damni,ita ſinguli ſuæ tantũ partis,niſi alia ratione alios iuuerint,vel incitauerint *ita Leſſius*, & ſatis probabiliter vti aſſerit *Diana par.3 reſolut.* 86. *tract 5.miſ.*

Nu. 7 Auctores belli,nempe Principes, Cõſiliarij,tenentur integre reſtituere,ſic etiam Duces tenentur ea damna, quæ ſui milites,eis iubentibus inferunt *ita Diana par.6 tract 4.reſol.*31. *vnde Leſſius loco ſupra citato num.* 37. aſſerit Ducẽ teneri ad totum damnum, quod per milites illatum eſt,quia, vel eos ad hoc direxit,vel ſi non direxit, ſaltem tenebatur ex officio impedire id, quod etiam dicendum eſt de Rege, vel de eo cuius conſilio,imperio totum damnum illatũ eſt *ita Sairus claui regiâ lib.* 10. *tract.* 2. *cap.*12.*dub* 3.*§.Alij vero.*

Nu. 8 Quid vero dicendum ſit de ingredientibus vineam,an licite,& impune poſſint vuas comedere *Ioa.Val.citatus apud Dianam par.3 tract.6.miſ. reſol.* 20. aſſerit ingredientes vineas poſſe licite, & impune vuas comedere,tamen optime *doctiſſimus* Diana concludit ſi hæc opinio eſſet vera,væ,vę viniarum dominis, & quidem neſcio, quare hoc priuilegiũ habere debeant vuas comedẽtes, & nõ ficus,poma,pyra,&c.

Verum quod nam peccatum committant:varij varia dixerunt, quare reſpondeo dicendum prætereuntes vineã, graue damnum inferentes, & ſi botrum vnum,vel duos carpunt,ſi id fiat communi conſenſu,peccare mortaliter,& ad reſtitutionem teneri in ſolidum : at vero ſi caſu id fiat,ita vt alter alterius non ſit conſcius,neminem peccare mortaliter,neque ad reſtitutionem teneri.Cuius ratio eſt,quia nemo eſt cauſa notabilis damni *ita inter alios Leſſius lib.2.cap.* 12.*dub.9.initio.* Nu. 9

Verum quid dicendum, quando aduertunt notabile damnum inferendum. Multi inter quos *eſt Sairus claui regia lib.* 10.*tract.2.cap.*12.*dub.4.num.* 8. §. 2. aſſerunt peccare mortaliter, & in integrum ad reſtitutionem teneri eos, qui tranſeuntes propre vineam, videbant alios ſingulas vuas accipere,& ipſi quoq; acceperunt duos,aut tres racemos, vnde ſequutum eſt magnum damnum, quamquam nemo cooperatus ſit acceptioni alterius,& reddit rationem, quia dum alter ſcit ab alijs,alias partes furto eſſe ablatas,plane cõſentit in damnum notabile,& efficit damnum notabile,nã ſi ille, qui ſcit alios accepiſſe racemos, non furetur illud paucum, Proximus damnum illud notabile non ſentiret: concludit ergo vnumquemque ſic furando teneri ſub peccato mortali reſtituere,& in fine huius numeri, tandem concludit,quod ſi vnus ſemel ſuam portionem ſoluit,alios non teneri ſub mortali,quia in retinendo, nulli faciunt iniuriam notabilem. Nu. 10

His non obſtantibus. Dicendum puto,prætereũtes vineam ſi botrum vnũ, vel duos carpunt, quoties nullo modo alteri ſuo exemplo, vel hortatione fuerunt cauſa accipiendi, etiam ſi ſciant alios accipere,neque peccare mortaliter modicum accipiendo,neque in integrũ ſub peccato mortali ad reſtitutionem teneri.Cuius ratio eſt,quia ex vna parte inferunt parum damnum , ergo ex hac parte non peccant,niſi venialiter, & nemini fuerunt cauſa, vel occaſio furandi *ita Sotus lib.4. de iuſt.quæſt.7.ar.3.colum.* 5. Nu. 11

5. *verſ. exempli gratia Leſſius lib. 2. cap. 12 dub. 9. num. 52. vbi verſ. nec obſtat* habet licet talis cohoperetur m gno damno, tamen ſolum in parua quantitate cohoperatur, & præter ipſius intentionem eſt, quod illa, cum alijs iungatur, & magnum damnum conſtituat, vnde non eſt verum, quod conſenſiat in totum damnum, quia diſplicet illi, quod magnum damnum inferatur.

Nu. 12 Neque dicas hunc, eſſe cauſam, cur damnum, quod alioquin non fuiſſet notabile, ſit factum notabile, v.g. alij abſtulerunt ſex racemos, quod damnum ſuppono non eſſe notabile, ſed fit tale ablato ſeptimo, quem iſte furatur, ergo peccat mortaliter, non inquam hoc dicas, quia *Leſſius, & optime loco ſupra citato n. 53. §. Reſpondeo* negat conſequentiam, quia iſte non eſt vere cauſa damni notabilis, ſed parui, nam licet hoc ſeptimo furto poſito, fiat damnum notabile, tamen hoc omnino per accidēs eſt, & præter ipſius intentionem: verum de hoc apud ipſum. Atque hæc ſatis de cauſis, quæ poſitiue concurrunt ad damnum alterius, nunc de alijs tribus, quæ negatiue concurrere dicuntur, ſermo erit, quare.

QVAERES OCTAVO.

An, qui negatiue, & indirecte ſunt cauſa damni, ad reſtitutionem teneantur.

Nu. 1 Circa has, quæ negatiue, & indirecte ſunt cauſa, animaduertendum puto, mutum ſcilicet, non obſtantē, non manifeſtantem, tunc obligari ad reſtitutionem, quando ex lege iuſtitiæ, & ex officio tenentur impedire damnum, ſi autem ex ſola charitatis lege tenentur, licet grauiter peccent, tamen ad reſtitutionem non tenentur, ita communiter omnes *Sairus clauis regia lib. 10. tract. 2. cap. 13. num. 2. Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 7. ar. 3. colum 7 verſ. ſimiliter dicēdum Reg. tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 9. num. 93. vbi §. Cæterum* habet ex lege charitatis, iniuſtitiam impedire teneri quidē omnes, non tamen ſemper, neque enim cōtra charitatem is peccat, qui rationabili de cauſa, illam non impedit, vt cum ideo non obſtat damnum inferenti, quod id nequeat abſque maiori, aut ſaltem æquali ſuo incommodo, aut certe ſine tali diſpendio, quod vir prudens non iudicauerit, incurrendum eſſe, ad impediendum idipſum damnum *ita etiam Aragon quæſt 62. de reſt. ar. 7. §. Septima perſona, & alij Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 10.*

Ille igitur mutus tenetur reſtituere, qui omittit præcipere ſi erat ſuperior, conſulere ſi conſultor, clamare, aut ſtrepitum facere, ſi erat cuſtos rei, ad damnum impediendum. Ille vero non obſtans dicitur ad reſtitutionem teneri, qui omittit operam, qua poterat damnū impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Princeps, Magiſtratus, Præpoſiti viarum, & ſimiles Denique non manifeſtans dicitur ille, qui ex officio tenetur, & omittit manifeſtare malefactorē, ſiue ante factum, quando damnum impediendum, ſiue poſt factum quando reſarciendum, vt cuſtos rei cuſtodiendæ deputatus *ita Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 9. num. 62.* Nu. 2

Verum ad maiorem harum cauſarū explicationem, aduertas, quod qui tacet pretio accepto à latrone, ex proprijs pecunijs ipſius latronis, ne clamet dum ab ipſo latrone furtum committitur, nō tenetur ad reſtitutionem pretij, niſi forte ſit pars furti, vel ex officio furtum impedire debeat modo ſupradicto) *Ita Sairus loco ſupra citato num. 3. Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 10 num. 68.* quin imo, neq; ad reſtitutionem damni ſequuti obligari putant *Nau. cap. 17. numer. 21. Diana par. 3. tract 5. miſ. reſol. 54 §. Notandum eſt, & par. 4 tract 4. miſ. reſol. 64 §. Nota etiam* vbi habet, quod ſi quis à ſure pecunias accipiat, ne clamet, & ne indicet, ad nullam obligationem obligatur (niſi ex officio furtum impedire debeat, vel niſi res accepta ſit pars furti,) & hæc opinio ſatis probabilis mihi ſemper viſa eſt, cum non teneatur ex iuſtitia huiuſmodi damnum impedire. Nu. 3

Quamquam contrarium aſſerat *Leſſius loco ſupra citato nu. 68. §. Contrarium* vbi verius ait, non teneri ad pretij reſtitutionem, teneri tamen ad reſtitutionē damni ſequuti, quia ille, qui accipit pretium, videtur poſitiue operari, & efficere actum poſitiuum, quo animat furem, ſiue quo, vel non feciſſet, vel tam audacter, Nu. 4

ter,& ſecure non feciſſet.

Tu tamẽ noſtram ſequere ſententiã, propter rationẽ ſupradictam, & noſtrã etiam docuit ſententiam *Sotus lib. 4. de iuſt. quaeſt. 7. ar. 3. colum. 7. verſ. imo vero* vbi probat, neque teneri ad reſtitutionẽ damni ſequuti, imo ſi interrogetur poſtea priuatim à vicino, cui res ablata eſt, num latrones vidiſſet, aut audiſſet, & reſpondet ſe non vidiſſe, neque teneri ad reſtitutionem: ſecus autem ſi interrogetur à Iudice in iudicio, quia tunc ſi negat ad reſtitutionem tenetur *hac Sotus.*

Nu. 6 Tamen quo ad teſtem, intellige ſi in iudicio ſit legitime interrogatus, & veritatem occultet, ſiue mẽtiendo, ſiue tacendo, ſiue diſſimulando teneri ad reſtitutionem, quia cum ex officio, tanquã publicæ perſonæ veritatem aperire teneatur, tunc contra iuſtitiam peccat *ita Reg tom. 1. lib. 10. tract. 2. cap. 9. nu.* 100. vbi habet quod ſi extra iudicialiter teſtes interrogentur, ſiue a parte, ſiue à Iudice quidem, ſed non iuridice, nec velint veritatem manifeſtare, non tenebũtur ad reſtitutionem, etiam ſi forte peccent, quia extra iudicium peccant contra charitatem, verum de hoc nos alibi ita etiam *Leſſius num.* 76.

Nu. 7 At vero ex ſuperius dictis inferas, qualiter famuli teneantur, vel non teneantur ad reſtitutionem, non impedientes cum poſſint damna, quæ domino ipſorum inferuntur, ad hanc difficultatem reſpondet *Reg. tom. 1 lib. 10. tract. 2. cap. 6. num.* 95. ſi data ſit eis cura, aut cuſtodia earum rerum, circa quas damnum infertur, ad reſtitutionem teneri, ſicuti, hi, qui peculiariter ad hoc accepiſſent ſtipendium, vel eſſent earum cuſtodes, & circa eas inuigilarent, nam, & ipſi contra iuſtitiam peccant, non impediendo; Quando vero vnus famulus videret alterum accipere de rebus, quarum cura non eſſet ſibi commiſſa, & taceret, non teneretur ad reſtitutionem, quia non videtur peccare contra iuſtitiam, ſed ſolũ contra charitatem, & eandem ſententiã docuit *Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 10. n.* 75. Limitans autem hanc ſententiã ait eſſe veram reſpectu conſeruorum, non vero extraneorum, quos non impediens peccaret contra iuſtitiam, quamuis eis domus cura non ſit commiſſa; ait enim vnde ſi alium famulum videat aliquid ſurripientem, non tenetur lege iuſtitiæ impedire, & conſequenter nec damnum reſtituere; contra extraneos tamen tenetur, nam ratione famulatus cenſetur obligari ad res domini, ab iniuria extraneorum tuendas, vt recte docet *Sotus lib. 4. de iuſt. quaeſt. 7. ar.* 3. & ita fere habet communis gentium ſenſus. Cui vero domus cura commiſſa eſt, tenetur ex officio cuſtodire, etiam cõtra domeſticos *hac Leſſius* & hanc ſententiam ſequitur *Diana par. 2. tract. 5. miſ. reſol.* 54. §. *Notandum eſt*, & eamdem ſequi videtur *parte ſecunda tract. ſexto miſc. reſolut.* 58. §. *Notandum eſt* tamen alij abſolute docent famulum, cui domus cura non eſt commiſſa, non teneri reſtituere, ſiue fur ſit domeſticus, & conſeruus, ſiue extraneus, & hanc opinionẽ veriorem putat *Turlinch in Decalogum tom. 2. lib. 7. cap. 13. dub. 3. num. 5. & Machadus apud Dianam par 7. tract. 7. reſol. 39 fine*, & hæc de famulis.

Quare vt ad rem noſtram deueniamus, quoties quis volebat impedire dã- Nu. 8
num, v.g. clamare contra furem, vt impediat damnum proximi, & alter ei diſſuaſit præcibus, vel alio modo, tunc, qui diſſuaſit non tenetur ad reſtitutionem, licet contra charitatem peccet. Cuius ratio eſt, quia non tenetur ex iuſtitia dãnum alterius impedire, id quod aſſerendum eſt quoties ille, qui diſſuaſit, neque dolo, aut fraude, vel mendacibus verbis vſus eſt in diſſuadendum *ita Sairus claui regia lib. 10. tract. 2. cap. 13. nu. 2. §. At vero* vbi affert ſentẽtiam *Petri Nau. lib. 3 de iuſt. cap. 4. par. 1. dub. 10. nu.* 136. aſſerentis non teneri ad reſtitutionem, neque diſſuadentem, neque diſſuaſum, cum nullus ex iuſtitia teneatur damnũ alterius impedire.

Quid vero dicendum de cuſtodibus
viarum, paſcuorum, montium, vrbium, Nu. 9
& aliorum locorum communium, diſſimulantibus, & non accuſantibus, aut non manifeſtãtibus damnum, quod nõ eſt pœna, vt v.g. ex rebus, quæ venduntur, vel in vno loco, aut ad alium aſportantur debetur certũ vectigalis genus, lege impoſitum, ex eo vero, quod cuſtodes, non denunciant, non ſoluitur an ad reſtitutionem teneantur ipſi cuſtodes,

des,ad quam difficultatem affirmatiue
reſpondent communiter *Doctores*(niſi
forte delinquentes ſoluerint) cuius ra-
tio eſt,quia ex officio tenentur damna
impedire *ita Reg lib.10.tract.2 cap.9.n.
96. Satrus claui regia lib. 10. tract. 2.cap.
15.dub.3.nu.9.Aragon quæſt. 62. de reſt.
ar.7.§.Mihi ex his verſ.ex quo infero* Ban
*nes quæſt.62.ar.7 dub.1.§. Hinc ſequitur
ampliſſimum corolarium, quod omnes , qui
ex officio,& pacto ſunt cuſtodes boni com-
munis,aut particularis tenentur reſtituere
totum damnum illatum,ſi potuerunt obſta-
re clamando,vel reuelando,aut quomodoli-
bet aliàs non obſtiteruut v g.* Rex, *qui vi
dens* Reipublicæ *damnum tacet,& diſſimu
lat,neque impedit,cum poſſit ſimiliter Præ
tor,& miniſtri eius diſſimulantes latroci-
nia,& furta,& cuſtodes vinearum,& mõ-
tiũ, & ſegetum,& famuli domus,qui debẽt
res communes ipſius domus cuſtodire*(intel
lige autem tu modo ſupradicto)*tutores.
& curatores minorum, & alij ſimiles hac
Bannes*.

Nu. 10 Sed ſi quæras an iſti teneãtur de leuiſ
ſima culpa, vel leui, aut lata reſpondet
Bannes nimis durum eſſe obligare iſtos
cuſtodes de leuiſſima culpa, ſed ſatis eſ-
ſe,quod teneantur de leui culpa. Vnum
aduertas cuſtodes,qui iurauerint mani
feſtare delinquentes,ſi non faciant, & ſi
iudex, vel rector ciuitatis iuberet , ne
eos ſcriberent ad pœnam,peccare mor-
taliter contra iuramentum,cum infide-
liter ſe gerant,& in re graui,quam ex iu
ſtitia ſeruare tenentur,& confirmatur ,
quia ſolus Princeps, ant maiores ciuita-
tis poſſunt id præcipere, aut iuramentũ
relaxare .

Nu. 11 Difficultas tamen eſt, an huiuſmodi
cuſtodes,non accuſando,aut non denũ-
ciando delinquentes, teneantur vltra
damnum ſupra explicatum,ſoluere pœ
nas pecuniarias fiſco,vel collectori, vel
emptori illarum pœnarum,ad quas cõ
demnarentur delinquentes , ſi cuſtodes
eos accuſaſſent, ad quam quidem diffi-
cultatem quidquid dicant *Satrus claui
regia lib.10.tract 2.cap.15.dub.3. numer.
11.Petrus Nau.lib.3. de reſtit. cap.4. pri-
ma par. dub. vlt. num. 142. Michael Salõ
2.2.quæſt.62.art.7 controu.4.& 5. Graſ-
ſius med & alij apud Dianam par.3.tract.
5.miſ.reſol. 54. initio* nempe huiuſmodi
cuſtodes teneri etiam ad reſtitutionem
pœnæ etiam ante iudicis ſententiam ,
quæ ſententia licet probabilis ſit vti aſſe
rit *Leſſius lib.2.cap.13.dub. 10. num. 72.
fine.*

Tamen verius, & probabilius mihi Nu. 12
videtur hos non teneri ad pœnas ſoluẽ-
das,cuius ratio eſt,quia non quod pœna
non debeatur ante iudicis ſententiam ,
vt aliqui colligunt *ex Soto lib.1. de iuſti-
tia quæſt.6.ar.6.colum.20. verſ. de legibus
autem in fine quartæ ſolutionis , & Diana
tract.10.de legib.reſol 23.verſ.ideo quæro*
ſed ratio eſt, quia cuſtodes nõ tenentur
ex iuſtitia accuſare, vt dominus, vel Reſ
publica ditetur mulctis, ſed ſolum ex iu
ſtitia tenentur damna impedire, & pro-
curare, vt vectigalia ſoluantur, & illa re
cipere *ita* Leſſius *loco ſupra citato nu. 73.
ita etiam* Diana *par.3 tract. 5. miſc. reſol.*
54 *quare* Leſſius *num.73 fine* concludit
procuratores fiſcales non accuſantes ,
aut iudices non condemnantes non te-
neri ad illius pœnæ compenſationem ,
atque hæc de cuſtodibus , qui ex officio
tenentur damna alterius impedire : ve-
rum antequam ad alias reſtitutionis cir
cumſtantias explicare aggrediamur , o-
pere prætium duxi aliud proponere
Quæſitum de confeſſarijs, qui ex officio
tenentur,prohibere damnum proximi,
monendo pœnitentem, vt ei reſtituat ,
quod debet quare.

QVAERES NONO.

*An Confeſſarij teneantur ad reſtitutionem,
quando ex eorum negligentia oritur
alterius damnum.*

AD maiorem huius Quæſiti eluci-
darionem:animaduertendum eſ- Nu. 1
ſe,puto,in duplici caſu fieri poſſe huiuſ-
modi Quæſitum, quorum primus eſt,
quando Confeſſarius obligat, & cogit
pœnitentem ad reſtitutionem, ad quã
non tenetur, vnde ſequitur damnum
pœnitẽti,& eius familiæ,& tunc quæritur,
an confeſſarius teneatur ad reſtitutio-
nem faciendam pœnitenti, vel eius hæ-
redibus : ſecundus eſt,quando non obli
gat pœnitentem ad reſtituendũ,id quod
debet alteri reſtituere : vnde ſequitur
damnum creditoris, & tunc quæritur

an confeſſarius debeat reſtituere creditori.

Nu. 2 Nos vero, vt à primo caſu incipiamus Dicendum puto confeſſarium, qui nullum recipit ſtipendium, & præſertim ſi ex iuſſu obedientiæ audit confeſſiones, obligantem pœnitentem ad reſtitutionem, quam facere non tenetur, reſtituere non teneri Pœnitenti, niſi de culpa lata, vel dolo *ita contra Nau.* aſſerentem teneri ex culpa leui probat *Rebellius lib. 1. de contractibus quaſt. vlt. numer.* 12. *& lib 17. quaſt. vlt. in 2. par. & inſinuat 1. par. lib. 2. quaſt. 14. num.* 65. & patet ſecūdum regulas iuris, qui ex officio abſque pretio operatur non amplius, quam de lata culpa, aut dolo obligatur: verum licet hæc vera putemus; tamen controuerſum eſt, quænam culpa, aut dolus ſit, per quam huiuſmodi confeſſarius obligetur in hoc caſu ad reſtitutionem; culpam, aut dolum in hac materia dico eſſe, dum confeſſarius aduertit in aliqua re dubium eſſe, quid interrogare, & amplius conſiderare debere, & tamen eam omittit diligentiam, tunc enim ad reſtitutionem tenetur ratione officij, & ſi nullum ſtipendium receperit per modū ſubſtentationis, & eleemosynæ.

Nu. 3 At vero Confeſſarius, qui ſtipēdium accipit pro audiendis confeſſionibus, vt eſt v.g. Parochus, non tenetur etiam ad reſtitutionem Pœnitenti, niſi de culpa lata, & dolo *Ita Rebellius loco ſupra citato.* Cuius ratio eſt, quia illud ſtipendium ſolum recipitur per modum eleemosynæ, & ſubſtentationis, & ſicut gratis datur, ita ſine obligatione noua ad maiorē diligentiam accipi videtur, & hæc de primo caſu.

Nu. 4 Vt autem ſecundo ſatisfaciamus Dico confeſſarium, qui nullum accipit ſtipendium, vt ſunt v.g. religioſi; & hi Sacerdotes confeſſarij, qui non ſunt, neq; Parochi, aut Epiſcopi, & ſi per latam culpam, & ignorantiam non obliget Pęnitentem ad reſtitutionem, non teneri ad reſtitutionem faciendam creditori. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi confeſſarij, ratione adminiſtrationis ſacramenti Pęnitentiæ præciſe, non tenentur ex iuſtitia impedire damnum tertij, ſed solum tenentur curare bonum ſpirituale pęnitentis, quare cum non teneantur ex officio bonum creditorum procurare, ſed ſolum Pęnitentis, in ordine ad illos non peccant contra iuſtitiam, ſed contra ſolam religionem, exercendo neglīgēter ſacrum miniſterium *ita Rebellius loco ſupra citato Leſſius lib. 2. cap. 13. dub. 10. nu.* 78. Confeſſarium vero, qui ex officio habet curam animarum, vt ſunt Epiſcopi, & Parochi, & alij recipientes ſtipendium, quidquid dicant *Nugnus Zanardus, & alij quos citat Diana par. 2. tract. 16. miſ. 2. reſol. 1. initio* probabilius eſt, etiam ſi ex ignorantia vincibili non obliget Pęnitentem ad reſtituendū, ad nullam reſtitutionem teneri. Cuius ratio eſt, quia officium, quod confeſſario ex iuſtitia incumbit ſolum eſt in ordine ad ſpirituale bonum, & negligens in officio contra religionem peccat potius, quam contra iuſtitiam *ita nouiſſime Bonac. de reſt. diſp. 1. quaſt. 2. punto 11. n. 13.* & præter doctores, quos ipſe citat, tenēt hanc opinionem *Filliucius Bartholomeus à S. Fauſto Coninch. Egid. citati apud Dianam*, qui hanc ſentētiam limitat vti limitauit *Suar. modo infra* modo cõfeſſarius non dicat Pęnitenti obligato reſtituere, vt non reſtituat, vel faciat reſtituere, cum non teneatur modo ſupra dicto in primo caſu.

Velim aduertas, quod habet *Suar. tõ.* No. 5
4. diſp. 32. ſect. 6. num. 8. vbi aſſerit hanc diſtinctionem confeſſarij proprij ex officio, & confeſſarij, qui voluntarie, & abſque ſtipendio cõfeſſionem audit, eſſe diſtinctionem ſine fundamento *vnde ipſe num.* 9. abſolute ſecundum meum iudicium loqui videtur, de quocunque confeſſario, & ait quoties ex parte confeſſoris intercedit grauis culpa, teneri ad reſtitutionem reſpectu tertij, aliàs non tenebitur, nec ratione rei acceptæ, nec ratione iniuſtæ acceptionis: item ait confeſſorem tantum teneri, quando confeſſor poſitiue conſulit, vel induxit ad non reſtituendum, quia tunc reuera committit iniuſtitiam contra alterum, ſiue id faciat ex malitia, quod eſt euidēs, ſiue ex graui negligentia, quia ex iuſtitia tenetur, non ita temere vti ſuo munere cum detrimento alterius; at vero ſi confeſſor ſit tantum negligens, omittēdo, quia videlicet non monuit pęnitentem, tunc reſpectu tertij, non æxiſtimat

tene-

teneri ex iuſtitia, quia illud peccatum non fuit contra iuſtitiam reſpectu illius, ſed contra religionem ſacrum miniſterium negligenter exercendo, ita etiã quo ad hanc partem *Sanch tom. 1. ſumma lib. 1. cap. 6. num. 5. fine.* & hæc ſatis dicta ſint de reſtitutione facienda ratione iniuſtæ acceptionis, quare vt vlterius procedamus ſit.

DISPVTATIO QVARTA

DE RELIQVIS RESTITVTIONIS CIRCVMSTANTIIS,

Cæteras reſtitutionis circũſtantias, nempe Quid, Quantũ, Cui, Quando, vbi, Quommodo, Quo ordine, ſit reſtituendum, & quæ cauſa excuſent, à reſtitutione per ſequentes difficultates explicare conabimur, quare ſit.

PRIMA DIFFICVLTAS

QVID RESTITVENDVM SIT.

Multa ac fere infinita ſunt, quæ ad hanc difficultatem reuocari poſſunt quæ partim á nobis ſupra, partim vero infra; hic igitur ſolum explicanda erunt, quæ ad circumſtantiam, quæ dicitur. Quid, in communi pertinent, quare.

QVAERES PRIMO.

Quænam res ſit obnoxia reſtitutioni.

Nu. 1 Certum eſt primo reſtituendum eſſe in vniuerſum omne, quod eſt alienum iniuſte acceptum, vel retentũ, vel omne alienum iuſte debitum, patet, quia id præcipit iuſtitia commutatiua, vt ſcilicet ſeruetur æqualitas, & colligi poteſt ex dictis, ita communiter doctores, & præcipue *Sairus claui regia lib.* 10.
Nu. 2 *tract. 3. cap. 1. S. Primo.*

Quare omnis res aliena, quæ eſt determinata in particulari reſtituenda eſt, eadem numero, ſi extat (niſi *is*, cui res illa debetur, ſit contentus ſolutione æquiualenti) vel niſi quando per reſtitutionem eiuſdẽ rei, peccator occultus, manifeſtaretur, aut aliquod incommodum magnum ſequeretur, tunc ſatis eſt pretium rei reſtituere, ſicuti ſatis eſt eiuſdẽ rei pretium reſtituere, quoties res non extat *ita Sil. verb. reſtit. 7. quæſt. 5. Sairus loco ſupra citato S. Secundo* in alijs vero caſibus ſi ſolum æquiualens reſtituatur, cum poſſit reſtitui eadem res aliena, mortale committit peccatum, niſi excuſet paruitas materiæ *ita S. Antoninus par. 2. tit. 1. cap. 12. §. 17.*

Præter rem autem alienam reſtituẽ- Nu. 3
da ſunt omnia damna, quæ eſt paſſus dominus rei, ob rem ſuam acceptã, vel retentam iniuſte, vt eſt lucrum ceſſans, & damnum emergens, vt ſi quis furatus ſit pecuniam paratam ad reficiendam domum minantem ruinam, & ob id, vel corruit domus, vel compulſus eſt dominus pecuniam accipere ad vſuras *ita Sairus claui regia loco ſupra citato num. 1. vbi num. 2. ex doctrina Nau. cap. 17. num.* 140 concludit furem teneri reſtituere impẽſas, quas fecit dominus rei, inquirenda re furata, quæ taxandæ ſunt, ſecundum prudentiam boni viri, ſcilicet taxandæ ſunt ſecundum eam quantitatem, quam prudens vir in ſimili negotio facere debuiſſet.

Illud autem non negamus, ſecundũ Nu. 4
communem theologorum opinionem non eſſe reſtituendum, id quod acquiſitum eſt ex re aliena, arte, negotiatione,

 ludo,

ludo, aut propria induſtria. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi lucrum ex ſola induſtria malæ fidei poſſeſſoris dependet *ita Sairus loco ſupra citato dub. 3. qui pro ſe citat Scotum in 4. diſt. 15. quæſt. 2. ar. 4. verſ. de tertio Riccardũ, Gae. & alios* qui, & quales fructus rei alienæ reſtituendi ſint, iam ſupra diximus, quare non eſt neceſſe vt, idem toties repetamus.

Nu. 5 Et licet Nau. *in manuali cap. 15. n. 25.* aſſerat non teneri ad reſtitutionem pretij locationis furem, torquem aureum alienum locantem, cum huiuſmodi pretium locationis, videatur eſſe fructus induſtriæ: tamen aſſerendum eſſe puto, huiuſmodi locationis pretium eſſe reſtitutioni obnoxium, cuius rationem reddit in ſimili negotio *D. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art. 3. in corp.* aſſignans dari quaſdam res, quarum vſus eſt ipſa earum conſũptio rerum, & hæ non habent vſum fructum, ſecundum iura, vt ſunt vinum, triticum, oleum, denarij, &c. & ideo ſi talia fuerint per vſuram extorta, non tenetur homo ad reſtituendum, niſi id, quod accepit, quia id, quod de tali re eſt acceptum, & acquiſitum non eſt fructus huiuſmodi rei, ſed humanæ induſtriæ.

Nu. 6 Item dari quaſdam res, quarum vſus non eſt earum conſumptio, & talia habent vſum fructum, ſicuti domus, ager, & alia huioſmodi: vnde deinde concludit, non ſolum reſtituẽdam eſſe domũ, ſed etiam eius fructus, cum ſint fructus rerum, quarum alius eſt dominus, præter vſurarium, qui per vſuram extorſit domum:

Nu. 7 Hae igitur poſita efficaci ratione, licet nobis concludere pretium locationis, torqui aurei locati, eſſe reſtituendũ à fure, quia vſus torquei aurei, eſt fructus eiuſdem torqnei aurei pretio æxiſtimabilis, quare id, quod acquiritur ratione vſus, reſtitnendum eſt eidem domino, cuius eſt torquei aurei *ita* Leſſius *lib. 2. cap. 12. dub. 17. num.* 114. vbi rationẽ reddit, quia illud lucrum nõ eſt fructus induſtriæ, ſed pretium locationis, ſeu vſus, qui vſus eſt inſtar fructus rei, ac proinde eius vtilitas eſt domini, idem dicẽdum eſt de equis, & mulis ſurreptis, & elocatis, quamuis dominus elocare non ſit ſolitus *ita etiam Petrus* Nau. *lib. 4. de reſt. cap. 1 dub. 6. num. 48. Sairus loco ſupra citato dub. 5.* Sanch. *tom. 1. ſumma lib. 2. cap. 23. num.* 132. vbi etiam habet hoc idem dicendum eſſe, & ſi dominus non eſſet torquem illum locaturus *vbi num.* 133. optime aſſerit pretium perceptum ex locatione pecuniæ alienæ, ad oſtenſionem, vt ſi aurea ſit, vel ad alium vsũ, ob quem iuſte locari valeat eſſe reſtituendum domino, nam & ſi pecunia non ſit fructifera, & ideo eius fructus tanquã mera induſtria partus non debeatur domino, tamen quatenus pompæ, vel alijs ſecundarijs vſibus deſeruit, poteſt locari, & huius locationis pretium, cum ſit fructus rei reſtituendum eſt domino.

QVAERES SECVNDO.

An commodatarius, qui veſtem, aut equum commodata accepit, aliquid reſtituere teneatur, quoties apud ipſum pereunt.

VErum ad maiorem huius Quæſiti *Nu.* 1
explicationem: animaduertas tripliciter rem accommodatam perire poſſe, primo quidem modo omnino caſu fortuito, abſque culpa commodatarij, ſecundo fraude, & malitia cõmodatarij, quia ſcilicet videt illam perire, & non impedit cum poſſit, tertio denique modo, culpa, & negligentia ipſiuſmet commodatarij, de qua quidem culpa, & negligentia actum eſt ſupra *diſp. 2. diff. 2. quæſ. 1.* vbi diximus culpam, aliam eſſe theologicam, quarum vna eſt mortalis, altera venialis: aliam vero iuridicam, quarũ vna eſt lata, alia leuis, alia demũ leuiſſima, de quibus ſupra, quare ſolum hic aduertendum eſt, quod habet *Sairus lib. 10. tract. 3. cap. 1. dub. 7. num.* 10. ſcilicet non eſſe eamdem culpam grauem apud iuriſtas, quæ eſt mortalis apud theologos, nec eamdem leuem apud illos, quæ eſt venialis apud eoſdem theologos, nam contingere aliquãdo poteſt, vt quis ad vitãdum aliquod damnum, relinquat in platea vas argenteum ſibi accommodatum, in quo caſu, nec venialiter peccat, & tamen iuridicè eſt culpa grauis: aliquando vero poteſt eſſe peccatũ mortale theologice, & tũ iuridice non erit niſi leuis; aut leuiſſima culpa, vt eſſet ſi quis ex facultate, & licentia

In-

Inquiſitorum retineret apud ſe librum, continentem hæreſim, & illum non includeret in arca, ſciens domi ſuæ exiſtere aliquem, qui ex curioſitate illum legeret & illo lecto inficitur; tunc huiuſmodi negligentia in foro conſcientiæ eſſet peccatum mortale, licet in foro ciuili, & iuridice, vel eſſet ſolum leuis, vel leuiſſima: hoc igitur adnotato.

Nu. 2 Quoties res commodata perijt, omnino caſu fortuito, commodatarium, regulariter, non teneri ad reſtitutionem, tenet *Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 8. num.* 36. vbi habet ſi res apud commodatarium pereat fortuito, ad nullam ipſum reſtitutionem teneri, niſi aliter expreſſe ſit conuentum *ita habetur cap. vnico de commodato*, & patet quia res, quæque domino ſuo perit, ſi nulla interceſſit culpa, vel pactio, ratione cuius tenearis ad dānum ſarciendū, dixi (regulariter,) quia in aliquibus caſibus, & ſi caſu fortuito pereat, adhuc commodatarius reſtituere tenetur, & primo quoties præcedit commodatarij culpa, vt eſſet ſi quis exiſtens Panormi, ſibi accōmodauit equū, vſque montem regalem, & ille duxit vſque ad aliam Ciuitatem, tunc ſi in itinere poſt montem regalem, caſu fortuito equus pereat, aut in latrones incidat, tenetur commodatarius ad reſtitutionē: *ita Leſſius loco ſupra citato nu.* 37. *Petrus de Aragon quaeſt. 62. de reſt. ar. 2. §. Tertia concluſio* vbi habet commodatarium teneri etiam de leuiſſima culpa, & probat *ex ſupra citato cap. vnico de commodata vbi habetur ſi gratia ſui, quis commodatum accepit, teneri de culpa etiam leuiſſima.*

Nu. 3 Secūdo ſi cōmodatarius fuerit in mora reddendi, & rem commodatam non reddiderit, poſtea ſi res aliter perijt apud commodatarium, quam perijſſet apud commodantem: tenetur commodatarius ad reſtitutionem, ſecus autem ſi eodem modo peritura erat apud vtrūque tunc non tenetur in foro conſciētiæ reſtituere, niſi intereſſe, ſi quod paſſus eſt dominus propter moram *ita Leſſius loco ſupra citato.*

Nu. 4 Tertio tandem, quoties ex pacto conueniunt partes, vt teneatur etiam commodatarius de caſu fortuito, tunc commodatarius ad reſtitutionem tenetur, ita expreſſe *ex cap. vnico de commodato loco ſupra citato ita etiam Leſſius num.* 37. *vbi num.* 38. notat ſi res eodem modo erat peritura apud commodatarium, in his caſibus non teneri ad rēſtitutionem, quia tunc non cenſetur domino cauſa damni.

Nu. 5 In caſu vero dubij Quidquid dicant *Merolla, & alij apud Dianam par. 4. tract. 3. reſol. 30. Sairus claui regia lib. 10. tract. 3 cap. 1. dub. 7. num* 10. *§. Illud autem* quoties ſcilicet commodatarius eſt dubius an res cōmodata caſu fortuito perijſſet, teneri in tali caſu ad reſtitutionem: tamen probabilius mihi videtur adhibita diligenti inquiſitione, ſi res adhuc dubia manet, tunc non teneri propter rationem à nobis aſſignatam, quia in dubijs nemo præſumitur delictum facturus *ita Leſſius lib. 2. cap. 27. dub* 3. *nu.* 13. *Sancius in ſelectis diſp* 43. *num.* 11. *Sanch. de matr. lib. 2. diſp.* 41. *num.* 18. *Diana loco ſupra citato, & alij.*

Nu. 6 Et ſi leuiſſima culpa cōmodatarij res commodata pereat, adhuc commodatarius ad reſtitutionem teneatur vti ſupra diximus *ex cap. vnico de commodato* tamen aliqua poteſt eſſe controuerſia, an ſcilicet reſtituere teneatur ex iure naturæ, an vero ex iure humano, nos breuitatis cauſa dicimus attento iure naturæ, neminem teneri de damno dato in re alterius, & ſi apud ipſum ſit ex contractu, niſi ob dolum, aut latam culpam cuius ratio eſt, quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in cuſtodienda re commodata; quam in re propria, & quam ipſe dominus adhibuiſſet, ſi apud ipſum manſiſſet: maneat igitur ſi hæc diligentia ſit præſtita, & contingat perire, tunc commodatarij culpa perire *ita Leſſius lib. 2 cap. 7. dub. 8. n.* 39. *vbi num.* 40. probat commodatarium reſtituere teneri, non ſolum ex culpa lata, ſed etiam leui, & leuiſſima ex iure humano, poſitis ſcilicet legibus humanis.

Nu. 7 At vero ſi res commodata cedit in commodum commodantis, tunc ſi perit apud commodatarium, licet non teneatur ad reſtitutionem, ratione culpæ leuis, vel leuiſſimæ, tenetur tamen ratione doli, vel latæ culpæ, vt eſſet ſi tibi v.g. commodaui librum in meum commodum, teneris ſolum ex culpa lata, vel dolo cuius ratio eſt, quia æquitas tunc

po-

Digitized by Google

poſtulat, vt non tenearis maiorem cuſtodiam præſtare, quam paſſim ſolent homines in ſuis rebus *ita Leſſius loco ſupra citato num. 41. vbi num. 42.* aſſerit ſi res commodata cedit in vtilitatem vtriuſque, tunc ſi pereat apud commodatarium, non teneri reſtituere, niſi ratione culpæ latæ, vel leuis, non antem leuiſſimæ, *ita etiam Sairus claui regia lib.* 10. *ca. 1. tract. 3. dub. 7. num. 17.*

Nu. 8 Et quamquam aliquis, ex iure humano modo ſupradicto reſtituere teneatur ex culpa leui, vel leuiſſima; tamen controuerſia poteſt eſſe, an hæ leges obligēt in conſcientia, ante iudicis ſententiam, cui Quæſito breuiter ſatisfacimus dicēdo; quamquam probabile ſit, quod aſſerit *Sotus teſte Leſſio lib. 2. cap. 7. dub. 8. nu.* 43. has ſcilicet leges non obligare ante Iudicis ſententiam, quam ſententiam iudicat *Leſſius* non eſſe improbabilem, cum non videantur in foro conſcientiæ receptæ, nam nemo ratione pignoris, vel rei conductæ, putat ſe maiorem cuſtodiā debere adhibere ex iuſtitia, quā dominus ipſe adhibere ſolet, id quod etiam aſſerendum videtur de commodato, nam licet commodatum maiori cura conſeruandum ſit apud commodatarium, quam faciat ipſe dominus: tamen ad illam non tenetur ex iuſtitia, ſed ex gratitudine, quamquam hanc *Soti* opinionem non iudicemus improbabilem: tamen contraria ſententia nempe has leges obligare ad reſtitutionem ante Iudicis ſentētiam, eſt communior, & in praxi tenenda *ita Leſſius loco ſupra citato nu.* 45. vbi aſſignat optimam rationem, quia iſtæ leges ſanciūt id, quod naturali æquitati conſentaneum circa rem alienam (quam mediante contractu apud nos habemus) præſtare, quia ſanctione poſita, qui facit talem contractum (accipiendo commodatum, conductum, depoſitum pignus) implicite ſe obligat ad præſtandam eam diligentiam, quam leges requirunt, quare ſi hāc diligentiam non præſtet, (quamuis id naturali obliuione, ſine omni culpa factū ſit) tenebitur ad reſtitutionem.

(†)

QVAERES TERTIO.

An depoſitarius reſtituere teneatur, quoties depoſitum eius culpa perit, & Quid dicendum de Aduocato.

Nu. 1 QVo ad primam huius Quæſiti partem communiter hic reſpondent omnes, quoties depoſitū cedit in vtilitatem deponentis, ſi depoſitum pereat apud depoſitarium, ſolum teneri depoſitarium ad reſtitutionem ex dolo, & culpa lata, nō autem ex leui, & leuiſſima *ita Leſſius lib. 2. cap. 27. dub. 3. num. 9. & cap. 7. dub. 8. num. 41. Sairus claui regia lib. 10. tract. 3. cap. 1. dub. 8. nu.* 19. *ita etiam Molfeſius, Turrianus & alij apud Dianam par. 1. tract 8. reſol 74. initio* at vero ſi cedit in commodum vtriuſq; vt eſſet quoties depoſitarius pro cuſtodia accipit pretium, tunc teneri ex culpa leui, non autem ex leuiſſima *ita Leſſius lib. 2. cap. 7. dub 8. num. 42. Sairus loco ſupra citato* quia cum res aliena tibi cōcedatur in tuam vtilitatem, æquitas poſtulare videtur, vt valde diligenter eam cuſtodias, non tamen diligentiſſime, quia non tua ſolius cauſa, ſed etiam ob commodum domini traditur.

Nu. 2 Infertur tamen *ex l. 1. §. Depoſiti citata à Leſſio lib. 2. cap. 27. dub. 3. numer.* 10. Nautas, Stabularios, Caupones teneri ex culpa leuiſſima, idq; ſane probabile eſt, non ſolum in foro externo, ſed etiam in foro conſcientiæ, & præſertim ſi quis expreſſe ipſis rem aliquam tradiderit cuſtodiendam, ſecus autem ſi ſolum ipſis videntibus, aliquis rem ſuam in naui depoſuerit.

Et licet hæc omnia vera ſint, tamen cenſeo *cum Diana par. 1. tract. 8. reſol. 74. §. Sed hæc*, opinionem illam eſſe probabilem, & tutam in praxi, quæ aſſerit neminem teneri in conſcientia, niſi ex culpa graui, & lata, & non ex culpa leui, & leuiſſima, niſi aliter inter contrahentes ſit conuentum *ita Leſſius lib. 2. cap. 27. dub 3. num. 11. fine.*

Nu. 3 Tandem ſi depoſitum cedit in commodum ſolius depoſitarij, teneri de culpa leuiſſima tenent *Leſſius lib. 2. cap. 27. dub. 3. num. 11. Molfeſius Megala Reg. & alij apud Dianam loco ſupra citato* vt eſſet

ſet

ſet ſi quis deponat apud aliquem pecuniam, eo fine, vt poſſit illa vti, ſi opus illi fuerit, quamquam probabilem, & tutã in praxi iudicamus, ſicuti iam indicauimus opinionem illam, quæ affirmat neminem teneri in conſcientiam, niſi ex culpa graui, & lata, non autem ex culpa leui, & leuiſſima modo ſupradicto, vnde colligi poteſt ex hac opinione depoſitarium non teneri, niſi ex culpa graui, & lata, non autem ex culpa leui, & leuiſſima niſi aliter ſit conuentum.

Nu. 5 At vero ſi depoſitarius ſe obligauit ad caſus fortuitos, tunc ſi depoſitum perit abſque depoſitarij culpa, tenetur depoſitarius ad reſtitutionem *ita Sayrus claui regia lib. 10. tract. 3. dub. 8. nu. 19. §. Quãdo*, vel quoties ex pacto diligentiſſimam cuſtodiam promiſit, tenetur item ad reſtitutionem, *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 28. dub. 3. num. 11.*

Nu. 6 Hic etiam Quæri poteſt, an quoties dubium exiſtit, an depoſitum pereat culpa depoſitarij teneatur ad reſtitutionem nec ne, de quo dubio iam ſupra diximus; quare breuiter aſſerimus, ad hibita diligenti inquiſitione ſi res dubia adhuc manet, non teneri, quia in dubio nemo præſumitur delictum facturus *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 13. Diana par. 3. tract. 6. reſol. 47. §. Et hæc omnia*, & hæc quæ dicta ſunt de commodato, & depoſito, accommodari poſſunt locato, & conducto, nec non, & pignori.

Nu. 7 Vt autem ad ſecundam Quæſiti partem deueniamus, quamquam affirmatiue reſpondeant aliqui Doctores *apud Dianam tract. 15. miſ. 1. reſol. 59. initio par. 2.* aſſerentes Aduocatum teneri de culpa leui, inter quos *Ioa. de la Crux* aſſerit peccare mortaliter Aduocatum paratum admittere plures cauſas, etiam iuſtas cum exponat ſe periculo morali committendi culpas leues, ob plura negotia, ſed ſi hæc ſententia eſſet vera væ, væ Aduocatis: quare contrariam opinionem, quæ probabilis eſt docent *Leſſius lib. 2. cap. 7. dub. 7. nu. 31. & 32. Azorius Malderus Graſſius, & alij apud Dianam loco ſupra citato §. Sed ſi hæc* vnde Leſſius aſſignans rationem ait neminẽ teneri in officio, vel artificio eſſe prudẽtiorem, & diligentiorem, quam paſſim homines eiuſdem conditionis eſſe ſolent, v. g. Aduocatus non tenetur eſſe diligentior, aut prudẽtior, quam paſſim boni Aduocati eſſe ſolent: vnde ſi contingat cauſam amittere, eo quod non præſtitit, quod doctiſſimus, & diligentiſſimus præſtitiſſet, ſi bona fide præſtitit, quod ſolent diligentes, & docti in ſimilibus cauſis, non tenetur ad reſtitutionem; idem dicit de Medico, Architecto, Prætore, Magiſtratu, Principe, & alijs officium, vel artificium aliquod facientibus: vnde ſequitur, etiã tutores, & curatores non teneri in foro conſciẽtiæ ex culpa leui, & leuiſſima, ſed ſolum ex lata *ita Leſſius* verum vt ad aliam conditionem reſtitutionis explicandã deueniamus ſit.

SECVNDA DIFFICVLTAS
QVANTVM RESTITVENDVM SIT.

CVM per ablationem rei, conſtituta ſit inæqualitas, tantum reſtituendũ eſt, quantum habet aliquis de alieno, ad hoc vt per id æqualitas reparetur, quæ quidem quantitas reſtituenda, duplex eſſe poteſt, vel eſt certa, & tunc tantumdem reſtitui debet, vel eſt incerta, & tunc reſtitui debet, tantum, quantum iudicabitur arbitrio boni viri, conſideratis omnibus circumſtantijs rei, loci, temporis, perſonæ; verum cum non vacet hic de omnibus, quæ ad hanc circũſtantiam pertinent, fuſius agere: aliqua tantum ponemus quæſita, quæ ad hanc rem explicandam faciunt, quare.

QVAE-

QVAERES PRIMO.

Quantum reſtituere debet ille, qui damnificat aliquem in re, ad quam tantum erat in potentia.

Nu. 1 AD maiorem huius Quęſiti elucidationem, notandum eſt dupliciter poſſe aliquem damnificari, vno modo ſi aufertur ei, id quod actu habet, & tale damnum, eſt ſemper reſtituendum, ſecundum recompenſationem æqualem modo ſupra dicto, vt eſſet ſi quis damnificaret aliquem diruens domum eius, tenetur ad totum, quantum valet domus: alio modo ſi damnificet aliquem, impediendo, ne acquirat, quod erat in via habendo, de quo quidẽ modo quærimus, quantum reſtituendum ſit, cuius ratio eſt, quia minus eſt habere aliquem in virtute, quam habere actu, vt optime aſſerit *D. Tho. 2. 2. quaeſt. 62. ar. 4.* hoc igitur aduotato.

Nu. 2 Quoties quis ex aliqua culpa nocet alteri, in aliqua re, quæ eſt in proxima potentia, ad fructus producendos, tunc ea, quæ ſunt reſtituenda, erunt reſtituẽda ſecundum eum valorem, quem habitura erat illa res, ſi perueniſſet ad maturitatem, & perfectionem, deductis tamen expenſis faciendis in illis, quo vſque ad talem perfectionem perueniſſet, vt eſſet ſi quis noceret alteri in plantis, & ſegetibus, quæ ſunt in proxima potẽtia ad meſſem v. g. tunc damnificans reſtituere debet, ſecundum eum valorẽ, quem habere ſolent ſegetes, tempore meſſis, & hoc ad arbitrium boni viri; at vero ſi illa res non ſit in proxima potentia, tunc minus valet, quam ſi eſſet actu modo ſupradicto *ita Sairus claui regia lib. 10. tract. 4 cap. 1. dub. 1. n. 6.*

Nu. 3 Quare ſi quis ex aliqua culpa nocet alteri, in animalibus viuentibus, aut ſeruis, tunc tantum reſtituere debet, quãtum pro illo tunc illa res æxiſtimatur, vt eſſet ſi quis occideret ſeruum paruulum alterius, non teneretur ad reſarciendum damnum illatum, ſecundum eũ valorem, quem habiturus erat ſeruus ille, ſi effect⁹ eſſet vir, pari ratione, ſi quis occideret pullum alterius valentem decem aureos, non teneretur ad reſarciẽdum damnum, ſecundum eum valorẽ, quem habiturrus erat pullus ille, ſi ad perfectam ætatem perueniſſet *ita Sairus loco ſupra citato.*

Animaduertas aduertenter me dixiſſe (ſi quis, ex aliqua culpa, &c.) quia ſi quis ſine culpa, & omnino inuoluntarie damnum dederit, non teneri in foro cõſcientiæ ad illud reſarciendum, cuius ratio eſt, quia duplex eſt titulus, vnde oritur reſtituendi obligatio, alter eſt ipſius rei acceptæ, alter iniuſtæ acceptionis: verum neuter titulus eſt, vbi nulla eſt culpa; maneat igitur in foro conſciẽtiæ nullam eſſe obligationem reſtituendi, & confirmari poteſt *ex cap. ſi tua culpa de iniurijs, & damno dato: vbi Summus Pontifex aliquam exigit culpam, dicens ſi culpa tua damnum datum eſt ita Sairus n. 5. loco ſupra citato* Bannes *2. 2. quaeſt. 62. ar. 4 litt. A. Diana par. 3. tract. 6. reſol. 6.* Nu. 4

Hic quæri poteſt, an res fructifera reſtituenda ſit, vna cum fructibus: verum de fructibus reſtituendis iam ſupra, quare ibi. Nu. 5

Verum obiter aduertas, eum, qui vi, vel fraude impedit aliquem, ne inſtituatur, hæres, peccare mortaliter, & teneri reſtituere *ita Saneh. tom. 1. ſumma lib. 2. cap. 22. n. 21 Diana par. 3. tract. 6. reſol. 33.* cuius ratio eſt, quia violat ius alterius in libertate collatoris conſtitutum *ita etiam* Leſſius *lib. 2. cap. 12. dub. 18. num. 123.* & idem dicendum eſt de illo, qui fraude, & vi impedit, ne aliquis conſequatur officium, vel beneficium; quamquam tamen hæc reſtitutio non ſit integre facienda, ſed quanti iudicio prudentis ſpes illa poteſt æxiſtimari, ita communiter omnes. Nu. 6

QVAERES SECVNDO.

An iniuſtus poſſeſſor retineri poſſit expenſas, & meliorationes in re aliena factas.

ANimaduertẽdum eſt, non eſſe nobis animum hoc Quæſitum in foro externo exacte tractare, nam longũ peteret tracttaum, ſed conſulẽdi ſunt in hoc Ioa. *Garcia de expenſis cap. 4. & duplici ſequenti* Sarmento *lib. 1. ſelectarum toto capite decimo,* nos vero vt breuiter de Nu. 1

hac

hac re agamus, iuxta cõmuniorem ſententiam aſſerendum eſt, expenſas neceſſarias poſſe deducere, & petere (præter factas in alimentis ſerui furto ſurrepti) *vt colligitur ex l. 1. C. de infantibus expoſitis*, expenſas vero vtiles, nec per actionẽ, nec per retentionem poſſe poſſeſſorem iniuſtum conſequi, ſed eas deducere poterit, ſeparando ab ædificio, ſi deduci valeant, abſque priſtini ſtatus rei dãno: voluntarias autem neutro modo poſſe deducere, quæ omnia probat *Couar. reg peccatum 2. par. §. 6. num. 3.* quamuis, & voluntarias, poſſe deduci per materiæ ſubtractionem, ſaluo priſtino rei ſtatu; ſubſtineat S*almento loco ſupra citato* verũ quidquid ſit de foro externo, ſolum eſt nobis animus hic; hoc Quæſitum controuertere in foro interno, ac proinde.

Nu. 2 Aduertas ſecundo expenſas eſſe in triplici differentia, aliæ enim sũt neceſſariæ, cuiusmodi ſunt illæ, ſine quibus res, vel ex toto, vel parte perijſſet, vel in deterius abijſſet, vt ſunt expẽſę v. g. quę fiũt ad reparationem domus minantis ruinam; mederi ægro, ſeruo, &c. aliæ vero ſunt vtiles, quarum ſunt illæ, quæ rei fructum augent, vel rem meliorem efficiũt, aut maioris æſtimationis reddũt, vt vineas, & oliúeta plãtare: tãdem aliæ ſunt voluntariæ, quales ſunt illæ, quæ ornatus, & voluptatis gratia fiunt, & fructum rei non augent, ita expreſſe habetur *ex Sanch. tom. 1. ſum. lib. 2. cap. 23. num. 134. & colligitur ex cap. impenſæ de verb ſignif. & l. regia 44 titul. 28. par. 3.* dicuntur autem hæ vltimę expenſæ voluntariæ, eo quod volũtatis cauſa fiant, aliàs appellarentur voluptariæ, quaſi ſolius voluptatis cauſa factæ, vt notat *Gloſ. eo cap. impenſæ verb. voluptariæ* hac igitur poſita triplici expenſarum differentia, concludere poſſumus, quas retinere poterit iniuſtus poſſeſſor.

Nu. 3 Iniuſtus igitur rei alienæ poſſeſſor, in foro interiori retinere poteſt expenſas neceſſarias, in re aliena factas *ita Sairus claui regia lib. 10 tract. 4. cap. 1. dub. 4. Sãchez loco ſupra citato num. 137. Mol. tom. 3. de iuſt. par. 2. diſp. 725. fine.* cuius ratio eſt, quia etiam in foro externo illi debẽtur modo ſupradicto, & licet denegentur hæ in foro externo, quando in alieno ſeruo furtiuo alendo ſunt factæ: tamen in foro interno debẽtur, quatenus ſeruitij valorem excedunt, ac proinde ſi labores à ſeruo furtiuo facti, apud iniuſtum poſſeſſorem æſtimantur valere decem aureos, & expenſæ factæ ab iniuſto poſſeſſore in alieno ſeruo furtiuo alendo, excedunt hanc ſummam, exceſſus ille debetur in foro interno, quia dominus ſerui, eas facturus erat; forum autem externum eas denegat, in furti pœnam, quæ iudicis ſententiam petit *ita etiam Couar. regula peccatum 2. par §. 6. num. 3. Sanch. loco ſupra citato:*

Nu. 4 At vero, & ſi in foro externo, vtiles expenſæ denegentur malæ fidei poſſeſſori, vti ſupra vidimus: tamen aſſerendũ eſt poſſe in foro interno, eas deducere, cuius ratio eſt, quia cedunt in maiorẽ rei æſtimationem, ac domini vtilitatem *ita Roſella in ſumma verb. reſtit. 7. nu. 18. Sil. verb furtum quæſt. 6. nu. 20. & verb. expenſæ quæſt. 4. num. 5. vbi Ang. num. 3. Armilla num. 3. & alij* id, quod etiam verum eſt, & ſi dominus rei, non eſſet effecturus rem illãm meliorem *ita Sairus claui regia lib. 10. tract. 4. cap. 3. num. 19. & alij apud Sanch. loco ſupra citato num.* 138.

Nu. 5 Quidquid tamen dicat *Sairus loco ſupra citato num.* 4. nempe obligari dominum, in foro conſcientiæ ad expenſas voluntarias furi ſoluendas, quando ſeparari nequeunt, *& Leonardus lib. 2. de iuſt. cap. 12. dub. 17. num. 111. vbi nu.* 113. ait quod ſi dominus id ornamentũ retinere velit, deducendas eſſe expenſas, quod ſi nolit, integrum eſſe furi eas auferri, ſi abſque rei læſione auferri valeant, & ſi id fieri nequat, prudentis arbitrio ſtandum eſſe: tamen quidquid dicant hi doctores, magis mihi ſemper placuit ſententia, quam affert *Sanch. loco ſupra citato num.* 139. nempe non teneri dominum, furi ſoluere expenſas, quado nequeunt ſeparari, abſque priſtini ſtatus rei læſione *quare Reb. de iuſt. 1. par. lib. 2. quæſt. 8. num. 3.* optime aſſerit, non poſſe huiuſmodi poſſeſſorem, eas voluntarias deducere expenſas; quia ſibi imputare debent, quod eas ſine domini conſenſu fecerit, quamuis *Molina loco ſupra citato* aſſerat poſſe furem deducere quantum plus valet res illa, ob has expenſas volũtarias.

Nu. 6 Hæc quæ hucuſque dicta ſunt, de poteſtate deducendi expenſas neceſſarias, aut vtiles, vt vera ſint, limitari debent. Primo, vt eas ſolũ deducere poſſit iniuſtus poſſeſſor, quas dominus rei feciſſet, nam ſi minoribus expenſis, id feciſſet dominus, hæ ſolæ deduci poterunt, quia hæ ſolæ cedunt in vtilitatem domini *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 111. Secundo ſolũm eas expenſas deducere poteſt, quibus res aliena aucta eſt in valore *ita Ang. ſumm. verb. expenſa num.* 3 *Reb. de iuſt. par.* 1. *lib.* 2. *quæſt.* 8. *num.* 2. *& alij.* Tertio niſi deducta re ad forum externũ, dãnaretur ille poſſeſſor amiſſione expenſarũ, quia tunc nequibit eas deducere, & licet ſupra dixerim, poſſe in foro conſciẽtiæ expenſas deducere, eſt intelligendũ ante iudicis ſententiam, quæ his priuat, nam poſtquam acceſſit iudicis ſententia in neutro foro licebit eas deducere *ita Roſella Sil. & alij apud Sanch tom.* 1. *ſumma lib.* 2. *cap.* 23. *num.* 142. Quarto niſi res illa ad manus domini deuenerit cum melioramẽtis illis, tũc enim licet probabile ſit, teneri dominũ in foro conſcientiæ eas reſtituere, dum alter non condemnatur, tamen probabilius eſt, licere huic, in vtroque foro, eas retinere *ita Sanch. loco ſupra citato num.* 144. Quinto, niſi poſſeſſor malæ fidei rem illam doloſe meliorem effecerit, vt illam ea ratione ſibi ſeruet, exiſtenti domino impotenti, ad eas expenſas ſibi refundendas *ita etiam Sanch. num.* 145.

Nu. 7 Integrum eſt vltimo, poſſeſſori malæ fidei mercedem ſui laboris, & induſtriæ in fructibus colligendis, & re melioranda deducere, nam nulla eſt maior ratio, ob quam expenſæ neceſſariæ, & vtiles ſint deducendæ, quam hic labor, & induſtria, & vtraq; cedunt in domini cõmodum *ita quomplures apud Sanch. num.* 146. & hanc ſententiam docet etiam *ipſe Sanch.*

Nu. 8 Circa tandem expenſas deducendas à poſſeſſore bonæ fidei, varie reſoluunt Doctores, verum diſtinctione vtentes, dicimus, vel res, in qua ſunt factæ huiuſmodi expenſæ, eſt conſumpta, vel non eſt conſempta, ſi hoc ſecundum ſcilicet extat; integrum tunc eſt poſſeſſori bonæ fidei, qualeſcunque expenſas deducere. quæ ſeruato priſtino ſtatu rei deduci poſſunt; Quod ſi auferri nequeant, dominus tenetur eas ſoluere: Hæc autẽ obligatio ſoluendi expenſas huic poſſeſſori bonæ fidei intelligitur catenus ſolum, quatenus plus valet res, ratione illarum, nec amplius, quam expenſum eſt, tenetur dominus refundere, etiam ſi auctus non rei valor illas longe excedat. Quia incrementum domino rei cedit. Quod ſi minus augeant, quam expenſum ſit, tenetur dominus ad ſolas expenſas, quatenus rem auxerint, nec hoc damnum compenſare tenebitur. Tenetur etiam poſſeſſor bonæ fidei, reſtituere fructus extantes perceptos ex meliorationibus per ipſum factis, & conſumptos, quatenus ex eis factus eſt ditior. Quamuis autem ex fructibus conſumptis, non ſit factus ditior, tenetur eos cũ meliorationibus compenſare; & ſi pretium meliorationum excedat fructus perceptos, id quod deeſt, eſt ſoluendum poſſeſſori bonæ fidei; è contra autem ſi fructus excedant pretium meliorationum, tenetur de ſolis fructibus extantibus, & de conſumptis, quatenus, euaſit ditior: at vero ſi primum ſcilicet quãdo eſt conſumpta, & non extat apud ipſum poſſeſſorem, tunc conſtat apud omnes deduci debere, qualeſcunque illæ ſint, cum ſolũ teneatur reſtituere, quatenus euaſit locupletior *ita optimè Sanchez. tom.* 1 *ſumma lib.* 2. *cap.* 23. *nu.* 147. vbi ait primam partem huius propoſitionis intelligendam eſſe cum limitatione appoſita *nu.* 105. & hæc de circumſtantia Quantum, vt autem ad circumſtantiam, Cui, deueniamus ſit.

TER-

TERTIA DIFFICVLTAS

CVI FACIENDA EST RESTITVTIO.

Qvamquam communiter conueniant omnes Doctores, reſtitutionem faciendam eſſe vero domino, quia reſtitutio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, per quam æqualitas conſtituitur inter perſonas, quæ inæqualia habent: verum hæc adæquatio rerum conſtitui non poteſt legitime, niſi fiat recompenſatio damni illati ei, cui damnum illatum eſt, maneat igitur communiter reſtitutionem faciendam eſſe vero domino: item domino cui facienda eſt reſtitutio, vel eſt notus, vel eſt ignotus: quare nos prius de domino rei cognito agemus, & deinde de domino ignoto, ac proinde.

QVAERES PRIMO.

An, qui rem ſurripuit à latrone, vel iniuſto poſſeſſore illam reſtituere teneatur vero domino.

QVi ſurripuit rem ab iniuſto poſſeſſore, non illi, ſed domino, cui latro ſurripuit, eſt reſtituenda.
Nu. 1 Cuius ratio eſt, quia illi facienda eſt reſtitutio, cui damnum illatum eſt: at damnum illatum eſt vero domino: maneat igitur huic, & non latroni faciendam eſſe reſtitutionem, ita communiter omnes Doctores, & præcipue *Sairus claui regia lib* 10. *tract.* 4. *ca.* 1. *num.* 3. *§. Ratio eſt* vbi optime aſſerit hoc intelligendum eſſe, quoties quis bona fide, & ſine contractu oneroſo, rem illam ſurripuit, quia ſi rem illam acceperit, bona, vel mala fide, per emptionẽ, aut per alium contractum oneroſum, iam ſupra de his omnibus egimus, quare legite, quæ ſupra circa huiuſmodi difficultates diximus.

Nu. 2 At vero ſi quis ſurripiat rem à iuſto poſſeſſore, qui tamen non eſt dominus rei, tunc res illa reſtituenda eſt iuſto poſſeſſori, non autem vero domino, vt ſi ſublata eſſet res à commodatario, depoſitario, vel ab eo, qui loco pignoris accepit, his reſtitutio facienda eſt, non vero domino, cuius ratio eſt, quia cum huiuſmodi perſonæ licite rem illam poſſideant, & ea vtantur, iniuriam eis facit, qui rem illam eis aufert, cum ſpolientur iuſta poſſeſſione, & priuentur commodo, quod ex illa reportabant *ita Sairus claui regia loco ſupra citato num.* 5. *vbi ex ſententia Med. & Petri Nau.* concludit illum, qui rem abſtulit ab huiuſmodi ſupradictis perſonis, vt eam reſtituat vero domino, ſi damnum aliquod paſſus eſt, v. g. depoſitarius, tunc auferens tenebitur ad reſtitutionem damni illati, vt eſſet ſi quis erat depoſitarius mille aureorum per annum, & cũ eis lucraturus erat centum, tunc fur tenebitur reſtituere depoſitario, non ſolum mille, ſed etiam reddere centum, quod lucraturus erat modo ſupra dicto.

Si quis vero ſurripuit rem ab eo, qui non eſt capax adminiſtrationis, aut dominij, tunc res non eſt reſtituenda illi, Nu. 3
à quo ſublata eſt, ſed illis, ad quos ſpectat adminiſtratio, & dominium, vt ſi quis aliquid ſurripuit ab vxore, quod ſub dominio viri erat, tunc illud non eſt reſtituendum vxori, ſed viro, vel ſi aliquis ſurripuit aliquid à Monacho, aut religioſo, tunc non illi, ſed Prælato ſui conuentus reſtituendum eſt, vel ſi quid à ſeruo, famulo, filio familias, aut habente tutorem, aut curatorem. ablatum ſit, tunc non illis, ſed Patri, Domino, Curatori, Tutori, &c. reſtituendum eſt, vel ſi quid à Clerico ablatum ſit, quod erat Eccleſiæ, non illi, ſed Prælato illius Eccleſiæ reſtituendum eſt, cuius ratio eſt, quia iuſtitia exigit, vt illi redigantur in poſſeſſionem, qui iuſtum habent dominium, & rei adminiſtrationem, ita communiter Doctores, & præcipue *Sairus claui regia lib.* 10. *tract.* 5 *cap.* 1. *num.* 8.

Quoties bona alicuius delinquentis, Nu. 4

per ſententiam iudicis ſunt adiudicata fiſco,vel alteri,tũc ille,q debebat delinquenti,totum id quod delinquenti debet,reſtituere tenetur fiſco,non autem delinquenti,aut eius hæredibus. Cuius ratio eſt,quia per illam iudicis ſententiã, ius,quod habebat delinquens,tranſiuit ad fiſcum, & hanc ſententiam videtur ſequi *Sanch.tom 1.ſumma lib. 2. cap. 22. num.85.* vbi habet in omnia condemnati iura actiua ſuccedere fiſcum,& ei cõpetere aduerſus ſuos debitores actionẽ, ita noſtram doctrinam docet *Mol. diſp. 741.num.7.Rebellius quæſt.11.ſect.2.nu.6.* quare ſi debitor reſtituit delinquenti,aut eius hæredibus,debet iterum reſtituere fiſco,(niſi ignorãtia excuſetur) tunc enim non videtur iterum obligandus ad reſtitutionem fiſco, quia non tenetur ad reſtitutionem, ratione rei acceptæ, cum apud ſe non habeat rem alienam,neque ratione iniuſtæ acceptionis, quia non peccauit, reſtituendo delinquenti,ſuppoſita ignorantia, ergo, &c.

Nu. 5 Facta autem bonorum cõfiſcatione, ita debita tranſeunt in fiſcum, vt in poſterum nulla ſuperſit actio creditoribus condemnati contra ipſum condemnatum,ſed tota prorſus in fiſcum transfertur,qui pro eorum debitorum ſolutione,conueniendus eſt,adeò vt, quamuis damnatus poſtea pinguiorem fortunam adipiſcatur,non tenetur ad ea debita, *& patet ex lib. 1. C. de fideiſſ. ibi Si Lyſias adepta parte bonorum, exulare iuſſus eſt, non niſi pro parte,quam retinuit creditoribus obligatus eſt,ita Sanch. tom. 1.ſumm. lib.2.cap.22.num.86.vbi num 87.*ait hoc adeò verum eſſe, vt nec naturaliter, ac proinde nec in foro conſcientiæ teneatur poſtea condemnatus hic ad ea debita perſoluenda,*& num.* 88. tener hoc etiam eſſe verum,quamuis ex beneficio Principis condemnatus hic, ad priſtinũ ſtatum reſtituatur,dummodo ei nõ reſtituantur bona,ſecus ſi ei reſtituantur, quia actiones paſſiuæ debitoris tranſierant in fiſcum,per confiſcationem,ergo dum hæc non reſtituuntur condemnato,manet ea obligatio apud fiſcum; at vero ſi reſtituatur pars bonorum, tenebitur pro rata illius partis, & tandem *num.* 92. habet quamuis autem damnatus hic,obligatione ſoluendi ſuis creditoribus liberetur, ſi tamen obligationi fideiuſſor acceſſerat, poterit fideiuſſor conueniri.

Vnum velim notas,me ſupra dixiſſe (bona alicuius delinquentis,per ſententiam iudicis ſunt adiudicata fiſco, &c.) ex quo ſequitur eum, cuius bona ob crimen iuſte ſunt confiſcanda,ſi fraude,aut mendacijs,hoc impediant,ante iudicis ſententiam non teneri ad reſtitutionem. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi confiſcatio,& bonorum occupatio cõſtituta eſt in pœnam criminis,ſed pœna non debetur ante ſententiam ſaltem declaratoriam criminis, vt communiter omnes: imo non eſt ſoluenda ante ſententiam conſtitutam pœnæ, qua ipſa pœna iubeatur ſolui; ergo ſententia non ſequuta non debetur pœna *ita expreſſe Leſſius lib.2.cap.12.dub.18.num. 134. vbi §. Sed* ait hanc ſententiam eſſe veriorem, & probabiliorem ita etiam *Sanch tom. 1. ſummæ lib.2.cap.22.num. 22. Diana par. 3.tract.6.miſ.reſol.35.& alij.* Nu. 6

Ex hac igitur doctrina collige, hæreticum, qui fraude, mendacijs, & falſis teſtibus ſe defendit,& impedit ſentẽtiã, aut confiſcationem bonorum, non teneri ad reſtitutionem *ita etiam Diana §. Ex quibus quare Sanch loco ſupra citato n.* 3.optime aſſerit hereticos,& alios,quorum bona ipſo iure publicantur, non amitti bonorum ſuorum dominium, à die commiſſi criminis, idque in fiſcum tranſeat, ait enim *Sanch.* hos omnes retinere rerum ſuarum dominium, donec per ſententiam declarentur *vbi num. 7.* habet hereticos,& alios, quorum bona ipſo iure publicantur, non teneri nulla expectata Iudicis ſententia, reſtituere fiſco ea bona,ac proinde concludit minime hos teneri, ante iudicis ſententiã ad ea bona reſtituenda fiſco, *& num.* 8. reſoluit imo etiam ſequuta ſententia declaratoria hos nõ teneri bona offerri fiſco,ſed tantum teneri non reſiſtere, vt bona ab eis exigantur, & ſententia mãdetur exequutioni,quam,& ipſi non tenentur aduerſus ſe ipſos exequi, quia ſententia non condemnat hos, vt bona tradant,ſed dat fiſco ea capiendi actionem;duriſſimum enim eſt quempiam ſuæ pœnæ exequutorem conſtituere: Nu. 7

ve-

verum de hoc apud *Sanch* *qui num.* 12. infert ſucceſſores in ea hæreticorum bona, poſſe illa retinere, etiam damnatis hæreticis, dum fiſcus ab eis non petit edictis publicis, aut alio modo, at eo petenti, teneri reſtituere.

Nu. 8 Quod tamen intellige, ſi ea bona apud poſſeſſores extent, aut ſi nō extent, recepere mala fide, nempe conſcij hæreſi alienantium. Nam ſi bona fide recepere, & res non extet, ſolum tenentur reddere fiſco, quatenus ex eis facti sūt locupletiores, ſicuti de poſſeſſore bonæ fidei dictum eſt, *ita Sanch. num.* 13.

Nu. 9 Tandem, vt ad rem noſtram deueniamus, mortuo creditore reſtitutio facienda eſt hæredibus, non autem pauperibus, aut inſumere in operibus pijs pro anima creditoribus defuncti *ita Mol. diſput.* 742. quare ſi quis non hæredibus, ſed pauperibus diſtribuiſſet, deberet iterum hæredibus reſtituere (niſi tamen, quod traditum eſt pauperibus, modicū ſit, & nō ſint facta ſufficientia ſuffragia pro anima defuncti creditoris, tūc enim liceret illud modicum pauperibus diſtribuere *ita Mol. loco ſupra citato.*

QVÆRES SECVNDO.

Cui facienda eſt reſtitutio, quando dominus rei eſt omnino ignotus, aut incertus.

Nu. 1 ET licet de hoc Quæſito ſupra egimus, tamen ad maiorem rei explicationem, opere prætiū duxi hoc multiplicare Quæſitum, in quo tanquam certum ſupponimus, quoties dominus rei omnino ignoratur, tūc ante omnia, debitam diligentiam adhibere tenetur is, qui rem alienam poſſidet, vt verus rei dominus inueniatur, qua facta, ſi non comparet dominus, reſtitui debet pauperibus modo ſupradicto *ita Sairus clavi regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 2. *numer.* 1. ac proinde ſi res reſtituenda, bona fide acquiſita eſt, huiuſmodi ſupradicta diligēs inquiſitio, vt dominus cognoſcatur, facienda eſt expenſis ipſius rei reſtituendæ: at vero ſi mala fide acquiſita eſt, facienda eſt proprijs expenſis *ita Salon* 2.2. *quæſt.* 62. *ar.* 5. *in controuerſ. Sairus loco ſupra citato dub.* 2.

At vero ſi dominus, cui reſtituenda eſt res, ſit abſens, ita ut ei commode reſtitutio fieri non poſſit, nec tempus opportunū expectetur, reſtitui poteſt res pauperibus. Cuius ratio eſt, quia tunc dominus rei, perinde eſt, ac ſi eſſet incertus *ita Sairus dub.* 9. Nu. 2

Verum an res incerta, etiam furto ablata reſtitutioni obnoxia, poſt ſufficientem factam diligētiam, poſſit, ſi pauper ſit fur, ſibi applicare, ad hoc Quæſitum reſpondet, & optime *Ioa. Sanctius in ſelectis diſp.* 14 *num.* 18 *fine* poſſe ſibi ipſi applicare iuxta veriſſimam ſententiam, vt bene etiam aduertit *Sanch. in ſumma to.* 2. *de ſtatu religioſo lib.* 6. *cap.* 11. *num.* 24. vbi reſpondens ad quæſtionem propoſitam *nu.* 50. an religioſus teſtamenti executor poſſit ex pecunijs, quas teſtator diſtribui iuſſit inter pauperes, & pia opera, ſibimet tanquam pauperi aliquas applicare, tandem *nu.* 54. ait probabilius credere integrum eſſe exequutori teſtamentario iuſſo, ſummam aliquam inter pauperes diſtribuere, ſibi, ſi vere pauper ſit, ſicut alijs pauperibus diſtribuere, quam opinionem primo probat, quia non futurus eſt peioris conditionis, ex eo, quod diſtributor inſtitutus ſit, at ſi talis non eſſet inſtitutus, poſſet ſibi ea eleemoſyna erogari, ergo quamuis diſtributor ſit, idem poterit, deinde in tertia ratione ibi poſita, probat noſtram ſētentiam, dicens magis eſſe de ratione iuſtitiæ commutatiuæ eſſe ad alterum, quam de ratione miſericordiæ, & reſtitutio incertorum facienda pauperibus, poteſt iuxta communiſſimam, & veriſſimam ſententiam applicari ipſimet debitori, ſi vere ſit pauper per ipſummet ergo a fortiori eleemoſyna hęc optime *Sanch.* quare iam vides vocare hanc noſtram ſententiam veriſſimam, & communiſſimam. Nu. 3

Verum licet hæc vera ſint tamen aliqua poteſt eſſe controuerſia, an hęc, quę dicta ſunt de iniuſte acquiſitis, & incertis, intelligēda ſimpliciter ſint de rebus perditis, & inuentis, ita ut hæc etiā pauperibus diſtribuenda ſint, quare. Nu. 4

QVAE-

QVÆRES TERTIO.

Cui facienda eſt reſtitutio rerum inuentarum.

Nu. 1 Ante omnia aduerte *ex ſententia D. Tho.* 2.2 *quaeſt.* 66. *ar.* 5. *ad ſecundũ* res inuentas, eſſe in triplici differentia; Quædam enim ſunt, quæ nunquam habuerunt dominum, ſicut lapilli, & gemmæ, quæ inueniuntur in littore maris, & talia occupanti conceduntur, ſtando in iure naturæ, & iure communi, vt colligitur *ex inſtit. de rerum diuiſ.* §. *Fere, & ff. tit. eodem* ita etiam communiter Doctores, & præcipue D. *Tho loco citato Sairus claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 2. *dub.* 10. *num.* 25. *Sotus lib.* 5. *de iuſt. quaeſt.* 3. *ar.* 3 *columna* 8. *ad ſecundum Reg. tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 13 *ſect.* 3. *num.* 206. *& alij.*

Nu. 2 Quædam vero ſunt, quæ aliquando dominum habuerunt, ſed quãdo inueniuntur, probabiliter iudicantur nullũ habere dominum, cuiuſmodi ſunt theſauri antiquo tempore, in viſceribus terræ abſconditi. Eſt autem theſaurus, vt colligitur *ex l. nunquam ff. de acquiſ. rerũ dominio* vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt cum dominum non habeat, nomine autem pecuniæ *teſte leſſio lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 15. *num.* 57. intelliguntur quæuis opes mobiles, vt catenę, gemmę, vaſa, nummi aurei, argentei, de quibus infra.

Nu. 3 Quędam denique ſunt, quę in propinquo dominum habuerunt, quales ſunt res, quę in vijs, vel alijs locis inueniuntur, perditę a veris dominis, hoc igitur adnotato, vt à theſauris incipiamus.

Nu. 4 Ex iure naturali, & gentium ſi quis inueniat theſaurum ad nihil tenetur, cum theſaurus tranſeat in dominium inuentoris occupantis. Cuius ratio eſt, quia quæ nullius ſunt, fiunt primo occupãtis, at vero theſaurus in nullius eſſe dominio cenſetur, ergo *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 15. *num.* 58 *Bannes* 2. *a. quaeſt.* 66. *ar.* 5 *concl.* 2. *Reg. tom.* 1 *lib.* 10. *cap.* 13. *ſect.* 3. *num.* 207. At vero ſi iuri communi conſulamus multa circa inuentionem theſaurorum diſpoſuit, vt habetur *inſtit. de rerum diuiſ.* §. *Theſaurus, &c. lib.* 10. *de theſauris l. vnica quare* Bannes *loco ſupra citato concl.* 3. habet ſecundũ ius commune poſitiuum, & hiſpanicum theſaurum inuentum, arte magica, totum adiudicari fiſco, vbi aduertit, quod cum iſtæ leges ſint pœnales contra artem magicam, non obligant ante condemnationem iudicis (intellige ſi inuentus ſit in fundo proprio,) at vero ſi huiuſmodi theſaurus ſit inuentus arte magica, in fundo alieno, tunc ſolum ea pars eſt adiudicanda fiſco, per ſententiam iudicis, quæ fuiſſet inuentoris modo infra dicẽdo, quia dominus fundi per maleficium alterius non debet priuari iure ſuo *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 5. *dub.* 15. *num.* 66.

Ac ideo optime ait *Suar. tom.* 1. *de relig lib.* 2. *de ſuperſt. cap.* 17. *num.* 3. diuitias à dæmone acquiſitas ſpectandum maxime eſſe, an vere ſint, an potius eluſoriæ, ſolẽt enim ſæpe eluſorias eſſe, ac poſtea in carbones conuerti, aut omnino euaneſcere, *quare Sanch. tom.* 1. *ſummæ lib.* 2. *cap.* 41. *num.* 2. habet nu ſatis probata, & euidens ſit illarum veritas, nunquam licebit illarum vſus, ſolet etiã dæmon daturus veras maleficis pecunias, ſurripere alijs, quare ſi id conſtet, tenentur accipientes reſtituere eas veris dominis, quia verus dominus nõ ob id ammiſit dominium, quamquam cõcludat, vix tamen hoc ad praxim reduci valere, quia vix poteſt ſciri dæmonẽ alicui ſurripuiſſe, potuit ex maris profũdo, aut ex aliquo theſauro ſub nullius dominio exiſtenti pecunias illas auferre, quare retineri valent, dum de furto non conſtiterit, ac proinde optime ait *Sanch. loco ſupra citato cap.* 38. *num.* 36. *fine* eſſe mortale conſulere magos, vt aperiant, vbi eſt theſaurus, vel ipſi ſolum conſulto dæmone id ſcire poſſunt. Nu. 5

Qui autem inuenit theſaurum in ſuo fundo ſuo, abſque dæmonis opere, & nulla interueniente arte magica, totus inuentori conceditur, vt patet *inſtit. de rerum diuiſ.* §. *Theſauros*, at vero ſi in fundo alieno inueniatur dedita opera, ſine conſenſu domini fundi, totus theſaurus reſtituendus eſt domino fundi. Verum aliqua poteſt eſſe difficultas, an totus reſtituendus ſit ante iudicis ſententiam. Cui Quæſito breuiter reſpõdimus inuetorẽ non videri obligatum ante Iudicis ſen- Nu. 6

ten-

tentiam, in foro conſcientiæ, ad totum, ſed ſufficit ſi dimidiam partem domino fundi reſtituat, parte altera dimidia retenta. Cuius ratio eſt, quia iſta diſpoſitio eſt pœnalis ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino fundi intuliſſe videtur, quærendo abſque eius conſenſu theſaurum, in eius fundo *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 15. num. 59 §. Secũda pars* tandem ſi quis fortuito in alieno fundo inueniat theſaurum, tũc dimidium erit inuentoris, & dimidium domini fundi, & hoc ante iudicis ſententiam, quia hęc diſpoſitio iuris non eſt pœnalis, ſed definitiua proprietatis rerum *ita etiam Leſſius loco ſupra citato Bannes quæſt. 66. art. 5. concl. 4.*

Nu. 7 At vero ſi quis inueniat theſaurum in fundo alieno, qui habet duos dominos, nimirum directum, & vtilem, toties dimidium erit inuentoris, & aliud dimidium inter illos ex æquo eſt diuidendum *ita Leſſius loco ſupra citato num. 61. quamquam Diana par. 8. tract. 7. reſol. 64.* contrarium aſſerat, ait enim dimidiam partem eſſe inuẽtoris, & aliam proprietarij, & non diuidendam inter proprietarium, & emphyteutam, nam emphyteuta proprie nõ eſt dominus fundi, ſed de hoc infra, quare ille dicitur habere vtile dominium, qui accipit rem immobilem, vt eſt fundus, domus, ager, &c. ſub onere certè penſionis proprietario ſoluendæ, quietiam emphyteuta dicitur: at vero prior dominus rei immobilis dicitur habere directum dominium, ſed de hoc in materia de contractibus fusè tractabimus.

Nu. 8 Emphyteutam vero inuenientem theſaurum in fundo, quem accepit ſub onere ſoluendæ certæ penſionis proprietario ait *Cardinalis de Lugo apud Dianam loco ſupra citato* poſſe totum theſaurum retinere, & hanc ſententiam probabilem putat *Diana §. His tamen* nihil hominus mitius procedendum mihi videtur reſpectu proprietarij, quare æxiſtimo non ſolum poſſe ſibi retinere dimidiam partem theſauri, quatenus inuentor eſt, ſed ex alia dimidia parte theſauri, quę debetur domino directo ſcilicet proprietario, ſecundum aliorum ſẽtentiam ſibi retinere poſſe quartam partem, quatenus eſt etiam dominus loci *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 15. num. 61 §. Ex quo ſequitur* quare iã vides emphyteutam eſſe dominum loci, & vt ſic debetur quarta pars hęc Leſſius, qui etiam aſſerit non eſſe eamdem rationem de cõductore, & vſuarijs, & pignore, quia hi nullo modo ſunt domini, id quod etiam dicendum eſt de vſufructuario nudo, quia huiuſmodi vſufructuarius non eſt dominus loci, vt colligitur *ex l fructus 7. §. Soluto matrimonio* vbi dicitur theſaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vſumfructum non debeti viro, ſed vxori, cuius eſt fundus, quia theſaurus non eſt fructus fundi.

Sciens autem alicubi latere theſaurũ, ſi antequam eruat, emit locum illum, tunc theſaurus deinde inuentus totus efficitur ementis *ita Leſſius loco ſupra citato num 62. Sotus lib. 5. de iuſt. quæſt. 3. ar. 3. columm. 9. verſ. ſecus autem id quod etiam indicat D. Tho. 2. 2. quæſt 66. art. 5. ad ſecundũ, ex parabula Euangelij Math. 13. de inuentore theſauri abſcõditi in agro, qui emit agrum, quaſi vt haberet ius poſſidendi totum theſaurum, ita etiam Bannes 2. 2. quæſt. 66. ar. 5 concl. 5.* Nu. 9

Vnde ex his inferunt doctores, vt videre eſt *Dianã par. 2. tract. 8. de contract. reſol. 79. verſ ſed his non obſtãtibus*, quod qui ſcit et in alterius fundo latere theſaurum, vel venam pretioſi theſauri, vel metalli, vel fontem delitеſcentem, poſſe illum emere, non maiori pretio, quam ſecundum externam ſuperficiem valet, quia licet pretium ſumatur ex communi æxiſtimatione, communiter tamen ager ille non ęxiſtimatur ratione theſauri, vel venarum, ergo licitum eſt illum emere pretio currenti hęc optime *Diana*, qui etiam notat, quod ſi in aliqua regione, res aliqua parui æxiſtimetur, eamque ignorent incolę, poſſet paruo emi, ſicuti fecerunt Hiſpani emẽtes aurum apud Indos, & ſi lapidarijs eſſet ignota virtus, alicuius lapidis pręcioſi, qui ſcit illius valorem, poteſt communi pretio illum emere. Nu. 10

Qui vero efficitur dominus rei mobilis, vt eſt ſaccus lana plenus, aut olla melle plena, &c. ſi in hac v. g. fuerit theſaurus conditus, non videtur effici dominus theſauri, cum non intẽdat illum occupare, habet tamen ius occupandi, Nu. 11

ante

ante alios illum theſaurum,quare miles, qui in bello accipit ollam melle plenā, in qua erāt abſconditæ laminæ aureæ, & argenteæ, non fuit factus dominus illarum cum ollam vendiderit antequam ſciret, quid in ea lateret *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 15. num. 62. §. reſpondeo non videri.*

Nu. 12 Inueniens autem theſaurum in loco publico, vt in flumine, platea, via publica, totus videtur eſſe inuentoris, non Principis, vel Rei publicæ cuius ratio eſt, quia Princeps, Res publica nō eſt dominus talis loci iure dominij ſpecialis, de quo leges loquuntur, ſed dominio iuriſdictionis, & auctoritate diſponendi *ita Couar. regula peccatum par. 3. §. 2. nu. 3. Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 16. num. 63. vbi §. aduerte*, aſſerit hoc verum eſſe, & ſi fortuito, vel de induſtria repertus ſit, quia hæc diſtinctio ſolum valet de theſauro inuento, in loco alieno, non autem de theſauro inuento in loco communi, qualis eſt locus publicus.

Nu. 13 Neque dicas *ex inſtit. de rerum diuiſ. §. theſauros* habetur, quod ſi quis in fiſcali loco, vel publico, vel Ciuitatis theſaurum inuenerit, dimidium eſſe fiſci, vel Ciuitatis, nō inquam hoc dicas, quia nomine loci publici, hic non intelligitur platea, via publica, vel ſimilis locus, qui proprius nullius eſt, omnium vſibus deputatus, ſed locus, quem Res publica poſſidet iure ſpecialis dominij, vt eſt ſilua, domus, hortus *ita Leſſius loco ſupra citato §. Dices.*

Nu. 14 Si inuenias autem theſaurum in loco ſacro, vel religioſo, caſu fortuito, probabilius eſt, totum eſſe inuentoris, vt colligitur *ex §. theſauros loco citato* licet probabile ſit *iuxta Couar. & aliorum ſententiā* dimidium eſſe Eccleſiæ, vel Prælati. Eſt autem locus ſacer, vel religioſus in præſenti negotio ille, qui omnino eſt publicus, & iniure nullius eſſe dicitur, quare de hoc loco hæc omnia dicta intelliguntur, non autem de monaſterijs, vel ſimilibus, quæ poſſidentur iure ſpecialis dominij *ita Leſſius n. 64. vbi §. Dico tertio* aſſerit ſi data opera inuentus ſit in loco ſacro, vel religioſo, dimidium eſſe Eccleſiæ.

Nu. 15 Hæc autem, quæ dicta ſunt de theſauris intelliguntur ſecundum ius commune, nam non negamus, quod ſi in aliqua Prouincia ſint aliquæ leges particulares, vel conſuetudines, rectę rationi conſentaneæ ibi illas ſeruandas eſſe, & licet *Palud. in 4. diſt. 15. quæſt. 3.* dicat ex conſuetudine vniuerſos theſauros, vbiuis reperiantur, eſſe Principum: tamen hoc aſſerere durum eſt, cum ſit valde difficile, & diſſonum iuri naturali *ita Sil. verb. inuentum §. 13.* quare nobis magis placet *Soti ſent. lib. 5. de iuſt. quæſt. 3. art. 3. col. 9. verſ. hinc fit* vbi aſſerit, quod ſi alicubi eſſet conſuetudo, vt totus adiudicetur Principi, talem conſuetudinem eſſe per vim introductam, contra ius naturæ, & gentium, vbi etiam aſſerit, neque poſſe Principem quotam aliquam ab inuentore exigere, ratione cōſuetudis, neque vbi eſſet talis conſuetudo, conſcientias inuentorum obligaret, ſed inuentores ſecundum ius commune poſſent bona conſcientia poſſidere quare *ipſe Sotus columna 10. verſ. quocirca* concludit Principes tamquam dominos nō poſſe quipiam exigere, quando theſaurus infoſus eſt in loco Ciuis, niſi forte ingruenti neceſſitate publica, tamquam gubernator potuerit id genus Tributi petere, quod neſcio an ſatis probarem *hæc Sotus* atque hęc de theſauris: Quare ante quam de rebus inuentis agamus, quæ præſumūtur habere dominos, opere prætium duxi de metallorum venis agere. Nu. 16

Ac proinde effodiens aurum, vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non tenetur ad reſtitutionem auri, vel argēti domino agri, quamquam teneatur ſolum ad reſtitutionem damni illati, in quo ſpectanda eſt etiam Spes illa, & veriſimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi metallorum venæ nullius ſunt *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 12. num. 51.* id quod intelligendum eſt, niſi pars aliqua auri, vel argenti per conſuetudinem, aut legem particularem attribuenda ſit Principi. Nu. 17

Aduerte tamen effodientē, non teneri ad reſtitutionem, quoties effodiens eſt eiuſdem Regionis, cuius eſt dominus agri, in quo aurum eruitur, quia gentibus illius Regionis res illæ communes ſunt *ita Sotus infra citandus.*

Et licet huiuſmodi venæ nullius ſint, Nu. 18
&au-

& aurũ, vel argẽtũ ernũ, ſit occupantis: tamen ſecluſa omni lege, vel conſuetudine particulari, dominus illius loci habet ius, & poteſtatem tantum effodiẽdi, ac proinde ſi dominus eſt ciuis priuatus, iſte habet ius, ſi dominus eſt publicus vt eſt Reſpublica, vel Rex, aut Princeps iſti etiam habent ius effodiendi tantum.

Nu. 19 Quare ex hoc ſequitur indos occidẽtales, iure potuiſſe prohibere Hiſpanos in ſua Regione, ne tales metallorum venas effoderent *ita Sotus lib. 5. de iuſt. qu. 3. art. 3. ad ſecundum verſ. dubitare hic* vbi aſſerit non licere cuicumque, vnius nationis, ad aliam quęſitum aurum peregrinari, quia licet gentibus illius Regionis res illæ communes ſint modo dicto, tamen non poſſunt aduenæ incolis inuitis, eaſdem res vſurpare, quia Regiones iure gentium diuiſæ ſunt.

Nu. 20 Neque dicas, qui habet fundum, in quo reperitur lapidicina, non ſolũ habere ius cedendi lapides, ſed etiam habere dominiũ lapidicinæ, id quod etiam dicendum eſt de fodina carbonaria, cretaria, ergo, & idem dicendum eſt de vena metallorum, auri, argenti, ſtanni &c. nõ inquam hoc dicas, quia negamus conſequentiam, cuius ratio eſt, quia huiuſmodi venæ inſtitutæ videntur ab ipſa natura, in vſu publico, non autem priuato, quare res communes videntur eſſe *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 12. nu. 57.* atque hæc de metallorum venis.

Nu. 21 Verum vt ad noſtrum Quęſitum, de rebus inuentis, quæ præſumuntur dominos habere, reſpondeamus ſupponendũ eſt tamquam certum, inuentorem horum bonorum teneri inquirere verum dominum, & ſi inuenerit ei reddere, ita communiter omnes doctores, at vero ſi poſt diligẽtem inquiſitionem dominus inuentus nón fuerit, non conueniunt inter ſe doctores, cui facienda ſit reſtitutio, & licet nos ſuperius dixerimus bona incerta, ſi poſt ſufficiẽtem inquiſitionem dominus non inuenitur, eſſe diſtribuenda pauperibus: tamen hic, quæ ibi diximus, quo ad huiuſmodi bona inuenta putamus eſſe vera, vti aſſerit *Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 7. nu. 49.* cum ſit fere communis omnium doctorum ſententia, non improbamus autem contrariam, quam *Doctiſſimus Diana par. 3. tract. 17. miſ. 3. reolſ. 5. S. bis ita ſuppoſitis* probabilem, & tutam in praxi vocat.

Nu. 22 Quare probabile iudicamus, poſt diligẽtem inquiſitionẽ, ſi dominus rei inuẽtæ non comparet, poſſe inuentorem talem rem, crumenam cum magna pecuniarum quantitate ſibi retinere in conſciẽtia, ſiue ſit pauper, ſiue ſit diues, quamquam ſi diues ſit, conſilium eſt ſaluberrimum res inuentas, quarum domini haberi nõ poſſunt, in pauperes, aut pios vſus erogari *ita Sotus lib. 5. de iuſt. quæſt. 3. art. 3. col. 10 verſ. multo autẽ magis Bannes 2. 2. quæſt. 66. ar. 5. concl. 1. Sairus claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 2. dub. 10. nu.* 28. cuius ratio eſt, quia huiuſmodi res inuentæ, non ſunt diſtribuendæ pauperibus ex iure naturæ, neque ex iure communi, aut ciuili, vel Canonico.

Nu. 23 Tãdem aduertas, quod habet *Sairus loco ſupra citato nu.* 31. hæc intelligenda eſſe dummodo inuenta, non ſint bona Eccleſiæ, quia tunc tradenda ſunt Prælato, vel in alios vſus Eccleſiæ conuertenda, nam, quæ ſemel Eccleſiæ fuere, non ſunt in alios vſus profanos conuertẽda, atque hæc ſatis dicta ſufficiant de rebus inuentis quare.

QVÆRES QVARTO

Cui reſtituendum ſit acceptum, ob turpem cauſam, ſi reſtitutioni obnoxium ſit.

Nu. 1 ID, quod quærimus, eſt an pretium datum, pro actu malo, & prohibito, ſiue de reliquo prohibitus ſit iure naturali, ſiue poſitiuo diuino, vel humano, ſit reſtituendũ, & cui reſtitui debeat, in qua re tamquam certum ſupponendum eſt nos non loqui, de reſtitutione damni dati alteri, ob iniuſtitiam commiſſam, cũ certum ſit, illud reſtituendum eſſe, ſed loqui de pretio accepto, pro actu malo patrato, vel patrando, vt eſſet, ſi quis accipiat centum aureos, vt committat homicidium, vel vt ferat iniuſtam ſententiam, vel vt falſum deponat, vel vt committat fornicationem, &c. & licet circa hoc Quæſitũ varij varia dicãt, tamen breuitatis cauſa ſolũ aliquã vtilia dicemus.

Nu. 2 Quare alijs opinionibus omiſſis, dicẽdum puto pretium, quod cũ debito moderamine acquiritur, ex turpi actu iam completo, ſiue huiuſmodi actus ſit contra iuſtitiam, ſiue contra alias virtutes, ex iure naturæ, accipi licite, & retineri poſſe *ita Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 8. num. 52. Bannes 2. 2. qu. 62 ar. 5. dub. 3 lit. E cõcl. prima Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 13 ſect. 4. nu. 183. Mol. tract. 7. de iuſt. diſp. 94.*

Nu. 3 Eſt autem intelligenda hæc ſententia, quatenus actus turpis, pro quo accipitur pretium, non ſit contra materiam ſacrã, aut ſpiritualem, vel circa aliquid aliud, cuius venditio eſt ſpecialiter lege prohibita, & inualida *ita Reg.* item dixi (cum debito moderamine) nam non negamus, quoties, quis pro actu turpi patrato, nimirum accipit pretium, & ſupra valorem rei vendibilis, ſi illud per fraudem, aut dolum obtinet, teneri ad reſtitutionem exceſſus, ſupra valorem rei venditæ.

Nu. 4 Et licet actus turpis, quatenus turpis eſt, dicat rationem peccati, & vt ſic, ſit inuẽdibilis, nec pretio æſtimabilis, quia vt ſic non ſolum eſt nihil, & peccatum, & nullam actu afferat vtilitatem, quin imo execrandus, & abominabilis: tamẽ eſt vẽdibilis, & pretio æſtimabilis, quatenus trahit ſecum aliquas circumſtantias ratione quarum reuera eſt vtilis, in ordine ad humanos vſus, patet quia licet non ſit vtilis in ordine ad bona ſpiritualia moralia, tamen, ſæpe vtilis eſt in ordine ad cętera bona, ſiue ſint bona animæ, vt accidit cum quis cauſa eſt, vt alter omittat ſacrum die dominico, vt ab illo doceri poſſit, & ſcientias eius beneficio acquirere, ſiue ſint bona corporis, vt eueuit cum quis ad aliquod bonũ corporis conſequendum, alium mouet ad peccandum, ſiue ſint bona fortunæ, vt accidit, cum quis patrat homicidiũ alicuius, ad hereditatem illius conſequendam, ſiue denique ſint alia bona, maneat igitur negari non poſ[illegible] ſæpiſſime vtilis ſit, ſaltem in o[illegible] con ſequutionẽ alicuius delect[illegible]ionis, quę magni fiat ab hominibus.

Nu. 5 Accepiũ verò pretiũ, pro actu turpi patrato modo ſupra dicto, licet probabilis ſit ſententia communior, quæ aſſerit reſtituendum eſſe ei, qui dedit pretium: tamen probabilius eſſe puto non eſſe reſtituẽdũ, neq; iure poſitiuo, cuius ratio eſt, quia ius poſitiuum, tam ciuile, quam canonicum, ſolum negat actionem petendi in aliquo caſu, nec non, & repetendi pretium in iudicio, & non facit in habilem eum, qui recipit ad conſequẽdum dominium pretij *ita Bannes loco ſupra citato concl. 4. Leſſius num. 56. Sanch. tom. 1. ſumma lib. 2. cap. 38. nu. 96.* vbi habet acceptum proopere turpi patrato, non eſſe obnoxium reſtitutioni, iuxta veriorem ſententiam *Reg. tom. 1 lib. 10. cap. 13. nu. 185.* vbi probat noſtram ſententiam, quia cum nulla ſit lex humana, quæ generaliter reddat inhabiles eos, qui pro quouis delicto, aliquid recipiunt, ſtandum erit in hac parte iuri naturali, quo iure ſpectato, cum dominus pro ſua libertate, potuerit rei ſuæ dominium transferre, in illum alium, qui deliquit, conſequens eſt illum ipſum in quem ſic translatum fuerit, non teneri ad reſtitutionem.

Dixi in aliquo caſu, quia vt conſtat *ex l. 4 ff. de condictione ob turpem cauſam* publicis meretricibus in foro externo conceditur actio, ad exigendum pretiũ pro actu turpi patrato, ſi hoc pretium promiſſum fuit ante talem actum patratum. Nu. 6

Qui vero pretium accipit, pro actu turpi patrando ante opus impletum ad reſtitutionem pretij tenetur, cuius ratio eſt, quia talis elargitio pretij eſt operatio mala, & conſequenter illicita, ac prohibita, cum ordinetur tanquam medium ad patrãdum actum turpem, quare huiuſmodi promiſſiones, & ſtipulationes obligantes ad faciendum actum turpem, non dum exequutioni mandatum, vel ad dandum pretium, pro hoc, vel illo actu exequendo nullæ ſunt, & inualidæ, vt patet *ex capitulo vlt de pactis & ex 14. quæſt. 5. can. non ſane nec non ex l. generaliter ff. de verb. ſignificatione, & ex §. quod turpiter inſtit. de inutilibus ſtipulationibus* quare licitum eſt contrahentibus, a contractu diſcedere, ſi non dum promiſſio ſubſequuta eſt, & in tali reſciſſione, neuter contrahentium poteſt iure repugnare *ita Reg. num. 186.* vnde ſi forte pretium datum eſt, antequam cauſa turpis eſt poſita, & ille, qui dedit vult diſce- Nu. 7

diſcedere a contractu,ne fiat peccatum ob quod dedit pretium,non poteſt amplius ille,qui pretium accipit, illud retinere; cuius ratio eſt,quia illud retinere non poteſt titulo gratioſo, cum talis titulus ex ſuppoſitione non adſit, neque titulo honeroſo, cum non ſit ſubſequuta operatio, ob quam datum ſit pretiũ, ergo &c.

Nu. 8 Ex his collige impudicas feminas, poſſe pretium accipere ſui corporis, patet *ex genes*. 38. vbi narratur Iudam miſiſſe ad Tamar hædum,quem promiſerat, tamquam turpis cõcubitus mercedem, & ſignificat ſe male facturum, niſi id feciſſet, vt conſtat ex illis verbis certe mẽdacij arguere nos non poteſt, ego miſi hædum,quem promiſeram.

Nu. 9 Id autem aduerte, quod acquirit femina ex adulterio v.g.reponendum eſſe in communi theſauro mariti, & reputãdum eſſe ſicuti alia bona,quæ acquiruntur, durante ſocietate matrimonij *ita Bannes quæſt.62.art.5.dub.5.litt D. §.ſed aduertendum* id,quod intelligendum eſt quoties,id,quod acquiritur eſt,quid notabile,& pro rat one rei, & conſuetudine Regni, aut Prouinciæ, tenetur illud marito reddere, at vero ſi quid modicũ lucratum fuerit ab hac vxore, non tenetur illud dare marito *ita Sairus claui regia lib* 10. *tratt*. 1. *cap* 3. *nu* 44.

Nu. 10 His tamen non obſtantibus, non deſunt doctores *apud Dianam par*. 2. *tratt*. 16. & 2. *miſ. reſol*. 38 §. *his tamen* qui probabiliter aſſerant habentem rem cum meretrice in conſcientia, non teneri ſoluere ei mercedem ſolitam,ſiue eam promiſerit, ſiue non, cuius rationem reddunt, quia doctores affirmatiuę ſententiæ ſupponunt falſum, ſcilicet vſum corporis meretricis, ad actum venereum, eſſe in foro conſcientiæ vendibilem, ipſumque ſeparari poſſe ab ipſo peccato, quod eſt falſum, cum in ipſo vſu corporis turpi cõſiſtat perfectio, & conſumatio peccati,quommodo igitur poteſt ſeparari in rei veritate ab ipſo peccato, reuera enim meretrix petit mercedem, propter delectationem illam libidinoſam,quam debet exhibere ad ſe accedẽti, per vsũ ſui corporis, & propter eamdem promittit vir mercedẽ, & ſic propter peccatum.

Ex his iam apparet *ait Diana* vtramque ſententiam eſſe probabilem, licet prima ſit probabilior, vnde aſſerit *Diana* non eſſe denegandam abſolutionem, ſi aliquis rem habuerit, cum meretrice, ſi poſtea nollet ſoluere mercedem conſuetam,etiam ſi eam date promiſerit. Nu. 11

Illud etiam notandum eſt, quod habent *Valerus*, & *Tol apud Dianam* §. *Notandum eſt*,quod datio, & acceptio pro fornicario actu,eſt mala,quia pro re turpi,& ob peccatum, ſed non contra iuſtitiam, & ideo etiam ſecundum hanc poſteriorem ſententiam, meretrix non tenetur reſtituere,idem dicendum eſt cõtra *Lopez* feminas accipientes munera, à ſuis amatoribus ſpe conſequendi ab ipſis,quod praue concupiſcunt, ſi non cõſentiant, non eſſe obnoxias reſtitutioni, quia nullus eſt amator,qui nõ verecunderetur,& erubeſceret,ſi præfata munera ſibi remitterentur, vere enim ea donant,licet ob deflexum finem, & ſupradictæ feminæ non recipiunt ea,ſub pacto tamquam pretium impudicitiæ, ſed tamquam incitamentum *ita Diana* qui etiam citat *Rebell. par*. 1. *lib*. 3. *quæſt*. 7. *art*. 6. Nu. 12

Ex ſuperius dictis inferas, quid dicendum ad illam dubitationem, quam tangit *Sanch. tom*. 1 *ſumma lib*. 2. *cap*. 38. *num*. 94. ſcilicet an aſtrologi, & diuinatores teneantur pretium pro diuinatione acceptum reſtituere, & primo tamquam certum ſupponit,eos ab omni reſtituendi obligatione liberos eſſe, quoties ea naturalia prædicunt ad quæ ſcietia ſe extendit, vt ſi eclipſim, pluuias &c. prædicent,& ſi poſtea effectus nõ ſequatur, quia bona fide id, ad quod eorum ſcientia ſe extendit prænunciarũt, ſicut medicus non tenetur curationis ſtipendium reſtituere,eo quod æger obeat. Nu. 13

At vero ſi de re particulari iudicent, quæ per ſuam artem ſciri nequit,vt quis furtum fecerit, vel alium actum liberũ prænuncient,ſi falſam doctrinam docẽt, tenentur primo dedocere ſuperſtitioſã doctrinam,ſi alius credidit: itẽm tenentur danna ſubſequuta ex ſuo iudicio reſtituere, vt ſi quis ſpe illius diuinationis fretus,expenſas fecit,aut dannum aliud paſſus eſt,quia hi iniuſta illorum cauſa fuere *ita Sanch.n.95*. Nu. 14

G 2 Quod

Nu. 15 Quod ſi loquamur de pretio accepto pro hoc iudicio ferendo, diſtinguit *Sāch. nu. 96.* ſi nullam operam aſtrologus appoſuit, vt arte diaboli id ſciret, quod nullo alio pacto ſciri potuit, ſiue effectus euenerit, ſiue nō, tenetur aſtrologus pretium reſtituere danti, quia nullā diligentiam adhibuit, ſed caſu effectus euenit, vel non euenit, at pecunia datur propter operam ab illo impenſam, & quidem vtilem ad effectum conſequendum, ſicut ſi medicinæ prorſus ignarus, aut inutilia ęgro applicaret, teneretur pretium curationis ęgro reſtituere, quamuis caſu liber à morbo euaſerit, ſi vero aſtrologus ille, vel diuinator operam ſuā appoſuit, & arte diaboli res ita euenit, non tenetur pretium reſtituere, quia ipſe ſuam operam, & ſi turpem appoſuit, & acceptum pro opere turpi (intellige tu patrato) non eſt obnoxium reſtitutioni, iuxta veriorem ſententiam, quare concludit *Sanch.* in hoc caſu non teneri aſtrologum, & diuinatorem, damna, & expenſas conſulenti reſtituere, ſed tantum, quando nullam operam impendit, aut eius diabolicæ artis ignarus erat.

QVAERES QVINTO.

Cui reſtituendum ſit acceptum, quod eſt illicitum ex parte recipientis, ſi ſit obnoxium reſtitutioni.

No. 1 PRetium datum Sicario, ne occidat hominem, vel iudici, ne proferat iniquam ſententiam eſſe reſtituendum. Cuius ratio eſt, quia iſti tenentur ex iuſtitia, non committere huiuſmodi peccata, igitur pretium acceptum, vt ab illis ſe abſtineant eſt reſtituendum, tenēt omnes, & præcipue *Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 9. Bannes quaſt. 62. ar. 5. dub 4. concl.* 2. vbi etiam probat illum, qui accipit pretium, vt ceſſet à peccato, quod eſt contra iuſtitiam eius, qui dedit pretium teneri in foro conſcientiæ, ante omnem iudicis ſententiam pretium reſtituere, & licet *Bannes loco ſupra citato concl.* 4. aſſerat pretium acceptum ab aliquo, vt ceſſet ab iniuſtitia, non contra perſonā dantem pretium, ſed contra tertiam perſonam, non eſſe reſtituendum; tamē contraria ſententia communis eſt, quare concludimus, quoties quis accipit pretium à Petro, ne occidat Franciſcū, tale pretium eſſe reſtituendum *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 67.*

Acceptum vero pro eo, quod ex charitate ſolum, aut alterius virtutis obligatione erat debitum, non eſt in foro conſcientię obnoxium reſtitututioni, vt eſſet ſi medicus ex charitate, aut miſericordia teneretur curare, in tali caſu; ſi recipiat pretium pro illa curatione, ſiue ab illo paupere, ſiue ab alio, cum non peccet contra iuſtitiam, non tenetur ad pretij reſtitutionem, id, quod etiam dicendum eſt, de Aduocato, quoties tenetur cauſam dicere, ex miſericordia *ita Bannes loco ſupra citato liit.* C. *Sotus de iuſt. lib. 4. quaſt. 7. ar 2. Leſſius lib. 2. cap. 14. dub. 9. n. 7. Diana par. 3. tract. 5. miſc. reſol. §. Sed contraria* vbi putat hanc ſententiam eſſe probabiliorem, quamquā *Leſſius nu. 69.* videatur eſſe potius contrariæ ſententiæ, quandoquidem aſſerit, non poſſe pretium exigi, pro opere debito proximo ex charitate, niſi forte ſit laborioſum, vel ſumptuoſum, verum apud ipſum quare. Nu. 2

QVAERES SEXTO.

Cui reſtituendum eſt pretium datum pro opere, quod cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei.

PRetium tali modo acceptum, non eſſe in foro conſcientiæ reſtituēdū patet, quia in tali caſu huiuſmodi pretiū cenſetur eſſe liberaliter donatum *ita Leſſius loco ſupra citato num. 70.* quare ſi quis accipiat pretium, vt ſacrum die feſto audiat, vt ieiunet in die præcepti, vt fiat Chriſtianus, vt non fornicetur, vt non blasfemet, vt non deſpiciat, nec offendat parentes, vt non mentiatur, aut confiteatur in Paſchate, &c. non tenetur in foro conſcientiæ tale reſtituere pretium *ita etiam, Petrus Nau. lib. 4. cap. 2. num.* 100. adnotanter dixi (in foro cōſcientiæ) quandoquidem ſi repetatur in iudicio, tenetur ad reſtitutionem *ita etiam Leſſius.* Nu. 1

Vbi aduertas, nos non loqui de eo, quod datur per modum muneris liberalis

ralis

ralis,in omnibus iſtis Quæſitis,ſed loqui de eo,quod datur per modum pretij in eum finem, vt recipiens efficiat opus, hac poſita adnotatione,vt melius,& clarius hæc res ab omnibus intelligatur.

QVAERES SEPTIMO.

Cui reſtituendum eſt pretium acceptum ob actum, quem ex iuſtitia facere quis tenetur.

Nu. 1 QVoties quis ex iuſtitia tenetur, exercere actum aliquem,ſi pro exercitio talis actus pretium recipiat, tale pretium reſtituendum eſt. Cuius ratio eſt,quia cum gratis exercere debeat talem actum, non poteſt aliquid pro eo accipere *ita Mol.tract.2.diſp.83.qui initio laudat Medinam de reſt quaſt.2.ar.3. S.Contingit Leſſius lib.2.cap.14 dub.9.n.*63.quare ex hoc iam vides teneri iudicem reſtituere,quod accepit vt iuſtam ferat ſententiam, vbi aduertas,nos non loqui de iuſto ſtipendio à lege taxato, quod ſine peccato accipi poteſt, ſed loqui de pretio, quod accipitur vltra taxationem, & ſtipendium debitum *ita Sairus claus regia lib.10.tract.5.cap.2. dub.2.num.5.*itē teneri teſtem reſtituere,quod accipit,vt verum teſtimonium dicat,patet quia licet non ſemper teneatur ex iuſtitia teſtari,tamen ſi teſtari velit,tenetur ex iuſtitia teſtari veritatē *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 65.

Nu. 2 Verum valde notandum eſt. quod habet *Diana par.3 tract.6.miſ.reſolut.*4. hæc intelligenda eſſe, quando datur aliquid ad dirimendam vexationem,ſecus autem ſi detur ad alliciendum animum iudicis ad iuſtam ferendam ſentētiam, aut ex mera liberalitate, nam in tali caſu,teſtis,& iudex poteſt recipere;nec tenetur danti reſtituere, quod eſt valde notandum ad tollendos ſcrupulos.

Nu. 3 Aduertas ſecūdo *ex Soto lib.4 de iuſt. quaſt.7.ar.1.ad ſecundum* quod ſententia affirmatiua intelligitur eſſe vera ſi accipias ab eodem,non vero ſi accipias ab alio,nam in tali caſu, non teneris reſtituere,& ratio eſt,quia licet ex iuſtitia obligeris v.g.ad bonum Petri,non tamē teneris ex iuſtitia id facere in gratiam Pauli,à quo donū accepiſti,quāquā alijs *hac Soti ſententia* non placeat, & hanc Sote opinionem reijcit non ſolum *Leſſius loco ſupra citato numer.67.ſed etiam Mol.loco ſupra citato S.Pro ſecundo eorum, verſ.Reijcienda.*

Et licet idemmet *Sotus loco ſupra citato art.1.ad ſecundum verſ.primus modus dationis illicita,& alij* aſſerant hos,qui ex iuſtitia tenētur exercere actum aliquē, ſi pro exercitio talis actus, vltra iuſtum ſtipendium à lege taxatum, accipiant aliquid,non teneri ad reſtitutionem,niſi à dante repetatur, & à iudice cōdemnentur,tamen verius puto hos teneri in foro conſcientiæ, ante omnem iudicis ſententiam *ita Bānes, Salon, Petrus Nau. & alij apud Sairum claus regia lib.10.tractat.5.cap.2.dub.2.num.8.§.Alij vero.* Nu. 4

Huiuſmodi autem pretium acceptū reſtituendum eſt danti,ſi nulla interuenit culpa,ex parte dantis, ſed ſolum ex parte recipientis.Cuius ratio eſt,quia ex vna parte dans omnino inuoluntarie dedit, ex alia parte nulla extat lex,quæ dantē rei ſuæ dominio ſpoliet: maneat igitur huiuſmodi pretium reſtituendū eſſe danti *ita etiam Sairus nu.*9. Nu. 5

Quamquam *Sotus lib.4. de iuſt. quaſt. 7 ar.1.ad ſecundum columna 11. verſ. Sed numquid licebit* aſſerat minime licere alicui quidquam dare iudici, vt iuſte iudicet,vel teſti,vt verum dicat; tamen verius puto in hoc caſu non peccare,nam quoties alicui certo conſtat, ſe habere ius,& prudenter timet iudicis iniquitatem,niſi munus offerat, vltra id quod ei debetur ex legis taxatione, in hoc caſu,ſi quidquam iudici daret, non peccat cuius ratio eſt, quia dans ſolum intendit redimere propriam vexationem *ita Sairus num.10.§.Secundo.* Nu. 6

Verum an iudex peccet expediendo, pecunia mediante, vnius cauſam ante alios,ſi litigantes iure temporis æqualiter gaudeant, ad hunc quidem caſum, reſpondet *Paulus Layman apud Dianam par.3.tract.5.miſ.reſol.45.initio* aſſerens cauendum ne talia cum alterius iniuſto damno coniuncta ſint, vt ſi miniſter publicus propter oblatum tibi munus, vnius cauſam citius expediat, poſt habitis alijs,qui diutius expectarunt, & ante alios expediri deberent,ſed ponamus plu- Nu. 7

pluresad eſſe,qui æquali iure gaudeant, vt in iudicis arbitrio poſitum ſit, quem præponat, peccabit ne, iudex ſi vnius cauſam, ante alios expediat, ex pacto oblari muneris, res iſta periculo non vacat: ſpectato tamen naturali iure, non audeo hominem damnare,quia ea in re, alijs iniuriam non infert,in gratiam vero Titij remuneratoris, ſuſcipit nouam obligationem ante alios expediendi cauſam ipſius, quæ obligatio pretio æſtimabilis videtur *hac Layman.*

Nu. 8 Animaduertas autem, *iuxta Tanneri ſententiam apud* Dianam *par. 3. tract. 5. miſ.reſol.55.§.ſed nec iſtud verſ.notandum eſt tamen* ſtante iure naturali,quod ſi forte circa litem aliquam, ea eſt varietas ſentētiarum, vt iudici liberum ſit, vtrālibet partem iniudicando ſequi, eſſe cōtra iuſtitiam,ſi iudex aliquid ab vna parte accipiat,vt in eius potius fauorem iudicet,vnde in tali caſu iudex tenetur ad reſtitutionem.

Nu. 9 Tamen contrariam ſententiam docet *Leſſius lib 2.cap.14 dub.9.num.64.§. vbi aduerte ſtando in ſolo iure naturæ* vbi aſſerit verum quia tunc vtraque pars iuſta cenſetur.Dubitari poteſt,vtrum contra iuſtitiam peccet, ſi aliquid accipiat, vt hanc potius, quam illam, in iudicando ſequatur, & reſpondet *Leſſius* videtur non ita peccare ,reddit rationem , quia non tenetur ad alteram determinare, ſed liberum ei eſt,ſequi quam maluerit, ergo ſi aliquid accipiat, vt hanc ſequatur potius,quam illam,non facit vlli injuriam; conſequentia patet , quia cum res non eſt debita,non eſt contra iuſtitiā (ſi ſolum ius naturæ ſpectemus) exigere pro ea pretium, ſi alioquin pretio ſit æſtimabilis,deinde in tali caſu non accipitur pretium pro iuſtitia ſentententiæ, ſed quia in hac cauſa hanc opinionem præfert iſti,ad quod nullo modo iudex tenebatur hoc autem eſt pretio existimabile *hac Leſſius* quamquam concludat hoc eſſe valde reprehenſibile, & merito legibus vendicandum , & tandem aſſerit has rationes , ſi ſolum ius naturæ ſpectetur, facere ſupradictam ſententiā ſatis probabilem: nihilhominibus legibus id vetitum eſt, quæ etiam poſſunt ad reſtitutionem obligare, imo , & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

Nu. 10 Tandem obiter aduertas,quid dicendum ſit de cōferētibus munera concubinæ iudicis,aut ab ea aliter petentibus, vt pro ipſis apud iudicem intercedat,an peccent,& licet videantur excuſari , eo quod rem indifferentem , a neceſſitate coacti petant: tamen hoc non licere docet *Sanch tom.1.ſumma lib.1.cap.7. num.* 38.cuius rationem reddit , quia directe petunt a concubina rem, quā licite præſtare nequit,quia inuiſere illum iudicē, & illi ſcribere,aut internuncium mittere, eſt mortale , attentis circumſtantijs, tunc concurrentibus , quia eſt amorem turpem fouere,& virtute illius id concubina à iudice petit,& exponit ſe, & iudicem fornicandi periculo : item quia hi, turpi cōcubinæ amore vtūtur, eo quod ius ſuum iueri volunt & hæc de tertia difficultate, vt autem quartam explicemus ſit.

QVARTA DIFFICVLTAS

DE LOCO VBI FACIENDA SIT RESTITVTIO.

CVM ſuperioribus de perſona,cui facienda eſt reſtitutio, diſputatum ſit, conſequens eſt,vt in ſequentibus de loci circumſtantia agamus , quandoquidem ſæpe ſæpius contingere poteſt,vt dominus,cui res reſtituenda ſit,longiſſime diſtet,& conſequenter reſtitutio non poſſit fieri ſine maximo incommodo,& expenſis reſtituentis,quare,vt ſtatuamus , quid in tali caſu faciendum ſit,non ſolum ſermo erit vbi facienda ſit reſtitutio à paſſeſſore malæ fidei, verum etiam,in quo loco reſtituendum ſit acceptum,á poſſeſſore bonæ fidei,quare.

QVAERES PRIMO.

An poſſeſſor malæ fidei, teneatur, ne proprijs expenſis rem ablatam mittere ad dominum.

Nu. 1 VT certa ab incertis diſtinguamus, quoties iniuſtus poſſeſſor ſurripuit rem ab aliquo, qui illam non erat aliò portaturus, toties ſatis eſt ſi illam reſtituat eo loco, in quo accepta eſt *ita Petrus Nau. lib. 4. de reſt cap. 3 dub. 1. nu. 8. Sairus claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 4. num. 1. §.* Dixi *regulariter.*

Nu. 2 Item quoties poſſeſſor malę fidei reponit rem ablatã in loco, quo accepit, ſi dominus rei illam aliò erat portaturus, toties non eſſet tutus in conſcientia, vt eſſet ſi quis viatorem, qui Meſſanam proficiſcitur, in monte, vel alio loco rebus ſuis ſpoliaret, tunc proculdubio non ſatisfaceret, ſi rem illam ablatam in loco, quo accepit reponeret, ſed tenetur illam rem Meſſanam mittere, hęc vera ſunt.

Nu. 3 Verum aliqua poteſt eſſe difficultas, quibus ſcilicet expenſis hæc res Meſſanam mitti debeat, ad quam breuiter reſpondeas, poſſeſſorem malæ fidei, non teneri proprijs expenſis rem illam Meſſanam mittere, ſed deducẽdas eſſe illas, quas dominus facturus eſſet, ſi illam Meſſanam tranſtuliſſet *ita Med.* Petrus *Nau. Angles apud* Sairum *claui regia lib. 10. tract 5. cap. 4. num 2. Reg. tom 1. lib. 10 cap. 16. num. 232. §. Quamquam tamẽ.*

Nu. 4 Id tamen non negamus, quod ſi dominus rei nullas, aut paucas facturus erat expenſas, tunc latro mittere tenetur, rem illam Meſſanam, proprijs expẽſis, deductis ſolum illis paucis expenſis, quas facturus erat dominus rei. Cuius ratio eſt, quia creditor ex furto rei ſuæ, non debet lucrari, vnde ſi non eſſent deducendæ illæ paucæ expenſæ creditor lucraretur aliquid ex furto rei ſuæ, ergo *quamquam Sairus loco ſupra citato nu.* 3. abſolute loquatur, nempe quod ſi dominus nullas, aut paucas expenſas facturus erat, caſu vel induſtria, vel amicitia alterius, nihil tunc latronem deducere poſſe, ſed debere rem illam ſuis proprijs expenſis Meſſanam mittere: tamẽ propter rationem ſupra allatam vera mihi videntur, quæ diximus.

Poſſeſſor autem malæ fidei, qui rem alienam detinet, quoties non manet in loco, in quo manet creditor, quia ſcilicet ipſe receſſit à loco, vbi res fuit ablata, toties res ablata ſuis expenſis mittẽda eſt, non autem creditoris: at vero ſi creditor diſceſſerit ab eo loco, in quo res ablata fuit, tunc poſſeſſor malæ fidei, tenetur rem illam reſtituere in loco, vbi creditor fuerit, deductis tamen expenſis, quas facturus erat dominus in re transferenda, in locum illum: vnde ſi dominus, ſine expenſis rem illam portaturus erat ad alium locum, tunc poſſeſſor malæ fidei, tenetur proprijs expẽſis, rem illam mittere *ita Sairus loco ſupra citato num. 13.* Reg. *tom. 1. lib. 10 cap. 13. num. 232.* Nu. 5

Poſſeſſor malæ fidei, ſi mittere debet rem ablatam, expenſis creditoris, & non ſperat huiuſmodi expenſas à creditore recuperaturum, non tenetur rem illam mittere, ſed ſatis eſt, ſi illam reſtituat in loco, vbi iniuſte accepit, creditore tamẽ de hoc certiore facto *ita Med. Cod. de reſtit quaeſt. 2. dub. 3. §. Si autem rem, & alij apud* Sairum *num. 13. citato §. Illud autem quare Reg. loco ſupra citato num. 233. §. Secundum eſt* ait quoties res eſt reſtituenda, expenſis creditoris, eas deduci poſſe ex ipſa re, ſi nulla alia ſuppetat commoda via, nempe vendendo eamdem, ſiue ex parte, vt reſiduũ mittatur, ſiue ex toto ſi diuidi non poteſt, veluti equus vt pretium mittatur deductis expenſis. Nu. 6

Malæ fidei poſſeſſor in caſu, quo tenetur rem mittere ad dominũ proprijs expenſis, & illam mittere nequit ſine magnis expenſis, & fortàſſe maioribus, quam res valet, ſecundum aliquorum doctorum ſententia tenetur illam mittere, etiam cũ omnibus illis maioribus expenſis, & ſi in vectura ea re poſſeſſor malæ fidei conſumaret, plus quam res valet *ita Val tom. 3. diſp. 5. quaeſt 6. punto 8. Gae. 2. 2. quaeſt. 62. ar. 5. in reſpõſione ad* 3. quæ quidem ſententia licet aliquibus probabilis videatur: tamen cum nimis rigida ſit, nobis placet *Sairi ſententia loco ſupra citato num. 15. verſ mihi certe.* Nu. 7

Quare poſſeſſor malæ fidei, quoties re-

Google

reſtitui debet rem aliquam, quæ modica eſt, reſpectu eius, cui debetur, vel reſpectu expẽſarum, quas ille facturus eſt in miſſione talis rei, & dominus longe abſens eſt, toties ſatis eſt, ſi illa res pauperibus diſtribuatur, in vtilitatem domini, at ſi res, quę mitti debet ſit magni momenti, & reſtituenda erit expenſis creditoris abſentis, & diſcedẽtis à loco, vbi res ablata fuit, tunc reſtitutio omitti, aut ſuſpẽdi, aut differri poteſt, ſi plus, vel tantundem expendendum ſit, quantum res illa ablata valet: item ſi expenſis poſſeſſoris malæ fidei mittenda erit, & expenſæ maiores, vel æquiualentes, vel paulo minores erunt, quam res ipſa ablata valet, tunc probabilius mihi videtur non teneri ad reſtituendam illam rem, cum tanto damno *ita Sairus loco ſupra citato num.* 16.

Nu. 9 Neque dicas, poſſeſſorem malæ fidei, teneri cum ſuo damno rem ablatam alteri reſtituere, ergo tenetur rem ablatã ad dominum tranſmittere, cum magno ſumptu, non inquam hoc dicas, quando, quidquid ſit de antecedente, illico negabimus conſequentia. Cuius ratio eſt, quia in reſtitutione attendenda eſt æqualitas, vnde non tenetur cum tanta inęqualitate illam rem reſtituere, vt patet in hoc exemplo, nam ſi quis reſtituere tenetur centum, & expenderet ad reſtituendum centum nonaginta, aut centum in tali reſtitutione, eſſet magna inæqualitas *ita Sairus num.* 16. atque hæc de poſſeſſore malæ fidei, quare vt ad ſecundum deueniamus.

QVAERES SECVNDO.

In quo nam loco, poſſeſſor bonæ fidei reſtituere tenetur rem, quam apud ſe habet.

Nu. 1 POſſeſſor bonæ fidei, quoties reſtituere tenetur ratione contractus, vel ratione alicuius ſimilis tituli, toties reſtitutio facienda eſt in loco, qui deſtinatus eſt in contractu; at vero ſi locus non ſit præfixus in contractu, tunc reſtitutio facienda eſt, vbi coram iudice competẽti petetur *ita Sairus lib.* 10. *tract.* 5 *cap.* 4. *num* 4. Reg. *lib.* 10. *tom.* 1. *cap.* 13. *ſect.* 4. *initio num.* 230.

Poſſeſſor bonæ fidei, quoties tenetur aliquid reſtituere, ſi ante quam tempus ſolutionis aduenerit, receſſit à loco, vbi à creditore pecuniam accepit, ibidem manęnte creditore, toties adueniente ſolutionis tempore, tenetur ſumptibus ſuis rem acceptam, ad creditorem mittere, in eodem loco, in quo ab ipſo recepit *ita* Reg. *nu.* 231. at ſi creditor domicilium mutauit, ſiue iuſta, ſiue iniuſta de cauſa receſſerit, manente debitore in eodem loco, tunc reſtitutio facienda eſt creditoris expenſis *ita Lopez* 1. *par. inſtruct. conſcientiæ cap.* 108 *Couar. in regula peccatum par.* 1. *num.* 7. *de reg. iuris in* 6. *Sairus loco ſupra cit. n.* 6. vbi ait, quod ſi vterque locum, & domicilium mutauerit ante tempus ſolutionis, toties vtriuſque expenſis reſtitutio facienda eſt, habita tamen ratione diſtantiæ vtriuſq; loco ſolutionis deſignato, hæc autem, quæ diximus accõmodari poſſunt mutuo, commodato, & emptioni. Nu. 2

Depoſitarius vero non tenetur proprijs expenſis depoſitum mittere ad dominum, quoties dominus à loco depoſiti receſſit, & ſi ob depoſitum ſtipendiũ acceperit *ita Med.* C. *de reſtit. quæſt.* 2. *dub.* 2. *verſ itaque in huiuſmodi, & alij*: at vero ſi depoſitarius loco abſceſſerit, manente domino in eodem loco, tunc depoſitarius proprijs expẽſis tenetur mittere depoſitum, ad locum eiuſdem depoſiti, vbi eſt dominus *ita Petrus Nau. lib.* 4. *de reſt. cap.* 3. *dub.* 3. *num.* 18. *Sairus num.* 7. Nu. 3

Poſſeſſor bonę fidei, quoties animaduertit rem poſſeſſam eſſe alterius, toties non tenetur rem illam proprijs expenſis ad dominum mittere, ſed ſatis eſt, ſi rẽ illam illic ſoluat, vbi res eſt, quare ſi dominus longe diſtaret, ſatis erit, ei ſignificari ſe debitorem eſſe, vt veniat ad eam recipiendam, aut ſignificet, cui danda ſit, aut quid de ea faciendum *ita Aragõ.* 2. 2. *quæſt.* 62. *ar.* 5. *in reſponſione ad tertiũ* V*al. tom.* 3. *diſp.* 5. *quæſt.* 6. *puncto* 8. *Sairus loco ſupra citato num.* 9. *Reg. tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 13. *ſect.* 4. *num.* 230. §. *Dicendum eſt ſecundo, & alij.* Nu. 4

Item poſſeſſor bonę fidei animaduertens, rem poſſeſſam eſſe alterius, & iam ſignificauit domino de re, ſi poſtea rem ſecum in alium locum detulit, toties, ſi Nu. 5

ad-

aduertit,aut aduertere debuit, quod ex tali delatione erat ſequuturum damnũ domino,tunc tenetur ad reſarciendum tale damnum,at ſi ignorantia inuincibili,vel bona fide, vel quia dubitabat illã relinquere in priori loco, ſed propter bonum domini,ſecum rem detulit,tũc res reſtitui debet ſumptibus eius,cui ipſa res debetur *ita Sairus lib.* 10, *tract.* 5.*cap.*4.*num.*10. Reg.*loco ſupra citato nu.* 231.§. *Aduerte tamen*,& hæc de circumſtantia vbi vt autem circumſtantiam quando explicemus ſit,

QVINTA DIFFICVLTAS

QVANDO RESTITVENDVM SIT.

I*Nter alias circumſtantias, ad reſtitutionem neceſſarias, vna eſt tempus, in quo facienda eſt reſtitutio,nam vt habet* D.Tho.2.2.quæſt.62. art, 8.in corpore *ſicut accipere rem alienam eſt peccatum contra iuſtitiam, ita etiam detinere eam,quare vt hæc circumſtantia quommodius explicetur.*

QVAERES PRIMO.

An ſtatim,reſtituendum ſit.

Nu. 1 CVm præceptum reſtituẽdi ſit, quodam præceptum per ſe negatiuum & per accidens trahat ſecum aliquem actum poſitiuum modo ſupradicto, & cum negatiuum præceptum obliget ſẽper,& ad ſemper poſitis circumſtantijs, quas recipit tale præceptum, conſequẽs eſt, vt vnuſquiſque ſtatim reſtituere teneatur, quam primum commode poteſt,aut dilationem ab eo petere, cui facienda eſt reſtitutio *ita Sairus claui regia lib.*10 *tract.*5.*cap.* 5.*num.* 1. quo ad hanc conſequentiam, & eſt communis fere omnium doctorum.

Nu. 2 Verum licet ſtatim, quis obligetur ad reſtituendum quam primum commode poteſt, modo ſupradicto *vnde* Reg *tom.*1.*lib.*10.*cap.*16.*nu.*222.§. *Quare ait* mortale eſſe nõ reſtituere ſtatim, quando reſtitutio ſub mortali facienda eſt,niſi legitima excuſatio adſit. Id quod procedit non ſolum,quando debita cõtracta ſunt ex iniuſta acceptione per furtum,rapinam,&c. ſed etiam cum orta fuerint ex contractu licito, vt ex venditione,vel mutuo,ſi detur mora in reſtituendo vtrobique eadem eſt ratio.

Nu. 3 Difficultas eſt tamen, inter doctores an data opportunitate reſtituendi, ſi lõgo tempore differat reſtitutionem, vnũ tantum,vel plura peccata committat, ad quod quidem Quæſitum, reſpondet *Leſſius lib.* 2.*cap.* 12. *dub.* 3.*numer.* 11. furem, & omnem iniquum detẽtorem rei alienæ, vel alteri debitæ, continuo actu peccare,toto eo tempore,quo cum poſſit,non reſtituit, & reddit rationem, quia non reſtituendo rem alienam, lędit ſemper dominum rei,& eum impediũt à poſſeſſione,& vſu rei ſuæ, vel debitæ, quæ lęſio,quo diutius durat, eo cẽſetur maior,atqui hæc lęſio aſſidue pendet, vel à voluntate libera non reſtituendi, vel à libera voluntatis omiſſione, ergo eſt peccatum actuale,eo ſaltem modo, quo in omiſſione operis externi, qua alius lęditur eſt peccatum actuale,& hãc ſententiam ſequuti ſunt etiam *Molina Rebell.Vaſq.& alij apud Dianam par.* 2. *tract.*16.*miſ.reſol.*25 *initio.*

Nu. 4 Vnde *Diana* §. *Sed ex iſta* collegit ex hac *Leſſij* doctrina, quod confeſſarij nõ haberẽt multos ſcrupulos,ſi dicta omiſſio reſtitutionis,quæ conſtituit furem, vt dictum eſt,in continuo actuali peccato,non interrumperetur; nam diſcontinuata, multiplicantur poſtea multa peccata numero diſtincta. Multipliciter vero interrumpitur, ita vt formaliter non continuetur. Primo, quando quis,qui reſtituere tenetur, factus eſt impotens ad reſtituendum. Secundo, quando proponit reſtituere. Tertio per ſomnum. Quarto per inconſiderantiam

H na-

naturalem, & obliuionem obligationis reſtituendi. Quinto, quando creditor exigit ab eo debitum, & non reddit. Sexto, quando videt creditorẽ egere, & nõ ſoluit, & ſimilia habet *Nau. cap. 17. num. 54. Sotus de iuſt. lib. 4. quæſt 7, ar. 4.*

Nu. 4 Verum his modis non obſtantibus, in duobus tantum caſibus committit, quis peccatum nouum in omiſſione reſtitutionis. Primus toties fur, & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, peccat de nouo contra præceptum reſtituendi, quoties directe, & expreſſe renouat, de nouo propoſitum retinendi rem alienam, per ſpecialem actum, & ad hoc non ſufficit, qualecunq; propoſitum renouatum, ſed requiritur, quod ita proponat, quis rem alienam retinere, quod etiam ſi nunquam id decreuiſſet, modo decerneret, nam ſi propoſitum eſt ſimplex, & ſine iſta reflexione, potius dicitur continuatio proprij propoſiti, quam nouus actus, quia licet ſit nouus, & diſtinctus phiſice, non tamẽ moraliter, quod pertinet ad noſtrum inſtitutum. Secundus quando, quis propoſuit reſtituere, & poſtea data opportunitate, non reſtituit, tunc enim ſaltem indirecte eſt noua voluntas, & per conſeques nouum peccatum *ita Diana par. 2. tract. 16 & 2. miſ. reſol. 25. §. In duobus tantum vbi §. Dicendum eſt igitur* habet in omnibus alijs caſibus, quos diuerſi auctores enumerant, non eſſe nouum peccatum, ſed circumſtantiam aggrauantem illud, & iuxta ipſius, & noſtram ſententiam non neceſſario in confeſſione aperiendam, & hoc etiam confirmat *tract. 7 de circumſtantijs reſol.* 58. vbi ait diuturnitatem voluntariæ retentionis, rei alienæ furto ablatæ, cum ſit circumſtantia aggrauans, non eſſe in confeſſione aperiendam.

QVAERES SECVNDO.

Eſt ne abſoluendus ille, qui magnam pecuniæ ſummam debet, & commode poteſt per totam reſtituere, nolit tamen niſi per partes.

Nu. 1 NOn defuerunt, qui aſſerant in tali caſu poſſe, & debere confeſſariũ abſoluere illum, quia vtiliter agit negotium creditoris, qui tandem recuperabit ſuum debitum, hac via, tum etiam, quia aliàs pœnitens iret in deſperationẽ *ita Ang. verb. reſt. vlt. §. 5.* tamen contraria ſententia eſt vera, & tenẽda, ſcilicet quoties, quis debet magnam aliquam pecuniæ ſummam, & ſine ſuo magno incommodo, poteſt totam ſummam reſtituere, tamen inuito domino, non vult totam ſimul, ſed per partes ſpatio menſium, & annorum reſtituere, toties confeſſarius debet eum cogere vt totam ſummam, ſimul reſtituat, alioquin non abſoluat. Cuius ratio eſt, quia in tali caſu, eſt in mora culpabili, & facit actualem iniuriam domino *ita Sairus loco ſupra citato cap. 5. dub. 4. Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 7. ar. 4. Aragon. quæſt. 62 ar. 8. §. Sed quid litt. D. & alij*, & hanc etiam opinionem ſequi videtur *Diana par. 3. tract. 6. miſ. reſol. 5. §. At alij.*

Si vero quis ſemel, aut bis promiſit confeſſario reſtituere bona, quæ aliena ſunt, vero domino, & non reſtituit: nihilominus poteſt regulariter abſolui, dummodo confeſſarius animaduertat illum vere dolere de peccatis ſuis, & firmiter proponere ſtatim reſtituere. Cuius ratio eſt, quia facile homines incurrere ſolent in vna, aut altera negligentia: quare ob hanc negligentiam, nõ eſt deneganda abſolutio *ita Ledeſma Nau. in manuali med. & alij apud Sairum loco ſupra citato num.* 26. at vero ſi ter, aut quater, aut quinquies promiſit reſtituere, & non reſtituit, regulariter, & ordinarie non eſt abſoluendus, niſi prius reſtituat, ſi cõmode poſſit; cuius ratio eſt, quia prudenter dubitari poteſt, quod poteſt Sacramentum confeſſionis non reſtituat *ita Sairus nu. 27. vide Dia. par. 2. tract. 17. reſol. 3.* Nu. 2

Sicuti non eſt abſoluendus, qui apud ſe bona aliena retinet, & commode illa reſtituere poteſt, nolit tamen illa tempore vitæ, ſed in articulo mortis reſtituere, quia vnuſquiſque tenetur ſtatim reſtituere, data ſibi reſtituendi opportunitate, quare, & ſi habeat efficacem voluntatem reſtituẽdi in articulo mortis: tamen ſi in vita habet opportunitatem reſtituendi, & noluerit reſtituere, erit in peccato mortali, quin imo multoties peccabit modo ſupradicto, & in ſtatu Nu. 3

dam.

damnationis manebit, vt conſideranti patet.

Nu. 4 Id quod etiam dicendum eſt, de his, qui dubitant,an ea, quæ retinent, iuſto titulo poſſideant,ſed dum viuunt,id examinare non curant:ſed ſolum ſtatuunt id onus ſuis hæredibus in ſuo teſtamẽto iniungere *ita Sairus claui regia lib.* 10. *cap.6.tract 5.num.*30.*vbi nu.*31. aſſerit, neque abſoluendos eſſe eos, qui ſunt in articulo,aut periculo mortis, & habent opportunitatem reſtituendi; nolunt tamen ipſi ſtatim reſtituere, ſed præcipiunt hæredibus ſuis in teſtamento, vt reſtituant. Cuius ratio eſt, quia ipſi commode in vita reſtituere poſſunt aliẽnũ: ergo ſtatim illud reſtituere tenẽtur, maneat igitur non ſufficere hæredibus in teſtamento præcipere, vt reſtituant, & hæc de circumſtantia, Quãdo, vt autem aliam explicemus ſit.

SESTA DIFFICVLTAS

QVOMMODO; RESTITVENDVM SIT.

DE modo, quo facienda eſt reſtitutio, aggreſſus ſum explicare circumſtantiam, circa quam aliqua breuiter tangam, quando, quæ ad modum reſtituendi pertinent, multa à nobis ſupra dicta ſunt, quare ante omnia tamquã certum.

Nu. 1 SVpponendum eſt primo, interdum reſtitutionem publice faciendam eſſe, non quidem ratione iuſtitiæ, ſed ratione charitatis: nam ſi publice reſtitutio non fieret, remaneret apud alios ſcãdalum iniuſtæ retentionis, vt accidere ſolet in publico vſurario, vel in publico vſurpatore bonorum aliorum: at vero ſi hæc reſtitutio tam ſecreto facta eſſet, non eſt iterum publice repetenda, ſed ſatis eſt, vt quantum poſſit fatetur, vt alij diſcedant à ſcandalo, & cognoſcant reſtitutionem factã eſſe *ita Petrus Nau. lib.4.cap.5.Sairus claui regia lib.*10.*tract. 5.cap.9.num.*1. interdũ vero reſtitutio, facienda eſt ſecreto, vt conſuletur famę reſtituentis, ne diffametur.

Nu. 2 Supponendum ſecundo reſtitutionẽ non eſſe neceſſario faciendam per ipſam met perſonam creditoris, ſed ſufficit, ſi fiat per intermediam perſonã *iuxta regul. iuris* 27, *qui facit per alium, perinde eſt ac ſi faciat per ſe ipſum ita etiam* Reg *tom.* 1.*lib.*10.*cap.*15.*num.* 214. his igitur tanquam certis præſuppoſitis.

QVÆRES PRIMO.

An teneatur ad iteratã reſtitutionem poſſeſſor rei alienæ, quo tempore, res, quæ reſtituitur, perit, antequam vero domino reſtituatur.

ANimaduertendum eſt hoc Quæſitum exagitari poſſe, non ſolum de poſſeſſore malæ fidei: verum etiam, & de poſſeſſore bonæ fidei, nos vero de duobus his poſſeſſoribus exagitabimus Quæſitum. Nu. 1

Vt autem à poſſeſſore bonę fidei incipiamus, Reſpondeo dicendum poſſeſſorem bonæ fidei, quoties rem acceptã reſtituere tenetur, ſi illam eamdem numero creditori miſit reſtituendam per virum, quem æxiſtimabat omnino fidelem, v.g cõfeſſarium, vel aliũm amicũ, ſi poſtea caſu fortuito, ſiue malitia internuncij pereat, vel ab ipſo internuncio retineatur, non teneri in foro conſcientiæ ad iteratam reſtitutionem *ita Sairus claui regia lib.* 10.*tract.*5.*cap* 9.*numer.* 6. qui pro ſe citat quomplures doctores. Cuius ratio eſt, quia quoties quis inuenit rem alienam, illam non retinet in ſuum proprium commodum, ſed in vtilitatem domini, & dominium rei penes creditorem eſt, quare ſi perit, domino perit, cum debitor non teneatur per ſe ipſum reddere, id quod etiam aſſerẽdum eſt, non ſolum de re inuenta, ſed etiam commodata, depoſita, & conducta: at ſi debitor accipit rem in propriũ commodum, & illam mittens in via perit, tenetur ad iteratam reſtitutionem. nam qui commodum ſentit ęquum eſt, Nu. 2

vt damnum ſenſiat, & hæc de poſſeſſore bonæ fidei.

Nu. 3 Quod vero attinet ad poſſeſſorē malæ fidei, in duobus tātum caſibus exagitabimus Quæſitum, vt ex horum ſolutione facile ferri poſſit iudicium de cæteris. Primus igitur caſus eſt, quo tempore res alteri debita ex delicto, perit negligentia debitoris, qui vt res ſuas cōſeruet negligit alienam. Alter caſus eſt, quo tempore res aliena ex delicto debita, mittitur per internuncium a debitore electum, & perit antequam creditori reſtituatur.

Nu. 4 Vt autem his duobus caſibus ſatisfaciamus, & quod attinet ad primum ſine dubio fatemur, poſſeſſorem malæ fidei teneri ad iteratam reſtitutionem, & ſi rem alienam perire ſinat, ad tuēdas res ſuas, multo maioris momenti, & pretij. Cuius ratio eſt, quia quocunque capite pereat res alteri debita ex delicto, ſiue per caſum fortuitum, ſiue per malitiā, ſiue per negligētiā modo taliter pereat apud eum, qui illam reſtituere tenetur, vt non putetur ſimiliter peritura fuiſſet apud dominum, ſemper iniuſte poſſeſſor, tenetur ad pretij æſtimationem, ita communiter doctores *Leſſius lib. 2. cap. 12. dub. 15. num. 90.*

Nu. 5 Quod autem pertinet ad ſecundum caſum. Reſpondeo dicendum poſſeſſorem malę fidei obligari ad iteratam reſtitutionem, quoties res perit apud internuncium electum, non à creditore, ſed ab ipſomet malæ fidei poſſeſſore *ita Sairus lib. 10. loco ſupra citato num. 3 §. Primum eſt à debitore* Bannes *2. 2. quaſt. 62. ar. 5. dub 9. concl. 2.*

Nu. 6 Quæri poteſt hic, an ſi Pœnitens det Confeſſario vncias decem v. g. vt reſtituat ſuo creditori, ſi poſt duos annos v. g. ſciat Confeſſarium non reſtituiſſe, de nouo dictus Pœnitens teneatur reſtituere.

Nu. 7 Ad quod quidem Quæſitum, reſpondent aliqui doctores, & probabiliter quidem, debere reſtituere propter rationē à nobis ſupra aſſignatam, quia res ex delicto debita, ante quam ad creditorem perueniat, ipſi perit debitori, non enim debet creditor dānum pati ob debitoris delictum, vt videre eſt *Leſſium lib. 2. cap. 16. dub. 6. num. 67. ad ſecundam rationem, ita etiam quamplures apud Dianam par. 2. tract. 17. & 3. miſ. reſol 2. initio* verum contraria ſententia probabilis etiā eſt, nam Pœnitens non debet cum infamia reſtituere, & quantum in ſe eſt, fecit quod potuit, vnde hanc contrariam ſententiam probabilem vocat, non ſolum *Leſſius loco ſupra citato num 67 fine §. Aduerte tamen, ſed etiam* Cenedo *apud Dianā loco ſupra citato §. Sed mihi, & alij apud hos.*

Tandem controuerſum eſt inter doctores, an quoties res, quæ apud furem, vel iniuſtum poſſeſſorem perit, eodem modo peritura erat apud dominum rei, teneatur iniuſtus poſſeſſor ad reſtitutionem rei, quare vt huic Quæſito ſatisfaciamus. Nu. 8

Pro certo habemus, quoties res, quæ apud furem, vel iniuſtum poſſeſſorem perijt, ſi caſu, vel iuſta hoſtium incurſione certo erat peritura apud dominum, tunc furem non teneri ad eius reſtitutionem, ſi apud eum ſimiliter perijt *ita Leſſius lib. 2. cap. 12. dub. 15. num 92.* vbi aduertit adnotanter dixiſſe, (caſu, vel iuſta hoſtium incurſione) quia res ſi nō erat peritura apud dominum, niſi per iniuriam, tunc fur tenetur ad reſtitutionē, vt eſſet quoties quis deſtruit rem aliquā quam ſi non deſtruxiſſet, iam peritura erat apud dominum per iniuriā, quia ſcilicet alter fur iam deſtruxiſſet, cuius rationem reddit *Leſſius*, quia ſi hic ſecundus fur abſtuliſſet, vel deſtruxiſſet teneretur, ergo eum primus fur præueniat tenebitur, nam obligatio per quā ſecundus fur ſubijſſet ratione damni, tranſlata eſt in primo. Nu. 9

Inferas ex hoc non teneri ad reſtitutionem furem, quoties abſtulit veſtem, frumentum, pecuniam, oleum, &c. e domo alterius, quæ paulo poſt incendio, vel hoſtium incurſione peritura erant apud dominum, vel quoties incendit ſegetes, quas inundatio poſtridie erat curſura, vel quoties interfecit equum, quē iuſtus hoſtis erat abducturus, vel quoties, quis interfecit hominem, qui certiſſime paulo poſt erat moriturus, vel vi morbi, vel iuſta ſententia magiſtratus tunc licet grauiter peccet: tamen non tenetur ad damnum ſequutum. Cuius ratio eſt, quia eodem modo peritura erant Nu. 10

rant

rant hec omnia apud dominum, quo perierunt apud furem id quod etiam aſſerendum eſt, & ſi negligentia furis res perijt, quia iam ſupponimus certo perituraſuiſſet apud dominum *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 93. vbi habet in his caſibus probabile eſſe furem non teneri.

Nu. 11 Si autem fur rem vendidit, vel eam conſumando factus eſt locupletior, tenetur ad reſtitutionem quatenus factus locupletior, etiam ſi apud dominum fuiſſet peritura. Cuius ratio eſt, quia pretium rei, debetur ei cuius eſt res, ergo fur tenetur reſtituere domino pretium rei, vel id, in quo factus eſt ditior.

Nec dicas dominum non habere ac Nu. 12
tionem realem in pretium, ſufficit enim perſonalis, vt ei debeat reſtitui *ita Leſſius nu.* 98. & hæc de circumſtantia hac vt autem ad aliam deueniamus ſit.

SEPTIMA DIFFICVLTAS

QVO ORDINE SIT RESTITVENDVM.

TANDEM ſeptimam aggredior explicare difficultatem, in qua de ordine quærimus, quo ſcilicet fieri debeat reſtitutio, quando plures ſunt creditores.

Nu. 1 VErum ante omnia ſupponendum eſt non eſſe hic ſermonem de ordine ſeruando circa eum, qui reſtituere debet, quoties habet ſufficientia bona, quibus ſatisfacere poſſit omnibus creditoribus, tunc enim nullus eſt ordo neceſſario ſeruandus cum omnibus integre ſit ſatisfaciendum, ſed ſolum hic eſſe ſermonem de ordine ſeruãdo, quoties bona reſtitutioni obnoxia non ſufficiunt.

Nu. 2 Item ſupponendum ſecundo bona debitoris reſtitutioni obnoxia; alia eſſe certa, quorum creditores ſciuntur, alia incerta; dicuntur autem debita incerta primo ſi non ſatis cõſtat, vtrum debeas, nec ne, & tunc non eſt neceſſario reſtitutio, quia melior eſt conditio poſſidentis: ſecundo ſi conſtat quidem rem deberi, ſed dubitatur cui, ex duobus, vel tribus debeatur, & tunc ſi dubium erit æquale res æqualiter eſt diuidenda inter eos, at vero ſi erit inæquale res inæqualiter diuidenda eſt, ſcilicet ei debetur maior pars, de quo minus dubitatur *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 1. *num.* 2. his ſuppoſitis.

(:†:)

QVAERES PRIMO.

Qui nam ordo ſeruandus eſt, quoties bona debitoris non ſufficiunt ad reſtitutionem.

QVoties debitor non habet ſuffici- Nu. 1
entia bona, quibus ſatisfacere poſſit omnibus ſuis creditoribus, toties ſi habet bona aliqua certa, quæ certis debentur perſonis, & alia bona incerta, quæ extant in ſua propria ſpecie, tenetur prius reſtituere bona incerta his, quibus incerta reſtitui ſolent. Cuius ratio eſt, quia creditoribus debet ſatisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis, ita communiter omnes, & præcipue *Leſſius loco ſupra citato nu.* 3.

Si bona vero incerta non extant in Nu. 2
eadem ſpecie, tunc debitor tenetur ſoluere bona certa prius, quam incerta *ita Sairus lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 7. *num.* 4. vnde ex hoc inferunt *Sil. verb. reſtit.* 6. *quæſt.* *Gae. verb. reſt. cap.* 8. *Martinus Nau. alij apud Sairum num.* 5. grauiter peccare eos, qui cum multa debeant, partim certis creditoribus, & partim incertis, & omnibus ſatisfacere nequeant, procurant ſibi remiſſionem incertorum per compoſitionem cum Summo Põtifice, aut Prælatis Eccleſiæ, vt ea tamquam

pli...

propria ſibi reſeruent,& de reliquo ſoluant creditoribus certis,& præterea tenentur illa bona,perinde ac ſi facta non eſſet compoſitio, diuidere inter creditores certos,qui ad illa ius habent (niſi tamen res incerta adhuc in ſua ſpecie permaneat) tunc enim non eſſet reſtituenda creditoribus certis, ſed his,quibus facienda eſt reſtitutio rerum incertarum,pauperibus ſcilicet, aut alijs modo ſupradicto.

QVAERES SECVNDO.

Qui ordo ſeruandus eſt, inter debita certa.

Nu. 1 ET primo ſoluenda ſunt prius debita,quam legata. Cuius ratio eſt, quia debita ſoluenda ſunt ex præcepto iuſtitiæ,legata autem ex conſilio, & titulo gratioſo ita communiter Doctores *Sairus claui regia lib.* 10.*tract.* 5.*cap.* 7.*n.* 6.Reg.*tom.* 1.*lib.* 10.*cap.* 17. *num.* 239.§. Ex *qua regula* quare prius ſoluēda ſunt debita ex titulo honeroſo, quam ex titulo gratioſo,& liberali, vti communiter aſſerunt omnes;cujus ratio eſt, quia, quod debetur ex titulo honeroſo,maiorem habet iuſtitiæ obligationem, item debita contracta per delictum, debere in reſtituendo præponi legatis, etiam pijs *ita* Reg.§.*Deduci quoque.*

Nu. 2 Inter vero debita certa illa prius ſoluenda ſunt,quæ in ſua ſpecie extant, & eadem numero redenda ſunt, & quorū dominium penes creditorem eſt,vt sūt commodatum,depoſitum,pignoratum, furtum,rapina,vel vſura,ſublatū,quod in ſua ſpecie adhuc extat. Cuius ratio eſt,quia cum dominium harum rerum penes creditorem ſit;hæc bona non numerantur inter bona debitoris *ita Sairus loco ſupra citato num.* 7. *Lesſius lib.* 2. *cap.* 15.*dub.*4.*nu.*21.*Reg. loco ſupra citato n.*240.§.*Quinta regula fine.*

Inter debita vero,prius ſoluenda sūt debita realia,quam perſonalia, ſunt autem debita realia illa, ad quæ res aliqua certa obligata eſt,vt accidit in cenſibus annuis,quibus obligatur domus, vinea, viridarium,&c. item pignora, quæ traduntur in fideiuſſionem acceptæ pecuniæ.Perſonalia autem voco ea, quę debentur creditori nulla re peculiari obligata,ſed ipſo tantum debitore; hac poſita explicatione ſunt prius debita realia,quam perſonalia ſoluenda cuius ratio eſt,quia creditores reales non ſolum habent actionem in debitorem, verum etiam,& in res ipſas, quæ pro debitis obligatæ ſunt,vt eſt v.g.domus: at vero creditores debitorum perſonalium, ſolum habent actionem in perſonam debitoris,& indirectè contra bona ipſius *ita Med. C.de reſtit. quaſt.* 2. *dub.* 5.*verſic.tertium* Sairus *loco ſupra citato num.*8. *& alij apud ipſum.*

Inter vero debita realia illa prius sūt ſoluenda, quæ habent anteriorem hypotegā,vt conſtat *ex regulis iuris in* 6.*qui prior eſt tempore potior eſt iure,ita Bannes* 2.2.*quæſt.*62.*ar.*8.*dub.*3 *concl.* 1. *Lesſius loco ſupra citato num.* 23. Reg.*tom.* 1. *lib.* 10.*cap.*17.*num.*241. Nu. 4

Verum licet hæc regula vera ſit, ſiue hypotega ſit tacita, ſiue expreſſa, ſiue generalis;ſiue ſpecialis,ſiue conuentionalis,ſiue iudicialis,ſiue pretoria,de quibus loquuntur Doctores: tamen in aliquibus caſibus poſterior præfertur priori,& hoc ex particulari iure, & priuilegio, vt colligitur ex pluribus legibus particularibus,*& primo ex l.* 5.*ff. qui potiores in pignore,*vbi habetur, quod ſi qs credidit,vel mutuauit pecuniā ad reparandam domum, quæ antea alteri erat obligata,tunc præferri debet alijs habētibus in eadem domu hypotegam generalem, vel ſpecialem, etiam expreſſam;cuius ratio eſt,quia ſi ille non mutuaſſet pecuniam, domus iam perijſſet *ita etiam* Reg.*loco ſupra citato nu.* 241.§. *Inter eos vero.* Nu. 5

Secundo colligitur *ex l.*6 *ff. qui potiores in pignore,*vbi habetur, quod ſi quis mutuauit alteri pecuniam, vt ſatisfaceret pro mercium vectura, tunc in ſolutione eſt prior alijs habentibus, in his mercibus generalem, vel ſpecialem tacitam,vel expreſſam hypotegam. Nu. 6

Tertio colligitur *ex l. asſiduis* 12. *C. qui priores in pignore* vbi habetur vxorē, & eius deſcendentes habere hypotegā dotalem ſupra bona mariti, ante alios creditores,habentes tacitam hypotegā dixi (habentes tacitam hypotegam) nam ſi eſſent creditores habentes hypote- Nu. 7

te-

tegim priorem expreſſam, tunc dos nõ
prefertur huic hypotecę, cuius ratio eſt,
quia lex non intendit doti dare huiuſ-
modi priuilegium, cum iniuria talium
creditorum habentium ius in bonis de-
bitoris ex ſpeciale conuentione *ita Leſ-
ſius lib. 2 cap. 15 dub. 4 num. 27. vbi num.*
29. aſſerit neque dotem posteriorem
præferri priuilegio, quod habent hi, qui
mutuarunt pecuniam ad refectionem,
vel conſeruationem alicuius rei, vel vt
alter ſatisfaciat pro mercium vectura.

Nu. 8 Verum obiter hic ſeſe offert illud du-
bium, quod tangit *Diana par. 5. tract. 14.
miſ. 2. reſol. 57.* an ſcilicet vxores, & filij
poſſint aliquando poſt mortem viri, vel
parentum occultare bona creditorum,
& cum ad me non pigeat verba Cęleſti-
ni per extenſum referre vti refert *Dia-
na* Reſpondeo, quod vxores, & filij, quo-
rum mariti, & parentes, ſiue culpa ſua,
ſiue aliquo infortunio ad magnam pe-
nuriam ſunt redacti, ſi poſt mortem in-
ueniantur, non eſſe ſoluendo, poſſunt ex
bonis relictis tantum ſubtrahere, & oc-
cultare, quantum ſatis eſt ad honeſtam
vitæ ſubſtentationem, & medincrem
ſtatus, ſeu condictionis cõſeruationem.
Imo licet in iudicio vocati compellerẽ-
tur ſub iuramento apetire, ſi nihil abſtu-
lerint ex bonis mariti, vel parentum;
tamen non tenentur in conſcientia ve-
ritatem dicere, ſed poſſent dicere ſe ni-
hil omnino occultaſſe (ſupple) quod nõ
ſit ipſis debitum, & neceſſariũ ad ſtatus
cõſeruationem. Imò amplius dico, nec
etiam obligarentur ſe ipſos manifeſtare
vi, & virtute quarumcũque excommu-
nicationum, quia rem alienam iniuſte
non retinent, & ſicut ſubtrahendo, quæ
ſunt neceſſaria ad congruentem ſtatũ,
non peccant, ita neque peccant, aut in-
currunt excommunicationem non re-
uelando hæc Cęleſtinus, qui etiam do-
cet filium ſuccedentem patri, ano, vel
matri, in bonis acquiſitis per vſuram,
vel alios contractus illicitos, vel delictũ,
non teneri reſtituere cum graui detri-
mento ſui ſtatus, ſiue bona fide habeat
hereditatem, ignorans ea bona eſſe in-
iuſte acquiſita. Si tamen delictum eſt no-
torium, non tantum retinere poteſt,
quantum alius debitor, qui ex contra-
ctu licito, vel ex delicto occulto in gra-
ue infortunium incidiſſet hoc igitur ad
notato.

Quarto colligitur *ex l. penult. C. de* Nu. 9
ſeruo pign. dato vbi habetur, quod ſi res
aliqua empta ſit, pecunia pupilli, tunc il-
la res, & ſi alteri ſit hypotegata: tamen
ante omnes, manet pupillo obligata, ad
hoc vt ipſe poſſit pretium recuperare.

Quinto colligitur *ex l. licet ſeptima C.* Nu. 10
qui potiores in pignore vbi habetur, quod
ſi quis det alteri mutuam pecuniam, ad
emendam domum, vel aliquam aliam
rem, cum pacto expreſſo, vt illa res ma-
neat illi hypotegata pro debito. tunc
præferendus eſt alijs creditoribus, qui
habent hypotegam generalem in om-
nibus bonis, & ſi huiuſmodi hypotega
comprehendat etiam bona futura, &
conſequenter hanc domum emptam
pretio alieno *ita etiam Reg. loco ſupra ci-
tato num. 241. § Inter eos.*

Sexto colligitur *ex l. ſecunda C. de pri-* Nu. 11
uil fiſci vbi dantur aliæ leges, quas non
vacat hic recenſere, quæ quidem om-
nes leges ſupra citatæ, ſolum ſeruandæ
ſunt, vbi receptæ inueniuntur, nam ſi in
aliquibus locis eſſent aliquæ leges, vel
conſuetudines, rectæ rationi conſena-
niæ, ſunt ſeruandæ, & quidem in foro
conſcientiæ, vt docet *Leſſius loco ſupra
citato num.* 36. atque hæc de caſibus, in
quibus creditores hypotegam poſterio-
rem habentes, præferuntur anteriori-
bus.

Quare vt ad rem noſtram, iterum Nu. 12
reuertamur, ſi poſt ſolutionem factam
creditoribus habentibus hypotegam,
aliquid ſuperſit, ſoluendum creditori-
bus nullam habentibus hypotegam, vel
pignus, ſed ſolum actionem perſonalẽ,
qui appellantur à iuris peritis credito-
res chirographarij, tunc reſtitutio faci-
enda huiuſmodi creditoribus, nullam
habebit rationem temporis, vel ante-
rioritatis, ſed omnes æqualiter admit-
tuntur, vt conſtat *ex l. ſi hominem ff depo-
ſiti* hinc fit, quod inter huiuſmodi cre
ditores is, qui in debiti exatione pręue-
nit cæteros, melioris eſt condictionis
& ſibi quiſquam ſuam negligentiam im
putare debet, vt conſideranti patet.

Licet hæc vera ſint, tamen in aliqui- Nu. 13
bus caſibus concurrentibus huiuſmodi
creditoribus, hi pręferendi ſunt, qui ha-
bent

bent perſonale priuilegium.

Nu. 14 Et primo inter huiuſmodi creditores chirographarios, præferenda eſt ſpõſa de futuro in bonis ſponſi ratione dotis traditæ, non ſequuto matrimonio. Item præferendus eſt, qui depoſuit pecunias apud numularium, non percipiens inde vſuras, vt colligitur *in l. ſi hominem ff. depoſiti*, id quod doctores deinde extendunt ad omnia depoſita, commodata, pignora ſi dolo, vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depoſitam, in ſocietate mercatorum ad negotiationem, ſi tamen hæc extaret, vel ſi mixta eſſet ante hypotegas reſtituenda eſſet, *ita Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 4 num. 34.*

Nu. 15 Secundo loco id, quod remanet poſt huiuſmodi diuiſionem bonorum debitoris, ſoluendum eſt cęteris creditoribus chirographarijs, ex titulo honeroſo, cuique pro rata, nulla habita ratione prioritatis, vel poſterioritatis temporis, quo tale debitum contractum eſt *ita Sil. verb. reſtit. 6. quæſt. 5.*

Nu. 16 Tertio loco id, quod ſuperſit, ſoluendum eſt creditoribus ex titulo gratioſo.

Quarto loco, reliqua ſoluenda ſunt hæreditibus pro legitima, quæ eis competit.

Nu. 17 Quinto loco, ſi aliquid remanſerit ſoluendum erit pro legatis *ita Leſſius loco ſupra citato num 35. vbi num. 36.* aſſerit id, quod ſupra diximus ſcilicet hæc, quæ dicta ſunt iure cõmuni ceſario ſeruanda eſſe, vbi, & quatenus illud eſt receptum, alioquin ſtandum eſſe legibus, & conſuetudinibus rationi conſentaneis, & hoc etiam in foro conſcientiæ.

QVAERES TERTIO.

An debitor, qui prædictum ordinem in reſtituendo non ſeruat, teneatur ad reſtitutionem damni alijs creditoribus ſequuti.

Nu. 1 QVoties debitor, vel eius hæres ſoluit poſteriori, omiſſo eo, qui habet hypotegam priorem, vel priuilegiatam, ſciẽs id fieri cum damno prioris, toties tenetur ad reſarciendum dãnum priori ſequutum *ita Leſſius lib. 2 cap. 15. dub. 5. num. 38. Reg. lib. 10. cap. 17. num. 249. §. Porro* vbi habet tranſgreſſionem ſupradicti ordinis, eſſe peccatũ mortale, niſi paruitas materię, aut probabilis ignorantia iuris, vel facti excuſet ita etiã *Bannes quæſt. 62 ar. 8. dub. 3. §. Sed eſt quædam* vbi docet poſſe dari caſum, in quo huiuſmodi debitóres talia agentes, non peccent, & hoc ratione ignorantiæ inuincibilis, ſed tamen confeſſarij, cum ad ſuam notitiam peruenerit factum, tenentur eos erudire, & præcipere, vt reſtituant alijs creditoribus, quos contra ordinem iuris inique præuenerunt.

At quoties plures ſunt creditores perſonales, inter quos nullum adeſt priuilegiũ, ſi aliquis ex illis exigat ante alios ſolutionem debiti, ſiue in iudicio, ſiue extra, toties debitor non ſolum poteſt, verum etiam tenetur petenti integre ſoluere, (& ſi tẽpore ſit alijs poſterior.) Nu. 2 Cuius ratio eſt, quia diligentia huius creditoris poſterioris, debitum petẽris, facit eum potiorem *ita Leſſius loco ſupra citato num. 39. Sairus claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 10. dub. 9. §. Primo debitorem.*

Vnde, & in foro conſcientiæ validam Nu. 3 puto fore compenſationem, & ſi adſint alij creditores anteriores perſonales, quoties creditor poſterior perſonalis habet apud ſe rem aliquam, ſupra quam non eſt ſpecialis hypotega, toties mortuo debitore, poteſt huiuſmodi poſterior creditor perſonalis, facere compẽſationem. Cuius ratio eſt, quia vt ait *Fernandez in exam theol. mor. par. 4. cap. 5. §. 13. num. 4.* non teneris ita rebus alienis prouidere, vt tuarum facias iacturã, & è manibus ſinas labi, quod præ illis habes, neque eſt lex, quæ illum ordinẽ in compenſationem præcipiat *ita etiam Diana par. 3. tract. 5 miſ. reſol. 10. vbi cõtra Comitolum* optime aſſerit, non ſolum poſſe huiuſmodi creditorem facere talẽ compenſationem, exiſtentibus creditoribus anterioribus modo dicto; ſed etiã ſi poſſideat rem illam iure depoſiti, & licet *in l. poſtrema C. de compenſatione* doceant communiter Doctores quod ſi poſſideat creditor rem debitoris iure depoſiti, non poſſe facere talem compẽſationẽm: tamen huiuſmodi lex, vel aliç ſpectant ſolum ad forum externum,

vel

Digitized by Google

vel certè intelligendæ ſunt, ſi aliter obtineri poſſit compenſatio *ita etiam Diana in addition. ſecund. reſol.* 8.

Nu. 4 Quoties vero debitor, ſcit bona ſua non ſufficere ad ſatisfaciendum omnibus ſuis creditoribus, toties licet non poſſit integre ſatisfacere, creditori non petenti, tamen poteſt pro rata. Cuius ratio eſt, quia integre ſatisfaciendo tali nõ petenti, qui par eſt alijs tunc iure infert damnum alijs ſuis creditoribus *ita Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 5. num.* 40. vbi aſſerit creditorem, qui tali caſu ſolutionem accepit, non teneri in conſcientia ad reſtituendum *ita etiam Diana par. 3. loco ſupra citato reſol.* 10. §. *Notandum eſt etiã* id quod quoque aſſerendum eſt, & ſi alij creditores habeant priuilegium perſonale, abſque hypotega, de quo ſupra.

Nu. 5 Verũ aliqua poteſt eſſe controuerſia, an ſcilicet creditor poſterior, cui ſolutum eſt aliquid in fraudem creditorum habentium hypotegam, vel ius ad rem illam, ratione pignoris teneatur ad reſtitutionem illius, quod accepit quare vt huic Quæſito ſatisfaciamus, quamquã *Leſſius lib. 2. cap. 15. dub 5. num.* 38. aſſerat poſſe priorem recuperare à poſteriori, quod ſolutum eſt, vt patet *ex l. ſcimus* 22. §. *Et ſi præfatam C. de iure deliberandi* tamen vlterius dicimus poſteriorem creditorem, cui ſolutũ eſt aliquid in fraudem creditorum habentium hypotegã, teneri ad illud reſtituendum *ita Sayrus clauí regia lib. 10. tract. 5. cap. 10. dub. 9. §. Secundo* id quod etiam dicendũ eſt, & ſi poſterior ante illos petat, & cõfir. ex regul. illa iuris, qui prior eſt tempore, poſterior eſt iure, quæ quidem regula principaliter verificatur de creditoribus habentibus hypotegam, & licet alij illam extendant, etiam ad creditores perſonales: tamen probabilius puto non eſſe ſeruandum inter huiuſmodi creditores *ita Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 6. num.* 44 & iam nos etiam ſupra.

QVAERIS QVARTO.

An inter chirographarios carentes priuilegio, poſſit ſatisfieri pauperi, omiſſis diuitioribus.

Breuiter aſſerendum puto, affirmatiuam ſententiam probabilem eſſe, Nu. 1 quamquam probabilius exiſtimem extra neceſſitatis caſum, id fieri non poſſe (ſcilicet niſi pauper, cui debetur ſit in extrema, vel graui neceſſitate, quæ ſuadet huic potius, quam alteri ſubueniendum eſſe, tanquam imperante in tali caſu charitate iuſtitiæ, in tali enim caſu rectè credẽdum eſt diuitem pati debere debitum ſuum differri, vel nunquam diſſolui *ita Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 7. nu.* 45.

Ad maiorem autem huius Quæſiti explicationem: animaduertas pauperũ Nu. 2 indigentiam, triplicem eſſe, extremam vnam, grauem alteram, tertiam demum communem, extremam voco eam quando quis eis caret, quæ neceſſaria ſunt ſimpliciter naturæ, hæc autẽ non ſolum conſideratur quando niſi ſuccurratur indigẽti, ſtatim, aut cito exhalabit animam, quia tunc fruſtra fieret eleemosyna, ſed etiam quando probabilia ſunt ſigna talis euenturæ neceſſitatis, aut timetur probabiliter: grauis eſt cũ aliquod imminet incommodum notabile: communis autem, quam multi cõmuniter patiantur pauperes *ita Vaſq. in opuſ. de eleemosyna cap. 1. dub. 3 §. In hac quæſt.* vbi etiam aduertit quædam eſſe neceſſaria ſimpliciter, quæ ſcilicet ſunt neceſſaria ad vitam, vt cibus, & potus, & alia huiuſmod, quædam ſunt neceſſaria conditionate, non vt quis ſimpliciter viuat, ſed vt quis commode viuat, & iſta dicuntur neceſſaria ad ſtatum perſonæ, & familiæ, & dignitatem conſeruandã: dicuntur tamen ſuperflua naturæ, & neceſſaria perſonæ, & ſtatui illius, quædam ſunt ſuperflua vtrique, tam naturæ, neceſſariæque ſubſtẽtationi, quam perſonæ, & ſtatui, quia ſine illis commodè poteſt ſubſtentari vtrumque.

Aduertas autem neceſſarium ſtatui, Nu. 3 non conſiſtere in indiuiſibili, ſed habere latitudinem, quia moraliter debet aſſignari, inſuper quod neceſſarium ſtatui debet conſiderari ex multis, ex familia, ex dignitatibus, ex honoribus, ſumptibus, communibus euentibus, non imaginarijs ex hæredibus, & alijs huiuſmodi *ita Vaſq. num. 9. Diana par. 5. tract. 8. de eleemosyna reſol. 1.* quare

I ex

ex hac triplici pauperum indigentia vides quommodo reſpondendum ſit ad noſtrum Quæſitum.

Nu. 4 Vnde ex hoc inferas, in extrema neceſſitate, non teneri quempiam dare eleemosynam ex iuſtitia, ſed ex ſolo titulo charitatis, & miſericordiæ, vt probat *Vaſq. loco ſupra citato cap. 4. dub. 5. n. 37. vbi §. Mihi videtur* probat hanc ſententiam efficaci argumento, quia ſi quis ex iuſtitia teneretur ad elemosynam in vrgenti, aut extrema neceſſitate, ergo ſi non ſuccurreret, cum poſſet, teneretur ad reſtitutionem damni, quod inde fuit ſequutum cum peccauerit contra iuſtitiam, quod nemo eſt, qui aſſerat *ita etiã Diana loco ſupra citato reſol. 2. §. Verum his*.

Nu. 5 Inferas ſecundo, quod ſi ante neceſſitatem extremã furatus es aliquam rẽ, quam poſtea in dicta neceſſitate conſumpſiſti, non teneris ad reſtitutionem, nam furtum non aufert à me ius iuſtitię, quod habeo ad rem alienam in neceſſitate extrema, neque aufert à me ius cõmunitatis rerum, quantum ad vſum in neceſſitate extrema, in qua omnia ſunt communia, quantum ad vſum, ergo idẽ ius habeo poſt furtum, quod ſine illo haberẽ *ita Diana loco ſupra citato reſol.* 8. *quamquam Vaſq. dub. 8. num. 68.* contrariam teneat ſententiam *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 6.* vbi ait ſi furatus es ante neceſſitatem, teneris, etiã ſi poſtea in neceſſitate conſumas, quia obligatio iam, ante contracta, per neceſſitatem ſuperuenientem non eſt extincta, ſed conſupita, quare tranſacta illa neceſſitate reuiuiſcit, ſicuti *nu* 8. docet, ſi in extrema neceſſitate cõſtitutus, accipias aliquam rem, teneris poſtea rẽſtituere, ſi potes: tamen contrarium affirmant *Aragon. Sotus, Sil. & alij apud Dianam reſol. 9.* & reddunt rationem, quia omnis obligatio reſtituendi naſcitur, vel ratione rei acceptæ, vel ratione acceptionis, ſed is, qui conſumpſit alienum in extrema neceſſitate, non obligatur ratione rei acceptæ, quia apud ſe non habet, cũ bona fide conſumpſerit, nec tenetur ratione acceptionis, quia acceptio rei alienæ in præſenti caſu, non eſt iniuſta, ſed iuſta cum accipiat in extrema neceſſitate *unde Diana* vtramque hanc opinionem probabilem iudicat, ſicuti re uera ſunt.

QVAERES QVINTO.

An inter certos creditores, prius ſoluendum ſit venditori, cui pretium non dum eſt ſolutum, re vendita extante.

ET primo dicendum eſt ſi res ſit eccleſiæ, vel fiſci, vel minoris, & adhuc extat inter bona debitoris, ante omnia ſoluendum eſt pro ea pretium, vel certe res ipſa reſtituenda, & ratio eſt, quia per mutuam conuentionem, abſq; ſolutione pretij non transfertur dominium talis rei *ita Ang. verb emptio nu. 4. Leſſius lib. 2. cap. 15 dub. 2. nu. 7. vbi fine* concludit vbicunque talis res extiterit, etiam ſi alijs vendita fuerit, poſſe vendicari. Nu. 1

At vero quoties, quis vendidit aliquam aliam rem, quæ adhuc extat inter bona debitoris, tunc ſi venditor non accepit loco rei, nec pignus, nec fide iuſſorem, tunc ante omnia ſoluendum eſt pretium, vel res reſtituenda venditori. Cuius ratio eſt, quia in tali caſu non cẽſetur talis rei translatum dominium, & ſi tradita fuerit emptori, ſi non dum ſolutum ſit pretium *ita Gae. verb. reſtit. ca. 8. Sil. verb. reſtit. 6. quaſt. 5. Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 2. nu. 8. & 11.* vbi aſſerit valde durum eſſe, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam à me emiſti non ſoluto pretio, extans in ſua propria ſpecie, alijs aſſignetur, & ego re mea ſimul, & pretio fraudεr. Nu. 2

An vero ſi res vendita non manet in ſua ſpecie, ſed ex pretio huius, alias res emptor emerit, vel an ſi emptor alteri vendidit, prius ſoluendum ſit venditori cui, non dum pretium ſolutum ſit, nec ne; cui Quæſito breuiter ſatisfacimus, quoties emptor alteri vendidit rem, quam emerat à Franciſco v.g. ſiue pretium acceperit, ſiue aliquam aliam rem loco illius, toties pretium, ſiue res accepta loco rei venditæ, non manent obligata *ita Sainus claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 10. num. 10. Leſſius loco ſupra citato n. 10. fine.* Nu. 3

Ex hoc inferas, quoties quis ex alterius pecunia rem aliquam, ſuo nomine emit, Nu. 4

emit, toties res empta non ſuccedit obligata domino pecuniæ, loco ipſius pecuniæ, ſecus autem ſi empta ſit nomine ipſius cuius eſt pecunia, tunc enim non modo illi, res iſta obligata eſt realiter, ſed etiam eſt illius in ſpecie, à die emptionis, & eius periculo, & cōmodo ſtat.

Nu. 5 Verum aduerte nos dixiſſe rem emptam alterius, pecunia nomine proprio emptoris, non ſuccedere obligatam domino pecuniæ loco ipſius pecuniæ, quoties ſcilicet res non ſit empta ex pecunia Eccleſiæ, quia tunc ſiue nomine emptoris, ſiue nomine cuiuſcunque alterius, res empta ſit, ſemper ipſo facto tranſit in dominium Eccleſiæ *ita Sairus loco ſupra citato nu.* 11.S. *Reſpondeo enim.*

QVAERES SESTO.

An quoties debita totam hereditatem exhaureant, ſoluenda ſint prius debita, quam expenſa funerum.

Nu. 1 BReuiter reſpondeo dicēdum, quoties bona relicta ſunt aliena, & in propria ſpecie extant, toties ex illis detrahi nequeunt expenſæ funeris, abſque creditorū licentia. Cuius ratio eſt, quia nemo honorari debet ex alieno *ita Reg. tom.* 2. *lib.* 20 *cap.* 17. *num.* 244. qui pro ſe citat *Petrum à Nau. vbi fine* ait hoc verum eſſe, niſi tamen extrema neceſſitas vrgeret, vt quia defunctus alioquin non humaretur *ita etiam Sairus claui regia lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 10. *dub.* 1. *qui pro ſe citat quamplures Doctores vide Leſſium lib* 2. *cap.* 15. *dub.* 4. *num.* 21. *vbi* etiam aſſerit ſoluenda eſſe ex huiuſmodi bonis relictis, quæ neceſſaria ſunt ad conſcribendum inuentarium, teſtamētum, *quinimo Sairus* adit ad ſepeliendos filios, vxorem, mancipia, dummodo tamen expenſæ non fuerint ſuperfluæ ad honorem, & pompam mundanam, nam tunc hæres de ſuis tantum, & non de creditorum bonis facere deber.

Nu. 2 At vero ſi bona hereditaria non ſufficiant ad ſoluenda debita, & bona relicta ſunt debitoris, adhuc deduci poſſunt moderatæ expenſæ, neceſſariæ ad funus debitoris, iuxta ipſius qualitatem, antequam fiat ſolutio creditoribus, etiam ſi creditores habeant hypotegam in bona debitoris ſepeliendi. Cuius ratio eſt tū quia impenſæ funeris, precedunt omne debitum, tum quia grauis neceſſitas excuſat à reſtitutione, tum quia creditores cenſentur hoc rationabiliter permittere, pro re tam neceſſaria, præſertim cū illa bona cenſeantur adhuc eſſe ipſius debitoris ita inter alios *Diana par.* 5. *tractat.* 3. *reſol.* 116. *Reg. loco ſupra citato.*

QVAERES SEPTIMO.

An debita ex delicto ſoluenda ſint prius, quam debita ex iuſto contractu.

Nu. 1 CIrca huiuſmodi Quæſitum, licet varij varia dicant, quando ſunt primo, qui aſſerunt debita ex delicto, eſſe prius reſtituenda, quam ex contractu (niſi forte in contractu interuenerit hypotega,) & illi prius reſtituendum eſſe, cui maior illata eſt iniuria, ac proinde poſt hypotegas, prius ſoluenda eſſe debita ex rapina, ſecundo ex furto, tertio ex vſuris, quarto ex contractu honeroſo, vt ex mutuo, emptione, &c. quinto ex contractu gratuito, vt ex legato, promiſſione non completa, &c. quæ quidem omnia non ſunt improbabilia, vt aſſerit *Leſſius lib.* 2. *cap.* 15. *dub.* 3. *nu.* 14. *fine.*

Nu. 2 Secundo ſunt, qui dicunt eſſe prius ſoluenda debita ex contractu iuſto oneroſo, non gratuito, quam ex delicto, (niſi forte res ex delicto parta maneat in ſua propria ſpecie,) quæ quidem ſētentia probabilis eſt, ſi res ex contractu accepta extet apud debitorem, modo ſupradicto.

Nu. 3 Tandem tertiò ſunt, qui rectius docent, cum quibus hic aſſerendum eſt, inter hæc debita nullum eſſe ordinem, ſed ea paria cenſeri, & præſertim quando res ex contractu accepta, apud debitorem non extat. Cuius ratio eſt, quia neque iure poſitiuo, neque iure naturæ, hoc aſſerendum eſt, ergo ſunt paria *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 16.

Nu. 4 Neque dicas illi prius reſtituendum eſſe, cui maior infertur iniuria, ac proinde prius reſtituendum eſſe acceptum per rapinam, quam per furtum, & furtū forte, quam per vſuram, non inquam hoc dicas, quando licet concedamus

maiorem fieri iniuriam per rapinam, quam per furtum, &c. tamen negamus reſtitutionis ordinem in caſu noſtro, ſumendum eſſe ex maiori, vel minori iniuria illata, ſed ſeruandum eſſe in hoc caſu ex diuerſitate malitiæ mutantis ſpeciem, vnde licet ſit maior iniuria illata per rapinam, quam per furtum, tamen poſtea, dum qui non vult reſtituere acceptum per contractum, tranſacto termino, vel acceptum ex rapina, vel furto committit peccatum habens malitiam eiuſdem iniuſtitiæ, in ipſa rei detentione, quare eiuſdem ſpecici peccatum eſt non ſoluere debitum ex contractu, tranſacto termino, inuito creditore, & non ſoluere debitum ex rapina, aut furto, cum æque fiat inuito domino: maneat igitur, quod licet in rapina ſit maior iniuria, tamen poſtea non eſt maior obligatio reſtituendi.

Ex hoc collige debita ex delicto contracta, pari ratione non eſſe, prius reſtituenda ea, quæ cum maiori iniuria contrahuntur, vt ſunt v. g. debita contracta per rapinam, aut furtum, ſed reſtituenda eſſe pro rata creditoribus *ita Sil. verb. reſtit. 6. quæſt. 5. & alij* ſi tamen ſimul omnes creditores accedunt, vel primo venienti ſoluendum totum aliquando eſſe modo ſupradicto, atq; hæc ſatis de ordinis circumſtantia, & de alijs circumſtantijs reſtitutioni annexis: verum antequam ad cauſas à reſtitutione excuſantes aggrediamur ſit. Nu. 5

DISPVTATIO QVINTA

DE RESTITVTIONE IN PARTICVLARI.

Egimus in ſuperioribus de multis ſpectantibus ad reſtitutionem in communi, nunc autem eam in particulari percurrentes, circa reſtitutionem faciendam in hominum bonis immorabimur, quæ quidem bona vt ex Phi. lib. 7. pol. cap. 1. *colligitur ſunt in triplici differentia, quædam enim ſunt bona ſpiritualia, quæ ad animam pertinent, eamque perficiunt, quædam ſũt corporalia, & proprie ad corpus ſpectant, quædam dicuntur bona externa, & fortunæ, verum vt à bonis ſpiritualibus incipiamus ſit.*

PRIMA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE FACIENDA, RATIONE damni in bonis ſpiritualibus.

Svnt autem hæc ſpiritualia bona in duplici differentia, quædam enim immediate pertinent ad animam, nempe ad felicitatem, & vitam æternã conſequendam, vt eſt gratia, virtutes, &c. quædam vero bona ſpiritualia nõ ita immediate ordinantur ad ſalutem animæ ſpiritualem, & hæc ſunt in duplici differentia, nam quædam ſunt naturalia ipſius animæ, vt ſunt interiores potentiæ, ſcilicet memoria, voluntas, & intellectus, quædam demum ſũt acquiſita, vt eſt ſcientia, ars, & alia ſimilia, quæ ad perficiendum intellectũ ordinantur, nec non, & aliæ morales virtutes acquiſitæ, quæ ad perficiendã voluntatem reducuntur, nos vero de priori genere tractabimus, quare.

QVAE-

QVAERES PRIMO.

An qui proximum læſit in bonis ſpiritualibus, teneatur ei aliquid reſtituere.

Nu. 1 ID, quod quærimus eſt an, qui eſt alteri cauſa peccandi, & amittendi gratiam, aliaſque virtutes, ad aliquam reſtitutionem teneatur, & licet circa huiuſmodi Quæſitum varia dixere doctores, tamen breuitatis cauſa: dicendum exiſtimo, quoties quis ſine vi, & dolo, & fraude aliquem ſuo malo exemplo, cōſilio, aut alio modo induxit ad peccandum, & conſequenter cauſa fuit, vt ille gratiam, aliaſque virtutes amittat, licet peccauerit, tamen ex vi iuſtitiæ, non teneri ad reſtitutionem (niſi peccatum virtuti iuſtitiæ opponatur) ita *Sairus claui regia lib. 11. cap. 1. dub. 2. num. 1. Bannes 2.2. quæſt. 62. ar 2. dub. 2, concl.* 1. cuius ratio eſt, quia ex vno capite, inducens alterum ad peccandum, ſcandalizat proximum, & hoc ſiue alter paratus erat, ſiue non, at vero, qui proximum ſcandalizat, peccat *vt ex D. Tho. colligitur 2.2. quæſt. 43. art.* 2. ergo, &c. ex alio vero capite, obligatio reſtituendi proprie oritur ex violatione iuſtitiæ commutatiuæ, verum in caſu noſtro nulla eſt violatio iuſtitiæ commutatiuæ, cum volenti, & conſentienti nulla fit iniuria, ergo licet inducens alterum ad peccādum peccet, tamē nō tenetur illi aliquid reſtituere.

Nu. 2 Vnde qui alterum induxit ad peccādum, ſiue peccatum ſit in fieri, ſiue in facto eſſe, ſiue alter paratus erat, ſiue nō, tenetur ex lege charitatis ſcādalizator, ſi poteſt, proximum corrigere, ita auctores ſupra citati, quæ quidem opinio nō aliter probatur, quam ex communi conſenſu ſapientum, qui iudicant quodammodo iuſtum eſſe, vt qui cauſam mali dedit ſit etiam reparator illius, & hoc maiori vinculo charitatis *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 8, dub. 2. num.* 10.

Nu. 3 At vero, qui alterum metu, vel fraude induxit ad peccandum, tenetur ex iuſtitia, ipſum ſuæ reſtituere libertati, & vim, fraudemque tollere, ne ille in poſterum ſimili modo peccet. Cuius ratio eſt, quia vim inferre, vel alterum decipere falſa doctrina circa fidem v.g. mores, vel artes humanas, eſt contra iuſtitiam, nam ſicuti quis habet ius iuſtitiæ, ne lędatur in corpus, ita etiam ne in animam lędatur inuitus, ergo, &c. *ita Bannes loco ſupra citato concl. 2. fine Leſſius num.* 3.

Nu. 4 Neque dicas ſolum aliquem ad reſtitutionem ex iuſtitia teneri, quoties alterum decipit in materia iuſtitiæ, vt eſſet v.g. circa contractum, aut reſtitutionē, in alijs vero materijs, ſi alterum decipit non teneri, errorem tollere ex lege iuſtitiæ, ſed ſolum lege illius virtutis circa cuius materiam decipit, non inquam hoc dicas, quando, licet quis ſciens ſuadeat falſum in materia fidei, vel temperantiæ, peccat contra has virtutes: tamē ſi altero inuito id faciat, peccat etiam contra aliam virtutem, nempe iuſtitiā ac proinde tenetur illum in ſua libertate inducere *ita Leſſius lib. 2. cap. 8. dub.* 2.

Nu. 5 Qui vero prece, vel pretio, ſiue per dolum, vel fraudem induxerit alterum ad peccandum, non tenetur ex iuſtitia curare, vt conuertatur. Cuius ratio eſt, quia, & primo probatur de eo, qui pretio, vel prece induxit, ſine vi, & fraude, nam qui ita induxit nō abſtulit aliquid ab eo inuito, cum iſte inductus, ſciens, & prudens peccauerit, ergo non eſt ei illata iniuria, ſecundo probari poteſt generatim de omni eo, qui inductus eſt ad peccatū, etiā vi, & fraude, & ſcit ſe eſſe in peccato, & poteſt ope diuina reſurgere, & tamen nō vult, ergo cēſetur tibi dānū ſpirituale ſibi illatū cōdonare, vero nemo tenetur ad reſarciēdū dānū ubi condonatū, maneat igitur inducentem alterum ad peccatum tali modo, non teneri ex iuſtitia curare, vt ille conuertatur, licet ad hoc teneatur præ cęteris lege charitatis *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 7 & 9.*

Nu. 6 Verum vt facilius, quæ huc vſque diximus intelligantur operepretium duxi explicare quandonam ſcandalum ſit ſpeciale peccatum, ex cuius declaratione facilius deuenire poſſimus in cognitionem prapoſiti Quæſiti, & primo animaduertendum puto, ſcādalum duplex eſſe, aliud paſſiuum, aliud actiuum: paſſiuum eſt ipſa proximi ſpiritualis ruina, ſeu peccatum illud, in quod occaſione

ac-

accepta ab alterius dicto, vel facto labitur, & hoc non eſt ſpeciale peccatum, cum lapſus hic, in quodcunque peccati genus contingat, vnde ſi lapſus ſit in veniale, erit veniale, ſi vero in mortale, erit mortale, quare nec circumſtantiā aggrauantem peccatum, ſed moſtrantē peccantis infirmitatem addit.

Nu. 7 Actiuum vero eſt, dictum, vel factū minus rectum præbens ruinæ occaſionem proximo *ita D.Tho.2.2.quæſt.43. ar.2.Sanch.tom.1.ſummæ lib.1.cap.6.nu.1.* vbi aſſerit ſcandalū paſſiuum duplex etiam eſſe, quodam datum, quod ſolet etiam dici ſcandalum puſillorum, & eſt id, quod ex vero alterius actiuo ſcandalo oritur: aliud acceptum, quod ſcandalum phariſeorum dicitur, & eſt id, quod ex ſola accipiētis malitia naſcitur, illud appellat D.*Tho.2.2.quæſt.*43.*art.1.ad quartum* ſcandalum per ſe, hoc autem ſcandalum per accidens, licet *ar.*3.ſcandalum per ſe aliter appellet, quando ſcādalizans ruinam proximi directe intēdit, per accidens autem quando eam non intendit, ſed ſatisfacere ſuæ cupiditati, vel alium finem.

Nu. 8 His præmiſſis quidquid dicant alij exiſtimo, tunc eſſe peculiare ſcandali peccatum, quando quis præbet occaſionem ruinæ, eo affectu, & animo, vt alter in peccatum incidat, vnde ſi quis ſiue conſilio, ſiue ſuaſione, ſiue exemplo alium ad peccandum inducat, non eo fine, vt in peccatum incidat, non eſt ſpeciale ſcandali peccatum, ſed ſcandalum generale acceptum, & reducitur ad eam ſpeciem peccati, ad quod inducit *ita Sanch loco ſupra citato num* 3.

Nu. 9 Vndę deinde *num.*4 colligit quoties quis prauo ſuo exemplo incitat alterū ad furandum, non eo animo, vt incitatus iacturam boni ſpiritualis patiatur, furando, non committere peccatum habens ſpecialem malitiam ſcandali, ſed duplex furti peccatum, vnum proprium: ſecūdum vero alterius, ad quod ſuo exemplo incitat, & ſimiliter ſi prauo exemplo ad fornicationem incitet, erit duplicis fornicationis reus.

Nu. 10 Similiter *num.*5. colligit incitantem prauo ſuo exemplo ad furādum modo ſupradicto non teneri reſtituere, & reddit rationem, quia non eſt cauſa influēs in furtum, ac proinde directe non violat iuſtitiæ legem, neque ex contractu, vel officio impedire tenetur, quia illa praua voluntas, & intentio cum ſit tanquam quid in corde latens, non influit in furtum ab alio commiſſum *verum legite Sanch.loco ſupra citato cap.6. & 7. per totum.*

QVAERES SECVNDO.

An ad aliquam teneatur reſtitutionem, qui auocat aliquem ab ingreſſu religionis, vel ingreſſum nouitiū, aut profeſſum extrahit.

Circa primam huius Quęſiti partem reſpondeo dicendum, qui bono animo, & aliqua recta voluntate impedit volentem ingredi religionem, & eum diſſuadet, neque peccare, neque ad reſtitutionem faciendam teneri religioni, aut diſſuaſo. Cuius ratio eſt, quia ex vna parte ſupponimus aliquas eſſe iuſtas cauſas, quales ſunt, ſi parentes eſſent in magna aliqua neceſſitate: item ſi ingreſſurus eſſet debolis infirmus, itaut labores, & onera religionis ſuſtinere nō poſſet, vel ſi ob aliquod impedimentū eſſet inhabilis, vt ſi eſſet coniugatus, & ſine vxoris licentia religionem ingredi vellet, in his, & alijs ſimilibus caſibus diſſuadens volentem ingredi religionē, non peccaret, ex alia parte non teneretur reſtituere, quia non fit iniuria, neq; diſſuaſo, nam volenti, & cōſentienti nulla fit iniuria, neque religioni, quia religio nullum acquirit ius in eum, qui religionem ingredi voluit, id quod etiam dicendum eſt de nouitio *ita Sairus claui regia lib.11.cap.1.dub.4.num.27. Bannes 2.2.quæſt.62.ar.2.dub 3 concl.1. Reg. to.1.lib.10.quæſt.21.num, 306.& alij.* Nu. 1

At qui volentem ingredi religionem impedit, aut diſſuaſit, & hoc abſque dolo, & fraude modo ſupradicto, & ſi malo animo id fecerit; licet grauiſſimè peccet, tamen non tenetur ad reſtitutionē faciendam, neque diſſuaſo, neque religioni, quod peccet non ſolum probat *Sairus loco ſupra citato num.* 28. §. *Quod*, vbi aſſerit *per concilium Trid. eſſe excommunicatum ſeſſ.25.de regul.cap.*18. quam quam ſecundum opinionē *Suarij Sāch.* Nu. 2

& alio-

& aliorum apud Barb. *in Trid. ſeſſ.* 25. *ca.* 18. *num* 6 cogentes viros ad religionẽ, non ligentur cenſura huius decreti, cũ Trid. in hoc decreto loquatur de cogẽte aliquam virginem, vel viduam, volentes monaſterium ingredi, & hanc opinionem ſequitur *Leſſius lib.* 2. *cap.* 8. *dub.* 3. *num.* 12. *vbi* habet, qui nouitium ſine vi, & fraude extraxit, non teneri ex iuſtitia religioni aliquid reſtituere, etiam ſi malo animo fecerit, & grauiſſime peccarit, & probari poteſt primo nõ teneri reſtituere diſſuaſo, quia volenti, & conſẽtienti nulla fit iniuria, ſecundo, neque Monaſterio, quia Monaſterium, ſeu religio ante votorum acceptionem nullũ habet ius ad perſonas *ita etiam Sotus lib.* 4. *de iuſt. quaeſt.* 6. *ar.* 3. *colum* 6. *concl.* 2. *& alij.* id quod etiam dicendum eſt de nouitio.

Nu. 3 Ceterum licet non teneatur ex iuſtitia modo ſupradicto: tamen vt optime aſſerit. *Leſſius loco ſupra citato* §. *Dixi*: tenetur ex quadam æquitate, ſeu decentia illum hortari ad reſumendum bonum propoſitum.

Nu. 4 Qui vero per fraudem, & multo magis per vim auocat aliquem a firmo propoſito religionis, licet teneatur reſtituere volenti religionem ingredi, & illum reſtituere in ſua libertate, & fraudem aperire, & procurare; vt iterum animum religioſum concipiat, quod ſi nolit nulla alia reſtitutionis obligatio manet, tamẽ etiam tenetur ad reſtitutionem faciendam religioni, quod attinet ad primam partem huius propoſitionis patet, quia vbi datur iniuria, datur reſtitutio, deinde ſi remota vi, & detecta fraude, noluerit ingredi religionẽ, ſibi ipſi totum damnum imputatur. *ita Sairus loco ſupra cit. n.* 33. aliam vero partem noſtræ propoſitionis probat. *Leſſius loco ſupra citato num.* 15. *Aragon quaeſt.* 62. *ar.* 2. §. *Ad explicationem, & alij.*

Nu. 5 Quoties autem quis nouitium vi, aut fraude extrahit à religione, licet non teneatur ipſe ſeductor ex iuſtitia, vel alio præcepto religionem ingredi: tamen non ſolum tenetur vim tollere, & fraudem aperire, & ſuadere reditum, verũ etiam tenetur ex iuſtitia compenſare religioni damnum temporale, quod cõſequitur religioni, ſcilicet tenetur ex iuſtitia compenſari religioni, quanti ſpes illa temporalis, commodi percipiendi ex ipſius hereditate, donatione, induſtria perſonæ valebat. Cuius ratio eſt, quia infert iniuriam religioni, igitur tenetur reſarcire damnum illatum *ita Sairus claui regia lib.* 11. *cap.* 1. *dub.* 4. *nu.* 27. *concl.* 5. qui noſtram propoſitionem hoc exemplo declarat, ſi quis doctor cathedram habens honorificam, & pingue patrimonium, vel velit in religionem intrare, vel iam ſit in illa nouitius, per dolum, aut fraudem extraxerit, quis eũ à tali religione, iniuriam facit religioni, maneat igitur aſſerendum teneri ad reſtitutionem faciẽdam totius damni ſequuti, & hoc ad prudentum arbitrium, vt optime aſſerit *Sotus loco ſupra citato.*

Neque dicas religionem nullum habere ius in illo, qui vult religionem ingredi, vel in nouitio, ergo nullam eſſe reſtitutionem faciendam religioni; non inquam hoc dicas quando licet religio nullum habeat ius in huiuſmodi perſonis: tamen habet ius, ne vi, aut fraude is, qui ſtatuit ingredi, auertatur; maneat igitur, qui ita auertit, violate ius religionis, ac proinde teneri ad reſtitutionem damni conſequentis, qua parte pretio illud eſt eſtimabile. No. 6

Aduertenter dixi (ſeductorem teneri vim tollere, fraudemque aperire, & reditum ſuadere) quia ſi adhuc diſſuaſo integrum eſt redire, & noluerit religionem ingredi, probabile eſt ſeductorem non amplius teneri. Cuius ratio eſt, quia in poſterum non cenſetur cauſa damni religioni: at vero ſi non amplius ſit ei integrum redire, vt ſi interim contraxit matrimonium, tunc deceptor tenetur ad reſtitutionem quanti ſpes religionis eſtimabitur, nam in poſterum cenſetur cauſa damni. Nu. 7

Quod vero attinet ad vltimam noſtri Quæſiti partẽ dico primo, quoties quis, ſiue præcibus, ſiue vi, aut fraude profeſſum à religione extraxit, abſque controuerſia eſſe, non teneri, nec ipſum religionem ingredi, nec alium loco illius ſuſtituere. Cuius ratio eſt, quia vota religionis ſunt libera, & ſpontanea: maneat igitur neminem ratione delicti cogi poſſe ad talia emittenda *ita Sairus n.* 35. *Leſſius loco ſupra citato num.* 13. *& alij* Nu. 8

apud

apud hos hæc vera ſunt,& nulla indigent probatione.

Nu. 9 Quare quoties quis ſine vi,vel fraude profeſſum à religione extraxit , toties quouis animo id ſecerit, licet grauiter peccet,ſi malo animo extraxerit : tamẽ ad nullam reſtitutionem tenetur,neque monacho , neque religioni, & primo , quod grauiter peccet contra charitatẽ , patet ex dictis,ſecundo,quod non teneatur reſtituere monacho, etiam conſtat ex dictis,nam ipſe volens exijt, & ideo illi nulla facta eſt iniuria,tertio tãdem , quod neque reſtituere teneatur religioni patet,quia ſi monachus ſua ſponte exiret,non teneretur reſtituere religioni lucra ceſſantia,ergo neque alius perſuadens tenebitur *ita Sairus claus regia lib. 11 cap. 1.num.30. Bannes quaſt.62. ar.2. dub 3.concl. 2. Leſſius lib. 2. cap.8.dub. 3. num.16.*

Nu. 10 Si vero quis fraude,vel vi profeſſum extraxit à religione,tenetur ad reſtitutionem damni illati religioſo, & religioni *ita Sairus loco ſupra citato num.* 34. *Leſſius num.* 16.Cuius ratio eſt,quia nocens alteri cum iniuria tenetur reſarcire damnum illatum .

Ceterum aduerte quoties religioſus Nu. 11
reſtitutus eſt ſuæ libertati, fraude detecta,vel vi laxata,toties abductor non tenetur in poſterum,ſed ſolum pro eo dãno, quod datum eſt , dum vis , vel fraus durabat. Cuius ratio eſt, quia fraude detecta,ſi religioſus redire noluerit,imputatur ſibi,& eius cauſa damnum datum eſt religioni in poſterum,qui ſi noluerit laborare , & commoda monaſterij conquirere non peccat cõtra iuſtitiã, quia non tenetur ex iuſticia procurare illa emolumenta,ſed ſolum ex virtute obedientiæ *ita Leſſius loco ſupra citato num.18.Bannes,& alij.*

Quare ex hoc collige, quod ſi quis ſi- Nu. 12
ne vi,& fraude ſuadet monacho, vt non procuret commoda monaſterij , licet peccet peccato irreligioſitatis : tamen non peccat peccato iniuriæ in monaſterium , ac proinde non tenetur ad reſtitutionem religioni , & hæc de damnis in bonis ſpiritualibus quare ſit.

SECVNDA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE FACIENDA, RATIONE damni illati in bonis corporis.

EGimus in ſuperioribus de reſtitutione facienda ratione damni illati in bonis ſpiritualibus, poſtulat nunc ordo, vt agamus de reſtitutione facienda ratione damni illati in bonis corporis , verum ante omnia aduerte per damnum in bonis corporis illati intelligi leſionem, non quamcumque, ſed iniuſtam corporalis vitæ , aut organorum corporis , vel membrorum mutilationem, quare hoc aduotato .

QVAERES PRIMO.

An iniuſte occidens , aut mutilans ad aliquam teneatur reſtitutionem.

VT autem facilius procedatur in hoc Quæſito, duo mala conſide-
Nu. 1 rari poſſunt in huiuſmodi lçſionibus. Alterum eſt ipſa lçſio ſecundum ſe , ſcilicet occiſio,vel abſciſſio manus . Alterũ eſt,quod conſequitur ſcilicet expenſæ faciendæ in lucro ceſſante , dãno emergente,curationibus,chirurgis,medicis, medicinis,&c.detrahendo tamen illas, quas percuſſus alias conſumpturus erat in cibo,potu.

Verum,quod attinet ad primum dã- Nu. 2
num,varij varia dicunt,ſunt enim , qui aſſerunt pro ipſius vitæ, aut membri priuatione,deformitate,cicatrice,&c. ſi reus in iudicio non punitur,debere vitam exponere pro Republica in aliquo bello *ita Adrianus apud Dianam par.5.tract. 4.reſol 54.in.tio* quod tamen communi-

ter

Digitized by Google

ter ab alijs, & rectè reijcitur, qa hęc reſtitutio per ſe lęſo nihil prodeſt, *Sotus vero* ait ſatisfaciendum eſſe petendo veniam, vel à lęſo vel ab hæredibus *Salon* totum hoc relinquit arbitrio prudentis Confeſſarij *Sairus vero claui regia lib.* 11. *cap.*2. *dub.*3. *num.* 1. tenet, quod licet homicida nequeat reddire occiſo vitam, nec mutilato membrum abſciſſum, tamen tenetur ad aliqnam compenſationem, ſi non ad æqualitatem ſimpliciter cum vita non ſit pretio eſtimabilis, ſaltem ad æqualitatem aliquo modo, & in alio genere rerũ, ſcilicet in pecunia aut beneficijs ſpiritualibus, quam quidẽm opinionem licet ipſe aſſerat eſſe communem, & veriorem: nos tamen hanc non ſequimur.

Nu. 3 Quare his non obſtantibus ęxiſtimo pro huiuſmodi lęſionibus in foro conſcientiæ, nihil neceſſario reſtituendum eſſe, neque huiuſmodi lęſiones compẽſandas eſſe in alio genere bonorum; ſcilicet in pecunijs, honoribus, præcibus, ſacrificijs, &c. Cuius ratio eſt, quia ſi occiſor teneretur ex iuſtitia pro mutilatione, cicatrice, vita, aliquid reſtituere, ſequeretur ipſo occiſore mortuo, eius hæredes teneri ex iuſtitia recompenſare damnum vitæ, aut inintiam illatam, conſequens eſt abſurdum, cum filius v. g. qui eſt hæres occiſoris non debeat porrare iniquitatem patris: maneat igitur aſſereadum, neque occiſorem teneri ex iuſtitia in foro conſcientiæ pro mutilatione, occiſione, aliquid reſtituere *ita Bannes quaeſt.*62. *ar.*2. *dub.*4. *concl.*2. *Leſſius lib.*2. *cap.*9. *dub.*23. *nu.* 141. *Reg. tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 22. *num.* 318. *Diana loco ſupracitato* §. *Verum his, & alij complures apud hos.*

Nu. 4 Neque dicas teneri aliquem, pro vita bouis occiſi, vel pro mutilatione alicuius animalis irrationalis, aliquid reſtituere; ergo multo magis pro vita, aut mutilatione hominis, non inquam hoc dicas, quando concesſo antecedente, negamus conſequentia. Cuius ratio eſt, quia vita ſerui v.g. aut animalis, pretio eſtimatur, quod ad æqualitatem compenſari poteſt, at vero cnm vita hominis ſit multo prętioſior, & diuerſi ordinis, vt ait *Reg.* non eſt vllo pretio compenſanda, quare ex iuſtitia huiuſmodi vitæ, aut mutilationis damnum non eſt pretio compenſandum, ſed pro damno vitæ, aut pro iniuria ſolum deber fieri ſatisfatio quædam ſignis doloris, & petitione veniæ *ita Leſſius loco ſupra citato nu.* 145.

Neque homicida ex iuſtitia tenetur, Nu. 5
pro anima occiſi offerre miſſas, aut pręces *ita Diana par.* 5. *tract.* 4. *reſol.* 55. §. *Sed contra eſt vbi* citat pro hac ſententia quomplures Doctores, & præcipue *Laiman*, qui docet in foro interno decere confeſſarium, pro ſatisfatione ſactamẽtali, imponere homicidæ præces, ſacrificia, &c. animæ occiſi applicanda.

Et quamquam homicida, ſeu mutilator Nu. 6
non teneatur ex iuſtitia reſarcire damnum vitæ, aut mutilationis modo ſupradicto: tamen non negamus, teneri aliquando lege charitatis ad aliquam pecuniariam ſatisfactionem, quoties hęredes hominis occiſi ſunt panpetes, & ipſe ſine graui incommodo, eam pręſtare poteſt, & hoc forte voluit *D. Tho. qu.* 62. *de iuſt. ar.* 2. *ad primum* vbi aſſerit cũ aliquis alicui abſtulit membrum, debet ei recompenſare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, conſiderata vtriuſque perſonæ condictione, ſecundum arbitrium boni viri (Ly enim debet) idem eſt, ac decet, vt fiat maxime in foro cõſcientiæ, vbi confeſſarius poteſt obligare, imo, & aliquando debet obligare reum, vt pecunijs ſatisfiat, & hoc fere ſemper obligat charitas *ita etiam* Reg. *tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 22. *num.* 319.

Verum vt hæc res magis, ac magis e- Nu. 7
luceſcat, prætereundum non eſt, quod aſſerit *Bannes quaeſt.* 62. *ar.* 2. *dub* 4. *concl.* 3. nempe quoties prudens confeſſarius cognoſcens homicidam, vel percuſſorẽ commode poſſe, pro huiuſmodi lęſione compenſationem facere parti lęſæ, debet prudenter iniungere talem ſatisfationem, quod ſi ipſe homicida, vel percuſſor non potuerit talem ſatisfationẽ facere, non debet illam pręcipere, at vero ſi ipſe reus contendat rationabiliter, ſe nolle facere talem reſtitutionẽ, quamnis commode facere poſſit, tunc recurrendum eſt ad regulam de modo imponendi Pœnitentiam peccatorum, ſi enim ſatisfactio prudenter imponitur, & reus non profert idoneam excuſationẽ

K ad

ad non admittendam illam confeſſarius nihilhominus obliget eum, vt illam accepter, ſi autem voluerit condeſcendere cum illo, & imponere aliam ſatisfactionem pro peccato illius condignam, poterit licite facere, & abſoluere illum ſi alias appareret bene diſpoſitus *hac Bannes* atque hæc de primo damno.

Nu. 8 Vt autem ad explicationem ſecundi damni deueniamus, dico homicidam, ſeu inuaſorem, aut mutilatorem teneri reſtituere omnes expenſas curationis, & lucrum ceſſans, & damnũ emergẽs, ad arbitrium boni viri, his tamen deductis quæ occiſus, aut mutilatus conſumere ſolebat *ita Leſſius lib. 2. cap. 9. dub. 19. num. 124. Sairus claui regia lib. 11. ca. 2. dub. 1. num. 6. Bannes loco ſupra citato dub. 5 concl. 1. & alij*, qui etiam aſſerunt quoties homicida, vel mutilator moritur, antequam reſtituat, toties hæredes teneri ex eius bonis reſtituere. Cuius ratio eſt, quia hęredes ſuccedunt in locum homicidæ defuncti, & in omnia eius bona, & iura, vnde etiam in omnes eius obligationes, quibus ex iuſtitia obligantur, maneat igitur quoties homicida moritur ante reſtitutionem, toties eius hęredes teneri ad eamdem reſtitutionem.

QVAERES SECVNDO.

An homicida, vel mutilator ad ſupradictã reſtitutionem teneatur hæredibus defuncti occiſi.

Nu. 1 AD maiorem huius Quæſiti explicationem, animaduertendum eſſe puto, hæredes eſſe in duplici differentia, quidam enim sũt neceſſarij, & legitimi, qui non poſſunt in totum ab hęreditate eſcludi per teſtamentum, quales ſunt filij, parentes, & inter hos cẽſetur vxor, quia pertinet intrinſice ad ipſam familiam viri; quamuis non ſit hęres: alij vero ſunt hęredes voluntarij ipſi teſtatori, qui libere inſtituit illos in ſuo teſtamẽto, vt ſunt extranei, amici, fratres, conſanguinei (& ſi fratres, & conſanguinei ſuccedant ab inteſtato, non tamen ſunt neceſſarij hęredes, quia poſſunt repelli à teſtamento) *hac Bannes loco citato dub. 6. § tro deciſione Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 22. num. 314.* Nu. 2

Hoc igitur adnotato, verum puto homicidam, ſeu mutilatorem teneri ad reſtitutionem faciendam prædictorum incommodorum hæredibus neceſſarijs, & legitimis, ita communiter omnes doctores *Leſſius lib. 2 cap. 9. dub. 26. n. 155. Sairus claui regia lib. 11. cap. 2. dub. 5. Bannes quæſt. 62. dub. 6. concl. 1. Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 6. ar. 3 ad 3. Reg. loco ſupra citato Diana par. 5. tract. 4. reſol. 59. initio.* Cuius ratio eſt, quia hæredes ſuccedunt in iure defuncti, ac proinde tenetur occiſor ratione damni illati ſubſtentare, & alere omnes illos hęredes, quos occiſus ex iuſtitia alere tenebatur, id quod intelligendum eſt quoties filijs, aut vxor, ſeu parentes minus habent ad ſubſtentationem ſuam, quam haberent viuente patre familias: vnde probabile eſt homicidam, nihil teneri reſtituere vxori, ſi illa nullum notabile detrimentum accepit, vel ſi ęque commode poteſt nubere, quia non cenſeretur lęſa in rebus pecunia eſtimabilibus, id quod dicendum eſt de alijs hæredibus neceſſarijs. quamquam *Sanch in opuſ. apud Dianam* aſſerat contrarium dicens teneri homicidam reſtituere hæredibus etiam ſi ſint diuites, & aliunde victum habeant.

Homicidam non teneri ad reſtitutionem faciendam hæredibus non neceſſarijs, etiam ſi ſubſtentabantur ab occiſo, dum viueret, reſoluunt *Sairus loco ſupra cit. §. Alij vero Leſſius loco ſupra cit. n. 154. Bannes quæſt. 62. dub. 6. concl 2. Reg. num 314* & rationem reddunt, quia obligatio ad reſtitutionem ex iuſtitia tantũ, non ex liberalitatis defectu oritur, illud autem, quod per homicidium hæredibus non neceſſarijs aufertur, non debetur illis ex iuſtitia ſed ſolum ex liberalitate, cum non cenſerentur vna perſona cum occiſo, ſicuti cenſetur filius cũ patre, *vt habetur l. vlt. C. de impub vide Dianam par. 8. tract. 7. reſol. 39. §. Quarto* Nu. 3

Nu. 4 Quare ex hoc collige id, quod habet *Diana par. 3. tract 6. miſ. reſol. 22.* interficientem aliquem non habentem filios, aut alios cognatos intra tertium gradũ, non teneri aliquid reſtituere ratione homicidij, quia in conſcientia circa extraneos hæredes nullum damnum conſiderari poteſt, vigore cuius teneatur homi-

micida ad aliquam reſtitutionem, cum defunctus ſi adhuc viuus eſſet, non teneretur eis alimenta præſtare *vnde Sotus lib. 4. de iuſtit. quæſt. 6. ar. 3. ad tertium* plus addit nempe nec fratribus, in hoc caſu deberi aliquid in foro conſcientię, quidquid ſit in foro iudiciali, quamquã *doctiſſimus Diana par. 5. tract. 4. reſol. 59. §. Aduertendum* aſſerat iam fratrem, quã alios hæredes extraneos ſuccedere in iuribus debitorum realium, quæ defunctus habebat ante mortem, vnde expenſæ, quæ fuiſſent factæ in curatione v. g. vulneris, reſtituendæ ſunt hæredibus quibuſcunque, quia ad illas habebat ius defunctus ante mortem.

Nu. 5 Collige ſecundo, quidquid dicant *Molina apud Dianam par. 3. tract. 6. miſ. reſol. 54. & Layman apud eundem Dianã par. 5. tract. 4. reſol. 57.* homicidam neq; teneri reſtituere damnum illatum creditoribus, pro morte occiſi *ita Leſſius lib. 2 cap. 9. dub. 26. nu. 151. Salon in 2. 2. D Tho quæſt. 62. ar. 2. Diana locis citatis.* Cuius ratio eſt, quia planè per accidẽs obuenit damnum creditoribus, non enim illa actio occiſionis ex natura ſua, vel vt plurimum eſt illis damnoſa: ergo non eſt iniuria in illos, alias rationes legite apud *Leſſium* niſi tamen occiſor malitia, & intentione eum occiderit, ne creditor ſuum debitum recipiat *ita Sairus dub. 11. num. 24. Salon.*

Nu. 6 Collige tertio, homicidam non teneri reſtituere damnum, quod per accidens familiaribus, & amicis occiſi ex eius morte ſequutũ eſt. Cuius ratio eſt, quia interfectus non tenebatur ex iuſtitia illa reparare damna: ergo nec interfector cum ipſe non cenſeatur vna perſona cum interfecto: item quia alioquin teneretur alere omnes famulos eius, & & pauperes, quos ipſe ſubſtẽtabat, quod tamen non eſt vſquam receptum *ita Leſſius loco ſupra citato num. 154. §. Dico ſecundo*, qui hanc opinionem probabile vocat, quin imo *Diana par. 5. tract. 4. reſol. 56. §. Verum ego* probabiliorem nominat, qui pro hac ſententia citat quõ plures Doctores.

Nu. 7 His igitur collectis, ad nullam tenetur reſtitutionem faciendam homicida, quoties læſus (& ſi habeat filios) omnia homicidæ remittit. Cuius ratio eſt, quia hæredibus neceſſarijs, quibus facienda eſſet reſtitutio nulla fit iniuria, cum hæc ſit condonata ab occiſo *ita Leſſius loco ſupra citato num. 158. Sotus de iuſt. lib. 4. quæſt. 6. art. 3 ad quintum* Bannes *quæſt. 62. dub. 6. becanus, & alij apud Dianam par. 5. tract. 4. reſol. 58.* quamquam *Tanneruſ & alij* contrariam ſequantur ſententiam, id quod etiam dicendum eſt, quoties duo inuicem rixantes, ſe ipſos ad certamen prouocant, ita ut vterque liber ad certamẽ accedat, neuter tenetur alteri reſtituere prædicta incommoda. Cuius ratio eſt, quia ſcienti, & volenti nulla fit iniuria *ita Bannes dub. 5 concl. 2.* vbi concludit, quod ſi alter percuſſus petat coram Iudice ſatisfactionem, peccat contra iuſtitiam commutatiuam, & tenetur reſtituere, ſi quid accipit à percuſſore.

Tandem licitum eſt occidere inuaſorem cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt communiter omnes docent *vnde Diana par. 5. tract. 4. reſol. 1.* ex multorum doctorum ſententia habet, quod ſi quis ſacerdotem inuadat ſtantem in altari, & diuina celebrantem, ſacerdos poteſt intermittere officium, & ſe defendere, & ſi cum moderamine iuſto talẽ offendẽtẽ occidat, miſſam pertexere licitum erit ei, quoniam talis ſacerdos, ſic occidens, non peccat, quando vero aggreſſus dicatur occidiſſe cum moderamine inculpatæ tutelæ vide *Mol. tom. 4. tract. 3. diſp. 11. num. 5. Dianã* qui ſiue concludit hæc ſuperius dicta vera eſſe, non ſolum, vt quis ſe defendat à morte, ſed etiam à vulnere, & à quacunque alia graui iniuria: item, quod quilibet inuaſus poteſt licite occidere inuadentem ſe, etiam cum liberum illi fuga euadere, ſi tamẽ fuga eſſet illi dedecoroſa, quod non eſſet in religioſo, Clerico, & homine inferiori notæ ſed de hoc infra. Nu. 8

Vnde ſi quis prouocauerit alterum ad pugnam, & ipſe prouocatus deſcendit ad certamen ſolum ne ratione fugę reputetur infamis, cum ſit vir honoratus, toties prouocans ad ſupradictam reſtitutionem faciendam tenetur hęredibus, ſi prouocatum percuſſerit: at vero ſi prouocatus prouocantem occiderit, à reſtitutione excuſatur, patet quo ad vtramque partem, quia prouocans inu- Nu. 9

riamfacit prouocato, ergo prouocatũ occidens ad reſtiturionem tenetur, deinde prouocans volũtarie cedit iuri ſuo, ergo nulla eſt ei facienda reſtitutio, cum ipſe vltro ſe voluerit exponere tali periculo *ita* Bannes *loco ſupra citato concl. 3, Leſſius lib. 2.cap.9.dub.21.num.133.Reg. tom.1.lib.10.cap.22.num.323.& alij.*

Nu. 10 Ex his igitur manifeſte apparet, quid dicendum ad illam difficultatem. An filius vim repellendo, poſſit occidere patrem, cum moderamine inculpatę tutelæ, & licet negatiue reſpondeant aliqui inter quos eſt *Acacius Euenkelius citatus apud Dianã par.8.tract. 7. reſol.* 41. *initio*, tamen cum defenſio propriæ perſonæ cum moderamine inculpatę tutelę ſit de iure naturę affirmatiuę ſentẽtiæ ego adhęreo, & hanc ſententiam tenent, & ſequuntur *Hurtadus de iuſt. & iur.diſp.10.diff.6.Dicaſtillus de iuſt lib.2, tract.1.diſp.10.dub.2.num.30 & alij quãplures apud Dianam* §. *Sed.* Cuius ratio eſt, quia, licet leges parentibus caſtigationem moderatam, ac limitibus ſuis, veluti delineatam, ac circumſpectam concedant, vnde liberi parentibus ita caſtigantibus, ſalua conſciẽtia reſiſtere nequeunt: tamen cum parentes omnẽ exeuntes humanitatem, metam ſibi à legibus præſcriptam tranſiliunt, & liberos, ita tractant, vt nihil niſi mors eis ſit expectanda, tunc filius etiam cum parẽtis internecione periculum mortis euadere poteſt: quare *Vlricus Hunnius in collegio criminali diſp 8 num* 41. habet filiũ impune poſſe occidere patrem cũ moderamine inculpatæ tutelæ.

Nu. 11 Collige ſecundo, quamquam multi affirmẽt licere filio occidere patrem bãnitum: nihilhominus tamen probabilius exiſtimo non licere. Cuius ratio eſt, quia ob eam pręciſe cauſam non deſinit eſſe filius, neque amittit obligationem naturalem erga patrem *ita Ioa. Dicaſtillus de iuſt. & iur. lib. 2. tract. 1. diſp.* 10. *dub.1.num.15.* Quamuis nõ neget, quod ſi pater ſit noxius Reipublicæ, & communitati, neque aliud eſſet medium auertendi tale damnum, poſſe filium occidere patrem *ita etiam Hurtadus de iuſt. & iur. diſp. 11. diff. 3. Diana par.8. tract.7.reſol 42* §.*Sed hæc vbi fine* huius rei aſſignat rationem. *N*am ſicuti filius poteſt accuſare patrem de crimine hæreſis, aut læſæ Maieſtatis, & cæteris quæ vergunt in commune damnum, etiam ſi certo ſciat, inde patrem fore occidendum; ita ſi non eſſet aliud remedium auertendi damnum commune, niſi propria manu occidendo patrem proſcriptum, videtur poſſe filium eũ occidere. Nu. 11

Collige tandem tertio, non licere ſagam, ſeu maleficam occidere, ſi tollere maleficium nolit, & ſi alia via non ſuppetat *ita Dicaſtillus de iuſt. & iur. lib. 2. tractat. 1.diſp.10. Diana par.8.tract. 7. reſol. 53.initio.* Cuius ratio eſt; quia cum occiſio permiſſa ſit ad auertendum malum, quod ab altero iniuſte infertur, aliterq; auerti non poteſt, tunc tantum licebit occidere, quando per occiſionem auertitur, ſed per occiſionem ſagæ, vel maleficæ non auertitur malum; quod illa cõſeruat, non tollendo, aut deſtruendo prius maleficium; pari etiam ratione non tolletur ab illa poſt mortem: ergo mors non eſt medium ad illud maleficium tollendum. Illud tamen non negamus, licere tantum, tunc verberibus illam, & metu mortis afficere, vt tollat maleficium *ita Leſſius de iuſt. & iur.lib. 2. cap. 9 dub.8 num.* 48. quare optime concludit *Sanch tom. 1 ſumma lib 2.cap 41.nu.* 24. poſſe magum, vel maleficam à iudice cogi ad id ſignum deſtruendum. Immo tenetur ex iuſtitia illum, vel illam cogere. Cum ex officio teneatur cogere ad damna reſarcienda.

QVAERES TERTIO.

An, qui modum iuſtæ defenſionis exceſſit, reſtituere teneatur.

ET primo certum exiſtimo, quoties quis aggreſſorem, ſeu volentem priuata auctoritate mortem inferre occidit, ad neceſſariã vitę ſuę, vel alienę defẽſionẽ iuſtã, nõ teneri reſtituere dãna, exinde ſequuta. Cuius ratio eſt, quia vnicuique eſt iure naturæ permiſſum vitã ſuam, & alienam defendere aduerſus iniuſtum aggreſſorem, vnde non fit ipſi iniuria, vt occidatur *ita Reg tom.1.lib.10. cap.22. num.* 321. & hoc etiã licitum eſt occidere inuaſorem, & ſi inuaſus fuerit in culpa, vt aggrederetur ipſũ *ita Mol.* Nu. 1

apud

apud Dianam par. 5. tract. 4. reſol. 3 qui optime habet licitũ eſſe occidere inuaſorem, etiam ſi ille, qui inuaditur fuerit in culpa prius, vt alter aggrederetur ipſum. Etenim v.g. adulter ex iniuria, quã facit marito non amittit ius naturale defendẽdi propriã vitam. Præterea ipſe inuaſor iniuriam, & vim facit, etiam ſi prius fuerit laceſſitus factis, aut verbis, ergo licitum eſt vim illam, & iniuriam repellere: obſeruandũ eſt tamen, quod ſi adulter, vel laceſſitor præuidet pericula mortis futura ex actione propria, peccat certe peccato homicidij in corde ſuo, quando tale periculum præuidens; nihilhominus ſtatuit ſe in illo conſtituere. At vero poſtea in ipſo periculo poſitus non amittit ius defendendi ſe: imo vt ait *Bannes quæſt. 64 ar. 7. dub. 1 concl. 3.* tunc illi eſt maior ratio ſe defendẽdi donec doleat de peccato, quod non eſt ita facile in illo conflictu, & perturbatione animi.

Nu. 2 Quare etiam ſecundum aliquorum probabilem opinionem, licitum eſt viro honorato occidere inuaſorem, qui fuſtem, vel alapam conatur ei inferre, ſi aliter hæc ignominia vitari nequit *ita Leſſius lib 2 cap. 9 dub. 12 numer 77. Diana par. 5 tract 4. reſol 4 S. His tamen* vbi pro ſe citat quomplures Doctores Cuius ratio eſt, quia hic conatur auſeere honorem, qui merito pluris apud homines eſtimatur, quam damnum multarum pecuniarum, ergo ſi poteſt occidere ne damnum pecuniarum accipiat, vt infra dicemus, poteſt etiam ne hanc ignominiam cogatur ſubſtinere.

Nu. 3 Quod vero dictum eſt de iuſta vitæ defenſione in hac re, dicendum quoque pariter eſt de iuſta rerum defenſione, ac proinde licitum eſt occidere inuaſorẽ pro defendendis proprijs bonis, ita cõmuniter Doctores *Bannes quæſt 64. art. 7. dub. 2. Leſſius lib 2 cap. 9 dub. 11. num. 66. Diana par 5. tract. 4 reſol. 17.* Cuius ratio eſt, quia bona temporalia ſunt ad vitam ſeruandam neceſſaria; ergo ſicut licet vitam tueri, ita etiam hæc, quæ vitæ ſunt neceſſaria, non ſolum vt præciſe viuamus, ſed etiam, vt conuenienter, & honeſte viuamus, & hæc opinio non ſolum eſt vera; quo ad laicos, ſed etiam quoad clericos, quare licitum erit clericis pro defenſione rerum ſuarum inuaſorem occidere, quia iure naturæ id illis eſt conceſſum, neque iure humano illis eſt prohibitum ſub peccato *ita Leſſius n. 72. & Diana*, & idem dicendum eſt de religioſis *vti docent Leſſius, & Tanerus & alij apud* Dianam.

Quanti valoris debeat eſſe res, pro cuius defenſione interficere liceat, non bene cõſenſiunt inter ſe doctores: tamẽ breuitatis cauſa exiſtimo debere eſſe magni momenti, quia pro re minima vt optime docet *Leſſius num. 68.* non videtur conceſſum ius defenſionis cum tanto alterius malo, eſt enim valde iniquũ vt pro pomo, vel etiã vno aureo ſeruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, niſi rem furi extorqueas, poſſes conari, & ſi opus eſſet etiã occidere, tunc enim non tam rei, quam honoris eſſet defenſio, & idem dicendũ eſt licere occidere inuaſorem pro defẽſione rerum externarum proximi *ita Diana par 5. tract. 4. reſol. 10.* vbi habet hoc licere non ſolum in præſentia illius eum adiuuando, ſed etiam in illius abſentia ex præſumpta illius volũtate bona illius defendendo. Nu. 4

At vero ſi aliquis inuadatur ab altero, ſine tamen prouocatione, ſi notabiliter iuſtam moderationẽ excedat, ita ut mortifere peccat occidendo ſuum inuaſorem, tenetur tunc inuaſus omnia reſtituere damna. Cuius ratio eſt, quia licet inuaſus habeat ius vim vi repellẽdo inuaſorem occidere, tamen quoties excedit notabiliter iuſtam moderationem, toties alteri infert iniuriam, & eſt cauſa totius damni ſequuti: maneat igitur aſſerendum teneri ad omnia damna *ita Reg tom 1 lib. 10 cap. 22. numer. 323.* licet ſi in foro externo, Iudicis ſententia iuſta abſoluatur ad damnorum reſtitutionem minimè teneri in foro conſcientiæ, & hanc ſententiam docet etiam *Leſſius lib 2. cap. 9 dub. 21. num. 134 qui num. 135.* etiam docet inuaſum occidẽtem ſuum inuaſorem, non tam ſeuere teneri ad omnia damna reſarcire, quia, qui alterum inuadit, videtur ex parte admittere ius ad compenſationem dãni, cum ſibi ipſi ſit cauſa mali, alterum iniuſte inuadendo: quare ſi occidatur, vel lędatur quamuis alter notabiliter exce- Nu. 5

excedat iuſtam moderationem, ſibi ex parte debet imputare, difficillimum eſt iuſtum temperare dolorem, quare æquitas naturalis videtur poſtulare, vt non tam ſeuere, teneatur omnia damna rependere, id quod communis humani generis ſenſus approbare videtur.

Nu. 6 Qui inuaſus ab altero poteſt fugere, vel aliter declinare, & ſi id non faciat, adhibita tamen moderatione, non tenetur reſtituere ſi inuaſorem occidat. Cuius ratio eſt, quia licet peccet contra charitatem, non declinando periculũ vitæ proximi: tamen non peccauit contra iuſtitiam, quia nemo ex ſua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit ius, per quod ad fugam, aut aliud eiuſmodi inuaſus obligatur ex iuſtitia: vnde poſtquam inuaſus pugnare cępit interficiẽdo, aut vulnerando cum moderatione inculpatæ tutelæ non lędit ius alienum, ſed vtitur iure ſuo ita *Leſſius lib. 2. cap. 9. dub. 21. num. 136. Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 22. num. 324.*

Nu. 7 Aduerte tamen, quod ſi in eiuſmodi euentu contingat inuaſum occidi, aut vulnerari ab aggreſſore, hunc, aut hæredes ipſius, non obſtante, quod illo in cõflictu maiora forte damna acceperit, teneri ad integram reſtitutionem damnorum, quæ eidem inuaſo intulerit; ratio eſt, quia iniuſte illata reſarcienda sũt reſtitutione, neque cenſenda ſunt compenſari per ea, quæ inuaſus inuaſori intulerit, quia iuſte illata nullam compẽſationem requirunt ex iuſtitia *ita Mol. apud Reg. num. 324 §. Adde.*

QVÆRES QVARTO.

An ſi homicida, vel mutilator ſubſtineat pœnam à lege, vel iudice illatam, teneãtur aliquid reſtituere pro damnis inde ſequutis.

Nu. 1 ID, quod quęrimus eſt an quoties quis v.g. occidit opificem, ſua induſtria alentem familiam, & poſtea homicida ille ſuſpenditur à iudice, teneatur etiam vxori, & liberis aliquid reſtituere pro expenſis factis ante mortem occiſi, & pro alijs damnis temporalibus inde ſubſequutis.

Nu. 2 Quare vt huic Quæſito ſatisfaciamus licet rectius, & verius aliqui doceant, in rigore homicidam omnia damna ex homicidio ſequuta reſarcire teneri. Cuius ratio eſt, quia pœna infligitur à iudice, non vt damnum parti lęſæ compenſetur, ſed vt iniuria Reipublicæ, & legibus illata vindicatur, & alijs terror incutiatur; licet inquam hæc ſententia in rigore ſit verior, & communior, & illã defendunt *Gab. in 4. diſt. 15. quæſt. 15. ar. 1. notabili 2. fine Couar. lib. 2. variat. cap. 10. num. 7. circa medium, & alij* tamen contrariam ſententiam probabilem, & conſentaneam æquitati putat *Leſſius lib. 2. cap. 9. dub. 22. nu. 139.* Cuius ratio eſt, quia tunc reddit æquiualens ſcilicet vitam pro vita in eodem genere bonorũ, ergo ad nullam aliam reſtitutionem obligatur, cum pro eodem delicto duplicem pœnam pati non debeat, ſcilicet in corpore, & in bonis temporalibus *ita expreſſe Salon 2. 2. quæſt. 62. ar. 2. contr. 1. concl. 1.* quæ quidem ſentententia præſertim probabilis eſt, cum hac limitatione, vt hæredes homicidæ, quando ipſe pœnam talionis ſubſtinuit in conſcientia non teneantur quidquam ſoluere, niſi hæredes occiſi id exigant, tunc enim hæredes homicidæ videtur teneri, quia damnum iniuſte datum, non eſt per pęnam talionis reparatum *ita Leſſius* vnde bene infert *Aragon 2. 2. quæſt. 62. art. 2. §. In hoc tamen fine* vbi habet, quod quando pars lęſa vult, quod delinquens per pœnam corporalem non ſolum Reipublicæ, ſed etiam ſibi ſatisfaciat, ad nullam vlteriorem tenetur recompenſationem *vide Dianam par. 5. tract. 4. reſol. 60.*

QVAERES QVINTO.

An pro expenſis funeris, aliquid reſtituere teneatur homicida.

ORdinarie nihil pro his expenſis reſtituere tenetur, quia hę expenſę fieri debuiſſent, etiam ſi morte naturali obijſſet, dixi (ordinarie) nam non negamus aliquando teneri ad aliquam reſtitutionem, pro his expenſis, quoties ſcilicet extra patriã, vel alieno loco occiſus eſt, vbi maiores ſumptus, quam domi fieri debuerunt, quod pertinet ad Nu. 1

dam

damnum emergens *ita Leſſius lib. 2. ca. 9. dub. 24.*

Nu. 2 Aduertas autem inter nobiles, ex homicidio nullam oriri reſtitutionis obligationem, nobiles enim, & diuites ex cõmuni vſu videntur renunciaſſe, & pepercíſſe huic iuri, ideo tacite cenſentur remittere *ita Diana par. 5. tract. 4. reſol. 61.*

QVAERES SESTO.

An deflorans virginem, aliquid reſtituere teneatur.

Nu. 1 ET licet de hoc Quæſito egerimus *in decalogo diſp. 6. diff. 4. quæſt. 2.* vbi concluſimus corruptorem virginis libere conſenſientis, non teneri reſtituere, neque virgini cum ipſa volens corrumpatur, & volenti, & cõſenſienti nulla fit iniuria, neque parentibus, aut tutoribus, propter rationes ibi allatas: tamẽ quia ibi propoſuimus de hoc Quæſito hic agere, ideo tanquam certum ſupponendum eſt, quod ſi virgo omnino fuit voluntaria, vel inducens ipſa virum amatorijs blanditijs, vel inducta ſit ab ipſo, non tenetur ſtuprator ad reſtitutionem faciendam, neque virgini, neque patri: non virgini nam volenti, & conſenſienti nulla fit iniuria, neque patri, quia ipſa virgo non tenetur ad aliquam reſtitutionem patri faciendam: ergo neque ſtuprator, cum ſit cauſa minus principalis *ita Leſſius lib. 2. cap 10. dub. 2. nu. 9. Bannes quæſt. 62. ar. 2. dub. 7. concluſ. 1. Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 22. numer. 326. &* 327. & iam nos alibi.

Nu. 2 Quare quoties quis virginem deflorauit vi, aut fraude, (& ſi abſque promiſſione hoc fecerit) toties tenetur, vel eam ſibi matrimonio copulari, vel damnum reparare. Cuius ratio eſt, quia tunc damnum illatum eſt, ergo reſarciri debet, vel matrimonio, vel p aliquid aliud *ita communiter omnes, & præcipue Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 2. num. 10.* dixi (abſque promiſſione, &c.) quia ſi intercesſerit promiſſio, implenda eſt modo intra *ita etiam Reg. lib. 10. cap. 22. nu. 329.*

Nu. 3 At vero quoties virgo vi deflorata eſt, vel fallaciter inducta, quia adoleſcẽs fingebat ſe nobilem, vel diuitem toties ſi ipſa noluerit admittere matrimoniũ, poterit exigere eam pecuniam, quæ eget ad alteri libere pro ſua conditione nubendum *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 2. num. 12.*

At vero ſi corruptor virginis, non Nu. 4
adhibuerit vim, aut dolum ſed importunis præcibus, vehementibus blandicijs, & perſuaſionibus induxerit illam ad cõſenſum, quamquam aliqui affirment teneri ad reſtitutionem, quia reſpectu feminæ huiuſmodi ſollicitationes reputãtur pro violentia *ita Bannes quæſt. 62. ar. 2. dub. 7. concl. 3. Med. in ſumma lib. 1. cap. 14. & alij apud Dianam par. 2. tract. 16. miſ. 2. reſol. 48. initio* tamen contraria ſententia videtur etiam probabilis ſcilicet corruptorem virginis præcibus importunis ductæ, ordinarie non teneri ad reſtitutionem, niſi coniunctę fuerint minæ, aut metus reuerentialis, vt ſi eſſet illius dominus, aut ſuperior, aut magnæ auctoritatis, cui ipſa nihil audebat recuſare: præces enim principis, aut ſuperioris inducunt metum, dixi (ordinarie) nam poteſt eſſe aliquando, vt importunitas tanta ſit, vt ratione illius ſolius, teneatur, vt eſſet ſi præces illę importunę, violentiæ æquiualerent, & ipſa malit potius graue illud virginitatis detrimẽtum pati, quam aſſidue, tam improba ſollicitatione tentari *ita Leſſius lib. 2. ca. 10. dub. 2. num. 14. hanc etiam ſententiam docent Reg. tom. 1. lib. 10 cap. 22. nu. 326. & 327. Tannerus Turrianus apud Dianã par. 2. tract. 16. miſ. 2. reſol 48 §. Sed mihi,* qui aſſignantes rationem dicũt, præces, munuſcula, ſuaſiones aſſiduæ, modo ſupra explicato potius augent, quam minuunt voluntarium. Nec obſtat ſecundum alios, aliter conſenſuram non fuiſſe: tamen inquiunt ſponte cõſenſit, multi enim multa non facerent, niſi rogati, & tamen non ob id dicemus iniurioſe ab eis eſſe extortum.

Aduerte tamẽ, quod ſi ſtuprator vir- Nu. 5
ginis, obtineat ab ea remiſſionem damnorum, eidem ratione ſtupri illatarum tutus eſt in conſcientia, nec requiritur, vt etiam à patre ipſius obtineatur *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 2. num 9. ita etiã Valerus cum Tannero apud* Dianam *loco ſupra citato §. Limitãda* vbi etiam notat, quod nos ſupra notauimus, ſcilicet idẽ

dicen

dicendum eſſe ſi virgo ſponte conſenſerit, nihil reſtituendum eſſe parẽtibus, pro violata integritate virginali, & grauata dote, vel ſimilibus damnis, inde ſequutis *ita etiam Sotus de iuſt. lib. 4. quæſt. 7. ar. 1. ad ſecundum, & alij apud eundem Dianam.*

QVAERES SEPTIMO.

An virginis deflorator, ſi eam decepit, promiſſione coniugij, poſtea teneatur illam ducere.

Nu. 1 QVi virginem deflorauit, matrimonium promittens, vel vere, vel ex animo, vel ficte, teneri eam ducere, eſt communis Doctorũ ſentẽtia *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 3. numer. 20. Sairus claui regia lib. 11. cap. 2. num. 33. Sanch. de matr. lib. 1. d ſp. 10. nu. 3. & 4. Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 22. num. 331. & 332.* & patet, quia huiuſmodi promiſſio, facta eſt per modum contractus: quare cum virgo ex parte ſua conſenſerit in ſtuprum, quia ſtuprator promiſit ei matrimoniũ, tenetur ipſe, etiam complere, vnde non ſatis eſt eam dotare, vel largis donationibus damnum reſarcire, ſi ipſa nolit acquieſcere, patet ſecundo, quia, & ſi animo ficto cum ea per verba de præſenti cõtraxit, eo tamen fine, vt ea poteretur: tamen in hoc caſu, etiam promiſſio, facta eſt per modum contractus: maneat igitur cum virgo ex parte ſua compleuerit, teneri etiam ipſum corruptorem complere.

Nu. 2 Verum licet hæc vera ſint: tamen in aliquibus caſibus non tenetur eam ducere, ſed ſatis eſt ſi damnum aliter reſarciatur: quare primo non tenetur eam ducere, quoties deflorans eſt longe nobilior, vel opulentior, & id ipſa ſciuerit, nam tunc facile ſuſpicere poterit, ipſum ſimulate nuptias promittere *ita Sanch. loco ſupra citato §. Aduerte, quamquam Sairus claui regia lib. 11. cap. 2. num. 33.* aſſerat in praxi hoc obſeruandum eſſe: tamẽ in rigore, non eſſe verum, ac proinde in rigore teneri eam ducere, dixi (& id, ipſa ſciuerit,) quia ſi omnino ignorauerit, eſſe longe nobiliorem, aut opulentiorẽ, nec exterius habuerit vllam cauſam ſuſpicandæ fraudis, tunc tenebitur eam ducere ſi ipſa velit *ita Petrus Nau. lib. 2. cap 3. num. 444. Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 3. num. 22. Sanch. loco ſupra citato nu. 21.* alij item aſſerunt ſtupratorem, in hoc caſu teneri eam pecunia ſatisfacere, cuius rationem reddunt, quia non tenetur eam ducendam ratione promiſſionis, fuit enim ficta, & inualida, nec ratione iniuſtitiæ, & iniuriæ illatæ, quia iuſtitia non obligat ad reſtituẽdum pluſquã damnum æſtimatur, ſed damnum ablatæ dolo virginitatis, non tãti æſtimatur: ac virum nobiliorem, & notabiliter digniorem eam feminã ducere; ergo nulla ratione tenetur, & hanc ſententiam *Sanch.* vocat probabiliorem.

Quare non teneretur eam ducere, ſi ex alijs coniecturis facile deprehendi poterat, ipſum non ſincere agere, vt ſi verbis ambiguis vtatur, vel inconſtanter loquatur, aut nimijs vtatur exaggerationibus, cuius ratio eſt, quia in his caſibus facile puella aduertere poteſt, aut ſuſpicari ipſum nihil ſerio promittere *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 24.* vbi etiã aſſerit verius videri, neque teneri ad reſtitutionem damni, ſi quod ſequutum fuerit, quoties fraudem potuerit aduertere, quia non præſumitur decepta. Nu. 3

Item non tenetur eam ducere, quoties corruptor fit eius affinis, vel ſi ducit aliã per verba de prẽsẽti, vel ſi ſacros ordines ſuſcipit, vel ſi aliquod graue dãnum, vel ſcandalum ex tali matrimonio ſequatur, vel ſi parẽtes nolunt eam tradere; in his enim caſibus, ſatis eſt damnum illud pecunijs reſarcire, & licet de hoc vltimo aliqua ſit difficultas. An ſcilicet teneatur nolentibus parentibus eã traducere, & tradere, illud pecunijs reſarcire damnum: tamen non eſt diſcedendum à Doctorum ſententia, quos nos ſequimur, aſſerentium in conſcientia ad aliud non teneri, quam adimplẽdum promiſſum, vnde quandiu per ipsũ non ſteterit, quominus matrimonium ſequatur, liber eſt ab alia obligatione *ita Leſſius lib. 2. cap. 10 dub. 3. numer. 27. Sanch. lib. 1. de ſponſalibus diſp. 10. num. 9. 10. & 15.* Nu. 4

Verum, licet hic aliud exagitari poſſit Quæſitum. An ſcilicet, ſi fictus promiſſor, caſu quo tenebatur defloratam ducere, aliud iniuſte matrimoniũ inijt, Nu. 5

&

& viduus efficiatur, non dum reſtitutione facta modo ſupradicto, teneatur ad prius matrimonium. Cui Quæſito ſatiſfacimus breuiter dicendo priorem ducere teneri *ita Sanch. loco ſupra citato diſput. 49. num. 5.*

Nu. 6 Non tenetur item eam ducere, ſi femina deflorata cum alio fornicetur. Cuius ratio eſt, quia hæc eſt cauſa iuſta recedendi à veris ſponſalibus *ita Sanch. lib. 1. de ſponſalibus diſp. 10. num. 13. Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 3. num.* 28. neque verũ puto id, quod aſſerũt aliqui Doctores in hoc caſu, licet non teneatur eam ducere modo ſupra dicto, teneri tamen pecunia reſarcire damnum, quãdo vi, aut dolo eam deflorauerat. Ceterum non eſt nobis diſcedendum à ſententia *Sãch. & Leſſij* aſſerentium non teneri. Cuius ratio eſt, quia deflorans ante fornicationem, tantum tenebatur veram facere promiſſionem eam ducendo: igitur ſi culpa feminę fornicantis nõ tenetur eã ducere, ad nihil amplius tenebitur.

Nu. 7 Non tenetur eam quoque ducere, quoties femina decepit virum, dicẽdo, vel fingendo ſe eſſe virginem, id, quod etiam aſſerendum eſt, & ſi ipſa non deciperet, ſi promittẽs ficte matrimoniũ, æſtimabat eam virginem, & poſtea cõpererat nõ eſſe *ita Lopez 1. par. inſtruct. 37. fol. 190 column. 1. apud Sanch. loco ſupra citato nu. 11. ubi S. Rogabis tamen* aſſerit quoties femina non decepit virũ, teneri ſaltem virum ratione copulæ aliquid reſtituere, at vero ſi vir eſt deceptus, tunc non tenetur aliquid reſtituere, quia tantum vir tenebatur ducere, & femina ſua deceptione cauſa fuit, vt ab hac obligatione vir eximatur.

QVAERES OCTAVO.

An, qui prius votum religionis, aut caſtitatis emiſit, ſi poſtea virginem deflorauit fide data de matrimonio contrahendo animo vero, vel ficte, teneatur ad matrimonium, vel potius ad votum.

Nu. 1 PRobabile eſt habentem votum religionis, aut caſtitatis deflorantem virginem, cum promiſſione coniugij, poſſe religionem ingredi, quia in tali caſu deflorans virginem, non tenetur ratione promiſſionis, quia nulla fuit, tanquam promiſſio rei illicitæ contra votũ, neque ratione damni, quia violans virginem nuptijs non promiſſis, non tenetur eam ducere, ſed aliter ſatisfacere. Sed idem eſt non adeſſe promiſſionem, vel eam eſſe nullam, vt eſt in caſu noſtro ergo *ita Guttierrez citatus apud Dianam par. 3. tract. 4. de ſacr. reſol.* 280. qui etiam probabilem æxiſtimat hanc ſententiam: vnde in reſponſione ad argumenta fine concludit. Igitur dicendum eſt tam hanc, quam eius contrariam ſẽtentiam, eſſe ſatis probabilem: quare ſi quis habens votum religionis deflorauerit virginem cum promiſſione coniugij, poteſt vel tale contrahere matrimonium, vel religionem ingredi.

His tamen non obſtantibus, magis mihi placet teneri eam ducere. Cuius ratio eſt, quia votum non obligat rebus notabiliter mutatis, in caſu autem noſtro notabiliſſima eſt mutatio, cum teneatur ratione iuſtitiæ reſarcire damnũ grauiſſimũ proximi, & cõfirmatur qa ex hoc, quod deflorator feminam ducat, non abſoluitur à voto, ſed tantum voti exequutio ad tempus differtur: maneat igitur ſufficientem eſſe cauſam, tam vrgentem per quam teneatur eam ducere *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub 4. numer. 32. Sanch. lib. 1. de ſponſalibus diſp. 45. nu. 3.* Nu. 2

Verum limitanda eſt hæc ſententia (ſi femina votum ignorauit) nam ſi noſſet eum habere votum caſtitatis, aut religionis, tunc non poſſet vrgere cõtra virum, vt ipſam ducat, ceterum, neque tenetur aliter compenſare *ita Leſſius num. 33.* Nu. 3

Vnde optime *Baſilius Põtius de matr. lib. 6. cap. 12. num. 9. apud* Dianam *par. 3. tract. 4. de ſacr reſol. 203. §. Notandum eſt* aduertit probabile eſſe, quod ſi talis tenebatur voto religionis, teneri quidem contrahere, ſed ante conſumationem debere ad religionem tranſire, ratio probabilitatis eſt, quia poteſt commode vtrique obligationi ſatisfacere, iuſtitiæ contrahendo; voto autem tranſeundo ad religionem, cum ergo commode poteſt vtrique ſatisfacere, non eſt cur dicamus obligationem voti religionis, aut ceſſare, aut diff[illegible] *ita Pontius.* Nu. 4

L Ac

Nu. 5 Ac proinde licet probabilior ſit ſententia eorum, qui aſſerunt habentem votum religionis, ſeu caſtitatis mortaliter peccare contrahendo matrimoniū, animo ingrediendæ religionis, antequā conſumet matrimonium, cū faciat grauem iniuriam alteri coniugi, nam cogetur eius expectare profeſſionem *ita Sanch. lib. 1. de ſponſalib. num. 43. nu. 7. & 10. Diana par. 3. tract. 4. de ſacr. reſol.* 281. tamen contraria ſententia probabilis eſt, & talem vocat *Sanch. num. 6. & 11. fine*, quia nulla infertur iniuria alteri, ſi religionem ante conſumationem matrimonij ingrediatur, & contractus vtrinque æqualis eſt, id enim alteri licet, ergo, *ita Calderus apud Dianam*.

Nu. 6 Et idem dicendum puto, non poſſe religionem ingredi eum, qui ſponſalia init, & ſub ea ſpe virginem deflorauit, ſed teneri eam ducere, & ratio eſt, quia moraliter loquendo non poteſt aliter iniuria reſarciri *ita quomplures apud Sanch. loco ſupra citato diſp* 44. *num.* 3. & idem dicendum cenſeo, & ſi copula non ſit ſequuta, quando notabilis famæ iactura ſequitur *ita Sanch. num. 4. Leſſius lib. 2. cap. 10. dub 4 num.* 35. idem etiam aſſerendum eſt, quando eſſet vidua honeſtæ, ac bonæ famæ, & non infimæ ſortis, & notabilis infamia ipſi ſequeretur: tādē idem prorſus dicendum eſt, ſi promiſſio ficta ſit, nam in caſibus, in quibus fictus promiſſor tenetur puellam ducere, nequit religionem ingredi *ita Sanch. loco ſupra citato num. 5. & 6. vbi num. 7.* concludit in his caſibus non ſatisfacere promittentem, ſi cōtracto matrimonio, & non conſumato religionem ingrediatur, quia eo matrimonio non reſarcitur iniuria virginitatis, & famæ, quamquā contrarium aſſerat *Baſilius Pontius loco ſupra citato*, atque hæc de virginis deflorante: verum antequam aliam aggrediamur difficultatem, quærendum eſt prius, ad quid teneatur adulter, quare.

QVAERES NONO.

An adulter aliquid reſtituere teneatur marito adulteræ, ratione iniuriæ.

Nu. 1 ET primo tanquam certum ſupponimus, quoties partus ex adulterio non eſt ſequutus, toties adulter non tenetur pro iniuria aliquid reſarcire marito adulteræ: Cuius ratio eſt, quia ſi iniuria ſeparetur ab omni damno, ei ex iuſtitia non debetur, niſi ſatisfactio per ſigna doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quando iniuria ignoratur, at vero ſi maritus ſciat ſe affectum eſſe tali iniuria, & cupit ſatisfactionem ad illam, adulter tenetur aliàs minime *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 5. num. 36. vbi num.* 37. ait non teneri adulterum ſatisfactionem pecuniariam pro iniuria præſtare (niſi eam exigat.)

At vero ſi partus ex adulterio ſequutus ſit, & adulter moraliter non ſit certus, prolem eſſe ſuam, tunc ad nullam damni compenſationem tenetur, & ratio eſt, quia in dubio melior eſt condictio poſſidentis, ergo cum adulter dubius ſit; an proles ſua ſit ad nullam reſtitutionem tenetur *ita Leſſius lib. 2. cap. 10. dub. 6. num.* 39. vbi inter alia aduertit tunc aliquid dici moraliter certum, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur, probabile: quare dum alter habet probabilitatem, & probabilem rationem dubitandi de contrario, an ſcilicet proles ſit ſua, toties moraliter non eſt certus, ac proinde ad nullam tenetur reſtitutionem, propter rationem ſupradictam. Nu. 2

Adulter vero ſi certo cognoſcat prolem eſſe ſuam, itaut nullam habeat iuſtam rationem dubitandi, ſaltem reſtituere tenetur ea impenſa, in alimenta prolis, à tertio anno ætatis, & deinceps quandiu parens tenetur filium alere. Cuius ratio eſt, quia pater à tertio anno tenetur filium alere, & deinceps donec poteſt ſibi prouidere de alimentis: à partu autem ad tertium annum incluſiue tenetur mater *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 42. Nu. 3

Verum licet hæc vera ſint; difficultas tamen eſt de reſtitutione hereditatis, quam adulterinus tanquam vnus ex legitimis prolibus acquirit, an ſcilicet adulter teneatur ad reſtitutionem illius partis hereditatis, quam pater putatiuus tradit puellæ ſpuriæ, credens eſſe eam propriam filiam, ad hanc difficultatem reſpondet *Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 7. ar.* 2. & ſi adulter agnoſcat eſſe ſuam prolē, Nu. 4

non

non teneri tamen ad reſtitutionem dā-
norum legitimis filijs, modo ipſe non
fuerit auctor ſuppoſitionis, & ratio eſt,
quia horum damnorum ſola adultera
eſt cauſa, quia ipſa filium adulterinum
ſuppoſuit, tanquam filium legitimum,
cum tamen adulter non ſupponat, ſed
ſolum tacendo permittat, vt filius adul-
terinus ſupponatur, & hanc opinionē
probabilem vocat *Diana par. 2. tract. 17.
miſ. 3. reſol. 55. §. Verum Dominicus Sotus,
& hāc Soti ſententiam ait* Leſſius *lib. 2. ca.
10. dub. 6. num. 43. §. Quidam* docent ſi-
ne non eſſe improbabilem.

His tamen non obſtantibus, cōtraria
Nu. 5 ſententia eſt probabilior: quare conclu-
dimus, adulterum teneri etiam ad reſti-
tutionem, hereditatis perceptæ ab a-
dulterino. Cuius ratio eſt, quia adulter
vere eſt cauſa ſuppoſitionis, nam hoc
ipſo quo facit naſci prolem ex aliena v-
xore, ſupponit illam marito eius, tan-
quam eſſet ipſius vera proles, nam id
ſufficit vt cenſeatur proles mariti, & cō-
ſequenter, vt ſupponatur marito tāquā
ſua, ergo eſt cauſa ſuppoſitionis, & con-
ſequēter dāni, quod ſequitur *ita Leſſius
loco ſupra citato num. 46 §. Verum contra-
ria ſententia.*

QVAERES DECIMO.

*An adultera ratione partus ſequuti ex a-
dulterio, aliquid reſtituere teneatur.*

DVo in hoc Quæſito certa ſunt, quo
rum primum eſt quoties adultera
Nu. 1 habet dotem, aut alia bona propria, ea-
demque libera, quibus damnum com-
penſare poteſt vero hæredi, toties non
teneri ſe infamari, ſed ſatis eſſe ſi alia
via reſtitutionem faciat. Secundum cer
tum eſt, quoties non habet vnde reſti-
tuat, toties non teneri prodere ſuum cri
men marito, aut proli, ſi nihil prodeſſe
ſperatur, qui non tenentur ei credere: at
vero ſi credit ſe reuelando profuturum,
& id fieri poteſt, ſine aliquo detrimēto,
aut vitæ, aut famæ conſtantiſſimum eſt
teneri; at ſi id fieri nequit ſine periculo
vitæ, aut famæ, non teneri crimen ſuū
pateſacere *ita inter alios Leſſius lib. 2. ca.
10. dub. 7. per totum Sotus lib. 4. de iuſt. qu.
7. ar. 2. columna 9. verſ. dubium autem*, &
quamquam aliqui Doctores aſſerant, nō
teneri crimen ſuum pateſacere cum
vitæ periculo, teneri tamen cum peri-
culo famæ: non eſt tamen diſceden-
dum à ſententia *Leſſij loco ſupra citato n.
57. & Soti* nempe quoties mulier eſt ho
neſtæ cōditionis, & quæ pro tali paſſim
habetur, toties non teneri, at vero ſi ſu-
ſpecta ſit, vel adeò vilis, vt ipſius fama
prudentum iudicio parui ſit pretij, toties
detegere ſe teneri.

Quod ſi Quæras tandem, an adultera Nu. 2
teneatur pecunias per adulterium ac-
quiſitas reſtituere marito, reſpondent
nonnulli coniugatas omne pretium per
adulterium acquiſitum, debere reddere
marito, ac ſi aliter laborando illud ac-
quiſiuiſſent: volunt tamen occultè eſſe
reddendum, vt propriæ famæ conſula-
tur, & alia mala vitentur (niſi tamen ta-
le pretium acceperint ab his, qui pote-
ſtatem alienandi non habent, vt religi-
oſi, filij familias &c.) cuius rationem red
dunt, quia maritus eſt dominus corpo-
ris vxoris ſuæ, quo ad actus coniugales
*ita quamplures apud Dianam par. 2. reſol.
17. miſ. 3. reſol 7. initio* tamen contraria
ſententia probabilior eſt quam tenent
*Megala Bonac. apud eundem Dianam §.
Et licet*, & hęc ſatis dicta ſint circa reſti-
tutionem faciendam ratione damni il-
lati in bonis corporis, quare ſit.

TERTIA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE FACIENDA RATIONE damni illati in bonis externis.

AD *vltimum tandem genus bonorum peruenimus, quæ communiter ab omnibus bona externa, ſeu bona fortunæ appellari ſolent: verum cum*

L 2 inter

inter bona externa, ex vna parte numerentur fama, & honor: ex alia vero parte res aliæ externæ, diuitiæ, res familiares, & res aliæ vtiles, ac neceſſariæ, quibus vita humana vt cunque conſeruatur, & ſubſtentatur: item fama, & honor pretioſiſſima ſint alijs rebus externis, inde eſt, vt nos acturi ſimus prius de fama, & honoris reſtitutione, quam de aliarum rerum externarum reſtitutione, quare vt à reſtitutione famæ incipiamus.

QVAERES PRIMO.

An qui proximum infamauit, teneatur cum periculo vitæ ad reſtitutionem famæ.

Nu. 1 ANtequam huic Quæſito ſatisfaciamus, animaduertendum eſt, quænam ſit diſtinctio inter famam, & honorem: deffiniunt autem iuriſperiti famã, eſſe illeſæ dignitatis ſtatum, legibus, & moribus comprobatum vt colligitur *ex l. cognitionum 5. ff. de extraord. cogn.* ſed hic tantum bona fama deſcribitur. In genere autem ſic deſcribi debet, fama eſt multorum æſtimatio de vita, & moribus alterius: ſermo etiam de hiſce, & rumor, fama dici ſolet nempe à fando, potiſſimum autem conſiſtit in ipſa opinione, & iudicio interno, quæ duplex eſt bona, & mala, conſiſtit autem bona fama in opinione virtutis, & ſapiẽtiæ, ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & ſimilium; honor autem nihil eſt aliud quam teſtificatio quædam excellentiæ alterius, vt docet D. Tho *2. 2. quæſt. 103. art 1.*

Nu. 2 Vt autem ad Quæſitum reſpondeamus, & quod attinet ad primam huius Quæſiti partem, qui proximum infamauit, auferendo famam iniuſte, & inique prout, prohibetur in octauo decalogi præcepto, tenetur reſtituere illi famã. Cuius ratio eſt, quia, qui lędit proximũ in aliquo bono contra iuſtitiam, tenetur reſtituere in quantum poteſt in eodem genere boni, ſed fama eſt maximũ bonum hominis, maneat igitur lędentẽ proximum in fama debere illam reſtituere, ita communiter Doctores *Bannes 2. 2 quæſt 62. ar. 2. dub. 8. concl. 1. vnde aliqui Doctores apud Dianam par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 29. initio* docent teneri, etiam ſi opus ſit iurare, ſe falſum dixiſſe, & hoc etiam habet *Tannerus 2. 2. D. Th. diſp. 4 quæſt. 6. dub. 6. num.* 141. dicens, qui falſo dicendo alterum infamauit, teneri (ſi alia via commodiori fama reſtitui non poſſit) fateri falſitatem, & cũ id ſcienter fecit, ac ſi opus ſit iutamẽto retractationem ſuam confirmare.

At vero *Philippus Faber de reſtit. in 4. ſentent. diſt. 15 quæſt. 3. diſp. 53 cap. 1. nu.* 32. putat ſolum ſufficere ad reſtitutionẽ famæ in conſcientia, quod diffamans ſe retractet ſerio corã illis, apud quos proximum diffamauit abſque iuramento, & multo magis, abſq; teſtibus, & alijs ſũptibus ad faciendum vt hij, qui ex cauſa detractionis malam opinionem conceperunt, illam deponant. Nu. 3

Quare qui certus eſt famam alicuius lęſiſſe, dubitat vero an integre ſatisfecerit, tenetur iterum ſatisfacere vſque dum ſibi liqueat de ſatisfactione ſibi poſſibili, quia certus de damno illato, & dubius de ſatisfatione, non conſtituit æqualitatem *ita Sanctus in ſelect. diſp. 43. n. 21. vbi num.* 22. habet per nullum tempus licere differre famæ reſtitutionẽ, cum adeſt opportunitas reſtituendi. Nu. 4

Et eſt adeo vera hæc concluſio, itaut videatur de fide, cum ſequatur ex altera præmiſſa de fide, ſcilicet bonum nomen, & famam præferri diuitijs, cum igitur reſtitutio pecuniæ iniuſtæ ablatæ, neceſſaria ſit ad ſalutem modo ſupra dicto, quanto magis reſtitutio famę, quę præſtantior eſt, & cuius ablatio maius damnum infert, quam damnum diuitiarum *ita Sairus claui regia lib. 11. cap. 3. dub. 1. num. 11.* Nu. 5

Quod vero attinet ad ſecundã Quæſiti partem. Dico quoties ex infamia, quam aliquis intulit, non euenit proximo damnum in bonis ſpiritualibus, aut in vita ſpirituali, toties non teneri cum vitæ periculo, famam illi proximo reſtituere. Cuius ratio eſt, quia iuſtitia commutatiua ſolum poſtulat, vt fiat reſtitu- Nu. 6

tio

tio in bonis,in quibus iniuſte alterum læſiſti,ſcilicet,vt vitam exponas pro vita proximi,(ſi eam in periculo per iniuriam conieciſti) famam pro ſama,pecuniam pro pecunia,quia per illam fit æqualitas: quare ſi hæc æqualitas fieri nequit,ſine iactura boni ſpiritualis, cenſetur impoſſibilis: maneat igitur aſſerendum in tali caſu non teneri cum vitæ periculo famam reſtituere *ita Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 15. num. 86. qui pro ſe citat Gae. Petrum Nau.*

Nu. 7 At vero quoties ex falſa infamia imminet periculum vitę vni,vel pluribus, vel aliquod graue damnum, toties infamator tenetur,etiam cum periculo vitæ,illud reſarcire damnum. Cuius ratio eſt,quia non ſolum tenetur ratione infamiæ,ſed ratione damni, quod ex ea ſequitur,ita communiter Doctores *Leſſius loco ſupra citato num.69.*

QVAERES SECVNDO.

An nequiens infamator reſtituere famam, teneatur illam pecunia compenſare.

Nu. 1 NEgatiue reſpondendum eſt. Cuius ratio eſt,quia iuſtitia commutatiua ſolum poſtulat,vt reſtituatur,quod ablatum eſt,vel eius loco, quod communi hominum æſtimatione eſt æquiualens: verum in caſu noſtro ex vna parte nequit famam reſtituere, vt ſupponimus,ex alia vero parte, pecunia ex communi hominum æſtimatione, non eſt, quid æquiualens famæ; maneat igitur dicendum ad nihil teneri, & confir. hijſdem rationibus, quibus ſupra probauimus,pro vita ablata,non eſſe neceſſario faciendam reſtitutionem pecuniariam, *ita Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 16. nu. 92. qui pro ſe citat* Sil. *verb. detractio qu. 4. cap. 2. & alios Diana par. 3. tract. 5. reſol. 30. §. Notandum eſt primo.*

Nu. 2 Cęterum aduerte, teneri ex iuſtitia numerare pecuniam infamatorem, quaties per iudicem ratione infamiæ illatæ condemnatus eſt ad pecuniariam ſatisfactionem *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 96.*

Nu. 3 Aduertas,quod,qui ſe mutuo infamauerunt poſſunt vti compenſatione; dũmodo infamia non ſit inæqualis, & non oriretur ſcandalum,vel ſi vnus velit famam reddere alteri, tunc etiam alter tenetur ipſi reſtituere, & tandem compẽſatio non poteſt fieri reddendo maledictum pro maledicto *ita Diana par. 3. tractat. 5. reſol 30. §. Notandum eſt ſecundo.*

QVAERES TERTIO.

An ſi ſama alia via reconciliata ſit, teneatur infamator eam reſtituere.

QVidquid dicant alij; breuiter aſſerendum puto, quoties v. g falſo infamatus ab aliquo ſuis optimis factis, vel virorum grauium teſtimonio, vel probitate vitæ ab infamia ſe liberauit, toties infamator non tenetur ad reſtitutionẽ famæ. Cuius ratio eſt,quia poſtquam alter perfecte famam ſuam recuperauit,non amplius patitur damnum, aut inæqualitatem,ergo non tenetur ei famam reſtituere. Nu. 1

Item reſtituta eſt fama,ſicuti ſi dominus recuperauerit,vel ſua,vel aliorum opera equum;qui fur ſuſtulit, tunc fur non tenetur ad reſtitutionem equi,alioquin dominus bis eãdem rem acciperet *ita Sairus claui regia lib. 11. cap. 3. dub. 2. Bannes 2. 2. quæſt. 62. ar. 2 dub. 8. concl. 4. Leſſius lib 2. cap. 11. dub. 17.* vbi aſſerit pro illa infamia,quam infamatus medio tempore,vſque ad illam recuperatã ſubijt,licet nulla debeatur reſtitutio, modo ſupradicto(niſi tamen ratione infamiæ illatæ impeditus ſit,v.g. à cõſequutione alicuius beneficij, vel officij, &c. quia tunc teneretur infamator reſarcire tale damnum)tamen deberi aliquam ſatisfactionem,nempe obſtendendo habere dolorem,petendo veniam, &c. modo etiam ſupra dicto. Nu. 2

Ex his collige,quod ſi quis v.g alterũ de concubinatu infamauit,& alter ita ſe pugnat, vt non amplius adhibeatur infamatori fides,infamator tunc liber extitit à reſtitutione famæ,ſicuti ſi quis dixerit de aliquo capto ab Inquiſitoribus, illum fuiſſe hęreticũ, aut de fide ſuſpectum, ſi poſtea conſtet illum perfecte eſſe purgatum,& fama publica, & iudicis ſententia declaratum eſt, catholicũ eſſe,& ab omni ſuſpectione liberum,tũc infamator non tenetur illi famam reſtituere. Nu. 3

QVAE.

QVAERES QVARTO.

An ſi infamia, propter temporis diuturnitatem obliuioni data eſt, teneatur infamator ad illam reſtituẽdam.

Nu. 1 RESpondeo dicendum, etiam breuiter, quod ſi aliquod exiſtat dubium, declarandum eſſe in fauorem innocentis, teneri ſcilicet eam reſtituere, etiam poſt viginti annos, ſi periculum eſt, ne aliquando illa infamia reuiuiſcat *ita Bannes quæſt.62.ar.2.dub* 8. *concl.* 4. *vbi concl. vltima* habet, quod ſi poſtquã aliquis infamauit inique proximum, & ipſe proximus aliàs publice infametur de eodem crimine, non tenebitur prior infamator reſtituere famam illius: quãuis tenebitur ad omnia damna, quæ infamatus paſſus eſt, propter infamiã medio illo tempore, ante publicam infamiam *vide Leſſium lib.2.cap.11.dub.*18.

QVAERES QVINTO.

An iniquus infamator, teneatur omnia reſarcire damna, ex ſequuta infamia.

Nu. 1 ABſque dubio certum eſt, quoties, quis alicuius famam leſit imponẽdo illi falſum crimen, toties teneri integre reſtituere omnia damna inde ſequuta, ex tali infamia. Cuius ratio eſt, quia vere eſt cauſa iniuſta illorum dãnorũ: eſt concluſio vera ſi intelligatur de dãnis, quæ inferuntur ratione iniquæ infamiæ, bonis iam acquiſitis, vti nos intelligimus: at vero ſi intelligatur de bono acquirendo, noſtra propoſitio ſic ſuperius prolata, non eſt vera, quia qui alterum inique infamauit ratione cuius infamiæ impeditus eſt à conſequutione beneficij, vel officij, tunc infamator non tenetur integre reſtituere omnia hæc damna, ſed tenetur ad arbitrium boni viri reſtituere, quanti ſpes illa obtinendi valebat *ita Leſſius lib.2.cap.11.dub.19.nu.* 102. *&* 103. *Sairus claui regia lib.11.ca.3.dub 3 num.*18.§. *At vero.* Cuius ratio eſt, quia id, quod eſt in ſpe minus valet, quam quod eſt actu: ergo non eſt integre reſarciendum damnum, quod illatũ eſt in bonis quærendis, ſicuti eſt damnũ illatum in bonis actu acquiſitis, quæ quidem doctrina applicanda eſt hijs, quæ diximus modo ſupra *Quæſito tertio ver. Niſi tamen.*

Quoties quis alterum infamauit, re-
uelando eius crimen verum, ſed occul- Nu. 2
tum, toties licet omnes concedant ad reſtitutionem teneri, ſi aliquod ſequutũ ſit damnum: tamen ſi nullum ſit damnum ſequutum, probabile eſt ad nihil teneri diffamatorem, quam laudare eũ, quem prius diffamauerat, nec amplius de illa re coram illis apud quos eum diffamauit loqui, & hic modus ſuauis eſt, & illũ facile Pœnitentes obſeruabũt *ita Sotus. Gae. Villal. & alij apud Dianam par.3.tract.5.miſ.reſol.*30. *initio.*

Verum aliqua eſt inter Doctores dif Nu. 3
ficultas, an integre reſtituere teneatur, vel ſaltem partem ad arbitrium boni viri, nam inter alios eſt *Sotus lib.4. de iuſt. quæſt.6.ar.3.ad 4.verſ. ſecundo modo*, qui aſſerit huiuſmodi infamatorem, non teneri ad integre compẽſandum damnũ, ſed ad partem dumtaxat arbitrio boni viri, quia non tenetur ſicuti ille, qui per mendacium proximum infamauit, quæ quidem ſententia licet probabilis ſit, tamen probabilior mihi videtur ſententia eorum, qui affirmant eum, qui alterũ infamauit reuelando crimen verum, ſed occultum, teneri ad reſtitutionem in integrum damnum illatum in bonis iam acquiſitis: at vero in bonis acquirendis teneri damnum reſarcire in partem, ad arbitriũ boni viri modo ſupradicto *ita Sairus claui regia lib.11.cap.3.dub.3.num.*19. *Nau in manuali cap.18.nu.* 45. *verſ. Addo Sexto Leſſius lib.2.cap.11.dub.19. num.*104. Cuius ratio eſt, quia vere eſt cauſa huius damni: ergo illud ſatisfacere tenetur.

QVAERES SESTO.

Quommodo fama eſt reſtituenda.

ET primo certum ſupponimus, qui Nu. 1
falſo aliquem infamauit imponẽdo, & diſſeminando crimen falſum teneri adhibere omnem induſtriam, vt falſa illa opinio animis hominum eximatur: vnde ſecundum aliquorum opinionem, tenetur illis ſignificare ſe deceptum

fuiſ-

fuiſſe, aut falſum dixiſſe, aut etiam mẽtitum eſſe: quin imo adhibito aliquando iuramento, ſi aliter nõ putentur crediturí, & rei grauitas id poſtulet. Cuius ratio eſt, quia adhiberi debet efficax reuocatio *ita Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 20. num. 106. ita etiam ex parte Saitus claui regia lib. 11. cap. 3. dub. 4. Sotus de iuſt. qu. 6. ar. 3. columna 17. verſ. de quo ſtatim* vbi etiã aſſerit aliquando teneri adhibere teſtes, quibus moſtret ſe falſum dixiſſe, quoties ſcilicet auditores, ne iuranti quidem credere velint.

Nu. 2 Et hanc ſententiam confirmat etiam *Leſſius loco ſupra citato num.* 107. vbi aduertit, quod ſi auditores noluerint iurãti credere, fieri poſſe, vt ille, qui crimẽ falſum diſſeminauit, teneatur teſtibus confirmare, ſe falſum dixiſſe, & præſertim ſi id ſine magno incommodo ſuo facere poſſit, tunc enim vel charitas ad id obligat: imo etiam interdum iuſtitia, vt eſſet ſi alij haberent aliquas probabiles cauſas, ſuſpicandi illum non ex animo, ſed pretio inductum reuocare, cuius rationem reddit, quia iuſtitia obligat, vt efficaciter reuocet, ſcilicet vt auditores merito poſſint, & debeant tibi credere, nec habeant occaſionem ſuſpicandi, quod ille rem ficte gerat, quamquam hoc raro accidat: tandem ſi auditores nullam habentes probabilem rationẽ, noluerint illi, ſiue iuranti, ſiue teſtes adhibenti, fidem habere, ad nihil amplius illum obligari *ita Leſſius.*

Nu. 3 Quoties quis crimen occultum alterius manifeſtauit, licet poſſit varijs modis famam reſtituere, quos legite apud Doctores: tamen ſi noluerit aliquẽ modum aſſignatum à Doctoribus ſequi, tenetur infamatum laudare, & honorifice de eo loqui, vbi datur occaſio modo ſupradicto *ita Sotus lib. 4. de iuſt. quaſt 6. ar. 3. ad 4. Leſſius loco ſupra citato num.* 110. *§ Quarto, & alij apud ipſum vbi nu.* 111. aſſerit quoties quis apud tres, vel quattuor v.g. alterum infamauit, & aduertit probabiliter, quod illi alijs narraturi erant, tunc non ſolum tenetur infamator reuocare apud eos, apud quos proximum infamauit, ſed etiam apud alios, quibus ille non dixit, ſecus autem ſi putauit omnino rem tacitam fore.

Nu. 4 Verum circa hoc vltimum contrariũ docet *Philippus Faber apud Dianam par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 34.* qui ſic aſſerit dubitant alij, an ſufficiat retractare impoſitionem criminis coram his tantum, apud quos ille diffamauit, an etiam apud alios, quibus ille audientes retulerunt, aliqui aſſerunt: ſed hæc opinio eſt irrationabilis, cum enim verba ex ore prolata in infinitum creſcant, eſt impoſſibile diffamatorẽ poſſe ſe retractare apud omnes, ad quos talis diffamatio perueniet. Proinde *Alenſis* innuit ſufficere vt ſe retractet coram his, apud quos ipſe detraxit *ita Faber,* quam quidem ſentẽtiam ſine metu amplectendam eſſe putat *Diana loco ſupra citato § Sed ego* in caſu, quo occultum crimen manifeſtum ſit, viro vno timoratæ conſcientiæ.

Verum, an, qui occultum crimen, ſine iuſta cauſa manifeſtet vno, vel duobus viris prudentibus, quos ſcit non euulgaturos, peccet mortaliter, circa quod quidem Quæſitum *Sotus de iuſt. lib. 7. quaſt. 10. ar. 2 concl. 4. Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 11 num. 70 & alij* affirmatiuam ſententiam docent: tamen contrariam ſententiam tenent Gae. *Nau. Graſſius, & alij apud Dianam par. 3 tractat. 5. miſ. reſol. 33. §. His tamẽ.* Cuius ratio eſt, quia hic non lędit famam notabiliter, cum reuelet occultum delictum apud vnum, vel duos, qui non ſunt alijs reuelaturi, ergo non peccat mortaliter, & ſicuti non eſt fama vnò dicente, ita non erit infamia, niſi pluribus dicatur, & hãc ſententiam probabilem vocat *Diana ſicut & nos.* Nu. 5

Iterum difficultas eſt, an peccet mortaliter, qui narrat peccata alterius audita, & expreſsè aſſerit, ſe nihil certo ſcire, ſed tantum recenſere, quæ audiuit. Nu. 6

Ad hanc difficultatem reſpondent *Sotus* Nau. *Villa. & alij apud Dianã par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 28. initio* affirmatiue; his non obſtantibus, licet hæc opinio ſit probabilior, & amplectenda: tamen cõtraria eſt probabilis, & illam docent *Tannerus,* Gae. *Sotus, & alij apud Dianã* §. *His tamen,* & reddunt rationem, quia damnificatio famæ in tali caſu, non tantum eſt dicentium, quam credentium; quam quidem ſententiam, docet etiam nouiſſime *Philippus Faber de reſt. in 4. ſent. diſt. 15. quaſt. 3. diſp. 53. cap. 1 nu. 29.* Nu. 7

vbi

vbi concludit niſi ergo,qui ſic narrat ad dat aliquam maiorem certitudinem, quam ſit, quæ ex communi relatione habetur,non tenetur ad reſtitutionem, etiam ſi ſiniſtra opinio,non tam generetur ex relatione,quam ex leuitate audientium,vel infirmitate,aut malitia.

QVAERES SEPTIMO.

An defuncto reſtituenda ſit fama.

Nu. 1 AFfirmatiue reſpondet *Leſſius, & optime lib.2.cap.11.dub.21.nu.114.* quia fama eſt bonum, quod homo etiã poſt mortem cẽſetur poſſidere, per hãc enim viuit quodammodo in memoria hominum: vnde maxime ſolent homines appetere famam poſt mortem, quaſi per hanc conſequantur quandam immortalitatem, *hæc Leſſius*, & hanc opinionem confirmat *Sancius in ſelectis diſp. 4.num 6.ex ſententia* Nau.*lib.2. de reſtit. cap.4.num 216.Zerol. in praxi pœnit. fol.* 479.aſſerentes tam viuos, quam defunctos ius habere ad famæ ſuæ conſeruationem.

QVAERES OCTAVO.

An famã reſtituere teneatur ille, qui bona fide putans eſſe verum, & publicum narrauit, & infamauit proximum, eius manifeſtando crimen.

Nu. 1 VBi cognoueris errorem, teneris ad famæ reſtitutionem,& ſi id feceris cauſa fraternæ correptionis. Cuius ratio eſt,quia licet id ſine culpa feceris, tamen dediſti damnum iniuſtum in fama alterius: vnde ex hoc ſequitur, nõ teneris ad illam reſtituendam,cum graui tuo incommodo,& cum propria tua infamia,vel magno damno fortunarũ, cum ſine culpa eam abſtuleris *ita Leſſius lib.2.cap.11.dub 22.nu.115.& 116.* & ex hoc etiam patet diſcrimen inter eum,qui infamauit alterum cum culpa iniuſtitiæ,& eum qui ſine culpa, nam ille tenetur famam reſtituere etiam cum detrimento famæ ſuæ modo ſupradicto, hic autem non tenetur cum notabili damno, ſed ſolum cum modico, vti prudentia, & charitas dictabit.

Nu. 2 Vnde qui alterum infamauit ſine culpa,& ſi ex tali infamia,infamatus patiatur aliquid damni, quia ſcilicet impeditur ab officio,vel beneficio, &c. non tenetur infamator ad reſtitutionem huius damni ſequuti,ſi id accidat antequam infamator cognouerit errorem *ita etiã Leſſius lib.2.cap.11.dub.22.numer.117.* cuius ratio eſt,quia non eſt cauſa huius damni,niſi quatenus eſt cauſa infamiæ, ex qua hoc damnum eſt ſequutum; eſt autem cauſa infamiæ ſine culpa: maneat igitur etiam ſine culpa eſſe cauſam huius damni.

Nu. 3 Et licet non videatur eſſe improbabilis ſententia eorum, qui aſſerunt non teneri ad reſtitutionem huius damni ſequuti, ex tali infamatione eum,qui ante quam damnum ſequatur ex tali infamatione,agnoſcit ſuum errorem,& reuocando,quæ dixit, poteſt damnum auertere,tamen iure noſtro cõcedimus, nihilominus teneri ex iuſtitia ad talem reſtitutionem,cum errorem ſuum cognouerit,& abſque notabili incommodo ſuo id auertere poſſit *ita Leſſius lib. 2.cap.11.dub.22.num.118.* vbi habet eũ qui ſic infamauit,lege iuſtitiæ teneri ad reſtitutionem famæ,cum errorem ſuũ deprehenderit, ſi abſque notabili incõmodo ſuo poſſit.

QVAERES NONO.

Quænam cauſæ excuſent famæ reſtitutionem.

Nu. 1 DAri aliquas cauſas, quæ reſtitutionem famæ excuſant certum eſt, quarum eſt Prima condonatio facta ab eo,cuius infamia non redundat in alios, de qua agit *Leſſius lib.2.cap.11.dub.24.* Secunda compenſatio infamiæ (niſi tamen facta ſit animo vindictæ) de qua agit etiam *Leſſius dub. 25. Diana par. 3. tract.5.miſ.reſol.30.§.Notandum eſt ſecũdo* vbi cum alijs docet,qui ſe mutuo infamauerunt poſſe vti compenſatione, dummodo infamia non ſit inæqualis, &c. *Sancius in ſelectis diſput.43.num.23.* vbi habet quod ſi lędens famam alicuius tantundem eſt lęſus ab eo, quem lęſit,reſtituere non tenetur,quia tunc cõ-

pen-

penſatione receptę iniuriæ adæqualitatem reducta eſt, iniuria alteri facta. Tertia ſi fama alia ratione iam recuperata fit, de qua agit *Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 17.* ex his igitur vnã hic explicabimus cauſam, excuſantem famæ reſtitutionẽ, quãdo alias legi poſsũt apud Doctores.

Nu. 2 Eſt autem inter alias excuſantes cauſas reſtitutionis famæ, illa de qua agit etiam *Sairus claui regia lib. 11. cap. 3. num. 24. §. Secunda eſt*, quæ talis eſt, quoties infamator eſſet tantæ dignitatis, aut inter eius famam, & famam alterius eſſet maximus exceſſus, & inęqualitas, vt ſi Prælatus, vel vir illuſtris, aut Rex infamauerunt vaſſallum, ſubditum, aut virum plebeum, tunc non tenentur cum iactura ſuorum nominum reſtituere famã ſubdito, dicendo ſe eſſe mentitum, ſed ſufficit, vt illum laudet, in eo genere virtutis, vbi infamauit, vel poteſt pecunia, vel alia ſimili re ad arbitrium boni viri ſatisfaçere *ita Sairus loco ſupra citato Leſſius lib 2. cap. 11. dub. 26. num.* 138. atque hæc ſatis dicta ſufficerent, de reſtitutione famæ, ſed antequam ad reſtitutionẽ honoris aggrediamur.

Nu. 3 Animaduertendum eſt, quod habet *Sancius in ſelectis diſp.* 43. *num.* 24. nempe dubitans aliquem fuiſſe in aliquo oppido, publica auctoritate infamatum, quia plurimis affirmantibus, fuiſſe v. g. flagellatum diſſentiunt alij, teoebitur ad famæ reſtitutionem, ſi in alio oppido, in quo non erat infamia, illum diffamaſſet: vnde ſi certus eſſet de infamia, peccabit ſic infamans contra charitatẽ, quia eſto infamis auctoritate publica, ius non habeat ex iuſtitia ad ſuæ famæ conſeruationem, cum illud, quod iure iuſtitiæ amittitur, iuſtitiæ iure conſeruari non debeat, habet tamẽ ius ex charitate, quod damnum in fama à priuata perſona non inferatur, quæ quidem ſententia eſt contra *Tol. lib. 5. cap. 65. num.* 3. qui putat non tantum contra charitatẽ, ſed contra iuſtitiam quoque peccaturũ infamantem proximum ſuum, in vno loco de crimine, de quo per iudicis ſententiam fuit, in altero diffamatus.

Nu. 4 Aduerte, quod ſi non per iudicis ſẽtentiam fuerit aliquis infamia notatus, ſed per notorietatem facti; opinatur tũc *Sancius loco ſupra citato num.* 27. contra iuſtitiam peccaturum, detegentem facinus illis, ad quorum notitiam non perueniret, his igitur adnotatis.

QVAERES DECIMO.

An ad reſtitutionem honoris, aliquis teneatur.

Nu. 1 AD maiorem huius Quæſiti explicationem, notandum eſt honorẽ proprie lędi poſſe contumelijs, irriſione ſannis, alapa inflicta, de quibus fuſe egimus in decalogo, vbi explicauimus cõtumeliam eſſe iniuriam quamdam, qua quis alicui honorem aufert, deducendo in notitiam eius, vel aliorum aliquod, ex quo ille dehonoratur, vbi etiam diximus irriſionem eſſe illam, per quam proximus rubore, & erubiſcentia afficitur, & priuatur exinde quiete, pace, lętitia, ſerenitate conſcientiæ, ſed de his legite, quæ ibi.

Nu. 2 Quare, qui iniuſte alterius honorem lęſit tenetur ad reſtitutionem, ſeu ſatisfactionem, ſiue id publice coram alijs, ſiue priuatim fecerit coram illo ſolo, ita expreſsè *Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 27. Sairus claui regia lib. 11. cap. 8. num.* 9. cuius ratio eſt, quia fecit veram iniuriam cõtra iuſtitiam commutatiuam, ergo tenetur ad reſtitutionem, ſeu ſatisfactionẽ.

Nu. 3 Ac proinde, qui omittit honorem debitum ſuperioribus, aut ęqualibus, licet non peccet contra iuſtitiam commutatiuam, peccat tamen contra virtutem obſeruantiæ: vnde per ſe non obligat ad reſtitutionem, quia aliud eſt non honorare, aliud contumeliam irrogare, dixi (*per ſe*) nam ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omiſſioni coniuncta eſt, poteſt eſſe vt obligeris, vt eſſet ſi alijs honorãtib⁹ Epiſcopum prætereuntem, tu illum, ſine vllo honoris ſigno, imprudenter aſpicias *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 142.

QVAERES VNDECIMO.

Quomodo reſtitutio facienda eſt, pro læſione honoris.

Nu. 1 REſtitui poteſt honor, honorifica ſalutatione, aut amicitia, qui quidẽ

modus fere ſufficit Prælatis, & Superioribus erga inferiores,& viris nobilibus, erga plebeos. Secundo adhibendo ad menſam, dando locum honorificatum, qui modus ſæpe ſufficit, etiam inter eos qui ſunt paris conditionis. Tertio petẽdo veniam, qui modus eſt efficaciſſim⁹, quo debent vti inferiores erga ſuperiores,& ſæpe etiam æquales inter ſe ita *Leſſius lib. 2. cap. 11. dub. 27.* atque hęc ſatis dicta ſint de reſtitutione famæ, & honoris: verum vt ad reſtitutionem aliarum rerum externarum deueniamus ſit.

QVARTA DIFFICVLTAS

DE RESTITVTIONE RERVM EXTERNARVM, præter famæ, & honoris reſtitutionem.

Conſideratis his omnibus, quæ ad famam, & honorem ſpectant, ſupereſt vt de alijs rebus externis diſſeramus, & primo de reſtitutione damnorum, quæ inferuntur per venationem, piſcationem, & aucupium: Verum, vt quomodius hæc res intelligatur.

QVAERES PRIMO.

Qualiter dominium acquiratur, vel amittatur in feris.

Nu. 1 ANte omnia animaduertendum eſſe puto, animalium ratione carẽtium, quædam naturali indole eſſe manſueta, vt ſunt oues, boues, equi, gallinæ domeſticæ, anates domeſticæ, alia eſſe fera, ſeu ſilueſtria, & horum; alia vſu ſũt manſuefacta, vt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, pauones, columbæ domeſticæ; alia retinent indolem ſilueſtrem *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 6. numer. 28. Sairus clauiregia lib. 11. cap. 8. dub. 1. nu. 1. Mol. de iuſt. tract. 2. diſp 41. initio.*

Nu. 2 . Hoc igitur adnotato vt à manſuetis omnino animalibus incipiamus. Dico animalia natura manſueta, & domeſtica, etiam ſi aliquando longe aberrent, non licere ea capere *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 28. §. *Nunc Sairus loco ſupra citato num.* 1. *Mol. loco ſupra citato* §. *Vt vero, & alij* id quod confirmari poteſt *ex inſtit. de rerum diuiſ.* §. *Gallinarũ* vbi habetur furtum committere eum, qui hæc animalia cum effugerint detinet, & hoc etiam aſſerendum eſt, & ſi capta ſint à lupo, vel à vulpe, qui ea exemerit reſtituere debet, quidquid de illis ſuperfuerit. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi animalia cũ natura ſua ſint domeſtica, & manſueta, nunquam acquirunt libertatem, quare eorum dominiũ ſemper eſt apud dominum, quamquã, qui ea extraxerit ex ore lupi, aut vulpis, iure poſſit à domino pretium ſui laboris, ac induſtriæ exigere, quatenus vtiliter negotium illius egit *ita Mol.*

Nu. 3 Animalia vero fera, ſeu ſilueſtra, quę vſu ſunt manſuefacta, ſi abire, & redire ſolent, vt ſunt colũbæ ad columbariũ, non licet ea occupare. Cuius ratio eſt, quia quandiu egrediuntur, & certis tẽporibus redire ſolent, tandiu ſunt dominorum *ita Mol. loco ſupra citato* §. *Earum vero, & confirmatur ex inſtit.* 5. §. *Pauonũ, ita etiam Sairus loco ſupra citato numer.* 4. *Leſſius loco ſupra citato* § *Dico ſecũdo,* qui etiam aſſerunt, quod ſi huiuſmodi animalia amittant conſuetudinem redeũdi, licere ea occupare, & fieri primo occupantis, cuius ratio eſt, quia tunc cenſentur ſe recepiſſe in naturalem poteſtatem, & non amplius eſſe in poteſtate prioris domini; tunc autem cenſentur amiſiſſe conſuetudinem redeundi, & fieri conſequenter primo occupantis, ſi bis aufugiant, & non impedita diebus, & horis conſuetis non rediant *ita Nau. cap. 17. num. 128. Sil. uerb. inuentum qu.* 12.

Nu. 4 Verum circa hoc aſſerendum eſſe puto, quod habent *Sairus, & Leſſius loco ſupra citato*, ſcilicet prudentis arbitrio defi-

definiendum eſſe, quando cenſeantur
conſuetudinem redeundi deſeruiſſe, nã
regula à *Nau. & Sil ſupra citata* licet ve-
rificetur de columbis, quæ v.g. aggre-
gantur columbis alterius columbarij, &
conſuetudinem redeundi deſierunt, &
ſecundum *Molinam* de apibus, quæ in
noſtris aluiaribus commorantur. Quod
ſi examen totum ex noſtro aluiario cõ
uolet, dominium illius retinemus, quã
diu eſt in noſtro conſpectu, difficiliſque
non eſt illius conſecutio, & comprehẽ
ſio. ſtatim vero, ac diſparet, difficiliſue
eſt illius comprehenſio, dominium illi-
us amittimus. Noua autem examina,
quæ certis temporibus, ex aluiaribus e-
grediuntur, eius ſunt, cuius erat examẽ,
à quo ſunt progenita, tamen de alijs ani
malibus, aliquando non verificatur,
quia & ſi aliqua animalia manſuefacta
non longe vagentur in ſilua, ſed in locis
vicinis, & ſuburbanis commorentur,
aut per alias domus diſcurrant, & ſi per
octo, aut quindecim dies, aut per lon-
gius tempus non redeant, non cenſen-
tur manſuetudinem, & conſuetudinem
redeundi amiſiſſe, nam licet falcones v.
g. viſum, & cuſtodiam dominorum au-
fugerint, non tamen conſuetudinem re-
deundi amittunt, quare ſi poſt aliquot
dies non redeant, & cognoſcãtur cuius
domini ſint, reduci debent ad proprium
dominum, & hanc regulam, etiam lau-
dat *Mol. loco ſupra citato* §. *Quod vero vbi
fine* concludit quia tamen huiuſmodi
animalia, nempe falcones, ſemel à ſue-
facta raro conſuetudinem reuertendi
ad manum amittunt, in dubioque præ-
ſumendum eſt, eam non amiſiſſe, quæ-
rendi ſunt proprij domini, illiſque ſunt
reſtituendi; maneat igitur aſſerendum
in hoc ſtandum eſſe arbitrio prudentis.

Nu. 5 Animalia autem omnino fera, & ſil-
ueſtra, quæ non ſunt manſuefacta, nec a-
bire, nec redire ſolent, ſi poteſtatem do
mini euaſerint, & in libertatem natu-
ralem ſe vindicauerint, vbicunque re-
perta fuerint, fiunt primo capientis. Cu-
ius ratio eſt, quia tunc nullius ſunt, & cõ
ſequenter cenſentur eſſe primo occu-
pantis *ita Leſſius lib. 2 cap. 5. dub. 6. num.
31. Sairus num. 3. & alij.*

Nu. 6 Tunc autem cenſentur naturalem li-
bertatẽ conſequi, quando ita cuſtodiã
euadunt, vt oculos domini, aut cuſto-
dientis fugiant, vel eſto ſint in conſpec-
tu domi: tamen difficile comprehendi
poſſunt, vt ſunt v.g. aues, apes, modo ſu-
pradicto; at vero ſi facile comprehendi
poſſunt non cenſentur eſſe extra domi-
nium *ita etiam Leſſius num 32. vbi* §. *Ad
uertendum* ait in his omnibus habendã
eſſe conſuetudinem locorum, & prouin-
ciarum, ſecundum quam determinan-
dum deinde eſt.

QVAERES SECVNDO.

An licite prohiberi poſſit, venatio, & piſcatio.

PRohibere poſſunt Principes vena- Nu. 1
tionem, aut piſcationem, vti aſſerit
*Mol. tract. 2. de iuſt. diſp. 43. §. Solet vero
in communem vtilitatem*, & primo certis
quibuſdam anni temporibus, in quibus
feræ grauidæ ſunt, ſuoſque filios procre-
ant, deinde certis quibuſdam inſtrumẽ-
tis, quibus plurimi capiuntur piſces mi-
nutiſſimi, idque ne ea ratione valde
feræ minuantur, & cibus Reipublicæ ne
ceſſarius deficiat. Hac eadem ratione
ſolet merito prohiberi, ne nimis tempo-
re lepores, cuniculi, perdices, columbę
capiantur. Prohiberi etiam ſolet, ne ho
mines piſcentur, mittendo in flumina,
& paludes eas res, quibus tũ piſces mo-
riuntur, tum aquæ etiam inficiuntur *ita
etiam Vaſq. in opuſ. de reſtit. cap. 5. §. 2.
dub. 2. §. Sed verius.*

Secundo ſi id fiat ex conſenſu popu- Nu. 2
li, ſiue gratis, ſiue per aliquem contrac-
tum præſtito quia populus poteſt cede-
re iure ſuo *ita Vaſq. loco ſupra citato* §. *Ter
tio prohiberi.*

Tertio ſi id iudicetur neceſſarium, ad Nu. 3
ſubſtinenda onera Reipublicæ, vt inde
conſletur maxima vis pecuniæ officio,
& adminiſtrationi Principis neceſſaria
*ita Leſſius lib 2. cap. 5. dub. 7. num. 34. Sai-
rus claui regia lib. 11. cap. 9. dub.* 2. hęc ve
ra ſunt.

Difficultas vero eſt an prohiberi poſ-
ſit venatio, & piſcatio abſque populi cõ- Nu. 4
ſenſu ob ſolam Principis recreationem;
vt autem huic Quæſito ſatisfaciamus.
Reſpondendum puto licet nequeant
Principes ob ſolam recreationem, ſibi

ius venandi, in omnibus locis publicis reſeruare, cum hoc ſit nimis inhumanũ (niſi forte eam ob cauſam remittant aliquid de tributis ſibi debitis, vel aliter compenſent) tamen poſſunt ob ſolam recreationem abſque conſenſu populi, huiuſmodi ius venandi ſibi reſeruare, in quibuſdam locis publicis. Cuius ratio eſt, quia ſicuti Principes pro Republica laborant, ita poſſunt aliqua loca communia ſibi reſeruare *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 7. num. 35. Sairus loco ſupra citato Diana par. 3 tract. 6. miſ. reſol. 18. qui citat Sotum de iuſt. lib. 4. quæſt. 6. ar. 4.* qui eamdẽ facultatem alijs dominis inferioribus non concedit.

Nu. 5 Tamen non ſolum ſupremos Principes, ſed etiam Magnates ob prædictas cauſas, poſſe licitè ſibi ius venandi, in quibuſdam locis publicis, reſeruare modo ſupradicto, ſed reſtrictius quam principem ſupremum vt habet conſuetudo, tenet *Ioa. Valerus apud Dianam loco ſupra citato §. Sed ego* ita etiam *Villalob.* quin imo poſſe huiuſmodi ius quibuſdam perſonis de Republica bene meritis, attribuere, cæteris excluſis (niſi tamẽ notabile incommodum communitatis ſequeretur), reſoluit *Leſſius loco ſupra citato num. 36. vbi §. Notandum ſecundo* aſſerit poſſe huiuſmodi ius acquiri, etiam conſuetudine legitime præſcripta, non ſolum reſpectu Regis, ſed etiam aliorũ, quia conſuetudo habet vim legis, priuilegij (niſi tamen talis conſuetudo malo titulo, vel tiranice eſſet vſurpata)

Nu. 6 Principes autem, qui tale ius ſibi reſeruant, tenentur ad cauenda damna, quæ feræ multiplicatæ poſſent agris vicinorum inferre *vnde Vaſq. opuſ. de reſt. cap. 5. §. 2 dub. 3 ver. Tertio mihi,* ait, quod quando tanta eſt animalium multitudo, quod vix poſſunt damna illata iuſto pretio taxari, aut ſolui, & reſtitui, & cũ magno detrimento, & ſubditorum occupatione, nequeunt animalia hæc fugari ex Satis, vineis, & prędijs, neq; occidi, tũc tenetur dominus etiam ſi ſit Rex cingere muro nemus ipſum, vel multitudinẽ minuere, ita vt deinceps facile ſit agricolis ſua prædia defendere, quare ſi huiuſmodi animalia [illegible]num vicinis infeſtãt, tenentur Princi[illegible]s ad reſtitutionem *ita Sairus claui regia lib. 11. cap. 9. dub. 2. num. 12. Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 7. nu. 35.* Cuius ratio eſt, quia dant cauſam damni, quod per feras multiplicatas infertur (niſi tamen ex conſenſu Reipublicæ, & eorum, qui poſſidẽt agros vicinos, hoc ius haberent) tunc enim non tenerentur, neque ad cauenda damna, neq; ad reſtitutionem, quia illi videntur cedere iuri ſuo, in quo quidem caſu Princeps diſſimulare deberet cum eo, qui feram ſegetes vaſtantem in agro ſuo occideret, nam ille vtitur iure, naturalis defenſionis, quo populus ſe priuari voluiſſe non cenſetur.

Verum aduerte, quod ſi in terra hoſtili à Principe occupata tale ius in aliquo ſaltu inſtituatur, antequam agri vicini diuidantur, tunc agri illi tranſeunt cum hoc onere ad ſuos poſſeſſores, quare in hoc caſu non teneretur Princeps, neque ad cauenda damna, neque ad reſtitutionem *ita Leſſius loco ſupra citato.* Nu. 7

Iterũ circa hoc aduerte, quod habet *Nau. cap. 17. num. 125.* non ſatis eſſe Principes, ſi dicant ſe velle ſarcire damna, quæ inferrentur à multiplicatis feris, ſed etiam debere cauere, quãtum opus eſt, ne inferantur: vnde *Leſſius loco ſupra citato num. 37.* putat non peccare mortifere Principem, ſi vere paratus eſſet totum damnum abſque mora compenſare, & diligenter de eo ſubinde inquireret, quia non inferret notabilem iniuriam, quamquam in praxi deinde concludat hoc tarum eſſe. Nu. 8

Aduertas etiam, quod habet *Sairus loco ſupra citato num. 12.* teneri etiam Principes non ſolum reſarcire damna illata à feris multiplicatis, verum etiam teneri ſatisfacere laboribus, & expenſis extraordinarijs, quoties ſubditi nequeunt ſine graui periculo labore, & expenſis defẽdere poſſeſſiones, prata, ſegetes, vineas ſuas, die, noctuque in illis cuſtodiendis inuigilant. Nu. 9

Quare, qui iniuſte prohibet alium à venatione, piſcatione, aucupio, licet nõ teneatur ad reſtitutionem animalium, quæ capta adhuc nõ ſunt, tenetur tamẽ ad reſtitutionem probabilis lucri, quod ille deductis expenſis, & laboribus facturus erat *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 7. num. 38.*

An tandem licitum ſit habere colũ-
baria

baria, & ratio dubitandi eſſe poteſt, quia
maximè nocent Satis, pręcipue tempo-
re ſementis, reſpondet *Vaſq. in o-
puſ. de reſt. cap. 5. §. 2. dub. 4.* in hac re cer-
ti eſſe apud auctores, quod ſi dominus
columbarij cibaria præbet, quibus pro
maiori parte alantur columbæ, tunc eſ-
ſe licitum, vel ſi eſt circa columbarium
magna domini poſſeſſio, in qua vt pluri
mum illæ columbæ paſcantur vel ſi ille
paratus eſt damna reſarcire reuera lici-
tum eſſe, ſic enim eſt in vtilitatem oppi-
di, non tamen eſt cum iniuria proximi,
ſi tamen non ſequatur ex illis notabile
damnum, omnes fatentur, quod licitum
eſt habere columbaria: verum legite
Vaſq.

QVAERES TERTIO.

An quis venari poſſit in prædio alieno.

Nu. 1 IN hoc Quæſito certum eſt apud om-
nes, quod ſi feræ nullius ſint quo ad
dominium, quia nunquam apprehenſæ,
etiam ſi quis contra legis prohibitionē
animalia capiat, non tenetur reſtituere
*ita Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 5. §. 2. dub. 6.
initio* quare qui venatur feras, aut volu-
cres in montibus patentibus, & non cir
cumſpectis cuiuſcunque ſint huiuſmodi
montes, non tenetur reſtituere (niſi ta-
men damnum aliquod inferat) id, quod
etiam dicendum eſt de piſcatione in
fluminibus patentibus, & cōmunibus.
Cuius ratio eſt, quia feræ illæ, aut piſces
exiſtentes illis in locis gaudent ſua na-
turali libertate, & conſequenter, & ſi flu
mina, & montes alicui donentur, aut ap-
plicentur æxiſtimandū eſt rationabili-
ter, quod non eſt illi translatum domi-
nium ita exactum, & perfectum, vt nul-
lus poſſit venationem, & piſcationem e-
xercere, ſe ſubijciendo pœnis ſtatutis
pro conſeruatione piſcium, & ferarum
*ita Sairus claui regia lib. 11. cap. 9. dub. 16.
num. 17. Bannes quaſt. 62. ar. 3. dub. vlt.
concl. 1. Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 8. nu. 39.
Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 5. §. 2. dub. 6. nu.*
25. vbi habet, quod licet grauis ſiat iniu
ria domino fundi, ſi contra eius volun-
tatem venator ingrediatur, adhuc ipſo
prohibente, non tenetur reſtituere ani-
malia ibi capata, quia licet venatio vt
ſic, ſit prohibita tamen animalia illa nō
ſunt domini fundi, ſed communia, & i-
deo fiunt apprehendentis.

Et licet, qui venatur in montibus ſu-
pradictis modo dicto, (& ſi magnam fa- Nu. 2
ciat deuaſtationem ferarum, non tenea-
tur ipſa animalia reſtituere.) Difficultas
eſt tamen, an teneatur ad aliquod dam-
num, quia ſcilicet damnificat ſæpiſſime
ius aliorum, ſolent enim loca hæc aliqui
bus locari pecunia, vnde fit illis iniuſti-
tia, tum etiam, quia ſic impediuntur a-
lij à iure ſuo piſcandi, vel venandi; impe
diens autem aliquem à iure, quod ha-
bet tenetur damnum reſarcire, ob quā
rationem aliqui affirmant huiuſmodi
piſcatores, aut venatores teneri reſtitu-
ere non totam prædam, ſed damnum,
quod paſſus eſt dominus, vel conduc-
tor.

Tamen non obſtante ratione hac. Di
cendum puto ad nullam reſtitutionem Nu. 3
teneri, qui in ſimilibus locis capiunt a-
nimalia. Cuius ratio eſt, quia conductor
fundi, vel dominus illius, non habet ius
ad illa animalia, vt propria, ſed vt com-
munia, quæ ita ipſis communia ſunt ſe-
cundum ius gentium, vt etiam commu
nia maneant cuiucunque capienti: ma-
neat ergo dicendum, qui illa capit non
damnificare dominum fundi, nec loci,
nec damnificare impedientem etiam
à conſequutione ſui iuris, quia dominus
fundi, vel conductor ſolum hoc habet,
quod impune poſſit venari, non tamen
ex hoc amplius ius habet ad animalia,
ſeu piſces capiēdos, quam alius, ſed ius,
quod habet eſt aduenandum, & eſt hoc
ſpeciale, ſed ex eo, quod alius accipiat
animalia, quæ ille erat accepturus, non
impedit iniuſte capturam animalium,
ſicut non facit iniuriam, qui venationē
exercens non prohibitam, animalia ca-
pit, quæ alius capturus erat *ita optime
Vaſq. in opuſ. de reſtit. cap. 5. §. 2. dub. 7. §.
mihi.*

Neque dicas, quod vtrique eſt licita
venatio, in caſu autem noſtro non eſt li Nu. 4
cita, nam reſpondet *Vaſq.* parum refer-
re eſſe illicitam venationem huic, qui
in alieno agro venatur. Ex hoc enim
non tollitur ius gentium, quod res illæ
ſint communes, & fiant appropriantis,
in quo non videtur fieri iniuſtitia alicui,
ſed

ſed eſt inobedientia legis, cum ergo dominus fundi non habeat ius ad rem, ad huc ad illa animalia, ſed tantum ius ad venationem, & ius appropriandi illa, ſi poſſit, non dicitur impedire alium, qui capit ea, etiam contra legis prohibitionem, quia lex non dedit ius domino fundi ad animalia illa, cum adhuc maneant communia, ſed ius conceſſit, vt licite illa capere poſſit, toto illo ambitu: ille autē, qui prius venatur, & præripit animalia, non impedit ius ibi venandi, quia dominum quo ad hoc liberum relinquit, ſed impedit conſequutionem, & capturam huius, & illius animalis illa præripiendo; & quia adhæc animalia non habet dominus fundi plus iuris, quam alius extranens, non dum namque habet ius ad rem, ſed communia ſunt, ideo non peccat contra ipſum is, qui illa præoccupat animalia, peccaret ſi impediret venationem, vel mēdacijs, vel fraude, vel vi, vel ruptione retium, & occiſione canū, &c. ipſum auocando à venatione, & in hoc caſu teneretur ad reſtitutionem damni tanti, quanti ille ſua venatione cōſequuturus foret, prohibet enim ius ad venationem, & ſimiliter eadem ratione non tenetur iſte venator reſtituere conductori fundi, ſicut neque domino, quia ille non aliud ius habet, quam dominus habebat, & idem de piſcatura per omnia dicendum eſt.

Nu. 5 Quare optime mihi videtur docuiſſe *Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 9 num. 43. §. Aduerte tamē* vbi habet, quod ſi quis aquas inficeret, vnde contingeret, magnam vim piſcium mori, vel alio modo graue damnum inferre, & teneri ad reſtitutionem Reipublicæ, quæ habebat ius piſcandi, quatenus cenſetur illud ius grauiter læſiſſe, & ſpem lucri, & oblectationes eripuiſſe, ipſa tamen animalia non tenetur reſtituere, ſed ſolum quantum illa ſpes, ſeu ius venandi cenſebatur valere.

Nu. 6 Illud tamen non negamus, qui venatur, aut piſcatur modo ſupradicto damnum inferens, ſternendo ſegetes, excutiendo grana, lædendo vineas, diſſipando ſepes, & ſimilia teneri ad reſtitutionem *ita Leſſius lib 2. cap. 5. dub. 8. num. 40. Sairus claui regia lib. 11. cap. 9. dub. 16 num. 19. Sil. verb. venatio Ang. eodem ver. Gae. in ſumma eodem verb. & alij*, at vero ſi huiuſmodi damna ſint modica, & ex tali venatione aliqua adſeratur commoditas domino, cuius eſt ager, in quo patratum eſt damnum, quia ſcilicet venator ſua auctoritate rebus illius conſulit, auertendo v. g. milites, aut ab alijs incōmodis tutando, itaut merito videri poſſint illa damna condonata, tunc non tenetur ad reſtitutionē *ita etiam Leſſius num 41.* & hæc de animalibus, quæ nulli appropriata ſunt, quid vero dicendum de animalibus exiſtentibus intra nemora circumuallata infra, quare.

QVAERES QVARTO.

Quodnam peccatum committat, & an ad reſtitutionem teneatur is, qui contra iuſtam prohibitionem venatur, aut piſcatur.

VErum ante omnia animaduertendum eſt id, quod ſupra tetigimus, Nu. 1
ſcilicet poſſe Principes iuſtis de cauſis venationem, aut piſcationem prohibere, & præcipere *vt ex Couar. apud Leſſiū lib. 2. cap. 5. dub 9. initio* quattuor rationibus, quarum prima eſt ratione ſtatus perſonæ, & ita prohibetur clericis, & multo magis monachis, & præſertim ea venatio, quæ fit magno ſtrepitu canum, & armorum: vnde videtur frequentatio talium venationum eſſe peccatum mortale, vt colligi poteſt *ex conſilio Aulertano*, vbi ſi Epiſcopi frequentes ſint in huiuſmodi venationibus, iubentur ſuſpēdi à cōmunione tribus menſibus, præſbiteri duobus, & diaconi ab officio. Quieta vero venatio cum retibus laqueis, & paucis canibus, modo raro fiat, non eſt omnino prohibita Eccleſiaſticis, ſiue fiat cauſa neceſſitatis, ſiue exercitij, ſiue moderatæ recreationis, vt aliqui aſſerūt *apud Leſſium lib. 2. cap. 5. dub. 9. num. 42. Diana par. 3 tract. 6. miſ. reſol. 19. §. Sed ergo* vbi habet venationem clericis recreationis cauſa non eſſe prohibitam, dummodo nō ſit omnino clamoroſa, ſed modeſta, nempe cum retibus, vel laqueis; atque etiam cum aliquibus canibus. Imo ſi eſſet omnino clamoroſa, ſi tamē raro fiat cauſa recreationis, non eſſe peccatum mortale æxiſtimat *Diana*, ſecus

autē

autem ſi frequens (niſi tamen venatio ex genere ſuo ſit periculoſa, vt ex inde ſequi ſoleat caſu mors, aut mutilatio alicuius, qualis eſſe ſolet aprorum venatio *ita Sairus claui regia lib. 11. cap. 9. dub. 2. num. 7.*

Nu. 2 Secunda ratio, propter quam prohiberi ſolet venatio, eſt ratione temporis, & ſic videri poteſt prohibita venatio diebus feſtis, aut ieiunij non abſolute, ſed reſpectiue, quando ſcilicet ratione venationis omitteretur ſacrum, vel violaretur ieiunium *ita Leſſius loco ſupra citato §. Secundo.*

Nu. 3 Verum circa hanc rationem aduerte, quod licet *Angelus* Sil. *Roſella*, *Armilla, & alij apud* Dianam *par. 4. tract. 4. reſol. 222. initio* aſſerant piſcationem, venationẽ eſſe opera liberalia, ſi ob recreationem in diebus feſtis fiant, eſſe vero ſeruilia ſi ob lucrum, & quæſtum: tamẽ *Suar. tom 1. de relig. lib. 2 de diebus feſtis cap. 28 num. 3.* habet venationem vt ſic, & in ſe ſpectatam, opus eſſe ſeruile, & idem affirmat *n. 6.* de piſcatione, quia ars venatoria, & piſcatoria inter artes mechanicas computantur: item quia piſcatio, & venatio eſt opus in ſe laborioſum, & corporale ſiſtens omnino in materia, & effectu corporali, verum ratione conſuetudinis putat *Suar. nu. 5* licere venari, negat tamen de piſcatione facta in mari, adeſſe talem conſuetudinem, niſi ob vrgentem, & ſpecialem neceſſitatẽ, ac proinde licita non eſt, at de piſcatione facta in fluminibus, recreationis gratia ex eadem conſuetudine licet, maxime quando eſt moderata, & ſine magno labore miniſtrantium in illa *ita etiam Fagundez ſequutus ſententiam Suarij de præcep. Eccl. præcep. 1. lib. 1. cap. 11. nu. 16. vbi num. 17.* habet quamuis piſcationes, & venationes, & aucupationes prohibitæ ſint, in diebus feſtis, & ſeruiles: tamen excuſari poſſunt à peccato mortali, vel ex leuitate materiæ, & ex quadam morali neceſſitate ad euitãdum otium, vel peiora opera: vnde ſi venatio eſſet modica, & ſolum à prandio poſt auditum ſacrum per duas, aut tres horas æxiſtimat *Suar. nu. 5.* non eſſe peccatum mortale: vel ex conſuetudine, quæ poteſt rigorem legis remittere, quæ videtur iam præualuiſſe ſcientibus, & patientibus Prælatis.

Nu. 4 His non obſtantibus *Iacobus Granado apud Dianam loco ſupra citato* docet venationem ferarum, non eſſe opus ſeruile, & prohibitum in die feſto, licet fiat propter lucrum, & illam ſolam piſcationem eſſe opus ſeruile, quæ fit deferendo retia remigando, & ſimilem laborem exercendo. *Sed Filliucius to. 2. tract. 27. cap. 9. num. 172. & 173.* aſſerit venationem, & piſcationem ob recreationem, quæ induſtria poſita eſt volucrum, & ſimilium accedere ad opus liberum, & non eſſe prohibitam in die feſto. Secus autem dicendum eſt de venatione, & piſcatione ex officio, & quæ tota poſita eſt in corporis defatigatione.

Nu. 5 Tertia eſt ratione publicæ vtilitatis, ne ſoboles ferina extinguatur, & ſic venatio prohiberi ſolet illis menſibus, quibus feræ ſunt grauidæ, & quando ſunt niues, quia propter frigus, & imbres facile huiuſmodi animalia capiuntur, qua de cauſa merito multis in locis prohibetur, ne tempore niuis lepores, cuniculi, pernices, columbæ capiantur. Item prohiberi ſolet venatio cum certis quibuſdam inſtrumentis, vt ſunt bombardæ, & ſimilia *ita Leſſius lib. 2. cap 5. dub. 9. n. 42. §. Tertio ratione Sairus claui regia lib. 11. cap. 9. dub. 2. num. 9.*

Nu. 6 Quarta, ratione loci, vt eſſet ſi in aliquo loco facta ſit prohibitio, ne ibi venetur, vel ſi locus ſit alienus *ita Leſſius §. Quarto.*

Nu. 7 His igitur rationibus allatis, ad Quęſitum reſpondeo dicendum, quoties venatio eſt prohibita, ſolum ratione ſtatus, aut temporis, ordinarie non eſt niſi peccatum veniale, modo ſcandalum abſit, aut periculum occiſionis, aut mutilationis, & animal captum non eſt neceſſario reſtituendum *ita Leſſius loco ſupra citato num. 43.* At vero, quoties venatio eſt prohibita ratione vtilitatis publicæ, toties non eſt peccatum mortale (niſi modus venandi, cenſeretur notabiliter pernicioſus Reipublicæ, vel quando re ipſa notabile damnum bono publico infertur *ita Vaſq. opuſ. de reſtit. cap. 5. §. 2. dub. 5. fine Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 9. num. 43. §. Dico ſecundo* vbi etiam habet animalia vero capta, non eſſe in foro conſcientiæ reſtituenda, quia licet leges in his caſibus prohibeant vſum venatio-

nis

Digitized by Google

nis, non tamen prohibent acquiſitionẽ
ipſam ferarum.

Nu. 8 Qui in alieno fundo, vel prædio, vel
ſilua, inuito domino venatur, licet non
teneatur ad reſtitutionem animalis cap
ti (loquimur enim de venatione anima
lium, quæ non ſunt domino appropria-
ta modo infra) peccat tamen ratione dã
ni (ſi forte aliquod illatum ſit, (& tene-
tur ad eius compenſationem modo ſu-
pradicto, vt eſſet ad reſarcienda damna
illata contra ſegetes, vineas, &c. quod
non teneatur ad reſtitutionem anima-
lis, patet quia animal ſilueſtre, non erat
domini illius fundi, ſed nullius modo iã
dicto: maneat igitur eſſe primo occupã-
tis.

Nu. 9 Item animalia non ſunt fructus agro
rum, vel ſiluarum, ſed animal ex anima
li procreatur, quare licet dominus agri
conducat agrum ipſum, & poſſeſſio talis
ſit vt eius fructus in venatione conſi-
ſtant, & ipſa venatio ſit alteri elocata, ta
men conductor, ſeu vſusfructuarius nõ
habet dominium animalium exiſtentiũ
in ſilua, quandiu naturali libertate fru-
entur, ſed ſolum habet ius venandi in
tali fundo, deinde quod teneatur ad dã-
num, & faciat iniuriam domino, patet,
quia dominus habet ius, vt nemo ibi ſe
nolente venetur, quare peccat pro rati
one iniuriæ, & damni illati, & ad illius
recompenſationem tenetur modo ſupra
dicto, nempe ſi ſegetes conculcaret, vel
ſi dominus feram illam venari volebat,
& probabiliter erat capturus, tenetur
tantum reſtituere, quantum ſpes illa va-
lebat, vel ſi ſtatuerat locare huiuſmodi
ius venandi alteri, & venator creba ve-
natione effecit, vt parui æſtimetur, te-
netur ad reſarciendum tale damnum:
at ſi nullum tale ſequatur damnum ad
nihil tenetur, id quod etiam dicendum
eſt ſiue venator ſit extraneus, qui vena-
tur in loco publico, ſiue ſit ciuis, qui ve-
natur in loco priuato alterius, inuito do
mino *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 9. num.*
43. §. Dico tertio.

Nu. 10 Item, qui venatur in loco publico,
ſed reſeruato Principi iuſte, vel alijs per
ſonis, peccat venialiter (niſi tamen nota
bile inferat damnum) quia tunc morta
liter peccaret, & teneretur ad recompẽ
ſationem damni illati modo ſupradic-
to, non autem ad reſtitutionem anima-
lis capti; dixi (ratione notabilis damni
eſſe mortale,) quia ſi animalia capta eſ
ſent magni pretij, & multa modo ſupra-
dicto, ideoque non poſſet Princeps tam
multa capere, quam alias ſolet, vel ſi fe-
ræ redditæ ſint fugaces, vt difficile po-
ſtea capiantur, cenſetur eſſe graue dam
num *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 9. nu. 44.*

Poſſunt autem venatores excuſari à
reſtitutione, quia Principes non ſolent Nu. 11
talem reſtitutionem curare, ſed ſufficit
illis, vt deprehenſi pęnam luant *ita etiã*
Leſſius loco ſupracitato num. 44. §. Altera
pars vbi num. 45. aſſerit huiuſmodi pœ-
nam non debere eſſe corporalem, vt eſt
mutilatio, aut flagellatio, ſed pecuniariã
(niſi tamen valde ſępe venator eſſet de
prehenſus, & minoribus pœnis nõ emẽ-
datus.

Qui autem venatur, & capit anima-
lia alicui appropriata, & intra nemora Nu. 12
circumvallata, tenetur reſtituere non
ſolum damna ſegetis, aut ſepis, modo ſu
pradicto, ſed etiam reſtituere animalia
capta, & quidem de damno dato com-
munis eſt ſententia, de reſtitutione vero
animalium probatur, quia per incluſio-
nem illam, quę fit medio vallo dominus
habet perfectum dominium omnium
eorum, quæ reſeruantur in talibus ne-
moribus. Hęc, quæ diximus vera cenſẽ-
tur, ſi loquamur de animalibus, & aui-
bus manſuefactis, vel quæ non poſſunt
extra exire, vt ſunt cuniculi, & lepores
incluſi, at vero ſi loquamur de feris, &
auibus, quæ poſſunt vltro exire non ita
certum eſt, nihilhominus tamen eſt ſa-
tis probabile, quod de his etiam verifi-
centur *ita Bannes quæſt. 62. ar. 3. dub vlt.*
litt. B. concl. 2. Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 5.
§. 2. dub. 8 num. 31. fine vbi cõcludit hinc
ſequitur animalia incluſa in viuarijs, &
columbarijs priuatis, & piſces in piſci-
nis, aut ſtagnis, aut feræ in ſaltibus circũ
ſpectis à domino poſſideri, & ad eius per
tinere dominium, adeo quod reſtituen-
dum ſit quidquid ex eis acceptum fue-
rit per venationem.

Neque dicas poſſeſſorem talis mon- Nu. 13
tis non habere dominium ſupra huiuſ-
modi feras libere exeuntes: maneat igi-
tur venatorem non teneri reſtituere a-
nimal captum, & ſi intra montem illum
ca-

capiat; non inquam hoc dicas, quando illico negabimus antecedens, cuius ratio eſt, quia licet v.g. animal, aut auis libere volet, & vagetur, tamen dum intrat in vallo vere dominium huius auis eſt, apud dominum valli, ſicut aqua, quæ labitur, & intrat in hortum alicuius, dum non egreditur eſt illius cuius eſt hortus, tamen quidquid ſit de iſta ratione; ſateor mihi videri nimis durum, quod ille, qui venatur huiuſmodi animalia, & aues, quæ poſſunt vltro exire, vt ſunt v.g. perdices intra nemus alienũ teneatur ad reſtitutionem: quare non obligarem huiuſmodi captorem ad reſtituenda iſta volatilia, licet oppoſitum ſit probabile *ita Bannes quaſt. 62. art. 3. dub. vlt. concl. 2. §. Secundo reſpondetur vbi concl. 3.* habet qui venantur animalia exeuntia extra ſepta nemoris, non teneri illa reſtituere, etiam ſi talia animalia cõſuetudinem habeant eundi, & redeundi ad nemora, quia iſta animalia poſtquã vagantur communia ſunt iure naturæ, ergo non manent ſub dominio poſſeſſoris illius montis.

Nu. 14 Aduertas tamen, quod animalia manſueta, & etiam manſuefacta, etiam ſi egrediantur à montibus circumſeptis, non poſſe venatorem illa ſibi accipere, quia manſueta ſunt, & vbique pertinent ad poſſeſſorem nemoris, at vero, quia manſuefacta conſuetudinem amittunt, aliquando eundi, & redeundi, & multo tempore extra ſiluam commorantur, vt non cenſeantur iam pertinere ad talẽ ſiluam, tunc prudenter cenſendum eſt idem de illis, ſicut de feris *ita Bannes loco ſupra citato concl. 3. §. Secundo ſequitur.*

Nu. 15 Qui feram ab vno venatore vulneratam capit, non tenetur illam venatori reſtituere (niſi tamen ſit ita vulnerata, vt percuſſor inſequens eam, certo eſſet capturus) quare tria requiruntur vt fiat percuſſoris, primo vt læſerit eã, quãtum ſatis eſt ad capiendum, ſecundo vt læſam inſequatur, tertio vt moraliter certum ſit, quod eam ſit apprehenſurus *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 10. Bannes quaſt. 62. ar. 3. dub. vlt concl. 3. §. Sed contra* vbi reſpondens ad illud dubiũ, quid ſi venator occiderit feram, & ante quam illam manucapiat, adueniat dominus nemoris, volẽs illam accipere, reſpõdet, quod dominus habet ius ad illam ſibi aſſumẽdam, quia vſque dum capiatur à venatore non eſt illius, & ita dominus nemoris habet ius, vt feram inuenerit, non dũ captam eam ſibi arripiat: quare iam vides differentiam, quæ eſt inter venatores, & poſſeſſores nemoris, illi autem per captionem comparant ſibi dominium feræ vulneratæ, *vt colligitur ex l. Naturalem §. Illud ff. de acquirẽdo rerum dominio,* ac proinde occiſio, aut percuſſio tribuũt ius venatoribus quaſi in via, & in ſpe, at vero poſſeſſores nemoris habent ius ad animal percuſſum, quouſque capiatur in re a uenatore, atque hæc de feris.

QVAERES QVINTO.

An liceat columbas capere, & occidere, quæ non amiſerunt conſuetudinem redeundi.

QVæ dicenda de columbariorum Nu. 1
vſu, & reſtitutione facienda iam ſupra, quære legite Doctores, & præcipue *Saurum clauis regia lib. 11. cap.* 10 cũ non vacet omnia fuſe pertractáre, neq; apud nos huiuſmodi columbaria conſtruantur.

Quare breuiter reſpondendum eſt, Nu. 2
qui aucupatur columbas intra alienum columbarium, aut vero prope ipſum teneri reſtituere, & dãnum, & columbas: patet quia columbæ iſtæ ſunt ſub dominio poſſeſſoris colũbarij, duplici titulo, primo quia ibi recluduntur, & quaſi domi reſeruantur, ſecundo quia peculiari cuſtodia ſubſtentantur, ergo qui columbas aucupatur intra, vel proprie columbarium tenetur reſtituere *ita Bannes q. 62. ar. 3. dub. vlt. concl.* 4. vbi ſupponit, quod columbaria iſta iuſte conſtruãtur, & etiam iuſte conſéruentur abſque iniuria vicinorum, & conformitur ad leges poſitiuas Regni. Nam ſi ſecus res ſe habeat; nullum acquirit ius conſtructor talis columbarij ſuper columbas, ibi inique reſeruatas.

At vero, qui intra ſpatium leucæ ca-
piunt columbas, licet peccent non tamẽ Nu. 3
tenentur reſtituere illas, quod peccent
patet in illis Regnis, vbi edita eſt lex, qua præcipitur, quod nullus intra leucã aucupatur columbas *vt conſtat ex l.*

Henrici Tertij Regis Hiſpaniæ confirmata à Carolo V. & Philippo Secundo ergo cũ lex iſta iuſta ſit, obligat in conſcientia ex iuſtitia legali; ſecundo patet, quia huiuſmodi lex non aufert, nec confert dominium columbarum exeuntium à columbario alicui, nec de dominio verborum loquitur, ergo qui aucupatur intra leucam non tenetur reſtituere. conſequentia hæc patet, quia iſtæ columbæ, poſtquam exeunt, & vagantur non ſunt poſſeſſoris columbarij, nec à lege illud habent, ergo erunt capientis, & confirmatur, quia iſtæ columbæ feraces ſunt, ergo, qui extra locum eas ceperit efficitur iuſte dominus illarum, ſicuti diximus de feris egredientibus à vallatis locis *ita Bannes concl.* 5. vbi habet hæc omnia intelligenda eſſe, ſi non inferatur graue damnum, aut magna ſtrages in columbario, quod prudenter iudicandum eſt.

Nu. 4 Sed numquid ſi vltra ſpatium à lege præfinitum alicuius Regni quis accipiat columbas, quæ non amiſerunt conſuetudinem redeundi tenebitur reſtituere *Cord. apud Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 5. §. 2. dub. 9.* reſpondet probabilius eſſe hunc teneri reſtituere, quia huiuſmodi columbæ quantumcunque diſtantes, ſemper ſunt domini columbarij, at vero ſi amiſerint conſuetudinem redeundi, non teneri, & hæc opinio maxime probatur *à Vaſq. vnde Cord.* etiã optime ait, quod, qui intra ſpatium caperet columbas aliorum: tamen colũbariorum, quę extra ſpatium ſunt, ſi conſtaret illas amiſiſſe conſuetudinem eundi, & redeundi ad ſua, non peccaret, nec teneretur reſtituere, nam lex tantum prohibet intra ſpatium illud columbas capere, illorum columbariorum, quæ ſunt intra illud.

QVAERES SESTO.

Quod nam peccatum committat, & an ad reſtitutionem teneatur, qui cõtra iuſtam prohibitionem paſcit, & ligna cedit.

Nu. 1 TAnquam certum ſupponendũ eſt, primo poſſe Reipublicam iuſte prohibere, etiam ſuis ciuibus, ſaltem ſecundum certum modum, & menſuram ne paſcant: & ligna cedant, ne ſcilicet tali loco, tali tempore paſcãt, ne exſcindant ſtirpem, ne maiorem molem lignorum auferãt. Cuius ratio eſt, quia huiuſmodi prohibitio, aliquando facit ad bonum publicum *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 13. vbi fine* concludit non videri omnino, & in totum poſſe prohiberi, ne ciues ſpolientur iure, quod habent ſumendi ſibi neceſſaria (niſi forte aliunde ſibi illa commode parare valerent) hoc ſuppoſito.

Nu. 2 Vt ad primam huius Quæſiti partem reſpondeamus, quoties ciuis in loco publico communitatis, cuius ipſe eſt pars, paſcit, aut ligna cedit, toties ſolum peccat venialiter, nec ad reſtitutionem tenetur (niſi forte magnum detrimentũ communitati inferret.) Cuius ratio eſt, quia in his rebus communibus non cenſetur notabilis iniuria committi, per eos, qui aliàs ius habent niſi forte notabile, & enorme damnum inferatur *ita Bannes quaſt. 62. ar. 3. dub. 4. concluſ. 1. Sotus lib. 4. de iuſt. quaſt. 6. ar. 4. colũna 4. verſ. dubium autem hic Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 14. num. 55. Vaſq. opuſ. de reſt. cap. 5. §. 3. dub. 1. nũm. 2. verſ. tertio certum eſt.*

Nu. 3 Et idem dicendum putat *Leſſius loco ſupra citato §. Dico ſecũdo* de incolis duorum oppidum, quorum alter cedit ligna in ſilua communitatis alterius, & alter in ſilua communitatis illius. Cuius ratio eſt, quia licet inculæ huius loci nõ habeant ius lignandi, in ſilua communi alterius loci, nec viciſſim: tamen quia paſſim ſcitur contrarium ab vtraque parte fieri, cenſentur communitates viciſſim condonare, quod ereptum fuerit, contenti mulcta, qui in furto capiãtur, & hanc opinionem ſequuti ſunt etiã *Sotus lib. 4 de iuſt. quaſt. 6 ar. 4. Cord. in ſumma quaſt. 71. & alij* aliam aſſignãtes rationem dicentes, quod ſi inuicem ſint duo populi, vel plures, quorũ vnuſquiſque ſuam, vel ſuas habeat ſiluas, ſi inuicem clam, qui ſunt vnius populi ſcindũt ligna in ſiluis alterius non peccant, nec inuicem tenetur reſtituere, quia datur in hoc compenſatio, quam quidem rationem impugnat *Vaſq. loco ſupra citato num. 4 §. Quinto docet* vbi habet difficile eſſe in hoc compẽſationem admittere; compenſatio enim datur, quãdo aliquis

in

Digitized by Google

in compenſationem rei ſibi ablatæ aliã ſubripit, & hæc licita eſt compenſatio cum alijs cõditionibus, ſed cum Petrus v.g ſecreto ſcindit ligna ex nemore alterius oppidi, quam ſui incompenſationem eius, quod incula illius oppidi furtim abſtulerat ex nemore ſui populi, nõ accipit aliquid quod ſit ipſius Ioannis, ſed totius populi, nec in compenſationẽ rei ſibi ablatæ, ſed toti ſuo populo, quõmodo ergo ius compenſationis in his poteſt habere locum.

Nu. 4 Quare *Vaſq.* videtur ad rationem *Leſſij* potius accedere: concludit igitur *Vaſq.* Ideo mihi videtur, quod illi non tenentur ad reſtitutionem, nec peccãt, quia illi populi inuicem tantum prohibeant lignorum ſciſſionem ſub pœna impoſita ſi capiantur, vt iam aiebat *Leſſius* in quo videntur populi gratiam inuicẽ ſibi facere, quia vident inculas ſuos, inuicem ſibi furtim ligna ſubripere. Vnde ſi conſtaret de his populis, quod non tãtum pœnam exquirunt impoſitam ab his, quos inueniunt ſcindentes, ſed etiã damnum proculdubio tenerentur in conſcientia ad reſtitutionem damni.

Nu. 5 Vnde ***Med. quæſt. illa 2. de reſt §. eſt tamen dubitatio ad finem illius*** vniuerſaliter docet circa ſciſſionem lignorum, & paſcua; quod iſti, qui ſcindunt ligna in locis vetitis, & oues paſcunt, non tenẽtur ad damnum, quoties conſtat dominos contentos eſſe pœna, ſi capiantur: non vero, quod teneantur ad reſtitutionem damni; vnde hoc eſt maxime attendendum.

Nu. 6 Qui vero paſcit, aut ligna cedit in ſilua aliena, etiam priuatæ perſonæ, quam non conſtat eſſe conſitam à particulari perſona, non tenetur ad reſtitutionem (niſi forte ſiluã denaſtauerit) paret primo, quia ſi ab initio ſilua eſſet adiudicata, ſiue oppidis, ſiue particularibus perſonis, ea conditione, vt ipſis dominis liceret impune materiam inde cedere; alijs tamen liceret, ſed non ſine aliqua pœna, tunc ipſi lignatores tenerentur ſolum pœnam ſoluere, dum caperẽtur, modo ſupradicto, non autem ad reſtitutionem coguntur, cum ſiluæ ſic à iudicatæ tranſeunt cum hac conditione, ad tertias perſonas, ſecundo patet, quia, qui depopulatur ſiluam, etiam proprij oppidi peccat contra iuſtitiam commutatiuam, ergo multo magis, qui depopulatur ſiluam alienam modo ſupradicto ***ita Bannes quæſt. 62. art. 3. dub. 4. concl. 2.***

At vero, qui paſcit, aut ligna cedit in Nu. 7
ſilua plantata a domino in proprio fũdo, tenetur ad reſtitutionem damni illati, ante omnem ſententiam iudicis, ſub peccato mortali ſi quantitas ſit notabilis, quia illæ arbores ſunt alicuius particularis, & ita erit furtum illas ſubripere, ſicut rem quamcunque alienã ***ita Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 5. §. 3. dub. 1. initio Bañes quæſt. 62. ar. 3. dub. 4. concl. 3. vbi §. Nihilominus*** habet. Cum igitur ſiluestres arbores conſitæ à domino ſiluæ, requirunt minimam induſtriam, requiritur magna quantitas, vt ſub peccato mortali obliget reſtitutio, & dicerem ego iudicio meo eſſe peccatum mortale integrã arborem detruncare, & ratio eſt, quia quamuis in colendis huiuſmodi arboribus non requiratur frequẽs induſtria, tamen multo tempore procreantur, & poſtquam procreatæ ſunt huiuſmodi arbores multum fructum afferunt, & vtilitatem annualem, ergo priuare dominum hac vtilitate ad multos annos, grauis materia eſt, & mortale peccatum.

Cæterum ramos ex huiuſmodi arbo Nu. 8
ribus cedere vix erit peccatum mortale, niſi ſit frequens ceſſio ***ita Bannes quare Cord. in ſumma quæſt. 71.*** tanquam certũ ſupponit, quando aliquis ex ſiluis, vel montibus communibus, vel dominia. licuius accipit ligna ſicca, quæ nullius erant futura vtilitatis domino, & ille ea parui facit, non eſt obligatio reſtituendi, nec peccatum in acceptione, quia nec accipiuntur, nec retinentur inuito domino.

Qui vero paſcit, aut ligna cedit in lo Nu. 9
co Reipublicæ alienæ, cuius ciues non poſſunt idem facere, in loco Reipublicæ illius, qui paſcit, aut ligna cedit, vel in loco communi, ſed elocato alteri, peccat pro ratione rei ablatæ, vel damni illati, & tenetur ad reſtitutionem ſi forte dominus ſiluæ ſolet curare recuperatio nem talium, alioquin, ſi non ſolet curare, ſed ſatis ei ſit, vt cedentes ligna, ſi cõprehendantur pœnam luant, tunc non erit neceſſaria reſtitutio ***ita Leſſius lib.***

2.cap.5.dub.14.num.56.

Nu. 10 An peccent cuſtodes agrorum vinearum, vel ſiluarum, qui ſe ipſos abſcōdūt, vt libere capiant eos, qui in vetita ingrediuntur loca, & ex eis pœnam extorqueant reſpondent *Med. & Cord apud Vaſq. in opuſ. de reſt. cap.* 5.§.3.*dub.* 5 quod peccāt mortaliter cuſtodes, qui hæc faciūt, quia non euitant damnum in proximo, cum poſſint facile, ad quod ex charitate tenentur, & quia faciunt contra correctionem fraternam, niſi id faciant, vt ſic cautiores efficiant eos, qui ingrediuntur, & ſic eos arceant ab ingreſſu, præcipue ſi paruum damnum inferri ſinſit. Secundo aſſerunt, quod non tenentur reſtituere damnum, quod inde patiuntur illi, qui capti ibi fuerunt, quamuis ex iuſtitia tenerentur obſtare, quia ex iuſtitia tantum tenentur obſtare in gratiam illius, qui agrum cuſtodiendum eis cōmiſit, non tamen in gratiam eorum, qui ibi capiuntur, ad hoc enim tantum ex charitate. Hæc valde notanda ſunt, atque hęc de paſcuis, & lignatione, verum vt de reſtitutione, quæ ex ludo contingit agamus ſit.

QVINTA DIFFICVLTAS
DE LVDO, ET EIVS NATVRA.

INter alias reſtitutionis materias, vna eſt ludi, quæ ſatis vſu recepta eſt, ſcituque neceſſaria, quare à nobis relinquenda non eſt, ſed breuiter explicanda; verum vt facilius in hac re procedamus aliqua ſupponenda ſunt.

Nu. 1 SVpponēdum eſt igitur primo, quod licet ludus proprie nihil ſit aliud, quam dictum, aut factum, in quibus nō quæritur niſi delectatio animalis *vt videre eſt D. Tho. 2. 2. quaſt. 168. art. 2.* vbi etiam aſſerit huiuſmodi dicta, aut facta, in quibus non quæritur niſi delectatio animalis, & vocantur ludicra, & iocoſa debere habere tres neceſſarias condictiones, quarum. Prima eſt, quod prædicta delectatio non quæratur in aliquibus operationibus, vel verbis turpibus, vel nociuis. Secunda ne totaliter grauitas animæ reſoluatur. Tertia vt congruat perſonæ, & tempori, & loco, & ſecundū alias circumſtantias debite ordinetur, ſcilicet vt ſit, & tempore, & homine dignus, licet inquam proprie ludus ſit dictum, aut factum, &c. modo dicto, tamē accipim⁹ hic eū pro contractu, quo ludētes inter ſe păciſcūtur, vt victori cedat, quod vterque depoſuit *ita Leſſius lib. 2. cap 27. dub 1. num. 1.*

Nu. 2 Supponendum ſecundo ludum iure naturæ eſſe licitum, modo debitæ condictiones adſint infra explicandæ, ita communiter omnes; & præcipue *Leſſius num. 3. Sairus claui regia lib. 11. cap. 12. num. 2.* (dixi iure naturæ) nam iure ciuili non negamus quoſdam ludos eſſe prohibitos, etiam laicis, vt ſunt omnes ludi, qui magis fortuna, quam arte reguntur, qui communiter nomine alearum ſignificantur in iure *vt patet l. 1. & 3. C. de aleatoribus*, & hoc triplici ex cauſa fuit vetitum. Prima ne ludentes prorumperent in iras, & blaſphemias in Deum. Secunda ne inter eoſdem oriantur lites, & pugnæ. Tertia ne tota ſubſtantia facile per huiuſmodi ludos exhauriatur, vnde fit vt ad furta, & latrocinia ſe conferant.

Item iure canonico vetitus eſt clericis ludus alearum, vt videre eſt *Leſſium lib. 2. cap. 26. dub. 1. num.* 5. qui hoc probat auctoritate deducta ex multis canonibus, vbi etiam nobis placet id, quod concludit ſcilicet Clericos per longum tempus ludentes, in huiuſmodi ludo in canonibus vetito peccare mortaliter, nō autem ſi ſemel bis, terue, vel ſi ad breue tempus recreationis cauſa, & ſi crebo, ſi præſertim abſit ſcandalum, nam hoc tēpore huiuſmodi canones non videntur recepti (niſi quatenus prohibent id fieri cum periculo ſcandali) *vnde Diana par. 7. tract.* Nu. 3

7. tract. 9. reſ. 3. §. Ego pro certo habet ludum clericorum, in quo lucrum eſt moderatum, ſi expoſita pecunia non excedat moderatam quantitatem, conſiderata qualitate, & facultate perſonę ludẽtis, cenſeri poſſe licitum aſſumptum præcipue pro recreatione animi, ita etiam *Dicaſtillus*, *Layman*, *& alij apud ipſum*.

An ſaltem religioſi peccent mortali-
Nu. 4 ter ludendo ludis prohibitis, reſpondet ad hoc *Dicaſtillus apud Dianam loco ſupra citato reſol 4. initio*, item ludere ludis prohibitis non erit peccatum mortale, etiam religioſis, quod verum eſt etiam ſi lucrum intendant moderatum, modo religioſus eam ſolam pecuniam exponat, quam libere poteſt in ſui commodum, vel recreationem expendere, at vero ipſe *Diana* diſtinguens inter religioſos ait, ſunt enim aliquæ religiones ex communi ſua viuendi, & agendi ratione, ab aliquibus ludis maxime alearũ, & chartarum abhorrentes, cuius ne nomen quidem ludi ſolet permitti, vti eſt in eius religione, & Societatis Ieſu, & idem putat de aliquibus alijs ſanctiſſimis, & obſeruãtiſſimis religionibus, in quibus prudenter putat *Diana* omnino graue fore peccatum viam, & aditũ eiuſmodi ludis, etiam titulo recreationis aperire. Tolerabilius tamen vicunque eſſe ait in alijs religionibus, in quibus eiuſmodi ludi iam vſu recepti videntur, & permiſſi, ſaltem cum aliqua moderatione. Tandem laici ſic ludentes nõ peccant mortifere (niſi alicubi aliqua lex politica id prohibẽs ſub graui pęna ſit in ſuo robore, & firmitate) *ita Leſſius lib. 2. cap. 26. dub. 1. num. 6. vnde ſapientiſſimus Diana par. 7 tract. 9. reſol. 2. §. Dicendum* fatetur tam iura ciuilia, quã canonica prohibentia ludum alearum, & taxellorum cecidiſſe à ſuo vigore, vt patet ex praxi, vnde concludendum eſt ludum alearum, & taxellorum etiam in magna quantitate per ſe in laicis, attenta lege naturali, & humana poſitiua, nõ eſſe nunc vllum peccatum, quamuis ratione circumſtantiarum plerumque cũ peccato fiat, & ideo *Turlinch apud Dianam* tenet laicum ludentem non peccare, neque venialiter, quia leges ciuiles, iam per contrariam conſuetudinem sũt abrogatæ.

Supponendum tertio, ludum, quatenus contractus quidam eſt tres debere habere conditiones; quarum. Prima eſt, vt ludentes habeant liberam rei diſpoſitionem, quam in ludum deponũt, non enim poſſunt res alienas, & quas alienare non poſſunt periculo exponere *vnde D. Tho. 2. 2 quæſt. 32. ar. 7. ad ſecundum* aſſerit quod lucratur per huiuſmodi, eſſe reſtituendum. Secunda eſt, vt alter alterum dolo, & fraude ad ludum nõ pertraxerit, alioquin (quidquid dicant alij) *apud Leſſium loco ſupra citato dub. 2. num. 8.* quid per huiuſmodi ludum acquiritur eſſe reſtituendum, vt optime aſſerunt D. *Tho. loco ſupra citato Leſſius dub. 2. num. 9.* Cuius ratio eſt, quia contractus per iniuriam extortus eſt, ergo ratione iniuriæ, tenetur colluſor ad reſtitutionem damni ex illo ſequuti. Tertia demum circumſtantia eſt, vt ludentes non vtantur fraudibus contra leges ludi, alioquin non ſolum tenentur reſtituere id, quod ſic lucrati ſunt, ſed etiam tenentur reſarcire damnum, quod incurrit, qui alioquin lucraturus erat, nã qui fraude vicit, non ſolum tenetur reſtituere, id quod ab altero accepit, ſed etiam, quod alter lucraturus erat iuſte, niſi fraude impeditus fuiſſet: at vero ſi erat dubium, an eſſet lucraturus, tunc ad hanc partem non tenetur *ita Leſſius loco ſupra citato num. 13. vbi nu. 14.* aſſerit leges ludi eſſe illas, quas, ipſi ludẽtes communi conſenſu inter ſe ſtatuunt, vel ſi nihil hac de re egerint, ſunt illæ, quæ eo loco obſeruantur. Nu. 5

His igitur ſuppoſitis, iam patet, quid ſit ludus, & quænam eius natura, & quænam à ludo acquiſita, ſint reſtituenda, vt autem commodius explicetur in quonam caſu, quis à ludo prohibito, reſtituere teneatur. Nu. 6

QVAERES PRIMO.

An, qui ludo prohibito aliquid eſt lucratus, teneatur ad illius reſtitutionem.

ET primo ſupponendum eſt, ludentes cum intentione lucrandi magnam quantitatem, quidquid dicant alij *apud Dia par. 7. tract. 9. reſol. 1. initio* non peccare mortaliter. Cuius ratio eſt, quia Nu. 1

ani-

animus lucrandi, etiam in materia notabili, niſi aliqua circumſtantia deprauetur, nō eſt ex ſe malus, ſed indifferēs: vnde colludens dum lucrum intendit, non concupiſcit damnum, ſiue malum alterius, vt malum eius eſt, ſed lucrum proprium intendit: tanquam ſibi proprium, & debitum iuſtitię iure, per iuſtū ludi contractum, ſi alea ſibi feliciter ſuccedat: vnde per accidens infertur damnum alteri. In decimo autem decalogi præcepto prohibetur concupiſcentia rei alienæ, per media illicita, puta per furtum, rapinam, fraudem, aliove modo iniuſto, cuius act⁹ exterior ſeptimo pręcepto eiuſdem decalogi prohibetur, nō autem prohibita eſt concupiſcentia medio, ac via iuſta, vti eſt in caſu noſtro.

Sed an ludere principaliter propter
Nu. 2 lucrum ſit ſaltem peccatum veniale, affirmat *Nau. apud Dianam loco ſupra citato §. Sed an*; quia finis ludi eſt recreatio licita; ſed eſt peccatum veniale conuertere in alium finem rem ad finem alium intentā, ergo. At vero Eminentiſſimus Cardinalis de Lugo docet, quod quando debitæ circumſtantiæ concurrunt, ludus principaliter propter lucrum, non eſt cur damnetur peccati venialis, quia animus lucrandi non eſt ex ſe malus, niſi aliunde deprauetur, lucrum enim eſt ex ſe indifferens.

His igitur ſuppoſitis. Reſpondeo di-
Nu. 3 cendum, qui per ludum lege humana prohibitum aliquid acquiſiuit ſine dolo, & fraude, aut violentia, ab eo, qui alienare poteſt, abſolute dominum eſſe lucri illius, nec iure, aut diuino ad illius reſtitutionem tenetur, ante iudicis ſententiam *ita Leſſius lib. 2. cap. 26. dub. 3. n. 17. Sairus clauis regia lib. 11. cap. 13. num. 9. & 12. Alexander de Ales par. 4. quæſt. 24. membro 5. ar. 3. §. 6. Diana par. 7. trac. 9 reſol. 22.* cuius ratio primo eſt, quia nō obſtat prohibitio iuris naturæ, quia, & ſi contractus aliquis prohibitus ſit, ac illicitus iure naturæ, non ideo tamen naturalis ratio cenſetur dictare, ipſum eſſe irritum, prout conſtat ex matrimonio contracto, poſt emiſſum caſtitatis votū, vel poſt ſpōſalia inita cum alia perſona; itemque ex venditione rei, quam Deo voueris, atque ex promiſſione facta meretrici pro vſura ſui corporis, quia aliud eſt contractum illicitum eſſe, & aliud eſſe irritum, ſeu obligandi vi carere *ita Diana.* Secundo, quia licet ludendo faciat contra legis prohibitionem; tamen lex eſt pœnalis, vel ſi non eſt pœnalis, ſaltem eſt diſpoſitiua modi, quo res perdita debet recuperari; quare non impedit translationem dominij, nec reddit contractum nullum, ſed ſolum concedit repetitionem coram iudice, & dat iudici auctoritatem, qua præcipiat illa reſtitui.

Quare quoties victor per vim, aut
fraudem impedit, ne iudex illum condemnet, adhuc ad reſtitutionem tene- Nu. 4
bitur. Cuius ratio eſt, quia victor habet ius recuperandi per ſentētiam iudicis, quod per ludum prohibitum amiſit, & per iniuriam impeditur; igitur ratione iniuriæ tenebitur victor reſtituere *ita Leſſius loco ſupra citato num. 21. Diana reſol. 22. verſ. dummodo per vim.* At vero ſi abſque vi, vel fraude impedit, non tenebitur, & ratio eſt, quia vtitur iure ſuo, ne condemnetur, vt ſi vocatus in iudiciū, neget ſe quidquam ludo lucratum, eo quod res eſt omnino occulta, nec victus habet vllum teſtem; hæc ſententia probabilis eſt, quia cum victor examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fateri, & ſi ſub iuramento rogetur antequam ſit ſemiplene probatum per vnū teſtem omni exceptioni maiorem: tamen contraria ſententia cui adhęreo videtur eſſe verior, quia huiuſmodi lex prohibens non videtur eſſe pœnalis, ſed diſpoſitiua modo dicto, ne ſcilicet homines per ludum irrecuperabiliter priuētur rebus ſuis, cum magno Reipublicæ incommodo: item ſi victor condemnaretur in pœnam delicti ad reſtitutionē lucri, non deberet fieri reſtitutio victo, qui eſt particeps delicti, ſed fiſco, ſicut cum aliquid datum eſt pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, ſed ciuiliter, ſicuti cum petitur reſtitutio in integrum, ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiam ſi res occulta ſit *ita Leſſius lib. 2. cap. 26. dub. 3. num. 21. fine Sairus n. 13.*

At ſi lucrum acquiſitum repetatur Nu. 5
extra iudicium recte obſeruat *Dicaſtil-*

lus

lus apud Dianam *par.7.tract. 9.reſol.22. §. Reſpondeo in fine* non debere reddi, quia tantum datur actio, & actio tantū intelligitur in iudicio, nam quæ extra iudicium, factio potius dicitur.

Nu. 6 Verum ſi victus non audet repetere in iudicio metu dedecoris, vel quia non vult amiſſam pecuniam, nequit tunc occulta compenſatione vti. Cuius ratio eſt, quia non habet ius recuperandi amiſſam pecuniam, niſi per iudicis ſententiam modo ſupradicto *ita Leſſius loco ſupra citato num.22, Sotus lib.4. de iuſt. q. 5. ar. 2. columna 10. verſ. ſit autem Med. C. de reſtit. quæſt. 21.* qui addit rationē quia compenſatio, non poteſt fieri niſi de debito, hoc autem non eſt debitum ante ſententiam iudicis, ergo non eſt de ea compenſatio facienda.

Nu. 7 Aduertas tamen, quod ſi victus minetur accuſationem, & repetitionem in iudicio, & ſi victor ad hoc declinet reſtituat ei lucrum, poterit victus illud accipere, modo tamen vere animum haberet in iudicio repetendi, ſecus ſi non habebat animum repetendi, ſed ſolum fingebat *ita Med. C. de reſtit. quæſt. 22.* quamuis in hoc caſu verius putet *Leſſius loco ſupra citato n.23* poſſe accipere, quia habet ius repetēdi quo iure cedit.

QVAERES SECVNDO.

An qui ludo vetito perdidit, teneatur in conſcientia amiſſam pecuniam ſoluere.

Nu. 1 NOn deſunt, qui aſſerunt, vt refert *Sancius in ſelectis diſp.48.num 60* amittentem aliquam quantitatem in ludo ad creditum, conſtrictum eſſe in foro conſcientiæ reſtituere, id quod confirmant *Caſtro, & Medina apud Leſſium lib.2.cap.26.dub.4.num.24. Azor. Rebell. Bannes apud* Dianam *par. 2. tract. 17.reſol.8.initio,* & reddunt rationem, quia iure naturali quiſque tenetur implere promiſſa; tamen ſtando in iure ciuili communi, reſpondeo dicendum non teneri ſoluere pecuniam perditam in ludo, ob ſolam promiſſionem, neque in exteriori foro, neque in conſcientia. Cuius ratio eſt, quia cui datur actio datur exceptio, ſed perdenti conceditur actio repetendi per iudicis ſententiam, maneat igitur eidem concedi poſſe pecuniam perditam retinere *ita Sotus lib.4. de iuſt. quæſt.5.ar.2 columna 10. verſ. ſit autem Leſſius lib.2.cap.26.dub. 4. Diana loco ſupra citato vbi §. Hæc omnia* habet hæc omnia intelligenda eſſe ſtando in iure communi modo ſupradicto nam ſi in aliquibus locis non conceditur repetitio perdenti, conſequenter, nec conceditur exceptio, vt non ſoluat.

Quare poterit iuxta hanc opinionem confeſſarius abſoluere Pœnitentem, qui non vult ſoluere pecuniam credito amiſſam *ita Diana par.3 tract.5.reſol. 94. §.Igitur.* Nu. 2

Sed quæret aliquis, an ſi talis ſoluerit, qui accepit teneatur in conſcientia reſtituere. Reſpondeo negatiue, quia leges non intendunt obligare ad reſtitutionem pecuniæ, ſi ſoluta fuerit, vel ſi id intendunt non fuerūt in eo ſenſu receptæ *ita Diana loco citato, & par.7.tract. 9. reſol.24.* vbi habet colluſorem poſſe licite retinere, quod alter ſoluit, licet credito perdiderit. Nu. 3

Et hoc etiam locum habet, quando ſoluens ignorabat ſe non eſſe obligatū ad ſoluendum, quia licet tunc videatur ex errore ſoluere, atque ideo non transferre dominium; tamen error ille in hoc caſu communiter nō præſumitur, cum omnes communiter ſciunt non eſſe obligationem ſoluēdi, quod credito luditur ludo prohibito, tum etiam, quia ſemper manet præcipuus titulus, qui victum mouet ad ſoluendum, nempe vt liberet fidem humanam, quam dedit, & ne inconſtans, & infidelis in verbis ſuis reputetur, quare habet animum implicitū donandi caſu, quo non debeat ex iuſtitia *ita Diana.* Nu. 4

Petes an, qui ludit animo non ſoluendi, vel repetendi ſolutum, poſſit lucrari, negatiue reſpondet *Leſſius lib.2.cap.26. dub.5.num.31.* Cuius ratio eſt, quia decipit colluſorem, ſecundo quia non ſeruatur æqualitas, & eſt aperta iniuſtitia, nec alter luderet, ſi ſciret animum ſocij cum fraude, & dolo *ita Dicaſtillus, & alij apud* Dianam *par.7. tract. 9. reſol. 25. initio*, at vero *Hurtadus apud eumdem Dianam* affirmatiuam ſententiam docuit, & merito aſſerens obſeruandum eſt eum, qui ludit ludo prohibito valido, Nu. 5

in-

intendens non ſoluere, aut iam ſolutū repetere in iudicio, non teneri reſtituere, quod lucratus fuerit, quia tunc tantum intendit vti beneficio legis, in quo nulla eſt inæqualitas, quia etiam alter colluſor poſſet id intendere, nec eſt aliqua deceptio, quando non dixit colluſori ſe ſoluturum, & non repetiturum, quia hoc dixit, cum decipiendo, tenetur ad reſtituendum ratione deceptionis, ſi ob eam alter luſit, & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam *Diana*, qui probat hanc opinionem, quia animus ſoluendi, vel non repetendi, non eſt neceſſarius ad valorem contractus ludi, ſicuti nec animus ſoluendi votum, vel non petendæ diſpenſationis voti eſt neceſſarius ad valorem voti: ergo ſine tali animo contractus ludi fuit validus, & potuit ludens ius acquirere ad lucrum ſicut coniux valide contrahit matrimonium, & acquirit ius ad corpus, & ad fidem vxoris, quamuis ipſe contrahat cū animo non ſeruandi coniugi fidem promiſſam.

QVAERES TERTIO.

An ſeruus, qui aliquid ludo acquiſiuit, teneatur illud reſtituere.

Nu. 1 SVpponendum eſt primo iuxta *Soti ſententiam lib. 4. de iuſt. quaeſt. 2. art. 2.* ſeruitutem duplicem eſſe vnam legalem, alteram naturalem, de qua agit etiam *Phil. 1. pol. & Diana par. 7. tract. 7. reſol.* 1. eſt autem ſeruitus naturalis illa, qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus, ac rudibus dominantur, de qua quidem ſeruitute non eſt hic ſermo. Legalis autem eſt duplex *vt colligitur ex inſtit. de iure perſ.* vna per quā alij cum ætatem viginti annorum exceſſerint, libere vendunt ſeſe, & ſubiciuntur dominorum poteſtati, quæ quidē ſeruitus fuit in vſu in lege veteri; *legitur enim Exodi* 21. *Si emeris hebræum ſex annis ſeruiet tibi, in ſeptimo autem egredietur liber, & Leuit.* 25. *ſi paupertate compulſus vendiderit ſe tibi frater tuus, non opprimes eum ſeruitute famulorum, & infra.* hæc autem ſeruitus licita eſt, nam licet homines facti ſint a Deo liberi: tamen tam innatum eſt animantibus cunctis deſiderium, ac ius ſeruandi vitam, vt poſſint ſe eius gratia miſeri in ſeruitute adigere, nam licet libertas non comparetur auro; tamen pro vita vendi fas eſt, quæ omni eſt prætioſior auro, quin imo antiquo iure parentes ægeſtate compulſi liberos ſuos venundare permittebantur, vt colligi poteſt *ex eodem loco Leuit. 25. & ex cap. de patribus*, qui filios ſuos deſtraxerunt *l. 2.* altera demum ſeruitus, legalis, & eſt illa, per quam ſerui in bello capti ſubiciſitur Imperatoris, aut Regis, aut Ducis poteſtati, de qua agit *Diana par. 7. tract. 7. reſol. 3.*

Nu. 2 Ac proinde ingenioſe demoſtrat *Diana loco ſupra citato reſol. 5.* quibus modis qui efficiatur ſeruus, & primo *reſol. 5.* obſtendit effici aliquem ſeruum, quando in iuſto bello capitur, iure namque gentium mancipium fit capientium, morte in perpetuam ſeruitutem computata; excipitur tamen, quando chriſtiani à chriſtianis bello iuſto capiūtur. Secūdo poteſt, quis in ſeruitutē alterius redegi in pœnam delicti, ſiue condemnatione iudicis, quia ſicuti poteſt quis iuſte puniri morte, ita etiam ſeruitute, ſiue lege aliqua, & hac Chriſtiani deferētes arma, vel alia prohibita ad Saracenos, poſſunt ab alijs chriſtianis eos capientibus in ſeruitutem redigi *de qua Diana reſol. 6.* item Tertio, titulo vēditionis, qua quis ex libero, fit ex ſua voluntate ſeruus, quas nā conditiones huiuſmodi venditio libertatis, vt valida fiat, debet habere *legite Dianam reſolut. 7.* itē Quarto, efficitur, quis ſeruus ratione natiuitatis, cum quis naſcitur ex matre ancilla, ſiue Pater liber ſit, ſiue non, ſiue naſcatur ex matrimonio legitimo, ſiue ex copula fornicaria, eſt ſeruus, quia partus ſequitur ventrem, de qua *Diana reſol. 9.*

Nu. 3 His igitur, poſitis ſeruitutis diuiſionibus, ad dubium reſpondent *Sotus lib. 4. de iuſt quaeſt. 2. ar. 2. Sairus claui regia li. 11. cap. 12. num. 8. & alij* quoties ſeruus in bello captus, aliquid dono ſuſcepit, vel iure hereditario, aut lucro licito lucratus fuerit, non tenetur in conſcientia, neque dominis reddere, neque eis potētibus perdere, & rationem reddūt, quia cum huiuſmodi ſerui, non ſua ſponte in illam conditionem inciderint, nō

eſt

eſt eorum miſeria tanta afflictione coarcenda, *nam vt ex reg. iuris colligitur fauores ampliandi ſunt, pœna vero reſtringenda*. De illis autem, qui ſe ipſos vēdiderunt aliter dicendum eſt, nam tales, quidquid ſunt, domini ſunt.

Nu. 4 At *Molina de iuſt. tom. 1. tract. 2. diſp.* 38. loquens non ſolum de ſeruis iuſto bello captis, ſed etiam de reliquis, qui emptionis titulo, aut pęna ſubſtinent pro delicto, vel quocunque alio titulo effecti ſunt ſerui, *ait §. Quintus* ſi bonis ſuis, quorum ſunt domini, ludo, aut aliqua negotiatione, ſine vllo præiudicio obſequiorum, quæ domino debent, aliquid lucrentur, illud namque eorum peculio cedit, & hanc ſententiam ſequuti ſunt *Hurtadus*, Sãcb. *Salas, & alij apud Dianam par. 7. tract. 7. reſol.* 30. Cuius rationem reddit *Molina* quia hoc iure Cęſario non repugnat, quin potius illis ſuffragatur, dum manifeſte docet ſeruos (intellige de omnibus modo ſupradictis) interdum habere bona ſua propria, quare iura, quæ docent ſeruum nō ſibi, ſed domino acquirere intelligenda ſunt regulariter, & quando aliunde contrarium non conſtat.

Nu. 5 Quare poteſt ſeruus, quidquid dicant alij ſibi retinere ea, quæ pro iniuria illata, vel ob vſum corporis illicitum ei largita ſunt *ita Mol. loco ſupra citato* §. *Tertius* vbi habet quando ſeruo, vel à domino, vel ab aliquo alio reſtituitur aliquid pro damno, aut iniuria ſibi illata in his, quæ domini poteſtati non ſubiacent, poſſe tunc ſeruum illa retinere, quia reſtituuntur pro iniuria ſibi ipſi facta, qua homo eſt, & quod ea, quæ domino non ſubiacent vere comparat illorum dominium *ita Diana par. 7. tract. 7. reſol.* 29. §. *Sed licet vbi* §. *Et ideo* docet ancillā quandam non fuiſſe aſtrictam, reſtituere domino magnam quantitatem pecuniæ ab amaſio acceptam.

Nu. 6 Poteſt item ſeruus retinere ea, quæ ſibi relicta ſunt in legato, vel teſtamento abſolute, et ſine conditione, & non intuitu domini, v.g. ob induſtriam, vel ob officium exhibitum *ita Leſſius lib. 2. cap. 4. dub. 4. num.* 16. §. *Si relinquatur* Diana *par. 7. tract. 7. reſol.* 31. §. *Sed ego Mol. loco ſupra citato* §. *Quartus* Sãcb. *Turlinch. & alij apud Dianam.*

Tandem aduertas, poſſe ſeruum dominium aliquarum rerum habere, & illud in ſex caſibus, vt patet *ex Leſſio loco ſupra citato, & Mol.* Primo ſi dominus expreſſe, vel tacite conſenſiat, vt poſſit aliquod peculium habere. Secundo ſi ſeruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione, vt ad dominum non perueniat. Tertio ſi relinquatur ſeruo abſolute, & ſine conditione, non tamen intuitu domini, v.g ob induſtriam, officiū exhibitum. Quarto ſi aliquid detur ei in compenſationem iniuriæ illatæ, modo ſupradicto. Quinto ſi aliquid lucretur ſua pecunia. Sexto ſi aliquid ſibi ſubtrahat, ſine domini incommodo, quod libere poterat conſumare. Nu. 7

In his igitur ſex caſibus, ſerui non ſolum habent dominium imperfectū, vti aſſerit *Leſſius num.* 17. ratione cuius poſſunt ſua auctoritate rebus ſuis vti, & frui, eaſque alienare abſque domini cōſenſu, & quamuis poteſtati domini aliquo modo ſubiectum ſit, eſſet, tamen inhumanitas, & abuſio quædam herclis auctoritatis ſi hac poteſtate dominus vteretur. Verum etiam *ſecundum Molinā loco ſupra citato* habent dominium verū, & perfectum dictarum rerum, ita ut independenter à domino poſſint de eis diſponere, & dominus non poteſt abſque iniuſtitia, in ſeruum, ei aliquid earum auferre *ita etiam Diana par. 7 tract. 9. reſol.* 12. §. *Addimus vbi* §. *Notandum eſt* ait, quod ſi mancipium ludo intentum, priuaret dominum proprio labore, non teneretur reſtituere, niſi tantum pretij, quanti ęſtimaretur ille labor, quo dominum fraudauit, & nihil aliud. Nu. 8

QVAERES QVARTO.

An filius familias, poſſit aliquid ludo exponere.

Reſpondent ad hoc Quæſitum *quāplures apud Dianam par. 7. tract. 9. reſol.* 5. poſſe filium familias moderatam quantitatem ludo perdere, quamuis Pater expreſſe diſſentiat, præſertim quando filius in aula, aut in ſtudijs verſatur, quia id abſque ratione pater negabit filio. Quantitas autem, ſeu ſumma moderata, quam filius, etiam patre diſſentien- Nu. 1

te, poteſt ludo perdere, diſcernenda eſt ad arbitrium viri prudentis, attentis ſtatu patris, & filij, & diuitijs patris.

Nu. 2 Quare filius poteſt ludo perdere, & exponere ea, quæ ex ſuo labore, & induſtria, aut ſeruitio acquirit extra domum patris conſtitutus.

Nu. 3 Item ſecundo, quando filius familias eſt in domo paterna, ſi quid amplius ſuo labore, opera, vel miniſterio acqrit, quã expendat, pater in eo alendo, poteſt filiꝰ ſibi reſeruare, & illud ludo exponere.

Nu. 4 Tertio filius, qui quotannis centum aureos v. g. accipit à Patre, in ſuã ſubſtentationem, exiſtens in ſcholis, aut in curia Principis, poteſt particulam aliquam ſumere ſummæ ſubſtentationi deſtinatæ, ludoque honeſto inſumere, nẽpe quattuor, vel quinque pro centenario, vti prudenter aſſerit *Sotus apud Molinam tom. 1. tract. 2. de reſt. diſp. 242. §. At vero*, quia ad alimenta pertinet, etiam honeſta recreatio.

Nu. 5 Quarto, quando Pater filio certam pecuniæ ſummam tradit, vt ea ſe alat, ſi filius parce viuendo, aliquid ex ea ſumma, ſibi reſeruet licite poteſt illud ludo exponere.

Nu. 6 Quinto, quãdo pater filio ſuo in ſcholis, vel in curia Principis commoranti, pro ſua ſubſtentatione mittit nonaginta, ſciens ei ſufficere octuaginta, tunc filius parce viuendo, exponere poteſt ludo non ſolum, id, quod ſibi ſubtrahit, verum etiam alia decem, & ratio eſt, quia eo ipſo, quod pater mittit ad filium nonaginta, cum ſciat ei ſatis eſſe ad ſubſtẽtationem ſolum octuaginta, tacite videtur velle, vt pro beneplacito filius poſſit exponere alia decem *ita Diana loco ſupra citato reſol. 5.*

Nu. 7 Illud autem relinquendum non eſt, quod habet *Mol. tom. 1. de reſt. tract. 2. diſp. 242.* nempe, quod quando filius nõ maiorem quantitatem inſumpſit, quam pater contentus eſſet, vt in ſui ſubſtentationem, & honeſtas recreationes inſumeret, ad nullam reſtitutionem, aut cõpenſationem teneretur, ſi quid intra illã ſummam inordinate, & contra voluntatem patris in ludo, cum meretricibus, aut alio modo conſumpſit. Cuius ratio eſt, pater inuitus nõ eſt, quo ad ſumptus, ſed quo ad modum, quin imo addit *Molina* neque meretricem, aut qui ludo eſt id lucratus, reſtituere teneri, quando Pater certam pecuniæ ſummam tradit filio ad ſumptus, quam liberum ei relinquit inſumere, modo nihil amplius peteret.

QVAERES QVINTO.

An filius familias, vel alius, qui ludendo alienare nequit, ſi aliquid ludo lucretur, illud reſtituere teneatur.

AFfirmatiue reſpondent communiter omnes: vnde inferunt filium Nu. 1
familias non habentem bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, vel aliqua a parente conceſſa, ad animi oblectationem, vel ad liberam adminiſtrationem ſi ludo aliquid lucratus eſt, teneri ad eius reſtitutionem, id quod etiam inferunt de religioſo, qui abſque conſenſu ſuperioris, non poteſt quidquam alienare, cum conſenſu tamen ſuperioris poteſt lucrari, & perdere, etiam notabilem ſũmam, licet peccet res monaſterij ſic exponendo, & quidem mortifere *iuxta Nau. ſententiam cap. 20. num. 9.* ſi tamen contingit monaſterium grauiter lędi ex ludo, datur ei reſtitutio in integrum *ita Leſſius lib. 2. cap. 26. dub. 5. numer. 32.* & hanc ſuperiorem ſententiam docet etiam *Sanch. tom. 2. ſumma lib. 7. cap. 19. num. 86.* vbi probabiliorem eam vocat, dicens hos non poſſe lucrari, ſed teneri reſtituere eam quantitatem, quam ludo exponere non poterant; quin lucrans teneretur ipſis reſtituere, & reddit rationem, quia ſicut contractus eſt validus, vt potens ludo alienare lucretur, ita eſt nullus, vt impotens ad alienandum lucretur, ſecus non eſſet æqua vtriuſque conditio, ſed manifeſta iniuſtitia, ſi alter, qui perdere poteſt, ſe exponat periculo perdendi, alter vero non, cum illi reſtitui debeat amiſſum, & pro hac probabiliori ſententia, citat innumeros auctores, vt videre eſt apud ipſum.

Et licet *Sairus claui regia lib. 11. cap. 12. dub. 2. num. 9. & alij apud Sanch. loco ſupra citato num. 87.* limitent vt hæc intelligenda ſint, cum limitatione hac, quoties ſcilicet colluſor ignorat eum, cum quo ludit talem eſſe, ſcilicet non Nu. 2

poſſe

poſſe alienare, quia ſi nouit ſe colludere cum eo, qui non poteſt alienare in hoc caſu ſi non potens alienare lucretur, nõ tenetur reſtituere, quod lucrat⁹ eſt, quia ſcienti, & volenti nulla fit iniuria. Tamen hæc limitatio diſplicet *Sanch.* & iure optimo, quia colludens ille, cupiditate ludi attractus voluit ludere, nec cenſendus ſit velle iuri ſuo cedere, vt poſſit perdere, non autem lucrari, nemo enim adeo ſtultus eſt, vt id velit, ſicut emens maiori iuſto pretio, quamuis ſciens, & prudens, non videtur cedere iuri ſuo, vt vendens reſtitutione liberetur, ſed potius deſiderio rei emptæ, aut alia neceſſitate ductus excedit in pretio.

Nu. 2 Nihilhominus negatiua ſententia probabilis eſt, quæ ait poſſe hos abſque reſtituendi onere, plus lucrari, quam poſſint perdere *ita Dicaſtillus, Armilla Angles, & alij apud Dianam par. 7. tract. 9. reſol.* 8. §. *Sed* qui affirmant ludentes bona, quæ alienare non poſſunt, non teneri reſtituere, quæ lucrãtur à colluſore, qui poteſt alienare: quare *Diana* §. *Vnde* lux ta hanc probabilem opinionem non obligaret, neque ego obligarem ad reſtitutionem filium familias, ſi nollet reſtituere, quando ludens cum pecunia patris, quam non poteſt alienare lucraretur quantitatem magnam, quia in tali caſu ſequi poteſt probabiliter ſupra dictam opinionem, & hæc omnia quæ de filio familias dicta ſunt, procedunt etiã in alijs, qui alienare nõ poſſunt cum adſit eadem ratio, vt de religioſis, &c.

QVAERES SESTO.

An filius familias, qui v. g. perdere poteſt quinque ex centum ſibi à patre conceſſis, poſſit lucrari ab alio plura, quam quinque.

Nu. 1 Circa huiuſmodi Quæſitum varij varia dicunt, vt videre eſt *Satrum claui regia lib.* 11. *cap.* 12. *dub.* 3. *num.* 10. tamen breuitatis cauſa relictis aliorum opinionibus, vt Quæſito ſatisfaciamus. Dicendum puto, probabile eſſe filium familiam, non poſſe in eodem ludo plus lucrari, quam perdere: vnde qui ſolum quattuor v. g. poteſt deponere in ludũ, non poteſt eodem actu ab vno eodemque lucrari plus quam quattuor. Cuius ratio eſt, quia debet eſſe par condictio ludentium (niſi forte alter ſciat colluſorem, nõ poſſe perdere niſi quattuor,) quia tunc ſi alter ſocius cedat iuri ſuo, poteſt amplius lucrari *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 26. *dub.* 5 *num.* 38. *Satrus claui regia lib.* 11. *cap.* 12 *dub.* 3. *num.* 11. *circa mediũ quare Diana par.* 2 *tract.* 17. *miſ.* 3 *reſol.* 40. habet, quod ſi quis habens capitale maius, quod vulgo dicitur Tutto il reſto, & illud in ſponſione aliqua expoſuerit, colluſor, qui capitale minus habet, non poteſt acceptare ſponſionem, & lucrari illud plus, ſine onere reſtitutionis, quia non eſt æqualis condictio ludi, ex parte vtriuſque, niſi forte alter cuius pecunia maior eſt, ſciat inæqualitatem, & conſentiat, quod quaſi ſemper euenit, vt patet ex communi vſu ludentium, quia tunc licitus eſſet ludus.

At vero aduertunt huiuſmodi ſupradicti Doctores, quod ſi plures ſint, inter quos ludit is, qui non poteſt deponere niſi quattuor, vt eſſet ſi quinque ludãt, & ſinguli deponant quattuor, poſſe lucrari quindecim, vel ſexdecim, ſicuti etiam poſſe ab vno eodemq; ſucceſſiue, per varios actus ludo plura lucrari, quã poſſit perdere, vt ſi quis potens exponere quinque, primo iactu exponens illa quinque, lucretur alia quinque, quo poſito iam habet decem vere ſua, quæ poteſt exponere ſecundo iactu, & lucrari cum illis alia decẽ, quæ cum prioribus efficient viginta, & cum illis lucrari alia viginta, & ſic ſeruata ſemper æqualitate, & iuſtitia ludi magnam ſummam lucrari poteſt. Nu. 2

Vtrum vero poſſit filius familias omnem quantitatem, quam lucratus eſt ludi fortunæ; iterum exponere, reſpondet *Dicaſtillus de iuſt. lib.* 2. *tract.* 18. *diſput.* 4. *dub.* 3. *num.* 23. & 24. in eodem ludo continuo ſine cõtrouerſia poſſe, quia idem ludus eſt, & in eodem ludo, non debent colludentes, deſtitui ſpe recuperandi amiſſum; extra illum vero ludum, alio die, vel alio ludo, veriſimilius eſt, non poſſe integram illam quantitatem ludere, ſi notabilis ſit, quia eam filius non ſibi, ſed patri acquiſiuit, cum non ex ſuis, ſed ex paternis bonis eã acquiſierit. Nu. 3

At *Diana par.* 7. *tract.* 9. *reſol.* 7. §. *Sed*

ego contrariam ſequutus eſt opinionem
dicens,quod ſi ludus ſit alius, quia v. g.
iam a ludo receſſit filius familias, & ſe
contulit ad domum, alteraque die ad
ludendũm rediit,licet de ſubtilitate iu-
ris non poſſit ludere totum,quod lucra-
tus eſt,quia fili⁹ familias patri acquirit,
at ſi ludat cum eodem, à quo lucratus
eſt,& perdat de æquitate conſcientiæ,
poteſt alter compenſare id,quod perdi-
derat,& ſic non tenetur reſtituere hoc,
quod lucratus eſt,imo videtur, quod fi-
lius familias poſſit cum quocunque vo-
luerit ludere, & perdere totam illam
quantitatem, quam ludo lucratus eſt,
quia licet totum illud lucrum cedat ſta-
tim patri,tamen cum Pater conceſſit ta
cite,vel expreſſe filio facultatē aliquid
ludendi,videtur tacito conſenſu dare il
li facultatem ad ludendum totum lu-
crum.

QVAERES SEPTIMO.

An minor poſſit lucrari,& ludere inſcijs Tutoribus.

Nu. 1 INtelligentia huius Quæſiti dependet
ex deciſione illius quæſtionis,quam
tangit *Sãch.tom.1.de matr.lib.6.diſp.* 38.
num. 19.an minor abſque curatoris au-
ctoritate contrahens, vel pupillus, obli-
getur naturaliter,ideſt in foro conſcien-
tiæ,circa quam, duplex eſt celebris ſen-
tentia. Prima docet pupillum,ſeu mino
rem ſine tutoris auctoritate contrahen
tem non obligari in foro conſcientiæ.
Secunda ſententia, cui tanquam com-
muniori,ac probabiliori adhæret *Sãch.*
loco ſupra citato nu. 21.docet pupillum,
aut minorem contrahentem ſine tuto-
ris,aut curatoris auctoritate,obligari in
foro conſcientię,& hanc ſententiam do-
cet *Sanch.cum aliquibus limitationibus.*

Nu. 2 Vnde *Sanch.num.*30. infert pro mate
ria de lucro id,quod communiter docēt
Doctores lucrantem à minoribus tene-
ri lucrum reſtituere,non ita indiſtincte
verũ eſſe, ſed hoc pacto diſtinguendũ eſ
ſe,ſcilicet ſi minor ſit pubes,& curatore
careat nõ tenetur lucrans reſtituere,do-
nec minore reſtitutionem petente, *Iu-*
dex lucrantem ad eam cogat, quia hic
minor naturaliter,& ciuiliter obligatur
ex contractu, cum beneficio reſtitutio-
nis:ſi autem minor curatorem habeat,
& ſit impubes, pubertati tamen proxi-
mus,ſubſtinendo priorem ſententiam,
valde probabilem aſſerentem, hunc ſi-
ne curatoris auctoritate contrahentem
non obligari naturaliter, conſequenter
dicendum eſt,lucrantem teneri reſtitu-
ere,& cum ſit valde probabilis, poteſt
minor illi innitens,non ſoluere pecuniã
in ludo amiſſam. Ceterum retenta pro-
babiliori ſententia, quę docet impube-
rem pubertati proximum,& minorem
ſine tutoris,aut curatoris auctoritate cõ
trahentes obligari naturaliter. Dicendũ
eſt lucrantem à minori, vel pubertati
proximo,vel aliter cum illis contrahen
tem abſque curatoris auctoritate, non
teneri reſtituere, interim dum minor,
vel tutor loco illius, id non repetit co-
ram iudice, vtens beneficio reſtitutio-
nis.

Hoc ſuppoſito probabiliſſimum eſt Nu. 3
ſupradictum contractum non valere
ita Diana par. 7. *tract.* 9. *reſolut.* 13. §. *Sed*
quare ſi minor ludendo perdidit, aut a-
lio contractu promiſit ſoluere,non tene
tur,ſed exceptione legis ciuilis defende
re ſe poteſt, modo ſe ſoluturum non
iuraſſet *ita etiam Diana par.* 3. *tract.* 5.
*miſ.reſol.*44.§. *Vnde* cuius rationem red-
dit,quia quid enim opus eſt inani circu
lo,vt ſoluat quis, quod ipſi reſtituendũ
eſt *quare Diana* concludit ex principijs
ſupra poſitis,quod ſi minor nolit ſolue-
re,& ſi ſoluerit,colluſor nolit reſtituere,
poteſt cõfeſſarius probabiliter, neque
minorem ad ſolutionem, neque collu-
ſorem ad reſtitutionem obligare.

QVAERES OCTAVO.

An ſi quis ita ſit ludi peritus, vt moraliter certum ſit ipſum lucraturum, ſi lucretur, ad eius teneatur reſtitutionem.

QVidquid dicant alij Reſpondeo di Nu. 1
cendum eum, qui ita ludi peri-
tus ſit,vt moraliter certum ſit ipſum lu
craturum,& exceſſus peritiæ non eſt no
tus colluſori,teneri reſtituere quidquid
lucratus eſt. Cuius ratio eſt, quia error,
ſeu dolus dat cauſam contractui, nam
ſi

ſi ſocius, qui pecuniam amittit, alterius peritiam ſciret, non luderet, ac proinde peritus cum ignaro ludendo, iniuriam huic infert *ita Leſſius lib. 2. cap. 26. dub. 5. num. 30.*

Nu. 2 Illud tamen non negamus, negatiuã ſententiam eſſe probabilem, vti etiam probabilem putat Diana *par. 7. tract. 9. reſol. 29.* & probabilem putat etiam *Salas tract. de ludo dub. 25. num. 2.* quia ſi inæqualitas in ſcientia, vel peritia non ſit notabilis, contractus eſt licitus, vt docẽt fere omnes, ergo etiam ſi ſit notabilis, quia magis, & minus non variãt ſpeciẽ, quamquam *Salas* cui etiam adhæret *ipſe Diana* §. *Neque obſtare fine* affirmatiuã ſententiam à nobis ſupra allatam teneat.

Nu. 3 Ac proinde *Bon. de reſtit. diſp. 2. quæſt. 3. puncto 2. num. 5.* habet huiuſmodi ludi peritum modo ſupradicto, teneri integrum lucrum reſtituere, quia decipiens tenetur reſtituere totum dãnum, quod deceptus ob ipſius deceptionem iniuſte patitur, neque obſtat decipientis periculum, illud enim ſibi debet imputari *quamquam Diana par. 7. tract. 9. reſol. 30.* §. *At mea* aſſerat in hoc caſu magis peritum, non debere integram lucri reſtitutionem facere, ſed partem, iuxta proportionem periculi perdendi, quod ſubijt, ſi enim adeo exercitatus in tali ludo erat, vt extra omne periculum perdẽdi eſſet, ad totum lucrum, quod ex aduerſario recepit reſtituendum obligabitur, quod ſi in aliquo minori periculo perdẽdi fuit ob maiorẽ peritiã, non ad totum, ſed ad partem totius lucri, maiorem tamen, vel minorem prout maiori, aut minori ſe exponit diſcrimini perdendi.

Nu. 4 Quando vero exceſſus peritiæ eſt notus colluſori, & nihilhominus vult ludere, imperitus cum perito, tunc non tenetur peritus nihil illi reſtituere, ſed licite ab eo lucrabitur, quia cum imperitus ſciens exceſſum, velit ludere, reuera voluntarie cedit iuri ſuo, quod habebat ad æqualitatem ſeruandam in contractu, ac proinde condonat exceſſum, quod perinde eſt ac ſi vellet donare pecuniã, quam amittit *ita Diana par. 7. tract. 9. reſol. 31.* §. *Sed Sanch.*

QVAERES NONO.

An maritus notabilem quantitatem in ludo amittens teneatur ipſe, vel colluſores reſtituere vxori, & an vxor inſcio, aut inuito marito ludere poſſit.

VErum ad maiorem huius Quæſiti elucidationem animaduertendũ eſſe puto, quantumuis magnam quantitatem perdere in ludo (modo nullus præiudicetur) non eſſe peccatũ mortale, ſtando in iure naturæ, quia prodigalitas non eſt peccatum mortale, tunc enim erit peccatum mortale ludere multum, & magnam quantitatem, quando hoc fit cum detrimento notabili filiorũ, & vxoris, ſubtrahendo eis alimenta debita, vel ob hoc fit impotens, ad ſoluenda debita, hoc adnotato. Nu. 1

Ad primam Quæſiti partem, cum diſtinctione reſpondendum puto, vel maritus ludo amiſit bona dotis, quæ in ſpecie ſunt conſeruanda, & tunc ludus eſt illicitus, & poteſt vxor illa repetere, & extrahere à lucrante, vel nõ ſunt in ſpecie conſeruanda, & tunc tenetur maritus reſarcire illud damnum ex proprijs bonis, & mulier poteſt eam recompenſationem petere à poſſidente bona mariti, quæ videntur tacite hypotegata pro dote vxoris *ita Diana par. 7. tract. 9. reſol. 18.* Nu. 2

Vt autem ad ſecundam Quæſiti partem reſpondeamus dico *cum Dicaſtillo citato apud Dianam loco ſupra citato reſol. 11.* poſſe vxorem inſcio, vel inuito marito aliquid ludendo inſumere ex prædictis bonis, quia ius habet inſumendi aliquid pro honeſta ſui recreatione, & quidem ſi hoc iure filij, & ſerui, cur illo careat vxor; cuius magis ſunt propria illa bona, pro tempore matrimonij, quæ maritus adminiſtrat, quam filiorum, & ſeruorum, quapropter ſi hoc vxori omnino maritus prohibeat, non eſt rationi conſonum, quæ vero ab vxore fiunt, marito irrationabiliter inuito, non omnia caſſa ſunt, & irrita. Nu. 3

Quantitas vero, quam vxor poteſt ludendo inſumere, ſine expreſſa viri facultate, aut illo renuente, non poteſt, pro Nu. 4

om-

omnibus generaliter deffiniri, vnū ſcio, illam ludo inſumere poſſe pecuniæ quātitatem, quam vxores aliæ ſimilis conditionis, tam quo ad ſtatum, quam quo ad facultates regulariter inſumere ſolēt in recreationibus.

Nu. 5 Vnde *Diana par. 7. tract. 9. reſol.* 15. §. *Igitur* ſeptem aſſignat caſus, in quibus, qui ludit cum muliere cōiugata poteſt retinere lucrum. Quorum Primus eſt, quando vxor vltra dotem, habet bona parapheralia, quorum dominium, & adminiſtratio ad ipſam pertinet. Secundus, quando maritus expreſſe, aliquas pecunias concedit vxori, vt eas pro libito expendat. Tertius, quando maritus aliquam pecuniæ ſummam, vxori concedit vt, ornatior, & comptius ſeſe induat, & ipſa reſtrictius viuendo, ex his, aliquid ſubtrahit. Quartus, quando maritus ſcienter permittit, vt aliquid pecuniæ ludo exponat. Quintus, quando vxor habet adminiſtrationem bonorum. Sextus, quando vxor ſua priuata induſtria, & labore acquirit, & lucratur, poſtquā muneri ſuo, & curæ domeſticæ plene ſatisfecit. Septimus, quando vxor ludit, ac perdit ludendo eo more, quo ceteræ coniugatæ feminæ eiuſdem conditionis, & ſtatus ſolent ludere.

Nu. 6 Nec maritus poteſt ei id prohibere, quia ob dotem, & ſocietatem bonorum contractam, illi debetur congrua, & cōpetens ſuſtentatio, quæ ſane comprehendit ſumptus omnes, ad ea omnia, quæ mediocres ſui ſtatus, & conditionis ſolent inſumere, etiam ad competētem, & honeſtā oblectationē *ita Diana*.

QVAERES DECIMO.

An religioſi poſſint, aliquid ludo exponere.

Nu. 1 Abſque dubio aſſerendum eſt regulares, non habere ius exponendi aliquid ludo prohibito, aut indecenti religioſo, qualis eſt ludus alearum. Nec in hoc eſt tacita, vel præſumpta voluntas ſuperioris, non enim cenſetur Prælatus dare licentiam regulari alienandi pecuniam per ludum lege humana prohibitum, ſed ſolum per modos licitos *ita Azor. apud Dianam par. 7. tract. 9. reſol. 14. initio vbi* §. *Sed* ait, quod quādo ludus eſt licitus, & honeſtus, tunc regularis habet ius, exponendi ludo aliquid modicum, gratia reficiēdi animū, quia tunc præſumitur Prælatus dare licentiam, non autem in magna quantitate, quia vt ludat in magna quantitate, non præſumitur voluntas Prælati.

Item poteſt huiuſmodi religioſus, qui ex portione ſibi deſtinata ad ſuſtētationem, aliquid ſubtrahit, parce viuēdo, tuta conſcientia illud exponere ludo, modo ſit licitus, & honeſtus, quia etiam in hoc caſu, videtur ſubeſſe tacita Prælati voluntas *ita Fauſtus apud Dianam loco ſupra citato* §. *Tertio*. Nu. 2

At vero, ſi religioſus habuerit generalem licentiam, expendendi aliquam quantitatem, ad honeſtam recreationē, & ipſe in vſus profanos expēderit, licet probabilior ſit ſententia eorum, qui aſſerunt, tunc in tali caſu religioſum peccare mortaliter, ſi materia eſt grauis, & qui ab illo talia lucrantur, teneri ad reſtitutionem: tamen probabilis eſt eorū ſententia, qui aſſerunt peccare quidem mortaliter religioſum, ſi mmateria eſt grauis: hi tamen, qui ab illo talia lucrātur ad nullam reſtitutionem tenentur, quia licet modus alienandi ſit contra voluntatem ſuperioris, non tamen ipſa alienatio ſecundum ſe, ita vt eam inualidam eſſe velit *ita Med. Fauſtus, & alij apud Dianam par. 7. tract. 9. reſol.* 15. *initio*, & hanc opinionem probabilem, etiā æxiſtimat *ipſe Diana* §. *Verum licet*, qui etiam notat, quod ſi quis lucretur magnam ſummam pecuniarum à religioſo, poteſt illam eidem reſtituere, quia ſecundum rationem *Villalobos apud ipſum citati* ſatis eſt, vt reponat illam pecuniam in eodem ſtatu, & de rigore iuſtitiæ, non tenetur illam ponere in meliori ſtatu, in quo ante non erat. Nu. 3

An equites Hieroſolimitani, & alij religioſi ordinum militarium, valide aliquid exponere poſſint ludis, reſpondet *Dicaſtillus apud Dianā par. 7. tract. 9. reſol. 17. initio*, quod attinet ad religioſos ordinum militarium, in primis de equitibus nobilibus iam diximus, illos abſolute eſſe veros dominos ſuorum bonorum, & votum paupertatis illorū conſuetudine ita eſſe interpretrandum, Nu. 4

vt

vt poſſint in his ludis bona inſumere, *quare Diana par.2.tract.15.reſol.54.* optime, & ingenioſe aduertit huiuſmodi equites licet voueant paupertatem: vouent tamẽ illam, prout vſus permiſſus, & tolleratus apud eos recipit, non itaq; religioſorum clauſtralium rigidam paupertatem vouent, ſed bona ſua retinent amouibilia tamen ad nutũ Magni Magiſtri; & de illis diſponunt, licet in morte non poſſint abſque ſuperioris licẽtia teſtari, & ideo votum eorũ de proprio non retinendo, intelligendum eſt, quo ad dominium, nõ autem quo ad vſum, diſtributionem, & vſumfructum, cum igitur ſupradicti milites bona ſua retineant, & de illis libere diſponant, inſumendo illa in vſus illicitos, peccabunt quidem, non tamen contra paupertatem, nec recipientes obligationem reſtitutionis habebunt.

Nu. 5 Quare ex his apparet meretrices dictorum equitum, & ludentes cum ipſis, & ipſos quoq; Equites, ſi reſtitutionem facere noluerint poſſe à confeſſarijs ſecundum ſupradictam opinionem probabilem, ſacramentalem abſolutionem ſine vllo onere reſtitutionis obtinere *hæc Diana.*

Quid vero dicendum ſit, de commẽdatarijs, reſpondet *Sanch tom. 2. ſumma lib.7.cap.8.num.29.* poſſe hos commendatarios de his omnibus bonis, ita libere diſponere, ac ceteros ſeculares, quia antiquiſſima conſuetudo, ita paupertatem eorum interpretata eſt, ſuperioribus ſcientibus, & non cõtradicentibus, & redditus commendatarum, titulo ſeculari, his dantur, nempe titulo militari: quare *Victoria apud ipſum* ait præbendas has militares, licet annexæ ſint religioni, non annecti ratione officij ſpiritualis, ſed militaris. Nu. 6

Et ideo *num. 32. infert Sanch.* ludentes cum his commendatarijs, non teneri parta in ludo reſtituere, quia cum hi commendatarij ſint vere domini omnium illorum bonorum, & poſſint de illis diſponere, inſtar cujuſcunque ſecularis, vere transferunt illorum dominium perdendo in ludo; & hæc ſatis dicta ſufficiant, quod attinet ad ea, quæ pertinent ad reſtituendi obligationem ex ludo: quare vt ad reſtituendi obligationem, quæ ex bello oritur deueniamus ſit. Nu. 7

SESTA DIFFICVLTAS

DE BELLO.

CVm perſpicuum ſit, homines dominio ſuarum rerum Iure belli ſpoliari, opere pretium duxi hic de bello agere: Vt videamus, quando nam ex tali bello reſtituendi obligatio oriatur, & licet bellum iniuſtum, cum charitate, quadam ex parte pugnet, & ea de cauſa, de eo diſſeruerit D. Thom. in materia de charitate quæſt.40.a.2. *tamen multo magis cum iuſtitia pugnat, & tam iuſtum, quam iniuſtum bellum ex principijs iuſtitiæ longe maiori ex parte, quam ex principijs charitatis expendendum, & examinandum eſt, quo circa ad hunc potius locum, quam ad materiam de charitate ſpectat diſputare de bello: nos vero breuitatis cauſa more noſtro de illo hic agentes.*

QVAERES PRIMO.

An bellum aliquando ſit licitum.

Nu. 1 NOn defuerunt heretici, qui potius calumniantes noſtram catholicam doctrinam, dixerunt bellum eſſe illicitum; alij vero bella eſſe contra euãgelicam doctrinam, quos errores legere poteritis *apud Mol. tract. 2. diſp. 99 initio* his igitur erroribus relictis. Reſpondeo dicendum *contra Eraſmum, & Luthe-*

therum citatos apud Molinam bella non ſolum fas eſſe chriſtianis gerere, ſeruatis conditionibus, de quibus infra, ſed etiam aliquando melius; ſcilicet quam contrarium, poteritque eſſe euentus, in quo culpa lęthalis ſit, non bellare. Hæc propoſitio, quo ad vtramque partem patet. & primo, quo ad primam partem probat *Molina loco ſupra citato* §. *Statuenda nihilhominus*, non ſolum licitum eſſe bellum auctoritate ſcripturæ, & in lege naturæ, ſed etiam Regibus licitum eſſe ſtringere gladium, aduerſus malefactores, & ſeditioſos ſuæ Reipublicæ, ſed etiam probat exemplo ſanctiſſimorum hominum, non ſolum in veteri teſtamẽto *vt Ioſue, Dauidis, Machabeorum, & aliorum*, qui bella offenſiua intulerunt, ſed etiam in nouo. Chriſto enim placuit Centurio, cuius puerum ſanauit *de quo Auguſt.* 22. *contra Fauſtum cap.* 74. ait merito, & illius Centurionis dicentis, & ego homo ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites, & dico huic, vade, & vadit, & alio veni, & venit, & ſeruo meo fac hoc, & facit, fidẽ laudauit, nõ illius militiæ deſertionẽ tamẽ imperauit: item Martinus etiam adhuc miles, itẽque Sebaſtianus, & multi alij milites, qui martirio coronati ſunt Chriſto placuerunt.

Nu. 2 Quod ſi bellum aduerſus quoſcunq; alio Reipublicæ hoſtes, chriſtianis eſt licitum, multo magis licitum eſt aduerſus Turcas, cum quibus tot, & tam iuſtas cauſas belli habent, quod chriſtianorum terras iniuſte vſurpauerint, ac retineant, quod tot ſtrages in chriſtianos, tam crudeliter exercuerint grauiſſimaſque eis iniurias intulerint, & quod fidem, Rempublicamque Chriſtianam funditus euertere moliantur.

Nu. 3 Secunda vero pars patet, quia cum pro Reipublicæ ſalute, etiam corporis, vita exponenda ſit, ſane quando ad Reipublicæ ſalutem non ſolum corporalẽ, ſed etiam ſpiritualem, fidei conſeruationem chriſtianæ religionis augmentũ, ac ipſorummet inimicorum ſpirituale bonum, bellum iudicaretur neceſſariũ, non ſolum melius eſſet illud inferre, quam contrarium, ſed etiam tamen, intereſſe poſſet, tantaque eſſe poſſet ſpes victoriæ, vt apertiſſime eſſet lęthalis culpa à Principe, cui ex officio cura, defenſio, ac compenſatio iniuriarum Reipublicæ illatarum incumbit, bellum nõ moueri, non ſolum defenſiuum, ſed etiã offenſiuum. Cumque ſubditi in Republicæ bonum Principi teneantur parere, ſane poſſet eis aliquando ſub lęthali culpa præcipere, vt ad bellum procederent.

Vt autem bellum iuſtum, licitum ſit, aliquas debet habere conditiones, quarum prima eſt, legitima auctoritas inferente. Secunda iuſta cauſa, & titulus bellandi, & aduerte nos hic loqui de bello offenſiuo iuſto, non autem de bello defenſiuo, quod cum moderamine inculpatæ tutelæ vim vi repellendo, cui que ad pulſandam iniuriam, quæ ei infertur, iure naturali licet. Nu. 4

Prima igitur cauſa eſt auctoritas in Principe, qui ſuperiorem, in ſuo principatu non recognoſcit, & eadem ratione eſt in Republica libera, quæ ſuperiori, non eſt ſubiecta, quales ſunt Venetorũ, Genuenſium, & ſimiles aliæ Reipublicę *ita Mol. tract.* 2. *diſp.* 100. §. *Porro*, quia ad Rempublicam pertinet ſtringere gladium, etiam in externos malefactores repetendo, quæ iniuſte à ſibi ſubditis abſtulerunt, & iniurias ſuis illatas vẽdicando; porro auctoritas, quæ eſt in Republica libera, eadẽ eſt in Principe, quem ſibi in caput ſupremum elegit, in quem proinde ſuam tranſtulit poteſtatem, eadem quoque eſt in Principe, qui belli iure, legitimum Reipublicæ alicuius dominium comparauit. Nu. 5

Item Summus Pontifex, non ſolum tanquam Princeps patrimonij D. Petri, terrarumque in Eccleſiæ bonis contentarum mouere poteſt bellum, nõ ſecus, ac alij Principes temporales, ſed etiam pro poteſtate, quam in omnes laicas poteſtates ad finem ſupernaturalem habet, poterit, vel bellum mouere, vel facultatem, illud mouendi, alijs concedere, oblata iuſta aliqua occaſione, ac cauſa, quare *Mol. diſp.* 29. §. *Vlterius fine*; licet aſſerat Summum Pontificem, pleniſſimam habere poteſtatem iuriſdictionis, circa temporalia præcise, tamen iuxta exigentiam finis ſupernaturalis, nihilhomin⁹ deinde §. *Illud* prudẽter docet Summum Pontificem in euentibus, Nu. 6

non

non ſtatim debere gladium temporalẽ eximere, niſi in mora eſſet præſens periculum, ſed debere prius vti gladio, & poteſtate ſpirituali, præcipiẽdo aliquid, vel ſimpliciter, vel ſub aliqua cenſura, via namque ordinaria Summi Pontificis eſt vſus poteſtatis ſpiritualis, cui poteſtas temporalis eſt in ſubſidium adiũcta, atque ita non prius eſt eximendus gladius iuriſdictionis temporalis, quam experimento ſit compertum, non ſufficere vires gladij ſpiritualis.

Nu. 7 Imperator item, de quo, licet aliqui aſſerant eſſe totius orbis dominum, tamen *Mol. diſp* 30. §. *Hoc autẽ* demoſtrat Imperatorem non eſſe dominum orbis, hoc vnico argumento, ſi Imperator eſſet dominus orbis, vel id eſſet iure naturali, & hoc non, quia hoc aſſerere ſtultũ eſt, vel per electionem totius mundi, qui conſenſum præbuiſſet, vt vnus eſſe communis omnium Imperator, & hoc aſſertum abſque probabilitate eſſet, qa nullus vnquam non ſolum iuſte, ſed neque iniuſte ſubegerit ſibi omnes vniuerſim nationes, præſertim cum noſtris tẽporibus plurimæ ſint repertæ, quæ antea omnino fuerunt incognitæ, & multæ adhuc etiam ſint incognitæ, vel deniqueiure humano, & poſitiuo, idque, vel Summi Pontificis, & hoc non, quia cum Summus Pontifex nõ ſit dominus orbis, Imperator ab eo habens poteſtatem, non poteſt eſſe dominus orbis, nã nemo dat quod non habet.

Nu. 8 An vero, qui ſine legitima auctoritate bello alioqnin iuſto damnum dat, teneatur id reſtituere: circa hoc dubium aduertit *Mol. loco ſupra citato diſp.* 101. §. *Notandum eſt*, quod quoties bellum eſt iuſtum, & ex expreſſa, vel præſunta Principis, Papæ, Imperatoris, vel aliorum ſuperiorum modo ſupradicto voluntate bellum mouent, aut ad illud cooperãtur legitima auctoritate bellare dicantur, ſiue ſint de eadem, ſiue de aliena Republica, modo tamen nihil exerceant, niſi iuxta expreſſam, aut præſumptam voluntatem ſupremi capitis, aut Ducum, quia ſupremo capite bello præfecti ſunt.

Nu. 9 Quod ſi aliquid contra expreſſam, aut præſumptam eorum voluntatem, etiam dum ſunt in ipſo prælio exerceãt, vtique ſine legitima auctoritate, id efficiunt, ac proinde peccant, plus, vel minus, & interdum reſtituere tenebuntur damnum, quod dederint, & hæc de prima conditione, quæ eſt legitima auctoritas.

Secunda igitur conditio, vt bellum iuſtum, & licitum ſit, eſt iuſta cauſa, & titulus bellandi vti aſſerit *Diana par.* 6. *tract.* 4. *reſol.* 1. *initio*, quæ quidem iuſtæ cauſæ multæ recenſeotur à doctoribus, vt videre eſt *Mol. tract.* 2. *diſput.* 104. *& has enumerat etiam Diana reſol.* 3. quarũ Prima eſt, vt ſubditi rebelles ad obediẽtiam redigantur. Secunda, vt recuperetur Prouincia, aut Ciuitas Principi, aut Reipublicæ, alicui iure debita, quam recuperari boni communis multum intereſt. Tertia ad vindicandam grauem contumeliam Principi, vel Reipublicę illatam. Quarta, vt vltio ſumatur de gente, vel Principe, qui hoſti iniuſtum bellum gerenti auxilium præbet. Quinta, vt repellãtur ij, qui iniuſte prohibẽt, ne nocentes puniãtur, quos puniri Reipublicæ multum intereſt. Sexta, vt animaduertatur in eos, qui cum Principe, vel Republica initum fędus violarunt, non ſine graui damno, iniuria, aut dedecore illius. Septima, vt impetrentur ea, quæ iure gentium permiſſa ſunt, & per iniuriam denegantur, cuiuſmodi eſt v. g. tranſitus ſine mora, & ſine nocumento, ex vna Regione in alteram. Talis nãque denegatio, vtpote iniuſta, iniuriam ei, cui talia denegantur infert, quo circa ad eam, vel propulſandam, vel poſtquam illata fuerit vindicandam, poterit interdum moueri iuſtum bellum. Octaua, vt ſocijs auxilium iuſtum afferatur, quod ſi ab hoſtibus infeſtantur auxiliarij, tũc, & ipſi ius acquirunt per ſe bellũ inferendi aduerſarijs. Nona ſi populi ſubiecti Idolatræ ſint, iuſta erit cauſa, eos bello perſequendi, vel ſi in hæreſim, aut infidelitatem lapſi, alios ſecum trahant. Nu. 10

Has in particulari aducere volui cauſas, vt quiuis melius circa quaſcunque alias, quæ in particulari occurrerent, ferre ſciret iudiciũ, iuſtæ ne, ac ſufficientes eſſent an ſecus ad bellum iuſtum inferendum. Nu. 11

Item tandem tertia requiritur cõdic- Nu. 12

tio, vt bellum ſit licitum, & eſt, vt debita fiat intentione, neceſſe eſt ergo, vt bellum non procedat, ex odio, ſed vel in tuitu boni communis, vel recuperãdi, quod ad bellum mouentem pertinet, vel iuſtæ vindictæ, aut alterius iuſtæ cauſę belli.

QVAERES SECVNDO.

An ſi Principes inſerant bellum ex iuſta cauſa, ſine recta intentione, bellum ſit iniuſtum.

Nu. 1 OCcaſione deſumpta ex hac tertia belli conditione, hoc ſecundũ exagitabo Quæſitum, circa quod quidem Quæſitum, reſpõdet *Molina tract. 2. diſp. 107. §. Conueniunt*, quod quando adeſt prima, & ſecunda conditio, vt bellum ſit licitum, nempe auctoritas, & iuſta cauſa illud inferendi, ex defectu debitæ intentionis, vt ſi ex odio inferatur, aut ſiniſtra alia intentio admiſceatur, nullam conſurgere obligationem reſtituendi hoſtibus damna illata, ratio eſt, quoniam peccatum eiuſmodi bellũ illicitum inferentium non eſt contra iuſtitiã, ſed ſolum contra charitatem (pugnant namque iuſte, ſed non bene, ex parte intentionis) obligatio autem reſtituendi, non oritur ex culpa contra charitatem, ſed contra iuſtitiam *ita etiã Bonac. Rodriq. Filliucius Val. & alij apud Dianam par. 6. tract. 4. reſol. 4.*

QVAERES TERTIO.

An aliquando poſſit denegari tranſitus militum, pro bello inferendo alicui Principi.

Nu. 1 IN ſeptima cauſa iuſta inferendi bellum diximus; denegare tranſitum, ſine mora, & ſine nocumento, ex vna Regione in alteram eſſe iuſtam cauſam inferendi bellum, quare iuſtum fuit bellum filiorum Iſrael *Numero* 21. aduerſus Seon Regem Amorreorum, propterea quod illis denegaſſet tranſitum per terram ſuam filijs Iſrael pollicentibus ſe, neque declinaturos in agros, aut vineas eorum, neque bibituros aquas de puteis eorum, ſed via regia inceſſuros, donec eorum finibus excederent, tamẽ licet hæc vera ſint adhuc difficultas eſt, an licite aliquando à Principibus talis tranſitus denegetur.

Ad hanc difficultatem reſpondeo affirmatiue. Cuius ratio eſt, quia in tali caſu, tranſeuntes omnem ſecuritatem facere tenẽtur, alias iuſte poterit illis trãſitus denegari, vnde ſępe armatis denegatur, quia fere ſemper periculum poteſt timeri: maneat igitur dicendum Principem non teneri talem tranſitum concedere *ita Coninch. Caſtrus Palaus apud Dianam par. 6. tract. 4. reſol. 5.* Nu. 2

QVAERES QVARTO.

Quænam liceant in bello iuſto.

IN bello iuſto in primis licitum eſt facere omnia, quæ ad defenſionem propriam, bonique communis neceſſaria fuerint iudicata; eaq; ratione fas eſt diruere arces hoſtium, erigereque propugnacula propria in eorum terris, & capere ab eis arma, & naues quantum ſatis ſit ad pacem, ac ſecuritatem conſeruandam *ita Mol. tract. 2. diſp. 117. cõcluſ. prima.* Nu. 1

Item fas eſt in bello iuſto occupare ea omnia, quæ ad nos pertinent, & accipere de bonis hoſtium compenſationẽ damnorum omniũ, quæ intulerunt, nec non impenſas omnes belli. Impenſarũ nomine intelligit *Mol. tract. 2. diſp. 117. concl. 2.* non ſolum ſumptus belli, ſed etiam iuſtam mercedem pro laboribus, quos ſubierunt, & periculis, quibus ſe expoſuerunt, quatenus belli ſumptibus non fuerunt hæc perſoluta. Nu. 2

Deinde fas eſt ſumere de hoſtibus iuſtam vindictam pro delictorum quantitate, capite, ſi ita fuerit opus, plectendo eos, qui delicta patrarunt, & eorum fuerunt cauſa iuſtaſque alias pœnas imponendo, vt tributa pro quantitate culpæ, vel alias ſimiles pęnas, hanc concluſionem probat *Mol. loco ſupra citato cõcl. 2. qui concl. 3.* notat, quo plus bellum iuſtum perſeuerat, hoſtibus repugnantibus, damnaque inferentibus, aut inferre attentantibus, eo plus accreſcere belli impenſas, damna, iniuriam, ac delicta, eaque ratione, eo plus fas eſſe poſtea accipe- Nu. 3

cipere,in compenſationem, ac pœnam iuſtam.Quo ſit vt licet in principio, iuſtum non eſſet accipere integram Prouinciam, aut Regnum, perſeuerante tamen bello, hoſtibuſque repugnantibus iuſtum interdum efficiatur, id totũ,& alioquin amplius in compenſationem,iuſtamque pœnam vſurpare.

Nu. 4 Mobilia vero capta,bello iuſto, gentium iure fiunt capientium,etiam ſi excedant compenſationem damnorum, & hoc intellige,non ſolum de alijs reb⁹ mobilibus, ſed etiam de hominibus bello iuſto captis, qui mancipia capientiũ fiunt. Si tamen Chriſtiani,ab alijs Chriſtianis bello iuſto capiantur, conſuetudine inter eos præſcripta, quæ vim legis habet,liberi manent *ita Mol. concl.* 4.verum circa mobilia capta, obſeruandæ ſunt leges, & Regionum conſuetudines. Quando autem nulla eſt particularis lex,nec conſuetudo,aut licet ſit, in aliquo tamen euentu ceſſat, tunc iuri gentium ſtatur,vt quod quiſque miles iuſto bello capit, ſuum id efficiat,

QVAERES QVINTO.

An in bello iuſto, liceat interficere innocentes.

Nu. 1 SVpponendum eſt primo, vt ait *Diana par.6.tract.4.reſol.*11. innocẽtes eſſe infantes,mulieres, monachos conuerſos,præsbiteros,ruſticos ad agriculturam euntes,& redeuntes, & in agro laborantes,legatos,& oratores,peregrinos,& exteros, & mercatores *ita etiam Mol tom.2.diſp.*119.§. *Qui non ſunt* hoc ſuppoſito.

Nu. 2 *Per ſe*, & ex intentione reſpondeo dicendum,nefas eſſe bello,quantumuis alioquin iuſto, interficere innocentes, Cuius ratio eſt,quia bellum pœna eſt, & nulla pœna innocẽti iuſte imponitur *ita Mol.tom.2.diſp.*119. *Diana par.6.tractat.4.reſol.*11.vnde infert Victoria *apud Molinam*,nec in bello aduerſus turchas, aut Saracenos,fas eſſe interficere innocentes,infert etiam, non eſſe iuſtã cauſam ad interficiendos pueros filios hoſtium infidelium,quod verendum ſit,ne cum adoleuerint, ſequantur veſtigia parentum,pugnent contra chriſtianos, & eis nocumenta inferant, quidam vero concedunt poſſe occidi, non ſolum nocentes, ſed etiam innocentes, quorũ rebellatio timetur,*at Diana loco ſupra citato* §.*Sed hic* recte ait de innocentibus rigidam eſſe ſententiam, tum quia videntur puniri,non propter id, quod egerunt,ſed quod acturi ſunt, quod eſt iniquum, vt ait *Mol. loco ſupra citato*, quia fas nõ eſt punire pro peccato,quod pattandum timetur, neque adhuc eſt commiſſum,tum quia incerta eſt futura rebellio innocentum, & multis rationibus,& modis proſpicere poſſumus in futurum, ne ex eis nobis detrimentum adueniat.

De nocentibus etiam æxiſtimat *Diana* non poſſe licite occidi propter ſolũ rebellionis periculum, quamuis in eis probabilius timeri poſſit, quia etiam eſſet puniri propter peccatum, non dũ commiſſum,cum aliter vitari poſſit periculum,ſed ſi aliàs eſſent morte digni prudenter,& conſultius fieret, occidẽdo,quam remittendo pœnam, vt exequendo iuſtitiam,ſimul etiam prouidetur futuræ ſecuritati. Securitas ergo non eſt ſufficiens cauſa, vt inferatur mors,eſt tamen ſufficiens,vt non remittatur. Nu. 3

Aduertas autem, quod habet *Victoria apud Mol.*§. *Inter reliquos*, vbi habet inter reliquos Reipublicæ, cum qua iuſtum geritur bellum,difficile eſſe diſcernere; in aliqui ſint innocentes, & ea de cauſa fas eſſe ſingulos interficere, niſi de aliquo in particulari conſtet, illum innocentem eſſe, vel propter nimiam ſuam ruſticitatem:aut ſtoliditatem,vel alia de cauſa,hos enim tenerentur milites ſeruare,ſi poſſent, item quando bellum ait *Victoria* eſſet cum chriſtianis catholicis multo plures reputandos eſſe innocentes,vt ſimplices,ac innoxij agricolæ,& alij ſimiles,neque fas eſſe eos interficere,niſi de illorum culpa cõſtaret. Nu. 4

Per accidens vero, intentione nocẽtes interficiendi,fas eſt, etiam innocentes interficere, vt eſſet quando ciuitas iuſte oppugnatur,& in ea conſtat innocentes aliquos permixtos eſſe cum nocentibus, tunc fas eſt mittere in eam globos, aut ignem illi ſupponere, vel Nu. 5

quoduis aliud facere ad illam capiendã eſto intelligatùr per accidens, hoc eſt præter intentionem id efficientium, interficiendos eſſe aliquos innocentes, quia percuſſio innocentum tunc accidentaria eſt, & præter intentionem *ita Mol. tract.2. diſp.119. concl.2. Diana par. 6. tract.4. reſol. 11. §. Aſſero*, vbi habet. Nec teneri, qui iuſtam belli cauſam habet, deſiſtere à cõſequutione proprij iuris, propter incommodum, quod inde Innocentès redundat. Si ergo finis belli licitus eſt, & media, ſine quibus conſequi non poteſt, licebunt.

Nu. 6 Quando vero in triremibus turcharũ, ſcitur permixtos eſſe remiges chriſtianos, fas eſt mittere in eos globos bõbardorum, quibus ſubuertantur, & pugnare aduerſus illos, eſto intelligatur eiuſmodi remiges vna cum Turcis eſſe perituros, neque in ſimilibus euentibus conſurgit obligatio reſtituendi, eiuſmodi damna innocentibus per accidens illata, quoniam iuſte pugnamus, neque tenemur ab eo deſiſtere, quod nobis, bonoque communi adeo refert, propter damnum, quod per accidens alijs ſequitur, & patet, quia alioquin nullum poſſit geri bellum iuſtum aduerſus nocentes, & periret iuſtitia eorũ, qui iuſtam belli cauſam haberent, cum magno detrimento boni communis; imò neque defendi poſſet Eccleſia ab infidelibus, eo ipſo, quód innocentes aliquos inuitos in triremibus, aut exercitu hoſtes aſportarent, neque qui ab his eſſent iniuſte obſeſſi, poſſent globos, & tela in eo mittere, quibus ſe defenderẽt.

Nu. 7 Quare ex hac *Molina* ſententia iam vides, rem non eſſe ſcrupuloſam, mittere globum igneum in triremibus turcharum, vbi chriſtiani in maximo numero adſunt, vti æxiſtimat *Diana par. 6. tract. 4 reſol. 11. §. Vnde ego*, id quod deducit *ex Villal in ſumma tom.2. tract. 5. diff. 12. num. 10.* qui aſſerit ſi in aliquo loco eſſet multitudo innocentum permixta, paucis nocentibus, non poſſe in tali loco mittere in eos omnes, globos bombardorum, quibus ſubuertantur omnes, ergo ſi ſit permixta non paucis poterit.

QVAERES SESTO.

An bona innocentum, poſſint in bello iuſto diripi, & deuaſtari.

Reſpondet *Mol. tract.2. diſput. 121. initio* fas eſſe ſpoliare innocentes quoſcunque, etiam ſi aduenæ ſint, & peregrini his bonis, & rebus, quibus hoſtes vſuri ſunt aduerſus nos, quibuſne adiuuari poſſunt ad bellum ſubſtinendum, vt fas eſt, ſumere arma, naues, pecuniam, ſrumentum, equos, & id genus alia, eaque ipſa, nec non agros deuaſtare, quantum indicatum fuerit expedire ad hoſtium vires minuendas, eoſque ſuperandos. Cuius ratio eſt, quia ſi fas eſt interficere per accidens innocentes, hoc eſt non intentione eis, ſed hoſtibus nocendi, quãdo id poſtulat belli ſtatus, & expedire iudicatur ad victoriam comparandam, longe maiori cum ratione fas erit, ea omnia efficere, quæ commemorata ſunt, quando id poſtulat belli ſtatus, & neceſſaria ſunt ad victoriam comparandam, & inde hoſtes ſumere, vel conſeruare poſſunt vires ad bellum ſubſtinendum *ita etiam Diana par. 6. tract. 4. reſol. 12. initio.* Nu. 1

Si vero huiuſmodi bona conſumpta, & deuaſtata ſunt, propter belli indigentiam non tenentur ea reſtituere, qui bellum inferunt, eſto eſſent bona eccleſiaſtica, aut eccleſiaſticorum, vel aliorum innocentum, qui partes nõ eſſent Reipublicæ, niſi ex illis facti eſſent locupletiores, patet quia huiuſmodi damna, quaſi per accidens ſequuntur, & patet ſecundo, quia non tenentur ratione rei acceptæ, ſupponimus enim rem acceptam iam periſſe, & ex ea non ſunt facti locupletiores, neque tenentur ratione iniuſtæ acceptionis, ſupponimus nullã eorum interuenire culpam *ita Mol. tract.2. diſp. 121. concl. 2. Beccanus apud Dianam par.6. tract.4 reſol. 12. §. Sed ad hoc*, qui omnes etiam cõcludunt hoſtes, ex quorum parte bellum eſt iniuſtum, & ſua culpa fuerunt cauſa acceptionis, teneri ad reſtitutionem innocentibus. Si ergo huiuſmodi bona innocentum, qui partes non ſunt Reipublicæ aduerſus quam iuſtum geritur bellum, & per Nu. 2

acto

acto bello ſuperſunt, & manſerint vel, qui iuſtum bellum gerunt, ſcientes ea eſſe eiuſmodi innocentum, illa conſuſperint, in ſuos proprios vſus, tenentur illa proprijs dominis reſtituere; vnde nul lo iure excuſantur ab onere reſtitutio-
Nu. 4 nis, quia dominium talium bonorum, ſemper eſt penes innocentes, cum non ſint partes Reipublicæ, cum qua iuſtũ bellum gerunt.

Quod ſi arbitrantes eſſe hoſtium, ea diſtraxerint, ſolum tenentur reſtituere, quod ex eis remanſerit, aut id, in quo forte locupletiores fuerint effecti.

Si vero innocentes ſunt partes Reipublicæ, cum qua gerunt iuſtum bellũ, tunc qui iuſtum bellum gerunt, poſſũt bonis externis, eos innocentes ſpoliare, & ea ſibi retinere, modo ne excedatur ſumma bonorum, iuxta quam iure belli, ee tota illa Republica capere poſſunt

Aduertas autẽ, quod habet *Coninch. diſp. 31. de bello dub. 7. nu. 112. & ſequẽt.* bona Eccleſiæ, & Eccleſiaſticorum innocentum in bello occupari non poſſe, cuius ratio eſt, primo, quia videtur eſſe contra honorem debitum religioni
Nu. 5 Eccleſiæ, & ipſi Deo, cui ſingulariter sũt dicata, ſecundo, quia Eccleſiaſtici partẽ conſtituunt diſtinctam à Republica ciuili, ergo propter eius culpã puniri non debent.

Et vt magis, ac magis hæc res eluceſcat, non me piget apponere verba *Reg. tom. 2. lib. 21. cap. 8. nu. 116.* vbi ait Quæritur 8. an licitum ſit tempore belli, nocere rebus Eccleſiaſticis; reſponſeo eſt, quod & ſi res eccleſiaſticæ ſint exemptæ, vt prædiximus; in tribus tamen caſibus milites poſſe eis nocere. Primus eſt, quando Eccleſiaſtici miſcent ſe bellis ciuilibus, iuuantque hoſtes, nam tunc habentur loco hoſtium. Secundus, quãdo huiuſmodi nocumentum infertur,
Nu. 6 non ex propoſito, ſed quaſi præter intẽtionem, vt quando alia ratione victoria obtineri non poteſt, in eo enim caſu gerentes bellum iuſtum, quando ex profeſſo hoſtibus tantum nocere intendũt, poſſunt ex accidenti, & conſequutione quamdam, nocere quoque rebus Eccleſiaſticis, ea ratione, quæ propoſita eſt in præcedenti *quæſt. 1. propoſ. nona.*

Et propter eamdem rationem *Fagundez præcep. 5. lib. 1. cap. 6. num. 8.* aduertit non teneri ad reſtitutionem decimarum eos, qui in bello iuſto incendũt Nu. 7
hoſtium campos, aut ſegetes, ratio eſt, quia per accidens eſt, quod decimæ pereant, ratione commixtionis, & confuſionis cum reliquis fructibus, non enim debet impediri victoria, pro tantilla portione decimarum, maxime quia hoſtes non intendunt damnum inferre Eccleſiæ in decimis, ſed iure ſuo vtuntur, ad ſubneruandum hoſtem, & victoriam comparandam; ſecus dicendum ſi bellum ſit iniuſtum, tunc enim non ſolum decimas, ſed etiam totum damnum illatum tenentur reſtituere, vt patet, quia qui alteri eſt iniuſta cauſa damni, illud ei tenetur reſarcire.

Tertius tandem caſus eſt, quem aſſignat *Reg.* quando Eccleſa eſt incaſtellata, ſcilicet munita more caſtri, quod Nu. 8
fieri prohibetur *in cap. Sanctorum patrũ 10. quæſt. 1.* ſed vt notat *Sl. in verb. bellũ 3. quæſt. 5.* Eccleſia poteſt duobus modis incaſtellari, vno ad inferẽdam vim, vel iniuriam hoſtibus, & eos oppugnãdos, illudque eſt, quod *in cap. citato* prohibetur, alio modo incaſtellari poteſt Eccleſia ſolum ad defenſionem, vel per ſonarum Eccleſiaſticarum, vel ceterorum laicorum innocentum, qui non poſſunt ſe alio modo defendere, iſtaque incaſtellatio Eccleſiæ nõ eſt prohibita. Itaque ſi Eccleſia ſit incaſtellata priori modo poteſt expugnari, dirui, incendi. Sin ſit poſteriori modo, non eſt ei inferenda vis, neque perſonis innocẽtibus, quæ in ea ſunt. Poſſunt tamen auferri omnia arma, & tormenta bellica, quæ ibi congregata fuerint ab hoſtibus, quia hi poſtea poſſunt illis vti *hac Reg. num. 116.*

QVAERES SEPTIMO.

An innocentes poſſint in ſeruitutem redigi. Nu. 1

Circa hoc dubium reſpondet *Mol. tom. 2. diſp. 120. initio* quamuis ne fas ſit interficere eos innocentes, qui partes ſunt Reipublicæ, cum qua bellũ eſt iuſtum, tamẽ fas eſt eos ſeruituti ſubijcere, dixi, qui partes ſunt Reipublicæ,

quo-

quoniam hoſpites, aut Peregrini, qui partes non ſunt Reipublicæ, quemadmodum nulla ratione ſunt hoſtes ſi culpa vacant, nec proinde ſpoliari poſſūt bonis ſuis, aut vllum aliud ius belli poteſt per ſe aduerſus eos exerceri, ita neque ſeruitnti poſſunt ſubijci, eſt etiam excipiendum à concluſione, quando bellum eſt Chriſtianis, cum alijs Chriſtianis, tunc enim neque nocentes ſubijci poſſunt ſeruituti, cuius ratio eſt, quia tota Reſpublica reputatur hoſtis, & fas eſt eam in omnibus ſuis membris, prout partes illius ſunt punire, quoad bona fortunæ, quare cum libertas inter bona fortunæ comparetur, conſequens eſt, vt quemadmodum tota, etiam in mēbris innocentibus ſpoliari poteſt bonis externis, modo ſupradicto, ſic tota ſubijci poſſit ſeruituti, quādo tanta eſt culpa, vt terris, & alijs bonis externis ſpoliari mereatur, *ita etiam Reg tom 2. lib. 21. num. 111. Villal. Coninch. & alij apud Dianam par. 6 tract. 4. reſol. 13. §. Sed contrariam*.

Nu. 2 Quo fit vt dubitatum non ſit, omnes Turcas, & Saracenos, tam infantes, & mulieres, quam viros cum à Chriſtianis iuſto bello capiuntur, fieri mancipia chriſtianorum, idque habet receptiſſima conſuetudo, & probari poteſt, quia fas eſt captiuos habere innocentes filios ſeruorum noſtrorum, vt teſtatur receptiſſima conſuetudo, ſortiuntur, namque conditionem parentum, & quodammodo parentes eo pacto puniūtur in filijs, ergo fas etiam erit ducere captiuos innocentes filios hoſtium noſtrorum, puniendo ita parentes in filijs, Rempublicamque ipſam in omnibus ſuis membris *ita Mol. tract. 2. diſp. 120 concl. 1. ſine*.

Nu. 3 Item Chriſtiani nunquam fiunt mācipia chriſtianorum, propter conſuetudinem, communi cōſenſu, & vſu approbatam, quamquam de facto fiant mancipia turcharum, & ſaracenorum, non tamen de iure, quia iuſto bello non capiuntur, nam bellum, quod turchæ, & ſaraceni contra nos gerunt iuſtum non eſt *ita Diana par. 5. tract. 4. reſol. 13. §. Sed ſtando*, vbi habet innocentes, qui non ſunt membra hoſtilis Reipublicæ, non poſſe capi, & in ſeruitutem redegi, niſi forte per accidens, quando periculum eſt, ne aliquando coniungant ſe hoſtibus, aut ab hoſtibus vi adigantur, vt ipſis ſubſidium præſtent, ſicut enim in tali caſu licitum eſt eiuſmodi innocentes ſpoliare armis, pecunia, frumento, & ceteris rebus, ad victum, & veſtitum neceſſarijs, ſic etiam licitum eſt, eoſdem ſpoliare libertate.

QVAERES OCTAVO.

An Principes habentes iuſtam cauſam inferendi bellum, ſi ex illo, tamē in perniciem Regnorum maxima dāna timerentur poſſint illud adhuc indicere.

Decisio huius Quæſiti elicitur ex illa adnotatione quam affert *Mol tract. 2. diſp. 102. §. Illud etiam*, vbi ita habet illud etiam eſt animaduertendum. Nu. 1 Principem in bello inferendo, non minus poſſe eſſe iniuſtum aduerſus ſuam Rempublicam, quam aduerſus alienā, cui illud inferre parat. Eaque de cauſa non ſolum eſſe illi attendendum, an habeat iuſtā belli cauſam aduerſus aliam Rempublicam, ſed etiam an iuſtus ſit aduerſus ſuam eiuſmodi bellum mouēdo. Etenim ſi prudentis arbitrio, tale bellum futurum eſt in detrimentum maximum ſuæ Republicæ, quia vires non habet ad ſuperandum, vel quia cū modico ſuæ Reipublicæ, bonique communis emolumento ſubditos ſuos maximis periculis, & detrimentis exponer, redditus publicos in eo inſumet, Rempublicā nouis tributis, & exactionibus grauabit, &c. ſane culpa erit lethalis cōtra iuſtitiam, aduerſus ſuam Rempublicam eiuſmodi bellum ſuſcipere, ſi commode ab eo poſſit abſtinere, Reſpublica namque non eſt propter Regem, ſed Rex propter Rempublicam, vt illam defendat, adminiſtret, & gubernet, non ad ſuum arbitratum vanitatem, & commodum, ſed ad Reipublicæ cummune bonum *ita Mol.* Nu. 2

Ex quibus *Molina verbis* Spiritu Sācto ductus, exclamat vir Dei *Diana par. 6. tract. 4. reſol. 7.* quæ vtinam à Conſiliarijs Principum perpenderentur; nam licet à principio ex aliqua iuſta cauſa

for-

ſitan,bellum fuiſſet licite indictum; tamen poſt multos annos ad pacem res redactæ,populi,& regna exhauſta, & euerſa penitus inueniuntur: vnde magis expediens fuiſſet pro Republica bellū non incipere, quam etiam cum victoria illud terminare,quare *Caſtrus Palaus apud Dianam* docet bellum eſſe illicitum, & contra iuſtitiam, etiam ſtante iuſta cauſa bellandi, ſi damna, quæ ex bello ſequuntur Reipublicæ præualeāt vtilitati, victoriæ,ſperatæ.

Nu. 3 An in tali caſu Principes teneantur ad reſtitutionem,reſpondet *Mol.loco ſupra citato* in tali caſu Principes peccare mortaliter, & eſſe contra iuſtitiam aduerſus ſuam Rempublicam eiuſmodi bellum ſuſcipere,& conſequenter teneri ad reſtitutionem,quæ opinio ſatis mihi videtur probabilis, quamquam *Diana* innixus auctoritati *Petri Lorca* non aſſentiatur, quoniam in eo caſu Princeps tenetur à bello deſiſtere, non obligatione iuſtitiæ,ſed charitatis,quatenus tenetur minus bonum ſuum poſtponere, maiori bono alterius, charitas autē non inducit reſtitutionis debitum.

Nu. 4 Quare ſecundum probabiliorem opinionem teneri Principes deſiſtere à bello, & acceptare iuſtam ſatiſfactionē oblatam,ſi offeratur, antequam ſit inceptum bellum, quamquam non teneatur acceptare huiuſmodi ſatiſfactionem,ſi timeat,ne alter poſtea perturbet,nec ſeruet pacem tenet *Reg.tom.2. lib.21.cap.8.quæſt.8.num.*101.

Nu. 5 Difficultas tamen eſt, quando non timetur futura perturbatio, & offertur ſatiſfactio, poſt inceptum bellum, ad quam difficultatem reſpondet *Gae. in ſumma verb.bellum* quod Princeps non tenetur à bello deſiſtere,poſt ipſum inceptum quia Iudex cepta cauſa, non tenetur deſiſtere à punitione Rei,quantumuis ſatiſfatioñem offerat. contrarium tamen tenet *Reg.tom.2.lib.21.cap. 8.quæſt.8.num.*101.*§. Dubiū Mol. tract. 2.diſp.*103.*§.Ceſſat ergo*,vbi habet, quoniam ab eo temporis momento ceſſat iniuria aduerſariorum, & pro iniuria præterita,nihil amplius poteſt Princeps bellator licite ſe ipſum exequi, quam hæc ipſa,quæ ei offeruntur, etiam ſi integre iura omnia belli perſequi velit, quare *Reg.* ex verbis *Molinæ* concludit, Principem pro iniuria prætérita, iuſtū bellum gerentem,nihil poſſe amplius licite exequi,quam ea ipſa accipere, quę in iuſtam ſatisfactionem ei offerūtur ab aduerſarijs.

An vero de iuſtitiæ rigore ſi offeratur compenſatio, poſtquam bellum cęptū eſt,teneatur,qui iuſtam habet belli cauſam deſiſtere à bello, adeò vt ſi non deſiſtat,bellum deinceps ſit ex parte ipſius iniuſtum,& teneatur reſtituere damna,inde ſequuta, reſpondet *Mol.* cum moraliter eſſe nequeat, vt ea ipſa compenſatio,quam de iuſtitiæ rigore poteſt exequi,ei offeratur ſimpliciter, dicim⁹ poſt inceptum bellum, etiam ſi ab actuali conflictu ceſſatum ſit, non teneri eum,qui iuſtum bellum intulit, de iuſtitiæ rigore ab eo deſiſtere. Nu. 6

At vero *Lorca apud Dianam par. 6. tract.4.reſol.*8.*§. Mihi*,ait, aut agitur de ſola recuperatione poſſeſſionis, & tunc non dubito oblata poſſeſſione, & compenſatione ſumptuum,ex iuſtitia debitum eſſe à bello deſiſtere,quia ex iuſtitia nihil amplius bello peti poterat,quā quod ſine bello offertur: aut agitur de vindicatione iniuriæ,& tunc non inuenio obligationem iuſtitiæ, quæ contingat à bello ceſſare ſatisfatione cōrepta, quia iniuria iuſte merebitur pœnam belli,& ideo inferēdo bellum, nihil cōtra iuſtitiam agitur,relaxare autem pęnam debitam non iuſtitiæ, ſed miſericordiæ eſt,& in priuatis iudicijs,& iniurijs fas eſt iudici,& actori exequi pęnā iuſtam,etiam ſi reus offerat æquiualentem ſatisfationem. Nu. 7

QVAERES NONO.

An licitum ſit Principi,vti infidijs in bello iuſto,& quo tempore bellare poſſit.

Quoad primum affirmatiue reſpōder *Reg.tom.2.lib.21. cap. 8. dub. 5.num.* 98. *§. Quæritur quinto*, modo abſint mendacia,vt patet *ex cap. Dominus noſter* 23. *quæſt.* 2. *ita etiam Diana par.6.tract.4.reſol.*10.vbi excipit caſū, quo fides hoſti data eſt, non vtendi inſidijs,quia tunc debet Princeps fidem ſeruare,& promiſſa implere,niſi tamen, Nu. 1

vt

vt aliqui aſſerunt coactos dediſſet, quia coactio promiſſionem annullat, aut ſi promiſſio in graue damnum boni communis Reipublicę, vel religionis cederet, quia tūc etiam iuramento firmata, impleri non deberet, vel tandem vt alij dicunt, ſi hoſtis violaret in toto, vel ex parte fidem viciſſim datam, ita etiā *Mol. tract. 2. diſp. 111. Reg. num. 99.*

Nu. 2 Circa ſecundum, licet olim prohibitum erat bellum gerere ab aduentu, vſque ad octauas Epiphaniæ, & à ſeptuageſima, vſque ad octauas Paſchæ, vt cōſtat *ex cap. 1. de tregua, & pace* canon tamen ille iam non eſt in vſu, vt notat *ibidem Gloſſa ad verbum frangere*, quare dicendum puto non ſolum vrgente neceſſitate, ſed etiam occurrente occaſione melius pugnandi, & conſequendi victoriam, fas eſſe pugnare diebus feſtis, quin, & fas eſſe ea de cauſa factum amittere *ita Mol. tract. 2. diſp. 111. §. Quo ad tertium*, & patet, quia ſi ad capiendos piſces, qui certis quibuſdam temporibus adueniunt, fas eſt piſcari in die feſto, lōge maiori cum ratione fas erit pugnare in die feſto occurrente occaſione, id tunc efficiendi, & conſequendi victoriā in tantum Reipublicæ bonum *ita etiam Reg. tom. 2. lib. 21. cap. 8. num. 99.*

Nu. 3 Quod plane definiſſe videtur *Nicolaus Papa in cap. ſi nulla 23. quaeſt. 8.* vbi Summus Pontifex ad conſulta Bulgarorum reſpondens, ait ſi nulla vrget neceſſitas, non ſolum in quatrageſimali tempore, ſed omni eſt à prælijs abſtinēdum; ſi autem ineuitabilis vrget importunitas, nulli tempori belli præparationi eſſe parcendum *quare Diana par 6. tract. 4. reſol. 32. §. Verum ſine* concludit ſolum eſſe conſiderandum an bellum ſit iuſtum, & neceſſarium, de tempore autem nullam eſſe habendam rationē.

Nu. 4 Ac proinde *Mol. loco ſupra citato §. Dicendum denique*, ait pugnare in die feſto, etiam ſine neceſſitate, & maiori commoditate non eſſe lethalem culpam, modo ſacrum non omittatur, ſi commoditas ſit illud audiendi. Cuius ratio eſt, quia pugnare nō eſt opus ſeruile, quod in die feſto prohibetur exerceri *ita etiā Reg. loco ſupra citato.* An ſaltem ſit veniale, quidam affirmant, quia bellum affert magnas diſtractiones, quæ impediunt pietatem, ac deuotionem, cui diebus feſtis vacandum eſt. at vero *Mol.* putat nō ſemper eſſe veniale, quia ſæpe fit, vt milites quando pugnant, potius abſtrahātur à peccatis, quam à pietate, vnde *Lorca apud Dianam §. Verum*, abſolute ait circumſtantiam diei feſti non vitiare bellum iuſtum, nec augere malitiam belli iniuſti, nam præliari non eſt opus ſeruile, itaque nulla eſt circumſtantia temporis ad bellandum obſeruanda, & hanc ſentētiam ſequutus eſt *Diana par. 6. tract. 4. reſol. 32. §. Et hanc*, qui pro hac ſententia citat etiam *Hurtadum Coninch & alios apud hos.*

QVAERES DECIMO.

An detur bellum, ex vtraque parte iuſtū, & an Milites teneantur examinare iuſtitiam belli.

VErum circa primam huius Quæſiti partem, ad maiorem euidentiam: animaduertēdum eſſe puto, quod habet *Mol. tract. 2. diſp. 103. initio*, vt bellum ex parte cauſæ iuſtum, licitumque ſit non ſatis eſſe Principē, qui illud mouet arbitrari ſe habere iuſtam cauſam belli, ſic enim, & Turcarum, & Saracenorum aduerſus nos bella eſſent iuſta, ſed opus etiam eſt, vt quando res dubia eſſe poteſt, pro rei pondere, grauitate, ac difficultate, diligens prius inquiſitio fiat, adhibito eorum ſapientum, & prudentum conſilio, de quibus merito credendum ſit, ſynceros, & maturo iudicio, paſſioneque ſemota, ea de re iudicaturos, veritatemque inuenturos. Audiendæ etiàm ſunt aduerſariorum rationes modo ſyncere, & ſine fraude agere velint. Etenim Princeps, qui bellum mouet, rationem iudicis ſubit circa aduerſarios in re grauiſſima, in qua nō ſolū agitur de re, propter quā bellum mouetur, ſed etiam decæde multorum, grauiſſimiſque alijs malis alteri Reipublicæ inferendis; quæ proculdubio multos etiam innocentes contingent, iudex autem non, niſi ſufficienter prius explorata, & perſpecta cauſa, poteſt licite ſententiam ferre, & multo minus eā exequutioni mandare, eoque plus illi eſt trepidandum, videndumque num ſatis cau- Nu. 1

ſa

Digitized by Google

ſa perſpecta, explorataque ſit, quod de re grauiori agitur. Cumque in re morali difficile, verum ac iuſtum attingatur, præſertim quando de commodo iudicantis agitur, ſane ſi negligenter, & cũ paſſione hæc examinentur facile errabitur, neque error à grauiſſima culpa, & reſtitutionis onere Principes, & conſiliarios excuſabit *hæc Mol.* quæ valde adnotanda ſunt, & vtinam ſemper legerent, & perlegerẽt Principes, & eorũ cõſiliarij hęc aurea verba in ſimili euẽtu.

Nu. 2 Item animaduertas, quoties inter aliquos principes oritur controuerſia circa rem aliquam, tunc ſic diſtinguendũ eſt, vel vnus eorum erat in legitima poſſeſſione illius, ita quod bona fide, abſq; dubio quin ad ſe pertineret cępit illam poſſidere, vel neuter erat in tali poſſeſſione, ſed morte cuiuſdam tertij res vacauit, & contendunt ad vtrum eorum pertineat, aut certe ſi alter eorum cępit poſſidere, id non fuit ſine controuerſia, aut dubio, num ad ſe, vel ad alterũ pertineret.

Nu. 3 In primo euentu ait *Molina* interim dum certum non eſt ad quem res pertineat, ſed dubium, & rationes ſunt pro vtraque parte, neque, qui eſt in poſſeſſione tenetur tradere totum, aut partem, neque qui eſt extra poſſeſſionẽ poteſt, vel bellum mouere, vel quidquam rei illius occupare, ſed rationibus duntaxat poteſt experiri ius ſuum, aliuſque non ſolum tenetur eas audire, ſed etiã moralem adhibere diligentiam, vt ſciat, an res ad ſe, vel ad alium pertineat, ſi via aliqua occurrat, vnde id poſſit deprehendi.

Nu. 4 In ſecundo vero euentu, quando neuter eſt in poſſeſſione rei, vel alter ingreſſus eſt poſſeſſionem altero contradicente, aut in dubio, an res ad ſe pertineret reſpondet *Mol. loco ſupra citato* §. *In ſecundo vero* ſi re diligẽter diſcuſſa adhuc manet dubium, ad quem duorum pertineat, diuidendam eſſe inter vtrumq; pro quantitate dubij, aut faciendam eſſe compenſationem in aliqua alia re, ſi res commode diuidi nequeat. Quod ſi alter eorum renuat, erit iniuſtus, poteritque eo ipſo moueri iuſtum bellum aduerſus eum, quia in hoc euentu neutrius illorum eſt melior conditio, cum ergo cõſtet rem ad alterum pertinere, & dubium ſit ad quem eorum pertineat, diuidenda erit inter vtrumque pro quantitate dubij.

Nu. 5 At vero, ſi inter duas Reſpublicas, Principeſue diuerſarum rerum publicarum controuerſia oritur, circa aliquã rem ait *Mol.* §. *Quando inter*, hoc pacto rem eſſe peragendam, antequam ad arma veniatur, pacifice Princeps vnius proponere debet alteri rationes, ac ius totum, quod circa eam rem habet, viciſſimq; audire tenetur rationes, & ius totum alterius, ſicque vltro citroque datis rationibus, & reſponſionibus, res ſine tegnis, fraudibus, ac ſubdolis dilationibus examinari debet, quouſque veriſimile ſit nihil plus lucis ex eo examine, conſilijſque peritorum ea de re poſſe haberi. Re autem ita examinata, ſi res vtrinque ita dubia maneat, vt iudicio vtriuſq; partis, certo ſemotoue omni dubio, nõ cõſtet ad quem pertineat, tunc ſi alter eorum erat bonæ fidei poſſeſſor, illi omnino eſt relinquenda, quouſque conſtet aliud, neque poteſt quidquam ab eo exigi, niſi forte ille velit cũ alio tranſigere, vt remittat in futurum ius totum, quod circa eam rem poterit obtinere. Neque item poteſt vllum bellum aduerſus eum moueri.

Quod ſi neuter erat bonæ fidei poſſeſſor, res eſt diuidenda inter vtrumq; pro dubij quantitate, iſque, qui tenuerit eſt iniuſtus, poteritque iuſtum bellũ aduerſus eum moueri: ſi vero iudicio vtriuſque partis certo conſtet, ad quem res pertineat, illi eſt relinquenda. Quod ſi partes iudicio diſcordent, & vtraque iudicet ſemoto dubio ad ſe pertinere, tunc vna ſane decipitur, ſed ſi inuincibiliter erret, quia moralem adhibuit diligentiam, ſecutaque eſt iudicium peritorum, ac timoratum, erit bellum iuſtũ, ex vtraque parte, ſed ex vna formaliter ſimul, & materialiter, ex altera vero formaliter tantum. Tunc vero conſilium eſſet optimum, vt litem tranſactione componerent, vel vt iudices eligerent arbitros, quorũ iudicio ſtarẽt, *hæc Mol.* Nu. 6

Quando vero vtraque pars ſibi perſuaderet, rem abſque vllo omnino dubio ad ſe pertinere, alteramque partẽ non ſine culpa non velle à lite deſiſte- Nu. 7

re,ſaltem quia,vel non quantum oportet,vel non ſine paſſione vult rem expendere, certe neutra teneretur, vel tranſactionem,vel iudices arbitros admittere, eo quod vnaquæque earum ſupremus ſit iudex aduerſus alteram ea in parte, neque tenetur cedere iuri ſuo. Atque hac ratione poteſt ſæpe eſſe bellum iuſtum formaliter ex vtraque parte. Quamuis ſemper timendum ſit ne ſaltem pars altera ſit in culpa, quod non quantum oportet,aut non ſine paſſione velit rē expendere,& examinare.

Nu. 8 His igitur præhabitis iam vides,quōmodo reſpondendum ſit ad ſuperius Quæſitum circa primam partem, vnde *Reg tom.2.lib.21.cap.8.num.98.* reſpondet non poſſe eſſe vtrimque iuſtum bellum,ſemota ignorantia, poſita autem ignorantia probabili, bellum eſſe poſſe vtrimque iuſtum. Poni autem poteſt talis ignorantia,non modo ex parte militum,quod frequenter contingit, ſed etiam ex parte Principis, qui licet reuera habeat cauſam iniuſtam, probabiliter tamen æxiſtimare poteſt ſe habere iuſtam,vt quando homines eruditi, & boni,quos conſulit reſpondent ipſum iuſtam habere *vnde Villal. in ſumma to. 2.tract.5 diff.5.num.1.* ait non poſſe dari iuſtum bellum ex vtraque parte, quod ſit materialiter, & formaliter iuſtum, quamquam dari poſſit formaliter iuſtū ex vtraque parte,vti etiam *ex Mol. ſupra diximus*.

Nu. 9 Ac proinde *Diana par.6.tract.4.reſol. 24.§.Dicendum eſt*, ait aliquando bellātes non peccare, quia ex ignorantia inuincibili procedunt, non tamen ſequitur ex hoc ex vtraq; parte dari iuſtum bellum (intellige tu modo *ex Mol. & Villal.dicto*) ſed ex vna parte dari, & ex alia præſumi,& ratione talis præſumptionis poteſt ille actus ad virtutem iuſtitiæ pertinere, quæ quidem ſupradicta ignorantia facilius habet locum in ſubditis,& militibus, qui cauſam belli tanto examine diſcutere non tenentur, vt infra.

Nu. 10 Verum ad ſecundam Quæſiti partē diſtinguentes,reſpondent nonnulli, milites ſubditi Principis indicentis bellū, poſſe in dubio de iuſtitia belli, ad bellū procedere,ſecus autem ſi non ſint ſubditi,quia in dubio,& vbi contrarium aperte non conſtat ſubditi licite acquieſcunt ſui ſuperioris iudicio,cæteri vero, qui non ſunt ſubditi,communi lege tenentur ad examinandam honeſtatem actionum, quas aggrediuntur *ita Arcbid. Alexander de Neuo Gae. Angelus, & alij apud Sanch. tom 2.moral.lib.6.cap.3. num.15.* & hanc ſententiam probabiliorem vocat *Diana par.4.tract.3.reſol.7. §.Verum ſtando.*

Tamen nos non dubitamus milites ſubditos Principis indicentis bellum, poſſe in dubio non examinare belli iuſtitiam,quin imo non teneri illam examinare. Cuius ratio eſt, quia Princeps ius habet præcipiendi militi,vt accepto ſtipendio obediat in pugna,cui tenetur parere,in cuiꝰ poſſeſſione iuris eſt Princeps,dum ergo non conſtat militi Principem eſſe in eo iuſſu iniuſtum,tenetur illi parere,alioquin poſſeſſione ſua eum priuaret,abſque cauſa *ita Diana par. 6. tract.4.reſol.9.* dubium autem eſt de nō ſubditis Pricipi,tamen adhuc non dubitamus milites etiam non ſubditos Principi poſſe militare ſub Principe alieno ſine examine cauſæ, & hanc ſententiam docuit *Sanch.loco ſupra citato num.16.* vbi habet nomine vero ſubditorum, vt in dubio hoc iuſtitiæ belli obedire liceat,intelligi non ſolum ſubditos indigenæ, ſed etiam alienigenæ mercede conductos, qui continuis ſtipendijs ſub eodem Principe antea degebant,tam tempore belli,quam pacis, ſecus de illis,qui tunc temporis conducuntur; Cuius ratio eſt, quia hi ſtipendiarij reputantur tanquam famuli, qui ſimiliter in dubijs tenentur parere hæris,qui antea illos conduxerant. Nu. 11

Et tandem aduertas,quod habet *Palud.in 4.diſt.15.quæſt.2.nu.30. apud Dianam par.4.tract. 3 reſol. 7.§. Et tandem* vbi habet de exercitu autem ſciēdum, quod quando conſtat dominum habere iuſtum bellum,ſubditi tenentur iuuare,vel quando dubium eſt,quando autem eſt certum de oppoſito, peccant obediendo,ſed quia nō ſunt principales, nec vnuſquiſq; eſt adiuuans talis,quod ſine eo non fieret prędatio,non tenetur reſtituere omnia ſpolia exercitus, ſed ſolū quantū ad eum peruenerit *ita Pal.* Nu. 12

Quæ-

Digitized by Google

QVÆRES VNDECIMO.

An capti in bello poſſunt fugere, & bona poſſeſſa à Turcis ſibi vſurpare.

Nu. 1 Circa primam huius Quæſiti partē animaduertendum eſt, nos hic loqui de captis in bello iuſto, & de his quærimus an poſſint fugere, nam certū eſt poſſe fugere, ſi non ſint iuſte in ſeruitutem tracti, nec ſolum fugere, ſed etiam vi repellere impedientes, & ſurripere à ſuis dominis quantum ſatis ad compenſationem iniuriæ, & operæ præſtitæ, imo quantum poſſunt, ſi adhuc durat bellum, quod ex parte capientium ſit iniuſtum, quia tunc poſſunt hoc modo nocere hoſti ex tacito Principis iuſtum bellum gerētis conſenſu, ſic Chriſtiani à Turcis capti poſſunt eos ſpoliare, & fugam capeſſere *ita Leſſius lib. 2. cap. 5. dub. 5. num.* 18.

Nu. 2 De captis igitur in bello iuſto, quidquid dicant alij, aſſerendum puto ſeruos captos in bello iuſto poſſe fugere, non ſolum quando iniuſte, & crudeliter à domino ſuo tractantur; in hoc enim omnes conſenſiunt, ſed etiam quando benigne, dummodo non fugiant animo euagandi, ſed redeundi ad ſuos, & patriam repetendi, & dominis perſequentibus non poſſunt vi reſiſtere *ita Leſſius loco ſupra citato num* 24 *Caſtrus Palaus, Val. & alij apud* Dianam *par. 6. tract. 4. reſol.* 14. *§. Sed ego. quàquam* Mol. *tract. 2. de iuſt. diſp. 37 concl.* 1. contrarium aſſerat ſcilicet captum bello ita iuſto, vt de iuſtitia capientium, & iniuſtitia aduerſariorum conſtet lethaliter peccare ſi fugiat dominum ſuum, & teneri ſe ipſum reſtituere, eſto ad ſuos perueniat, & probat quia poſſeſſor erat legitimus, ac indubitatus illius dominus, & ipſe fugiendo ſe ipſum ab eo furatur, ergo, & peccat læthaliter, & tenetur ſe ipſum reſtituere, nō ſolum ex parte rei acceptæ, ſed etiam ex parte iniuſtæ acceptionis *ita Mol.*

Nu. 3 Quod vero attinet ad ſecundā Quæſiti partem, dicendum puto licere cuilibet Chriſtiano mancipio Turcarum, bona eorum in quacunque quantitate, ſecum adſportare *ita Mol. loco ſupra citato diſp. 37. initio* vbi habet Cum Turcarū, & Maurorum bellum aduerſus nos ex eorum parte ſit iniuſtum fas eſt, his, qui apud illos captiui detinentur in recompenſationem iniuriarum, & damnorū, quæ acceperunt, nec non obſequiorū, quæ illis exhibuerunt, & quia perpetuo noſtris, cum illis bellum eſt, accipere, non ſolum ab eis, à quibus iniuria ſunt affecti, competentem compenſationē damnorum, & iniuriarum, ſed etiam tā ab illis, quam ab alijs iure belli, atque ex præſumpta noſtrorum Principum voluntate accipere, quæcunque voluerint *ita etiam Diana par. 5. tract. 13. reſol. 98. & par. 6. tract. 4. reſol. 14. §. Dicendum eſt.*; modo in particulari aliquo euentu ſcandalum non interueniat *ita Mol.*

QVAERES DVODECIMO.

An liceat tradere ciuitatem militibus in prædam.

AD hoc Quæſitum reſpondet *Mol. tract. 2 diſp.* 122. *initio* quamuis per accidens id nefas eſſe ſoleat, præſertim quando Ciuitas eſt Chriſtianorū, idque propter cędes, & cruciatus innocentum, ſtupra adulteria, & oppreſſiones aliarum feminarum, quæ milites in ſimilibus euentibus committere ſolēt, nec non propter templorum ſpoliationes, & ſæua alia, ac iniuſta, quæ ſolent accidere, nihilhominus per ſe non eſſe illicitum, quare ſi iudicetur neceſſariū ad expediendum bellum incendendos animos militum, & deterrēdos hoſtes, fas erit ciuitatem, etiam Chriſtianorum tradere interdum militibus in prædā: eſto veriſimile ſit milites aliquos ſua culpa ſimilia flagitia commiſſuros, ſicuti etiam aliquando fas eſt rationabili ex cauſa incendere ciuitatem aliquam. Duces tamen quando ciuitas in prædam traditur tenentur prohibere eiuſmodi ſæua, & iniuſta, & quantum commode potuerint ea impedire. Quod ſi non aſſequantur id tribuetur non ipſis, ſed militum malitiæ *ita etiam Reg. tom. 2. lib. 21 cap. 8. num. 115. Diana par. 6. tract. 4. reſol.* 21. Nu. 1

Quare in conflictu belli oppugnatione, aut defenſione ciuitatis, vel caſtri, & Nu. 2

Digitized by Google

denique quando res eſt in periculo, licitum eſt interficere indifferenter omnes, è contrario pugnantes, patet quia, qui iuſtum bellum gerunt, non poſſunt commode bellum expedire, victoriã, ſecuritatem, & pacem conſequi, niſi ex aduerſa parte dimicantes de medio tollant. Quo fit, vt etiam, quos ſcirent innocentes, vtpote excuſante eos ignorãtia, aut ſimul præcepto Principis à peccato pugnandi, poſſent interficere quãtum iudicarent neceſſarium ad victoriam comparandam, & periculũ, quod ex eis immineret vitandum, ſi quem tamen horum innocentum poſſent commode ſeruare, tenerentur eum non interficere *ita Mol. loco ſupra citato concl.* 1.

QVAERES DECIMOTERTIO.

An Milites teneantur cum vitæ periculo nõ deſerere arces, & ſtationem, & caſtra, & in quo nam peccent erga eos apud quos commorantur.

Nu. 1 QVo ad primum reſpondet *Mol. tract. 2. diſp.* 116. §. *Miles*: teneri milites cum vitæ periculo ſeruare ſtationem, defendere arcem, nõ relinquere caſtra, aut quoduis aliud ſibi commiſſum ſub reatu culpæ lethalis, quin ſi fuga ſua cauſa ſit damnorum, de iuſtitię rigore, teneri ea reſtituere, quoniam ex officio, & pro ſtipendio tenebatur ea defendere, & confirmari poteſt, quia interuenit contractus locationis, & conductionis inter militem, & Principem, & quemadmodum Princeps contractum impleuit, tribuendo militibus ſtipẽdiũ, ita milites tenentur cum vitæ periculo ſupra dicta omnia enumerata ſeruare *ita etiam* §. *Miles relinquere: & Diana par 6 tract. 4. reſol.* 25.

Nu. 2 Quo ad ſecundum, grauiter peccant milites, & cum onere reſtituendi, primo quando petunt à militum miniſtro, qui hoſpitia militibus in vnoquoque oppido diſtribuit tria, aut quattuor chirographa ad tres, vel quattuor diſtinctas domos, vt in vnaquaque hoſpitio recipiantur. Singulæ eorum libenter offerunt binos denarios, ſcilicet duos regales argenteos, vt eo onere liberentur, at que hac arte hoſpitantur in vna, & iniuſtiſſime à ſingulis alijs accipiunt ſingulos binos regales argenteos: tam igitur milites accipientes, quam miniſtri, qui chirographa concedunt niſi milites reſtituant, tenentur damna ita data reſarcire, tamquam illorum cauſa *ita Molina tract. 2. diſp.* 116. §. *Milites etiam.*

Secundo milites, qui ruſticos, aut alios hoſpites grauant, ab eis exigendo, plus quam illi dare teneantur, peccare mortaliter, ſi res grauis ſit, cum onere illis reſtituendi, quod inſuper accipiũt, (idque eſto bellum iuſtum ſit) tenet *Mol. loco ſupra citato* §. *Gae. verb. bellum.* Nu. 3
Neque excuſantur, ex eo, quod debitũ ſtipendium eis non ſoluatur. Bona nãque ruſticorum, aut ciuium obligata non ſunt, vt ſtipendium illis ſoluatur, ſed ſoluendum illis eſt à Principe ex ærario publico, aut ex redditibꝰ ad ſumptus publicos deputatis, vel contribuentibus ſingulis de Republica pro qualitate facultatum cuiuſcunque, non vero grauando, & vexando quoſdam particulares de Republica præ ceteris, quod eſſet iniuſtum, etiam ſi id Princeps intenderet.

Aduertas tamen, quod habet *Driedo apud Mol. loco ſupra citato* §. *Obſeruat*, quod ſi, vel milites eſſent in extrema famis neceſſitate, vel neceſſarij omnino eſſent ad defenſionem Reipublicæ hominum illorum, neque haberent aliunde ſtipendium, aut vnde viuerent, poſſent ab illis, vel inuitis accipere neceſſaria, quãdoquidem ſine magno illorũ, & Reipublicæ damno diſcedere non poſſent. Princeps tamen teneretur poſtea illis ſatisfacere de ærario, aut redditibus publicis, vel certe liberando illos in poſterum ab aliquo tributo, quouſque compenſarent, quæ ita inſumpſerunt. Nu. 4

Item aduertas ſi conſuetudo loci obtinuerit, vt hoſpites gratis tribuant militibus ligna, & paleas, & ſimilia, hoc nõ eſt damnandum, tunc enim hoc per accidens, & quaſi fortuito accidit, vt vna pars Prouinciæ, plus quam altera oneretur, idem eſſet dicendum ſi conſuetudo obtineret, vt aqua, ſal, acetum, oleũ, aut aliud ſimile gratis daretur *ita Mol.* §. *Gae. Diana par. 6. trac. 4. reſol.* 26. §. *Excipitur.* Nu. 5

Quæ-

QVAERES DECIMOQVARTO.

Quanam peccata committant Principes, & exercitus ſuperiores in ordine ad milites.

Nu. 1 Circa primum reſpondet *Mol. tract. 2. diſp. 116. initio.* Militi debitum eſſe de iuſtitia ſtipendium cum eo conſtitutum, quod ſi non ſoluatur tenetur Princeps ad reſtitutionem, licitumque eſt militi occultam facere compenſationem, ſi ſine ſcandalo poſſit, neque alia via ſperet ſolutionem. patet, quia interuenit contractus locationis, & conductionis inter militem, & Principem, & quemadmodum miles contractum impleuit, ac inſeruiuit, ita Princeps tenetur illi ſoluere pretium conſtitutum, & promeritum, ita etiam *Conınch. Caſtrus Palaus apud Dianam par. 6 tract. 4. reſol. 29. initio vnde Diana* ex hoc infert Principem, qui ſua culpa ſtatutis temporibus non ſoluit militi ſtipendium, teneri reſarcire omnia damna, quæ inde fuerint ſequuta, quare videant Principes obligationem, quam habeat in milites, ne eorum culpa milites mulꝫa patiantur damna, quæ valde adnotanda.

Nu. 2 Quo ad ſecundum: Reſpondendum puto Duces, & miniſtros Principum peccare grauiſſime, primo ſi plures milites repreſentent, quam ſecum habent, & ſic plura ſtipendia accipiunt, & ſibi retinent nam præter quam, quod ea à Principe iniuſte ſurripiunt grauiſſimorum damnorum ſunt cauſa. Nam cum Princeps conſilio expertorum in bello iudicet, vel ad victoriam comparandã, vel ad defendendum caſtrum neceſſarium eſſe certum numerum militum, & ſtatuat, vt is integer conſtetur, & retineatur, eidemque ſtipendia ſoluantur, & cauſa Ducum, & miniſtrorum ſit, vt non ſolum nõ reportet victoriam, quã vere reportaret, ſed ſępe caſtrum ab inimicis occupetur, vel milites grauiter cædentur, & Reſpublica, & religio chriſtiana in maximo periculo cõſtituetur, & Principis, ac Reipublicæ honor depereat. Quare grauiſſimũ eſt illud peccatum, dum inde hæc imminent mala, cum onere ex iuſtitiæ rigore, ea omnia damna perſoluendi, tum Principi, tum etiam priuatis, qui, vel mortem, vel direptionem bonorum ea de cauſa paſſi ſunt, nec non perſoluendi Principi emolumenta, quæ probabiliter ſperabat, niſi in ipſum, & Rempublicam tantũ ſcelus eſſet admiſſum, proh dolor tenetur ergo Duces, & exercitus miniſtri hoc crimen committentes, hæc omnia reparare. Atque ad hæc attendere debent cõfeſſarij, dum audiunt militum, & præſertim Ducum confeſſiones *ita Mol. tract. 2. diſp. 116. § ſolet.*

Item peccant ſecundo Duces, & miniſtri Principis ſi ob negligentiam, vel ob furtum neceſſaria ad bellum parantes parent cibum, & potum, aliaque huiuſmodi corrupta, vnde mors multorum euenit, & ad damnorum reſtitutionem de rigore iuſtitiæ, tamquam illorũ cauſa tenentur. Idem dicendum eſt ſi propter eorum furtum non tanta copia rerum paretur, quanta neceſſaria eſt, & Princeps præcipit, idque in cauſa ſit, vt victoria non comparetur, & alia damna ſequantur, vel ſi ſulphureo pulueri ob lucrum, aut quamuis aliam rationem aliquid admiſceatur, & talis fiat, vt non ſit aptus ad victoriam comparandam. Hæc, & ſimilia attendere debent confeſſarij eiuſmodi miniſtrorum, diligenterque ea examinare, & acriter illis inculcare, quam hæc bono communi referatur, & quam gram graue peccatum, cũ tanto onere reſtituendi in his cernatur *ita egregie Mol. loco ſupra citato §. Non diſſimile Bonac. apud Dianam par. 6. tract. 4. reſol. 27. verſ. ſecundo.* Nu. 3

Tertio item peccant Duces tranſeũtes cum ſuo exercitu, tenentes loca vicina ſuſpenſa, neque manifeſtantes quo ſint diuerſuri, oppidani, quitiment, ne ad ſe diuertãt, occurrere ſolent duci in itinere, ac pretium non leue offerunt, orantes, vt ita iter dirigat, ne apud ipſos diuerſetur, & ſolent ſimul occurrere tria, vel quattuor oppida circumuicina, vt vnumquodque ſuam redimat vexationem, & interdum Duces, vt plura occurrant, maioremque pecuniæ ſũmam offerant, ſilent, qua ipſis ſit tranſeundum, atque hac arte accipere ſolẽt à diuerſis oppidis mille, aut bis mille aureos toto vno itinere. Eſt vero id inique, Nu. 4

que, & iniuſte acceptum, obnoxiumq; reſtitutioni his ipſis, à quibus acceptũ eſt *ita Mol.* §. *Moleſtum valde.*

Nu. 5 Item peccant Duces† ſignantes ſuos famulos in milites, & centuriones, vt ſtipendiũ à Principe † ſignatum imminuant,& ſibi illam partem reſeruent niſi cõſtet ipſos gratis Ducibus donare, quod raro eſt credendum *ita Bonac. apud Dianam loco ſupra citato.*

QVAERES DECIMOQVINTO.

An Epiſcopis, & Clericis licitum ſit pugnare.

Nu. 1 VT autem ab Epiſcopis initium ſumamus, nam nomine clericorũ in preſenti negotio,etiam ipſi intelliguntur Dicendum eſt,Epiſcopis non licere eſſe Duces ſupremos in aliquo exercitu terreſtri,vel maritimo.Cuius ratio eſt. quia Clericis prohibitum eſt per ſe ipſos propria manu pugnare *vt patet ex cap.quicunque Clericus cap.Clerici cap.qui cunque ex clero* 23 *quæſt.* 8. & ex alijs iuribus vnde *Greg.Nazianzenus orat.*2.*de pace* ait arma prohibita eſſe Epiſcopis, & clericis. Cuius ratio eſt primo,quia pugna miniſtros Eccleſiæ non decet, qui rebus ſpiritualibus contemplationique vacare debent. Deinde vero quoniam omnes clericorum gradus ad altaris miniſterium ordinãtur,in quo Chriſti paſſio miſſæ ſacrificio repreſentatur, eaque de cauſa indicens illis eſt ſanguinem alienum effundere,ſed potius parati eſſe debent ad ſuum proprium pro Chriſto effundendum,vt quod miniſterio gerunt opere imitentur. Quo circa merito in Eccleſia inſtitutum eſt,vt effundentes humanum ſanguinem, quẽpiam interficiendo,aut mutilando eo ipſo irregulares ſint *ita Mol. tract.* 2. *diſp.* 108.§.*Clericis Diana par.*6.*tract.*4 *reſol.* 33.hæc vera ſunt.

Nu. 2 Difficultas tamen eſt,an ſolo iure poſitiuo, vel etiam naturali interdicta ſit Clericis militia;non deſunt, qui aſſerũt prohibitam eſſe iure naturali,tamen,eſt prohibitio hæc non de iure diuino, ſed humano,quare diſpenſare poteſt Summus Pontifex cum clericis, vt pugnent propria manu,& expediens id erit vrgẽ te aliqua neceſſitate.Sine rationabili autem cauſa,licet factum teneret, non tamen recte faceret, quoniam id indicẽs eſt clericalı ſtatui.Quin illud eſt addendum eo ipſo, quod Summus Pontifex concederet alicui clerico pugnare propria manu,nõ incurreret is ipſe pugnãs irregularitatem,eſto ita præliando mutilaret,aut interficeret, quoniam eo ipſo cenſetur Pontifex auferre ab actu, quem permittit,pœnam omnem,& cẽſuram *ita Mol.tract.* 2. *diſp.* 108. §. *Eſt vero Diana par.*6.*tract.*4.*reſol.* 33. *vb.*§. *Dicendum* ait hãc prohibitionem clericis impoſitam grauem eſſe, & ad culpã mortalem obligare, ſatis indicant grauiſſimæ pœnæ Clericis pugnãtibus impoſitæ,priuantur; namque vſu ſuorum ordinum,recluduntur in monaſterio,& ſi in bello moriantur pro illis non offertur ſacrificium,& oblatio.

At vero *Mol.loco ſupra citato* §. *Secundum eſt* diſtinctius circa hoc ſuperius dictum procedens ait,ſi huiuſmodi clerici præliantes extra caſus,in quibus eis licet, ſint in ordinibus ſacris conſtitutis committi ab eis culpam lethalem propter grauiſſimas pœnas ſupra enumeratas contra eos latas;ſi vero ſint in minoribus conſtituti, vel ſunt beneficiati,& tunc ait *Molina* timendum eſſe ne forte peccatum committant lethale non dimiſſo prius beneficio,eo quod inhabiles reddantur ad miniſterium, cui ratione beneficij ſunt addicti, vbi aduertas *Molinam* non aſſerere abſolute eos peccare mortaliter, ſed ſolum inſinuat id eſſe probabile,quamquam *Lorca apud Dianam par.*6.*tract.*4.*reſol.*34.§. *Lorca*, aſſerat hos non ſemper damnandos eſſe peccati mortalis, ſi eorum beneficia reſidentiam non poſtulent, & nihil obligationis,quod beneficijs eorum incumbit negligatur, maxime ſi bellum contra infideles, aut hereticos inſtitutũ ſit; Si tamen occidat beneficiarius aliquem in bello propria manu,vel mutilet,beneficium reſignare debet, vel diſpenſationem ſuper irregularem impetrare. Nu. 3

Si vero huiuſmodi clerici,beneficiati non ſint, gaudeant tamen priuilegio fori,eo quod habitum, & tonſuram deferant,& ſimul deputati ſint ab Epiſco- Nu. 4

po

po miniſterio alicuius Eccleſiæ, vel habitent in ſeminario, aut de licentia Epiſcopi verſentur in aliqua ſchola, aut vniuerſitate, quaſi in via ad maiores ordines, peccant venialiter. Quod ſi priuilegio fori non gaudeant, vt ſunt reliqui non peccant venialiter.

Nu. 5 De religioſis laicis, qui in maioribus ordinibus nō ſunt conſtituti, docet *Mol.* grauius peccare, venialiter tamen. At ſi apoſtatæ ſint, teneri ſub lethali culpa à militia diſcedere, & honoribus publicis, & regredi ad monaſterium, longe tamen maior indicentia eſt, religioſos laicos pugnare, quam non religioſos in minoribus ordinibus conſtitutos, idq; ratione ſtatus, & profeſſionis vitæ, perfectioris, quare grauius ſaltem illi peccant, quam iſti, & multo magis non poſſunt monachi choro deputati militiam ſectari, etiam ſi ſacris ordinibus nō ſint initiati, ſunt enim deputati ad ſacerdotium, vel ad munus altari ſeruiendū, ideoque Chriſtum, quem aliquo modo repreſentant, debent in manſuetudine imitari *ita Duuallius apud Dianam par. 6. tract. 4. reſol. 34. fine.*

Nu. 6 Et licet clerici per ſe ipſos non poſſint pugnare, poſſunt tamē ſuadere bellum iuſtum, & ad illud inducere: item ſi curam habeant alicuius Eccleſiæ, vocare poſſunt, & debent, Principem ſecularem, qui bellum in defenſionem ſuæ Eccleſiæ aduerſus infideles gerat *ita Mol. loco ſupra citato §. Clerici licet.*

Nu. 7 An vero intereſſe poſſint bello iuſto, & exhortari in eo ad pugnam, etiam ipſi non pugnent, reſpondet ad hanc difficultatem *D. Tho. 2. 2. quæſt. 40. art. 2. ad 2 fas eſſe* Prælatis, & clericis ex auctoritate ſuperioris intereſſe bellis, non quidem vt propria manu pugnēt, ſed vt iuſte pugnantibus ſpiritualiter ſubueniāt ſuis exhortationibus, & abſolutionibus, & alijs eiuſmodi ſpiritualibus ſubuentionibus, his verbis innuere videtur, ne fas eſſe Epiſcopis, aut Clericis bellis intereſſe, niſi de conſenſu ſuorum ſuperiorum, his non obſtantibus putat *Mol. tract. 2. diſp. 108. §. His non obſtantibus*, conſenſum ſaltem præſumptum ſuperioris ſufficere, vt Prælati, & clerici præſentes eſſe poſſint bello, imo, &, vt religioſe, ac pie in ipſomet conflictu excitēt ad victoriā, & pugnam in genere, quando eſt aduerſus Eccleſiæ, & fidei hoſtes, modo in particulari non dicant, interfice, aut mutila, ſed vel fortiter age, vel ne ſuccumbas, vel pugna ſtrenue pro fide.

Præſumptus vero conſenſus intelligi poteſt, quando accreditur ſine detrimēto propriarum ouium, ſimulque acceditur, vel ad ſubueniendum proximis in ſpiritualibus, quia præſentia Eccleſiaſticorum, qui accedunt, confert non parū ad defenſionem Eccleſiæ propriarum ouium, vel boni communis, vel ad illius notabile augmentum. Eoque plus locū habet præſumptus cōſenſus ſuperioris, quando cum nihil occurrat, vnde contrarium ſit credendum, non eſt facilis ad eum acceſſus, vt Prælatorum ad Sūmum Pontificem. Præſumptus vero cō ſenſus in re propoſita, pro expreſſo haberi debet, præſertim cum ex præſentia, & adiutorio in bello iuſto nulla incurratur irregularitas *ita Mol. loco ſupra citato §. His non obſtantibus.* Nu. 8

Quamquam *Diana par. 6. tract. 4. reſol. 36. §. Sed ego* teneat poſſe ſupradictos in ſupradictis caſibus bello intereſſe, ſine licentia Epiſcopi, vel Pontificis, nam licet *in cap reprehenſibile 23. quæſt. 8.* reprehendantur Epiſcopi, nō quia ad bellum, ob conſolandos milites, eoſque ad pugnam hortandos, ſine licentia profecti fuerint, ſed quia ibi ſicut reliqui milites pugnauerint, & quia hac occaſione impediti, non venerant ad concilium, quod Summus Pontifex Romæ congregauit. Nu. 9

Sunt vero aliqui caſus, in quibus clericis licitum eſt pugnare, & tunc longe maiori cum ratione licitum eis erit exhortari alios, etiam in ipſo conflictu, vt adiuuent, & fortiter pugnent etiam interficiendo, & mutilando, quando ita neceſſarium eſt ad finem, ad quem licitum eſt pugnare *ita Mol § Sunt.* Nu. 10

Primo ſi id neceſſarium ſit ad defenſionem propriæ vitæ: vnde ſi in naui vita ipſius vna cum aliorum vita periclitetur, niſi ipſi pugnent, eſto anceps ſit victoria, licite poſſunt clerici pugnare. Nu. 11

Secundo quando id neceſſarium eſſet ad defenſionem Reipublicæ, patriæ, aut ciuitatis, ita quod pugnantibus clericis Nu. 12

Digitized by Google

ticis patria, aut ciuitas, vel exercitus conſeruabitur, illis vero non pugnantibus deſtruatur, aut capietur.

Tertio quando id eſſet neceſſarium
Nu. 14 ad conſequutionem iuſtæ victoriæ, a-
qua pax, & bonum commune Eccleſiæ
pendet, ita quod niſi clerici pugnent,
vel non obtineretur, vel periclitaretur
maxime, illis vero pugnantibus obtine-
retur, tunc enim iure etiam naturali te-
nerentur pugnare.

Quarto ſi neceſſarium ſit ad defenſionem proximi innocentis, præſertim, qui Reipublicæ valde vtilis, aut neceſſarius eſt, ita quo ad ſupradictos caſus *Mol. tract. 2. diſp. 108. §. Sunt vero Diana par. 6. tract. 4 reſol. 35.*

In his caſibus clericos pugnantes, &
occidentes non eſſe irregulares tradit Nu. 15
Hurtadus apud Dianam loco ſupracitato,
& reſol 38. vide Mol diſp. 109. concl. 3. &
diſp. 110. concl. 2. & hæc ſatis dicta ſint,
quod attinet ad ea, ex quibus oritur re-
ſtituendi obligatio ex bello, quare ſit.

SEPTIMA DIFFICVLTAS

DE TRIBVTIS, ET GABELLIS.

QVoniam vero, quodam veluti genus furti contingere poteſt in Gabellis Regi, aut Principibus debitis, quoties ab aliquo defraudantur: ideo in hac ſeptima difficultate vt definiamus, qui nam teneantur ad reſtitutionẽ ex earum furto, aut defraudatione, opus erit prius explicare quo titulo, & qua poteſtate poſſint imponi, & quando etiam iure debentur: verum vt à nominis ſignificatione incipiamus.

QVAERES PRIMO.

Quid nomine gabella ſignificetur.

Nu. 1 HOc genus tributi, quod Regibus,
& Principibus ſolet tribui, mul-
tis nominibus ſolet appellari vt videre
eſt *Sil. verb. gabella primo, vt refert Leſ-
ſius lib. 2. cap. 33. num. 1. Vaſq. in opuſ. de
reſt. cap. 6. §. 1. & alij* tamen, quæ magis
videntur in vſu quattuor ſunt.

Nu. 2 Primum dicitur vectigal à vehendo,
& eſt pẽſio, quæ ſoluitur pro rebus, quæ
inuehuntur in ciuitatem, vel Prouinciã,
de quo *Leſſius loco ſupra citato num. 2.*
fuit autem inſtitutum hoc tributum ad
expenſas faciendas, pro extructione põ-
tium, viarum, & ædificiorum commu-
nium, ſimili modo etiam ad Principum
ſubſtentationem; dicitur etiam porto-
rium, quia in portu Ciuitatis ſoluitur:
dicitur Italice dogana, pedagium.

Secundum dicitur guidagium, & eſt
Nu. 3 penſio, quæ ſoluitur pro ducatu viæ, vt
homo ſecurũ habeat iter à latronibus,
& aliquando e mercibus, aliquando à
ſola perſona ſoluitur.

Tertium aliquando communi voca-
bulo dicitur gabella, & eſt penſio, quæ Nu. 4
ſoluitur: ex his, quæ in Ciuitate emitũ-
tur, & venduntur.

Quartum dicitur italice Tallia, & eſt
penſio, quam Princeps aliquando pro Nu. 5
occurrentibus neceſſarijs, ſolet exigere
ab inferioribus: nos vero licet nomine
gabellæ ſignificentur generaliter onera
impoſita priuatis, auctoritate publica, &
varias habet ſpecies, modo ſupradicto:
tamen hic, omnes, hoc nomine (gabella
comprehendimus) habita igitur nomi-
nis explicatione.

QVAERES SECVNDO.

Quid requiratur, vt gabella iuſte impoſita cenſeatur.

REſpondet circa hoc Quæſitum
Caietanus in ſumma verb. vectiga Nu. 1
lia iniqua, quinque requiri cõdictiones,
vt gabella impoſita iuſta ſit, quarum Pri
ma eſt ex Agente, quando ſcilicet im-
ponitur ab eo, qui habet legitimam po-
teſtatem, & auctoritatem. Secunda ex
fine

ſine quando ſcilicet eſt iuſta cauſa imponendi, quæ duplex eſſe poteſt, vel ſubſtentatio Principis, vel neceſſitas, aut certe mágna vtilitas boni publici, cui alia ratione ſubiri nequit. Tertia ex forma, quando ſcilicet debita proportione imponitur, & non plus grauat minus grauãdos. Quarta ex materia, quãdo ſcilicet imponitur illis rebus, quæ negotiationis cauſa deferũtur. Quinta ex vſu, quando ſcilicet inſumuntur in publicam vtilitatem, ob quam ſuut impoſita *ita Leſſius loco ſupra citato dub.* 1.

Nu. 2 Quare *ex Caiotano* etiam, quinque alijs modis iniuſta dicitur illa gabella. Primo, ea, quæ non imponitur ab nõ habente auctorit[illegible]m Principis, vel imponitur perſonis exemptis. Secundo ſi nõ imponitur ob publicam neceſſitatem, aut magnam vtilitatem. Tertio ſi ſubditi onorentur, abſque proportione debita. Quarto ſi imponitur rebus ad vitam omnino neceſſarijs. Quinto ſi non impendantur ob publicam vtilitatem, ſed in alienos vſus, vt in conuiuia, & prodigas largitiones, aliaſue expenſas inutiles, ſiue publicas, ſiue priuatás, ad quos populus non tenetur contribuere *hac Caietanus.*

Nu. 3 Quamquam *Med. Cod. de reſtit. quæſt.* 13. *apud Leſſium dub.* 1. *nu.* 8 ſolum tres requirat condictiones, vt gabella ſit iuſta. Prima vt ſit auctoritas in ponente. Secunda vt ſit iuſta cauſa, ob quam imponitur. Tertia vt conuenienti forma, ſeu proportione imponatur.

Nu. 4 Vnde *Diana par.* 1. *tract.* 3. *de parlamento reſolut.* 2. relinquendo alias non neceſſario examinandas condictiones pro ſuo intento, duas præcipue explicat requiſitas condictiones, ad impoſitionem iuſtæ gabellæ, Primam ex parte cauſæ finalis, nempe, quod imponatur propter vtilitatem, ſeu neceſſitatem Regis. Secundam ex parte cauſæ formalis, ſcilicet vt talis gabella, & donatiuum ſubditis imponatur proportionabiliter, verum vt has explicemus condictiones.

Nu. 5 Et primo ex parte cauſæ efficientis, tunc gabella dicitur eſſe iuſta impoſita, primo, ſi ſit impoſita à Summo Pontifice, qui in locis, qui ipſi in temporalibus ſubſunt poteſt tributa imponere, in alijs autem locis, licet directe non poſſit, tamen ſi id eſſet neceſſarium ad bonum Eccleſiæ, vt ſi Turcæ infinito numero ſe ſe infunderent in orbem Chriſtianũ, aut hæretici ſupra modum inualeſcerent, & Principes Chriſtiani eſſent negligentiores, nec alia ſuppeteret ratio ſuccurrendi, poſſet tunc Papa in alijs locis, quæ ipſi in temporalibus non ſubsũt imponere gabellam, quia in hoc caſu habet plenam poteſtatẽ in temporalibus *ita Leſſius lib.* 2 *cap* 32. *dub.* 2 *num.* 10.

Item huiuſmodi poteſtas, eſt in concilio generali, vt demoſtrat *Leſſius nu.* 11. vbi docet hanc poteſtatem concedendi vectigalia eſſe in quouis cõcilio generali, quia omne concilium generale, parem auctoritatem habet, & non loquimur in terris de patrimonio Eccleſiæ, nam ſi cauſa ſubſit ſufficiens modo ſupradicto poſſe id fieri arbitratur *Vaſquez in opuſ de reſtit. cap* 6. *§.* 1. *dub.* 1. *n.* 13. Quommodo in Regnis alienis poſſit concedere alicui nobili, vel Duci, vel Comiti ius imponendi gabellas, vel impoſitas exigendi, reſpondet *Vaſq. nu.* 14. id poſſe concilium concedere ſi alicui Comiti, vel Duci concedat merũ, & mixtum imperium in terris ſuis, ſed ſi aliquis Dux, vel Comes haberet iuriſdictionem in aliquibus oppidis, recognoſceret tamen Regem, vel Principẽ, vt ſuperiorem, vectigaliaque illius oppidi, & gabellæ ſupremæque iuriſdictionis poteſtas ad Regem pertinent; non poſſet Pontifex, aut Eccleſia cõcedere, ita merum, & mixtum imperium tali Comiti, vt ius gabellarum à Rege, qui dominus erat illarum, auferret *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 12. Nu. 6

Eſt item hæc poteſtas in Imperatore, qui poteſt tributa imponere omnibus locis imperio ſubiectis, ſi Principes inferiores, vel Reſpublica legitima vſurpatione hoc ius cõtra ipſum non præſcripſerunt *ita Leſſius num* 12. *§. Tertio.* Nu. 7

Hæc poteſtas eſt etiam in Rege, & in alijs poteſtatem quaſi regalem habentibus, eo quod in ſua adminiſtratione ſuperiorem non recognoſcant, qualis eſt Dux Florentinus, Mediolanenſis & ſimiles *ita Leſſius §. Quarto* quare hæc auctoritas ſolum eſt in illis, qui in ſuo regimine ſuperiorem non agnoſcunt, Nu. 8

rationem reddit *Leſſius lib. 2. cap. 32. dub. 2. num. 13.* quia, qui ſuperiorem non agnoſcunt immediate habent auctoritatem à populo. Vnde à populo accipere debent, ium, quæ neceſſaria ſunt ad ſubſtentationem ſtatus, & dignitatis, id eſt iuſtum ſtipendium functionis; quã ſubeunt boni publici cauſa, ium, quæ neceſſaria ad rectam miniſtrationem, multis enim opus habet, partim vt officialibus ſtipendia ſoluant, partim vt fines tueantur, hoſtes repellãt, & iniurias vindicent, qui vero in ſua adminiſtratione ab alio ſuperiore dependet, non à populo, ſed ab eo, à quo conſtitutus eſt, & officium accipit, ſtipendia, & neceſſarios ſumptus accipere debet, nec vllũ ius habet quidquam exigendi à populo, niſi quod ei à ſuo ſuperiore conceſſũ fuerit, vnde patet Proreges, Gubernatores, & quoſuis alios Principum Vicarios non poſſe tributa exigere.

Nu. 9 Item conſuetudo cuius neſcitur initium, nec memoria extat quando, aut quomodo ſit introducta *vt patet ex cap. ſuper quibusdam §. Præterea de verborum ſignificatione, vbi Innocentius III. ſic ait* Duximus declarandum illa eſſe pedagia, guidagia, ſalinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regũ, vel Concilij Lateranenſi largitione cõceſſa, vel ex antiqua conſuetudine à tempore, cuius non extat memoria introducta, huiuſmodi inquam conſuetudo eſt ſufficiens ad imponendum tributa, ſi illa ſit immemorabilis, talis enim conſuetudo habet vim priuilegij *ita Vaſq. in opuſ. de reſtit. cap. 6. §. Primo dub. 1. §. Tertio.*

Nu. 10 Ex quibus huius capitis verbis, colligitur hanc poteſtatem eſſe in quouis concilio generali, & accipitur conciliũ cum ſuo capite, quale fuit Concilium Lateranenſe. Item hanc poteſtatem habere hos omnes, qui poteſtatem quaſi regalem habent, eo quod in ſua adminiſtratione ſuperiorem non agnoſcunt modo ſupradicto. Item Ciuitates etiam ſubiectas poſſe ſuis ciuibus ob publicũ bonum imponere quædam onera, quæ collectæ vocantur ad reparationem murorum, pontium, viarum, modo non imponantur peregrinis *ita Leſſius lib. 2. cap. 32. dub. 2. num. 15.* vbi etiam probat poſſe Epiſcopum cum conſenſu Capitoli in Eccleſijs ſibi pleno iure ſubiectis, aliquam collectam imponere, ad reparationem Eccleſiarum, & neceſſariam miniſtrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit.

Verum vt aliam explicemus primæ cauſæ partem, quando ſcilicet imponitur perſonis exemptis. Nu. 11

QVAERES TERTIO.

An Eccleſiaſtici à gabellis ſint exempti, & quo iure.

Nu. 1 QVod attinet ad primam huius quęſiti partem, perſonas Eccleſiaſticas eſſe exemptas à tributis, & vectigalibus reſoluunt *Leſſius lib. 2. cap. 32. dub. 3. num. 18.* & communiter omnes, quãquam *Angles, Ledeſma, & alij apud Dianam par. 1. tract. 2. reſol. 36. initio* aſſerant à clericis primæ tonſuræ poſſe Principes ſeculares exigere gabellas, & eis illas imponere; tamen ſtando in iure communi contrarium aſſerẽdum puto, quia omnes clerici, etiam primæ tõſurę, gaudent exemptione gabellarum, *vt patet ex iure canonico, & nos infra ita Mol. tom. 3. tract. 2. diſput. 270. num. 5. Leſſius loco ſupra citato num. 38.* dixi ſtando in iure communi, quia in aliquibus Regnis clerici in minoribus conſtituti, ſi actu beneficium non habent tenentur ſoluere gabellas, ex aliqua conſuetudine in talibus Regnis introducta, ſed quidquid ſit de hac conſuetudine, certum eſt talẽ conſuetudinem non extare in hoc Regno Siciliæ: maneat igitur dicendum clericos minores, etiam primæ tonſuræ gaudere exemptione gabellarum, & qui vectigalia ab illis exigunt, vel imponunt in excommunicationem bullæ cęnæ incidunt *ita optime Diana loco ſupra citato reſol. 36. Sed hanc.*

Verum quo iure ſint exempti *Med. C. de reſt. late* diſputans an hæc exẽptio clericorum ſit de iure diuino, tandẽ rectè concludit, quod non, licet ſit illis valde conſona *vnde Leſſius lib. 2. cap. 33. dub. 4 num. 30.* ingenioſe habet clericos quadam ratione dici poſſe iure diuino exemptos, quadam iure canonico, & ciuili, prior pars ab ipſo probatur, quia Nu. 2

ius

ius diuinum naturale, licet non efficiat illam exemptionem (cum Deus immediate hanc exemptionem non concedat,) tamen dictat eam à Principibus eſſe concedendam,& à Pontifice fieri poſſe, ſecũdam partem probat etiam, quia quod ius diuinum naturale dictabat eſſe faciendum, id iure canonico,& ciuili præſtitum eſt, vt patet ex multis canonibus,& legibus ciuilibus, ex his tanquã primis poſitis principijs, multæ elici poſſunt concluſiones quare.

Nu. 3 Collige primo non poſſe Principes ſeculares gabellas imponere ſupra nouitiorum bona, patet quia nouitij in religionem admiſſi ſunt partes eius cõmunitatis, quæ vere eccleſiaſtica eſt, ac proinde tanquam perſonæ Eccleſiaſticæ reputandi ſunt. Maneat igitur dicendum nouitios ex vi nouitiatus eximi à ſolutione gabellarum *ita Sanch. lib. 6. ſummæ tom. 2. cap. 10. num. 16.* & licet afferat nõnullos Doctores contrariæ ſententiæ, affirmantes nouitios nõ eſſe immunes ab harum gabellarum ſolutione, cum vere religioſi non ſint,& ad ſeculum redire valeant: tamen hoc non valet, quia accolitus etiam ad ſeculum, relicto officio Eccleſiaſtico tranſire poteſt, & tamen gaudet exemptione gabellarum; ſufficit igitur vt nouitius in religionem ſit admiſſus, quia vt diximus eſt pars cõmunitatis religionis, quæ vere eſt communitas perſonarum Eccleſiaſticarũ, & eſt huiuſmodi nouitius in via vt perfecte,& indiſſolubiliter vniatur eidem communitati, ac proinde eo ipſo reputatur perſona Eccleſiaſtica, & gaudet non ſolum priuilegio canonis, & fori, ſed etiam exemptione gabellarum *ita etiam Malderus Turrianus, & alij apud Dianam par. 1. tract. 2. reſol. 38. §. Sed aduerſus.*

Nu. 4 Collige ſecundo Principes laicos nõ poſſe imponere gabellas ſuper bona Eccleſiaſticorum, propter reparationẽ pontium, viarum publicarum, murorũ vrbis,& ſimilium, quæ primario,& principaliter ſpectant ad communitatem. patet quia non tangit illos principaliter, ſed ſolum ſecundario, vt ſunt membra communitatis,& licet non nulli iuriſconſulti ex auctoritate legis ad inſtructiones itinerum, pontiumque, vbi habetur etiam diuinas domus, & venerabiles Eccleſias libenter aſcribimus.&c. aſſerant perſonas Eccleſiaſticas teneri huiuſmodi gabellas ſoluere, tamen optime reſpondet *Leſſius lib. 2. cap. 32. dub. 4 num. 25. §. Neque obſtat,* cum hoc ſit contra immunitatem Eccleſiaſtũ, vim non habere, quin imo fuiſſe correptam à iure canonico, vt notat *Gloſſa in cap. generaliter verb. Nouarum, & verb. collationibus 6. quæſt. 1.* & contrarium etiam poſtea docuiſſe ipſos Imperatores *in iure nouo ciuili ex authentica, item nulla communitas C. de Epiſ. & clericis & Azorius par. 3. lib. 5. cap. 19. quæſt. 10.* & tandem quidquid ſit etiam de hoc in ordine ad ius ciuile, certum eſt ex iure canonico clericos non teneri ad dictas contributiones, vt patet *ex cap. non minus, & ex cap. aduerſus de immunitate eccleſiarum, & ex canone bullæ cænæ, ita nouiſſime Diana par. 1. tract. 2. reſol. 39. §. Sed quidquid* quare nec tenentur clerici ad ſubſidiũ Patriæ,& ad onera communia, vt recte demoſtrat *Diana par. 7. tract. 5. reſol. 19.* verum de hoc infra.

Collige tertio Principes ſeculares, non poſſe gabellas imponere ſuper bona patrimonialia clericorum. *patet ex iure canonico cap. quamquam 4. de cenſuris in 6.* vbi Bonifacius Octauus inter cetera ait, perſonas Eccleſiaſticas, & res ipſarum exemptas eſſe, ita etiam quomplures doctores inter quos notat *Leſſius lib. 2. cap 32. dub. 2. num. 19.* bona patrimonialia, & alia ſecularia, quæ ad Eccleſiaſticos, vel ad Eccleſias, aut ad monaſteria deueniunt eſſe immunia à nouis tributis imponendis, quia ſi antequam ad illos venirent, onus aliquod certum,& inuariabile annexum habebant, v.g. aliquem cenſum, vel ſeruitutem Principi debitam, vel onus reparãdæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab Eccleſiaſtica perſona præſtandum eſt, quia res, quæque cũ ſuo onere tranſit *hac Leſſius vbi num. 21.* reſpondet ad argumentum poſitum *nu. 20.* vbi habet, quod, licet Princeps habeat ius imponẽdi vectigal huic prædio, antequam perueniat ad Eccleſiam, tamẽ hoc ipſo, quo tranſit ad monaſterium, vel Eccleſiam fruentem immunitate, amittit hoc ius, ita etiam quomplures Doctores *apud* Nu. 5

Dianam par. 1.*tract.* 2.*reſol.*40.

Nu. 6 Collige quarto, Principes ſeculares ſine conſenſu cleri non poſſe imponere gabellas ſuper eius bona, ex aliqua publica neceſſitate, vt peſtis, &c. & patet, quia obligatio totius populi non ſufficit ad obligandum Clerum, & cum agatur de vtilitate vtrorumque, neceſſe eſt vtrorumque interuenire conſenſum, *ita Rodriq. in ſumma tom.*2.*cap.*75.*num.*13.*Sil verb. immunitas quæſt.* 2. *& alij*, qui aſſerunt, quod quando neceſſitas publica concernit de directo, & principaliter æque vtilitatem laicorum, & Eccleſiaſticorum, tunc debent eccleſiaſtici contribuere, non tamen ad deliberationem totius populi, ſed oportet, quod Clerus, & populus ſimul conueniant, & deligerent, quia quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari, & ſi in tali caſu Clerus, ſine legitima cauſa nollet conſentire, poſſent laici implorare auxilium ſuperioris Eccleſiaſtici, vt compellat clericos, *ita etiam Leſſius lib.*2.*ca.*32.*dub.* 3.*num.* 24. vbi habet clericos non eſſe exemptos, quando cõtributio facienda eſt æque primario in vtilitatẽ clericorum, & laicorum v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros clericorum, & laicorum inundet, nec poſſunt clerici recuſantes à poteſtate laica per ſe compelli, ſed per ſuperiorem Eccleſiaſticum, quod ſi id commode fieri non poſſet, licet non nulli aſſerant non eſſe omnino improbandam realem executionem, quia in tali caſu præſumi poteſt ratihabitio, ſeu tacita licentia Summi Pontificis, ſed *Leſſius* tutius cenſet, vt hæc expreſſe ad tales caſus per Principes petatur *vide Dianã par.*1.*tract.*2.*reſol* 41.

Nu. 7 Quæri hic poteſt an in aliquo caſu teneantur clerici ferre ſubſidium pro communi, & mixta Reipublicæ vtilitate in conſulto Summo Põtifice, ad hoc Quæſitum reſpondet ingenioſe *Diana par.*7. *tract.*1.*reſol.*20. quod licet Clerici ſint exempti, vt ſupra probatum eſt ab oneribus, & vectigalibus laicorum, tamen non ita auſtere, & amare hanc propoſitione accipiendam eſſe exiſtimat, vt Eccleſia aliquando Reipublicę neceſſitatibus ſuccurrere obligata non ſit, his tamen concurrentibus conditionibus Primo vt facultates laicorum non ſufficiant, Secundo vt adſit conſenſus Epiſcopi, & Clerici, Tertio vt præcedat licentia Pontificis *ita Diana par.* 5. *tract.*1.*reſol.*11.*initio*, igitur quando laicorum non ſufficiunt facultates ad ſuccurrendum communitati, & publicæ neceſſitati, poteſt etiam aliqua contributio imponi Eccleſiaſticis.

Quæri iterum poteſt, an in conſulto Summo Pontifice ſufficiat ad validitatem actus, conſenſus Epiſcopi, & Cleri, & affirmatiuam ſententiam tenet *Suar. lib.*4 *de immunit. cap.*25.*num.* 17. vbi ſic ait Exiſtimo ſi Epiſcopus, & Clerus cõſenſiant in conſulto Summo Pontifice, licet male faciant, & puniri poſſint; nihilhominus factum tenere *ita etiam Bonac. Azorius apud* Dianam *par.*5.*tract.* 1. *reſol.*11. §. *Quæro primo*; tamen reſpondet *Diana* hanc cõſultationem Summi Pontificis non eſſe neceſſariam, quando periculum eſſet in mora, vt eſſet in caſibus, inopinati, & improuiſi belli, vel incurſionis hoſtium, qui præuideri nequeunt, & quia celeritatem expoſtulant, & non patiuntur moram, in tali caſu concedit, & optime *Diana par.*7.*tract.* 1. *reſol.*20.§.6.*concedo*, poſſe ſubſidium peti à Clericis, & Epiſcopis, ſine conſultatione Summi Pontificis, & in caſu neceſſitatis inchoari exactionem in conſulto ſummo Pontifice, tamen conſulendus poſtea venit, vt longiori tempore protrahatur, quia poteſt quoad hanc partẽ impleri. Præſſi igitur Principes bellorũ neceſſitatibus, ad ſummum recurrant Pontificem, nec audeant ſine ipſius facultate tributa Eccleſijs imponere. Nu. 8

Quare *Diana par.*5. *tract.* 1. *reſol.* 11. §.*Verum ego*, habet, quod ſi Pontifex cõſuli poteſt, non poſſe abſque illius conſenſu clericos ad tributa, vel alias exactiones obligari, & ſi aliter faciant, non ſolum male facere, ſed etiam factum nõ teneri. Cuius ratio eſt, quia *in cap. aduerſus à Suar. citato* ad hanc obligationem inducendam requiritur Pontificis conſenſus, propter imprudentiam quorundam, ergo ſi non adſit talis conſenſus ceſſat conditio neceſſaria ad obligationem, & conſequenter ipſa obligatio, & non ſeruata forma conceſſionis, corruit actus: vnde non erat neceſſarium de- Nu. 9

decretum irritãs, vbi etiam habet conſenſum Pontificis eſſe requirendum, etiam quando neceſſitas, vel vtilitas publica concernit æque principaliter clericos,ac laicos,ſi periculum non eſt in mora modo ſupradicto.

Nu. 10 Verum aduertant Principes laici,& ſimul Epiſcopi,quod hæc neceſſitas, vt imponatur gabella in conſulto Pontifice poteſt contingere in exactione, quæ ad vnum actum, vel ad breue tempus ſit,nam ſi lõgiori tempore ſit duraturũ, licet vt dictum eſt in caſu neceſſitatis poſſit inchoari in conſulto Pontifice, vt longiori tamen tempore protrahatur, neceſſario conſulendus erit. Igitur poteſt contingere ad imponendum tributum non poſſe conſenſum Pontificis poſtulari,ſtante vrgente neceſſitate, & ad illius continuationem cum id fieri poteſt, omnino conſulendus eſt *ita Suar. apud Dianam par.5.loco ſupra citato.*

Nu. 11 Quid vero nomine cleri intelligitur, quando dicitur ad imponendum gabellam requiritur conſenſus Epiſcopi,& Cleri,& licet *Suar. de immunit.lib.4.cap. 26.num.16.& alij* aſſerant ſub nomine Cleri intelligi ſolum Capitulum,alij dicunt ſub nomine Cleri non intelligi ſolum capitulum,ſed Clerum totius Diœceſis,vel ſaltem alia capitula eiuſdem Vrbis,ſi in illa adſunt, & Vicarios foraneos:at vero *Diana* ex deciſione Rotæ Romanæ apud ipſum ait,nomine Cleri intelligi Clerum,nec ſufficere Epiſcopum cum Capitulo, quia, quod omnes tangit ab omnibus particulariter approbari debet,& hoc probabilius eſt.

Nu. 12 Et tandem difficultas eſt,in explicãdo, quando cenſeantur facultates laicorum non ſufficere,vt Clerici poſſint cõtribuere,reſpondet *Caſtrus Palaus apud Dianam par.5 tract.1.reſol.11.§. Quæro tertio* tunc cenſeri laicorum facultates non ſuppetere, quoties non ſuppetunt facultates communes Ciuitatis: at vero *Diana* docet in ſimilibus caſibus,& ad facultates communes,& ad ſingulares attendendum eſſe:verum de hoc apus ipſum *vide etiã reſol.15. huius tract. partis 5.*

Nu. 13 Collige quinto Principes, non poſſe imponere gabellas ſuper bona Clericorum,qui habitum clericalem aſſumpſerunt ſine intentione clericandi, ſed tãtum in fraudem gabellarum, cuius ratio eſt,quia Clerici incedentes cum habitu,& tonſura,& diuinis inſeruientes, etiam ſi non habeant animum permanẽdi in clericatu, hic, & nunc veri clerici ſunt,ergo gaudent exemptione gabellarum *ita Diana vir doctiſſimus par.1. tra. 2.reſol.*44. & hoc etiam verum eſſe ait etiam,ſi Eccleſiæ alicui non ſeruirent, adhuc gaudere gabellarum exemptione,nam vt dictum eſt,vt clerici ſint immunes à ſoluendis gabellis, non eſt neceſſe, vt habeant conditiones requiſitas *à concilio*,quia *concilium ſeſſ.23.cap.6.* loquitur tantum de priuilegio fori,& nihil agit de alijs clericorum priuilegijs, hanc ſententiam docuit *Leſſius lib.2.ca. 32.dub.5.num.38 Mol.& alij apud Dianam par.1.tract.1.reſol.36.§. Sed non minus*, vbi habet ita declaraſſe Sacram Cardinalium Congregationem,quamquam alij probabiliter contrarium aſſerant.

Collige ſexto licet non defuerint,qui aſſerant,vt eſt *Duardus in Bulla Cœnæ lib. 2.can.18 quæſt.15. numer. 3. & alij apud Dianam par.1.tract.1.reſol.*45. non excuſari ab hac cenſura, qui exigunt, vel mandant exigi huiuſmodi gabellas à clericis animo reſtituendi in fine anni, ſicuti ſit hic Panormi, & reddunt rationem,quia cogunt antea ad ſoluendum, & hoc eſt magnum onus, & incommodum clericis,& præcipue quando in fine anni non ſunt ita faciles ad ſoluendũ clericis,quod eis debetur,& toto præcedente anno ab eis perceperunt, eorum retardando ſolutionem, tamen his non obſtantibus putat *Diana* noſtram Ciuitatem ſine vllo ſcrupulo hanc conſuetudinem ſeruare, ſcilicet in fine anni pro gabellis ſoluere Clericis,vt vulgo dicitur (lo ſcaſciato) & ratio eſt, quia totũ hoc factum fuit,& efficitur ex concordatis factis cum Epiſcopis conſentientibus,& volentibus ipſis Clericis, non autem renunciantibus priuilegio, ſed ſubſtinentibus eius effectum differri ad id tẽpus,quod proxime ſit magis opportunum ſine vllo onere, & intereſſe *hac Diana*,maneat igitur ſtante ſupradicta Dianæ opinione poſſe licite Ciuitatem, vel Rempublicam exigere gabellas ab Nu. 14

Ec.

Eccleſiaſticis cum animo reſtituendi eas in fine anni, ſi eas exigant cum conditionibus ſupra ſcilicet ſi factũ ſit ex coocordatis factis cum Epiſcopis conſenſientibus, & volentibus clericis ſine vllo eorum onere, & intereſſe, &c.

Nu. 15 Collige ſeptimo, quamquam nonnulli *apud* Dianã *par. 1. tract. 2. reſol.* 47. aſſerant clericos negotiatores, non eſſe exemptos, quare ſtatim ante trinam monitionẽ teneri ſoluere illas, & Principem laicum eas ab illis poſſe licite exigere; tamen non deſunt doctores contrarium probabiliter ſenſientes; ſcilicet clericos negotiatores, non teneri in conſcientia ſoluere gabellas, niſi ter prius fuerint mooiti, vt deſiſtant à negotiatione, & probant hanc ſententiam *ex auctoritate capitis ex litteris 16. de vita, & honeſtate clericorum ita* Leſſius *lib. 2. cap. 32. dub. 2. num. 23. Reg. tom. 1. lib. 9. cap. 25. num. 379. fine & alij.*

Nu. 16 Quare aliqui affirmant, clericos, vel religioſos conducentes agros alienos, teneri ſoluere gabellam ex fructibus, inde perceptis, quia hoc eſt genus negotiationis vetitum Clericis, *ita Bonacina tom. 2. diſp. 2. de reſt. quaeſt. 9. puncto 2 n.* 4. & hanc ſenteotiam ſequutus eſt *etiã Diana par. 6. tract. 7. reſol. 11. fine* tamen contraria ſeotentia probabilis eſt, & eã docet *Turlincb in decalogum tom. 2. lib. 7. cap. 12. dub. 5. num.* 14. quia io rigore talis clericus nõ poteſt dici negotiator, *vnde cap. 20. dub. 19. num.* 8. ait licere clerico emere iumenta, vt outrita, & meliorata vendat cum lucro, ſecluſo tamen ſcandalo. Item oues emere, ac nutrire, ex quibus vendat caſeos, agnos, &c. denique poterit clericus emere, quodcunque genus rei, quod nouerit ſua arte meliorandum, vt illam io melius mutatam carius, & cum lucro veodat. Itẽ, & agrum conducere, & per operarios colere, & fructus vendere, hoc namq; non eſt negotiatio *hec Turlincb.*

Nu. 17 Collige octauo quidquid dicant alij, non teneri clericos ad gabellam, quæ impoſita eſt pro manu tenendo exercitum in partibus inimicorum, vt tutius confinea Regni conſeruentur, niſi quãdo vtilitas, ſiue neceſſitas ſimpliciter, & immediate tangit clericos modo ſupra dicto *ita Carolus de Graſſis apud Dianã par. 1. tract. 2. reſol. 79.* & hæc ſententia tenenda eſt.

Nu. 18 Collige nono non poſſe Ciuitatem aliquam, vel Principem exigere tributa à Clericis ratione alicuius conſuetudinis immemorabilis, quia *B*ulla Cœoę non ſolum tollit quaſcunque conſuetudines etiam immemorabiles, ſed etiam contioet clauſulam irritantem, quæ deſtruit, & inficit titulum, & poſſeſſionem ita *Diana loco ſupra citato reſol. 97.*

Nu. 19 Collige decimo Principes non poſſe imponere, & exigere gabellas ab Equitibus D. Iacobi, Alcantaræ, Calatrauæ, S. Stephani, S. Lazari, cũ hi Equites, ſint vere religioſi ſecundum probabilem opinionem *Suarij tom. 4. de relig lib. 1. de variet. relig. in genere cap. 4. num. 9.* vbi commuoem etiam vocat hanc opinionem. Cuius ratio eſt primo, quia bullæ Pontificiæ, à quibus huiuſmodi milites ſunt approbati, vt regulares, & religioſi, ſæpiſſime eos nominant religioſos: ſecuodo quia horum ſtatus eſt vere ſtatus religiooſis, vt patet, nam hic ſtatus non eſt vitæ ordinariæ, & communis obſeruandorum præceptorum, ſed etiã ſubleuatus ad ſeruaoda conſilia, non vtcunque, ſed cum vera traditione totius homiois, totiuſque vitæ eius ad obſequium Dei, & in actu ſatis difficili, qualis eſt vitam pro defenſione Eccleſiæ tot periculis, ac laboribus exponere hæc *ex Suar.* qui tandem *num.* 32. concludit religiooes has militares ſecuodum ſuam inſtitutionem, & ſubſtantiam eſſe veras religiones, ita etiam S*anch. in ſumma to. 1. lib. 4. cap. 16. num. 11. Sancius in ſelectis diſp. 49. à num. 10. vſque ad 13.* io quibus habet dictos Equites eſſe veros religioſos, & haoc ſententiam ſequutus eſt etiam *Diana par. 1. tract. 2. reſol. 50. & par. 4. tract. 1. reſol. 36. & par. 6. tract. 8. reſol. 6.* quamquam ex alio capite deinde *doctiſſimus* Diana *par. 2. tract. 2. de dub. regul. reſol. 30. S. Hoc autem fine, & par. 8. tract. 7. reſol. 96.* ad illam difficultatem an ſcilicet huiuſmodi Equites D. Ioannis, D. Iacobi, Calatrauæ, Alcantaræ, Mõteſiæ, &c. poſſint confiteri eum Confeſſario non approbato ab Epiſcopo reſpõdeat negatiue, & reddit rationem, quia conſuetudo eſt in contrarium, ait enim dictos milites quo ad receptionem ſa-

cra-

çrametorum dependere ab Ordinarijs locorum,verum de hoc apud ipſum, qui etiam *par.3.reſol.45.* valde notat ex ſententia *Barb.de off.& poteſt. Epiſ. par. 2.alleg.13.num.15.* vxores viduas Equitum D.Iacobi,Alcantaræ,&c. gaudere exemptione gabellarum, nam non ſolũ ſupradicti Equites,qui vel ſunt vere religioſi, vel ſaltem ſunt perſonæ Eccleſiaſticæ vt ait *Diana* gaudent exemptione gabellarum,verum etiam & eorum viduæ vxores huiuſmodi priuilegio gaudere debent, quare concludit *par. 6. tract.8.reſol.6.fine* non eſſe denegandã abſolutionem viduæ olim vxoris equitis D.Iacobi,aut Calatrauæ,ſeu Alcantaræ ſi gabellas defraudet.

Nu. 20 Vnum tamen velim aduertas, quod tetigimus *ſupra de off.& Parochi poteſtate diſp 4.vnic.diff.quær 9.nu. 11.* hic Panormi annis præteritis,quo ad hos Equites(præter Equites S.Ioannis quo ad exemptionem gabellarum fuiſſe contrarium deciſum,ſecundum aliam probabilem opinionem ſcilicet hos non eſſe vere religioſos,& conſequenter non deberi eis ſcaxiatum: tamen ſecundum noſtram opinionem non ſolum ſunt vere religioſi verum etiam, & ſi tales non ſint,ſaltem Eccleſiaſticæ perſonæ ſũt, quare iam vides hos Equites gaudere exemptionem gabellarum , dixi (præter Equites S.Ioannis) nam de his nulli dubium eſt eſſe vere religioſos , & immunes ab omni onere gabellarum vti probat *Suar.tom.4 de relig. lib. 1. de variet.relig.in genere cap.4.num.5.*

Nu. 21 Obiter quæras,an Clericus vendens triticum, vel vinum per famulos ſuos ſui beneficij,vel patrimonij,de quo agit *Diana par.4.tract.1.reſol. 52.* cum non ſoluit gabellam ratione rei vendendæ debitam,poſſit rem illam vendere pretio ordinario taxato à lege. ſeu magiſtrato,vel minori deducta gabella , ad hoc quæſitum inter alios reſpondet *Hier. Venero in exam. Epiſ. lib. 9. de immun.Eccleſ.cap.37.num. 21.* negatiue;tamen alij multo probabilius eſſe putant contrarium,ſcilicet licet Clerici non ſoluant gabellam,ratione rei vendendę debitam, poſſe tamen rem illam vendere pretio ordinario taxato à lege, ſeu magiſtratu , & non minori . Cuius ratio eſt, quia licet Doctores contrariæ ſententiæ aſſerant gabellam eſſe ſuper impoſitam vltra iuſtum pretium rei vendendæ:tamen contrarium multo probabilius eſt,ſcilicet magiſtratum in impoſitione iuſti pretij alicuius rei multas circumſtantias tam intrinſecas, quam extrinſecas conſiderare, & præcipue onus gabellæ: vnde gabella eſt pars iuſti pretij,& in ipſo inuoluitur *ita Leſſius lib.2.cap.33 dub 8. num 68.* vnde *Diana par.8.tract.7. reſol. 26.* ſupponit tanquã certum Clericos,& religioſos non eſſe negotiatores,neque teneri ad gabellã, ſi vendant vinum recollectum ex ſuis prædijs,& poſſe huiuſmodi vinum, per famulos vendere in propria domo, vel monaſterio,vti conſuetudo approbat. Et hæc quo ad primam conditionem iuſtæ gabellæ, verum vt ſecundam explicemus,quando ſcilicet non imponitur ob publicam neceſſitatem, aut magnam vtilitatem.

QVAERES QVARTO.

An gabella impoſita alicui Regno propter bella,& ſumptus, quos ſubſtinet Rex in alijs Regnis ſit iuſta.

AD hoc Quæſitum reſpondet *Vaſq. opuſ de reſtit.cap.6.§.3.dub. 1. nu. 7.* huiuſmodi gabellam non eſſe iniuſtã, ſed quia eius verba multum faciunt ad explicationem huius Quæſiti, ponam hic ea,per extenſum , quæ talia ſunt. Nu. 1
Quãuis enim graue onus videatur nobis decimam ſoluere partem ; tamen cum à Regis noſtri Philippi potentia totũ multarum prouinciarum põdus, imo,& Chriſtianæ religionis pendeat , quippe qui ſolus,& hæreticis,& Turcis Eccleſiam infeſtantibus, non ſolum reſiſtat,ſed etiam pauori ſit; totam Italiã, Flandriam , Siciliam , & alia multa gubernet,& defendat,in quarum defenſione alieno ære grauatur in dies,iuſtitiæ legibus congruum fuit , vt tributorum aucta quota,nos,qui in pace,& tranquillitate degimus Regi noſtro ſubueniamus. At qui dicet aliquis relinquat Flãdriam,deſerat Italiam, vno ſuo antiquo Regno contentus ſit,quod,& ſibi,& nobis maiori futurum erit vtilitati . Sed

nun-

nunquid iura Regni patiuntur, vt Rex magno cum dedecore, timore inimicorum antiqua Regna, quæ vel iure hereditario, vel bello iuſto capta ad eum pertinent relinquat, maioreſque inde animos inimicorum commoueat vt, & Regna etiam noſtra bello, & armis oppugnare non dubitent. Nonne ſalubrius erit, etiam ſi facultates in hoc omnes abſumamus, vt inimicorum tela longe à noſtris Regnis conſtringantur, ibique belli impetum, non tamen tam propre ſentiamus. Quod ſi animo quiſque perpenderet nobis, vbique, & omni tempore impune licere terram excolere, meſſes colligere, fructibus terræ in pace, & tranquillitate veſci, vnum quemque, & vxore, & filijs ſecuro animo frui, e contra vero, vbi belli furor ſeuit incolas terras excolere, labore magno, ſeminare vt hoſtes colligant nunc domum flagare incendio, nunc vxores, & filias raptas, filios occiſos ſpectare, & propriã vitam quotidie diſcrimini expoſitam habere, quis non magni faciat, eam, qua fruitur pace? quis non vltro Regi tributa offerat? vt pacem conſeruet, & conſeruatam augeat? ſed cõtra fieri videmus, vt homines hæc non perpendentes ex alia vero parte nouam exactionem conſiderante, & ægre ferant, & contra Regẽ obmurmurent ſine cauſa, tamen, & iniuſte *hæc Vaſq* qui de tributo Alcaualæ in Hiſpania loquitur, quod imponitur propter bonum commune, & neceſſitatem ſereniſſimi Regis.

Nu. 2 Verum hæc omnia vera eſſe putamus cõcurrente forma, de qua infra, & quoties non obſtant leges municipales alicuius Regni ita etiam *Diana par. 1. tract. 3. reſol. 3.*

QVAERES QVINTO.

An ſi Rex ſua culpa propter largitiones immoderatas, ludos, bella iniuſta, conuiuia, &c. in egeſtatem inciderit, vrgẽte hac neceſſitate, ponat nouã gabellam ſit iuſta.

Nu. 1 QVidquid dicant *Med. C. de reſt. quæſt. 13. & alij*, huiuſmodi gabellam eſſe iuſtam tenent communiter omnes, & in tali caſu teneri ſubditos largiri omnia neceſſaria ad defenſionem, & conſeruationem Reipublicę. Cuius ratio eſt, quia totum hoc poſtulat bonũ publicum, quidquid ſit deinde de peccato Regis *ita Mol. de iuſt tract. 2. quæſt. 667. num. 4. Lesſius lib 2. cap. 33. dub. 6. n. 48.* vbi notat, quod Principes in tali caſu tenentur omnes ſumptos parum neceſſarios excidere, & in poſterum continere ſe à prodigalitatibus, & poſtea cum res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum culpa ſua conflatum ſarcire *ita etiam Diana par. 1. tract. 3. reſol. 4.*

Vnde ad maiorem huius Quæſiti elucidationem *Vaſq. in opuſ. de reſtit. cap. 6. §. 1. num. 24.* habet ideo mihi videtur, quod licet Rex iniuſte conſumpſerit patrimonium, & debita contraxerit, vel bello intulit, & iniuſto, vel ſuæ inſeruiens libidini; denique ob nullam Regni ſui vtilitatem poteſt noua imponere tributa, quia eius inopia eſt in perniciem totius Regni *hæc Vaſqu.* quæ valde attendenda ſunt. Nu. 2

QVAERES SEXTO.

Quænam forma ſeruanda ſit in gabella iuſta.

INter alias conditiones, quas debet habere iuſta gabella, eſt vt ſeruetur iuſta forma, ſcilicet vt ponatur cum debita proportione, nempe pro ratione facultatum, cuiuſque, ne pauperes grauentur præ diuitibus, *ita Lesſius lib. 2. ca. 33. dub. 1. num. 6. Reg tom. 1. lib. 10. num. 376. verum de hoc apud Dianam par. 1. tract. 2. reſol. 133. verſ. quo ad ſecundum* vbi Regens Corſettus in propugnaculo vectigalis ſerici fol. mihi 21. dubitat de iuſtitia gabellæ, quando excedit octauã partem valoris rei, tamen huiuſmodi gabellam eſſe iuſtam multi doctiſſimi viri docent, quare ex hoc approbant multas gabellas, quæ in hac noſtra Panormitana Ciuitate excedunt octauam partem valoris rei, ſed de hoc apud ipſos, cum hodie nullæ exſtent huiuſmodi gabellæ, & iam ſint abolitæ. Nu. 1

Sed quid dicendum ex hac doctrina circa formam, quæ ſeruari debet in do- Nu. 2

nati-

natiuis, quæ in Parlamento Regni Sereniſſimo Regi tribuuntur inter alia, quæ requiruntur, vt donatiuum ſit iuſtum, eſt proportio in ordine ad vires Regni, & populorum, nam licet cauſa finalis tributi, ſcilicet neceſſitas Regis ſit iuſta, ſi tamen vires Regni non ſuppetant ad tributum ferendum, ſi imponatur erit iniuſtum vti ait *Salas tract. de legib. diſp. 16. ſect. 10. num 120 Diana par. 1. tract. 2. reſol 5. initio* quare *iuxta Molfeſij ſententiam apud Dianam §. Dicendum eſt* donatiua, quæ fiunt in Parlamento debent eſſe in illa quantitate, vt poſſint Vniuerſitates ea ſoluere, aliter donatiuū erit iniuſtum ex parte cauſæ formali, vnde ſemper in his imponendis donatiuis conſiderandum eſſet, quæ nam ſint vires Regni.

Nu. 3 Ac proinde probabile eſt, Regni incolas habentes probabiles rationes de donatiui iuſtitia, non teneri ſoluere collectas, & vectigalia impoſita ab vniuerſitatibus, pro ſoluendo dicto donatiuo, etiam ſi pro Rege, & iuſtitia donatiui adſint aliæ probabiles rationes, cuius ratio eſt, quia Incolæ Regni poſſunt ſe cōformare probabili huic opinioni: itē in dubio melior eſt conditio poſſidentis: at Populus in hoc caſu eſt in dubio, & poſſidet, ergo, &c. *ita Leſſius lib. 2. ca. 33. dub 8. num. 67. Sanch. lib. 6. ſummę tō. 2. cap. 3. num. 7. Reginaldus tom. 1. lib. 10. cap. 25 ſect. 1. num. 374. Sancius in ſelectis diſp 23. nu. 35. & alij apud Dianam par. 1. tract. 3. reſol. 21.* quare licet alia ſententia quam docent *Suar. de legibus lib. 5. ca. 18. num. 20. Vaſq. de reſtit. cap. 6. §. 3. dub. 5. num. 78. & alij* ſit, & mihi videatur probabilior, adhuc tamen in huiuſmodi caſu Ego ſecundum ſuperiorem hāc probabilem opinionem, quam ſequuntur, & tenent viri etiam docti, non obligarem ad reſtitutionem huiuſmodi defraudantes gabellas, cum vnuſquiſque poſſit probabilem ſequi opinionem, & hæc de tertia conditione ad iuſtam gabellam requiſita quare.

QVAERES SEPTIMO.

An gabella impoſita rebus ad proprios vſus neceſſarijs ſit iuſta, vt carnibus, piſcibus, ſali, frumento, oleo, &c.

Reſpondent communiter omnes doctores huiuſmodi gabellam eſſe iuſtam *ita Suar. de legibus lib. 5. cap. 15. nu. 4. Vaſq. in opuſ de reſtit cap 6. §. dub. 1. §. mihi videtur primo* vbi habet non eſſe iniquum de omnibus rebus, quæ venduntur etiam, vt quis propriæ ſuccurrat neceſſitati, tributum hoc imponere, ob publicam vtilitatem, ita etiam quomplures *apud Dianam par. 2. tract. 17 miſ. 3 reſol. 28.* cuius rationem reddūt, quia huiuſmodi gabellæ, non ſunt prohibitæ iure naturali, ſed ſolum ciuili, ſed ius ciuile poteſt conſuetudine abrogari, ergo vbicunque talis conſuetudo extiterit, talis gabella non erit iniuſta; quare iam patet, ex conſuetudine totius fere Chriſtiani orbis, huiuſmodi gabellam fere ſemper imponi ſuper carne, vino, oleo, &c. nec pauperes *vt ait Vaſquez* magis grauantur, quia licet pauperes plures habeant filios aliquando, & licet iniquum ſit magis indigentem grauare, tamen non ſequitur, quod qui magis indiget, plus ſoluat huius tributi, quia pauperes ſunt, qui minus emūt ex his rebus, quæ ad vitæ vſum ſunt neceſſaria, quam diuites: item hanc opinionem ſequuti ſunt *Leſſius lib 2. cap. 33. dub. 7. num. 51. Reg. tom 1. lib. 10. cap. 25. num 377.* non tamen abſolute, ſed in quattuor caſibus poſſe ſcilicet imponi huiuſmodi gabellas, ſuper rebus ad proprios vſus neceſſarijs, quorum Primus eſt, quando publica neceſſitas vrgeat, & gabellæ aliunde colligi nō poſſunt, nec ſufficiunt. Secundus, quando hæc gabella ex communi, & libero conſenſu populi imponatur, quare, qui non conſenſerunt, vel coacte conſenſerunt, non obligabuntur. Tertius, quando ſecuritati prædictarum rerum deuectarum, alia via cōſuli non poteſt. Quartus, quā do conſuetudo cuius initij non eſt memoria obtinuit, vt ſuper huiuſmodi rebus vectigalia imponantur. Nu. 1

Et licet hanc ſententiam ita limitēt huiuſmodi Doctores: tamen ſunt alij nō infimæ claſſis theologi, qui abſolute defendunt huiuſmodi gabellam impoſitā rebus, ad proprios vſus neceſſarijs, eſſe iniuſtam, & reddunt rationem, quia nō ſeruatur iuſta forma gabellæ, cum in tali gabella pauperes plus grauentur, quā Nu. 2

S gra-

grauari debeant, poſtulat enim iuſta forma tributorum, vt pauperes non magis onerētur, quam diuites, id; quod nō ſeruatur in hoc caſu *ita Gae. verb. vectigal in ſumma Sotus de iuſt. lib. 3. quaſt. 6. ar. 7. Tol. lib. 5. cap. 73. n. 3. Ang. verb. pedagium num. 3. Sairus de cenſuris lib. 3. ca. 9. num 9. Bonac. de contractibus diſp. 2. qu. 9 puncto 1. num. 5. & alij* quæ quidem ſententia mihi videtur probabilis, licet ſequar contrariam probabiliorem; quare concludo cum ipſo *Diana par. 2. trac. 17. reſol. 28. fine* non debere confeſſariū denegare abſolutionem Pœnitenti, qui nollet reſtituere defraudationem taliū gabellarum, ſed quid ſit iā hodie huiuſmodi gabellę hic Panormi penitus ſuper his rebus non imponuntur, nec exiguntur, licet uſq; adeo impoſitæ ſint, & exigebātur.

QVAERES OCTAVO.

An gabella impoſita ob aliquam cauſam, ſi in alienos vſus conuertatur ſit iuſta.

Nu. 1

GAbellam impoſitam ob aliquam cauſam, ſi impendatur in alienos vſus, vt conuiuia, & prodigas largitiones, aliaſue expenſas inutiles, ſiue publicas, ſiue priuatas ad quos populus nō tenetur contribuere, eſſe iniuſtam reſoluunt *Reg. tom. 1. lib. 10. cap. 25. num. 374. §. Tertium eſt Gae verb. vectigalia Leſſius lib. 2. cap. 33. dub. 6. §. Tertia ne inſumatur Petrus Nau. lib. 3. cap 1. num. 2. § Et alij*, & hæc de quinta conditione.

QVAERES NONO.

An fraudantes iuſtam gabellam peccent, & teneantur ad reſtitutionem.

Nu. 1 COmmunis fere omnium Doctorū ſententia eſt tributa, atque gabellas ita deberi in conſcientia (modo iuſta ſint) vt lęthaliter peccent ea defraudantes in materia notabili, quæ ſufficiat ad furtum mortale, vt patet *ex Apoſtolo ad Rom. 13* reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal; vbi Apoſtol⁹ aperte docet vectigal eſſe debitū Principi ꝓpter adminiſtrationem Reipublicæ: item *Math. 22.* reddite ergo, quæ ſunt Cęſaris, Cęſari, & quæ ſunt Dei, Deo, vbi ſatis indicat vectigalia iuſta eſſe ſoluenda, item Reſpublica lege iuſtitię debet Principi iuſtum ſtipendium adminiſtrationis, & ſubſidium neceſſarium ad conſeruationem publicæ tranquillitatis, maneat igitur mortifere peccare, & teneri ad reſtitutionem eos, qui fraudāt in ſumma notabili huiuſmodi iuſta tributa, hæc ſententia ſemper mihi viſa eſt probabilior, non ſolum propter rationes, ſed etiam propter auctoritatem magnorū illuſtrium virorum illam confirmantiū *ita Sanch. lib. 6. Summa tom. 2. cap. 4. nu. 62 Leſſius lib. 2. cap. 33. dub. 8. num. 56. Suar. de legib. lib. 5. cap. 18. num. 6. Salas de legib diſp. 15 ſect. 16. nu. 116. & alij cōplures vt videre eſt apud Dianam par. 1. tract. 10. reſol. 19.*

Tamen ſunt non nulli, qui illam non ſequuntur, vnde contraria ſententia nō eſt improbabilis, patet, quia *Leſſius loco ſupra citato num. 55 Bonac. de cōtractibus diſp. 2. quaſt. 9 puncto 1. num. 3.* affirmatiuam ſententiam, quam ipſi tenent, vocant tantum probabiliorem, ſicuti etiā nos illam vocamus, ergo ſecūdum hos Doctores, & nos, contraria ſententia eſt probabilis. Nu. 2

Verum hanc negatiuam ſententiam abſolute docent *Angelus verb. pedagium num. 6. Nau. in manuali cap. 17. nu. 200. & cap. 23. nu. 54. Beia in reſponſ. parte 1. caſu 13. Duardus in commentu Bullæ Canæ lib. 2. can. 15. quaſt. 12. num. 9.* & reddunt rationem, quia probabilis eſt illa opinio, vti probabilem putat *Diana par. 1. tract. 10. reſol. 17.* quæ aſſerit leges humanas pure pœnales non obligare in conſcientia, ſed tributa, & vectigalia ſūt veluti leges humanæ pœnam imponētes, ergo non obligant in conſcientia, ſed tantum ad pœnam, idque poſt ſententiam. Nu. 3

Quare auctores negatiuæ ſententiæ, & præcipue *Duardus, & Beia apud Dianam loco ſupra citato reſol. 19. §. Ad primū* reſpondent ad argumenta contrariæ ſentētiæ, quod licet de iure naturali debeantur Principibus tributa; tamen fraudantes dicta tributa non intendunt legi naturali contrauenire, ſed cum agatur de lege pure pęnali, eorum arbitrio relinquitur, an velint ſoluere, vel tributa fraudare, & ſic exponere ſe periculo luendæ pęnæ, & quamquam aliud Nu. 4

affe-

afferant argumentum, nempe talis defraudatio vectigalium tendit in præiudicium ementium talia tributa, tamen *ipſe Duardus* etiam reſpondet imputandum eſſe ementibus prędictas gabellas, ſi fraudentur, & non inuigilēt, nam ſub tali condictione illas emunt, & ſi cum alio amittunt, cum alio lucrantur, propter pœnam controuentionis: vnde *Emanuel Sà verb gabella num.6.* partim videtur confirmare hanc ſententiam, dicens gabellam abſque vi, & fraude non ſoluere, aut etiam poſtea non reſtituere, non eſſe mortale, docti viri aſſerunt. Ego id in totum affirmare non auſerim, ſed neque in dubio eos, qui prædicto modo non ſoluerunt ad reſtitutionem obligarim *hac Emanuel.*

Nu. 5 At vero poſita priori ſentētia probabiliori, per quam ſtatuitur omnes teneri in conſcientia tributa ſoluere (modo iuſta ſint) adhuc Quæri poteſt, an teneantur illa ſoluere antequam ab exactoribus exigantur; Cui quidem Quæſito vt ſatisfaciant, varij varia dicunt, vt videre eſt *apud Vaſq. in opuſ. de reſt. cap. 6. §. 3. dub. 2. à nu.* 10. *vſque ad* 30. & licet aſſerant *Petrus Aragō. quæſt. 62. ar. 3. de reſt. concl. 3. & alij* omnes teneri tributa, atq; gabellas ſoluere (modo iuſta ſint) etiam antequam ab exactoribus exigantur, & hanc videtur ſequi opinionem *Vaſq. loco ſupra citato num.* 24. *tamen* Leſſius *lib. 2. cap. 33. dub. 8. num. 61. fine*, probabilius ait in hoc ſeruandam eſſe conſuetudinem, quare vbi eſt conſuetudo, quod gabellæ non ſoluantur niſi petitæ, quicunque palam tranſit via recta cum ſuis mercibus, aut eas vendit ſine fraude, & dolo, nec aliquis apparet publican⁹, qui eas exigat, non tenetur ad reſtitutionem, eſto prædicta tributa non ſoluat, ſed ſi venerit Quæſtor, & quærit ab illo an vendiderit, tenetur dicere verū, nec poteſt id cęlare *vnde Emanuel Sà verb. gabella num.* 11. aſſerit deprehenſa res ante locum, quem exire non licet, non eſt confiſcanda, poterat enim, qui ferebat pœnitere, & redire *vbi num.* 10. ait etiam deputatos ad exigendum, poſſe diſſimulare cum pauperibus, quando nō habent vnde ſoluant.

Nu. 6 Aduertas autem, multos viros doctos ſentire vectigal pro rebus de loco in locum tranſuectis, præſertim quando eſt graue, non debere ſolui, niſi exigatur, modo nihil fraude actum ſit, vt ſi non abſconderis, cuſtodes non deceperis, nō enim teneris ipſe auctorem quærere *ita Tab. verb. pedagium §. 8. Sotus de iuſt. lib. 3. quæſt. 6. ar. 7. fine Leſſius loco ſupra citato.*

Quod ſi iterū quæras, an, qui defrau- Nu. 7
darunt gabellam teneantur res illas vēdere pretio viliori, vel an poſſint illas vendere pretio currenti, & licet circa huiuſmodi Quæſitum, nonnulli aſſerāt eos, qui non ſoluerunt gabellam, ratione rei vendendæ debitam non poſſe rē illam vendere pretio ordinario, ſed minori, quia gabella eſt vltra pretium rei, & cum fraudator illam non ſoluat, non poteſt illam percipere, tamen contrarium multo probabilius eſt, cuius ratio eſt, quia gabella eſt pars iuſti pretij; vnde defraudantes gabellam poſſunt rem deinde vendere pretio ordinario, & non minore, cùm in illo inuoluatur gabella, quamquam deinde teneantur ad reſtitutionem gabellæ iuxta ſupradicta *ita Leſſius lib. 2. cap. 33. dub. 8. num. 68.*

QVAERES DECIMO.

An, qui à Principe, vel Ciuitate læſus eſt, poſſit fraudando gabellam, ſibi debitum compenſare.

NOn eſt hic ſermo de gabella, quæ
non eſt vēdita, aut locata alteri, Nu. 1
ſed Princeps ipſe per ſuos Quæſtores illam immediate recipit, tunc enim manifeſtum eſt compenſationem licitam eſſe, ſed difficultas eſt, ſi Princeps locauerit gabellam alteri, vtrum creditor Principis, aut Ciuitatis poſſit ſibi debitum compenſare, fraudando gabellam, cum damno conductoris gabelle iuſtę, cui nihil eſt imputandum, cum iuſtam gabellam exigat, & compenſatio non debet fieri, niſi inter eaſdem perſonas, reſpondet *Reg. tom* 1. *lib.* 10. *cap.* 25. *nu.* 383. *& alij apud Dianam par. 2. tract.* 16. *& miſ. 2. reſol.* 14. *initio* cum detrimento exactorum, non poſſe fieri eiuſmodi compenſationem.

Tamen contraria ſententia in praxi Nu. 2
tuta eſt, quam docent *Petrus à Nau. de*

 reſt.

reſt.lib.3.cap.1.num.247.Leſſius lib.2.c.33.dub. 10. num. 75. Molſeſius in ſumme tom.2.tract.12.cap.22.num.142.& 143. Diana *loco ſupra citato* §. *At mibi*, cuius ratio eſt, quia conductores gabellarum vere damnum non accipiunt, cum ob plurimas ſubditorum fraudes, quas ipſi norunt interuenire, lõge minoris locãt gabellas, quam valeant, vnde, & in ipſo contractu cenſentur eſſe parati talia incommoda ſubire. Secundo quia Rex v. g. tantum locauit publicano, quod ipſi erat debitum, ſed tunc illi non erat debita gabella, qua compenſatio debiti fieri poterat ab ipſo Rege, ergo nec publicano erit debita, non enim alio iure eã locat, quam ſibi erat debita, cum ergo tempore locationis debitor exiſteret, & ratione illius debiti habebat ius vnuſquiſque faciendi compẽſationem, ergo cum eo onere Rex ius gabellæ locauit, maneat igitur dicendum etiam ſi Princeps locauerit gabellam, licere creditori facere compenſationem.

Nu. 3 Secus autem aſſerunt nonnulli, ſi Princeps vendiderit gabellam, tunc enim non poterit creditor compenſare, tamen facta aliqua diſtinctione æxiſtimo, vel quando Rex vendidit ius gabellæ, nullo ſibi retentu dominio directo, mihi ante huiuſmodi venditionem debitor erat, vel ſit mihi debitor poſt talem venditionem, & alienationem, ſi primo modo ſcilicet ante venditionem gabellæ mihi debitor erat, poſſum vtique vti compenſatione, alia via non ſuppetente, quia vt optime aſſerit *Sil. verb. gabella quæſt. 9.* Princeps non poteſt vendere publicano, quod eſt meum v. g. ſed eſt meum ius retinendi mihi illud in compenſationem eius, quod mihi debet Princeps, & alia via recuperare non valeo, ergo illud non fuit vẽditum publicano, ſecus autem ſi ſit mihi debitor, poſt talem venditionem *ita Leſſius lib. 2.cap.33. dub.10.num.77. Vaſq. opuſ. de reſtit.cap. 6.§.3.dub.3 num.32.* atque hæc ſatis dicta ſufficiant circa obligationem reſtituendi, quæ oritur ex gabellarum defraudatione quare vt anſequam ad cauſas excuſantes à reſtitutione deueniamus ſit.

OCTAVA DIFFICVLTAS

DE CONTRACTIBVS IN GENERE.

CVm inter alia, quibus proximo damnum inferri poſſint nulli dubium eſt ex contractibus, qui contingunt in rebus externis, cauſari, & ſæpe, ſæpius oriri, ſequitur nunc, vt agamus, de quibuſdam ſpecialibus modis iniuſtitiæ, qui per varios contractus oriri poſſunt, & primo in hac octaua difficultate de ipſis in genere: deinde in ſequenti de hijſdem in particulari quare. .

QVAERES PRIMO.

Quid ſit contractus, & in quo differat à pacto.

Nu. 1 VT autem ad primam huius Quæſiti partem reſpõdeamus animaduertendum eſſe puto licet *Vulpianus l. labeo ff. de verb. ac rerum ſignificatione* aſſerat contractum eſſe vltro, citroque obligationẽ: tamẽ contractũ formaliter nõ eſſe obligationem cẽſeo, patet, quia obligatio eſt effectus per contractum productus, & contractus eſt cauſa obligationis, *ita ex Leſſio lib.2 cap. 17. dub.1. num.1.* quare contractus formaliter eſt actio inter duos, ex qua vtrinque obligatio naſcitur *ita etiam Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 2. ar. 1. concl. 1.* & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam *Bonac. de cõtrac. quæſt. 1. diſp. 3. puncto 1. num. 1. §. Contractus vero*, vbi definiens contractum ait, ſtricte acceptum definiri poſſe formaliter hoc modo. Contractum eſſe actum externum inter duos, vel plures ex cõſenſu ipſorum vltro, citroque obligationem

onem parientem.

Nu. 2 Et explicans hanc deſſinitjonem ait; dicitur actus externus loco generis, nã, qui contrahit agit, quamais non omnis, qui agit contrahat, dicitur externus, quia contractus cum inter homines celebretur, debet exterins exprimi, homo enim non intuetur cor. dicitur ex conſenſu ipſorum, &c. loco differentiæ, vt diſtinguatur contractus ſtricte acceptus a donatione, pacto, &c. quæ pariunt vltro citroque obligationem.

Quare ex hac deſſinitione colligi po-
Nu. 3 teſt primo ſtricto nomine, donationem, & promiſſionem non eſſe proprie contractum, cum obligatio non ex vtraque parte, ſed ex altera tantum oriatur, vti aſſerit *Sotus looco ſupra citato Lesſius loco citato num.* 3. item ſecundo ſtricto nomine, nullum pactum dici coutractum, niſi ex quo vtrinqne oritur obligatio, qualia ſunt Do, vt Des, Facio, vt Facias, Do, vt Facias, Facio, vt Des.

Ac proinde quamquam donatio, &
Nu. 4 ſimplex promiſſio proprie contractus non ſint, cum ad iuſtitiam non pertineant, vti contractus proprie dicti, ſed ſint actus liberalitatis, tamen aliquando in iure, nomen contractus accipi ſolet, paulo latius, quatenus ſcilicet comprehendit donationem, & promiſſionem acceptatam, vt colligi poteſt *ex l. contractus* 16. *C. de fide Inſtrum. & alibi*, vbi donatio vocatur contractus, quare contractus ſi vt ſic, & paulo latius deſſiniendus eſſet, ſic deſſiniri debet, eſſe ſcilicet conuentionem duorum, obligationem ſaltem in alterutro parientem *ita Lesſius num.* 4. *Bonac. loco ſupra citato num.* 1. §. *Dixi late* quare iam vides conuenire cum pacto, nam deſſinitur eſſe duorũ conſenſus, & conuentio, pactum enim ad hoc vt fiat neceſſe eſt, vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco cõſenſu, vnde licet donatio, & promiſſio à duobus communi conſenſu fiant, tamen antequam ſint acceptatæ rationẽ pacti non habent, cuius ratio eſt, quia conſenſus dantis, & recipientis non dirigũtur in idem, id quod deinde fit per acceptationem, vt videre eſt *Lesſium loco ſupra citato num.* 5.

Nu. 5 Quod autem attinet ad ſecundam Quæſiti partem Reſpondeo dicendum. Contractum differre à pacto, vt conſideranti patet, quia pactum latius patet, quam contractus, quandoquidem enim contractus proprie ſumptus, eſt pactũ, ſeu pactio, non tamen è contra, quia cõtractus requirit obligationem reciprocam vtriuſque contrahentis, pactum vero licet requirat reciprocum conſensũ duorum in idem, tamen non exigit reciprocam obligationem, ſed ſufficit in pacto eſſe vnius obligationem *ita Sotus li.* 6. *de iuſt. quæſt.* 2 *ar.* 1. *concl.* 1. *verſ atque hinc fit.*

Quot modis perficiatur contractus Nu. 6
vide *Lesſium loco ſupra citato dub.* 2. *vbi num.* 7. habet quadrupliciter perfici cõtractũ nẽpe, Re, Scripium, Verbis, Cõſenſu, perficiuntur autem Re hi contractus, qui non conſiſtunt in conuentione ſola, ſed requirunt rei traditionem, vt depoſitum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio, non enim huiuſmodi contractus cenſentur celebrari, niſi re tradita, vt ipſa nomina iudicant, quibus ſignificatur rei traditio; quare ante traditionẽ, dum in ſolis verbis conſiſtunt, dicuntur pacta nuda, quę non pareunt obligationem ciuilem, niſi ex aliquo iuris priuilegio.

Scriptura item perficiuntur hi con Nu. 7
tractus, qui ante ſcripturam rati non habentur vt emphyteuſis, & omnis cõtractus, quem contrahentes nolunt concludere, niſi contra Notario, qui inſtrumentum conficit.

Verbis dicuntur perfici hi contrac- Nu. 8
tus, qui requirunt certam verborum formulam, cuiuſmodi ſunt omnes ſtipulatiões. Hæ, ſunt formulæ quædã, quæ conſtant intertogatione præuia vnius, & reſponſione ſubſequa alterius v.g. promittis 100. promitto. Dabis 1000. pro viridario Dabo. Facies, faciam, &c.

Conſenſu perfici dicuntur hi contractus, qui non requirunt certam verborum formam, ſed ſufficit conſenſus quouis modo externus vtrimque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio, verum de his apud *Lesſium loco ſupra citato*; quare vt ad diuiſionem cõtractus deueniamus.

Quæ-

QVAERES SECVNDO.

Quotuplex ſit contractus paulo latius ſumptus.

Nu. 1 ET licet multas, ac varias multiplicent Doctores contractum ſpecies,ac diuiſiones, vt videre eſt *apud Scotū diſt. 15.quaeſt.2.num. 4. & alios*, tamen breuitatis cauſa ſolum aliquas principaliores hic aſſignamus, de quibus agit *Leſſius lib.2.cap.17.dub. 3.* ac primo diuidi ſolet contractus,ſeu pactum,in nominatum, & in innominatum, dicitur autem nominatus contractus ille, qui peculiare nomen habet,quo ab alijs diſtinguitur,vt Emptio,& Vēditio,Societas,Locatio,Commodatum, Mutuum, Depoſitum,Pignus,&c. iſti enim contractus habent peculiaria nomina, quibus nominantur,& ab alijs diſtinguntur, ac proinde alij vocantur contractus locationis, alij vero Societatis, &c. inter quos etiam contractus recenſenda eſſe ait *Mol.diſ.253.*ſpōſalia,& matrimonia.

Nu. 2 Innominatus vero contractus eſt ille,qui peculiare nomen non habet, ſed tātum genericum retinet,cuiuſmodi ſunt do,vt des,do,vt facias, facio, vt des,facio, vt facias, vt eſſet ſi quis daret pannum pro olio, huiuſmodi cōtractus innominatus vocaretur, nam non eſt, neque emptio,neque venditio,cum nō detur pretium pro mercede, qui quidē contractus vocatur do, vt des, ſicuti ſi quis daret panem Petro, vt pro eo ſcribat,diceretur do,vt facias,ſi vero ſeruias alicui, vt det tibi libros,diceretur cōtractus facio,vt des, at vero ſi illi ſeruias, vt te doceat, diceretur contractus facio,vt facias.

Nu. 3 Contractus item diuidi ſolet in contractum bonæ fidei,& ſtricti iuris,eſt autem contractus bonæ fidei, ille, in quo iudex,ex quo æquo, & bono multa arbitrari poteſt, vt ſunt emptio, venditio, locatio,pignus,ſocietas,&c.in his enim contractibus poteſt iudex vti æquitate in iudicando,ac proinde arbitrari poteſt aliquid reſtituendum,reficiendum, aut compenſandum eſſe. Contractus vero ſtricti iuris eſt ille,in quo iudex ad verba adſtringitur,& ſecundum rigmē iuris,vel pactionis iudicare debet, non autem ex arbitrio ſuo, vt ſunt contractus feudales emphiteutici, & alij contractus,qui bonæ fidei non ſunt.

Nu. 4 Item contractus alius eſt lucratiuus, alius vero oneroſus,lucratiuus eſt ille, in quo aliquid conceditur abſque vllo onere,vel recompenſatione, ſed ex mera,& libera gratuita voluntate alterius promittitur,vt ſunt donationes, promiſſiones,commodatum,legatum, teſtamētum,&c. Oneroſus vero eſt ille, in quo aliquid onus viciſſim imponitur, per quem quidem contractum,vel transfertur integrum dominiū, vt eſt emptio, & venditio,mutuum,permutatio,donatio,vel vtilitas,vt feudum emphiteuſis, vel vſusfructuum, vt locatio, conductio,commodatum,vel ſecuritas confertur,vt pignus,hypotega, fideiuſſio, &c.

Nu. 5 Diuiditur item contractus, ſeu pactum,in pactum nudum,& veſtitum, eſt autē hoc pactum veſtitum illud, quod in iure ciuili aliquod maius robur obtinet.veſtiri autem ſolet ſex modis. Primo re ipſa,vt ſi ex altera ſaltem parte contractus impletus ſit. Secundo verbis,vt ſi accedat formula ſtipulationis. Tertio litteris, vt dum quis litteris fatetur aliquid accepiſſe,licet non acceperit. Quarto conſenſus, vt ſunt contractus emptionis,venditionis,locationis, & alij nominati contractus,qui conſenſu perficiuntur,vel per ſe, vel per nuncium, aut ſcripturam exhibito. Quinto per coherentiam,vt ſi uendam tibi domum mille aureis,cum pacto, ut illam adhuc inhabitem, & tibi pro inhabitatione dem hāc ueſtem, hoc ſecundum pactum acceſſorium, nempe ut dem tibi hanc ueſtem pro inhabitatione,eſt pactum nudum,tamen quia cohæret cum uenditione domus,quæ eſt pactum ueſtitum, cenſetur etiam ueſtitum, nam acceſſorium ſequitur naturam principalis. Sexto ueſtitur iuramento,nam iuramentum non minus confirmat pactum nudum,quam quiduis aliud.

Nu. 6 At uero illud dicitur pactum nudū, quod nullo ex his modis ueſtitur, ſed in ſolis finibus pactionis conſiſtit,cuiuſmodi eſt omnis contractus innominatus antequam ex altera parte ſit impletus:modo tamen, quod non accedat ei

for-

formula ſtipulationis, aut iuramentum, &c. nam ueſtitus diceretur *ita Leſſius lib.2.cap.17.dub.3.num. 17. & 18. vide Reg.lib.25.cap.3. per totum.*

QVAERES TERTIO.

An omnis contractus obligationem inducat, non ſolum in foro interno, verum, & in externo.

Nu. 1 ADuertendum eſt primo obligationem eſſe uinculum, quo contrahentes aſtringuntur ad aliquid faciendum, uel non faciendum § *1. inſtituta de obligationibus, & l. 1. de pactis ita etiam ex Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 1. puncto 1. quær. 1. num. 2.*

Nu. 2 Itẽ animaduertas ſecundo *ex Sãch. lib. 1. de matr. diſp. 7. num.* 14. duplicem oriri poſſe ex contractu obligationem: altera eſt ciuilis, ideſt ad quam implendam datur actio in foro externo: altera eſt naturalis, ideſt ad quam implendam, licet non detur actio in foro cauſarum, obligat tamen in foro conſcientiæ, quãuis actio ciuilis deficiat.

Item præmittendum eſt duplicem eſſe obligationem naturalem, quædam eſt tãtum ex honeſtatis, & gratitudinis debito, quæ propriè obligatio non eſt, nec eius tranſgreſſio peccatum inducit, modo infra explicando: altera eſt, quæ oritur ex uinculo legis naturalis, & hęc obligat in foro conſcientiæ, licet ius ciuile non concedat actionem modo proximo dicto, ut defraudans citra iuſti prętij dimidium tenetur naturaliter, non tamen ciuiliter reſtituere *ita Sanch. nu.* 15.

Nu. 3 Regula autem ad cognoſcendum, quando ex aliquo contractu oritur obligatio naturalis, & quando ciuilis, ea eſt, ſi lex reprobat cõtractum, & ipſum prohibeat, ei reſiſtens, neutra obligatio oritur *& patet ex l. non dubium* C. *de legibus* vbi habetur nullum pactum, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos uolumus ſubſequutũ, qui cõtrahunt, lege contrahere prohibente, ergo lege reſiſtente nulla obligatio oritur *ita Sanch num.* 16 ubi tãdem habet, ſi autem lex humana minime contractui reſiſtat ipſum reprobans, nec aſſiſtat denegans ei actionem in foro externo, tunc contractum hunc deſtitutum manere auxilio iuris ciuilis, ſub fomento tamen iuris naturalis; quare ſola naturalis obligatio uerum in foro conſcientiæ debitum producens cõſurget *hæc Sãch.*

Nu. 4 His igitur præmiſſis circa Quæſitum reſpondeo dicendum primo omnes nominatos contractus parere obligationẽ non ſolum in foro conſcientiæ, & iure ciuili *vt patet ex l iuris gentium ff. de pactis, & l ſicut* C. *de actionibus, & obligationibus*: uerum etiam, & iure canonico, *vt patet ex cap. 1. de pactis* unde non licet altera parte inuita illos reſcindere, & confirmari poteſt, quia huiuſmodi contractus nominati uim habent ex utraq, parte ortam, maneat igitur diſſolui non poſſe, niſi ex vtroque contrahente, ita fere communiter omnes Doctores.

Nu. 5 Innominati vero contractus, etiam pactum nudum ſponte, libereque facti (ſi contrahentes habiles ſunt) pareunt obligationem naturalem, ſeu in foro cõſcientiæ, itaut altera parte repugnante reſcindere nequeant, quare ſub culpa mortali tenentur ſeruare id, quod promiſſum eſt, niſi leuitas materiæ excuſet cuius ratio eſt, quia iure naturali tenetur quiſque præſtare, quod promiſit altero acceptante, ſiue promiſerit titulo gratuito, ſiue oneroſo *ita Leſſius lib. 2. c. 17. dub. 4. num. 19.* vbi confirmans hanc ſententiam ait ad obligandum ſeſe, ſufficit animus verbis expreſſus, & acceptatus vti communiter docẽt Theologi.

Nu. 6 Ac proinde ex his iam patent duo. Primũ ſi homini promiſſio fiat, ad hoc vt obligatio inde ſequatur non ſufficere eam eſſe tantum internam, ſoloque animo conceptam: ſed debere verbo, aut nutu, aut alio externo ſigno declarari: ſin autem fiat Deo ſufficere ad obligationèm, ſolo animo illã fieri *ita Sãch. lib. 1. de matr. diſp. 3. num. 5. Reg lib. 25. c. 4. ſect. 1. num. 74. & alij* & ratio eſt, quia vnus non obligatur alteri, niſi per modum ſibi connaturalem, & humanum, qui eſt verbis, vel ſignis externis: ergo quamuis Deo, qui cordium ſcrutator eſt poſſit homo obligari actu interno, homini tamen, qui ſola exteriora intuetur non poteſt.

Nu. 7 Secundum, quod patet eſt, ex promiſ

ſione

ſione non acceptata ab abſenti in foro conſcientiæ non oriri naturalem obligatinnem. Cuius ratio eſt, quia contractus requirit conſenſum dnotum, vt perfectus ſit, ſed in caſu noſtro nō concurrit conſenſus, nam. tantum verbn tenus promitto præſenti cum exequutio, & effectus promiſſionis ſit in abſentem, nec huius, qui præſens eſt, eam impleri intereſt, ergo ante acceptationem abſētis nullam parit obligationem, & reno cari poterit *ita Sāch loco ſupra citato diſp. 7. num. 18. § Tandem Reg num. 75. & alij.*

Nu. 8 Animaduertas autem omnes cōtractus innominatos, & pactum nudum, licet in foro conſcientiæ obligationem pareant modo dicto, tamen in foro ciuili non inducere obligationem: vnde nulla conceditur eis ciuilis actio, vt habetur *ex l. placito C. de rerum permut. & L. iuris gentium ff. de pactis* cuius ratio eſt, quia ne lites multiplicentur, ita etiam communiter Doctores *Leſſius num. 21.* verum de his, & alijs obligationibus, quas pareunt contractus in foro ciuili non agemus, quando pro noſtro intentu inutiles ſunt.

QVAERES QVARTO.

An error, vel ignorantia diſſoluat contractum.

Nu. 1 ILlud tamquam certum præſupponē dum eſt primo, quod ſæpiſſime in materia de matrimonio dictum eſt circa impedimentum erroris, nempe ignorantiam differre ab errore, ex eoquod illa ex ſua ratione nullam præuiam cognitionem deſiderat, ſed in ſola ſcientię negatione conſiſtit, hic vero iudicium falſum ponit, errare enim eſt vnum pro alio putare, quare *D. Auguſtinus in Enchiridion cap. 13.* aſſerit errorem eſſe approbare falſa pro veris, ita etiam *D. Th. in 4 ſent diſt. 30. quaeſt. 1. art. 1. ad primū Sotus ibidem columna 2. verſ. ad diſſoluendam ita etiam Sanch. lib. 7. de matr. diſp.* 18. *num.* 1. vbi etiam habet exemplificans ſuperius dicta, tunc dicar me errare, quando aliquam habeo cognitionē, quantum hinc diſtet Roma: at vero ſi me prorſus lateat, quantum hinc diſtet Roma, non dicar errare, vtpote, qui nullum diſtantiæ conceptum formaui, ſi vero æxiſtimarem centum leucas diſtare, cum quadragintas diſtet, errarē vtique falſum iudicium habens, vnde inquiunt *D Tho. & Sotus* licet ignorantia inſtar erroris impediat conſenſum, & efficiat ne actus ſit voluntarius, nil enim volitum, quin præcognitum; ignorantia autem cognitionem prorſus tollit, ſicut error veram: vnde ſicuti quo ad impedimentum matrimonij, & quo ad dirimendum matrimonium non differt, an dicatur ignorantiam, an errorē impedire, ita & in caſu noſtro, non differt an dicatur ignorantiam, aut errorem diſſoluere contractum: maxime vero, quia ſemper error admiſcetur, cum ignorantia, hoc igitur adnotato.

Pro certo fatemur. contractus errore, vel ignorantia initos, itaut nunquam fuiſſent initi, niſi præceſſiſſet error, vel ignorantia, eſſe iure naturæ irritos, & loquimur quando error contingit circa ſubſtantiam contractus, & tunc eſt quādo contrahēs credit cōtractum de vna re inire, ſed poſtea comperit aliam eſſe, vt ſi quis credens emere aurum, inueniat eſſe auricalcum, aut quando emptor emere intendit vinum, ſed vēditor tradit ei vinum aqua mixtum, quod autem huiuſmodi error circa ſubſtantiam irritet contractum modo ſupradicto, patet, quia ad hoc vt contractus habeāt ſuam validitatem neceſſe eſt, vt procedant ex libero conſenſu promittentis: verum quando contingit error, vel ignorantia circa rei ſubſtantiam in altero contrahentium contractus non procedit ex libero conſenſu promittentis, maneat igitur dum exiſtit error, vel ignorantia circa rei ſubſtantiam contractū eſſe iure naturæ irritum, ac proinde ſi quis vendat gemmam, putans eſſe vitrum, & pro tali vendat, contractus iure naturæ eſt irritus, & emptor tenetur ad reſtitutionem gemmæ, vel ad iuſtum eius pretium, quia venditor non conſenſit in alienationem gemmæ, ſed vitri *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 5. num. 27. Bonac. de contract. diſp. 3. quaeſt. 1. punto 2. §. 1. num. 2.* Nu. 2

At vero contractus errore, vel ignorantia initi non circa ſubſtantiam rei, ſed accidentia, & circa qualitatem ſunt Nu. 3

vali-

validi: modo tamen error, vel ignorantia non det cauſam contractui, ita communiter Doctores *Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 3. ar. 2. Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 5. nu. 28.* Cuius ratio eſt, quia iſte emptor v.g. vere conſenſit in emptionem illius rei, & ſciens, & volens abſque metu, & fraude venditori dedit pecuniam. Nec refert, quod fuerit dolus, & error circa qualitatem rei, tum quia nõ requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes conſenſiat, tum quia non habet expreſſe, vel tacite animum huic contractui repugnantem: & ſi enim ſciret rei qualitatem, tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio, quare iam vides tunc errorem contingere circa qualitatem, & accidentia, quando quis putat contractum inire de re aliqua affecta aliquibus accidentibus, ſed poſtea inuenit illam his accidentibus deſtitutam, vt ſi quis emat equum, credens illum eſſe fortem, ſed poſtea inuenit illũ eſſe pigrum.

Nu. 4 Dixi modo error, vel dolus non det cauſam contractui: vnde ex hoc inferas dupliciter poſſe dolum in contractu reperiri. Primo ita ut det cauſam cõtractui, quod tunc euenit, quando ſecluſo eo dolo, & veritate cognita contrahẽdum non eſſet, vt ſi quis dolo venditoris ductus, emat, alias non modo empturus, ſecundo vt non det cauſam contractui, ſed in ipſo incidat: quod contingit, quando adhuc veritate cognita cõtractus celebrandus eſſet, vt ſi emptor dolo venditoris inductus, emit, adhuc tamen ſecluſo dolo empturus, licet forte non tanti, *ita Sanch. lib. 1. de matr. diſput. 64. num. 2.* quare ex hoc, contractus eſſet validus, etiam ſi quis deceptus ſit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit cauſam contractui, ſed ſolum eſt cauſa maioris, vel minoris pretij; vnde ipſe contractus non poteſt reſcindi, nolente emptore, ſed ad æqualitatem reduci.

Nu. 5 Et ſi error, aut dolus circa qualitatẽ det cauſam contractui, contractus adhuc iure naturæ, non eſt omnino irritus, tamen pro arbitrio eius, qui deceptus eſt irritari poteſt, id quod etiam dicendum eſt ſi huiuſmodi dolus proueniat ab altera parte, vel ſaltem illa ſit particeps doli, patet primo, quia huiuſmodi dolor verſatur non circa ſubſtantiam contractus, aut materiæ, ſed circa cauſã contrahendi, quæ rei eſt extrinſeca, & acceſſoria, ac proinde non tollit conſenſum, qui aliquo modo ſit ſufficiens ad naturam contractus: quod autem poſſit irritari pro arbitrio decepti, patet, quia, qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit, ac proinde tenetur illum reſtituere in integrũ, & reddere omnia infecta, ſi deceptus velit *ita Leſſius num. 29. vnde Sanch. loco ſupra citato num. 5.* ait huiuſmodi contractus dolo initos modo explicato non eſſe irritos, ſed irritandos, quia in huiuſmodi contractibus non deficit ſubſtantialis conſenſus.

Et tandem ſi neuter contrahens ſit doli capax, ſed deceptio prouenit ab aliquo tertio, tunc contractus initus, eſt validus *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 5. n. 29.* vnde licet, huiuſmodi contractus non ſit irritus, tamen tertius ille deceptor iure naturali, tenetur reſtituere decepto, omnia damna ex dolo ſequuta: at vero alter contrahens nihil reſtituere tenetur: modo tamen non ſit doli particeps, nam tunc non ſolum reſtituere tenetur: verum etiam, & contractus initus, nullus eſt modo dicto. Nu. 6

QVAERES QVINTO.

An contractus metu celebratus, ſit validus.

AD hoc vt facilius intelligatur huiuſmodi Quæſitum, & ne in æquiuoco laboremus, Reſpondeo dicendum metum, qui eſt perturbatio animi proueniens ex apprehenſione mali imminẽtis, alium eſſe grauem, alium vero leuẽ: item grauem, alium eſſe grauem abſolute, alium reſpectiue, de quibus diuiſionibus agit *Sanch tom. 1. de matr. lib. 4. diſput. 1.* Metus vero abſolute grauis eſt ille, qui cadit in virum cõſtãtem, dicitur autem metus cadere in virum conſtantem, quoties maius eſt malum, quod incutitur, & ex ſe virum conſtantem mouere poteſt vti probant *Sanch. diſp. 2. nu. 3. Bonac. de contract. diſp. 3 quæſt. 1. puncto 2. §. 3. num. 1. & alij.* ac proinde inter alia Nu. 1

mala, quæ mouere poſſunt virum conſtantem recēſentur; primo metus mortis: ſecundo mutilationis: tertio atrocis cruciatus: quarto longi carceris: quinto diuturni auxilij: ſeſto ſeruitutis: ſeptimo ſtupri in viro, vel femina: octauo amiſſionis honorifici ſtatus: nono amiſſionis bonorum omnium, vel in maiori parte: decimo excommunicationis iniuſtæ *ita Leſſius lib. 2 cap. 17. dub. 6. num. 35. Sāch. lib. 4. de matr. diſp. 5. per totum* vbi fine probat ſi hæc mala incutiantur, metum dici cadere in virum conſtantem, etiā ſi hæc mala non incutiantur propriæ perſonæ, ſed vel filijs, vel vxori, vel parentibus *vti Sanch probat num. 5.* vel fratribus, aut ſororibus, vel aſcendētibus, aut alijs conſanguineis, vel cuique perſonæ artiſſima amicitia coniunctæ verum de his fuſe apud ipſum *diſp. 4. tita ta: ſi uti etiam diſp. 6. num. 7.* aſſerit metū reuerentialem, cui adiunguntur minæ, aut verbera, aut alius metus grauis cadere in uirum conſtantem, ſecus autem ſi iſtæc omnia non adiungantur *ita etiā Bonae loco ſupra citato.*

Nu. 2 Aduerte autem, quod habet *Sanch. diſp. 6. num.* 21. huiuſmodi minas, quæ metui adiunguntur debere ſæpe ſæpius eſſe iactatas, nam ſi minans non ſit ſolitus minas exequi, etiam ſi minas iacter, & parum exequatur huiuſmodi metus non diceretur cadens in virum conſtātem: tandem ad metum quoque grauē pertinet metus reuerentialis, vt eſt, quo filius timet offenſionem parentum, pupillus tutorum, ſubditus Principis, vxor viri, clericus Epiſcopi, inferior ſuperioris, modo tamen adiungantur minæ ſolitæ *à Sanch.* explicatę.

Nu. 3 Metus vero reſpectiue grauis eſt ille, qui reſpectu talis perſonæ timidæ, grauis eſt, licet reſpectu viri conſtantis minime grauis ſit, vt eſſet ſi quis feminæ, vel puero minetur leue damnum; tamē reſpectu feminæ, vel pueri graue cenſetur *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 6. num. 35. §. Reſpectiue*, vbi etiam aſſerit grauē dici poſſe illum metum, quando malū, quod timetur maius eſt, quam damnū, quod per contractum incutitur, vt eſſet ſi quis minetur auferre equum, niſi Petrus ei vendat veſtem, his igitur diuiſionibus dictis.

Reſpondeo dicendum, vt ad rem noſtram deueniamus cōtractum celebratum metu cadentem in virum conſtātem iniuſte incuſſo, ſine quo talis contractus non fuiſſet initus, licet probabilis ſit opinio eorum, qui aſſerunt in foro conſcientiæ, & iure naturali innalidum eſſe, vt videre eſt apud *Sanch. lib. 4. de matrim. diſp. 8 num.* 2. & de contractibus onerofis ex metu graui celebratis (de quibus nos in præſentia agimus) loquēs *Rebellius par. 2. lib. 1. quaſt. 5. concl. 3. nu.* 15. ait huiuſmodi contractus oneroſos, in quibus datur res pro re, vt venditiones, promiſſiones reciprocæ de præſenti eſſe inualidos, ſpectato iure naturæ: tamen probabilior mihi videtur eorum ſententia, dicentium validum eſſe contractum huiuſmodi oneroſum, ex metu graui iniuſte incuſſo celebratum: eſſe tamen reſcindendum actione, quod metus cauſa *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 6. num. 36. Sanch. de matr. lib. 4 diſp. 8. nu. 4. Sotus in 4. diſt. 29. quaſt. 1. ar. 3. §. Ad ſecūdum ſimili modo reſpondetur*, vbi habet, neque alios contractus locationis, aut venditionis, &c. per metum celebratos eſſe ipſo iure nulllos, ſed debere in irritum reuocari; cuius ratio eſt, quia ſubſtantia contractus conſiſtit in conſenſu, & voluntate *l. obligationum ſubſtantia ff. de act. & oblig.* vti aſſerit *Sanch. loco ſupra citato §. Secundo quia*: at vero in conſenſu metu extorto, eſt verus conſenſus, & eſt vera voluntas *l. ſi mulier §. ſi metu coactus* ergo in conſenſu metu extorto, cōſiſtit etiam ſubſtantia contractus.

Secundo, quia ſi ſupradicti contractus eſſent omnino irriti iure naturæ, id prouenires, vel ratione defectus conſenſus, & hoc non, quia, qui metu coactus conſentit, abſolute conſentit voluntarie: omnibus enim conſideratis uult, & licet illi uolitioni coniungatur nolitio, tamen eſt ſolum nolleitas, ut ita dicam, quia noller, ſi timor mali abeſſet: quæ proinde eſt omnino ineſſicax, cum conditio non extet *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 6. num. 36.* Nu. 4

Neque huiuſmodi contractus ſunt irriti, ratione iniuriæ contrahenti illatæ, nam iniuria non eſt immediata cauſa contractus, ſed immediata cauſa eſt cōſenſus contrahentis: uerum ex ſupradi- Nu. 5

ctis

Digitized by Google

ctis in conſenſu metu extorto, eſt uerus conſenſus; maneat igitur huiuſmodi cōſenſum eſſe veram, & immediatam cauſam talis contractus: id tamen non negamus iniuriam poſſe eſſe ſufficientem cauſam ad irritandum contractum, non tamen eſſe ſufficientem cauſam, vt omnino ipſum inualidū reddat *ita Leſſius* §. *Non etiam*, & hanc ſententiam ſequutus eſt etiam *Baſilius Pontius apud Dianā par. 3. tract. 5 miſc. reſol.* 119.

Nu. 7 Qui quidem ſupradicti contractus metu graui celebrati, modo ſupra explicato, neque iure poſitiuo irriti ſunt, vt colligi poteſt *ex l. ſi mulier* §. *Si metu coactus* vbi habetur ſi metu coactus à diui hereditatem, puto me heredem effici; quia quamuis, ſi liberum eſſet, noluiſſē, tamen coactus volui, ſed per Prætorem reſtituendus ſum vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur ita etiam *Sanch. lib. 4. de matr. diſput.* 8. *num.* 4. §. *Vltimo probatur Leſſius loco ſupra citato* §. *Altera pars*, & hoc etiam probant quamplures doctores *Ang. verb. metus num* 7. *Sil. verb. metus quaſt.* 8. *Armilla verb coactio quaſt.* 4. *num.* 4 *Henriq. lib.* 11. *de matr. cap.* 9. *num.* 4. *& alij.*

Nu. 8 Sunt tamen aliqui caſus in iure excepti, in quibus ea, quæ metu fiunt ipſo iure ſūt irrita, quos caſus *poſt Gloſſam in cap.* 2 de his, quæ ui, enumerat *Leſſius n.* 37. & ſunt ſex quorum, Primus eſt contractus matrimonij *de quo Sanch. lib. 4. de matr. diſp.* 12. *num.* 18. ait matrimonium contractum metu cadenti inconſtantē virum, ad eum finem iniuſte incuſſo, eſſe nullum in vtroque foro. Secundus, ſi dos promiſſa, vel ſoluta ſit per metum. Tertius in rebus Eccleſiæ, nō tenet promiſſio, vel traditio ex metu. Quartus ſi votum ex metu emiſſum ſit. Quintus iuriſdictio, per metum extorta non valet, licet contrarium ſit verius, nempe talē iuriſdictionem validam eſſe, & ea, quæ ex ipſa ſūt ſequuta. Sextus auctoritas extorta tutoris per metum.

Nu. 9 Et licet per huiuſmodi contractus metu graui celebratos, transferatur dominium, cum validi ſint modo ſupradicto, & probat *Sanch. lib.* 4 *de matr. diſp.* 8. *num.* 5, cuius ratio eſt, quia per traditionem deſinit tradens eſſe dominus, traditione enim transfertur dominium, quādo concurrit titulus, qui iure inualidus non eſt, ſed hic, concurrit traditio, & titulus, qui ex contractu per metum celebrato, acquiritur, non eſt nullus ipſo iure, ſed venit reſcindendus, ergo transfertur dominium: nihilhominus tamen huiuſmodi contractus metu graui cadēte in virum conſtantem poſſe in foro conſcientiæ reſcindi, & reuocari pro arbitrio eius, qui metum paſſus eſt, ſi metus iniuſte incuſſus fuit, ad extorquendū contractum tenent communiter doctores *Leſſius loco ſupra citato numer.* 38. *Sanch. num.* 7. *&* 8. cuius ratio eſt, quia qui metum iniuſte incuſſit, iniuriam alteri intulit, & res illa metu acquiſita trāſit eo vitio affecta, in quemcunque poſſeſſorem; vnde tenetur illum, cui iniuria illata eſt, in priorem ſtatum reſtituere, & alter ius habet exigendi hanc reſtitutionem, id quod etiam intelligēdum eſt, ſiue metus incuſſus ſit ab altero contrahente, ſiue ab aliqua alia perſona *vt colligitur ex l. Si cum exceptione* 14. §. *In hac actione ff. de eo, quod metus cauſa* vbi hoc expreſſe habetur, *in hac actione non quæritur vtrum is, qui conuenitur, an alius metum fecerit, ſufficit enim hoc docere, metum eſſe ſibi illatum.*

Aduertas autem adnotanter me dixiſſe (ſi metus incuſſus iniuſte fuit) quia ſi metum paſſus inciderit culpa ſua in metum, contractus initus graui metu, non eſt reſcindendus vt colligi poteſt *ex l. ſi mulier* 21. *ff. eodem tit.* cuius ratio eſt, quia contractus metu initus reſcinditur ratione iniuriæ illatæ metū paſſo: verum cum metus iuſte eſt incuſſus; omnino iſta ceſſat, ergo, &c. *ita Tab. verb. coactio quaſt.* 8. *num* 9. *Roſella verb. metus num.* 2. *Sanch. lib.* 4. *de matr. diſp.* 8. *num.* 8. *& alij.* Dixi etiam ad extorquendum contractum, nam ſi metus ſit incuſſus ob alium finem, contractus non poteſt reſcindi *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 6. *num.* 40. ac proinde ſi quis captus à latrone promittat tertio, qui nullam iniuriam intulit mille aureos, vt eum liberet, tunc metus non eſt cauſa contractus proprie, ſed ſolum occaſio, nec talis contractus dici poteſt metu extortus, cum metus ob aliam cauſam ſit incuſſus. Nu. 10

Verū ex ſuperius dictis animaduer- Nu. 11

tas, quod habet Baſilius *Pontius de mat. lib.4 cap.9 num.*2.quo ad forum conſcientiæ,ante Iudicis ſententiam, nullam adeſſe obligationem in eo, qui taliter cõtrahendo vim intulit,quia ſupradicti contractus ſunt validi in vtroque foro, donec alter petat reſciſſionẽ,& ſic emptor,qui metum fecit,poteſt licite rem retinere,& fructus perceptos,donec vẽditor reſciſſionem poſtulet. Quæ ſunt notanda ad tollẽdos ſcrupulos, & onus pro illo tempore reſtituendi *ita etiam Diana par.3.tract.5.miſc.reſol.*119.*fine*.

Nu. 12 An vero contractus lucratiui,gratuiti,& promiſſorij, vt ſunt donationes, eleemoſynæ,mutuum,&c.ex metu iniuſto celebrati iure naturali, & ciuili ſint validi:adhoc dubium ſatis probabiliter reſpondent *Sotus in 4.diſt. 29. quæſt. 1. art.3.§.Ad tertium pariter* vbi ait, quod promiſſiones coactæ non ſunt ipſo iure nullæ,ſed quaſſandæ,& reſtituendæ, ita etiam *Leſſius lib.2.cap.17 dub 6.nu.* 37. *ex l.vlt.*C.*de his,quæ vi* vbi habet donationes,quæ per potentiam extortę ſunt, præcipimus infirmari, ergo concludit *Leſſius* erãt aliquo modo validę, & hãc opinionem ſatis probabilem vocat *etiã Diana* quamquam contraria ſententia non ſit minus probabilis, vnde ex hac ſententia ſequitur contractum liberalis donationis, aut prõmiſſionis ex metu graui celebratum, inualidum eſſe omnino iure naturæ *ita nouiſſime Baſilius Pontius de matr.lib.4.cap.6.num.*4. vnde concludit per has liberales donationes metu graui extortas,non transferri dominium,& conſequenter eum,qui iniuſte aliquid extorquet per vim, & metũ à donante,teneri in foro conſcientiæ ad reſtitutionem.

Nu. 13 Et idem aſſerit *Pontius cap.*8.de iure poſitiuo, nempe huiuſmodi contractus lucratiuos,&c. ex metu graui celebratos, eſſe etiam iure poſitiuo irritos,rationes vero legite *apud* Pontium.

Nu. 14 An vero contractus initi, ſiue gratuiti ſint,vt donationes, eleemoſynæ, &c. ſiue oneroſi,vt ſunt contractus Do, vt Des,Facio,vt Facias,&c.per metum leuem iniuſte incuſſum, ad extorquendũ contractum, qui metus eſt cauſa ſine qua non,in foro conſcientiæ ſint validi reſpondent ad hoc quæſitum S*anch.lib.4.de matr.diſp.9.num.*4.extorta per metum leuem,qui eſt cauſa ſine qua non, eſſe in foro conſcientię reſtituenda,ſiue ſint contractus gratuiti,ſiue oneroſi *Leſſius lib.2.cap.17. dub. 6.num.*46. vbi ait extorta per metum leuem, in foro conſcientiæ poſſe in irritum reuocari,& ea, quæ per huiuſmodi contractus recepta ſunt repeti,& qui ea obtinet, tenetur reſtituere *Sotus in 4.diſt.29.quæſt.1.ar.* 3. S. *Hinc ergo primum*, vbi docet omnes contractus,præter votum, & matrimonium,de quo hic non diſputamus,quocũque metu notabili factos,eſſe reſcindendos.

Nu. 15 Dixi adnotanter (per metum leuem iniuſte incuſſum) nam ſi iuſte ſit incuſſus,vel non incuſſus ad extorquendum contractum,extorta per leuem metũ, non ſunt reſtituenda *ita Leſſius loco ſupra citato Sanch.num.7.&* 8. *& ſequentibus* vbi id probat exemplis, & rationibus.

Nu. 16 Vnum aduertas,quod licet in foro externo contractus initi per metum leuẽ non reſcindantur per actionem, quod metus cauſa,ad vitandas lites, quæ paſſim ſuboriri poſſunt: tamen aliquando cõtractus oneroſi reſcindi poſſunt, quãdo ſcilicet,quis enormiter læſus eſt, tũc poteſt officium Iudicis implorare, & reſcindere contractum *ita Leſſius lib. 2. cap.17.dub.6.num.46.&* 49. *Sanch.lib.4. de matr.diſp.9.num.*5.

Nu. 17 His non obſtantibus non deſunt doctores,qui contrarium doceant, nempe contractus factus ex metu leui valere in conſcientia, & nullam iure ciuili reſciſſionem dari in his,quæ ex metu leui geſta ſunt,ſed ea valida ſemper iudicari,& reddunt rationem,quia nulla, aut fere nulla illata ſit iniuria,cum metus leuis,ſit in poteſtate patientis metum, & eum refutare poſſit, quare voluntarie omnino videtur operari, qui eũ poteſt facile repellere,& non vult *ita inter alios Baſilius Pontius de matr.lib.4.cap.*10. *num.* 5. *ac proinde* Diana *par.* 3. *tract.* 5. *miſ.reſol.*117.*S.Sed his non obſtantibus fine* concludit. Vnde Confeſſarius,ſi Pœnitens, qui intulit metum non vult reſtituere *cum Baſilio* liberabit illum à reſtitutionis pœna, ſi vero Pœnitens paſſus eſt metum,& vult, quæ tradita ſunt

repe-

repetere, poteſt ei cum *Sanch.* ad hoc efficiendum licentiam præbere *hac Diana* nos autem ſententiam *Sanch.* ſequẽtes ei licentiam, ad hoc efficiendum præbemus.

Nu. 18 Quamuis metus reuerentiæ abſque minis non ſit cadens in virum conſtantem, ac proinde non ſit ſufficiens, vt forus externus concedat reſciſſionem cõtractus, at in foro conſcientiæ, ſi inuolũtarium mixtum efficiat, quia dans, & cõtrahens id ſpontanee non efficit, ſed eo metu reuerentiali ductus, ſufficit vt in foro cõſcientiæ obliget ad reſtitutionẽ, quia ſaltem metum leuem incutit, qui ex ſupradictis, ſat eſt in foro conſcientię *ita Sanch. lib. 4. de matr. diſp. 9. num.* 11. *Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 6. num.* 48. vbi habet ea, quæ ſolo metu reuerentiali acta ſunt, poſſe reſcindi, & eum, qui inde commodum percipit, teneri ad reſtitutionem, quia hic metus, & ſi non ſit grauis, tamen eſt iniurioſus, & cauſa actus.

Nu. 19 Ex his igitur deduci poteſt Primo, quoties quis metu reuerentiali, ſcilicet omnino repugnante voluntate, & quaſi coactus renunciat hereditatem Patri, non audens præ pudore, & reuerentia contradicere, etiam ſi nullum aliud malum timeat, toties in foro conſcientiæ teneri patrem ad hereditatem reſtituendam, quamuis in foro externo huiuſmodi contractus reſcindi nequeat *ita Leſſius num.* 48. *Sanch. diſp. 9. num.* 13. vnde ſi hereditas filio non reſtituatur, poterit filius occulte compenſare, quamquam debeat prius petere iuramenti relaxationem *ita Sanch.* quam quidem relaxationem poterit Epiſcopus concedere.

Nu. 20 Secundo, filium, qui metu reuerentiali paterno, vel materno, Patri morienti ad ipſius inſtantiam; timens eius indignationem, & ne moleſtia eum afficeret, promiſit ſoluere eius debita, vel legata, quæ aliàs nullo modo promiſſurus fuiſſet, non teneri in foro conſcientiæ, quia metu id fecit, at vero ſi abſque metu promiſit, nec ductus errore, quo credebat patrem detinendum in Purgatorio debitis non ſolutis, tunc tenebitur, quia filius familias ex omni cõtractu tenetur, (ſi mutuum, & votum excipias,) & hoc naturaliter, & ciuiliter, tanquam ſi eſſet pater familias *ita expreſse ex l. tã ex contractibus 57. ff. de iudicijs ita etiam Lopez 1. par. inſtructorij cap. 96. §. cęterũ in foro conſcientia Sanch. lib. 4. de matr. diſput. 9. num.* 17. vbi etiam habet, quod ſi filius minor ſit vigintiquinque annis, poteſt vti beneficio reſtitutionis in integrum, quia ea fideiuſſione cenſetur læſus.

Tertio, mulierem compulſam metu reuerentiali viri, vt vitet iurgia, eiuſque offenſionem fideiubentem, aliàs minime fideiuſſuram, non teneri in foro cõſcientiæ ex illa fideiuſſione, quamuis ſeruatæ ſint omnes iuris ſollemnitates, quia quamuis in foro externo minime audiatur, cum huiuſmodi metus reuerentialis, cui non annectuntur minæ, cẽſeatur leuis: tamen in foro conſcientiæ ſatis eſt, vt non teneatur ex eo contractu; vnde licite poterit abſcondere bona, ne ſoluere compellatur: dummodo tamen, quod prius iuramenti relaxationẽ ab Epiſcopo petat. At vero ſi nollet mulier contrauenire fideiuſſioni, ſed tamẽ vellet abſcondere bona neceſſaria ad vitam, ne omnibus ſpoliata, non habeat vnde viuere poſſit, tunc non indiget iuramenti relaxatione quia non facit cõtra fideiuſſionem, quam iurauerat, ſed tantum vult differre ſolutionem ex iuſta, & licita cauſa, donec perueniat ad meliorem fortunam *ita Sanch. lib. 4. de matr. diſp. 9. num. 14. vbi inter alia §* Dixi *conſulto*, aſſerit, quod ſi mulier ſecluſo omni metu fideiubeat, non ſeruatis ſollemnitatibus iuris, ſicuti in foro externo fideiuſſio nulla eſt, ita & in foro conſcientiæ non obligat, poteſtque non ſoluere, & ſi ſoluerit repetere, vtendo beneficio iuris, quæ autem ſint iuris ſollẽnitates, & quænam requirantur ne fideſſio ſit omnino nulla *legite Mol. diſput.* 540. *& alios.* Nu. 21

Quarto vxores, quæ viris ſuis morti propinquis, vt ipſos ſolatio afficiant promittunt ſe ſoluturas ipſorum debita, nullo pacto teneri ſoluere, quia huic obligationi deficiunt ſollemnitates iure requiſitæ, vt ſcilicet huiuſmodi fideiuſſio fiat inſtrumento publico, accedente iuramento, & Velleiani renunciatione, ac proinde ſi mulier ignorans, ſe nõ teneri in hoc euentu ſoluerit, non pote- Nu. 22

runt

runt creditores ſoluta retinere, nam reuera mulier tanquam debitum ſoluit, & non animo donandi *ita Sanch. loco ſupra citato num.* 15. *vbi* §. *Si autem* habet, quod ſi mulier iuraſſet ſe ſoluturam, & conſcia erat priuilegio Valleiani, tunc teneri, etiam ſi aliæ ſollemnitates minime ſeruatæ ſint, nec Valleiano renunciarit; At vero ſi ignara erat Valleiani priuilegio, & iuraſſet debita ſoluere, probabilior opinio eſt ratione iuramenti ſoluere teneri, licet alia opinio non ſit improbabilis.

Nu. 23 Quinto, quod ſi creditor partem debiti rēmitteret, deſperans fore vt alio modo debitum recuperet, & æxiſtimans, quod facta hac remiſſione partis debitę, reliquam debiti partem debitor ſoluat, tunc in tali caſu debitor non eſt tutus in conſcientia, ſed tenetur partem debiti ſibi cōdonatam reſtituere; vnde poteſt creditor occulta compenſatione vti *ita Sil. verb. reſt. 7. queſt. 2. dicto 1. & 3. Sanch. lib. 4. de matr. diſp. 9. numer.* 17. Id quod intelligendum eſt aliqua intercedēte culpa, vel fraude debitoris, quia ſcilicet debitor maiorem fingit inopiā, quam reuera patiatur.

QVAERES SESTO.

An contractus, qui nullus eſt iure ciuili, obliget in foro conſcientiæ.

Nu. 1 ET licet hæc difficultas exagitari ſoleat inter theologos, & iure peritos, & valde controuerſa ſit; tamen id, quod quæimus eſt. An contractus, qui nullus eſt iure ciuili, ſit etiam in conſcientia nullus, itaut ex tali contractu nullum trāsferatur dominium, ac proinde an teſtamētum v. g. cui deſunt iuris ſollemnitates, & certus numerus teſtium, ſicuti eſt nullum in foro externo, ita etiam nullum ſit in foro conſcientiæ, ita ut hæres conſtitutus per tale teſtamentum minime adire poſſit hereditatem, neque legata in tali teſtamento relicta ſoluere teneatur, de quo agit *Doctiſſimus Diana par. 7. tract. 6. per totum.* Item alienatio bonorum Eccleſiæ facta, abſq; iuris ſollemnitatibus nulla eſt in foro externo, an item nulla ſit in foro cōſciētiæ, itaut, qui rem Eccleſiaſticam accepit, teneatur ad illius reſtitutionem, ante quācūque Iudicis latam ſententiam, de qua agit *Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 3. n.* 32. Item promiſſio facta ab abſenti non adhuc acceptata, nullam parit in foro externo obligationem, an ſcilicet etiam in foro conſcientiæ nulla ſit, circa quam *vide Sanch. lib. 1. de matr. diſp. 6. num.* 14. circa has quidem difficultates multæ exagitari ſolent à Doctoribus quæſtiones, quas breuitatis cauſa omnes apud auctores infra citandos cōſiderandas relinquimus.

Nu Ac proinde animaduertendum eſt, non eſſe hic ſermonem de cōtractibus, qui propter defectum perſonæ contrahentis, in foro externo irriti ſunt, cuiuſmodi eſt cōtractus à pupillo initus, quo vendit rem aliquam, nam huiuſmodi contractus, & ſimiles, non ſunt hic in controuerſia, cum in illis nullum transferatur dominium; ſolum ſermonem hic eſſe de contractibus irritis, propter defectum alicuius ceremoniæ, & ſollēnitatis iure requiſitæ.

Nu. 3 Animaduertas item, ſolemnitatem aliam eſſe accidentalem, quæ non tollit validitatem contractus, aliam ſubſtantialem: cuius omiſſio efficit contractū inualidum: qualis ſolemnitas eſt, quando contrahentes redduntur inhabiles ad contrahendum, vel quando irritatur aliter factum *ita Bon. de contractibus diſp. 3. queſt. 1. punto 3. num.* 1. his igitur adnotatis.

Nu. 4 Quicunque contractus, cui iuris ſolemnitates neceſſario requiſitæ, & ſubſtantiales deſunt, ſicuti irritus eſt in foro externo, ita etiam in foro conſcientię. Cuius ratio eſt, quia ſicut contrahētes poſſunt aliquas conditiones in contractibus apponere, itaut illis prætermiſſis, non inducatur obligatio, ita ius poſitiuū poteſt modum, ac formam in contractibus, qui ſunt res quædam ciuilis cadens ſub iudicium Principum, præſcribere, itaut non ſeruata illa forma nulla inducatur obligatio *ita Sotus lib. 4. de iuſt. queſt 5. artic. 3. col. 2. verſ & de iſtis Bannes 2. 2. queſt. 62. diſp. 5. de tranſlatione dominiorum* §. *pro deciſione* Bonae. *loco ſupra citato num. 2 & alij.*

Nu. 5 Ac proinde ſi quis filijs orbatus, habens fratrem, alium amicum hæredem inſti-

inſtituat per teſtamentum, cui deficit
iuris eſſentialis ſolemnitas, vt ſcilicet
tot requirantur teſtes, vel, vt ſigillo mu-
niatur, vel vt ſubſcriptum ſit à teſtibus,
& teſtatore, & ceteræ aliæ ceremoniæ,
tunc in tali caſu poterit frater, qui ab in-
teſtato hæres eſt, tuta conſcientia here-
ditatem adire, & defendere ſe nullitate
teſtamenti, iuſte petens coram iudi-
ce, vt declaret tale teſtamentum irritũ,
& nullum, & adiudicare ſibi defuncti
hereditatem, eamque poſſidere, neque
tenetur in foro conſcientiæ legata in
tali teſtamento facta implere (niſi tamẽ
pia ſint) nam legatum in cauſis pijs ha-
bet priuilegium in hoc caſu, vti probat
Diana par. 7. tract. 7. reſol. 2. vbi fine con-
cludit ius canonicum exigere duos te-
ſtes, non pro foro conſcientiæ, ſed pro
foro externo, nam in conſcientia teſta-
mẽtum ad pias cauſas valet, & obligat,
dummodo conſtet de mẽte teſtatoris.

Nu. 6 Verum aduerte, licet ſupradictam o-
pinionem modo explicatam putemus
probabilem, tamen aliam non impro-
bamus, nempe contractum inualidum
in foro externo, ratione ſolemnitatis ne
ceſſario requiſitæ eſſe validum in foro
conſcientiæ, & licite retineri poſſe, id
quod ex tali contractu poſſidetur, ſiue
titulo hereditatis, ſiue titulo legati, ſiue
titulo fidecommiſſo, ac proinde hæres
in teſtamento, cui deficit ſolemnitas ne
ceſſario requiſita conſtitutus, non ſolũ
occultare poteſt vitium teſtamenti; ve
rum etiam ceſſante ſcandalo facere po-
teſt ſecundum hanc opinionem occul-
tam compenſationem, quoties hæredi-
tas in foro exteriori adiudicatur; id quod
etiam dicendum eſt, de legatario, & fi-
deicommiſſo cum iſta opinio multos ha
beat patronos, & præcipue *Leſſium lib.
2. cap. 19. dub. 3.* dummodo tamen tale
teſtamentum ad cauſam non piam ſit
factum, quia tale teſtamentum ſecundũ
opinionem multorum in foro conſcien-
tiæ validum eſt.

Nu. 7 Hinc ſtando in prima opinione, mul
ta ſequuntur. Et Primo, quod teſtamen-
tus ad pias cauſas manu propria teſtato-
ris ſcriptum valeat, etiam ſine teſtibus,
etiam ſi nulli teſtes ſint adhibiti, modo
cõſtet, quod ſcriptura ſit facta manu de-
functi: Item teſtamentum ad pias cau-
ſas factũ, manu teſtatoris ſolũ ſubſcrip
tum, etiam ſiue teſtibus vim teſtamenti
obtinet: Item tertio ſi, is, qui aliàs erat
ſucceſſurus, confitetur, defunctum ſcrip
ſiſſe teſtamentum ad pias cauſas, ſed ta-
men non adhibuiſſe teſtes, & propterea
vult teſtamentum allegare nullum, ip-
ſe non debet audiri, quia ſatis eſt pro-
pria ipſius confeſſio. Quarto ſi is, qui a-
liàs erat ſucceſſurus, ſciens huiuſmodi
teſtamentum ad pias cauſas eſſe factũ,
ſed quia nec ſcriptura, nec teſtes de eo
reperiuntur, hoc nõ confitetur, & ſic re-
lictis ad pias cauſas, non ſatisfacit, is cõ-
ſcientia ſua peccat hæc omnia docet
*Thomas Maulius apud Dianam par. 7.
tract. 6. reſol. 14. §. Hinc.*

Verum, quæ nam dicantur relicta ad Nu. 8
cauſas pias breuiter illa enumerabo. Igi
tur ad pias cauſas relictum dicitur pri-
mo, ſi quid Eccleſiæ, vel Monaſterio re-
linquatur, vel vni cuipiam Monacho, ſi
fiat intuitu pietatis, non contemplatio-
ne conſanguinitatis, aut amicitiæ. Secũ-
do relictum Hoſpitali, dicitur ad pias
cauſas, quod plerique intelligunt proce
dere, modo Hoſpitale ſit conſtructum
auctoritate Epiſcopi, aut certe illi con-
ſtructo accedat ipſius authoritas, aliàs
ſecus. Sed alij indiſtincte tenent, ſiue
Hoſpitale ſit inſtitutum authoritate E-
piſcopi, ſiue non, eſſe tamen, & dici piũ
locũ. Tertio relictũ cõfraternitatibus,
dicitur ad pias cauſas relictum. Quarto
relicta pauperibus, computantur inter
legata ad pias cauſas: vnde aliqui aſſe-
rũt relictum etiam conſanguineo, vel a-
mico pauperi cenſeri pium, modo relin
quatur conſanguineo, vel amico paupe
ri nominatim pro anima, aut etiam alia
pia cauſa: at vero ſi ſimpliciter relinqua
tur conſanguineo, vel amico pauperi,
ſine expreſſione piæ cauſæ, an ſit cenſen
dum pium controuertitur. Quinto reli-
cta viduis, & alijs miſerabilibus perſo-
nis cenſetur relictum ad pias cauſas.
Sexto relictum pupillis dicitur in piam
cauſam relictum, & idem dicunt aliqui
de orphano, ſi tamen ſit pauper. Septi-
mo quod pro anima eſt relictum, dicẽ-
dum eſt pium. Octauo relictũ pro redẽp
tione captiuorum ad piam cauſam reli-
ctum videtur, & hoc etiam aliqui intel-
ligunt in captiuis ex delicto *ita ex pluri-*

bus

Digitized by Google

*bus doctoribus apud Dianam par.7. tract. 6.reſol.29. vbi reſol.*30.addit. Nono, quod legatum pium, etiam eſſe dicitur, ſi ſit relictum cauſa alimentorum, vbi etiã habet hoc intelligendum eſſe, cum aliměta relinquuntur pauperibus, aut his, qui famem patiuntur. Decimo id, quod relinquitur pro maritandis virginibus, & æquiparatur alimentis, pia cauſa dicitur, modo virgines pauperes ſint. Vndecimo relictum cauſa ſtudij, an ſit pium controuertitur. Duodecimo relictum libertatis, cenſetur relictum ad pias cauſas. Decimotertio quidquid relinquitur ad vtilitatem publicã, id pium dicitur, vt ad conſtructionem, ſiue refectionem pontium, & viarum, aliqui hoc intelligunt cum neceſſitas imminet, relictum quoque ad pias cauſas dicitur, ſi pro patriæ fortificatione, velut pro cuſtodia Ciuitatis, & locorum conſtructione relinquitur, ſiue refectione murorum, foſſarum, & ceterorum huius generis, & hoc quando neceſſitas imminet, & ratio eſt, quia his cuſtodiuntur viduæ, pupilli, orphani, & aliæ miſerabiles perſonæ, Decimoquarto legatum factum ad cõſtructionem monumenti, dicitur pium, ſi neceſſarium tamen ſit monumentũ; & tandem dicitur ad piam cauſam relictum, id, quod meretrici eſt relictum, vt ad frugem melioris vitæ redeat, his igitur dictis.

Nu. 9 Et tandem contractus omnes, vt donationes beneficiorum, & officiorum collactiones, electiones, &c. qui in foro externo irriti ſunt, ratione alicuius deficientis ſolemnitatis neceſſario requiſitæ, etiam irriti fiunt in foro conſcientiæ *ita Sanch.lib. 1.de matr.diſp.7.numer.*18. *Leſſius lib.2.cap.*19.*dub.*3.*num.*35. quãquam contrariam ſententiam probabilem vocet *Leſſius nu.*34.ſecundum opinionem aliquorum aſſerentium huiuſmodi contractus, qui ſolo defectu ſolemnitatis laborant, ob quem iure poſitiuo decernantur irriti, non ideo deſinere valere in foro conſcientiæ.

QVAERES SEPTIMO.

An contractus, vitioſus reddatur ex parte contrahentium.

Nu. 1 INter alios modos, quibus contractus vitioſus reddi poteſt, præcipue eſt ex parte contrahentium, quia ſcilicet contrahentes minime contrahere poſſunt, ac proinde quicunque non eſt rationis compos, vti eſt furioſus, inſanus, hebrius, dormiens, &c. minime cõtrahere poteſt: vnde cõtractus vitioſus redditur ex parte contrahentium: item prodigus, cui bona alienare interdicuntur, nec contrahere poteſt *ita Bonac. de contract. diſp.* 3.*quæſt.* 1.*puncto* 5.*num.* 1. 2. *&* 3.

Nu. 2 Minor ante vigeſimumquintum annum, & pupillus pubertati proximus, qui non dum peruenit ad decimumquartum annum, licet ſine auctoritate curatoris, vel tutoris valide contrahere poſſint in ſuum commodum: tamen nequeunt in ſuum incommodum. Cuius ratio huius poſterioris partis eſt, quia non habent poteſtatem hoc efficiendi, cum eis ſit prohibitum à iure *l. ſi curatorem habens C.de integrum reſtitut.* prioris autem partis ratio deducitur *ex eadem l.ſi curatorem, & l. pupillus de acquir. rerum dominio*, vbi hoc ſancitum eſt in fauorem illius teneræ ætatis, nam quod fauore pupilli introductum eſt, non debet in illius damnum redũdare, ex quo patet, neque ſine auctoritate eorum, quibus ſubſunt poſſunt alijs valide, & efficaciter obligari, quamquam poſſint alios ſibi obligare *ita Bonac. de contract. diſp.*3.*quæſt.*1.*punct.*5.*num.*5 *Leſſius lib.* 2.*cap.*17.*dub.*8.*num.*60.*vbi num.* 61. aſſerit eũ, qui eſt minor, aut pupillus minime obligari in cõtractu, quo alienãt, vel oppignorant propria auctoritate rẽ aliquam immobilem, vel mobilem pretioſam, quæ ſeruando, ſeruari queat, in alijs vero contractibus probabilius eſt naturaliter obligari poſſe, licet non ciuiliter *ita Sanch.lib* 6.*de matr.diſp.*38.*n.* 21. cuius rationem reddit *Sanch.* quia obligatio naturalis oritur ex conſenſu, hoc autem conſenſu pupillus nõ caret, ergo: quænam ſint, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt reſpondet *Bonac. num.* 9. ea dici, quæ per triennium ſeruari non poſſunt.

Nu. 3 Vnde ſequitur, eum, qui aliquid accepit à pupillo, vel minore per contractũ, aut donationem ſine conſenſu tutoris,

vel

vel curatoris quouis titulo habeat, teneri reſtituere *ita Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 38. num. 31. vbi* §. *Sed hoc* hanc propoſitionē temperat, ſi enim teneamus pupillum, & minorem obligari naturaliter, dicendum eſt non teneri alterum reſtituere, donec minor læſus vtatur beneficio reſtitutionis, quia valet hic contractus in foro cōſcientiæ, donec reſcindatur, & hanc ſententiam ſequutus eſt *Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 8. num. 61.* §. *Ex his ſequitur* vbi habet eū, qui à pupillo, & minori habet aliquid per contractū, vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, nō teneri ad reſtitutionem ante ſententiam Iudicis: & ſi enim pupillus, & minor non poſſint transferre dominium per talem actum, ſequuta traditione: id impediente iure ciuili, tamen obligatione naturali tenētur ſtare contractui, & rem illam tradere, & traditam permittere poſſidere: vnde alter ius habet, vt hoc ſibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium reſtitutionis iubetur reſtituere, (niſi tamen promiſſio facta ſit de rebus, quarū alienatio interdicta eſt minori, abſque iudicis decreto) vt ſunt immobilia, & mobilia, quæ ſeruando ſeruari poſſunt, tunc enim non obligatur, etiam naturaliter, ſi cet authoritate tutoris, abſque Iudicis decreto promiſſerit, vel alienauerit, quia lex tali alienationi reſiſtit *ita Sanch. num. 26.*

Nu. 4 Aduerte tamen alteram quoque ſētentiam eſſe valde probabilem, nimirū ex nullo contractu pupilli, vel minoris vllam obligationem naſci, & iuxta hāc opinionem poterūt rem traditam, mero iure abſque beneficio reſtitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem ſententiam reſtituere *ita Leſſius loco ſupra citato* §. *Aduerte.*

Nu. 5 At vero ſtante probabiliore opinione à nobis ſupra allata an ſi minor nequeat abſque magnis expenſis petere coram iudice reſtitutionem, poſſit occulta compenſatione vti reſpōdet *Sāch. loco ſupra citato num. 32.* negatiue (niſi tamen alter teneretur in foro conſcientiæ, nulla iudicis expectata ſententia rē à minori acceptam reſtituere) quia tūc poterit minor per occultam compenſationem, læſionem ſibi factam reſarcire.

Nu. 6 Et licet *ex Leſſio loco ſupra citato* aſſeramus minorem teneri ſtare contractui, & rem alteri ſoluere: tamen probabilius puto, poſſe tuta conſcientia, quoties adhuc non eſt ſoluta pecunia, nec res promiſſa, illam non ſoluere, nec ſtare contractui; cuius ratio eſt, quia cui datur actio, eidem competit exceptio, & retentio *ex regula qui ad agendum 65. de reg. iuris in 6.* verum minori competit actio, cum authoritate Iudicis poſſit pecuniam traditam repetere modo ſupradicto, igitur eidem competit retentio, ac proinde fruſtranea eſſet, ea ſoluēdi obligatio *ita Sanch. loco ſupra citato n. 34.* quamquam contrarium ſit probabile.

Nu. 7 An autem alienatio facta à pupillo, vel minore de licentia tutoris, vel curatoris valida ſit reſpondet *Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 38. nu. 6.* alienationem rei immobilis, vel etiam mobilis, quæ ſeruādo ſeruari poteſt inualidam eſſe, non ſolum in externo, ſed etiam in interno cō ſcientiæ foro: niſi facta ſit de licentia Iudicis, & ex iuſta cauſa, qualis cauſa cenſetur ſolutio debitorum, neceſſitas ſui alendi, &c. licentia autem, ſeu decretū Iudicis debet per tabellionem actis inferri *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 1. puncto 5. num 6.* vbi concludit rem immobilem, quæ ſeruando ſeruari poteſt, quale eſt aurum, argentum, gemmæ, ſerui, &c. non poſſe à pupillo, vel minore, abſque facultate Iudicis, & abſque iuſta cauſa alienari, Rem vero, quæ ſeruando ſeruari non poteſt, poſſe de licentia tutoris, vel curatoris abſque facultate Iudicis alienari.

Nu. 8 Tādem illud non negamus, minorē, vel filium familias poſſe ſine conſenſu curatoris, aut patris contrahere, & de bonis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrenſibus diſponere, quia horum non ſolum habent dominium, ſed etiam adminiſtrationem: *ita Leſſius lib. 2. cap. 17. nu. 62.* §. *Secundo* vbi habet, ſi tamen grauē læſionem ſenſerint, poſſe vti beneficio reſtitutionis modo ſupradicto: At vero diſponere non poſſunt de bonis, quorū licet habeant dominium, non tamen habent adminiſtrationem, vt ſunt bona hereditaria, & alia, quæ neque caſtrenſia, neque quaſi caſtrenſia ſunt *ita Leſ-*

ſius Bonac.*de contract.diſp.3.quæſt.1.puncto 5.num.*1.verum an dētur alij,qui cō trahere poſſint nec ne,infra in materia, de donatione,quare.

QVAERES OCTAVO.

An contractus, iuramento firmentur.

Nu. 1 ANimaduertendum eſt primo; aliud eſſe iuramentum firmare contractum,faciendo illum validum,qui alioquin eſſet inualidus:aliud iuramentū eſſe ſeruandum:quamuis enim iuramē tum aliquando non firmet contractum, vt quando,quis promiſit vſuras vſuratio;nihilhominus ſeruandum eſt, quoties ſeruari poteſt abſque peccato, & ſine præiudicio alterius; ſiue confirmet contractum, ſive non *ita Bonac. de contract.diſp.3.quæſt.1.punto 1.num.7.§.Notandum vbi §.Notandum ſecundo* ait contractū irritari poſſe à iure poſitiuo duobus modis, vel propter bonum com mune,vel propter bonum priuatum.

Nu. 2 Aduertas ſecundo iuramentum vltra vim obligandi ad ſeruandam veritatem rei iuratæ,habere etiam vim confirmandi contractum,cui adijcitur, & hoc non ex natura iuramenti, nam iuramentum non eſt per ſe primo,& directe inſtitutū niſi ad confirmandam veritatem,atque adeo ex vi ſua, & ex iure diuino ſolum illam obligationem inducit,quæ ad veritatem ſeruandam neceſſaria eſt : ſed ad ſeruandam veritatem non eſt neceſſarium, quod iuramētum confirmet cōtractum,ſed ſolum,quod ſuam obligationem inducat,faciendi verum , quod dictum eſt,& ad faciendam veram rem iuratam *ita Suar.tom.2.de relig lib. 2. de iuram.cap.*28.*num.*3.vbi concludit , ergo non eſt,vnde iuramentum vi ſua vtrumque efficiat,cum nec per ſe, & directe ſit ad vtrumque inſtitutum, nec per conſecutionem,cum illa duo non ſint neceſſario connexa inter ſe *ita etiā Sanch.lib.3.ſumma cap.*12.*num.* 3. atque ideo hanc partem expreſſe docent multi,qui dicunt iure antiquiori caruiſſe iuramentum hac vi confirmandi contractus.

Nu. 3 An hanc vim confirmandi contractus habeat iuramentum ex iure canonico,vel ciuili. Quidam tenent nullo iure hanc vim ineſſe iuramento, ſed obligare tantum ad contractum ſeruādum , relicto illo in ſua priſtina natura, & ideo ſi ſecluſo iuramento erat inualidus manere illum inualidum,& ſi erat validus,at beneficio reſtitutionis implorato reſcindendus,poſſe adhuc reſcindi, quare Doctores,qui hanc docent ſentētiam,concludunt iuramentum minime confirmare contractum,ſed illum in priſtina ſua natura relinquere,quare *Suar. tom.2.de relig.lib.2.de iuramento cap.* 28. *num.*5.habet iuramentum non habere hanc vim ex iure ciuili, neque ex iure canonico vti probat *nu.*8.*& licet Sāch. lib.3.ſumm cap.*42.*nu.*5.aſſerat communiſſimam,ac veriſſimam ſententiam,& vbique receptam habere,iuramento vltra vim obligandi ad ſeruandam veritatem rei iuratæ,ineſſe quandoque vim confirmandi contractum,cui adijcitur, & hoc probat ex diuerſiſſimo loquendi modo textuum,quando agunt de iuramento non confirmante contractum, & de confirmante,tamen *Suar.loco ſupra citato cap* 29.*num.* 1. diſtinctius procedens ait duobus modis poſſe intelligi pactum aliquod aliàs per legem irritum firmari iuramento,vno modo directe, ac formaliter, alio modo indirecte, & per quandam conſecutionem,ſeu aliter vno modo poſſe firmari cōtractum quo ad vinculum , ſeu valorem ſuum , alio modo ſolum,quo ad effectum,ita vt ratione iuramenti alia via fiat totum id , quod per contractum ipſum, ſi eſſet validum,fieri poſſet: quamuis reuera contractus ipſe nunquam in ſe validus fiat, circa primum modum ait,dici poſſe cōtractum huiuſmodi,non ita confirmari iuramento,vt in ſe validus fiat,ſaltem directe,& formaliter: nihilhominus tamen confirmari indirecte, ſaltem, quo ad effectum,maxime in ordine ad forū conſcientiæ,ſed quidquid ſit de hac cōtrouerſia;qualiter autem præſtari iuramentum vt hanc vim confirmandi contractus habeat infra dicemus.

Quare vt ad Quæſitum reſpōdeamus Nu. 4
æxiſtimo iuramētum habere hanc vim confirmandi contractus, ſiue cōtractus in ſe validi ſint,ſed infirmi,quia reuocari poſſunt,& contra ipſos reclamare: verum

rum accedente iuramento efficiuntur irreuocabiles,& denegatur ea reclamādi facultas, cuiuſmodi ſunt contractus initi à minore cum auctoritate ſui curatoris,vel cum decreto Iudicis, quando res translata per contractum eſt immobilis,qui quidem contractus validi ſunt,ſed infirmi,quia quando minor eſt læſus ex eis,poteſt reclamare, & petere beneficium reſtitutionis,& hęc aſſertio certa mihi videtur, vnde nulla indiget probatione,ſiue denique contractus iure ipſo inualidi ſint, & accedente iuramento firmentur,& fiant validi, cuiuſmodi ſunt contractus initi à minore ha bente curatorem, abſque eius authoritate,& de his contractibus, licet aliqua poſſit eſſe controuerſia: tamen dicendum eſſe puto iuramētum habere vim confirmandi contractus,qui eo ſecluſo ſunt iure irriti,ſiue ſint irriti iure ciuili, ſiue canonico, patet quia renunciatio futuræ ſucceſſionis irrita eſt, & tamen iuramento confirmatur, vt conſtat *ex cap. quamuis pactum de pactis in 6.* item alienatio fundi dotalis irrita eſt,& tamē iuramento firmatur,vt conſtat *ex cap. 2. de iureiurando eodem lib. & cap. cum contingat eodem tit. ita Sanch. lib. 3. Sum. cap. 12. num. 11.*

Nu. 5 Quale nam debeat eſſe iuramentū, vt hos contractus confirmet reſpondet *Sanch. lib. 3. Summ. cap. 12. num. 16.* huiuſmodi iuramentum non debere eſſe aſſertorium de præſenti, vt eſſet ſi contrahens iuraret,ſe promittere,vendere, donare,&c. cuius ratio eſt, quia tale iuramentum non cadit in contractus,ſed tantum teſtatur veritatem de præſenti, nempe eum donationis contractum, pro illo tempore præſenti celebrari, ſed debere eſſe de futuro, & cum iuramentum de futuro duplex ſit, vnum de futuro, vt ſimplex ſoluendæ rei promiſſæ,aliud ſoluendæ rei promiſſæ,& non repetendæ, magna inter doctores controuerſia eſt;an iuramentum de futuro priori modo, an poſteriori habeat vim confirmandi contractus,quare breuitatis cauſa.

Nu. 6 Dicendum exiſtimo promiſſionibus de futuro,quibus adijcitur iuramentū, ſi non includunt promiſſionem non retractandi,& non repetendi rem promiſſam,ſicuti eſt promiſſio ſoluēdi vſuras, aut ſoluendi amiſſa ludo pecunia credita,etiam ſi iuramento firmetur, ſatisfieri momentanea ſolutione, nec aliquid committitur contra iuramētum, ſi poſt ſolutam pecuniam, tradēs illam, vtatur beneficio legis concedentis repetitionem rei ſolutæ: at vero promiſſionibus de futuro,quibus adijcitur iuramentū, ſi includunt promiſſionem non retractādi, cuiuſmodi eſt promiſſio non reuocādi teſtamenti,non ſatisfieri, ſi poſt initum teſtamentum reuocetur: cuius ratio huius poſterioris partis eſt, quia iuramentum non reuocandi teſtamenti eſt idem, ac non reuocandi contractus *ita Sanch. lib. 3. ſumm. cap. 12. num. 19. & 20. Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 8. num. 95.* vbi quærens an teſtamentum reuocari poſſit,ſi teſtator iurauerit, ſe non reuocaturum, reſpondet omnino tenendū eſſe, abſque peccato mortali reuocari non poſſe,& licet teſtamentum natura ſua ſit reuocabile, tamen intelligēdum eſt de teſtamento per ſe nude conſiderato abſque iuramento, nec dari poteſt eius relaxatio ab Epiſcopo, cum ius iā acquiſitum ſit ab eo,cui initum eſt teſtamentum *ita Mol. tom. 1. de iuſt. diſp. 151. columna ante penul. verſ. ſaluo autem meliori iudicio Sanch. lib. 3. ſumm. cap. 12. num. 22.*

Licet Doctores multas aſſignent regulas,ad dignoſcendum, quando nam iuramentum additum contractui, illū confirmet, tamen illam vnicam hic aſſignamus, quam aſſignat *Sāch. lib. 3. ſum. cap. 12. nu. 42.* nempe quoties iuramētum abſq; peccato reuocari poteſt, nec turpitudo inuenitur in creditore, in cuius fauorem præſtatur, nec continet ſolā promiſſionem faciendi, ſed includit eam,quæ formaliter, aut æquiualenter eſt,non reuocandi contractus,firmat cōtractum,cui adijcitur: verum ad hoc vt iuramentum firmet contractum;tres debet habere conditiones,quarum Prima eſt;vt poſſit abſque peccato ſeruari. Secunda, vt non reperiatur turpitudo in recipiēti. Tertia, vt formaliter,aut æquipollenter contineat promiſſionem non reuocandi contractus,quæ quidem cōditiones expreſſe habentur *ex cap. quāuis pactum, de pactis in 6. & cap. 2. de* Nu. 7

 tu-

iuram. eod. tit. & cap. cum contingat, in quibus textibus habetur toties iuramēto firmari contractus, quoties iuramentum non vergit in æternæ ſalutis diſpendium, nec ex parte recipientis vi, aut dolo præſtitum fuerit, ex quibus verbis explicantur duæ priores conditiones. Tertia etiam ab eiſdem textibus explicatur, vt etiam conſtat ex ſupradictis, & licet hi textus, etiam petant, vt iuramentum non redundet in alterius detrimentum, tamen illa conditio continetur in prima, vt ſcilicet iuramētum abſque peccato ſeruari poſſit, ſicuti etiam in prima continetur illa alia conditio, ne iuramentum contra publicam vtilitatem vergat. vt autem clarius hæc regula explicetur.

Nu. 8 Animaduertas primo, quoties cōtractus primario contrahi nequeunt ob publicam vtilitatem, toties nō confirmari iuramento, & tunc tale iuramentum emiſſum non obligat, cum abſque peccato ſeruari nequeat *ita Sanch. lib. 3. ſū. cap. 12. num. 43. Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 7. num. 55. vnde Bonac. diſp. 3. quæſt. 1. puncto 1. num.* 7. ait contractum non firmari iuramento: quando contractus eſt irritus propter bonū commune, cuius rationem reddit, quia iuramentum factum de re mala, non obligat: tale autem eſt iuramentum, quod cadit ſupra contractum irritum propter bonum commune ergo.

Secundo aduertas quoties cōtractus primario contrahi prohibentur ob priuatam vtilitatem, & ſecundario ob bonum commune, toties confirmari iuramēto, cuius ratio eſt, quia licet huiuſmodi contractus iure ciuili prohibeantur, tamen ea lex non obligat ad culpam, quare iuramentum abſque culpa ſeruari poteſt *ita Angelus verb. iuram. 5. num. 24. Sil. verb iuram 4 quæſt. 16. Azor. tom. 1. inſtit. moral. lib. 11. cap. 7. quæſt. 1. reg. 4. Leſſius lib. 2. cap. 17. dub 7. num. 55. §. Prior eſt* vbi egregie aſſerit, niſi vis, aut dolus interuenerit *ita etiam Sanch lib. 3. ſumm. cap. 12. num.* 45. atque hæc ſatis dicta ſufficiant de contractibus in genere, vt autem de hijſdem in particulari agamus ſit. Nu. 9

NONA DIFFICVLTAS

DE, CONTRACTIBVS IN PARTICVLARI.

Expletis contractibus in genere, operæpretium duxi de hijſdem in particulari hic agere, & primo de promiſſione, cuius nomen licet generale ſit, & extendi poſſit ad omnes contractus, nam promittere quis poteſt rem aliquā, vel ſub aliquo onere, vt ſcilicet detur eius rei promiſſæ pretium, aut res alia, vel gratis: Nos vero hic loquimur de gratuita promiſſione, qua ſcilicet aliquis promittit rem aliquam ex liberalitate, aut gratuita voluntate, de qua.

QVAERES PRIMO.

Quid ſit promiſſio.

Nu. 1 Dico igitur primo, ſimplicem gratuitam promiſſionem eſſe deliberatam, & ſpontaneam fidei obligationem factam alteri, de re quapiā bona, & poſſibili *ita Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 1. num.* 1.

Nu. 2 Verum ad maiorem huius deffinitionis declarationem, explicandæ ſunt particulæ, & primo dixi (Deliberatam) quia cum aliquis rem aliquam promittit, ſi non habet eam plenam, & perfectā deliberationem, ſeu attentionem, quæ requiritur ad patrandum peccatū mortale, nunquam cenſebitur obligari ad implendum, neque ſub culpa mortali, neque veniali, cuius ratio eſt, quia promiſſio eſt actus perfecte humanus, manet igitur debere eſſe cum omni perfecta, & plena deliberatione, & debet promittens perfecte aduertere quid facit promittendo illam rem *ita etiam Nauar. cap. 18. num. 7.*

Nu. 3 Dixi(ſpontaneam)ad hoc vt excludatur promiſſio metu,aut fraude extorta,nam hæc non obligat in conſcientia, etiam ſi metus ſit leuis iuxta ſententiã *Siluestri verb reſt.2.S.7.& aliorum*,quia qui metu,aut fraude etiam leui extorquet promiſſionem,iniuriam facit, ac proinde ratione iniuriæ illatæ promiſſori,poteſt promiſſor nõ ſoluere rem promiſſam.

Nu. 4 Dixi(fidei obligationem)nam requiritur,vt detur fides,& homo alteri obligetur ex fidei virtute, vnde non ſufficit dicere Ego faciam ſignificando ſolam voluntatem faciendi, ſed requiritur, vt detur fides *ita Leſsius num.5.*

Nu. 5 Dixi(de re quapiam bona)adhoc vt excludantur promiſſiones,quæ abſq; peccato fieri nequeunt: verum circa hanc particulam aduerte, licet aliqui doctores aſſerant prodigam promiſſionem non obligare, Dicendum tamẽ eſt obligare,quoties ſcilicet promittens eſt dominus rei promiſſæ, & eſt conſcius notabilis exceſſus,quia tũc videtur velle libere cedere iuri ſuo, & exceſſus donationem facere *ita Sanch.lib.1.de mat. diſp.24.num.2.*his igitur explicatis particulis.

Nu. 6 Quæri ſolet,an ſola mente promiſſio facta obliget,quæ bifariam fieri poteſt, aut ſoli homini,aut Deo, de qua promiſſione interna Deo facta ſub ratione voti agit *Sanch.lib.1 de matr.diſp.4.*in præſẽti dubitatur quãdo ſit ſoli homini: quare dicimus,& ſi promiſſio pure interna facta Deo obliget nos, quia Deus, cordium ſcrutator eſt,non tamen facta homini obligat hominem *ita Leſsius lib.2. cap.18.dub.5 num.28.*

Nu. 7 Sed difficultas eſt, an id proueniat ex ſolo iure poſitiuo, an ex iure naturali: quidã putant id prouenire ex ſolo iure poſitiuo,ac proinde ſtando intra limites iuris naturalis, tamẽ internã promiſſionẽ obligãre *ita Sotus de iuſt. lib. 5. quæſt. 5. ar.1.ad primum* vbi proponens dubium vtrum qui mente apud ſe dixit, Do tali inopi puellę hanc dotalem eleemosynã, aut tali hoſpitali tantam pecuniam, teneatur poſtea illis, quibus intereſt mẽtẽ patefacere ſuam,quã ſi acceptauerint, obligatur implere:Nam ſi votum fieret Deo,non eſt dubium, quin teneret, vnde aliquanta cum probabilitate reſpõdet,teneri etiã patefacere nominibus, quæ illis pollicitus eſt, teneri inquam reſpondet lege naturæ in conſcientia. De iure autem ciuili palam eſt neminẽ cogi poſſe per actum internum,quouſq; foris explicatus ſit, tamen probabile, quoque eſt,vt talis mentalis promiſſio ante quam alteri innoteſcat poſſit mutari forte pro libito *ita Aragõ 2.2. quæſt. 88 ar.3.§.Cæterum litt. C.* vbi probabilẽ vocat hanc opinionem,quam deinde ſecutus eſt etiam *Diana par.3. tract.5. miſ.reſol.116.*

His non obſtantibus certum mihi videtur, neque ſtante iure poſitiuo, neq;
attento iure naturæ internam promiſſi- Nu. 8
onem homini factã obligare, & primo ſtante iure poſitiuo non obligare patet, quia dominium per actum mere internum transferri nõ poteſt,quia hæc trãslatio per traditionem fit *ita Sanch.lib.1. de matr.diſp.3.num.2.& 3.* Item ſecundo,neque attento iure naturæ talem internam promiſſionem homini factam, inducere obligationem, patet quia vnus non obligatur alteri, niſi per modũ ſibi connaturalem, & humanum, qui eſt verbis,vel ſignis externis, ergo quãuis Deo,qui cordium ſcrutator eſt,poſſit homo obligari actu interno, homini tamen,qui ſola externa intuetur, non poteſt *ita Sanch loco ſupra citato num.5. Aragon 2.2.quæſt.88.ar.3.§.Dico ſecundo*, vbi etiam probabilem vocat hanc ſententiam *Leſsius lib.2.cap.18.dub.5.n. 30.*qui probabilius ait promiſſionem internam iure naturę eſſe inſufficientẽ, & inualidam ad obligandum,vbi fine cõcludit,quod ſi alter poſſet cognoſcere internas cogitationes, ſicut poſſunt Angeli,quando ad eas diriguntur, tunc per actum internum,optime poſſet promiſſio fieri.

Ac proinde eſt communis doctorum ſententia promiſſionem,ante acceptati-
onẽ ordinarie, nullã producere obliga Nu. 9
tionem naturalem,aut ciuilem *ita Leſſius lib.2.cap.18.dub.6.num.34.*

Neque dicas, totam vim obligandi promiſſionis, eſſe à voluntate interna
promittentis,ergo hæc ſufficiens eſt ad Nu. 10
obligandum, non inquam hoc dicas, quia diſtincto antecedente ideſt tota

vis

Digitized by Google

vis obligandi eſt à voluntate interna, tanquam à principali mouente, & tribuenti vim obligandi, tam promiſſioni, quam acceptationi alterius concendo, & nego conſequentiam, at non pendet à volutate acceptantis, tanquam à conditione ſine qua nō, oritur obligatio nego, quare concludo totam obligationis radicem, eſſe promittentis voluntatem, deſideratur tamen acceptatio alterius, vt conditio ſine qua non *ita Sanch. lib. 1. de matr. diſp. 3. num. 6.*

Nu. 11 An vero promiſſio ob turpem cauſā facta, vt ad fornicandum, vel patrandū homicidium obliget reſpondet *Leſſius dub. 3. num. 17.* primo talem promiſſionē ante patratum opus malum, eſſe inualidam, ac proinde cum promiſſio nulla ſit, non tenetur promiſſor ſoluere pecuniam: tamen poſt patratum delictum verius puto, promiſſorem obligari ſoluere promiſſum, non ſolum ex virtute fidei, vt aſſerit *Med. cap. de reſt. quæſt.* 28. verum ex iuſtitia cuius ratio eſt, quia huiuſmodi promiſſio pecuniæ non eſt gratuita, ſed oneroſa, nēpe locatio operum, & contractus innominatus Do, vt Facias, ergo patrato delicto renetur pecuniæ promiſſor illā ex iuſtitia ſoluere.

Nu. 12 Aduerte tamen, probabile eſſe eum, qui aliquid promiſit pro opere malo, quod legibus punitur, vt p homicidio, adulterio, furto, & ſimilibus non teneri ad implendum promiſſum, etiam opere ſequuto *ita Leſſius loco ſupra citato dub. 3. num. 20.* & hæc de promiſſione, vt autem donationis explicationem præ manibus habeamus.

QVAERES SECVNDO.

Quid ſit donatio.

Nu. 1 DE donatione gratuita hic loquimur, quæ datio liberalis eſt, per dationem autem intelligitur illa dantis actio, quæ eſt ſufficiens ad transferendū dominiū, q̄ fit traditione rei, vel verborum officio, nam donatio alia incipit à reali traditione, & eſt quando res ipſa ſimul traditur, & hæc completa donatio eſt transferens dominium, alia item incipit à verbali traditione, cum ſcilicet Dico do tibi meum equum, qui abſens eſt, & hæc donatio ſufficiens eſt ad trāſferendum dominium, tamen iure poſitiuo impeditur, ne transferatur dominiū, niſi ſecuta reali traditione: *ita Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 2. num. 11.* dixi (liberalē) quia non eſt iure debita, ac proinde excluduntur omnes donationes, quæ habent rationem ſolutionis debiti, quia hæ nō ſunt liberales, ſicuti etiam, & permutationes *ita Leſſius num. 13. vide Bonacinam de contract. diſp. 3. quæſt. 12. pūto 1. vide Dianam par. 8. tract. 6. reſol. 1.*

Ex quo ſequitur primo donationem remuneratoriam, quæ dicitur antidoralis, & fit ad remuneranda beneficia collata, non eſſe proprie donationem, cuius ratio eſt, quia donatio remuneratoria, fit ob cauſam, ſcilicet ob merita, obſequia, officia, & non intuitu ſolius liberalitatis *ita Bonac. num. 2. vbi num. 3.* haber non eſſe proprie donationem, quādo quis ſoluit, quod promiſerat, nam hæc ſolutio fit ob cauſam; ideſt ob promiſſionem præcedentem, & non intuitu ſolius liberalitatis. Donatio vero eſt illa, quæ fit, nullo iure cogente, ſiue naturali, ſiue ciuili, ſiue prætorio. Nu. 2

Quis nam poſſint donare, & qui non, reſpondent communiter Doctores eos ſolum libere donare poſſe, qui habent dominium, & adminiſtrationem, cum facultate alienādi, vnde qui tantū habēt dominium, non poſſunt donare, ſicuti etiam, qui tantum habent adminiſtrationem *ita Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 11. n. 77. Bonac. diſp. 3. quæſt. 12. puncto. 2. nu. 1.* Nu. 3

Ex hoc igitur ſequitur, primo carentes rationis vſu, non poſſe donare, ſi rationis vſu careant, ad id ſufficiente, qui talis eſſe debet, qualis in votis, & contractibus *ita Leſſius loco ſupra citato §. Primo.* Nu. 4

Item prodigos, qui à magiſtratu poſiti ſunt ſub curatore, quia adepta eſt eis adminiſtratio, vnde qui aliquid à talibus acceperit tenentur reſtituere *ita Leſſius Bonac. num. 2.* Nu. 5

Tertio impubes, tum maſculos, qui non dum expleuerunt annum 14. tum feminas, quæ non dum 12. *ita Leſſius, Bonac. num. 3. Diana par. 8 tract. 6. reſol. 3. §. Impubes.* Nu. 6

Filios item familias abſque patris expreſſo, vel tacito conſenſu, dummodo Nu. 7

ta-

Digitized by Google

tamen, quod non dēt bona caſtrenſia,
vel quaſi caſtrenſia, cuius prioris partis,
ratio eſt, quia non poteſt filius familius
donare bona profectitia, cum non ha-
beat illorum dominium, vel vſumfruc-
tum. Præterea non poteſt donare bona
aduentitia, quia vſusfructus aduentitio-
rum pertinet ad patrem: filius autem nō
poteſt donare in damnum, & præiudici-
um patris, ipſo inuito, ſecunda vero pars
noſtræ propoſitionis iam ex ſupradictis
patet vide *Dianam par. 8. tract. 6. reſol.*
6.

Item vxores abſque viri conſenſu, de
Nu. 7 quibus agit *Lesſius lib. 2. cap. 12. dub. 14.*

Nu. 8 Eccleſiaſticos dare non poſſe ad vſus
profanos, de his, quæ ex fructibus bene-
ciorum decenti ſubſtētationi ſuperſūt:
alioquin peccant mortifere, ſi ſumma
eſt magna: qui tamen acceperint iuxta
probabilem ſententiam non tenentur
ad reſtitutionem *ita Lesſius lib. 2. cap. 18*
dub. 11. num. 82.

Item regularium ſuperiores dare nō
Nu. 9 poſſe ad vſus profanos, vt ad locupletā-
dos ſuos conſanguineos, & qui accepe-
rint tenentur ad reſtitutionem, nam re-
gularium ſuperiores, non ſunt domini
bonorum monaſterij, ſed ſolum admi-
niſtratores *ita Lesſius num. 83.*

Nu. 10 Amentes item, furioſos, vel alios, qui
non ſunt ſui compotes non poſſe dona-
re pro tempore, quo mentis ſunt impo-
tentes, non enim dicuntur habere libe-
ram bonorum adminiſtrationem, cum
non vtantur ratione, & libertate *ita Bo-*
nacina loco ſupra citato num. 10.

QVAERES TERTIO.

An donatio inter coniuges, & inter liberos, & parentes ſit valida.

Circa primam Quæſiti partem præ-
mittendum eſt primo, quod ha-
Nu. 1 bet *Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 1. num.* 1.
donationem inter coniuges, vel ſpōſos,
quandam eſſe ſimplicem, quandam ve-
ro ob cauſam: illa eſt, quæ ex mera do-
nantis liberalitate proficiſcitur: hæc ve-
ro, quæ ob aliam cauſam fit; Quę triplex
eſt. Quędam eſt ſponſalitia largitas. Alia
donatio propter nuptias, vel ante nup-
tias. Alia demum arrha.

Dicitur autem ſponſalia largitas ea, Nu. 2
quæ fit inter ſponſos de futuro ob ſpem
matrimonij ineundi, eiuſque cauſam.
Appellatur autem datatio ante nupti-
as, vel dotalitium, quod tradit ſponſus
ſponſæ. Licet alij pro eodem vſurpent
donationem propter nuptias, & ante
nuptias vt videre eſt apud *Sanch. loco ſu-*
pra citato §. Sponſalitia.

At vero donatio propter nuptias, Nu. 3
vel ante nuptias dicitur id, quod confer
tur à viro, vel ab alio ipſius loco, pro ma
trimonij oneribus, ad ſimilitudinē do-
tis, quæ cōfertur viro per vxorē, & ſolu-
to matrimonio ad vxorem reddit.

Arrha demum dicitur, & præcipue Nu. 4
id, quod datur per ſponſum in remune-
rationem pudicitiæ, vel nobilitatis, vel
dotis ſponſæ, & diſſoluto matrimonio
remanet in ſponſæ poteſtate: at vero id
quod datur à viro propter nuptias, diſ-
ſoluto matrimonio; reddit ad virum, vt
colligitur *ex cap. finali de donat. inter vir:*
& vxor: & de hac donatione nihil dice-
mus cum non ſit in vſu, his igitur præ-
miſſis.

Donationem ſimplicem inter virū, Nu. 5
& vxorem factam non eſſe validam *te-*
nent Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 1. numer. 2.
Lesſius lib. 2. cap. 18. dub. 12. num 86. Bo-
nac. de contract. diſp. 3. quæſt. 12. puncto 4.
num. 1. & hoc de iure communi, vt ex-
preſſe colligitur *ex cap. finali de donatio-*
ne inter vir: & vxor: vnde poteſt ad arbi
trium donantis reuocari, cuius ratio eſt
quia, ne cōiuges mutuo amore ſe bonis
ſuis ſpolient *ita etiam nouiſſime Diana*
par. 8. tract. 6. reſol. 19. §. Dico igitur, id, ꝙ
verum eſt, & ſi huiuſmodi donatio inter
coniuges facta ſit per interpoſitas perſo
nas, vt eſſet ſi vir det aliquid cuidam, vt
donet vxori, quia qui per alium facit
per ſe ipſum facere videtur, vt habetur
ex l. ſi ſponſus: quare cum tali donatio-
ni ius reſiſtat, nulla prorſus obligatio ci
uilis, vel naturalis, ſeu in foro conſcien-
tiæ ex ea orietur *ita Sanch. loco ſupra cita-*
to num. 2. Vnde Lesſius loco ſupra citato n.
86. infert, itaque etiam ſi maritus ali-
quid dederit vxori, poſſe tamen illud
vendere, & pretium in commune con-
ferre: per hoc enim tacite donatio re-
uocata cenſetur.

Et licet donatio inter coniuges non Nu. 6
ſit

Digitized by Google

ſit valida modo ſupradicto: tamen non eſt omnino nulla, quia & ſi ad libitum donantis reuocabilis ſit, tamen dari poteſt caſus, in quo huiuſmodi inualida donatio cōfirmari poſſit, vt eſſet ſi morte donantis confirmaretur, maneat igitur, quod & ſi inualida ſit, tamen non eſſe omnino nullā *ita Tab. verb. dos, quæſt. 9. num. 10. Mol. lib. 1. de primogen. cap. 12. Abbas cap. fin. num. 3. de donat. inter vir. & vxor.* Bonac. *de contract. diſp. 3. quæſt. 12. puncto 4. num. 1. Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 1. num. 3.* vbi ad confirmationem huius concluſionis aſſignat hanc paritatem. Sicuti enim donatio cauſa mortis appellatur imperfecta, & inualida, eo quod vſque ad mortem reuocari poteſt, licet à principio valida fuerit, dominiumque tranſtulerit, ita, &c. ita etiam *Diana par. 8. tract. 6. reſol. 24. §. Sed.*

Nu. 7 Quare poterit alter coniux, cui datū ſit aliquid cauſa donationis, illud tuta conſcientia retinere, & expectare, donec morte, donatio inualida confirmetur *ita Sanch. loco ſupra citato §. Vnde infero.* Quod ſi vero coniux ipſe donatarius præmoriatur donatio illa tanquam nulla, nec morte confirmata cedit ad ipſum donantem, eique reſtituenda eſt *ita Sanch. Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 12. n. 87*

Nu. 8 Valent tamen ceteri alij contractus inter coniuges initi, vt venditio, permutatio, mutuum, &c. *ita ex l. ſi ſponſus 5. verſ. circa venditionem ff. de donati. inter vir. & vxor.* (dummodo tamen pretiū æquiualeat rei venditæ) nam ſi pretiū minus iuſto ſit, remiſſio illa pretij erit donatio inualida, vt v. g. dum mulier vendit cōiugi aliquam domum, de qua vere eſt domina pro pretio vnciarum decem, remittendo alias vntias quatraginta, tunc ſi venditio facta ſit animo vē dendi valet, quamquam remiſſio pretij ſit quædam inualida donatio, quia principale propoſitum fuit vendendi: quare ſi principaliter animo donandi facta fuerit, venditio nullius momenti eſt *ita Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 1. num. 11. vbi n. 12.* aſſerit legatum inter virum, & vxorem valere, quia licet legatum, quædā donatio dicatur, tamen confertur in tēpus ſoluti matrimonij, ad quod tempus collata donatio inter coniuges, valida eſt.

Illud tamen aduertas, dari caſus, in quibus donatio inter coniuges facta valida ſit, quorum Primus eſt ſi fiat inter Imperatorem, & Imperatricem, vel inter Principes ſupremos, eorumque vxores, cuius ratio eſt, quia huiuſmodi contractus imperiales vim legis obtinent *ita Sanch. lib. 6. de matr. diſp. 3. nu. 1.* vbi ait idem eſſe ſi fiant inter alios Principes minime ſuperiorem recognoſcentes, & ratio optima mihi videtur illa, quam aſſignat *Leſſius lib. 2. cap. 18. dub. 12. num. 89.* quia iure naturæ valet; lege autem poſitiua non redduntur inhabiles, vel certe Princeps diſpenſat. Vnde in illorum contractibus non requiruntur ſolemnitates iure ciuili præſcriptæ. Nu. 9

Secundus eſt, quoties coniux donatarius ex donatione facta, non eſt factus ditior, vt ſi maritus det vxori ad vnguēta, ad dandas eleemoſynas, licet donans reddatur pauperior, cuius ratio eſt, quia iam videtur ceſſare cauſa prohibitionis, ob quam iura ſtatuūt donationes inter coniuges nō eſſe validas, nam recipiens non dicitur proprie alium ſpoliare, cum ditior non fiat *ex l. ſi ſpenſus 4. verſ. conceſſa donatio* Sanch. *lib. 6. de matr. diſp. 3. num. 2.* Leſſius *num. 89. §. Quarto* Bonac. *de contract. diſp. 3. quæſt. 12. puncto 4. num. 1. §. Quintus eſt,* quare valet donatio facta à muliere viro, qua donat redditus ad cappellam dotandam, vel ad oleum, & ceram ad illuminandum templum, quia donatarius ex tali donatione non eſt factus ditior. Quamquam *Fagundez de contract. lib. 4. cap. 11. num. 24.* contrariam doceat ſentētiam, cuius rationem reddit, quia ea donatio redditus, ad capellam, vel ad illuminandū templum oleo, vel cera, vel ad ſepulturā pro viro, primo, & per ſe nō fit Deo, Templo, & Eccleſiæ propter Deum, ſed fit corpori coniugis defuncti, atq; adeo in honorem tēporalem illius, licet per accidens reſultet in prouentum ſpiritualem, vnde formaliter primo, & per ſe dici nō poteſt donatio pia, ſeu ex cauſa pia. Et ideo *Fagundez* opinionē *Sāch.* admittit, quando donatio ſepulturæ fuerit facta primo, & principaliter propter Deum coniugi pauperi ita *Fagundez* Tu vero ſententia *Sanch.* ſubſtine, quam probabiliſſimam, & in praxi tutam putat

tat

tat *etiam Diana par. 8. tract. 6. reſol. 26. §. Sed bis fine*, quia donatarius propriè ditior non fit. Vnde ſi in aliquo factus eſt ditior, reuocata donatione tenetur reſtituere, id, in quo factus eſt ditior, vt eſſet v.g. ſi vir donet aliquid vxori, & ipſa inutiliter expendat, tunc licet donatio facta valeat, nec teneatur reſtituere, id, quod inutiliter expendit, vt ſi donata ſunt centum, & prodige expendit quinquaginta, tenetur reſtituere, donatione reuocata, tãtum illa quinquaginta, quę apud ipſam remanent, cum in illis facta ſit ditior *ita Sanch. loco ſupra citato nu. 3.*

Nu. 11 Ac proinde valere donationẽ inter coniuges factam cauſa inſtaurationis ædium ſuccenſarum, in tantum, in quãtum ædificij extructio expoſtulat, reſoluitur *ex l. quod ſi vir 15 ff de donat. inter vir. & vxor.* quia vt habet gloſſa recipiens non efficitur locupletior *ita Sanch. loco ſupra citato num. 5. vbi num. 6.* item propter eamdem rationem ait valere donationem inter coniuges factam quoties alter alteri donet, non ut ad donatarium res donata permaneat, ſed vt alteri donet. Quia recipiens non efficitur locupletior.

Nu. 12 Tertius caſus eſt, quoties donans nõ efficitur pauperior, licet donatarius efficiatur ditior cuius ratio eſt quia tunc ceſſat prohibitionis ratio, ne mutuo amore ſe ſpolient coniuges, nam coniux donans nulla re ſpoliatur, cum pauperior non fiat, *ita Leſſius lib. 2. ca. 18 dub. 12. num. 98. §. Tertius Bonac. de rontract. diſp. 3. quæſt. 12. puncto 4. num. 1. §. Quintus*, ac proinde valere infert *Sãch. lib. 6. de mat diſp. 4. n. 2.* ſi legãtẽ, aut hereditatẽ relinquẽtẽ marito, roget ipſe vt uxori leget, aut relinquat, quia legatarius nõ ſit legati dominus, vſque ad mortem legantis, & nullum acquiſiuit ius ſuper legatum: vnde nihil ex proprijs bonis deperdit *ita Sanch. loco ſupra citato num. 2. §. Sed hac fine vbi num. 4.* item infert ſi vir erat prodigus, & prodige conſumãda donet vxori, vel è contra, valere donationem. Quia licet coniux recipiens fiat ditior: at donans non efficitur pauperior, cum inutiliter eſſet expenſurus.

Nu. 13 Quartus caſus eſt, quoties alter coniux donat alteri, vt aliquam aſſequatur dignitatem, vel honorem, vel gratia ludorum auctoritate publica præparandorum *ita ex l. quod adipiſcendæ 40. cum duplici ſequenti ff. de donat. inter vir. & vxor. ita Leſſius lib. 2. rap. 18. dub. 12. nu. 89. §. Quintus Sanch lib 6. de mat. diſp. 3. num. 9. Diana par. 8. tract. 6. reſolut. 26. §. Notandum eſt.*

Quintus caſus eſt, quoties vir vſuras Nu. 14
dotis non ſolutæ, de quarum ſolutione conuentum erat remittit, valet donatio *ita ex l. vir vſuras 55. ff. de donatione inter vir & vxor. Sanch. lib. 6. de matr. diſput. 3. num. 11 Leſſius lib. 2. cap. 18. num. 89. §. Sextus* ait etiam valere donationẽ factam cauſa remunerationis, vt ſi vir ſenex daret vxori iuueni, vel ignobilis nobili *ita etiam Sanch. num. 15. Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 12. puncto 4. nu. 1. §. Secundus Diana loco ſupra citato reſolut. 28. §. Dicendum, & reſol 29. §. Sed bis non obſtantibus*, quare ſi maritus ex certa ſciẽtia fateatur ſe dotem accepiſſe, quã non accepir, cenſetur tunc eam donare vxori, & valere huiuſmodi donationẽ, reſoluit *Leſſius loco ſupra ritato §. Sextus fine*, quia donatio remuneratoria inter coniuges valida eſt.

Valet etiã donatio, ſi vir donet vxori Nu. 15
quid annuum ad alimenta, modo donatio minime excedat fructus dotis *ita Sanch. lib. 6. de matr diſp. 3. num. 12.*

Donatio item facta inter coniuges Nu. 16
cauſa mortis valida eſt vt habetur *in l. eum ſeruum 10 fine, & l. ſeq. ff. de donat. inter vir. & vxor. ita Sãch. lib. 6. de matr. diſp. 10 nu. 1. Diana par. 8. tract. 6. reſol. 30. §. Sed ego* (niſi tamen ſit facta ſub tali conditione, nempe vt reuocabilis ſit) nam ſi talis apponatur conditio non valet vt ait *Sanch. num 2.* quia tranſit in donationem inter viuos, at cõfirmari morte donantis ait *Sanch* eo pacto, quo aliæ donationes inter viuos confirmantur morte donantis, ſi tamen inire tur pactum vt non reuocari poſſit, niſi donatarius præmoriatur valebit. Quia eſt donatio cauſa mortis. Vnde ſi coniuges mutuo ſibi donent ea lege, vt alterius obitus ſuperſtes ipſius bona habeat, dũ vita fruetur, valebit, quia eſt cauſa mortis *ita Sanch. num 3. vbi num. 4.* inquirẽs an traditio requiratur ad valorem huius donationis cauſa mortis inter coniu-

ges,reſpondet verius eſſe traditionem rei donatę,minime deſiderari.Quia nullo iure probatur.

Nu. 17 Et tandem an inter coniuges, qui vere non ſunt,ſed putatiui, valeat donatio controuerſia eſt inter Doctores vt ait *Bonac.de contract.diſp.3.quaeſt.12.puncto 4.num.1.§.An vero: At vero Sanch. lib. 6.de matr.diſp.2.num.*1.quattuor diſtinguit caſus.Primus eſt quando vterque coniux cooſcius fuit impedimenti diri meotis matrimonium,& in hoc caſu reſpondet *nu.* 2.non poſſe donatorem repetere,ſed fiſcum vendicaturum rem donatam,& quamuis difficultas nõ modica ſit,an fiſcus auferat; etiam quando matrimonium non eſt conſumatum , & hoc ſatis apud aliquos probabile eſt , quia leges puniunt inceſtum, qui copula perficitur. Sed quidquid ſit de hoc , quo ad forum pertioet externum:at in foro conſcientiæ dum ſiſcus non repetit, & ipſi per ſeotentiam judicis applicatur,poteſt coniux donatarius tuta cõſcientia retinere,nam tradens ex falſa cauſa,falſitatis conſcius cenſetur donare,& abdicat à ſe dominium, traosferẽs io donatarium, niſi hic illius domioij io capax aliquo iure effectus ſit. At in hoc caſu donatarius non eſt factus incapax, ſed tantum in delicti matrimonij irriti pœoam,datur actio fiſco ad vendicandum,& auferendum ab eo, quæ pœna non obligat,niſi iudicis ſententia ſubſequuta .

Nu. 18 Secũdus,quando ſolus coniux donãs ſciuit io tali caſu *num.* 3.reſpondet ualere,de quo apud ipſum.

Nu. 19 Tertius,quando ſolus coniux donatarius ſciuit, & in hoc caſu reſpondet *nu.* 7.tunc legatum,& donatiooem eſſe nullius momeoti,& ita legatum hęredibus donantis,donationem ipſi donanti,& ipſi mortuo hæredibus eius reſtitui debere,quia cum donaos ęxiſtimet legitimũ eſſe matrimonium ex errore procedit; qui eſt contrarius conſenſui, qui requiritur in contractu modo ſupradicto.

Nu. 20 Quartus,quando uterque ignoranit, & ſic uterque putabat matrimonium tenere,& in hoc caſu reſpondet *num.* 9. non ualere. Quia hæc dooatio procedit ex errore,qui conſenſum excludit;uerũ de his caſibus fuſius apud ipſum,*& Dianam par.8.tract.6.reſol.27.*

Verũ ut ad donationem inter filios , & parentes deueniamus,& Primo donatio filij in parentes, ſi donatio cõſiſtat in bonis caſtrenſibus,uel quaſi,ualida eſt. Cuius ratio eſt,quia huiuſmodi donatio non eſt à iure prohibita:item quia filius habet liberam iſtorum bonorum adminiſtrationem *ita Bonac. de contract. diſp. 3.quaeſt.12.puncto 3.num.* 1. *Reg. lib.* 25. *sect.2.num.*153.*Diana par.8.tract.6.reſol.*21. Nu. 21

Nu. 22 At donatio reliquorum bonorum non eſt ualida, cum hæc bona ſpecteot ad patrem,quia pater,& filius tuoc ciuiliter pro una,& eadem perſona repotãtur *ita Reg.num.*157.*Leſſius lib.2.cap.*18 *dub.*12.*nu.*90. ubi habet quaodiu filius eſt ſub poteſtate patris, cenſeri ueluti una perſona ciuilis cum patre, & ita uidetur pater ſibi donare *Bonac. & alij.*

Nu. 23 At uero donatio patris in filium legitimum,non dum emancipatum regulariter eſt ioualida itaut pro arbitrio patris reuocari poſſit *ita Leſſius num.* 90. (niſi facta ſit cum iuramento) *ita Bonac.num.2.Diana reſol.*22.§ *ſed quia* . In aliquibus tamen caſibus valida eſt, & ideo dixi regulariter) Primus eſt, ſi aliquid detur in dotem , aut propter nuptias,Secũdus,cum donat bona mobilia filio eũti ad bellum. Tertius, cum donat vſum fructum,quem habet in bonis aduentitijs filij. Quartus , cum pro meritis,& ſeruitijs filij,tantum ei pater dat , quantum daret extraneo. In dubio autẽ addit *Nauar.apud Reg. num.* 157.§. *Aduerte tertio* præſumendum eſſe donaſſe ob merita,ſi ea præceſſerint donationẽ, ſi quæ oon præceſſerint,donaſſe ob meram liberalitatem.Deniq; in omnibus pœnè caſibus, in quibus dooatio ioter coniuges valet ſtatim , valet etiam parentis io filium *ita Nau apud Reg.& Leſſius lib.2.cap.*18 *dub.*12.*num.*90.

Nu. 24 An pater dare poſſit facultatem filio, teſtaodi de legitima ipſi patri debita ex boois filij,vt poſſit libere in præiudiciũ aliorum filiorum,reſpõdet *Sanch.lib.6. de matr.diſp.*4 *nu.* 19 affirmatiue cuius ratio eſt, quia, ſi licet hereditatem iam delatam , & legatum repudiare in fraudem creditorum, nec hæc eſt alienatio per creditores reuocabilis,à fortiori poterũt

terũt

terunt parentes in filiorum præiudiciū hanc repudiationem facere, aduerte tamen vt ait *Sanch.* §. *Exigitur*, requiri iuramentum parentis, vt hæc licentia teſtandi valeat, alias non valebit, & ea non obſtanti erit parens hæres neceſſarius.

Nu. 25 Dixi donatio patris, quia donatio matris, vel auæ, vel aui materni in filium, valida eſt cum iura non loquantur de donatione matris *ita Bonac. de contract. diſp.* 3 *quaſt.* 12. *puncto* 3. *num.* 2. §. *Dixi donatio.*

Nu. 26 Ceterum an mater dum nupta eſt, poſſit abſque viri licentia, concedere hanc facultatem teſtandi filio, in præiudicium legitimæ ſibi obuenientis reſpōdet *Sanch. lib.* 6. *de matr. diſp* 4. *num.* 20. *videri non poſſe, ſed apud ipſum.*

QVAERRS QVARTO.

Quot modis donatio inualida inter coniuges facta, confirmari poſſit.

Nu. 1 DOnationem inualidam inter cōiuges factam duobus modis confirmari poſſe ait *Leſſius lib.* 2. *cap.* 18. *dub.* 12. *num.* 87. Primo morte donantis non diſtinguens de morte naturali, aut ciuili. Secundo iuramento; *At vero Sanch. lib.* 6. *de matr. diſp.* 11. *num.* 1. diſtinctius procedens ait tribus modis confirmari poſſe. Primo iuramento: Secundo per mortem naturalem donantis. Tertio per mortem ciuilem; Nos vero huius *Sanch.* veſtigia ſequētes Primo agemus de confirmatione per iuramentum. Secundo de confirmatione per mortem naturalem, & tandem de confirmatione per mortem ciuilem.

Nu. 2 Verum quod attinet ad iuramētum ſunt primo, qui negant firmari iuramēto, & reddunt rationem, quia iuramentum contra bonos mores minime obligat, donatio autem inter coniuges propter bonos mores interdicitur, ne mutuo ſe amore ſpolient, ergo; ſed probabilior, & communior ſententia aſſerit confirmari iuramento *ita Sanch. lib.* 6. *de matr. diſp.* 11. *num.* 2. *Leſſius lib.* 2. *cap.* 18 *dub.* 12. *num.* 88. *Bonac. diſp.* 3. *quaſt.* 12. *puncto* 4. *num.* 1. *Diana par.* 8. *tract.* 6. *reſol.* 20. §. *Verum* cuius ratio eſt, quia quoties contractus prohibetur ob priuatā vtilitatem, nec turpitudo aliqua eſt in creditore, toties iuramentum cōfirmat contractum modo ſupra dicto: verum donatio inter coniuges nō interdicitur primo, aut principaliter fauore publicæ vtilitatis, ſed priuatæ ipſorum coniugū, ne mutuo amore, ſe ſpolient, maneat igitur donationem confirmari iuramēto, & confirmatur, quia donatio inter coniuges fauore religionis, & piæ cauſæ eſt valida, ergo etiā valere debet propter iuramentum, cuius religio magna eſt *ita Sanch.*

Donationem itēm inualidā inter cōinges factam confirmari per mortem naturalem donantis habetur *ex cap. finali de donat. inter vir. & vxor. l. Papinianus*, & ratio eſt, quia eo tempore ceſſat ratio prohibitionis, ne ſcilicet mutuo ſe amore ſpolient, & poteſt alter alterum libere inſtituere, ipſiq; legare, & proinde ex tacita, & præſumpta voluntate, cū donationem in vita donator minime reuocauerit, cenſetur tunc relinquere, ac legare *ita Sanch. num.* 1. vbi nomine mortis naturalis intelligit etiam mortē accidentalem gladij: At vero ſi donator mortem ſibi ob ſceleris conſcientiam dederit, vel poſt mortem memoria eius damnata eſt, tūc reuocatur donatio *ita Sanch.* Nu. 3

Verum ad hoc vt inualida donatio morte naturali donantis confirmetur, quattuor debet habere conditiones, vt ait *Sanch. lib.* 6. *de matr. diſp.* 16. *numer.* 5. §. *Quattuor*, quarum. Prima eſt, vt res donata aliquo modo, ante mortem donātis ſit donatario tradita *ita Sāch.* id quod ſatis eſt, ſi fiat quocunque tempore vitæ donantis *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 18. *dub.* 12. *num* 87. Nu. 4

Secunda conditio requiſita eſt, vt cōiux donans prius decedat, ſi enim donatarius prius obeat, euaneſcit penitus donatio *ita Sanch. nu.* 20. *Leſſius loco ſupra citato.* Nu. 5

Tertia vero conditio, vt donans in eadem voluntate permaneat vſque ad mortem, nec tacite, nec expreſsè reuocauerit *ita Sanch. num.* 16. *& diſp.* 15. *nu.* 1. Vnde hæc donatio nō firmatur morte donantis, quoties donans rem donatam poſtea alienauerit, vel pignori dederit, vel ſpeciali hypotecæ ſubiecerit Nu. 6

*ita Sanch.lib.6.de matr.diſp.*15.*num.*5.

Nu. 7 Vltima tandem conditio eſt, vt donatio inter coniuges morte confirmetur, vt non excedat quingentos aureos, abſque inſinuatione, quare ſi hanc ſummã excedat, nec adhibeatur inſinuatio requiſita, morte donantis non confirmabitur, *ita ex l.ſanctmus C. de donat. & l. donationes, quas parẽtes* 25. *cap. de donat. inter vir. & vxorem*, vbi habetur, quod ſi tẽpore mortis donator cõfirmauerit dictam donationem excedentem quingentos aureos, abſque inſinuatione factam, habete vim legati, quod non indiget inſinuatione *ita Sanch.lib.6.de matr. diſp.*14.*num.*24.

Nu. 8 Circa hanc vltimam conditionem aduerte, licet donatio excedens quingentos aureos abſq; inſinuatione morte donantis non confirmetur: tamen intelligendum eſſe, non confirmari niſi reſpectu exceſſus: at vero quo ad illam partem quingentorum aureorum abſque inſinuatione confirmari, ac proinde ſi alter coniux alteri dederit mille aureos, & ante mortem donantis huic donationi non ſit adhibita inſinuatio, morte donantis ſecuta exceſſum ſuper quingentos aureos corruere, patet, quia vtile per inutile non vitiatur *regula vtile, de reg.iur.in* 6. quando vtile ab inutili ſeparari poteſt: verum in hac donatione facta mille aureorum pars vtilis (nẽpe quingenti aurei) ſeparari poteſt ab exceſſu, ergo non debet vitiari *ita Sãch. lib 6.de matr.diſp.*14 *num.*25 *§. Sed contrarium.*

Nu. 9 Donatio item inualida inter coniuges facta, aliquando confirmatur per mortem ciuilem donantis, vt quando vir donans mittitur in exilium, aut profitetur in religione, quæ non eſt capax poſſidendi bona in communi *ita Bonac. de contract diſp.*3.*quæſt.*12. *puncto* 4. *nu.* 1.§.*Addo* dixi (aliquando) quia mors ciuilis, vt ait *Sanch lib.6.de matr. diſp.* 17.*n.* 1. triplex eſt, Alia eſt, qua cõiux exulat, ita ut ciuitatem perdat: Alia, qua efficitur ſeruus hominis, aut pœnæ. Tertia demum, qua religionem profitetur. De prima ciuili morte, qua ſcilicet donans in exilium mittitur dicendũ puto morte hac ciuili donantis ſecuta confirmari donationem *ita ex l. ſi mors ff. de donat. inter vir. & vxor. Sanch num.*3. De ſecũda uero æxiſtimo dicendum donationẽ ſolum firmari, quando donans effectus eſt ſeruus pœnæ, non autem hominis, *ita Sanch.nu.*4. cuius ratio eſt, quia quoties donans efficitur ſeruus pœnæ, non tranſit in alicuius poteſtatem, qui reuocare poſſit donationem: At uero quando fit ſeruus hominis adeſt dominus, qui reuocare poſſit *ita Roſella, Sil. & alij apud Sanch.num* 4. quæ quidem donatio confirmari intelligitur morte hac ciuili, reſpectu fiſci, ne fiſcus ea bona capiat, non autem reſpectu uiri donantis, nã donans adhuc ea morte ciuili ſecuta habet poteſtatem reuocandi donationem *ita Sanch lib.6.de matr diſp* 17. *nu.* 5. *vbi num* 6 aſſerit Si autem uxor donauerat viro, donatio hæc non confirmaretur ſimili morte ciuili vxoris. Quia id ſolũ in fauorem vxorum videtur introductum. Quod vero attinet ad tertiam ciuilem mortem, qua religionẽ profitetur, aſſerendum eſt morte hac ciuili ſecuta confirmari donationem inualidam inter coniuges factam, ſi religio in qua donans profeſſus eſt, non eſt capax poſſidendi in communi bona *ita Sanch. num.* 9. vnde ſi religio eſt capax poſſidendi bona in communi, donatio tunc minime confirmatur profeſſione donantis ſecuta, ſed expectanda eſt naturalis donantis mors, vt ſcilicet prius moriatur quam donatarius.

Verum de his fuſius apud *Sanch.* toto libro ſexto: ſolum hic aduerte poſſe monachum profeſſum in religione poſſidente in communi bona, dum vita fruitur, reuocare donationẽ hanc, quia huiuſmodi donatio minime confirmatur modo dicto *ita Sanch.lib.6. diſp.* 17. *num.*11. multa quæ dici poſſent circa donationem legite apud *Dianam par.*8. *tract.*6 per totum quare, vt de teſtamẽtis agamus. Nu. 10

QVAERES QVINTO.

Quid ſit teſtamentum, & quas ſolemnitates requirat.

Poſt promiſſionis, & donationis explicationem, teſtamenti naturam, & eius ſolemnitates aggreſſus ſum expli- Nu. 1

plicare. Eſt autem Teſtamentum *vt l. 1. ff. de teſtamentis habetur* voluntatis noſtræ iuſta ſentētia, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri vult *ita Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 1. num. 1. Bonac. de contract. quæſt. vlt. puncto 1. num. 1.* Verum cum hæc deffinitio conueniat etiam alijs vltimis voluntatibus, nempe Codicillo, Legato, Fideicommiſſo, Donationi cauſa mortis. Proprie loquendo deffiniri poteſt teſtamentum eſſe hæredis inſtitutionem, quare ex hac deffinitione colligitur teſtamentum differre à codicillo, quia codicillus non eſt ordinatus ad inſtituendum hæredem, ſed ad aliquid in teſtamento explicandum, vel mutandū, addendum, vel detrahendum, vt ad legata inſtituenda, &c. *ita Leſſius*, qui nō nullas alias differentias aſſignat, vt infra & eas legere poteritis etiam apud *Bonac. num. 2.* verum antequam eius ſolēnitates aſſignemus.

Nu. 2 Animaduertas teſtamentum duplex eſſe. Vnum dicitur in ſcriptis, ſeu clauſum, eo quod teſtator latere velit, quod in eo continetur *ita Bonac. loco ſupra citato propoſ. 2. num. 1.* vbi aſſignans aliud membrum, ait aliud dici nuncupatiuū, eo quod teſtator ſine ſcriptura coram teſtibus declarat, quid fieri velit poſt mortem, & ob id appellari ſolet teſtamentum apertum, quamquam quotidiana praxis doceat huiuſmodi teſtamentum in ſcripturam redigi. Nam videmus Notarios rogatos ad conficienda teſtamenta, conficere teſtamenta per ſcripturam, nihilhominus tamē huiuſmodi teſtamenta appellantur nuncupatiua, & ſiue ſcriptura, cuius ratio eſt, quia ſcriptura non additur tanquam forma, ſicut fit in teſtamentis in ſcriptis, & fieri poſſunt ſine ſcriptura, & per teſtes probari, ſed additur ſcriptura, vt facilius probetur intentio teſtatoris *hac Bonac.*

Nu. 3 Solemnitates vero, quæ requiruntur ad teſtamentum in ſcriptis ſunt, vt poſt confectam, & clauſam ſcripturam adhibeantur ſeptem teſtes, maſculi, liberi, vel qui liberi reputentur, puberes, & rogati, id eſt vocati ad hoc, coram quibus teſtator, vno eodemque tempore indicet, illud eſſe ſuum teſtamentum, & illud propria manu ſubſcribat, ſi nouit, & poteſt ſubſcribere. Si vero neſcit, vel non poteſt ſubſcribere, adhibeat octauum teſtem, qui pro ipſo ſcribat, licet vt ait *Bonac.* ſufficiat ſi teſtato per alium ſcribat.

Requiritur etiam ad dictum teſtamētum in ſcriptis, vt omnes, & ſinguli teſtes eodem tempore ſcribant, quamquā iure cōmuni videtur ſufficere, vt vnus pro omnibus ſubſcribat *Reg. lib. 25. nu. 612.* Nu. 4

Item teſtes debent ſigilla apponere: ſiue ſignent annulo, ſeu ſigillo proprio: ſiue ſignēt alieno, & iure communi ſufficit ſignare eodem annulo *ita Reg. lib. 25. num. 622.* Nu. 5

Aduertas autem in teſtamento in ſcriptis, teſtes ſubſcribentes, non poſſe inſtitui hæredes: alioquin teſtamentum eſt inualidum, ſicut etiam eſt inualidū legatum ipſi relictum ob præſumptionem fraudis, ſi hæres inſtitutus non erat, alioquin neceſſario inſtituendus, & teſtator alia via non manifeſtauit, ſe talem hæredem inſtituiſſe, aut tale legatū illi reliquiſſe *ita Reg. lib. 25. num. 622. §. Hæc ita. Mol. tract. 2. diſ. 125. §. Dubiū eſt.* Nu. 6

Præter allatas circumſtantias in teſtamento in ſcriptis, requiritur, vt apponatur dies, annus, & menſis, quoties teſtamentum fit coram tabellione, ſcriptura publica, & ratio eſt, quia huiuſmodi teſtamentum cenſetur ſcriptura publica, de ratione autem ſcripturæ publicę eſt, vt apponatur dies, annus, & menſis. Secus ſi teſtamentum fiat priuata ſcriptura *ita Bonac. loco ſupra citato num. 4. §. Rogabis* verum ſupradictas ſolemnitates neceſſarias in teſtamento in ſcriptis, ſeu clauſo legite apud *Molinam tract. 2. diſp. 125.* Nu. 7

Ad teſtamentum vero nuncupatiuū de iure communi, requiruntur ſeptem teſtes maſculi, liberi, aut liberi reputati, puberes, rogati, qui ſimul conueniant, & audiant, ac intelligant teſtatoris volūtatem, vel ſcripturam, vel vocetenus prolatam, ſiue vocetenus teſtamentum ſine vlla ſcriptura condatur. Non tamē eſt neceſſaria ſubſcriptio, aut ſigillum *ita Molina tract. 2. diſput. 126. Bonac. loco ſupra citato num. 5. Reg. lib. 25. num. 622.* Nu. 8

Quare, & ſi teſtamentum inceptum, ſit coram legitimis teſtibus, ſi tamen per- Nu. 9

perfectum non ſit; quia loqui amplius non potuit teſtator, aut aliqua alia de cauſa, eſt nullum omnino, etiam quo ad illa, quæ teſtator coram illis teſtibus ſtatuerat *ita Mol. diſp. 127. vbi §. Illud*, habet non ſatis eſſe nutibus exprimere hæredem, ſed neceſſe eſſe, vt teſtator, vel ſcribendo propria manu illum exprimat, vel voce ita de articulata illum exprimat, vt ex voce intelligatur, quem inſtituat balbutiẽdo, & tarde illam proferat, & licet tutum ſit, vt teſtator proprio ore pronunciet nomen hæredis, ſatis tamen erit, ſi interrogatus à tabellione, aut etiam ab aliquo priuato, an Paulum v.g. velit conſtituere ſuum hæredem, ore proprio reſpondeat, volo, aut quid ſimile, quo ſe id velle declaret.

Nu. 8 Vtrum autem inſtitutio hæredis facta in teſtamento, per relationem ad ſchedulam manu propria teſtatoris ſcriptã, in qua nomen hæredis exprimitur, valida ſit? reſpondet *Mol. loco ſupra citato* cõmuniorem Doctorum ſententiam hodie affirmare, validam eſſe, modo tamẽ conſtet, vere eam eſſe ſchedulã, ad quã ſe remittit teſtator.

Nu. 9 Licet autem in exteriori foro neceſſaria ſit inſtitutio hæredis, qualis explicata eſt, in foro tamen conſcientiæ ſatis eſt, ſi vel nutu fiat, modo certo conſtet eam fuiſſe teſtatoris voluntatẽ, qui fuit erat tũc cõpos *ita Mol loco ſupra citato diſp. 127. §. Licet vbi § Illud etiam eſt*, ait quamuis inſtitutio hæredis ſolo nutu facta inualida ſit de iure communi, non tamen eſſe inualidum legatum, aut fideicommiſſum ſolo nutu factum, multo autem magis valida ſunt legata per remiſſionem ad ſchedulam modo ſupra dicto *ita Mol.* qui etiam habet teſtamẽtum vt ſit validum habere debere ſolẽnitatem requiſitam, in Regno, aut loco, in quo fit, non vero in loco, & Regno vnde eſt teſtator, & vbi teſtamentum mandari debet executioni.

Nu. 10 Et tandem, quid requiratur ad codicillum ex ſupradictis colligi poteſt, verum vt à nominis ſignificatione incipiamus codicillus, iuxta nominis interpretationem eſt paruus codex, parua ſcriptura *ita Mol. tract. 2. diſput. 131*. vbi aſſignans codicillorum deſcriptionem, ait codicillum eſſe quamdam ſine directa hæredis inſtitutione vltimæ voluntatis diſpoſitionem, ſiue in ſcriptis, ſiue nuncupatiue, etiam verbotenus fiat. Eſt vero intelligenda hæc deſcriptio, ſecluſo priuilegio. Nam miles ex priuilegio poteſt codicillo inſtituere hæredem directo, verum, quo ad explicationem codicillorum huius deſcriptionis legite *Molinam qui §. De iure*: ait de iure communi in omni codicillo, ſiue in ſcriptis, ſeu clauſus fiat, ſiue nuncupatiue, imo in omni vltima voluntate (excepto teſtamento) quinque teſtes neceſſarios eſſe, ac ſufficere. Neque eſſe neceſſe, vt ſint rogati, imo neque vt ſint maſculi. Quando autem vltima voluntas fit in ſcriptis, neceſſaria eſt inſuper teſtium ſubſcriptio, nullaque alia ſolemnitas exigitur.

Excipiuntur tamen codicilli cæcorũ, in quibus de iure communi neceſſarij ſunt ſeptẽ teſtes, & tabellio, aut aliquis, qui tabellionis locum ſubeat, & deniq; requiritur eadem ſolemnitas, quæ in teſtamentis cæcorum *vt conſtat ex l. hac conſultiſſima, C. qui teſtamenta facere poſſunt ita Mol. tract. 2. diſp. 131. §. Excipiũtur Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. vlt. 2. propoſ. puncto 1. num. 6. §. Obſeruandum Diana par. 5 tract. 6 reſol. 26*. vbi habet requiri Primo, ſeptem teſtes; Secundo tabellionem. Tertio, vt teſtes ſint rogati, & ipſe debet dicere teſtator, coram ipſis, quod ad hoc ſunt vocati. Quarto, quod exprimatur hæredis nomẽ. Quinto, quod vno, eodemque tempore, & cõtextu fiat. Sexto Tabellio ſe debet ſubſcribere, & teſtes imo ſignare tenentur omnes ſcripturam teſtamenti. Septimo quod inſtitutio hæredis præcedat legata. Octauo, quod ſi Tabellio nõ adſit, octauus adhibeatur teſtis. Demum, quod teſtamentum cæci ſemper ſit nuncupatiuum, non tamen in ſcriptis. Nu. 11

Et licet cæco ſemper licitum fuiſſet teſtamentum facere, cum non inueniatur in iure prohibitum: tamen *Iuſtinianus in titulo inſtit. quibus non eſt permiſſũ facere teſtamentum, §. cæcus cæcum*, ibi cõnumerauit inter alias perſonas, quibus non licet facere teſtamentum, cœcum, non vt ipſe teſtamentum facere nõ poſſit, ſed ibi de teſtamento cœci fecit mẽtionem Iuſtinianus, quia cœci teſtamẽtum Nu. 12

tum maiorem exigit ſolemnitatem ordinariam, nam licet nimia ſubtilitas in aliorum teſtamentis requiratur, vt iuſtus numerus teſtium, nequid admittatur falſitatis. In cœcorum tamen teſtamentis, quia magis timetur periculum fraudis, cautius agendum erit, vt ex ſupradictis apparet, nam in teſtamento cœci neceſſarij ſunt ſeptem teſtes rogati cum tabellione, & ſi tabellio non adſit Octauus teſtis adhibendus eſt, vnde aliqui *Doctores* colligunt, quod licet hodie teſtamentum non debeat incipere ab inſtitutione hæredis, tamen ſpeciale eſt in teſtamento cœci, vt etiam hodie ab inſtitutione hæredis incipiat, quamquam contrarium teneat *Bald.* quia eſt commiſſio leuis ſolẽnitatis, ſed de hoc *apud Gaſparem Pegada citatum apud Dianam.*

Nu. 13 Aduertendum tamen eſt, in teſtamẽto cœci, quando teſtatur inter liberos, & eius deſcendentes ſufficere ſi pater exprimat ſuam volũtatem coram duobus teſtibus, ſiue teſtes ſint maſculi, ſiue feminæ, ſiue rogati, ſiue non *ita Bonac. Diana* §. *Notandum eſt* vbi habet cœcum poſſe teſtamentum facere coram duobus teſtibus, modo dicto, vt eſt in omni teſtamento cõdito inter liberos, quia tunc ceſſat ſuſpicio falſitatis inſtituendo illos, qui ab inteſtato ſuccedũt. Quamuis aliqui velint non valere huiuſmodi teſtamentum quoad legata facta perſonis extraneis, hoc tamen limitant niſi ſit factum ad pias cauſas, ſed de hoc infra.

Nu: 14 An vero in codicillis cœci ſeruari debeat eadem ſolemnitas, quæ ſeruatur in teſtamento cœci, variæ ſunt ſententiæ quare apud Doctores.

Nu. 15 Tandem circa has ſolemnitates, ciuili iure, in teſtamentis, & codicillis ſtatutas, an reprobatæ ſint iure canonico *in cap. cum eſſes* reſpondet, *Reg. lib.* 25 *nu.* 623. Summum Pontificem ſtatuiſſe præſcriptum memoratum, de ſeptennario teſtium numero, ad validitatem teſtamenti neceſſario, iure ciuili, alienum eſſe, à lege diuina, & generali Eccleſiæ conſuetudine, non eſſe ita accipiendũ, quaſi peccatum ſit, plures quam duos, vel tres teſtes adhibere in teſtamento, eo quod dictum ſit *Deuteron.* 19. *in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum.* Nam in eodem capitulo præter duos, vel tres teſtes requiritur præſentia Parochi tanquam illis ſuper additi. Senſum vero eſſe poſſe, quod quamuis id non ſit contra, eſſe tamen præter legẽ diuinam, & generalem Eccleſiæ conſuetudinem, quarum neutra ſtatuit, tantũ numerum teſtium requiri ad teſtamẽti validitatem: ſed contenta eſt duobus, vel tribus. Item reſpondet *Reg.* ideo Pontificem per memoratum caput telatum derogare potuiſſe legibus ciuilib⁹, quod poteſtatis Eccleſię ſit actiones hominum ordinare ad finem ſupernaturalem, qui eſt ſalus animæ, & conſequẽter tollere omnia, quæ bonorum operũ ad ſalutem pertinentium, ſtudium curſumque impediunt: vt tales leges impedire cenſeri poſſunt.

Nu. 16 An vero de facto, Summus Pontifex *in dicto cap cum eſſes* ſtatuerit, quo ad validitatem teſtamenti, obſeruandum eſſe ſeptennarium teſtium numerum, in iure ciuili præſcriptum, vel nõ, ſcribens enim *Alexander III. cap. cum eſſes de teſtam.* Hoſtienſis Epiſcopo ſic ait. Cum eſſes in noſtra præſentia conſtitutus, propoſuiſti talem in tuo Epiſcopatu cõſuetudinem obtinere, quod teſtamẽta, quæ fiunt in vltima voluntate, penitus reſcinduntur, niſi cum ſubſcriptione ſeptem, vel quinque teſtium fiant, ſecũdũ quod leges humanæ decernunt. Quia vero à diuina lege, & Sanctorum Patrũ inſtitutis, & à generali Eccleſiæ conſuetudine, id eſſe noſcitur alienum, cum ſcriptum ſit, in ore duorum, vel trium teſtium ſtet omne verbum; præſcriptã conſuetudinem improbamus: & teſtamentum, quæ parochiani coram præsbitero ſuo, & tribus, vel duobus teſtibus idoneis in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere: ſub interminatione anathematis prohibentes, neque eiuſmodi audeat reſcindere teſtamenta *hac Alexander III.* quibus abrogare, & ſub anathemate prohibere vidẽtur ſolemnitatem iuri ciuili circa teſtamenta, & codicillos requiſitam, tãquam diuino iure patrum ſtatutis, conſuetudinique Eccleſiæ contrariam *ita Mol. loco ſupra citato diſp.* 133.

Nu. 17 Verum, an huiuſmodi *caput cum eſſes* in-

intelligendum ſit ſolum de teſtamentis celebratis in terris dominio temporali Eccleſiæ ſubiectis, de quarum numero eſt Ciuitas Hoſtienſis; an vero de omnibus teſtamentis initis etiam in terris dominio temporali Summi Pontificis minime ſubiectis reſpondet *Mol. loco ſupra citato §. Quo circa in dicto cap. Cum eſſes* Summum Pontificem loquutum fuiſſe de teſtamentis celebratis in terris dominio temporali Eccleſiæ ſubiectis, cuiuſmodi eſt ciuitas Hoſtienſis. Quia enim ex ſolemnitate iuris ciuilis oriri videbat lites multas, & non parua incommoda: ſufficienter vero obuiari malis, quæ ex ſola præſentia duorum teſtium in teſtamentis ſolent euenire, ſi ſimul adeſſet Parochus, ſolam ſolemnitatem eo capite ſtatutam ſufficere voluit in teſtamentis iuriſdicti ipſius ſubiectis. Vnde *Pan. & Cou. apud Molinam* recte obſeruant vt huiuſmodi teſtamenta valida ſint, non ſatis eſt, ſi alius Clericus adſit cum duobus teſtibus, niſi ille ſit proprius Parochus. Sufficerent tamen quattuor teſtes ſine Parocho, eo quod duo teſtes æquipolleant, & præponderent Parocho.

Nu. 18 Vtrum vero neceſſe ſit, vt teſtes, qui cum Parocho ſunt adhibendi, ſint Maſculi, affirmat *Panormit.* ſufficere fœminas: negat vero *Couarr.* dicens debere eſſe maſculos: at vero *Mol. §. Vtrum* eũ Panormitano aſſentit, quia fœminæ teſtes idonei ſunt.

Nu. 19 Dubitant Doctores, vtrum in Eccleſiaſtico foro, in terris dominio temporali Summi Pontificis minime ſubiectis, ſtadum ſit, quo ad teſtamentorum ſolẽnitatem *cap cum eſſes* an vero diſpoſitioni iuris ciuilis, & licet *Iulius Clarus §. Teſtamentum quæſt.* 57. aſſerat communẽ doctorum ſententiam in practica receptam eſſe, ſtandum eſſe diſpoſitioni *cap. cum eſſes*.

Nu. 20 At vero *Molina* diſtinguens ait, vel is, qui teſtamentum condidit, ſubditus erat, quo ad ſolemnitatem teſtandi diſpoſitioni iuris ciuilis, vel ab ea erat exemptus, & poterat ſe conformare iuri canonico. In primo euentu ait, ſiue de teſtamento iudicetur in foro Eccleſiaſtico, ſiue ſeculari, iudicandum eſſe iuxta diſpoſitionem iuris ciuilis, & non iuxta diſpoſitionem *capitis cum eſſes* vt ſi teſtator erat laicus, & duo ſacerdotes cõtendant inter ſe in foro Eccleſiaſtico, circa validitatem teſtamenti, ob defectum ſolemnitatis, iudicandum erit iuxta diſpoſitionem iuris ciuilis, cui ſubiectus erat teſtator, quando teſtamentum condidit, & cui ſe debebat cõformare. In ſecundo vero euentu, in vtroque foro eſſe ſtandum diſpoſitioni *capitis cum eſſes*. Verbi gratia, ſi teſtator erat clericus, qui ſe poſſet conformare diſpoſitioni iuris canonici, & duo laici in foro ſeculari contendant de validitate illius teſtamenti, ob defectum ſolemnitatis, iudicandum eſſe in eo foro iuxta diſpoſitionem *cap. cum eſſes*. Quia reuera teſtamentum fuit validum cum ſolemnitate *cap. cum eſſes*, dato, quod potuerit teſtari iuxta diſpoſitionem iuris canonici. Multum tamen dubito, an clerici locorum Summo Pontifici, quo ad iuriſditionem temporalem minime ſubditorũ teſtari poſſint iuxta diſpoſitionem iuris canonici. Vt enim tenentur ſe conformare alijs legibus Reipublicę, cui⁹ ſint, quo ad contractus, & alia, quæ ad regimen politicum illius Reipublicæ ſpectant, quin, & teſtari debent iuxta leges talis Reipublicæ, inſtituendo ſuos heredes aſcendentes in portionibus, in quibus iuxta leges talis Reipublicæ ſunt neceſſario inſtituendi, & licet ex natura rei ſe poſſent conformare, quo ad ſolẽnitatem diſpoſitioni iuris canonici, tamen videndum eſt in vnoquoque loco an id conſuetudine ſit abrogatum *hæc Molina*.

QVAERES SESTO.

Quinam poſſint, quique non poſſint teſtari.

Nu. 1 QVo ad primum, Reſpondeo quẽlibet (niſi prohibeatur) teſtari poſſe: modo ſufficientem rationis vſum habeat, & liberam bonorum adminiſtrationem, cuius ratio eſt, quia quilibet poteſt de re ſuâ diſponere prout vult, modo non impediatur, nec prohibeatur *ita Bonac. de contract. diſput. 3. quæſt. vlt. puncto 2. num. 1.*

Nu. 2 Vnde quo ad ſecundũ patet, eos omnes

nes

nes teſtari non poſſe, qui, vel ſufficienti rationis vſu carent, vel iuris diſpoſitione prohibentur *ita Mol. de iuſt. & iure tract. 2. diſp. 138. §. Cum teſtandi* quare vt à primo impedimento initium ſumamus pueri ante vſum rationis, furioſi, ſtolidi, & vniuerſim, qui carent actu liberi arbitrij plenè deliberato iure ipſo naturæ teſtari nequeunt, interim dum eo carent. Secus autem ſi lucidum habeant internallum, eſto ad amentiam, aut aliam mentis alienationem redeūt *ita etiam Reg. lib. 25. num. 624. Bonac. puncto 2. num. 2. Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 4. num. 37.*

Nu. 3 Qui vero iuris prohibitione prohibentur ſunt. Primo impuberes vt ſunt maſculi ante decimumquartum annū expletum, & feminæ ante annum decimum ſecundum expletum *vt habetur l. o, qua ætate ff. qui teſtamenta* Reg. lib. 25. *num. 624.*

Nu. 4 Filius item familias exiſtens ſub patris poteſtate, etiam ſi ſit pubes, prohibetur teſtari, quamuis pater hoc illi permittat, niſi forte habeat bona caſtrenſia, vel quaſi, de his enim poteſt teſtamentum facere, cum liberam huiuſmodi bonorum habeat adminiſtrationem *ita ex l. Nemo 21. C. qui teſtamenta Leſſius lib. 2. cap. 16 dub. 438. Reg. lib. 25. num. 624. §. Tertio* vbi ait filium familias, licet de bonis ſuis caſtrenſibus, aut quaſi caſtrēſibus libere diſponere poſſit, tamen de ceteris, quæ aliunde ei aduenerint non poſſe. De bonis vero aduentitijs, quæ poſt clericatum conſequutus eſt, teſtari poteſt abſolute, abſque patris conſenſu, quia illa ſunt quaſi caſtrenſia *ita Leſſius Reg. Bonac.* an filius familias poſſit ad pias cauſas teſtari infra.

Nu. 5 Teſtari non poſſunt, qui commiſerūt aliquod crimen, cui iure annectitur pœna, ne teſtari poſſit, cuiuſmodi ſunt illi, qui Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales hoſtiliter fuerint inſequuti, vel percuſſerint, vel ceperint, vel ſocij fuerint facientis, aut fieri mandauerint, vel ratum habuerint, aut conſilium dederint, vel fauorem, aut poſtea receptauerint, vel defenſauerint ſcienter eoſdem, ſicuti rei criminis læſæ maieſtatis perpetuo ſint infames, vt nec teſtamenti liberam habeant factionem, nec ad alicuius bona ex teſtamento, vel ab alio inteſtato vocentur, ita expreſsè *in cap. felicis de pœnis in 6.* Item teſtari nequeunt hi, qui ob famoſum libellum damnati ſūt *ita ex l. is cui 18. § Si quis Reg. lib. 25. nu. 624. §. Item is, qui, Leſſius loco ſupra citato num. 39. Barb loco ſupra citato §. Tertio.*

Nu. 6 Religioſi vero, qui votum paupertatis emiſerunt, in approbata Religione, non poſſunt teſtari, non ſolum ad profanas, verum neque ad pias cauſas, vt infra abſque facultate Summi Pontificis *ita Leſſius lib. 2. cap. 19 dub. 4. numer. 40, Reg. lib. 25. num. 624. §. Poſtremo Bonac. diſp. 3. de contract. quæſt. vlt. puncto 2. §. Quinto.* Verum de clericis beneficiatis non religioſis aliqua poteſt eſſe difficultas, de qua, Quæſito ſequenti.

Nu. 7 Surdus ſimul, & mutus à natiuitate, aut qui talis eſt ex morbo, neque ſcit ſcribere nō poteſt teſtare *ita Mol. tract. 2. diſp. 136. §. De iure Reg. lib. 25. nu. 624. § Secundo Bonac puncto 2 num. 1. §. Secūdo ita etiam Henricus apud Dianam par. 5 tract. 6. reſol. 23 initio* cuius ratio eſt, quia cum inſtitutio hæredis ex coniecturis, aut nutibus eſſe nequit, ſed vel voce, aut ſcriptura teſtatoris *vt ait Mol. diſp. 136 §. De iure,* non poterit mutus, & ſimul ſurdus teſtamentum condere, cum in tali teſtamento clare hæredis inſtitutio haberi non poſſit.

Nu. 8 Animaduertas tamen hanc generalē regulam, nempe mutum, & ſurdum à natiuitate non poſſe teſtari, tribus modis limitari *à Molſeſio apud Dianam loco ſupra citato §. Nota* Primo ſi talis mutus eſſet miles, & ſignis exprimeret ſuam voluntatem: tunc enim valide poſſet teſtari ex priuilegio militibus conceſſo, & ſigna illa interpretanda ſunt per perſonas notas, & familiares talium mutorū *ita etiam Mol. §. Miles.* Secundo ex priuilegio Principis, qui etiam mutos a natura habilitare poteſt ad teſtandum, vt ſi gnis exprimant voluntatem ſuam. Itē tertio quando teſtarentur ad pias cauſas, de hoc vero infra.

Nu. 9 Prodigus itèm, cui prohibita eſt à iudice bonorum ſuorum adminiſtratio, teſtari non poteſt *ita Mol. diſp. 137. Reg. lib. 25. num. 624. Leſſius lib. 2. ca. 19. dub. 8. num. 83.* vbi ait poſſe tamen teſtare ad pias cauſas *ita etiam Bonac. puncto 2. nu.*

1.§. *Sed contrarium.*

Seruus item teſtari non poteſt adeo
vt,ſi poſt teſtamentum cõfectum liber-
tatem comparet,teſtamentum factum
tempore ſeruitutis ſit nullum.Præterea,
ſi tempore,quo teſtamentum conficit,
ignoret ſe eſſe factum liberum à Do-
mino ſuo,aut dubitet de ſuo ſtatu, eſto
reuera ſit liber,teſtamentum eſt nullũ
l qui teſtamento Domini.& l.ſequenti ita
*Mol.*tandem teſtari non poteſt manife-
ſte vſurarius, de quo *apud Molinam* ac
proinde.

QVAERES SEPTIMO.

An Clerici non religioſi,beneficiarij teſtari poſſint.

Nu. 1 AD maiorem huius Quęſiti declara-
tionem, animaduertendum eſſe
duxi,quod refert *Barb. de off. & poteſt.*
*Epiſ.par.*3.*alleg.*114.*num.*1.In principio
ſcilicet naſcentis Eccleſiæ tempore,nẽ
pe Apoſtolorum,& in primitiua *Eccle-*
ſia,omnibus fidelibus fuiſſe vitam com
munem,propriumque fideles nihil ha-
bebant, ſed cum ad fidem conuertebã-
tur,vendebant omnia,& pretium Apo-
ſtolis offerebant,qui loculos habebant,
vbi hæc reponebantur,vt ſuis, clerico-
rumque neceſſitatibus prouiderent, à
qua communione primum laici rece-
dere cœperunt, deinde clerici multis
temporibus retenuerunt. (degebant e-
nim vitam communem ſub Epiſcopo-
rum poteſtate) & in Epiſcopi admini-
ſtratione erant bona omnia tempora-
lia:cum enim poſtea a tempore Coſtã-
tini mirum in modum creſcerent Ec-
cleſiæ bona,& Clerici,ac ſi vita receſſe-
rint, Epiſcopi, etiam minus fideliter,
quæ offerebantur diſpenſarent: prudẽ-
ter Romani Pontifices:in quattuor par-
tes bona omnia diuidenda conſtitue-
runt,vt vna Epiſcopo,ſecunda clericis,
tertia pauperibus,quarta fabricæ appli-
caretur. Poſt hæc tempora, diuiſis iam
Parochis à Papa Dioniſio, vti ſupra dic-
tum eſt,& recedentibus clericis ab illa
communi vita,cœperunt ſinguli obla-
tiones,atque decimas,& alia bona,quæ
ad Eccleſias ſibi traditas pertinebant,
ſibi retinere. Deinde cum iam hæc fue-
rit in omnibus Eccleſijs præſcripta cõ-
ſuetudo,Romani Pontifices eam com-
probarunt,atque ita decimæ,& oblatio-
nes pro Eccleſiaſtico ſtipendio, & loco
quartæ ſibi debitæ iuxta antiquam illã
diuiſionem ſingulis clericis in Eccleſijs
ſibi traditis relictæ ſunt, cum onere ta-
men reparandi fabricam, iunctis tradi-
tis *à Cened. ad Decretal. collect.* 133.*vide*
*Mol.diſp.*142.§.*Dixi.*

Ex quibus infertur, reſolutio ad illã Nu. 2
difficilem quæſtionem,an ſcilicet bene-
ficiarij habeant dominium in fructibus
ſuorum beneficiorum,& poſſint libere
de illis teſtari;& ne in ęquiuoco labore-
mus nomine clericorum, qui religioſi
non ſunt,eos etiam intelligimus,qui in
minoribus ſunt conſtituti, modo bene-
ficium habeant eccleſiaſticum,aut poſt
Concilium Trid. priuilegio fori gaude-
ant. Vnde obſtendendum eſt prius,qua
rum rerum habeant, aut non habeant
dominium,& num lethaliter peccent,
aut reſtituere teneantur, ſi vltra ſuam
competentem ſubſtẽtationem quicquã
eorum in vſus non pios inſumãt,& qua-
lis nam ſit competens cuiuſque ſubſtẽ-
tatio vt videre poſſimus poſtea, de qui-
bus bonis teſtari valeant *ita Molina*
*tract.*2.*de iuſt.diſp.*142.*initio.*

Clericorum igitur bona ſunt in tripli Nu. 3
ci differentia, quædam ſunt Patrimoni-
alia,qualia ſunt,quæ ipſi acquirunt, do-
natione,hereditate,induſtria, vel quo-
cunque alio modo, quo laici acquirere
ſolent.Alia quaſi patrimonialia,qualia
ſunt, quæ ipſi acquirunt ratione mini-
ſterij Eccleſiaſtici, non tamen tanquã
fructus Eccleſiaſtici beneficij, quod ad
eos pertineat:nomine beneficij,præſti
monia,& penſiones comprehendendo.
Qualia ſunt,quæ acquirunt organa pul-
ſando,canendo,concionando, confeſſi-
ones audiendo. Alia demum ſunt mere
Eccleſiaſtica. Qualia ſunt ea,quæ ratio-
ne beneficij acquirunt,vt ratione Cano
nacatus. Decanatus, aut alterius bene-
ficij *ita Mol.tract.*2.*diſp.*142. *Leſſius lib.*
2.*cap.*4.*num.*35.his igitur adnotatis.

Nemo dubitat clericos non religio- Nu. 4
ſos poſſe de Patrimonialibus, vt laici di
ſponere,etiam ad cauſas profanas, cum
verum habeant dominium bonorum
patrimonialium,& per clericatum, aut
or-

ordinem non fiant incapaces, neque illud amittunt Ita communiter omnes *Mol. tract. 2. diſp. 152. §. Clericorum bona Leſſius lib. 2. cap. 4. dub. 6. nu. 36.* Id quod etiam dicendum eſt de bonis quaſi patrimonialibus, cum etiam illorum habeant verum dominium, quia hæc dantur veluti merces, ratione operis præſtiti *ita Mol. §. Alia Leſſius num. 37.* Vnde ſi quis de his viuat, vel in pias cauſas expendat, poteſt de redditibus beneficij, tantum accipere, quantum neceſſe erat, ad hoc vt viuat, neque eo tãquã de patrimonialibus diſponere, cuius ratio eſt, quia iam habet ius accipiendi totam ſubſiſtationem ex beneficio, & nõ tenetur viuere ex alijs ſuis bonis, quare ſi ex alijs viuat poteſt vti compenſatione, accipiendo tãtundem ex beneficio. Item alia bona non tenetur abſolute in opera pia expendere, ac proinde ſi ſic expenderit poteſt vti compenſatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in alia bona conferre debuiſſet *ita Leſſius lib. 2. cap. 4. dub. 6. num. 37. § Vnde ſequitur.*

Nu. 5 Ex his igitur dictis iam patet omnes clericos beneficiarios, qui non ſunt religioſi, etiam ſi Epiſcopi ſint, poſſe teſtari, ad quoſcunque vſus de omnibus ſuis bonis patrimonialibus, & quaſi patrimonialibus primi, & ſecundi generis ſupradictis. Cuius ratio eſt, quia verum habent horum omnium dominium, neque vlla iuris poſitiui reperitur lex, quæ illos de eis teſtari prohibeat *ita Mol. tract. 2. diſp. 147. concl. 1. vbi ex cap. Epiſcopi 12. quæſt. 1.* referens verba, ait Epiſcopis de rebus proprijs, vel acquiſitis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus ſuis ſi voluerint derelinquãt *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 4. nu. 41. Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. vlt. puncto 2. num. 4. §. Reſpondeo.*

Nu. 6 Verum vt melius tertium bonorum genus intelligatur, animaduertas nos non loqui, quando quærimus an Clerici beneficiarij non religioſi teſtari valeãt, de bonis, quæ pertinent ad Eccleſias, vel hoſpitalia, aut alia pia loca, ſiue mobilia ſint, ſiue immobilia, & ſiue immobilium fructus annexi ſint beneficio, ad beneficiatumque, aut beneficiatos pertineant, ſiue non, ſed vel ad fabricam, vel ad infirmos curandos, vel ad aliquid aliud deputati ſint horum bonorum, cũ ſola adminiſtratio ad Clericos ſpectet, ſiue illi Prælati ſint, ſiue alij beneficiati, aut quicunque alij clerici, facile conſtat dominium eorum ad ipſos non pertinere, ſed ad Eccleſiam particularem, cuius ſunt *ita Mol. tract. 2. diſp. 142. §. Alia ſunt bona, & §. Quo ad primum, & § His obſeruatis,* ac proinde de huiuſmodi bonis, quę ſunt propria Eccleſiæ, & de præ dijs beneficio annexis, & de alijs tam mobilibus, quam immobilibus bonis proprijs Eccleſiarum Clerici beneficiarij, diſponere, nec teſtari poſſunt, quia non habent eorum dominium *ita Mol. tract. 2. 147 concl. 2.*

Demum alia ſunt clericorum bona, quæ ſunt redditus beneficij Eccleſiaſtici, & de his eſt controuerſia; vtrum hodie Clerici obtinentes beneficia, quorũ illa ſunt redditus, horum habeant dominium, de quibus teſtari valeant, & vt ad Quæſitum principale reſpõdeamus, Reſpondeo dicendum poſt diuiſionem illam bonorum Eccleſiaſticorum in quattuor partes ſupradictam, & inſtitutionem beneficiorum cum portione redditũum, cuiq; deputata, vnumquẽque beneficiarium, qui religioſus non ſit dominium habere redditũum ſui beneficij. Cuius ratio eſt, quia facta diuiſione illa redditũum Eccleſiaſticorum in quattuor partes, omnes, quibus portiones illæ fuerunt aſſignatæ, earum dominium liberũ ab omni onere ſibi acquirunt, vt patet in pauperibus, licet enim ex ſua parte aliquid eis ſuperfluat, nemo dicet teneri id alijs pauperibus erogare: & ſimiliter in fabrica, eſt enim titulus diuiſionis à lege, vel ſuperiore habitus ſufficiens ad dominium transferendum, non minus quam emptio, & ſimiles, ergo cum loco prædictæ quartæ ſub ſequantur beneficiarijs oblationes, atque decimæ pro Eccleſiaſtico ſtipendio, ſicut illius habebant dominium, ita & huius *ita nouiſſime Barb. de off. & poteſt. Epiſ. par. 3. alleg. 114. numer. 4. Sotus lib. 10. de iuſt. quæſt. 4. ar. 3. concl. 6. Mol. tract. 2. diſp. 143. §. Contraria Leſſius lib. 2. cap. 4. num. 43.* quare de ea parte, quæ congruenti ſubſtentationi ſuperat poteſt clericus beneficiarius, qui religioſus non eſt diſponere, & ad quoſcunque Nu. 7

vſus teſtare *ita Mol. concl.* 3. cuius eſt, quia clerici beneficiarij non religioſi abſolute domini ſunt omnium prouentuum, quos ex beneficijs percipiunt, etiam illius partis redundantis, ac proinde quamuis partem ſuperfluam non ad pias, ſed ad profanas cauſas erogent, tamen non tenentur ad reſtitutionem, licet mortaliter peccent, cum non contra iuſtitiam, ſed contra charitatem, ſeu miſericordiam, ſi in notabili quantitate id facerent, & exceſſus eſſet magnus *ita Soto: de iuſt. lib.* 10. *quaſt.* 4. *art.* 3. *&* 4. *Barb loco ſupra citato num.* 4. *fine Leſſius lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 6. *num.* 43. *Mol. tract.* 2. *diſp.* 144. §. *Contraria fine*.

Nu. 8 Et licet Clerici beneficiarij, qui religioſi non ſint peccent mortaliter, diſponentes ad cauſas profanas partem illam prouentuum, quæ congruenti ſubſtentationi ſuperat modo ſupradicto, tamē diſpoſitio, & ſucceſſio valida eſt, nec hæredes peccant, illam partem iure hereditario accipientes; cuius ratio eſt, quia beneficiarij vere ſunt domini omnium fructuum, quamquam cum onere, & obligatione, vt ſuperflua in pios vſus expendant, maneat igitur valide transferri illorum dominium, quamquam diſpoſitio illicita, non tamen irrita ſit *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 19. *dub.* 4. *num.* 46. In exteriori tamen foro raro fortaſſis locum habebit ſupradicta opinio, eo quod difficile probari poſſit bona, quæ beneficiario poſt mortem de redditibus ſui beneficij ſuperſunt, vel fuiſſe ſubtracta congruæ ipſius ſubſtentationi, vel fuiſſe ea promeritum vltra congruam ſubſtentationem *ita Mol. tract.* 2. *diſp.* 147. *concl.* 3. *fine vbi concl.* 5. ait beneficiarios de reliquis redditibus ſuorum beneficiorū, ſiue in ſe ipſis permaneant, ſiue in aliquo alio, in quo beneficiarij facti ſint locupletiores, teſtari non poſſe ad nullos vſus, etiam non pios.

Nu. 9 Vt vero deueniamus ad conſuetudines, ſecundum quas beneficiarij de bonis, ex eccleſiaſticis beneficijs acquiſitis teſtari valeat. Et de clericis beneficiarijs ſimplicibus *ait Mol. tract.* 2. *diſput.* 149. §. *Quod ad* conſuetudinem eſſe in Regno Caſtellæ non ſolum ad libitum poſſe de bonis ex beneficijs acquiſitis teſtare, ſed etiam ſi inteſtati decedant, hæredes eorum ab inteſtato, non ſecus illis ſuccedant in eiuſmodi bonis, ac in alijs eorum patrimonialibus, & propria induſtria acquiſitis: & eadem viget conſuetudo in tota Luſitania, & in multis alijs Regionibus, quare ſtandum eſt cōſuetudini Regionis obſeruatæ.

Nu. 10 Quod vero attinet ad dignitates, & beneficia curam animarum habentia, variant Doctores: tamen breuitati ſtudentes, & ſi Epiſcopi, ac alij beneficiarij non monachi de acquiſitis intuitu ſuorum beneficiorum teſtari non poſſint, quia à lege canonica prohibentur *vti probat Barb. de off. & poteſt. Epiſ. par.* 3. *alleg.* 114. *num.* 5. tamen ex conſuetudine de acquiſitis intuitu beneficiorū huiuſmodi clerici beneficiarij Epiſcopis inferiores poſſunt de illis teſtari, & in illis ab inteſtato conſanguinei ſuccedere *ita Barb. num.* 6. *Mol. tract.* 2. *diſp.* 147. *vbi concl.* 6. habet conſuetudinem tribuere poſſe ius beneficiarijs, etiam Epiſcopis, teſtandi ad pios vſus de bonis acquiſitis intuitu Eccleſię, & *concl.* 7. ait conſuetudinem legitimo tempore præſcriptam tribuere poſſe ius huiuſmodi beneficiarijs teſtandi etiam ad nō pios vſus.

Nu. 11 Quoad Epiſcopos tamen, de acquiſitis intuitu Eccleſiæ ſecundum conſuetudinem hodiernam teſtari non poſsūt Epiſcopi, licet reliquis beneficiarijs cōſuetudo teſtandi facultatem generaliter conceſſerit *ita Barb. loco ſupra citato num* 7. *vbi num.* 8. aſſignans rationē, ait quia in Prælatis Eccleſiarum Cathedralium, qui ſunt Epiſcopi, & ſimiles, ſtatutum eſt, vt obuenientia tempore vacationis ad futurum ſucceſſorem pertinerent, licet in Hiſpaniæ Epiſcopatibus regulariter fructus menſę Epiſcopalis pro vacationis tempore ad Camerā Apoſt. ſpectent, idque in reliquis omnibus beneficiarijs ſtatutum fuit, ſub illa tamen differentia, quod in Epiſcopis, & ſimilibus contraria conſuetudo reprobatur, in alijs vero inferioribus expreſſe approbatur. Quare iam vides de alijs bonis patrimonialibus, atque aliunde, non autem contemplatione Eccleſiæ acquiſitis libere teſtare valere *ita Barb. num.* 10. Vnde debet Epiſcopus tempore, quo Epiſcopatus conſequitur inuenta-

rium

rium illarum rerum facere, quas ipſe ex patrimonio, vel alio titulo comparuit. Quod ſi hoc non fecerit præſumitur cõtra eumdem nihil habuiſſe, & quod omnia intuitu Eccleſiæ acquiſierit *ita Bar. num.* 15. vbi refert Epiſcopum ſecularē, cuius Epiſcopatus apud infideles conſiſtit de omnibus bonis teſtari, & diſponere poſſe, quia contra eum non eſt præſumptio, ſi acquiſiuit ex redditibus Eccleſiæ, cum non percipiat ex ea redditus.

Nu. 12 Vnde nulla impediente conſuetudine introducta, lethaliter peccant beneficiarij, & Epiſcopi, (ſi quoad ipſos aliqua eſſet cõſuetudo introducta) qui vel de notabili quantitate bonorum, de quibus ſupra loquuti ſumus, & de quibus teſtari non valent, teſtentur ad vſus profanos, eamue relinquunt conſanguineis diuitibus, vel abſque fortuitu aliquo euentu, diſcedendo ab inteſtato in cauſa ſunt, vt deueniant ad conſanguineos *ita Mol. tract. 2. diſp.* 147. §. *Vndecima* Verum quænam quantitas dicatur notabilis, vt illam expendēs Epiſcopus, vel beneficiarius in vſus profanos peccet mortaliter, reſpondet *Eminētiſſimus Lugo apud Dianam par. 7. tract. 11. miſ. reſol.* 36. maiorem quantitatem requiri ad culpam grauem in hoc genere, quã in materia iuſtitiæ, quare apud ipſum *vide etiam Caſtrum Palaum apud Dianā citatum.*

Nu. 13 Illud autem non negamus fas eſſe Sũmo Pontifici ex rationabili cauſa, concedere beneficiarijs etiam Epiſcopis facultatem teſtandi ad vſus profanos *ita Mol. tract. 2. diſp. 147. concl. 12. vbi concl.* 13. ait abſque rationabili cauſa nefas eſſe eam concedere, neque vllius eſſe vigoris eam concedere. Patet quia Summus Pontifex non eſt dominus horum bonorum, ſed diſpenſator, neque conceſſa eſt illi facultas ad ea diſpenſandũ, ſed ſolum ad vtiliter, & rationabiliter ea moderandum, atque expendendum. Quæ autem rationabilis, ac ſufficiens cauſa iudicanda ſit, prudentis arbitrio, attentis circumſtantijs concurrentibus eſt iudicandum.

Nu. 14 *D*ubium autem eſt an bona, quæ in Sicilia remanent poſt mortem Prælati poſſit Rex diſponere ad libitũ in quoſcumque vſus voluerit, & fructus Eccleſiarum vacantium in eoſdem vſus diſponere, affirmatiue videtur reſpondere *Dominus Petrus Corſettus, poſtea Epiſcopus Cephaldulenſis in quodam voto ſub die 16. Februarij 1634. directo ad Excellentiſſimum Ducem de Alcala* vbi mordicus tenet Regem noſtrum de ſpolijs Eccleſiarum vacantium huius Regni Siciliæ, *Poterne diſponere à ſua volunta, come ne reſta ſeruita, & hauerne facultà libera, & aſſoluta di farne quel che gli piace; atteſo che. Quilibet eſt arbiter, & moderator rei ſuæ*, verum quidquid ſit de hac opinione, quam egregie, & docte confutat *doctiſſimus Diana* Reſpõdēdũ cenſeo *cum Reuerendiſſimo D. Franciſco Salerno hodie Vicario Generali huius Panormitanæ Eccleſiæ viro eximiæ virtutis lib. 1. conſil.* 18. §. 1. *num.* 5. Regem noſtrum neque ex priuilegio, neque ex conſuetudine poſſe expendere fructus Eccleſiarum vacantium pro libito, in quoſcunque vſus voluerit, quia probibitio diſponendi de bonis Eccleſiaſticis in prophanos vſus, eſt de iure diuino, & naturali. Et quamuis nonnulli velint poſſe Papam ex graui cauſa eam liberam concedere facultatem, id tamen intelligunt in parua, non autem in notabili quantitate *ita Salernus vnde Diana* concludit maneat igitur in concuſſa noſtra ſententia, non poſſe Regem ad libitum in quoſcunq; vſus voluerit, diſponere de fructibus Eccleſiarum vacantium Regni Siciliæ.

Tandem quænam ſit congruens be- Nu. 15
neficiarij cuiuſque ſubſtentatio *vide Mol. tract. 2. diſp. 145. per totum* verum vt teſtamentum ad pias cauſas explicemus.

QVAERES OCTAVO.

Quid ſit teſtamentum ad pias cauſas, & an valeat abſque ſolemnitatibus Iuris Ciuilis.

EST autem teſtamentum ad pias cau- Nu. 1
ſas, quoties hæres inſtitutus eſt pia cauſa, vt Eccleſia, Monaſterium, Pauperes, Religio, &c. *ita Molina tract. 2. diſput.* 134. §. *Teſtamentum*, vbi habet. Quando vero aliquis alius hæres inſtitueretur, tunc eſto legata aliqua pia in

eo teſtamento relinquerentur, non diceretur teſtamentum conditum in cauſam piam *ita etiam Diana par. 7. tract. 7. reſol. 1.*

Nu. 2 Vt autem teſtamentũ ad cauſas pias ſit validum, etiam in foro externo, non requirit iuris ciuilis ſolemnitates, ſed ſatis ſunt hæ, quæ ſunt iuris gentium, vt ſcilicet ſint duo teſtes, ſiue maſculi, ſiue feminæ *ita Mol. loco ſupra citato §. In diſpoſitionibus Leſſius lib. 2. cap. 19. dub. 2. n. 4. Diana reſol.* 2. colligitur etiam hæc ſẽtentia *ex cap. cum eſſes, & cap. Relatum* 1. *de teſtamentis*, vbi tandem concluditur in ore duorum, vel trium conſiſtere omnem veritatem.

Nu. 3 At vero in foro conſcientiæ, ad hoc vt tale teſtamentum ſit validum non requiruntur duo, vel tres teſtes, ſed ſatis eſt, vt diſponens poſſit diſponere, & ille in cuius fauorem diſponitur habeat capacitatem, ſcilicet ſit capax recipiẽdi, & ille, qui diſponit in diſpoſitione ſit liber *ita Leſſius loco ſupra citato num. 7. Diana loco ſupra citato fine*, cuius ratio eſt, quia nulla ſolemnitas iuris ciuilis in his teſtamentis eſt neceſſaria: & licet caput Relatum aſſerat in ore duorum, vel trium ſtare omne verbum, tamen ius canonicum nõ requirit hos teſtes, vt in foro conſcientiæ diſpoſitio ſit valida, ſed vt poſſit in foro externo probari *ita Mazuchel. apud Dianam Mol. loco ſupra citato §. Quia* vbi infert quando hæredibus ab inteſtato conſtat, defunctum reliquiſſe aliquid in piam cauſam, etſi voce ſolum id reliquerit, neque poſſit ſufficienter probari per teſtes in foro exteriori tenentur in foro conſcientiæ id ſoluere. Et habent hæc verum, & ſi teſtamentum ad pias cauſas, abſque ſolemnitatibus iuris ciuilis etiam initum ſit, in terris non ſubiectis Pontifici modo adſint duo teſtes *ita Tannerus apud Dianam* pro foro ſcilicet externo modo ſupradicto: maneat igitur dicendum in teſtamento ad pias cauſas, eas ſolemnitates requiri, quæ ſunt iuris naturalis gentium, & diuini *vt probat Diana reſol. 2.*

Nu. 4 Et ſi teſtamẽtum ad cauſas profanas, cui deficiunt iuris ciuilis ſolemnitates ſit inualidũ: tamen legata pia in eo contenta valida ſunt, cuius ratio eſt, quia caput Relatum generatim loquitur de omnibus ad pias cauſas relictis: vnde etiã legata comprehendit: Item legata profana poſita in teſtamẽto ad pias cauſas, minus ſolemni, valent, & ſunt ſoluẽda, nam acceſſorium ſequitur naturã principalis, ac proinde cum principale, nempe teſtamentum ad pias cauſas minus ſolemne valeat, & acceſſorium, nempe legata profana valere debent *ita Clarus apud Leſſium lib. 2. cap. 19. dub. 2. num. 10. ita etiam Diana par. 7. tract. 6. reſol. 4. §. At his*, vbi probans teſtamentum ad pias cauſas, valere etiam quo ad legata profana, ſi deſit iuris ſolemnitas, ait ſi illud teſtamentum fidem facit, quantum ad inſtitutionem hæredis, debet fidem facere quantum ad onera, limitationes, aut obligationes, quas illi imponit, cũ non ſit maior ratio, cur credatur inſtitutus hæres illo teſtamento, quam cur credatur inſtitutus cum hoc onere, aut obligatione, ſed legata præſtare eſt onus, & obligatio hæredis, ſaltem quatenus extrahenda ab eius hereditate, vt tanto minus habeat, quanto ampliora fuerint legata, ergo ſicut fidẽ facit hereditatis ad ſe pertinentis, fidem quoque debet facere hereditatis minoratæ propter legata cum omnia fiant eodem teſtamento ergo, &c. *ita etiam Grattianus apud Dianam* vbi aſſerit contrariam ſententiam non eſſe tutam, & noſtram eſſe, tã in conſulendo, quam in iudicando practicandam.

QVAERES NONO.

Quinam ad pias cauſas teſtari poſſint.

Animaduertas primo de his, qui teſtamenta ad pias cauſas condere poſſint hanc tenendam eſſe regulam, omnes ad pias cauſas teſtamenta concedere poſſe, qui habiles, hoc eſt, tales ſũt, qui alias teſtati iure communi non prohibentur, hoc adnotato, vt ſingillatim agamus. Nu. 1

Et primo an filius familias poſſit ad pias cauſas teſtari variẽ ſunt opiniones, vt videre eſt *apud Dianam par. 7. tract. 6. reſol. 6.* tamen dicendum eſt filium familias, ſine Patris conſenſu teſtari ad pias cauſas non poſſe, etiam ſi de bonis Nu. 2

ad

aduentitijs teſtari velit; Patre vero cõ- ſentiente teſtari ad pias cauſas non prohiberi *ita Leſſius lib.2.cap.19.dub. 6. nu. 38.Bonac.de contract.diſput.3. quaſt.vlt. puncto 2.num.1.§.*Dixi *ad cauſas: ita etiã Tiraquel.Clarus Graff.& alij apud Dianã reſol.6.* & hæc opinio indiſtincte procedit ſiue huiuſmodi filius familias velit ad pias cauſas teſtari de bonis aduentitijs, in quibus Patri non quæritur vſus fructus, ſiue etiam de illis, in quibus Patri vſus fructus acquiritur, & hanc ſententiam communem vocat *Diana* aduertens, quod ſi filius familias in huiuſmodi teſtamento condito ad pias cauſas, faciat aliqua legata alijs perſonis, talia legata nihil valent, non tamen accreſcunt piæ cauſæ, ſed veniunt aduenientes ab inteſtato cum nõ dependeant ex conſenſu patris.

Nu. 3 Impubes etiam, ſi ſit doli capax ad pias cauſas teſtari non poteſt *ita Villalobos in ſumma tom.2.tract.30.difficul.10. num.1.Diana par.7 tract.6.reſol.7. Vnde Malderus apud ipſum* ſic ait. *N*on omnibus permiſſum eſt facere teſtamentum. Inteſtabiles enim ſunt in primis impuberes: hi enim, etiam pubertati proximi, ne quidem ad pias cauſas teſtari poſſunt: fauor enim piæ cauſæ non ſupplet defectum voluntatis, & intellectus. Quamquam *Bonacina de contract. diſp.3. quaſt.vlt puncto 2.num.1.§.Sed mihi* aſſerat verius videri oppoſitum, de teſtamento ad cauſas pias, modo impubes habeat ſufficientem rationis vſum, nam ius ciuile non habet poteſtatem circa ea, quæ pertinent ad cauſas pias, ita ut impedire valeat opera pia, & hæc opinio probabilis mihi videtur (modo habeat ſufficientem rationis vſum.)

Nu. 4 *N*on poſſe damnatum ad mortem ad pias cauſas teſtari docet *Iulius Clarus, & alij apud Dianam par.7 tract. 6. reſol. 7.* tamen licet hi de iure teſtari non poſſint, poſſunt tamen per conſuetudinem vbique receptam, quando bona condẽnatorum non publicantur, vnde teſtamentum, & firmum manet prius conditum; imo ſi non condant, hæredes ab inteſtato habent ſucceſſores *ita Diana, Bonac. §. Quarto Vnde Eminentiſſimus Cardinalis Lugo de iuſt. tom.2.diſput. 24. ſect.4.num.71.* docet damnatos ad mortem, quorum bona non cõfiſcantur, teſtari poſſe, ſtante conſuetudine *vide Mol.tract. 2.diſp.9.* idem dic de damnato ad mortem ciuilem *ita Graff. Thomas Maulius apud Dianam par. 7 tract. 6.reſol.8.Leſſius lib.2 cap.19.dub 4.num. 49.*

Prodigum, cui adminiſtratio bonorum interdicta eſt, teſtari non poſſe ad pias cauſas tenent *Mol tom.2.diſp. 137. initio* Bonac.*de contract. diſp.3.quaſt.vlt. puncto 2.§.Addit* Hunnius, *Graff Eminẽtiſſimus* Ludo, *& alij apud Dianam par. 7.tract.6.reſol. 9.* tamen affirmatiuam ſententiam ſequutus eſt *Leſſius lib. 2. c. 19 dub.7 num.83.& Dicaſtillus de iuſt. lib.2 tract.19.diſp.1. dub.* 11. *num.* 160. quia ius ciuile non ſe extendit ad cauſas pias, vbi non adeſt approbatio iuris Canonici. Nu. 5

Quo ad diſpoſitiones, ad pias cauſas, manifeſti vſurarij attinet, ſiue teſtamẽto, ſiue, ſiue codicillo, aut donatione cauſa mortis, ſint factæ, communiter affirmant Doctores inualidas eſſe, ſi cautio non præceſſit. Excipiunt vero *Couar. 3.variar.reſol cap.3.verſ.vlt.Silueſt. ver. vſur.9.quaſt.7.& alij*, quos referunt. Niſi vſurarius, non potens cautionem præſtare, cum contritionis ſignis diſceſſit, tunc enim æquitas, benignitaſque poſtulat, vt ſolutis prius vſuris, de quibus conſtiterit eſſe debitas, hæredes cogantur implere diſpoſitiones ad pias cauſas *hæc Molina*, & hanc opinionem ſequuti ſunt *Hunnius, Graff & alij apud* Dianam *par.7.tract.6.reſol.* 10. qui hanc ſententiam communem, & æquiorem vocant. Nu. 6

An ſerui vero, & mancipia teſtari poſſint ad pias cauſas reſpondet *Mol.tract. 2.diſp.*137.*§. Seruus* Ad pias tamen cauſas, validũ erit teſtamẽtũ factũ ab homine vere libero; eſto liberum ſe eſſe ignoret, aut eã de re dubitaret. Cũ enim militi dubitanti de ſuo ſtatu conceſsũ ſit in ea lege, vt ſit validum ipſius teſtamentum, longe maiori, cum ratione cenſendum eſt, eſſe conceſſum diſpoſitioni ad pias cauſas: Adde quod hic teſtator, vere eſt dominus eorum, de quibus diſponit, neque ſeruitutis iugo ſubijcitur, vt in præiudiciũ domini cedat: quare cenſendum non eſt ſtatutũ illud Cæſarei iuris extẽdi ad pias cauſas: quin Nu. 7

nec

Digitized by Google

nec, ſi illius conditores, id intenderent vim vllam haberet inter Chriſtianos, eo quod ab approbatione Summi Pontificis non firmatum eſſet *ita Mol. quem nouiſſime ſequutus eſt Dicaſtillus apud Dianam par 7. tract. 6. reſol. 11. fine.*

Nu. 8 De furioſis vſu rationis carentibus, ſtolidi, & vniuerſim, qui carent actu liberi arbitrij plene deliberato non poſſe ad piam cauſam teſtari reſoluūt multi. De muto tandem, & ſurdo an poſſint ad pias cauſas teſtari, negatiue reſpondent aliqui tamen *Dicaſtillus lib. 2. trac. 19. diſp. 1. dub. 12. num.* 134. docet ad pias cauſas quemcumque ſurdum, & mutum teſtari poſſe, quia teſtamentum ſurdi, & muti validum eſt iure naturali, ius autem poſitiuum ciuile in pijs cauſis non habet locum, *ita etiam Mol. tract. 2. diſp.* 136. §. *Surdus* vbi habet ſurdum, & mutum teſtari poſſe ad pias cauſas, quia ſimiliter validum eſt teſtamentum, ſolo nutu ad pias cauſas factum, & hæc ſatis de teſtamento ad pias cauſas, cum ſatis diffuſe *apud Dianam par. 7. tract. 6. per totum ſicuti par.* 8. *tract. 5. per totum* de teſtamentorum executoribus agit quare.

QVAERES DECIMO.

Quid ſit legatum.

Nu. 1 Circa legata vero aduerte id, quod habet *Molina tract. 2. diſp. 213. initio* nempe. Quando hæres, aut hæredes de numero ſunt deſcendentium, aut aſcendentium tunc non obſtantibus legatis à defuncto relictis, accipere poſſunt de bonis illius, ſuas integras portiones legitimas, de quibus reſtator aliter diſponere non potuit. Hæ autem, vt minimum, ſunt tertium bonorum defuncti. De reliquo vero ſoluenda sūt legata; integra quidem, ſi ad id ſufficiāt, ſin minus, pro rata, ita videlicet vt iuxta proportionem legati, ad legatum diſtribuatur inter legatarios, quod de bonis defūcti ſuperfuerit, detractis legitimis. Porro illud, quod hæredes detrahere poſſunt à legatis, vt quarta pars bonorū defuncti ipſis remaneat, appellatur Falcidia, à quodam Falco talis remedij inuentore *ita Mol. loco ſupra citato* §. *Quādo autem fine qui* §. *In ſequētibus* enumerat aliquos euentus, in quibus Falcida nequit à legatis detrahi, quorum præcipui ſunt.

Primus eſt, quando teſtator non ignarus modi, ſeu virium ſui patrimonij expreſſe prohibuit illam detrahi. Secundus quando legata ſunt ad cauſas pias; niſi, & ipſa hæredis inſtitutio ſit etiam ad cauſas pias, nec enim tunc vna cauſa priuilegium habet aduerſus aliam, ſed vtraque ſimili priuilegio gaudet, itant ſtare tunc oportet iuri communi. Tertius, quando res aliqua legata eſt, vt in perpetuum alienari non poſſit. Quartus, quando hæres inuentarium non cōfecit intra tempus, & iuxta formam à iure præſcriptam. Quintus, poſtquam fuerit à Iudice admonitus teſtatoris voluntatem intra annum non mandauerit executioni. Sextus, quando hæres ſciēs quantitatem hereditatis, à principio quibuſdam ex legatarijs ſoluit integra legata. Septimus quando alicui legatur inſtrumentum, ſeu ſcriptura de re cuius erat dominus, rationes autem legi poſſunt *apud Molinam.* Nu. 2

Animaduertas iterum pro quotidiana praxi, quod habet *Leſſius lib. 2. cap. 15. dub. 8. num.* 59. quæ debetur ratione legationis, ſeu alterius donationis, reddenda eſſe in loco, vbi erant cum legarentur; niſi aliud in ipſa diſpoſitione expreſſum fuerit, cuius ratio eſt, quia quis rem ſuam gratis dans non intendit ad quid amplius obligare, ſed eam permittit alteri, vt, ſi velit ſuo ſumptu illam auferat, ſi nolit relinquat, ſi tamen hæres alio transferret teneretur ſuo ſumptu illam mittere, vbi erat prius (niſi iuſta cauſa excuſet iudicio prudentis) vti addit Reg. *lib.* 25. *num.* 632. §. *Aduerte fine* his igitur adnotatis. Nu. 3

De legato, & fideicōmiſſo præcipue agit *Mol. tract. 2 diſput.* 193. *& ſequent.* quæ rum in teſtamentis, tanquam partes eorum integrantes minus præcipue, tum etiam in codicillis fieri poſſunt. Differt autem fideicommiſſum à legato preſſe ſumpto, quia quādo verba teſtatoris diriguntur ad legatarium, vt ſi dicat, lego, aut relinquo Petro hoc, vel illud, dicitur legatum, quando vero teſtator dirigit ea verba ad hæredem, aut Nu. 4

hære

Digitized by Google

hæredes, vel etiam ad legatarios, quibus rogat, aut præcipit, vt hoc, vel illud dēt Petro, aut cuiuis alteri, dicitur particulare fideicommiſſum. In effectu autem legatum, & fideicommiſſum particulare omnino æquantur, & ſublata eſt inter vtrumque omnis differētia; Quare, quæ de legatis dici poſſunt, de fideicommiſſis particularibus intelligenda ſunt.

Nu. 5 Et licet legatum interdum ſumatur pro legandi actu: interdum vero pro materia, & re, quæ legatur, tamen in priori ſignificatione ſumptum in hunc modū *inſt. de legatis §. 1 & l. legatum ff. de legat. 2.* deffinitur. Eſt donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præſtanda, huius deſcriptionis particulas legite apud *Mol. tract. 2. diſp. 193. §. Legatum*.

Nu. 6 Legare ſolus is, & omnis poteſt, qui poteſt teſtari, ita communiter omnes. Etenim legata teſtamento, aut codicillo relinqui poſſunt: is autem omnis, & ſolus codicillum facere poteſt, qui poteſt teſtari. Quis autem teſtari poſſit iam ſupra, *ita Mol. diſp.* 195. vbi habet legata his omnibus, & ſolis poſſe relinqui, qui hæredes inſtitui poſſunt.

Nu. 7 Incertitudo legatarij, aut error in nomine illius, reddat ne in foro conſcientiæ nullum legatum dixi, (in foro conſcientiæ) nam de iure ciuili legata incerta, ratione incertitudinis perſonæ, ex aliquo extrinſeco accidente, quia multi eodem nomine vocantur, & ſunt æque coniuncti teſtatori amicitia, vel conſãguinitate, & denique non eſt vnde deprehendatur, cui illorum potius intenderit relinquere id legatum extinguitur, & nullum redditur tale legatū. Idē eſt, quando duobus teſtator legauerat, reuocatque legatum vnius illorum, neque conſtat, cui legatum adimat, cenſetur namq; legatum vtrique ademptū, habentque hæc verum, etiam in legato libertatis *ita Mol. tract. 2. diſput.* 197. Vnde *Diana par. 3. tract. 5. miſ. reſol.* 58. ait hoc adeò verum eſſe, vt etiam ſi alter eorum renunciet alteri ius: nihilhominus hæres non tenebitur ei legatum ſoluere, & idem dicendum eſt, ſi forte inter ſe paciſcantur, vt legatum inter eos diuidatur.

Nu. 8 Licet autem ſupradicta iure ciuili cõſtituta ſint, & videantur recepta, certe in conſcientiæ foro huiuſmodi legatum validum eſt, quare hæres in tali caſu tenetur illud legatum inter eos diuidere *ita Diana, & ante ipſum Mol. tract. 2. diſp. 197. qui § Licet* habet hoc non ſolum verum eſſe in foro conſcientiæ, imo, & in exteriori, nam leges ciuiles non ſtatuunt id, in pœnā, verum de hoc *apud Mol. loco citato vbi §. Quãdo*, habet, quod ſi teſtator legatum fecerit v.g. Eccleſiæ D. Mariæ, vel alterius Sancti, & in eo loco plures ſunt Eccleſiæ eiuſdem nominis, tunc in dubio cedit Parochiali, ſi tali nomine nūcupetur, alioquin cedet maiori, vel pauperiori: ſi omnes eſſent æquales daretur Epiſcopo loci, vt diſtribuat ſicut ei videbitur, ſi nulla vero Eccleſia talis nominis in illo loco, cedit Eccleſiæ Cathedrali *ita Diana: at vero Mol. diſp. 197 fine* ait, ſi in ciuitate, in qua teſtator habebat domicilium, non inueniatur Eccleſia eius nominis, inueniatur vero in territorio, illi applicandū eſſe tale legatum. Si vero neque in territorio reperiatur, applicandum eſſe Parochiæ teſtatoris.

Nu. 9 Intra quod tempus hæredes, & exequutores voluntatem defectu implere teneantur, reſpondet *Mol tract. 2. diſput.* 251. vel tempus eſt præſcriptum, vel nõ eſt præſcriptum à teſtatore, ſi Primum quando teſtator ipſe expreſſit intra quã tum tempus volebat ſuam adimpleri voluntatem, intra illud eſt adimplenda, ſi fieri poſſit, ita neque ante id elapſum poſſunt iudices ſeculares, vel Eccleſiaſtici rationem exigere ab hæredibus, aut alijs executoribus, adimpleuerint ne defuncti voluntatem, neque compellere eos poſſunt, vt intra breuius tempus illam adimpleant, ita communiter Doctores, qui etiam addunt, quando teſtator dixit, ſi executores id implere non potuerint intra primum annum, impleant intra ſecundum, & tum ſecundo impleri non poſſint, impleant in tertio, teneri coram iudicibus probare, ſe non potuiſſe illam implere intra primum annum, & tunc cõcedetur eis ſecūdus, aut etiam tertius, alioquin incidunt in pœnas ſtatutas, non implentibus volūtatem defuncti tempore debito, quas legite apud Doctores, & præcipue apud *Molinam*. Doctores etiam obſeruant tẽ-

pus à defuncto præſcriptum, vt vltima ipſius voluntas impleatur, intelligendū eſſe, à die ſcientiæ executorum, atque aditæ hereditatis, eſto teſtator dixerit à die mortis ſuæ.

Nu. 10 At vero, quando à teſtatore non fuit præſcriptum tempus, ad executionem ſuæ voluntatis, tunc executores tenentur legata pia mandare executioni intra ſex menſes, numeratos à die inſinuationis teſtamenti (intellige, ac ſcientiæ executorum) idque ſub pœna reddendi illa cum fructibus omnibus, & emolumētis, quæ à die mortis defuncti poterāt ex eis percipi. Quod ſi ſemel, atque iterum admoniti per Epiſcopum, aut ipſius Vicarium, vel officium publicum ea diſtulerint mandare executioni, incidunt in eamdem pœnam, & inſuper priuantur commodis omnibus teſtamento ipſis relictis. Vltra hæc omnia, ſi poſt binam admonitionem, executionem differant vſque ad latam ſententiam, iam condemnari inſuper poſſunt, vt ſoluant legatum duplum, ita ex pluribus Doctoribus *apud Molinam tract. 2. diſp. 251.* § *Quando à teſtatore.*

Nu. 11 Sed hæc omnia procedunt in foro exteriori, at in foro conſcientiæ, in quo ſtatim, & quam primum poteſt, tenetur hæres ſoluere legata *ita Diana par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 59.*

Nu. 12 Quod ſi quæras, qui nam ordo ſeruādus ſit in ſoluendis legatis, reſpondet *Sanch. tom. 1. ſumm. lib. 4. cap. 15. num. 40.* quando hereditas, vel ea pars, ex qua ſoluenda ſunt legata, non eſt omnibus ſoluendis ſufficiens, quæ legata teneatur hæres perſoluere, communem fere omnium ſententiam eſſe huiuſmodi legata non integre ſoluenda eſſe, ſed pro rata diuidenda *ita etiam Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. vlt. puncto vlt. num. 27.* § *Reſpondeo ſolutionem* vbi reddit rationem, quia par videtur omnium ratio, & ius *ita Diana loco ſupra citato reſolut. 60.* qui pro hac ſententia citat *Ioannem Valer.* aſſerentem. Vidi dubitari, an in legatis ſoluendis ſit ſeruandus ordo prioritatis, & dignitatis, vt prius ſoluantur legata magis pia, deinde alia minus pia, tertio loco prophana, & non pia, & an teneretur in conſcientia, qui prædictū ordinem non ſeruauerit, quando hereditas non eſt ita ſufficiens, & ampla vt poſſit omnibus ſatisfieri. Et dubium hoc contingit potiſſimum, vbi teſtator reliquit in teſtamento, vt in quibuſdam redditibus paulatim legata per ſe relicta ſoluerentur. Et ſane ſi teſtator circa hoc nihil diſpoſuit, idem dicendum de legatis, quod de creditoribus chirographarijs, nempe non eſſe locum gratificationi, ſed pro æquis portionibus eſſe ſoluenda, ſeu pro rata bona eſſe reſtituenda.

Nu. 13 Circa hanc legatorum materiam, multa adnotantur à Doctoribus: nos autem breuitatis cauſa, ſolum quæ ad praxim pertinent adnotabimus. Et Primo circa illud dubium, an legatum relictum generaliter virginibus matrimonio collocandis, poſſit diſtribui virgini, religionem ingredienti. Et quidē quando relinquitur legatum alicui perſonæ determinatæ, vt matrimonium ineat, fere certum eſt deberi, ſi religionem ingrediatur *ita Sanch lib. 1. de matr. diſput. 33. num. 29.* quem non te pigeat legere, vbi inuenies coniecturas, ex quibus inferri poteſt deciſio illius difficultatis, an teſtator, de nuptijs carnalibus intellexerit, ita vt religionem deinde puella ingrediens, legatum pro matrimonio nubendo non conſequatur: Ad dubium igitur principale reſpondet *Sanch num. 32.* legatum virginibus matrimonio collocandis relictum, non poſſe diſtribui virgini religionem ingredienti: ſed cōtrariam ſententiam tanquam probabiliorem ſequutus eſt *Diana par. 5. tract. 14. miſ. reſol. 35.* § *Sed ego* vbi adducens *Ochagauia* ſic ait. Legatum relictum nō ſolum conſanguineis, & certis puellis, ſed etiam incertis abſolute ad has, vt collocentur matrimonio, poteſt eis omnibus diſtribui, etiam ſi non nubant, ſed Religionem profiteantur, ac proinde *Diana* exclamat. Vnde me conſulente, exequutores teſtamentorum, ne timeant hanc ſententiam in praxi deducere, quare concludit, dicendum eſt igitur *contra Sanch & alios* nullam differentiā reperiri inter legatum relictum pro maritanda perſona certa, & indefinite pro maritādis perſonis incertis, ſed in vtroque caſu ingredientes religionem tale legatum conſequi poſſe dicendum eſt.

Et

Digitized by Google

Et hanc ſententiam ſeruari etiam in foris contentioſis, teſtatur *Ochagauia apud ipſum* quamquam Barb. *de off. & poteſt. Epiſ par. 3. alleg. 83. num.* 26. etiam contrariam opinionem teneat dicẽs. Quãdo teſtator mandat bona ſua diſtribui in virgines maritandas, non poſſe exequutores ea erogare in virgines ingredientes monaſterium, & pro hac ſententia *præter Sanch. citat etiam quamplures Doctores, Molinam de iuſt. tract. 2. diſput.* 207. *concl.* 1. *Leſſium lib.* 2 *c.* 18. *dub* 15.

Nu. 14 Quid uero dicendum de legato relicto pro maritagio virginum huius ciuitatis, an puellæ expoſitę, in hac ciuitate, poſſint conſequi tale legatum, ad hoc dubium, reſpondet *Alphonſus de Lara de anniuer. lib.* 1 *cap.* 21. *num* 78. Et ſi anniuerſarium relictum pro virginibus maritandis requirat quod puellæ ſint naturales loci, adhuc expoſitæ conſequentur dotem, cum præſumantur eſſe eius patriæ, in qua expoſitæ fuerunt: At *doctiſſimus Diana par. 3. tract. 6. reſol.* 63. negatiuam ſententiam, & merito ſequutus eſt, quia ciues originarij debent alijs præferri, vnde ciuilitas ciuis originis præfertur ciuilitati eiuis domicilij: quare quando ad conſequendum legatum concurrit ciuis originaria, & puella expoſita, illa huic præferri debet, ac proinde opinionem affirmatiuam libenter admitterem cum ipſo Diana in caſu quo puella expoſita non concurreret cum puella originaria, nam dicitur ciuis illius ciuitatis, in qua expoſita fuit.

Nu. 15 Secundo animaduertas, legata certo die præſtanda, ante illum diem præſtari non poſſe, & ideo tertis diebus eleemoſynas faciendas eſſe, & electiones puellarum iuxta diem præfixum à teſtatore *ita Diana par. 3. reſol. moral. tract. 6. reſol. 29. §. Primo: quamquam Barb. de off. & poteſt. Epiſ par. 3. alleg. 83. num. 25. §. Verum*: aſſerat quoties teſtator iuſſerit certam quantitatem expendi ſingulis annis inter pauperes, ſeu ad virgines maritandas, poſſe exequutorem totam quantitatem inſimul primo anno expẽdere, quia præmatura hæc diſtributio multo magis fanet animæ defuncti, vnde melius facta, ſeu opportunius iudicari debet, quippe cum magis ſecundum defuncti voluntatem facta ſit, igitur præmature fieri poterit *ita Barb.*

Tertio legatum factum pro maritãdis puellis pauperibus, deberi etiam, & procedere quo ad viduas mulieres pauperes *ita Diana* vbi etiam habet legatum factum conſanguineo pauperi deberi dari pauperiori. Nu. 16

Quarto ſi legatum relinquatur ſub hac forma lego tibi mille, ſi nubas: centum ſi religionem ingrediaris, mille deberi monaſterio, reſpondet *Diana, & licet Barb. de off. & poteſt. Epiſ. par. 3. alleg.* 83. *num.* 28 ſemper probabiliorem hãc ſententiam duxerit, tamen diſtinctione hic vſus eſt, dicens attendendum eſſe, factum ne id fuerit in odium religionis à teſtatore, & quaſi in pœnam, ne ingrediatur, & in hoc caſu bene quis poterit amplecti primam opinionem, vt dẽtur mille, tamquam, quod cedat in pœnam illius teſtatoris: vel eo modo teſtator leget, habito reſpectu ad morem loci, qui fere vniuerſalis eſt, & quantitatem dotis, quæ ſolet dari, tam contrahenti matrimonium, quam ingredienti religionẽ, & in hoc caſu putat *Barb.* à teſtatoris diſpoſitione non eſſe recedendum, & hoc iudicis arbitrio decernendum; aliàs nõ eſt grauandus hæres, vt ſubleuetur legatarius *hac Barb.* Nu. 17

Tandem, qui deputatus eſt ad certa bona diſtribuenda inter pauperes, debere in primis huiuſmodi eleemoſynas prius dare illis, qui ſunt de ſanguine *ita Barb. de off. & poteſt. Epiſ. par. 3. alleg.* 83. *num.* 17. & vni omnes concedendæ non ſunt eleemoſynæ, ſi in pauperes diſtribui mandetur *ita etiam Barb. numer.* 19. *vbi num.* 23. habet deputatum ad certa bona diſtribuenda inter pauperes, poſſe eligere pauperes ſibi coniunctos, quia pauperes cõſanguinei ſemper ſunt præferendi in legato generaliter pauperibus relicto, *item num.* 22. tenet exequutorem datum ad bona inter pauperes diſtribuenda, poſſe ſibi tamquam pauperi diſtribuere de teſtamẽtorum exequutoribus *vide Dianam par. 8. tract. 5. per totum loco ſupra citato*, & hæc quo ad legata quare. Nu. 18

(: † :)

QVAERES VNDECIMO.

Quid ſit mutuum.

Nu. 1 EXplicata teſtamenti, & legati natura, tandem ad mutui explicationē peruenimus, & licet materia hæc celebris ſit inter theologos, & iuriſtas: tamē breuitatis cauſa; nomine mutui in præſentia intelligimus non ipſum mutuum ſcilicet rem ipſam, quæ in contractu mutuationis cadit, vt cum dicimus dari, vel reddi mutuum, ſed ipſam mutuationem, & poteſt ſic deſcribi, mutuum eſt traditio rei, numero, pondere, vel menſura conſtantis facta eo animo, vt ſtatim fiat accipientis cum obligatione, vt ſimilis ſpecie, & bonitate reſtituatur *ita Leſſius lib. 2. cap. 20 dub. 1. num. 3. Bonac. de contract. diſp. 3 quæſt. 3. puncto 1. num.* 4. dixi (eſt traditio) nam mutuum traditione perficitur, ſicuti commodatum, depoſitum, &c. dixi (rei, numero, pondere, vel menſura conſtantis) nam mutui obligatio in his rebus conſiſtit, quæ numero, pondere, menſura conſiſtunt, vt in pecunia numerata, ære, argento, auro, vino, oleo, frumento, *ita Leſſius n.* 4. circa quam quidem aduerte, licet mutuum, vt plurimum conſiſtat in rebus vſu conſumrtibilibus, vt ſunt oleum, vinum, melle, &c. tamen in alijs rebus, quæ vſu non conſumuntur, vt eſt aurū, argentum, &c. vere rationem mutui cōſiſtere poſſe, vt eſſet ſi quis tibi mutuet libram argenti, eſſet vere mutuum *ita Leſſius num. 4 Reg. lib. 25. num. 166.* vbi habet in his rebus poſſe verſari mutuū, & tunc eſſet quando huiusmodi res tenerent locum pecuniæ, vt cum quis nō habens pecuniam, mutuo petenti decē aureos, dat veſtem tantundem valentē, ex qua illos ſibi comparet: quod eſt veſtem non commodato, ſed mutuo dare. Cum non detur ad vſum veſtis, hoc eſt ad induendum, ſed ad vſum pecuniæ, ideſt, ad diſtrahendum illam, & ideo nō diximus mutuum eſſe traditionem rei vſu conſumptibilis, dixi (eo animo) nā ideo traditur res ad hoc, vt tua fiat. dixi (cum obligatione) nam traditio hæc nō habet rationem mutuationis, niſi cū obligatione fiat, cuiuſmodi non eſt donatio. tādem dixit (vt ſimilis in ſpecie) nam ſi non redditur ſimilis in ſpecie, ſed diuerſæ ſpeciei, vt pro vino reddatur oleum diceretur permutatio, vel ſi redditur eadem numero diceretur cōmodatio, aut depoſitum. Maneat igitur ad rationem mutui requiri, vt mutuatarius obligetur reddere rem ſimilem ſecundum ſpeciem, & vt ſeruetur æqualitas debet eſſe paris bonitatis *ita Leſſius loco ſupra citato num. 5.*

Ex quibus iam patet adeſſe differen- Nu. 2
tiam inter mutuum, commodatum, pignus, & depoſitum, quod in mutuo trāſfertur dominium, à creditore in debitorem, nec mutuatarius tenetur eādē rem numero reſtituere, ſed aliam eiuſdem ſpeciei, in commodato vero, depoſito, locato, ac pignote nam transfertur dominium in debitorem, ſed remanet apud creditorem, conſequenter eadem res numero reſtituenda eſt. Quapropter, quando quis mihi mutuo dat pecuniam; Ego acquiro dominium illius pecuniæ. Si quis vero mihi commodet, aut det pignori, vel depoſito veſtem, non acquiro dominium veſtis, ſed eius dominium adhuc remanet apud creditorem, qui eam mihi commodauit *ita Bonac. de contract. diſp. 1. quæſt. 3. puncto 9. num. 7.*

Mutuum autem, omiſſis alijs diuiſi- Nu. 3
onibus, quas apud *Reg. lib. 25 num. 168.* quommode legere poteritis, diuidi poteſt in expreſſum, ſeu formale, & tacitum, ſeu implicitum, ac *virtuale.* Expreſſum tunc eſt, quando quis mutuat alteri tradendo, rem ipſo facto mutuatario, vt quando quis actualiter dat alteri pecuniam mutuo. Tacitum, & virtuale dicitur illud, quod virtute includitur in alijs contractibus, & ob id mutuum palliatum vocatur, vt euenit, quando quis vēdit alteri domum maiori pretio, conceſſa dilatione ad ſoluendum, cenſetur enim virtualiter mutuare pretiū emptori, vſque ad terminum illi conceſſum, & præfixum ad ſoluendum *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 3. puncto 1. num. 4.*

Oriuntur autem ex mutui contractu Nu. 4
obligationes aliquæ, non ſolum ex parte mutuantis, quarum Prima eſt, qua mutuas tenetur ad reſarciendum dam-

num

num ſequutum, ſi ſciens mutuauerit rē vitioſam. Secunda eſt, qua mutuans nō poteſt iure mutuum repetere ante illius conſumationem. Quamquam ſi ſolutioni mutui nō eſſet præfixus terminus, poſſet ſtatim repeti ſuperueniente cauſa iuſta, quæ ad id cogat, vt eſſet ſi accideret caſus, in quo mutuator pari neceſſitate premeretur, ac mutuatarius. Sibi enim prius, quam alteri poteſt conſulere, iuxta illud charitas incipit à ſe ipſo: Tertia eſt, qua mutuans tenetur relinquere mutuatarium liberum, vt mutuū reddat quamprimum voluerit: obligare enim ipſum, vt rem, quæ modo paruo pretio vænit, non reddat niſi tempore, quo pluris æſtimatur, manifeſtam continet iniuſtitiam.

Nu. 5 Verum etiam ex parte mutuatarij aliquæ oriuntur obligationes, quarum. Prima eſt, qua tenetur tempore conſtituto, ſeu intra terminum præfixum reſtituere mutuum, & contraueniens tenetur ad omnia damna mutuanti ſequuta. Secunda eſt, qua tenetur reſtituere rem eiuſdem generis, nempe triticum pro tritico, panē pro pane, pecunia pro pecunia. Vnde ſi mutuo accepi pecuniam, non poſſum reddere frumentum, nec è contra reddere pecuniam, ſi mutuo accepi frumentum, niſi in id mutuator conſenſiat. Quamquam mutuatarius in caſu, quo frumentum, nec emere poſſet, cenſendus eſt, quo ad forum cō ſcientiæ ſatisfacere, reddendo pecuniā æquiualentem. Tertia eſt, qua tenetur mutuum reddere in re, quæ in ſubſtantia, quantitate, & qualitate ſitæque bona, ac fuit res mutuata *ita Reg. lib. 25. nu.* 174.

Nu. 6 Excipiuntur tamen aliqui ab obligatione mutui, itaut ad mutui accepti reſtitutionem non teneantur, quorum Primus eſt Filius familias, qui eſt ſub patria poteſtate ſi mutuam pecuniam abſque conſenſu patris acceperit, non tenetur in effectu ad reſtitutionē, ne poſt mortem quidem Patris, vt patet ex diſſpoſitione iuris poſitiui *l. 1. & per totum C. ad Macedonianum* vbi conceſſum eſt filio familias, vt non teneatur ſoluere *ita Leſſius lib. 2. cap. 20. dub. 2. num. 6. S. Ac Primo.*

Et licet verbis huius Senatuſconſulti, ſolum videatur tolli obligatio ciuilis, & eſt ſatis probabile: tamen *Leſſius loco ſupra citato num* 8. ait probabilius eſſe, quod etiā tollatur obligatio naturalis, itaut in foro conſcientiæ non teneatur vnquam tale mutuum reſtituere, ſi velit hoc priuilegio vti. Vnde cum huiuſmodi priuilegium ſit cōceſſum in fauorem parentum, ne filij familias oppreſſi ære alieno, vitæ parentum inſidiētur, vt hereditate potiti poſſent ſoluere, nō poſſunt huic priuilegio filij familias renunciare, quia magis eſt in fauorem parentum, quam ipſorum. At vero ſi filius familias iurauerit, ſe ſoluturum, tenebitur ſoluere, ſaltem poſt mortem patris, quando commode poterit ratione iuramenti; poteſt tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato, quia in fraudē legis appoſitum eſt *ita Leſſius num.* 9.

At vero in multis caſibus filius tenetur, & Primo ſi habebat bona caſtrēſia, vel quaſi caſtrenſia. Secundo ſi publice putabatur ſui iuris. Tertio ſi accepit mutuo, non pecuniam, ſed rem aliam, vt triticum, vinum, & ſimilia (nam lex ſolum loquitur de mutuo pecuniario, niſi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quarto ſi pecunia verſa ſit in vtilitatem patris. Quinto ſi Pater debuiſſet, etiam ſecundum rectam rationem ſuppeditare, vt ſi filius abſens cauſa ſtudiorum, accipiat mutuum neceſſariū, vt viuat, vt emat libros neceſſarios *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 11. *vide Bonac. loco ſupra citato num. 6. vſque ad* 8. Nu. 7

Secundo, ſi Eccleſiæ, vel cauſæ piæ mutuum datum ſit, & dubitetur poſtea, num pecunia illa verſa ſit in eius vtilitatem, non tenetur Eccleſia, vel locus pius ſoluere, niſi creditor probet in vtilitatem eius pecuniam illam verſam eſſe *ita Bonac. num. 6. Leſſius num.* 12. vbi habet idem dicendum ſi oppido datū ſit, hoc eodē priuilegio gaudet minor, cuius nomine tutor, vel curator aliquid mutuo accepit, minor enim non tenetur ſoluere, niſi mutuās probet mutuū eſſe conuerſum in vtilitatem minoris, *ita Leſſius, Bonac.* & hæc de mutuo quare. Nu. 8

Quæ-

QVAERES DVODECIMO.

Quid, & quotuplex ſit vſura, & an vſura ſit illicita.

Nu. 1 ET primo animaduertas, nomine vſuræ in præſenti negotio accipi tripliciter. Primo pro lucro vſurario. Secundo pro cōtractu vſurario, vnde hoc lucrum. Tertio pro voluntate ſic contrahendi. Si primo vero modo accipiatur, ſic deffiniri poteſt. Vſura eſt lucrū immediate ex mutuo proueniens, dicitur autem lucrum, rei acquiſitio ſupra ſortem pecunia æſtimabilis, & aliàs indebitæ, dixi (Immediate) nam debet ex vi pacti mutuationis prouenire, ſcilicet vt mutuator intendat mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare illa obligatione, quæ ex iuſtitia oriri ſolet, dixi (ex mutuo proueniens) nam ſi, nō ex vi mutui prouenit non eſt vſura, vt eſſet ſi quis rem ſuam vendat ſupra iuſtum pretium, illud lucrum non eſt vſura, quia non ex vi mutui, ſed ex iniqua venditione prouenit *ita Leſſius lib. 2. cap. 20. dub. 3.*

Nu. 2 At vero ſi pro contractu accipiatur, nihil eſt aliud vſura, quam mutuatio expreſſa, vel implicita cum pacto redendi aliquid ſupra ſortem ex vi mutui, *ita Leſſius num. 22.* Eſt autem ſors in præſentiarum, ſubſtantia ipſa mutuata *vt ait Sotus lib. 6 de iuſt queſt 1. ar. 1. columna 5. verſ. ſors autem*, ac proinde ſi quis ſupra hanc ſubſtantiam mutuatā, aliquid accipit, dicitur accipere ſupra ſortem, ita communiter omnes Doctores. Et tandem (pro voluntate) eſt voluntas capiendi lucri ſupra ſortem ex vi mutui *ita Leſſius num. 22.*

Nu. 3 Eſt autem vſura alia realis, & externa, alia mentalis, & interna. Realis contingit. Quando interuenit pactum ſaltē implicitum reddendi aliquid ſupra ſortem. Mentalis eſt. Quando mutuans intendit lucrum ex mutuo recipere, quāuis nullum pactum exterius apponat. Rurſus vſura alia eſt expreſſa, & formalis, alia virtualis, & implicita *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 3 puncto 2. num. 3.*

Nu. 4 Vſura adeo illicita eſt, vt quis eam licitam eſſe, pertinaciter aſſeruerit, cenſeatur hæreticus *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 3 puncto 2. nu. 12.* ac proinde quicquid dicant hæretici nempe licitum eſſe dare mutuo pecunias ad vſuram, huius ſententiæ fuit *Carolus Molineus iuriſta, ſed Lutheranus*, qui aiebat licitas eſſe vſuras, ſi exerceātur cum moderamine: nihilominus tamen ſecundū fidem aſſerendum eſt, vſuras eſſe illicitas, & oppoſitū eſſe hæreſim, vti expreſſe deffinitum eſt *in Concilio Viennenſi ſub Clemente VIII. ita Leſſius lib. 2. cap. 20. dub. 4. num. 23. Bannes 2. 2. quæſt. 78 ar. 1. dub. 1. fol. 377. litt. c.* quæ quidem veritas ex multis locis ſcripturæ ſacræ probari poteſt, vt videre eſt apud Doctores.

Quo autem iure prohibitæ ſint, Reſpondeo dicendum vſuras prohibitas eſſe, non ſolum iure diuino poſitiuo; vt colligitur *ex illo Lucæ 6. benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperantes, itē Pſalmo 14. vbi dicitur, qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & ex multis alijs locis ſcripturæ ſacræ*: verum etiam iure canonico, vt patet *ex 14. quæſt. 3. 4. 5. & ex decretalibus toto tit. de vſuris, & ex Decretalium eodem tit.* Nu. 5

Quin imo vſuras prohibitas eſſe iure etiam naturali, probari poteſt. Primo auctoritate Philoſophorum, qui naturali ratione ducti vſuram reprobauerūt, & in primis *Ariſt. 1. polit. cap. 6. & 7. & 4. eth. cap. 1.* qui vehementer improbat vſuram, aitque eam eſſe præter naturam: Item *Plutarchus* opuſculum fecit, cui titulum inſcripſit, quod non oporteat fenerari, id quod etiam probari poteſt ex multis Philoſophorum locis: Secundo probari poteſt ratione deducta *ex D. Tho. 2. 2 quæſt. 78. ar. 1.* quæ talis eſt, iniquum eſt, & contra ius naturę vendere idem bis, aut vendere id, quod non eſt, ſed qui accipit vſuram, vendit idem bis, vel certe vendit id, quod non eſt, maneat igitur eſſe contra ius naturæ pro pecunia mutuata aliquid recipere, maior patet, quia ratione naturali notū eſt, iniquum eſſe rem vendere, pluris, quam valeat: minor probatur, quia, qui dat mutuum ad vſuram, poſtea recipit vltra decem, quod dedit v. g. aliquid aliud, pro vſu illius pecuniæ, qui nullius Nu. 6

eſt

Digitized by Google

eſt pretij, ſeorſum à pecunia, ergo aut
rem ipſam vendit bis, aut certe pro v-
ſu, qui ſeorſum non eſt æſtimandus,
aliquid accipit *ità Leſſius lib. 2. cap. 20.*
dub. 4. num. 26. Bannes 2. 2. quaſt. 78. art.
1. dub. 1 litt. e. vbi alias etiam aſſignat ra
tiones ſupra dictam ſententiam probã-
tes.

Nu. 7 Neque dicas licite poſſe aliquid ac-
cipi pro re pretio ęſtimabilis, ergo li-
cite aliquid poteſt accipi pro vſu rei
mutuatæ, ſeu pro mutuo, & conſequen-
ter vſura non videtur illicita; nõ inquã
hoc dicas, nam à nemine poteſt quic-
quam accipi pro vſu rei alienæ, cum au-
tem res mutuata facta ſit mutuatarij, ſe-
quitur mutuantem, non poſſe quicquã
accipere pro vſu rei mutuatæ, & hæc de
vſura, ac proinde.

QVAERES DECIMOTERTIO.

De mutuo in ordine ad vſuram.

VSuræ peccatum in mutuo tantũ
Nu. 1 per ſe contingere, & in ceteris
contractibus, nõ niſi ratione mutui ſa-
tis conſtat, tamen deſcendendo ad par
ticulares caſus aliquam poteſt habere
hoc Quæſitum peculiarem difficulta
tem, quare in primis tamquam certum
ſupponimus omnem pactionem, & cõ-
uentionem, per quam imponitur mutu
atario onus, & obligatio quaſi ex iuſti-
tia ad quam mutuatarius aliàs non te-
nebatur, vſuræ labem continet, cuius ra
tio eſt, quia pactio, qua imponitur mu-
tuatario onus, pretio æſtimabile tam-
quam ex iuſtitia debitum, vſuraria eſt,
cum per ipſam exigatur aliquid vltra
ſortem, talis autem eſt pactio, & conuẽ-
tio, per quam imponitur mutuatario o-
nus, & obligatio quaſi ex iuſtitia, cum
huiuſmodi obligatio tollat libertatem,
conſequenter ſit pretio æſtimabilis *ita*
Bonac. de contract. diſp. 3. quaſt. 3. puncto
3. num. 1.

Nu. 2 Vnde certum eſt poſſe aliquem mu-
tuare alteri, cum pacto v. g vt priuatam
vindictam ſibi cõdonet, cuius ratio eſt,
quia ſic nil ille lucratur, ſed ſolum redi-
mit iniuſtam vexationem ſibi impen-
dentem *ita Leſſius lib 2. cap. 20. dub. 7. n.*
47. At vero ſi vindicta ſit iuſta exigens
ſatisfactionem, tunc nequit alteri mutu
are cum pacto, vt ſibi condonet iuſtam
vindictam, intellige cum pacto iuſtitię
poterit tamen cum pacto amicitiæ *ita*
Leſſius num. 48. Id, quod etiam aſſeren-
dum eſt, & ſi iudicis ſententia lata non
ſit, vt eſſet v. g. ſi quis iuſte accuſatus eſ-
ſet, & adhuc non eſt damnatus à iudice,
tunc non poteſt mutuare accuſanti cũ
pacto, & obligare illum ex iuſtitia, vt ſi-
bi iuſtam vindictam condonet *ita Leſ-*
ſius num. 50. vbi huius rei aſſignans ra-
tionem ait, & ſi pęna non ſit ante ſentẽ-
tiam proximè debita, eſt tamen debita
remote, quatenus potes accuſari, huius
autem debiti remiſſionem lucraris ſu-
pra ſortem, quæ remiſſio magni apud
homines æſtimatur. Vnde cum ſupra
ſortem ad hanc obliges alterum obli
gatione ciuili, vſuram committis *Reg.*
lib. 25. num. 193. *&* 194.

Poteſt tamen cũ pacto amicitiæ mu- Nu. 3
tuans mutuare, vt ſibi condonetur iu
ſta vindicta intendens ſcilicet ex illa
mutuatione illam inducere obligatio-
nem, quam inducit amicitia, vel virtus
gratitudinis, cuius ratio eſt, quia illa cõ-
donatio iuſtæ vindictæ, non exigitur, vt
pretium mutui, ſed vt officium amici-
tiæ præſtandum non ex obligatione iu-
ſtitiæ, ſed ex amicitia *ita Leſſius loco ſu-*
pra citato num. 51.

Vnde poteſt abſque vitio vſuræ, mu-
tuans alteri mutuare, cum pacto, vt ſibi Nu. 4
ſtatim remutuet frumentum, vel vinũ,
non ex obligatione iuſtitiæ, ſed ex obli-
gatione amicitiæ, hæc videtur eſſe ex-
preſſa ſententia *D. Th* 2. 2. *quaſt.* 78. *art.*
2. *ad* 4. vbi inter alia hæc habet (& ideo
licet ſimul mutuanti vnum, aliquid a-
liud mutuum recipere, non autem licet
eum obligare ad mutuum in poſterũ)
faciendum *ita etiam Leſſius lib. 2. cap* 20
dub. 8. num. 53. vbi ingenioſe apponit v-
nam conditionem, modo remutuare nõ
ſit magis dãnoſum mutuatario *Bonac.*
de contract. diſp. 3. quaſt. 3. puncto 3. num.
9. & 8. *Hinc patet Diana par. 1. tract.* 8.
reſol. 59.

Et ſic vſura committitur ab eo, qui
mutuat alteri cum pacto, vt veniat ad Nu. 5
ſuum molendinum, vel apotegam, vel
ſcholam ſuam frequenter obligatione
iuſtitiæ, quia imponit obligationem

pre-

pretio æxiſtimabilem,ad quam mutua-tarius alias noo tenetur, & huiuſmodi pactum ſit oneroſum,cum per illud mutuatarius ſnbeat obligationem priuantem ipſum libertate ea,qua poterat adire,quod vellet molendinum,aut quã vellet officinam: quæ ſane obligatio æſtimabilis pretio eſt *ita Reg.lib.25.num.200.Bonac.de contract.diſp.3.quaſt.3.pũcto 3.num.* 10. At vero ſi obligetur mutuatarius ſolum gratitudinis obligatione non erit vſura, ac proinde non erit vſura, ſi mutuator obliget mutuatariũ non obligatione ciuili, ſed gratitudinis ad colendum agrum ipſius mutuantis, exibita tamen iuſta mercede pro operis ſuis, vel ſi mutuatarium obliget obligatione gratitudinis, vt veniat ad emẽdum iuſto pretio in ſua officina, ad molendum in ſuo molendino ad coquendum in ſuo furno *ita Lesſius lib.2.cap.20.dub.8.num.56.Angelus verb. vſura 1.num.4.Gabr.in 4 diſt.15.quaſt.3. art. 3. dub.* 1.cuius ratio eſt,quia nulla alia maior imponitur obligatio, quã ipſa, quæ ex natura beneficij oritur: verum ex natura beneficij oritur obligatio gratitudinis,per quam nulla infertur iniuria: maneat igitur mutuantem poſſe mutuatarium obligare obligatinne gratitudinis ad hæc omnia exequeoda, abſque eo,quod committat vſuræ peccatum, nam nulla ex tali obligatione ſequitur iniuria,& ideo adnotanter diximus (nõ obligatione ciuili) quia ex hac cum ſit pretio æſtimabilis modo ſupradicto aliqua ſequitur iniuria,vt aliqui aſſerũt, ac proinde erit vſura cum hac ciuili obligatione pecuniam mutuare *ita Bannes 2.2.quaſt.78.ar.2.litt.e.§.Sed pro huius rei:Sotus lib.6.de iuſt.quaſt.1.ar.2.columna 6. ver. ſed perconteris Caietanus ſumma verb.vſura exterior caſu* 8. quæ quidem ſententia in praxi tenenda eſt licet contraria quibuſdam videatur nõ improbabilis,quia non videtur eſſe notabile onus,quod obligem te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras, obligatione naturali ex gratitudine,ita vt ſine ingratitudine nõ poſſes recuſere *ita Adrianus apud Dianam par.1.tract.8.reſol.56 ubi §.hac opinio ait Diana*,& optime an hæc opinio ſit probabilis alijs iudicandum relinquo.

Illud vero notandum eſt, mutuantẽ mutuatario imponentem obligationẽ ciuilem,modo ſupradicto, licet vſuræ peccatum committat,tamen hanc ciuilem obligationem non eſſe neceſſario pecunia compenſandam, ſi nullum ex ea damnum eſt ſequutum *ita Lesſius lib.2.cap.20.dub. 8 num. 58. vide Bonac. nu.11 loco ſupra citato.* Nu. 6

Vtrum poſſim ſtatuere mutuatario terminum, ut quando deſierit meam Nu. 7
apothecam frequentare,cogatur reddere mutuum,reſpondet *Lesſius num.* 57. affirmatiue,quia quilibet mutuans poteſt conſtituere terminum, quem uoluerit,præſertim, ſi alterum non obliget lege iuſtitiæ ad id,quod ſolum lege gratitudinis facere tenebatur u.g. ut apothecam frequentet,poteſt tamen illum obligare lege iuſtitiæ ad reddendum mutuum,quando illud, quod ex gratitudine faciebat facere deſierit, ut ſi tibi mutuam centum toto eo tempore, quo meã apothecam frequentabis, ita ut cogatis reſtituere,quando illam deſerueris,poſſum enim meum beneficium deſinere; quando tu deſines tuum,quare ſecundũ hanc opinionem mutuantem modo ſupradicto nullam committi uſuram quãquam contrarium aſſerat *Sotus de iuſt. lib.6.quaſt.1.ar.2.column.6.verſ.ſed perconteris Bonac.de contract.diſp.3.quaſt.3.puncto 3.num.*10.

An ſit illicitum dare mutuo pecuniã, Nu. 8
adiecto pacto,ut mutuatarius ſe obliget uendere iuſto pretio,fructus pendentes ex ſuo uiridario,dupliciter poteſt huiuſmodi contractus celebrari, vel tanquã mutui contractus, ita vt teneatur is, qui pecuniam accipit reddere illam pecuniæ ſummam ei,qui dedit,vel tanquã contractus conductionis, & locationis, & venditionis,ita ut,qui pecuniam accipit non teneatur eam vllo tempore reddere,ſed tantum exibere fructus ex viridario productos: ſi primo modo celebretur non erit vſura, ſi mutuator obliget mutuatarium noo obligatione ciuili,ſed gratitudinis modo ſupra dicto: ſi vero huiuſmodi contractus celebretur ſecundo modo, tanquam cõtractus venditionis,iuſto tamen pretio, erit huiuſmodi contractus ſine vlla vſurę labe, ac proinde nullam committet vſuram

do·

dominus ille, qui mutuat colonis pecuniam, ita dicens obliga tu, te, mihi meas in æſtate demetere fruges, pretio tunc temporis currente *ita Bannes 2.2.quæſt. 78.ar.2.concl.* 2. vbi multas aſſignat rationes oſtendentes huiuſmodi contractum non eſſe vſurarium *contra Sotum li. 6.de iuſt, quæſt. 1.ar.2.colum.6.verſ. ſunt præterea* vbi aſſerit Sotus non auderem hoc admittere.

Nu. 9 An vero mutuator poſſit paciſci cum mutuatario, vt ſi id ad terminum ſtatutum non reſtituerit ſoluat aliquid vltra ſortem in pœnam ſuæ moræ, affirmatiue reſpondet *Leſſius lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 15.*num.* 128. & reddit rationem, quia debitor, qui eſt in mora, peccat contra iuſtitiam retinendo alienum, ſeu alteri debitum, quare dignus eſt pęna: maneat igitur ex conuentione partium poſſe illi aliquam conſtitui pęnam, & hanc ſententiam docuerunt *Silueſter verb vſura 1.num 28.Ioa.Med quæſt.3. de vſura § Quarta cauſa.*

Nu. 10 Vt autem hoc, iuxta hanc ſententiã licitum ſit, quattuor requiruntur conditiones, quarum *Prima* eſt, vt non fiat in fraudem vſurariam, ſcilicet vt dum mutuator pecuniam dat alteri mutuã, non curet, vt mutuatarius ſoluet, vel nõ ſoluet ad talem terminum, neque conſtituet terminum nimis breuem, inter quem ſcit mutuarium ſoluere non poſſe, ac proinde requiritur, vt dum aliquis mutuat, velit ſibi ad talem terminum reſtitui, & vt temporis interuallum detur illi, vt ſoluere poſſit.

Nu. 11 Secunda neceſſaria conditio eſt, vt mutuatarius vere ſit in culpa, non ſoluendo, & culpa ſua non ſoluat, nam ſi impotens factus ſit, non poteſt ab eo exigi talis cõuentionalis pœna, vti aſſerit *Leſſius lib.2.cap.20. dub.* 15. *nu.* 131. *vbi num* 131.§.*Sed quid* ait ſi culpa ſua mutuatarius factus ſit impotens, & aduertit, vel facile aduertere potuerit, ꝙ ex negligentia, vel ex actione culpabili ſequutura erat illa impotentia, tunc teneri ſoluere pœnam conuentionalẽ. Cuius ratio eſt, quia tunc non ſoluere eſt culpabile, volitum in cauſa culpabili, vnde meretur pœnam.

Nu. 12 Tertia neceſſaria conditio eſt, vt pœna ſit moderata iuxta menſuram culpæ, vnde ſi pars debiti ſoluta fuerit, non poteſt tota pœna exigi, ſed pars, ac proinde iniqua eſt illa pœna, quæ in pignoribus ponitur, vt ſcilicet tranſacto certo tempore, ſi debitor non ſoluerit pignus ſit creditoris.

Quarta demum neceſſaria conditio Nu. 13
eſt, vt mora ſit notabilis, nam interuallum vnius diei, vel hebdomadæ ordinarie non dicitur notabilis mora *ita Leſſius lib.2 cap 20.dub* 15.*num.*134.

Quid vero dicendum, an hæc con Nu. 14
uentionalis pœna poſt moram ſit debita in foro conſcientiæ ante Iudicis ſententiam, reſpondet *Leſſius numer.* 135. valde probabile eſſe ante omnem ſententiam deberi, cũ debeatur ex vi pacti inter contrahentes initi, ſi à mutuante exigatur: putat tamen *Sanch.lib.1. de matr.diſp.37 num* 4 probabilius eſſe pœnam conuentionalem non eſſe ſoluendam ante iudicis ſententiam.

Quare non ab re erit, ſi ex ſupradictis Nu. 15
colliges mutuantem ſperare non poſſe lucrũ ex mutuo, nec principaliter, nec minus principaliter, nec primario, nec ſecundario, ſi detur ex obligatione iuſtitiæ propter mutuum *ita Sotus lib 6 de iuſt.quæſt.1.art.2.concl.* 1. *Leſſius lib.* 2. *cap.20.dub.* 5.*num.*35.*Medina C.de vſuris reſtituendis §. Tertio inquirendum qu.* 1.cuius ratio eſt quia velle accipere, & retinere tale lucrum, eſt iniquum, cum ſit velle accipere alienum.

Intendere autem, ſeu ſperare lucrum Nu. 16
ex mutuo, ſiue principali intentione, ſiue minus principali, ſiue primaria, ſiue ſecundaria intentione, non ex iuſtitiæ obligatione, ſed ex amicitia, vel gratitudine non eſt iniquum *ita Petrus Nau. lib.3 de reſt.cap.* 2. *num.* 198. *Leſſius loco ſupra citato num.*37.cuius ratio eſt, quia vſura eſt lucrum ratione mutui ex obligatione, vel eſt pretium vſus rei mutuatæ, verum qui intendit lucrum ex amicitia, quacunque intentione non intendit ex obligatione, maneat igitur non eſſe vſuram, neque eſſe iniquum lucrũ ex gratitudine ſperare, ac proinde ex mutuo ſperare amicitiam, tam principaliter, quam minus, licitum eſſe, tenet *Sotus lib.6.de iuſt.quæſt.1 ar. 2.concl.* 3. Id, quod etiam aſſerendum eſt ſi ſecundario ex amicitia ſperetur lucrum, qua

re licite, quis poteſt ex mutuo ſperare amicitiam, vt finem principalem, & ſecundario lucrum ex amicitia *ita Leſſius lib.2 rap.20.dub.5 num.39.*

Nu. 17 Sed ſi ſciſciteris, an mutuans mēte intēdēs ratione mutui lucrum accipere, illud reſtituere teneatur, antequam huic Quæſtio ſatisfaciamus recogita, quod ſupra diximus vſuram aliam eſſe realem, & exteriorem, aliam eſſe mentalem, & interiorem, exterior quidem committitur quando interuenit pactum, vel expreſſum, vt eſſet ſi quis mutuando aliquod aſſerat, mutuo tibi, ut tantum vltra ſortem mihi ſoluas: vel tacitum, vt eſſet ſi dicas ecce mutuo tibi, Tu autem ſcis vſum. Ego non habeo vnde viuā. Soles eſſe gratus alijs, vel quid ſimile. Mentalis vero eſt mentis propoſitum recipiendi lucrum ex mutuo, vt eſſet ſi mihi mutuas, ſperans, & intendens ratione mutui me tibi aliquid exibiturum, tunc mentalis vſura eſt *ita Sotus de iuſt. lib.6 quaſt.1.ar.1.rolumna 5.ver. ex bar deffinitione.*

Nu. 18 Mutuans intēdens recipere aliquid, tanquam debitum ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo dat, tenetur tunc mutuans quod accepit reſtituere: ita colligi videtur *ex cap. conſuluit de vſuris* vbi habetur mutuantē vt ea mente vltra ſortem aliquid recipiat, teneri in foro conſcientiæ, & animæ ad illud reſtituendū *ita Leſſius lib.2.rap.20.dub.6.numer.41.* cuius ratio eſt, quia mutuatarius non intendit donare gratis, ſed ac ſi eſſet debitor ex pacto mutui: at vero ſi mutuatarius det gratis, & ex amicitia, & mutuator id ignorans, accipiat tanquam debitum ex pacto mutui, tunc licet non teneatur reſtituere ex parte rei, tamen reſtituere tenetur ex conſcientia illa erronea, quia putat id datum ſibi eſſe nō ex gratitudine, ſed ex obligatione mutui *ita Caiet.to.2.opuſ.8. quaſt. 3.* Cuius ratio eſt, quia vere à parte rei ex vna parte donatarius gratis donauit, & trāſtulit dominium in mutuantem, igitur ex parte rei non tenetur reſtituere: ex alia parte dum durat conſcientia erronea, putat collatum ſibi eſſe tanquam debitum ex pacto mutui, igitur dum durat illa conſcientia erronea, reſtituere tenetur *ita Leſſius loco ſupra citato.*

QVAERES DECIMOQVARTO.

An mutuator ratione damni emergentis, vel lucri ceſſantis, poſſit vltra ſortem aliquid exigere.

Nu. 1 NE in æquiuocum laboremus, dānum emergens eſt detrimētum, quod mutuator cauſa ſolius mutuationis patitur, vt eſſet v.g. ſi quis habeat pecuniam ſuam paratam ad reparādā domum, quæ minatur ruinam, ſi autē det illam pecuniam mutuam petenti, ruet domus, quæ poſtea non poterit, niſi maiori pecuniæ ſumma reædificari, illud detrimentum maioris ſummæ pecuniæ conſumandæ in ędificatione, dicitur dānum emergens, vel ſi mercator cogitur viliori pretio merces ſuas vendere, vt poſſit petenti pecuniam illam congregatam mutuare, vel ſi mutuator pecuniam ad vſuram recipiat, tale detrimētum dicitur damnum emergens *ita Leſſius lib.2.rap.20 dub.10.num.68.* Bannes *2.2.quaſt.78.ar.2.fol 386.litt d.ronch 2. Sotus lib.6.de iuſt quaſt.1.art. 3.columm, 2.§. Quaſtio hac Bonac. de contract. diſp. 3.quaſt.3.puncto 4 num.1.* & communiter omnes Doctores.

Nu. 2 Lucrum vero ceſſans dicitur illud, quod quia non percipit, eo quod mutuum alteri dederit, vt accidit, quando quis parauerat pecuniam ad emendū agrum, vel negotiandum, ſed ea alteri mutuo data, non potuit agrum emere, & fructus ex eo percipere, aut pecuniā negotiationem exponere, & inde lucrū referre *ita Bonac.* vt infra, his igitur adnotatis.

Nu. 3 Qui pecuniam mutuam dat, poteſt abſque peccato paciſci de aliqua pecunia vltra ſortem reddenda, non ſolum ratione periculi damni ex mutuatione impendētis, etiam ante terminū, & moram ſoluendi, verum etiam ratione ipſius damni, ſi quod euenerit *ita D. Tho.2.2.quaſt.78 art.2. ad primum Leſſius loco ſupra citato num.72 .Sotus loco ſupra ritato conct.3. Bonac.num. 2. Reg. lib. 251.num.69.* cuius ratio eſt, quia æquitas non poſtulat, vt mutuator patiatur damnum notabile, alteri ſubueniendo, damnum autem pateretur, ſi non poſ-

ſet

ſet paciſci de damno, vel eius periculo, quare poterit, qui mutuum dat in pactum deducere cum eo, qui mutuum accepit recompenſationem damni, ſi forte euenerit, licet non ſit præuiſum, neq; timeatur, modo tamen ſub conditione (ſi ſcilicet euenerit) mutuatario explicetur.

Nu. 4 Ac proinde poterit mutuans, ſupra ſortem ratione damni emergentis, ex mutuo aliquid exigere, ad compenſationem illius damni, modo adſint hæ cõditiones, quarum Prima eſt, vt mutuũ ſit cauſa damni, ſine qua non eueniret. Secunda, vt mutuator moneat mutuatarium ſe incurrere illud detrimentum ex mutuatione *ita Leſſius num. 73. Bannes loco ſupra citato litt. e.* vbi aſſerit hãc concluſionem veram eſſe, ſiue damnũ emergens ſit à principio mutuationis, ſiue poſtea, quando mutuatarius eſt in mora ſoluendi, dum ſcilicet elapſo iam termino non ſoluit, cum tamen poſſit aduertens explicite, vel implicite creditorem ſibi velle ſolui, dixi (cum tamẽ poſſit) quia ſi abſque omni culpa ſua redditus ſit impotens ſolutionis, vt eſſet, ſi reperiretur in captiuitate, v.g. vel inciderit in tantam paupertatem, vt nõ poſſit ſoluere, quin ſe coniceat in extremam, vel grauem neceſſitatem, tunc aſſerit *Leſſius loco ſupra citato num. 70.* nõ videri obligandus ad intereſſe *ita etiam Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 3. puncto 4. num. 2. §. Si vero.*

Nu. 5 Mutuator item, poteſt ab initio de lucro ceſſante paciſci cum mutuatario, & ſi ab eo vi, vel fraude nõ ſit inductus, ſed ſponte, vel ad preces alterius pecuniam illam mutuet *ita Leſſius lib. 2. cap. 20. dub. 11. num. 80. & 83. Bonac. nu. 12.* mutuator non tenetur mutuare cum ſuo detrimento: item lucrum ex mutuo ceſſans, non eſt minus pretio æſtimabile, quam damnum emergens, tum quia pecunia illa, quam alteri mutuator mutuat, quatenus ſubeſt induſtriæ mutuatoris, ad lucrum ex ea faciendum pluris ei valet, quam ipſa per ſe conſiderata; maneat igitur plus pro ea exigi poſſe, quam ipſa per ſe valeat.

Nu. 6 Vt autem licitum ſit de lucro ceſſante paciſci modo dicto tres requiruntur cõditiones, quarum Prima, vt vere mutuatio ſit cauſa lucri ceſſantis, vt eſſet, ſi quis pecuniam deſtinatam ad negotiationem mutuet, amittendo ſpem lucri, ac proinde ſi quis propter pecuniã, omittens aliquam negotiationem, ſe conferat ad aliam, ratione lucrandi per artificium, vel induſtriam, vnde compẽſet totum lucrum negotiationis, non poterit in tali caſu ratione lucri ceſſantis quicquam exigere. Cuius ratio eſt, quia lucrum, quod ceſſat ratione mutuationis, alia via acquirit *ita Leſſius li. 2. cap. 20. dub 11. num. 85.*

Secunda conditio neceſſaria eſt, vt non exigatur totum lucrum ceſſans, ſed minus. Nu. 7 Cuius ratio eſt, quia nõ æſtimatur res tanti, quando eſt in potentia, quanti æſtimatur dum iam eſt in actu, verum lucrum, quod ceſſat cauſa mutuationis, eſt tantum in potentia, quando celebratur mutuatio; manet igitur non debere exigi totum lucrum ceſſans *ita Bannes 2. 2. quæſt. 78. ar. 11. fol. 389. litt e. Leſſius lib. 2. cap. 20. dub. 11. num. 96.* vbi aſſerit ſolum poſſe in pactum deducere, quanti valet illa ſpes lucri, deductis laboribus, & expenſis.

Quod quidem lucrum ceſſans duobus modis poteſt deduci in pactũ, vno Nu. 8 modo indeterminate, ſcilicet vt mutuatarius tantum teneatur ſoluere pro intereſſe, quantum euentus declarauit lucri fuiſſe futurum; alio vero modo determinate, vt ſcilicet ad arbitrium boni viri, & prudentis in negotiatione taxetur vna certa quantitas reddenda mutuatario pro lucro ceſſante *ita Bannes 2. 2. loco ſupra citato Leſſius num. 97. vbi §. Secundo determinate* aſſerit poſſe mutuantem pro ſpe lucri, qua ſe per mutuum priuat, exigere, id, quod determinate promiſit mutuatarius, etiam ſi euentus declaret, nullum lucrum fuiſſe obuenturum, & ſortem illam cum naui periturum, cuius ratio eſt, quia dum mutuum dat amittit ſpem lucri, quæ pretio æſtimabilis eſt, & ceſſetur illam vẽdere.

Tertia tandem conditio neceſſaria Nu. 9 eſt, vt quantitas illa lucri ceſſantis, nõ exigatur ſtatim dato mutuo, ſed conuenienti interuallo, ac proinde non poteſt ſtatim à principio mutuationis, mutuator exigere compenſationem lucri ceſſantis v.g. ſi lucrum æſtimetur decẽ

Digitized by Google

aureis,quos lucri facturus erat negotia-
tor,pecunia data mutuatario nõ poteſt
paciſci ſtatim decem dari, nam ſi alteri
mutuet centum,& velit ſtatim dari de-
cem nomine lucri ceſſantis, tunc non
mutuabit centum,ſed nonaginta,cum
mutuatarius nonaginta retineat.

Nu. 10 Licitum eſt etiam in mutuo aliquid
vltra ſortem accipere,ratione periculi
amittendi capitale, vel illud recuperã-
di cum expẽſis,vel laboribus.Cuius ra-
tio eſt,quia quod me conijciam in tale
periculum,eſt pretio æſtimabile, vt eſ-
ſet ſi mutuem homini non ſatis noto,
aut dubiæ fidei, ergo poſſum pro eo,
quod pretio æſtimabile eſt aliquid exi-
gere *ita Leſſius lib.2.cap.20.dub.13.nu.
3.Angelus verb.vſura 1.num.38. Bonac.
de contract.diſp.3 quæſt.3.puncto 5.num.*
1.vbi ait,& hoc verum eſſe,& ſi reuera
nullum damnum poſtea patiatur, nam
quod accipit non pro damno actuali,
ſed pro periculo damni accipit, quam-
quam contrarium aſſerat *Sotus lib. 6. de
iuſt.quæſt.4.art.1.ad primum.*

Nu. 11 Vt autem mutuator iuſte,& licite poſ
ſit aliquid exigere,ratione periculi ca-
pitalis,vel expenſarum,vel laborum in
recuperando capitali,tria requiruntur.
Primum, vt non cogatur mutuatarius
à mutuante,vt adhibeat loco fideiuſſo-
ris mutuantem ipſum. Secundum, vt
non plus exigatur ratione huius pericu
li,quam mutuator daret alteri pro re-
demptione talis periculi v.g. non poteſt
mutuator plus exigere, quã ipſe daret
alteri homini,non ſatis noto, aut dubiæ
fidei mutuare.Tertium, vt periculum,
ex quo timetur incommodum, verum
ſit,etiam ſi deinde nullum ſequatur dã-
num,nam illud,quod exigitur vltra ſor
tem,non pro damno, ſed pro periculo
damni exigitur, modo ſupra dicto *ita
Leſſius lib.2.cap.20.dub.13.num.112. Bo
nac.loco ſupra citato num.2.*

Nu. 12 An vero vſurarius acquirat dominiũ
eorum,quæ lucratur vſurario contrac-
tu,ita vt eorum dominium transferatur
in vſurarium, Reſpondeo dicendum
quoties,res nomine vſuræ acceptæ ita
miſcentur rebus ſimilibus vſurarij, vt
nullo modo ab eis diſtingui poſſint, to-
ties earum dominium translatum cen-
ſetur,ac proinde ſi vſurarius nomine
vſuræ accepit decem aureos,quos cum
alijs centum ſuis miſcuit, Ita vt diſcerni
non poſſint,eorum tunc dominium in
vſurarium translatum eſt *ita Leſſius lib.
2.cap.20.dub.18.num.*156. vbi Inter alia
habet,quandiu cumulus ille extat, ali-
quo modo idem permanẽs,ſiue ſit apud
vſurarium,ſiue apud alium,dominium
illorum decem aureorum habere ius in
re,ita ut non ſolum tempore ſatisſatio-
nis primum obtineat locum, uerum e-
tiam poſſe ex illo cumulo occulte decẽ
illos aureos accipere. Nu. 13

At uero, quoties res nomine uſuræ
acceptæ, non ita permiſcentur, toties
earum dominium non transfertur in
uſurarium.Cuius ratio eſt, quia illas res
mutuatarius non ſoluit gratis,nec ratio-
ne mutuationis uſurario aliquid debe-
tur præter ſortem, igitur mutuatarius
illas res ſoluendo non intendit transſer
re earum dominium in uſurarium, ſed
ſolum externam traditionem facere,
quæ neceſſaria eſt,ut pecuniam mutuam
impetret *ita D.Tho.2.2.quæſt.78.art. 3.
Caiet.2.tom.opuſ.8 cap.1 Leſſius lib. 2. c.
20.dub.18. num. 158. Bonac. de contract.
diſp.3.quæſt.3.puncto 14.nu. 1. vbi* §. *Ex
quo*,ait promittentem uſuras non teneri
ad eas ſoluendas,cum uſurarius per pro
miſſionem ſibi factam non acquiſierit
ius ad id,quod ſibi non debetur. Verum
uero mutuatarius teneatur ſoluere uſu-
ras,quas promiſit uſurario cum iuramẽ-
to patet de ſupradictis de iuramento cõ
firmante contractum,teneri. At vero ſi
res ſit fructifera, vt eſſet domus, vinea,
&c. non ſolum res ipſa nomine vſuræ
accepta reſtituenda eſt, verum etiam,
& eius fructus ita expreſſe *D.Th loco ſu
pra citato in corp. Leſſius num.*160.& cõ-
muniter omnes Doctores.

Quare vſurarius non poteſt in alterũ
transferre dominium eorũ, quæ acqui- Nu. 14
ſiuit per vſuras, conſequenter accep-
ta ab vſurario ſunt obnoxia reſtitutio-
ni,quoties ipſe eorum non eſt dominus,
vt accidit,quando accepta per vſuram
extant apud vſurarium, nec ita mixta
ſunt cum rebus vſurarij, vt diſcerni ne-
queant,cuius ratio eſt,quia vſurarius nõ
poteſt plus iuris in alterum transferre,
quam ipſe habet, ſed vſurarius non ha-
bet dominium eorum, quæ per vſuras
acce-

Digitized by Google

accepit, ergo non poteſt illorum dominium in alterum transferre *ita Bonac. num.* 3.

Nu. 15 Fructus item rerum, quarum vſus eſt earum conſumptio, vt ſunt triticum, vinum, non ſunt reſtituendi; Cuius ratio eſt, quia id, quod de tali re eſt acquiſitũ, non eſt fructus huius rei, ſed humanæ induſtriæ, ac proinde ſi vſurarius vſuraria pecunia emat domum, vel vineam, ſolum tenetur ad reſtituendum, id, quod vſurarie accepit, & fructus domus, vel vineæ tranſeunt in vſurarij dominium *ita Medina de vſura quæſt.* 4 §. *ad Quartum principale Leſſius lib.* 2. *cap.* 20 *dub.* 18 *num.* 161. ſicuti etiam ſi res alienas loco vſurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij, quamquam dominium iſtarum rerum non transferatur in emptores *ita Leſſius num.* 162. modo tamen emptor bona fide emat, neſciens res illas eſſe alienas, nam ſi ſciens, res illas emat, vſurarius non acquirit dominium pretij *ita etiam Bonac. nu.* 4.

Nu. 16 Non ſolum vſurarius ad reſtitutionẽ tenetur modo ſupradicto: uerum etiã, & cooperatores ad uſuram reſtituere tenentur: verum quinam ſint hi cooperatores, qui reſtituere teneantur: dico Primo omnes eos reſtituere teneri, qui ſunt cauſa efficax cur vſuræ ſoluantur, & ſolutæ non repetantur, quales ſunt, qui perſuadent alicui, ut fiat uſurarius, & uſuras exigat *ita Sotus lib.* 6. *de iuſt qu.* 1. *ar.* 4. *column. penul.* Bonac. *puncto* 15. *n.* 12. §. *Secundo.* Item iudices, qui ſtatuto, uel ſententia compellunt ſoluere uſuras, uel decernunt, ut ſolutæ non repetantur, in ſolidum reſtituere tenentur, & ſunt ipſo facto excommunicati *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21. *num.* 179.

Nu. 17 Item Notarij, qui inuito mutuatario conficiunt inſtrumentum uſurarium palliatum, ſub aliquo honeſto nomine uenditionis, ſcilicet, aut mutui tenentur reſtituere *ita Bonac. num.* 12. §. *Quarto*. At uero ſi inſtrumentum efficiant uolente mutuatario, uel exprimant contractum, qualis eſt, licet mortaliter peccent, quia contra ſuum iuramentum faciunt, quod notarij dum munus illud ſuſcipiunt facere ſolent, tamen reſtituere non tenentur, quia uolenti, & conſentienti nulla fit iniuria *ita Leſſius n.* 180. *Bonac.* §. *Dixi inuito* ubi habet hinc patet quid dicendum ſit de teſtibus concurrentibus ad inſtrumentum uſurariũ conficiendum, conſtat enim ipſos teneri ad reſtitutionem, niſi hoc faciant bona fide, aut conſentientibus mutuatarijs.

Licet famuli, ſeu factores uſurariorum, qui ex ſpeciali mandato uſurarij pecuniam numerant, quam uſurarius mutuat ad uſuram, cum quo contractus initus eſt, non teneantur reſtituere, ut docet *Sil. verb. uſura* 7. *quæſt.* 4. tamẽ ſi faciant iniquos contractus teneri ad reſtitutionem *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 20. *dub.* 21 *num.* 181. cuius ratio eſt, quia famuli tunc uidentur eſſe cauſa damni. Nu. 18

Proxenitæ quærentes mutuatarios egentes pecunijs, eoſque adducentes ad uſurarios, tenentur ad reſtitutionem, uidentur enim cooperari ad damnum non minus, quam concurrat, & cooperetur conſulens *ita Bonac. loco ſupra citato num.* 12. §. *Quinto vbi* §. *Sexto* ait Confeſſarium teneri ad reſtitutionem, quãdo ſuis uerbis eſt in cauſa, cur non fiat reſtitutio ab uſurario, cenſetur enim cauſa efficax iniuſtæ detentionis. Quãdo uero non admonet Pœnitentem de reſtitutione facienda, non tenetur ad reſtitutionem iuxta noſtram ſententiam *hac Bonac.* & iam nos alibi. Nu. 19

Tandem hæredes uſurarij tenentur ad reſtitutionem, ſi uſurarius non reſtituit dum uiueret. Cuius ratio eſt, quia obligatio realis defuncti tranſmittitur ad hæredes, qui ſuccedunt in locum defuncti, & vna, eademque perſona reputatur *ita Bonac. de contract. diſp.* 3. *quæſt.* 3. *puncto* 15 *num.* 13. vbi habet quando plures ſunt hæredes vſurarij non teneri in ſolidum ad reſtitutionem, ſed ſingulos teneri ſolum pro ſua parte, ad ratam hereditatis, modo aliquis non ſit cauſa, cur ceteri nõ reſtituant, hic enim teneretur in ſolidum utpote cauſa efficax totius damni; item aduerte, quod habet *num.* 15. ubi ait hæredibus uſurarij nolentibus reſtituere, non teneri legatarios, aut donatarios ad reſtitutionẽ in defectum hæredum, modo uſurarius relinquat hæredibus bona ſufficientia ad ſatisfaciendum debitis, & præterea Nu. 20

legi-

legitam,uel quartam,quæ ipſis de iure debetur,quia legatarij,aut donatarij nõ ſuccedunt in onera teſtamenti, ſed hæredes.

Nu. 21 Quibus pœnis afficiantur vſurarij,& qui dicantur notorij,& manifeſti vſurarij legite quæ dicta ſunt *à Leſſio lib.2.ca.20.dub.22.Bonac. de contract. diſp. 3. qu. 3.puncto vlt.* vbi habetur multas pœnas tam iure ciuili,tum maxime iure canonico in vſurarios manifeſtos eſſe conſtitutas,quare apud hos,& hæc ſatis dicta ſufficiant de mutuo,& vſura,ac proinde.

QVAERES DECIMOQVINTO.

De emptione, & venditione.

Nu. 1 INter alios contractus numeratur contractus emptionis,& venditionis,de quo agit *D.Tho.2.2.quæſt.77.ar. 1.& ſequentibus:* verum cum hæc materia ſit ſcitu neceſſaria,opere pretium duxi prius de emptione, poſtea de venditione ſub hoc vnico Quæſito agere, poſtea vero de negotiatione.

Nu. 2 Eſt autem emptio pactio,ſeu contractio rei pro pretio *ita Sotus lib.6. de iuſt. quæſt. 2.ar.1.columu. 6. verſ. ex his ergo vnde Bonac.de contract diſput. 3.quæſt.2. puncto 1.num.1.* ait emptionem eſſe cõtractum,vltro,citroque emptorem, & venditorem obligantem,eo, quod emptor obligetur ad tradendum pretium pro merce,& venditor obligatur ad tradendas merces pro pretio, vbi explicãs huius deſcriptionis particulas ait. Dicitur contractus loco generis,cum omnis emptio ſit contractus,non è contra. Ceteræ particulæ ponuntur loco differentiæ,Dicitur vltro,citroque,quia per mutuum conſenſum exterius expreſſum, emptor obligatur ad tradendum pretiũ venditori,& venditor ad tradendam rẽ emptori. Dicitur, quo traditur pretium pro mercede, vt emptio diſtinguatur à permutatione,in qua non traditur pretium,ſed vna res cum alia commutatur abſque pretio:item vt diſtinguatur à locatione, & conductione,in quibus quãuis interueniat pretium, non tamen interuenit merx,cui res ipſa non vendatur,ſed ſolum concedatur ad vſum pro pretio. Nomine pretij intelligitur nummus,ſeu pecunia,quæ inuenta eſt,vt ſit menſura,& pretium omnium rerum venalium. Dicitur demum pro merce, id eſt pro eo,quod loco pecuniæ traditur. Dicitur autem merx,quælibet res vendibilis,vt ſunt res mobiles, vel immobiles actiones,iura,&c. *ita Bonac. Leſſius lib.2.cap.21.dub.1.*

Venditio vero eſt pactio mercis pro pretio,ſcilicet venditio eſt contractus vltro,citroque emptorem, & venditorem obligans, itaut venditor obligetur ad tradendam mercem pro pretio, & emptor obligetur ad tradendum pretiũ pro merce licet; ex ſuperius dictis pateat explicatio huius deffinitionis tamẽ ad maiorẽ huius rei explicationem aduerte,emptionem,& venditionem perfici ſolo conſenſu exterius expreſſo, nã poſito mutuo cõſenſu verbis expreſſo, contractus emptionis, & venditionis, cenſetur perfectus,quo ad ſubſtantiam, vnde traditio non eſt de eſſentia venditionis *ita Bonac.num.4.vbi num.6.* habet ad illud dubium vtrum contractus vẽditionis,& emptionis validus ſit, antequam pretium ſit conſtitutum, reſpondet validum eſſe, quando conſtitutio pretij refertur in tertiam perſonam determinatam:quamuis nõ ſit perfectus, donec pretium definiatur, vt ſi quis dicat, vendo tibi æquum,quanti iudicauerit Titius, valide vendit,ſi vero Titius mortuus ſit,aut iudicare nolit,reſcinditur venditio,quia non poteſt perfici ob defectum alterius. Nu. 3

Illæ autem res vendi poſſunt,quæ pecunia æſtimantur,niſi adſit aliqua ſpecialis prohibitio,ſeu circumſtantia,quæ venditionem reddit inualidam,aut illicitã,& peccaminoſam. Cuius ratio eſt, quia ſub venditione cedit, quidquid tradi poteſt pro pretio *ita Bonac. de contract.diſp.3.quæſt.2.puncto 2.numer.1.§. Hinc ſequitur.* Primo ſpiritualia per ſe vendi non poſſe, vt ſunt calices conſecrati,res ſacræ,altaria,&c. quia pecunia non æſtimatur: imo in venditione huiuſmodi rerum committitur ſacrilegiũ, & symonia,quamquam per accidens ratione materiæ,vel laboris adhibitis in his fabricandis vendi poſſunt, abſque symonia. Secundo venditionem templi Nu. 4

fac-

factam abſque principis auctoritate inualidam eſſe, etiam ſi templum conſideretur ſecundū materiam. Tertio res Defuncti non poſſe emi ab exequutore teſtamenti, quando exequutor debet illas vendere in exequutionem teſtamēti. Quarto res pupilli, vel minoris emi non poſſe à tutore, vel à curatore, cum hoc prohibeatur ob præſumptionem fraudis, niſi forte tutor, vel curator emat palam, ideſt ſub haſta, & bona fide, & cum iuſto pretio, nec adſit alius, qui emat. In foro vero conſcientiæ videntur emi poſſe, interueniente bona fide, & iuſto pretio, ſaltem in ſententia eorū, qui ſentiunt contractum, ſine ſolemnitate requiſita à iure celebratum, inducere naturali obligationē. Quinto licet iuxta *Medinæ ſententiā, & aliorum apud Dianam par. 3. tract. 5. miſ. reſol. 108. initio* officia ſecularia vendi non poſſint, tamen *Bonac de contract. diſp 3 quæſt. 2. puncto 2. num* 10. ait vendi poſſe officia, per ſe loquēdo, modo nō adſit aliquod ius in contrarium prohibens illorum venditionem, nam officia ſecundum ſe ſunt pretio æſtimabilia, dixi (Per ſe loquendo) nam practice non expedit officia vendi, alioquin ſæpe venderentur minus idoneis, & cum ſubditorum detrimento, ad quod præcauendum ſuperior obligatur. Vnde *Leſſius lib. 2. cap. 32 dub. 4. num.* 28. ait, & ſi per ſe non ſit illicitum hæc officia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde ſequi ſolent, plerumque eſſe illicitum, & etiam perniciosum, quare *Aragon 2. 2 quæſt. 63. ar. 2. §. Sed conſurgit* ſupponit, licet vēditio iſtorum officiorum ſit de illis rebus, quæ, & ſi non ſint intrinſicæ malæ, habere tamen maximam ſpeciem mali, & regulariter vergere in peccatum.

Quibus nam circumſtantijs licite fie
Nu. 5 ri poſſit hæc venditio reſpondet *Leſſius loco ſupra citato num* 29. requiri has conditiones quarum. Prima eſt, vt vendēs habeat auctoritatem. Secunda, vt vendantur quantum fieri poteſt digniori. Tertia, vt pretio moderato. Quarta, vt id cenſeatur neceſſarium, vel vtile bono publico, his addit alias *Aragon loco ſupra citato concl. 1. litt. b.* quod non vendātur iudicaturæ, ſed alia officia inferiora ex quibus non tam adminiſtratio iuſtitiæ, quam exequutio eorum, quæ à iudicibus decernuntur pendet.

Quare ex his iam patet, Regem, Rē- Nu. 6
publicam ex iuſta, & rationabili cauſa poſſe vendere officia publica, debitis ſeruatis conditionibus, atque circumſtantijs, per quas inconuenientia quantum fieri poterit vitetur, quia huiuſmodi officia ex natura ſua ſunt vendibilia, & pretio æſtimabilia cum ſint temporalia, vtilia, honorifica, nec habeant aliquid ſpirituale annexum, ergo ex iuſta & rationabili cauſa in caſu neceſſitatis, ad ſubueniendum publicæ neceſſitati licite poterunt vendi *ita Aragon loco ſupra citato concl. 1.* vbi concludit vēdere enim hæc officia nulla habita ratione dignitatis, ſed pecuniarum, procul dubio eſſe peccatum, quare inferiores, & ſi magnates ſint non poſſunt, niſi vel Principis conceſſu, vel legitima pręſcriptione, ſeu vſucapione *ita Leſſius loco ſupra citato num. 29. Aragon concl. 2.*

An vero Proreges poſſint vendere Nu. 7
officia, & pecunias ſibi ipſis applicare, reſpondet *Diana par. 6. tract. 6. reſol. 3. §. Dico ſecundo, & §. Dico tertio,* licet venditio officiorum non ſit intrinſice mala, & ideo poſſit ex cauſa, & circumſtātijs debitis honeſtari modo ſupradicto de Rege: tamen hanc doctrinam, non procedere quoad Proreges, quia poteſtas vendendi officia penes ſolum Regem ſtat, ipſe enim eſt dominus officiorum, ergo qui officia venderet ſine eius licentia, Regis poteſtatem vſurparet, & venderet rem alienam inuito domino, peccando mortaliter, cum onere reſtitutionis. Sed Proreges vt patet non habent poteſtatem à Rege officia vendendi, ergo ſine titulo, & poteſtate illa uendendo lęthaliter peccant, & ad reſtitutionem tenentur, uendunt enim rem alienam inuito Domino.

Quanti res uendi, uel emi poſſit, dif Nu. 8
ficultas eſt inter Doctores, ad quam ſtatuēdam animaduertas pretium duplex eſſe. Vnum dicitur legitimum, ideſt definitum à lege, ſeu à Principe, uel ab alio legitimo ſuperiore, ut à Senatu, &c. qui conſideratis circumſtantijs, ex quibus æſtimatio rerum pendet, ſtatuunt quāti uendi debeat, idque potiſſimū ne emptores decipiantur, uel cogantur ſoluere

pro

pro libidine uenditorum *ita Leſſius lib. 2 cap. 21. dub. 2. num. 7. Reg lib. 2. numer. 283. Bonac. diſp. 3. quaeſt. 2. puncto 4. num. 1.* ubi habet hoc pretium conſiſtere in indiuiſibili, ita ut ſi quis notabiliter excedat in pretio lege definito mortaliter peccare, & teneri ad reſtitutionem *ita etiam Leſſius, num. 12.*

Nu. 9 Aliud uero dicitur pretium naturale, ſeu uulgare, quod pretium hominum æſtimatione conſtituitur, iuxta dictamẽ naturalis, & humanæ rationis *ita Bonac.* & hoc pretium habet latitudinem, eo quod à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant, quod enim aliqui æſtimant nouem, alij eſtimant decem, alij undecim *ita Leſſius numer. 10.* ubi habet. Hinc fit ut huiuſmodi pretium uulgare, ſeu naturale triplex ſit, infimum, ſeu pium, medium, ſeu moderatum, & ſupremum, quod etiam rigoroſum appellatur. Quodlibet iſtorum pretiorum habet ſuam latitudinem, ut ſi pretium infimum alicuius rei ſint 95. medium 100. rigoroſum 105. patet in quolibet adeſſe latitudinem, conſequenter non uiolari iuſtitiam perſiſtendo intra latitudinem alicuius pretij.

Nu. 10 His igitur pretijs conſtitutis res tanti uendi poteſt, quanti ualet, iuxta taxam Principis, uel communem prudentum hominum æſtimationem. Cuius ratio eſt, quia ualor, & pretium commenſurantur, ita dictante iuſtitia commutatiua, quæ requirit æqualitatem pretij cũ re *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quaeſt. 2. puncto 4 num. 3.* hinc ſequitur uendentes aliquid ſupra pretium rigoroſum, aut ementes infra infimum, teneri ad reſtitutionem illius, quod acceperunt, nõ ſeruata iuſti pretij latitudinem *ita Reg. lib 25. num. 288.* & communiter omnes

Nu. 11 Quodnam pretium ſeruandum ſit, quando extant duo pretia, quorũ unũ taxatum fuit à Principe, alterum à cõmuni hominum æſtimatione reſpondet *Bonac. num. 7.* ſeruandum eſſe pretium taxatum à Principe, cum enim pretiũ à Principe, ſeu lege taxatum ſit iuſtum, & decreta iuſta Principum ſeruanda ſint, conſequenter ſeruandum erit pretium taxatum à Principe, quare ſi Princeps tempore abundantiæ taxauit pretium tritici ad tarenos quatraginta pro ſalma, & triticum communi æſtimatione ualeat tantummodo triginta ſex, vẽditor poterit exigere tarenos quatraginta, cum hoc ſit iuſtum pretium à Principe taxatum: An vero ſit obligatio ſeruandi pretium taxatum à Principe quando res notabiliter eſt uariata, quoad ualorem, reſpondet *Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 2. num. 14.* ſi pretium legitimum ſit minus, uulgare maius, non licebit exigere uulgare, ſed ſolũ legitimũ, & ratio eſt, quia hoc cenſendum eſt uerum rei pretium à Magiſtratu definitũ ne excedatur. Aduerte tamen ait *Leſſius* ſi mutatis circumſtantijs copiæ, & inopiæ, & ſimilibus, Magiſtratus eſſet notabiliter negligẽs in pretio legitimo mutando, poſſe rem uendi pretio uulgari, nam lex cẽſeretur iniqua. Sed hoc non eſt priuatorum iudicare, niſi moraliter ſit euidens *hac Leſſius.* Vnde *Bonac. loco ſupra citato num. 9.* ad Quæſitũ propoſitum, negatiue reſpondet, ex qua deciſione infert, quod, ſi Princeps conſtituit pretium tritici tempore abundãtiæ, nec illud mutauit, adueniente inopia uenditorem non teneri ſeruare pretium taxatum à Principe, & reddit rationem, quia non eſt credibile Principem poſita notabili mutatione uelle in eodem robore, ac uigore legem ſuam perſeuerare.

Vnde viri docti apud *Dianam par. 1. tract. 8. reſol. 70.* ad illam difficultatem, an tempore magnæ ſterilitatis, & inopię pragmatica frumenti, & aliorum rerũ ſeruanda ſit in conſcientia, vel liceat vẽdere frumentum ſecundum pretium commune, & vulgare reſpondent huiuſmodi Pragmaticam, & taxam frumenti non eſſe ſeruandam ſub pœna peccati mortalis, & obligationis reſtituendi, quare *Mol. de iuſt. tom. 2. diſp. 364. nu. 7.* mordicus defendit. Si frumentum antea, lege erat taxatum pretio rationabili, ac moderato, ac menſe Martij, & Aprilis ſterelitas magna in annum ſequẽtem compatitur, ob pluuiæ defectum, aut aliqua alia ratione; non tenentur homines deinceps, vendere triticum ſuum pretio tempore abundantiæ taxato. Quoniam præſumendum eſt, voluntatem Principis non eſſe, vt tanta ſuperueniente ſterilitate, lex, quæ tempore Nu. 12

abun-

abundantiæ lata erat, vim adhuc retineret, neque ſi id Princeps vellet, lex iam tunc eſſet rationabilis, ac iuſta, ac proinde in conſcientię foro non obligaret *hac Molina*. Verum magis mihi placet, quod habet *Reg. lib.* 25. *num.* 270. §. *Vbi*, qui licet ſupradictam ſeutentiam videatur ſequi, tamen cum moderamine illam tenet, aſſerens. Quantumuis decurſu temporis merces pluris æſtimētur communiter, quam ſit à lege taxatū: non ideo tamen licitum eſt ſecundum illam æſtimationem contra hanc taxationem vendere. Quamquam mutari debent leges, quando circumſtantiæ notabiliter variantur: ſique Princeps in eo eſſet notabiliter negligens, lex inciperet eſſe iniuſta, nec in conſcientia obligaret. Sed non eſt facile tale quid iudicandum, præſertim cum tribuatur imprudentiæ, ſi Princeps leges paſſim mutet, & de nouo condat.

Nu. 13 Et ideo hic quæri poteſt, an licite quis poſſit vendere rem plus, vel minus emere, quam valeat, & præmittendum eſt primo, in foro externo non dari actionem ei, qui emendo carius, vel vendēdo vilius nō eſt deceptus inſta dimidiū iuſti pretij, v. g. ſi quis habeat domum, vel agrum valentem centum aureis, & vendat illum 70, vel 60, vel 50. aureis, tunc in tali caſu nulla ei datur actio ad reſcindendam venditionem, aut ad ſupplendum pretium, cuius ratio eſt, quia non eſt decemptus vltra dimidium iuſti pretij: At vero ſi illum vendidiſſet 48, vel 49. vtique ei datur actio ad vēditionem reſcindendam, quia eſt deceptus vltra dimidium iuſti pretij: Item ſi quis emeret agrum valentem centum aureis 152, vel pluris daretur ei actio ad reſcindendam emptionem, vel ad reſcindendum exceſſum illum ſupra cētum aureos, ſecus autem ſi illum emeret 140. vel 150. *ita ex l. 2. C. de reſcindēda venditione*. At vero in foro conſcientiæ tenetur ſemper exceſſum illum reſtituere, ſiue ſit vltra dimidium iuſti pretij, ſiue non *ita Leſſius lib. 2. cap.* 21. *dub.* 4 *num.* 21. quia ſi domus v. g. valet centū, & vendatur centum, & decem, exceſſus ille, v. g. decem non datur, niſi titulo emptionis, vel venditionis, quo titulo non eſt debitus, quia ſuperat æqualitatem rei, maneat igitur reſtituendum eſſe,

Nu. 14 Hoc ſuppoſito dari poſſunt caſus, in quibus licitum eſt interdum pluris rem vendere, quam res ipſa valeat. Primo mercatores poſſunt paulo pluris vendere, quam ab alijs vendi ſoleat, qui non ex officio, ſed ex occaſione aliquid vendunt *ita Ioa. de Med. C. de reſtit. quæſt.* 3. §. *Secundum erat*, quia pretio eſt æſtimabile, quod curas, & cogitationes ſuas in rebus conquirendis, conſeruandis, & diſtrahendis aſſidue impendant, aliaſque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Aduertas tamen non ideo poſſe mercatores pluris vēdere, quam lege, vel communi æſtimatione ſit præſcriptum, quia in taxatione pretiorum, habita eſt ratio officij mercandi *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 23. §. *Aduerte tamē*.

Nu. 15 Poteſt item ſecundo res aliqua pluris vendere, quam ipſa res valet ratione lucri ceſſantis, vel damni emergenti, vel ratione peculiaris affectus, aut oblectationis, qua dominus rei ſe priuat, modo tamen, quod pluris vendatur iuxta æſtimationem ipſius lucri ceſſantis, vel dāni emergentis, vel oblectationis, aut affectus, & venditor emptori ſignificet cauſam, cur tanti exigat *ita Petrus Nau. lib. 3. cap. 2. num.* 23. *Leſſius loco ſupra citato num.* 26. & 27.

Nu. 16 Tertio item poteſt venditor rem pluris vendere, quam valet ratione copiæ emptorum, cuius ratio eſt, quia ex hoc creſcit æſtimatio communis mercium, nam id pluris æſtimatur, quod à pluribus quęritur: item ſi res uendatur in gratiam emptoris, aliàs non venderetur, modo tamen, quod aliquod ſequatur incommodum, vel moleſtiam uenditor ſentiat *ita Leſſius num.* 31. de his, & alijs caſibus uide *Bonac. de contract. diſput.* 3. *quæſt.* 2. *puncto* 4. *num.* 22. *Dianam par.* 1. *tract.* 8. *reſol.* 23.

Nu. 17 Dari etiam poſſunt alij caſus, in quibus poteſt emptor interdum emere rē minoris, quam aliàs velet, & Primo ſi emptor emat rem in gratiam uenditoris, & ei parum eſt utilis *ita Nau. cap.* 23 *num.* 84. cuius ratio eſt, quia pretium tūc uileſcit. Secundo poterit emptor rem minoris emere, quam ualet, quoties merces multæ ſunt, & pauci ſunt emptores *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 36. Ter-

tio poteſt emptor rem minoris emere,
quam ualet, quoties multas ſimul emit
merces. Cuius ratio eſt, quia multis cu-
ris uenditorem exonerat, quas circa il-
las merces habuiſſet.

Nu. 18 Et an liceat rem carius uendere ex-
pectata, quam numerata pecunia: ani-
maduertas iuſtum pretium cenſeri il-
lud, quod uel a poteſtate publica ob bo
num commune taxatum eſt, uel com-
muni hominum æſtimatione determi-
natum eſt modo ſupra dicto u.g. ſi Prin
ceps, aut Magiſtratus conſideratis circũ
ſtantijs ex quibus æſtimatio rerum pen
det, ſtatuunt libram panis uendi debe-
re duobus obulis, quod quidem pretiũ
Doctores uocant pretium legitimum,
quaſi lege definitum *ita Leſſius lib.2.ca.*
21.dub.2.num.7.

Nu. 19 Vnde hoc ſuppoſito licitum eſt intra
limites iuſti pretij uendere rem carius
dilata ſolutione, ac proinde poteſt quis
credito uendere rem pretio ſummo,
quam numerata pecunia uendebat infi
mo, uel mediocri *ita Leſſius lib.2.cap.21*
dub.6.num 50. *Reg lib.25.num.296. Dia-*
*na par.1.tract.*8.*reſol.*20. cuius ratio eſt,
quia in tali uenditione, & emptione res
uenditur, & emitur iuſto pretio.

Nu. 20 An licite poſſit uenditor, qui merces
ſuas uendidit Petro tali pretio u.g. cen-
tum, ab ipſo diuerſo pretio eaſdem mer
ces redimere, ut diſtinctius proceda-
mus, quoties Petrus egens pecunijs, mu
tuas petit à mercatore, qui nolens mu-
tuare, paratus eſt, illi uendere mercem
ſuam credito, ſummo tamen pretio, u.g.
105. aut 106. aureis, ut deinde illas nu-
merata pecunia uendat cuicunque uo-
luerit, ſi poſt quam emptor illas merces
emit, offerat mercatori, ut numerata pe-
cunia redimat, ſed minori pretio, ſcili-
cet medio, uel infimo, in tali caſu, licet
aliqui Doctores aſſerant illicitum eſſe
illas merces infimo iuſto pretio redime
re: tamen aſſerendum eſt modo infra
dicendo non eſſe iniuſtum, ac proide
poterit illas mercator redimere, modo
tamen dum vendit illas credito, non ex
cedat pretium rigoroſum, & dum redi-
mit numerata pecunia, redimat illas iu-
ſto infimo pretio *ita Petrus Nau lib.3.*
*cap.2.num.*170. *Leſſius lib.2.cap.21. dub.*
*16.num.*130. *Reg.lib.25.num.296.* Cuius
ratio eſt, quia prima vẽditio facta à mer
catore credito iuſta eſt, quia fit iuſto pre
tio, quamuis ſummo, item ſecunda iu-
ſta eſt, quia merces reuenduntur iuſto
infimo pretio: tamen ſupradicta ſenten-
tia etiam limitanda eſt, modo venditor
non ineat pactum cum emptore, vt rẽ
emptam, iterum ſibi vendat infimo, vel
medio pretio *ita Diana par.1.tract.8.*
*reſol.*20. quia mercator committeret v-
ſuram, qui ex pacto, vel animo eliciendi
lucrum, merces credita pecunia vendit
rigoroſo pretio, quas ſtatim numerata
pecunia redimat pretio pio, nam talis
cõtractus reſoluitur in mutuũ, perinde
eſt ac ſi venditor mutuaſſet Petro ſum-
mam illam minorẽ, qua redemit, vt tẽ-
pore ſolutionis reciperet ſummam ma
iorem, pro qua rem eamdem Petrus vẽ
didit, quod quidem eſt mutuum vſura-
rium contractu venditionis palliatum
ita Reg.lib.25.num.296.§.Tertium.

Et licet mercatores quando non pro Nu. 21
cedunt ex pacto, aut animo non peccẽt
contra iuſtitiam modo ſupradicto, tamẽ
peccare poſſunt contra charitatem, &
primo quando cogunt miſeros homi-
nes emere merces, quibus non egent, &
facile poſſunt abſque ſuo incommodo
mutuum dare. Secundo peccare poſſũt
ratione mali exempli, nam contractus
ille habet ſuſpecionem vſuræ. Vnde ex
hoc ſequitur licet peccet contra chari-
tatem, mercatores tamen non teneri ad
reſtitutionem ex iuſtitia *ita Leſſius lib.*
*2.cap.21.dub.16.num.*232. vbi etiam ha
bet, quod ſi mercatores bona fide ven-
didiſſent, nihil de redemptione cogitã-
tes, & poſtea rogati redimerent pecu-
nia numerata non peccare, vt eſſet ſi
emptor rem illam, quã rigoroſo pretio
emerat, tradidit præconi vt in publico
foro vẽdat, nec eſt, qui plus offerat, quã
venditor, qui rem illam rigoroſo pretio
vendidit. Tamen licet nobis conclude
re *cum* Reg. *lib.25.num.*296. §. *Adde* vbi
concludit quamuis autem hæc ita ſint,
non eſt tamen talis contractus, facile cõ
ſulendus, propter periculum peccati,
quod in eo genere venditionis magis
imminet, quam in alijs, & propter appa
rentiam, quam habet peccati, ex qua
puſilli facile ſcandalizantur.

Cæterum an poſſit emptor rem ali- Nu. 22
quam

Digitized by Google

quam minoris emere ob anticipatam ſolutionem, reſpondet ad hoc Quæſitũ *Leſſius lib. 2. cap. 21. num. 59.* emptores non poſſe ob anticipatam ſolutionem, præciſe ratione anticipatæ ſolutionis, emere rem infra pretium infimum, & hanc ſententiam videntur docere *Val. & Salas apud Dianam par. 1. tract. 8. reſol. 22.* aduertenter dixit *Leſſius* (Præciſe ratione anticipatæ ſolutionis) quia aliquando per accidens poſſunt ratione anticipatæ ſolutionis, rem minoris emere; & primo ſi emptor ratione anticipatæ ſolutionis pateretur damnum, vel lucri iacturam, vel ſi eſſet periculum fraudis in venditore, quia ſcilicet merces nõ traderet, vel non ſinceras, vel non determinato tempore *ita Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 7. num. 60.*

Nu. 23 Quare quidquid dicat *Bannes 2. 2. quæſt. 77. ar. 4. fol. 372. dub. 10. vbi concl. 2.* ait probabilius eſſe emptionem lanarum, anticipata pecunia, eſſe iniquam, & vſurariam, tamen lanarum mercatũ, qui anticipata fit ſolutione, cuiuſmodi fit in Hiſpania, vel alibi non eſſe facile condemnandum iuxta aliquorum opinionem, ac proinde videtur poſſe mercatores, minoris emere ob anticipatam ſolutionem factam in menſe Februarij, aut Ianuario, lanas, quæ attondẽtur mẽſe Aprili *ita Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 4. ar. 1. ad 4.* vbi aſſerit huiuſmodi lanarũ emptiones, non eſſe vſurarias, ſi modo fraus abſit; ſcilicet dummodo ſolutio nõ anticipetur, niſi duos, aut tres menſes, aut plurimum intra eundem annum fiat, quo ſunt lanæ recipiendæ *ita etiam Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 7. num. 61.* Cuius ratio eſt, quia mercatores, qui lanas emunt anticipata ſolutione, patiuntur ex illa anticipata ſolutione iacturam lucri.

Nu. 24 Similiter licite poſſe ꝓ minori pretio emi aliqua debita, quoties difficilis, aut ambigua eſt ſolutio, vel cum moleſtijs obtinenda, vel ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis tenent *Leſſius loco ſupra citato dub. 8. num. 65. Bannes 2. 2. quæſt. 77. ar. 4. ſol. 368. §. Pro deciſione* vbi à contrario ſenſu colligitur noſtra concluſio. Item ſupponendum eſt huiuſmodi debita interdum, poſſe emi dimidio pretio, quoties ſolutio eſt tam difficilis obtentu, & ob hanc circumſtantiam cõiunctam prudenter æſtimentur valere dimidio minoris *ita Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 9. num. 74. vbi num. 76.* aſſerit hoc etiam verum eſſe, etiam ſi emptor, deinde ob fauorem Principis, vel officialiũ, nullam patiatur difficultatem, in obtinendis illis debitis, quæ ſecundum ſe obtineri facile non potuerunt. Aduerte tamen hoc verum eſſe, ſi non emantur tali pretio à debitore, vel eius miniſtris, quorum officium eſt ea ſoluere *ita Leſſius num. 78.*

Nu. 25 At vero ſi ſolutio talium debitorũ, non eſt difficilis, aut ambigua, vel nullum ſequitur lucrum ceſſans, aut damnum emergens ex ſolutione debiti, non poſſunt minoris emi, *ita Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 4 ar. 1. ad 3. verſ. Quãdo enim Siluester verb. vſura 2. quæſt. 14. Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 8. num. 70. S. Altera ſententia Medina C. de reſtit. quæſt. 38.* Cuius ratio eſt, quia ſicuti nequit debitor 100. aureorum ſoluere minus, quam debet (v. g. 96.) ob anticipatam ſolutionẽ, quia mutuat 96. implicite, vſque ad terminum ſolutioni deſtinatum, vt tunc pro illis recipiat 100. neque emptor poterit ob anticipatam ſolutionem debitum 100. aureorum, minoris emere ratione anticipatæ ſolutionis.

Nu. 26 Non erit difficile reſpondere ad dubium illud, quoties Petro v. g. traditum eſt aliquid vendẽdum, an poſſit aliquid ex pretio retinere, ſi vendiderit pluris, quam ei præſcriptum eſt, quia licet dominus rei vendendæ, pretium determinauerit, tamen ſi Petrus pro ſuo labore mercedem accepit, vel erat in famulatu, aut gratis hoc officium preſtandum ſuſcepit, minime poteſt aliquid ex pretio retinere, ſi pluris vendiderit *ita Sil. verbo emptio quæſt. 24. Leſſius lib. 2. cap. 21 dub. 18. nu. 136.* Cuius ratio eſt, quia Petrus non habet vllum legitimum titulum, quo poſſit aliquid ex pretio retinere, & primo non ratione rei venditæ, cum hæc non ſit ipſius, neque ratione induſtriæ, aut miniſterij, quia pro ea mercedem accepit, maneat igitur non poſſe vllo modo ex pretio aliquid accipere. At ſi pretio indicato à Domino famulus rem illam emat, & poſtea ſuo nomine vendat non facit cõtra iuſtitiã,

nec tenetur aliquid reſtituere, cum iuſto pretio à Domino rem comparauerit,& iuſto pretio ſuo nomine vendiderit *ita Leſſius loco ſupra citato num.* 137.

Nu. 27 Quæres inſuper,an licite poſſit venditor vendere res,quibus emptores male vtuntur,& ad malum finem emunt, reſpondet *Sanch.tom.*1.*ſum.lib.*1.*cap.*7. *num.*13. licere quæcſique indifferentia vendere,quamuis conſtet alterum abuſurum,modo deſit intentio cooperandi ad malum alterius uſum: & adſit cauſa proportionata excuſans,de qua agit *nu.* 12.*ita etiam* Bannes 2.2 *quæſt.*77.*art.*4. *dub.*1 *fol.*364 *litt.a.*cuius ratio eſt, quia non eſt proprium venditoris quærere, & diſcernere,quis uam velit emere ad bonum vſum,& quis ad malum,igitur ſi illas vendat,non peccabit,alioquin omnes peccarent,qui indiſcriminatim vẽdunt omnibus,communes cibos, quibus aliqui ad gulam,& luxuriam abutuntur.Ac proinde interdum non peccaret venditor,ſi huiuſmodi res vẽdat,& certo ſciat,quod hic,& nunc emptor emit illas,vt abuteretur ad peccatum mortale.Cuius ratio eſt, quia emptoris malitia eſt,vt patretur peccatum, & venditor non tenetur illud impedire,per hoc quod non vẽdat ille rem venalem, quã paratus eſt vendere,& cõfirmatur,quia licitum eſt vendere,& locare domum meretricibus, quamquam locans certus ſit meretrices illa domu abuti *ita etiam* Bannes *vide Sanch. loco ſupra citato num.*20.*Bonac.de contract. diſp.* 3.*quæſt.* 2 *puncto* 2.*num.*11.*vbi num.*13.ait vendentem idolum gentili,qui eo creditur abuſurus,peccare mortaliter ſi vendat abſque neceſſitate , aliaue rationabili cauſa,vel cum intentione, vt emptor abutatur *Dianam par.*1.*tract.*8.*reſol.*41.

Nu. 28 Et tandem ſi quæras,an in vẽditione vitia rei aperienda ſint,iiſque non manifeſtatis venditor ad quid teneatur , & Primo ſupponendum eſt, nomine vitij in hoc loco intelligi quemcunque defectum,qui poteſt imminuere pretium, vel mutare voluntatẽ ementis, aut emptorem retardare ab emendo. Hic autẽ defectus,ſeu vitium tripliciter contingere poteſt. Primo in ſubſtantia,vt cum vino miſcetur aqua. Secundo in quantitate,vt quando non ſeruatur debitum pondus,numerus,vel menſura. Tertio in qualitate,vt quando venditor res aliqua,prætextu alicuius vis, aut virtutis ad aliquem effectum,ſed reuera talem non habet vim,nec virtutem,aut quãdo venditur equus monoculus, vel infirmus,aut vinum aceſcens, aut pannus aduſtus,aut corrupta ſemina, pro equo ſano,pro vero vino, pro panno firmo, pro ſemine integro,& perfecto,aut quãdo argentum in aures equi ſegnis infunditur,vt acer,& generoſus appareat. Itẽ vitium,cum quo res venditur,aut eſt occultum,aut manifeſtum, aut notabile, aut leue *hæc Bonac.de contract. diſput.* 3. *quæſt.*2.*puncto* 6.*num.*2.

Vt autem à vitio notabili incipiamus, Nu. 29 certum eſt quoties tacetur vitium notabile,quod cognito emptor non emiſſet,contractum eſſe nullum, & adeſſe obligationem reſtituendi damna, & in foro externo dari actionem, quæ dicitur redibitoria,ad rehabendum pretiũ, & reſtituendam rem acceptam *ita Leſſius lib.*2.*cap.*21.*dub.*11. *Bonac. num.* 2. Cuius ratio eſt, quia dolus dans cauſã contractui,irritat contractum, ſed quãdo tacetur vitium,quo cognito emptor non emiſiſſet,adeſt dolus dans cauſam contractui,ergo quando tacetur vitium notabile,quo cognito emptor non emiſiſſet, contractus eſt nullus. Immo venditor,qui notabile vitium conticuit,tenetur ad omnia damna ſequuta emptori ex taciturnitate vitij, cenſetur enim per taciturnitatẽ huiuſmodi vitij,quod quaſi ex officio tenebatur manifeſtare, cauſa efficax damnorum ſequutorum. Propterea non ſatisfaciet, deſcendendo in pretio, & accipiendo ſolum quantũ res valet (certum enim eſt non poſſe plus accipere,quam res valeat) ſed adhuc tenetur ad reſtitutionem damnorum,quæ paſſus eſt emptor, nam cauſa efficax damni,tenetur ad reſtitutionem totius damni,cuius fuit cauſa hæc optime *Bonac.*

Certum eſt ſecundo,contractum nõ Nu. 30 eſſe inualidum,quoties vitium,quod tacetur non eſt notabile abſolute, neque reddit rem notabiliter minus vtilem ad vſum,ad quem res ipſa emitur, etiã ſi venditor præſumat fore,vt emptor nõ emeret,aut non tanto pretio , ſi vitium

co

cognoſceret *ita* Reg.*lib.* 25 *anumer.* 337. *Bonac.num* 4. vbi ait neque iniuſtum eſſe huiuſmodi contractum, cuius ratio eſt, quia emptor non cenſetur rationabiliter inuitus, cum non ſiliatur vitium ei noxium, vnde *Diana par.* 1. *tract.* 8. *reſol.* 39. ait poſſe mercatorem vendere aliquid cum vitio occulto, (intellige tu, quod non ſit notabile abſolute) quod ſi emptor ſciret, non eſſet rem empturus ſaltem eodem pretio, modo venditor de pretio diminuat, quanto minus res propter defectum valet *ita etiam Bonac. num.* 4. §. *Veruntamen* vbi ait hoc verum eſſe, quando vitium, quod tacetur, non eſt notabile in ſe, neque per ordinē ad vſum, ad quem res emitur: nihilhominus tantum de pretio detrahendum eſſe, quanto minus valet res cum eo vitio, res enim cum vitio minus valet, quam ſine vitio *vbi etiam* §. *Secundo* aduertit, quod ſi venditor probabiliter intelligit, emptorem emere rem illam ad reuendendum, tunc debet manifeſtare occultum vitium, ne emptor reuendat rem maiori pretio, quam cum illo vitio valet *ita etiam Diana.*

Nu. 31 Ex quibus dictis multorum caſuum reſolutio deduci poteſt. Primo eum peccare contra iuſtitiam, & teneri ad reſtitutionem, qui vendit vinum, vel frumētum, quod diu ſeruari non poteſt, cum tamen aduertat ab emptoribus, quæri vinum aut frumentum diu ſeruandū, venit enim rem parum vtilem ad vſū, ad quem emitur *ita Bonac. de contract. diſp.* 3 *quæſt.* 2. *puncto* 6. *nu.* 12. & in hoc caſu loquitur etiam *Leſſius lib.* 2 *cap.* 21 *dub.* 11. *num.* 82. peccare cęnopolas, qui vino miſcent aquam, & frumentarios, qui tritico miſcent ſecale, aliaue ſemina.

Nu. 32 Quare *Bonac. num.* 17. ait non peccare eum, nec ad reſtitutionē teneri, qui vino generoſo apponit aquam, qua appoſita, vinum non eſt effectum deterius, eo quod paſſim venditur ab alijs. Cuius ratio eſt, quia venditor poteſt res ſuas ad eum ſtatū reuocare, in quo res aliorum exiſtunt. Tum quia nullum dānum, vel iniuriam infert emptori, cum non teneatur illi tradere res maioris perfectionis, & integritatis, quam ab alijs vendantur. Idem dicendum poteſt de eo, qui tritico valde bono miſcet ſecalam, ita tamen vt triticum non ſit minus bonum per huiuſmodi mixtionem, quam ſit triticum, quod paſſim ab alijs venditur, arcendi tamen ſunt venditores ab huiuſmodi mixtionibus, & fallacijs, ad quas lucri cupiditas, & auri fames execranda trahit, & inclinat ita optime Bonac. & hanc doctrinam prius docuerat *Leſſius lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 11. *num.* 83. vbi ait. Cur quis rem ſuam non poſſit ad eum ſtatum reducere, in quo ſunt res aliorum, & tunc ea vendere eodem pretio, quo alij. Fit hoc interdū in vino trico, & ſimilibus ſpeciebus dum vino valde præſtāti, miſcetur aliud tenue, vel aqua, aut tritico valde puro ſecale; ea tamen moderatione, vt non ſint deteriora, quam quæ ab alijs paſſim venduntur concludit *Leſſius.* Crediderim tamen, talem poſſe puniri, tanquam ſpecierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem, tales enim mixtiones ſunt in Republica valde odioſę, & auctores infames *hac Leſſius*, quæ valde notanda ſunt, ne detur anſa ad committenda peccata.

Vnde *Diana par.* 1. *tract.* 8. *reſolut.* 51. Nu. 33
hac doctrina uſus, reſpondet ad hunc caſum, an poſſit tuta conſcientia ſine onere reſtitutionis in uenditione talis uini, cui appoſita eſt magna quantitas aquæ, ſed ex illa mixtione non eſt effectum deterius eo, quod paſſim uenditur ab alijs, exigi totum pretium à lege taxatum, licet non deſint, qui negent, ea ratione ducti, quia lex u. g. taxat uinum, triticum, quale ex area adduci ſolet, nō quale facit induſtria fraudulenta. Igitur ſi tale triticum ex induſtria cum aliqua mixtione uenditur, minori quidem pretio uendi debet, quam ſit à taxa legis præſcriptum: item, qui uinum aqua perfuſum uendit eo ipſo uendit plus, quam habeat: nam, ſi habeat tres amphoras, uendit plus, quam tres amphoras propter has rationes probabilis eſt hæc opinio, tamen affirmatiuam ſententiam ſupra à nobis aſſignatam probabiliorem uocat.

Vlterius poteſt quis uendere rem ſu- Nu. 34
am in bonitate excedentem alias res, quæ communiter uendi ſolent aliquid plus ultra taxam, modo adſit notabilis

exceſſus in bonitate. Cui⁹ ratio eſt, quia hoc uidetur æquitati conſentaneum. Secus dicendum eſt ſi exceſſus non ſit notabilis, ſed leuis, quia parum pro nihi lo reputatur *ita Bonac. de contract. diſp. 3 quæſt. 2 puncto 4. num. 12. Reg. lib. 25. n. 384. §. Nota tertio*; Vnde iure optimo ciues Panormitani poſſunt uendere uinũ ex eorum prædijs collectum, ultra pretium à lege impoſitum, & ut uulgo olim dicebatur A cannatella, non ſolum ex priuilegio merito illis conceſſo, ut ſpe talis lucri allecti efficacius inuigilent ad uinearum cultiuationem, quæ in territorio dictæ ciuitatis exiſtunt ut ait *Diana par. 1. tract. 8. reſol. 78.* uerum etiam quia inter alia uina in foro uenalia, huiuſmodi uina ex proprijs eorum uineis collecta erant quædam uina generoſa, ſed nunc faxit Deus, quod hodie ita generoſa ſint, ſalua, &c.

QVAERES DECIMOSESTO.

Quid ſit negotiatio, & an licita ſit.

Nu. 1 EST autem negotiatio, ut ait *Sotus li. 6. de iuſt. quæſt. 2. ar. 2. initio*, emere, ut reuendas, unde deinde *colum. 2. §. Pro quæſtionis deciſione*, docet peculiariter negotiari, idẽ eſt, ꝙ mercaturã exercere, ac proinde concludit. Eſt ergo negotiari emere, ut reuendas. Vnde negotiatores, coemptores dicuntur, pro eo, quod ex omnibus ſimul locis emunt, & mercatores, quia mercari, cõmuni uſu, non tam eſt ſimpliciter emere, quam lucri cauſa ad reuendendum *Leſſius lib. 2. cap. 21. dub. 1. num. 4.*

Nu. 2 Hæc autem negotiatio neque de ſe, hoc eſt intrinſice, eſt bona, ut charitatis uirtus, neque de ſe intrinſice mala, ut mendacium, ſed indifferens, ut comedere, quod ſecundum finis, circumſtantiarumque qualitate poteſt bene, maleque fieri, unde ſi negotiationis finem conſideres, qui non eſt niſi lucrari, quãdam habet turpitudinem, at uero ſi lucrum aliorſum ordinetur, licite poteſt procurari, quare negotiatio eſt ſimpliciter Reipublicæ neceſſaria propter merciũ copias hinc inde tranſuehẽtes *ita Sotus loco ſupra citato concl. 1. 2. & 3.* ex quibus iam patet quomodo ſit licita, unde etiã *Leſſium num. 4.* ubi habet negotiationẽ per ſe non eſſe illicitam, ſed indifferentem, quia ad bonum, malum, uel indifferentem finem referri poteſt.

Eſt autem Clericis prohibita, modo infra explicando *ut ex cap. ſecundum ne Clerici, vel Monachi* ubi habetur, ſub intermiuatione anathematis prohibemus ne monachi, uel clerici cauſa lucri negotientur: Item *ex cap. conſequens diſt. 88.* ubi etiam inter alia hæc habentur huiuſmodi, aut ab indignis poſt hæc, quæſtibus nouerint abſtinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio, cupiditateque ceſſandum, aut in quocũque gradu ſint poſiti, mox à clericalibus officijs cogantur abſtinere, quoniã domus Dei, domus orationis, & eſſe, & dici debet, ne per officia negotiationis potius ſit latronum ſpecula, & hanc ſententiam docuerunt quamplures Doctores *apud Dianam par. 1. tract. 8. reſol. 72.* Nu. 3

Ac proinde peccare mortaliter Clericos, ſacris tamen initiatos, ſi multum negotiationi dent operam tenet *Leſſius lib. 2 cap. 21. dub. 2. num. 4. §. Aduerte tamen*, monachos uero ſiue ſint ſacris initiati, ſiue nõ; peccare mortaliter ita *Medina C. de reſtit. quæſt. 30. cauſa ſecunda fine* Leſſius *loco ſupra citato* Ratio cur Eccleſia id tam ſeuere prohibuerit, eſt, tũ quia ualde indecorum eſt Clericos lucris captandis incumbere, tum quia mire occupat animũ, & à ſpiritualibus auocat, tum quia plena eſt periculis periurij, fraudum, & iniuſtitiæ. An ſaltem, qui habet beneficium Eccleſiaſticum, ſed non eſt ordinatus in ſacris, poſſit per ſe ipſum negotiari, negatiue reſpondẽt *Sayr, Rebellius, Vega, & alij apud Dianã par. 1. tract. 8. reſol. 73.* quamquam alij contrarium aſſerant. Nu. 4

Non peccaret autem mortaliter Clericus ſacris initiatus, qui ſemel, aut iterum negotietur, vt colligi poteſt *ex Leſſio loco ſupra citato §. Aduerte tamen Diana loco ſupra citato reſol. 72. §. Limita.* Nu. 5

Non committunt tamen peccatum Clerici, vel Monachi, qui per alios negotiantur, vt eſſet ſi pecuniam darent mercatoribus, qui totam induſtriam præſtant, quia vt probat *Med apud Dianam par. 1. tract. 8. reſol. 72. §. At mihi* ſolũ prohibitum eſt, ne per ſe Clerici nego- Nu. 6

tientur, & negotiando per alios ceſſat ratio prohibitionis: ita etiam *Leſſius lib.* 2. *cap* 21. *dub.* 1. §. *Quarto* tamen non eſt faciendum, niſi iuſta aliqua cauſa excuſet, quia non decet ſtatui Eccleſiaſtico, vnde *ex Leſſio* videtur, ſi iuſta non adſit cauſa peccare venialiter, ſi per alios negotientur, tamen *Diana par.* 1. *tract.* 8. *reſol.* 72. §. *At mihi* putat ex vi ſolius prohibitionis, etiam ſine veniali culpa, poſſe Clericos, & Religioſos negotiari per alios.

Nu. 7 Prohibitum eſt etiam Clericis modo ſupradicto, prædia conducere, aut res ſimiles fructiferas, vt fructus vendant, & quæſtum faciant ita expreſſe 21. *qu.* 4. *cap.* 1. 2. *&* 3. At vero ſi pro ſua neceſſaria ſubſtentatione id faciant non eſſe eis prohibitum *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 1. *num.* 6. An vero in tali caſu conducentes agros alienos teneantur ſoluere gabellam ex fructibus inde perceptis, negatiue reſpondet *Bon. sc. apud* Dianam *par.* 6. *tract.* 7. *reſol.* 11. qui fine ait non eſſe diſcedendum ab hac opinione, quam quam *Trullench* apud ipſum contrariū aſſerat.

Nu. 8 Poſſunt tamen Clerici rem aliquam emere, vt ſit materia ex qua conficiant aliam, quam vendant, ſicuti olim religioſi ſportas faciebant, vt illas venderent, & ex pretio ſubſtentarent, nam hoc non eſt negotiari *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 21. *dub.* 1. *num.* 5. item poſſunt agros proprios colere, vt fructus vendant, greges in ſuis prædijs alere, vt ex fętu, lacte, lana pecuniam conficiant, aut vt ipſa animalia adulta, & ſaginata vendant *ita Medina & Molina apud Leſſium*; An vero Clerici teneantur ſoluere vectigal in extractione frumenti, vini, & ſimilium, quæ ex bonis patrimonialibus, collegerunt, vt alibi conducendo, carius vendant, reſpō det *Diana par.* 5. *tract.* 1. *reſol.* 27. §. *Sed his* Clericum non teneri aliquid ſoluere, quia negotiatio lucratiua dicenda nō eſt, in caſu, quo Eccleſiaſticus bona ſua mittit ad locum, vbi plus valent, & hæc de negotiatione, quare.

QVAERES DECIMOSEPTIMO.

Quid, & quotuplex ſit cenſus.

QVod attinet ad primam huius Quæſiti partem, licet nomen cē- Nu. 1
ſus varie accipi ſoleat, aliquando enim pro tributo, quod Regibus ſoluitur, aliquādo pro æſtimatione patrimonij, aut facultatum, vel ſubſtantiarum: tamē hic nomen cenſus accipimus, quatenus ſignificat ius percipiendi annuam penſionem, ex re, vel perſona alterius *ita Leſſius lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 1. *num.* 2. *Bannes* 2. 2. *quaeſt.* 78. *ar.* 4. *fol.* 407. ac proinde quoties Petrus emit à Paulo pro vncijs centum, ius percipiendi ab illo vntias decem ſingulis annis, tale ius dicitur cenſus, Paulus vero, qui ſe obligat ad ſoluendum cenſum, dicitur cenſuarius, Petrus vero, qui acquirit ius percipiendi ceoſus, dicitur cenſualiſta, ſeu cenſitor *ita Bonac de contract. diſp.* 3. *quaeſt.* 4. *puncto vnic. num* 1.

Cenſus vero duplex eſt, Alter, qui di- Nu. 2
citur Reſeruatiuus: Alter vero conſignatiuus. Reſeruatiuus autem cenſus eſt ille, quando, quis tranſit rem ſuam alteri, reſeruando ſibi aliquam annuam penſionem, ſuper eamdem rē, de quo fit mentio *l fin. C. de rerum permutatione*. At vero conſignatiuus eſt ille, quando aliquis retinens bona ſua obligat illa ad ſoluendam annuam penſionem, & iſte eſt frequentiſſimus in vſu.

Conſignatiuus item cēſus diuiditur, Nu. 3
ex parte rei ſupra qua conſtituitur, & ſic alius eſt realis, alius perſonalis Alius vero mixtus. Realis cēſus eſt ille, qui cō ſtitutus eſt ſupra re aliqua. At vero perſonalis, eſt ille, qui fundatur immediate ſuper perſonam, quæ ſe ipſa obligat ad ſolutionem penſionis. Tandem mixtus eſt ille, qui conſtitutus eſt, nō ſolum ſupra re, verum etiam, & ſupra perſona immediate, ita vt etiam ſi res ſupra qua fundatur cenſus pereat, tamen perſona manet obligata, ſecus autem in cenſu mere reali, nam ſi pereat res ex parte, vel in totum ſupra qua fundaaur cenſus, peribit etiam, & ipſe realis cenſus *ita Leſſius lib* 2. *cap.* 22. *dub.* 2. *num.* 8.

Diuiditur item cenſus ex parte ipſius Nu. 4
penſionis ſoluendæ, & ſic Alius eſt fructuatarius, & eſt ille, ex quo debentur fructus alicuius rei, vt frumentum, uinum, oleum, &c. Alius vero pecuniatius, & eſt ille, ex quo debetur pecunia.

Item

Nu. 5 Item cenſus diuiditur ratione quantitatis, & ſic alius eſt certus, & eſt ille, qui fundatus eſt ſupra determinatā pecuniæ ſummā, uel mēſurā fructuum, vt eſſet ſi penſio ſit decem millia. Alius vero eſt incertus, & eſt ille, qui conſtitutus eſt in determinata aliqua parte, ut in tertia, aut quinta parte fructuum.

Nu. 6 Tandem cenſus diuiditur ex parte durationis, ſeu temporis, & ſic alius eſt perpetuus: Alius temporalis. Perpetuus alius eſt redimibilis: alius irredimibilis: At uero temporalis: Alius eſt cōſtitutus pro certo tempore, ſcilicet decem, aut quindecim annis. Alius nero, qui conſtitutus pro incerto, ſcilicet pro uita unius, aut duorum, aut trium hominū, qui quidem cenſus uitalitius dicitur *ita Sotus lib.6. de iuſt. quæſt. 5. art. 1. columna 3. verſ. Deinde alter eſt Bannes 2. 2. quæſt. 78. ar. 4. fol. 407. litt. e. Leſsius loco ſupra citato num. 11.*

Nu. 7 His igitur habitis diuiſionibus, tanquam certum ſupponendum eſt, ſtando in ſolo iure naturæ omnes contractus cenſuum ſupradictorum licitos eſſe, ſi iuſto pretio fiant *ita ex Leſsio num.* 13. & probari poteſt *ex cōſtitutionibus Martini V. & Calixti III. quæ habentur inter extrauag. communes tit. de empt. & vendit.* ubi declarant, cenſus eos, qui conditiones ibidem poſitas habent, eſſe licitos, ac iuſtos, hoc tamen ſuppoſito, aliqua poteſt eſſe difficultas de cenſu perſonali, an ſcilicet ſupra perſonā cōſtitui poſſit cenſus.

Nu. 8 Quidquid dicant *Nau. comment. de vſuris num.* 18. *Innocentius, Hoſtienſis, & alij*, ſcilicet ſupra perſonā non poſſe conſtitui cenſum, tamen aſſerendum eſſe puto, ſtando in ſolo iure naturali poſſe conſtitui cenſum, ſupra perſonā utilē, & fructiferā. Probatur quia artifex u.g. poteſt locare operas ſuas, ergo poterit uēdere ius ad illas ſingulis annis exibendas: Item ſupra rē fructiferā poteſt conſtitui cenſus, igitur, & ſupra perſonā fructiferā, tandem in quibuſdam Eccleſijs exiguntur decimæ, non ſolum ex fructibus terræ, ſed etiam ex perſonis fructuoſis, ut habetur *in cap. Apoſtolicæ de decimis*, ergo, etiam, & cenſus conſtitui poteſt ſupra tales perſonas *ita Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 5. ar. 1. concl. 4. Leſsius lib. 2. cap. 22. dub. 4. num. 18. Medina de vſura quæſt. 11. §. Sed quæret aliquis, & alij.*

Vnde non ſolum ſuper utili, & fructifera perſona conſtitui poteſt cenſus modo dicto: uerum etiam, & ſupra nudam perſonam, quæ ex induſtria parere poteſt fructus *ita Bannes 2. 2. quæſt. 78. fol. 407. ar. 4. litt. a. Leſsius num. 21.* cuius ratio eſt, quia nemo eſt tam pauper, & nudus, qui ex induſtria ſua non poſſit eleemosynas colligere, & obligare per totam vitam ſingulis annis ſoluere penſionem vnius argenti, ac proinde licita eſt emptio talis cenſus, & ſi pēſiones ſperentur exceſſuræ pretium, & emptor ſperet accepturum ſe plus, quā dedit, *ita Leſsius loco ſupra citato num.* 20 *vbi num.* 22 optime aſſerit licitam etiā eſſe hanc emptionem cenſus, & ſi exigatur hipotega generalis, aut ſpecialis, ſecuritatis cauſa. Nu. 9

Ac proinde licitum etiam erit emere cenſus perpetuos irredimibiles, minori pretio, quam ſint ipſæ penſiones ſperatæ *ita Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 5. ar. 2 concl. 1. Couar. lib. 3. variar. cap. 7. Leſsius lib. 2. cap. 22. dub. 5. num.* 34. vbi aduertas *ex conſtit. Pij V. Martini V. & Calixti III.* requiri, vt pereunte re, ſupra quā fundatur cenſus, perire, & ipſum cenſū, id quod eſt contra *Sotum loco ſupra citato ar. 1. vt refert Leſsius num.* 35. requiritur etiam *ex conſtit. Pij V. Martini V. & Calixti III.* vt huiuſmodi cenſus non conſtituatur, niſi ſupra rem immobilē, ſua natura frugiferā, & certis finibus deſignatā: dicitur ſuper re, vt excludantur omnes cenſus perſonales, etiam ſi celebrentur cum hypotega. Quare cenſus ex iuris poſitiui diſpoſitione, non debet fundari ſuper perſona: dicitur item ſuper re, vt excludantur ceuſus in generali ſuper omnibus bonis præſentibus, & futuris: dicitur ſuper re immobili, qualis eſt ager, Sylua, &c. vt excludātur bona mobilia *ita Bonac. de contract. diſp. 3 quæſt. 4. puncto vnic. numer.* 14. & 15. aduertas autem has præſcriptas conditiones ſeruādas eſſe in his locis vbi bulla recepta eſt *ita Bonac. num.* 14. Nu. 10

Nec implicat, poſſe emptorem cenſus realis irredimibilis exigi hypotegā, ad ſecuritatem venditionis, & ſolutionis, ita ut ſi res vendita ſit aliena, aut al- Nu. 11

teri

teri cenſui ſubiecta res poſterius ſuppoſita ſuccedat in locum prioris *ita Bonac. loco ſupra citato num.* 29. *Leſſius lib.* 2. *cap.* 22. *dub* 5. *num.* 36 vbi habet hanc hypotegam nullum habere vſum, ſi res cenſui ſubiecta pereat, ſolumque ad hoc ſeruire, vt ſi forte debitor cenſus nolit (re cenſui ſubiecta ſalua permanente) ſoluere penſiones, poſſit vendi hypotega, vt ex ea ſolutio petatur.

Nu. 12 Item licitum eſt emere cenſus temporales, cōſtitutos ad incertum tempus, ad vitam ſcilicet vnius, aut duorum hominum minori pretio, quam ſint penſiones ſperatæ *ita Maior in* 4. *diſtin.* 15. *quæſt.* 34. *concl.* 2. *Couar. lib.* 3. *variat. cap.* 7. *num.* 3. *&* 4. *Leſſius lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 6. *num* 4. *Bannes* 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 4. *fol.* 405. *dub* 4. *Bonac. de contract. diſp.* 3. *qu.* 4. *puncto vnic num.* 17. *Diana par.* 7 *tract.* 9. *reſol.* 70. Cuius ratio eſt, quia cenſus pro certo tempore licitus eſt, & iure approbatur: verum communiter, ita celebratur ab omnibus, vt pretium ſit minus, quam tota ſumma penſionum, ergo, &c. Et idem probabiliter dicendū eſt de cenſu conſtituto ad certum tempus, v. g. ad decem annos, poſſe ſcilicet emi minoris *ita Leſſius num.* 42. *vbi nu.* 43. ait idem dicendum eſſe de cenſu perſonali ad certum tempus: quommodo taxandum ſit pretium cenſus vitalitij *vide Bonac. num.* 28. æxiſtimant enim alij poſſe ad rationem vnius pro ſex, alij ad rationem vnius pro decem.

Nu. 13 Licitum eſt venditori, vendere cenſum, cum pacto, vt quando voluerit illū redimat *ita Bannes* 2. 2. *quæſt.* 78. *art.* 4. *fol.* 408. *dub.* 2. *Leſſius lib.* 2. *cap.* 22 *dub.* 10. *num.* 55. Cuius ratio eſt, quia venditor non obligatur reddere pecuniam, ſed in eius voluntate relinquitur, igitur talis contractus nullam videtur habere malitiam *vnde Bonac. de contract. diſp.* 3. *quæſt.* 4. *puncto vnic. num.* 35. ait etiā poſſe emptorem cenſus ponere pactum, vt, quando cenſuarius voluerit redimere cenſum, non redimat, niſi eadem moneta, quia non imponit grauamen, quod nequeat imponere, modo qui tradit pecuniam, probabiliter credat valorem monetæ non eſſe augendum, nam ſi credat valorem monetæ augendum eſſe, peccat obligando cenſuarium, vt reſtituat eamdem ſpecie monetam, cum imponat cenſuario onus pretio æſtimabile, ad quod non tenetur.

Verum aliqua poteſt eſſe controuerſia, an ſupradictum pactum apponi poſſit in fauorem emptoris, vt ſcilicet emptor poſſit illum reuendere, quando voluerit, vel reſoluere contractum recepto, quod dedit, & licet *Sotus li.* 6. *de iuſt. quæſt.* 5. *ar.* 3. *concl.* 1. *Bannes* 2. 2. *quæſt.* 78. *ar.* 4. *fol.* 408. *dub.* 2. *concl.* 2. dicant illicitum, & vſurarium eſſe tale apponere pactum, vt ſcilicet emptor emat cenſū cum pacto, vt poſſit illum reuendere, & reddere venditori: tamen licitum eſſe æxiſtimo poſſe emptorem emere cenſū cum pacto retroemendendi, obligando ſcilicet venditorem, vt redimat eundē cenſum *ita Ioa. Med. quæſt.* 15. *de vſura dub.* 5. *Leſſius lib* 2. *cap.* 22. *dub.* 10. *Val.* 2. 2. *diſp.* 15. *quæſt.* 22. *puncto* 6. *& alij.* Id quod verum eſt non ſolum de cenſu reali, verum etiam, & de cenſu perſonali *ita Leſſius num* 60. Nu. 14

Nu. 15 Cęterum quæri etiam hic ſolet, quænam conditiones requirantur iuxta ius poſitiuum, & maxime canonicum, quæ commode legi poſſunt apud Doctores, & præcipue *Leſſium lib.* 2. *cap.* 22. *dub.* 12. *vbi num.* 75. refert aliquas conditiones ad conſtitutionem obſeruari ſolitas, iuxta bullam *Martini V. & Calixti III. poſitam in ſuis extrauag. tit. de empt.* quas quidem conditiones *dub* 13. *n* 98. aſſerit ex vi bullæ non obligare, niſi vbi illa promulgata, ac recepta eſt, ac proinde *num.* 93. credit in Gallea, Germanea, Belgio has conditiones non obligare. Id quod etiam aſſerit in Regno Siciliæ. Ibi enim conceſſum eſt, vt cenſus, qui emitur tres habeat conditiones, quarū. Prima eſt, vt cenſus conſtituatur ſuper re aliqua certa, vna vel pluribus, & poſſit addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda, vt venditor poſſit redimere, quando voluerit. Tertia, vt cēſus non excedat decimam partem ſortis, ſeu pretij, & hæc ſatis de cenſibus.

QVAERES DECIMOOCTAVO.

De Cambijs.

Digitized by Google

Nu. 1 CAmbium, de quo tractat *Sotus lib. 6. de iuſt. quaſt. 8. Bannes 2. 2. qu. 78. ar. 4 fol. 414. Silueſter verb. vſura 4. Leſſius lib. 2. cap. 23. Bonac. de contract. diſp. 3. quaſt. 5. puncto vnic. Diana par. 1. tract. 8 reſol. 1. vſque ad 19. & alibi* licet idem ſit, ac rem vnam pro alia commutare, quia cambiare idem eſt, ac permutare, tamen hic particulariter ſumitur, pro ut eſt negotiatio in commutatione nummiſmatum: cambium igitur ſic acceptum: deffiniri ſolet. Eſt permutatio pecuniæ pro pecunia *ita Leſſius cap. 23. dub. 1. num. 1. Bonac. num. 1.* Nomine cāpſoris, qui à cambio nomen accepit, intelligimus eum, qui dat ad cambium. Nomine capſarij intelligimus eum, qui recipit ad cambium *ita Bonac.*

Nu. 2 Diuiditur autem cambium vnum, quod dicitur ſiccum, & eſt illud; quod in re non eſt cambium, ſed fictum, & eſt quando fingitur alibi ſolutio facienda, quæ tamen fit eodem loco cum uſura: dicitur ſiccum, quia non parit lucrum iuſto titulo, ac proinde carit humore ad fructificandum *ita Sotus loco ſupra citato ar. 2. concl 4. verſ. Siccum autem*; Aliud vero dicitur reale, & eſt legitima permutatio pecuniarum, ex qua iuſte lucrū capi poteſt *ita Leſſius loco ſupra citato c. 23 dub. 1. num. 6.* Hoc autem reale cambium ſubdiuiditur, aliud minutum, aliud locale, ſeu per litteras: Minutum eſt permutatio numiſmatum diuerſæ rationis, & ſpeciei, vt aureorum cum argenteis, vel e contra, aut argenteorum cū æris, &c. locale vero ſeu per litteras eſt, dum quis alibi pecunia indiget, quam hic habet, hic numerat, vt ſibi alibi conſignetur: vel quando campſor tradit hic Panormi pecuniam campſario, ut eam recipiat Meſſanæ, ſeu alibi his igitur conſtitutis.

Nu. 3 Supponendum eſt primo, quo ad cābium minutum, licitum eſt commutare pecuniam maiori pretio, quam lege ſit taxata, vt eſſet ſi aureus nummus lege taxatus ſit 120. groſſis, licitum ſit exigere 122, vel 123. dum commutatur cū minutis argenteis *ita Bannes 2. 2. quaſt. 78. ar. 4. fol 415. dub. 2. Leſſius lib. 2. cap. 23. dub. 2. Bonac. de contract. diſp. 3. quaſt. 5. puncto vnic. num. 3.* & hoc propter aliquas cauſas, quas aſſignat *Leſſius*, quarū Prima eſt ratione lucri ceſſantis, vt eſſet ſi conſtitueras aureos nummos alio deferre, vbi pluris valent, vel alibi merces emere, vbi ſine damno alia moneta emere nequis; vel ſi decreueras ex pecunia ſua merces emere, quam emptione lucrum reportaſſet *ita etiam Bonac. §. Secunda cauſa.*

Secunda, ratione officij cambiandi, ſiue illud exequatur officium conceſsū à Republica, vel Principe, ſiue ſponte ſua, abſque tali auctoritate hoc officiū ſumat, licet ſi ſponte ſua hoc officium ſumat, non poſſit tantum exigere, quātum illi, qui ex obligatione faciunt; Cuius ratio eſt, quia illi, qui auctoritate publica hoc exequuntur officium, multa ſubſtinent onera, vt ſunt paratam habere pecuniam varij generis in gratiā petentium, cuſtodire aſſidue cum ſollicitudine, & alia huiuſmodi, quæ pretiū ſunt æſtimabilia, modo tamen aliunde ſtipendium haberent pro compenſatione laborum, quia ſi tale habeant ſtipendium non poſſunt aliquid accipere. Nu. 4

Nu. 5 Tertia ratione laboris numerandi pecuniā, quia iſte labor eſt pretio æſtimabilis *ita Sotus lib 6. de iuſt. quaſt. 9. artic. vnico Bonac. loco ſupra citato nu. 3 §. Tertia cauſa.* Item ratione puritatis materiæ, nam licet ſcutum auri puriſſimi, nō ſit maioris taxæ legalis, quam ſcutum impurioris tamen ratione materiæ, iudicio hominum pluris æſtimatur, vt ſunt antiqua ſcuta pluris æſtimantur, quam noua, licet lege idem pretium habeant *ita Leſſius loco ſupra citato numer. 11. Bonac. §. Quinta eſt.* Item ratione cōmoditatis, conſeruandi, transferendi, numerandi, & vbique negotiandi *ita Bannes 2. 2. loco ſupra citato litt. a Leſſius n. 12.* Tandem ratione eſpendibilitatis, vt ſi in aliquo loco commutes nummos, qui poſſunt ibi expendi, cum his, qui nō poſſunt, tunc hi nummi, qui non habēt ibi pretium, ut nummi, poſſunt notabiliter minoris emi, quam valeant in ſuo Regno, quia ſolum habent pretium, vt argentum, aut aurum.

Nu. 6 Vt autem cambium reale locale, ſeu per litteras explicemus, animaduertas duplici modo fieri poſſe huiuſmodi cambium. Primo ſi campſor prior accipit, vt alibi reſtituat, & ſi aliquid lucretur

tur

Digitized by Google

tur campſor non committit vſuram, vt eſſet quoties Petrus, v.g. deſiderat pecunias, quas habet Panormi, habere Romæ tunc Paulus campſor, qui accipit à Petro campſario pecuniam hic Panormi, & promittit ſe Romæ daturum, virtute chirographi, poteſt aliquid lucrari, & licite recipere quinque v.g. vel quattuor pro centenario *ita Bannes 2. 2. qu. 78. ar. 4. fol. 416. dub. 1. concl. 3. Sotus lib. 6 de iuſt. quæſt. 10. ar. 1. concl 1. Nau. cap. 17. num. 289. Leſſius lib. 2. cap. 23. dub. 3. num. 19. Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 4. puncto vni n. 7.* Cuius ratio eſt, primo, quia cāpſor virtualiter traijcit pecuniā campſoris ad locum, ad quem campſarius vult eam ſibi perſolui, quare ratione huius vtilitatis, poteſt campſor pretium exigere, licet non tantum, quantū exigeret, ſi realiter pecuniam illam Romam transferret *ita Leſſius loco ſupra citato num. 21.* ſecundo ratione aſſecurationis, nam dum cāpſor accipit pecuniā Panormi aliò traijciendam, non ſolum ſuſcipit onus transferendi: verum etiā, & periculum, ita ut ſi pereat ipſi campſori pereat *ita Lopes tract. de cambijs cap. 4.* ac proinde, quo longius eſt iter, & quo maiora ſunt pericula, pluris exigere poteſt *ita Leſſius loco ſupra citato num. 25.* *Sed ex his ſequitur Bonac. num. 7.* item poteſt aliquid lucrari campſor, quoties pecunia, vbi recipit eſt minoris valoris, quam vbi reſtituit.

Nu. 7 Secundo licitum eſt cambium reale locale, ſeu per litteras, & poteſt licite aliquid cāpſor lucrari, quoties cāpſor prior dat pecuniam Panormi, vt illam recipiat Romæ *ita Sotus lib. 6. de iuſt. quæſt. 10. ar. 1. columna 3. verſ. & licet concluſio Caietanus tract de cambijs capitulo 6. Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 4. puncto vni co num. 6. Leſſius lib. 2. cap. 23 dub. 4.* id, quod fieri poſſe aſſerit ob aliquos titulos, quorum Primus eſt ratione virtualis translationis nam, quando campſor hic Panormi, prior tradit pecuniam, vt eam recipiat Romæ, virtualiter pecuniam campſuarij, quam habet Romæ transfert hic Panormi: verum campſor numerando pecuniam hic Panormi, leuat campſuarium hoc onere, & illud ſuſcipit in ſe, & hoc eſt pretio æſtimabile, igitur capſor pro tali cambio poteſt pretium recipere: Vbi aduertas, poſſe campſorem pro tali cambio aliquid lucrari, & ſi vtrobique moneta habeat idem pretium, & vtrobique ſit eadem copia, vel ſi campſor det ad locum intra idem Regnum, vt eſſet ſi campſor det Petro pecuniam hic Panormi, vt illam recipiat Meſſanæ *ita Leſſius num. 33.*

Secundus ratione maioris æſtimationis pecuniæ, in loco vbi datur, quam vbi redditur, ſiue ea æſtimatio ſit intrinſeca, ſiue extrinſeca, eſt autem æſtimatio, ſeu valor pecuniæ intrinſecus ille, qui prouenit à lege, vel communi conſuetudine, qua pecunia taxatur, vt eſt v.g. apud nos ſcutum argentum noſtrū ualet, & taxatur duodecim tarenis: extrinſecus vero valor, ſeu æſtimatio eſt illa, quæ proueni ex cauſis extrinſecis, vt eſſet ratione copiæ, & inopiæ, vel ratione maioris, vel minoris multitudinis petentium ad cambium, vel maioris ratione multitudinis, aut paucitatis dantium ad cambium, vel ratione cuiuſcūque alterius extrinſecæ cauſæ *ita Leſſius lib. 2 cap. 23. dub. 4. num. 36.* Nu. 8

Poteſt etiam capſor aliquid recipere pro tali cambio ratione lucri ceſſantis, vt eſſet ſi pecunia, quam tradit ad cambium eſſet deſtinata maiori loco; vbi aduertas, quod Pius V. vetuit, ne lucrum ceſſans ab initio definiatur, & in pactū deductur, ſed ſolum ex euentu ſequuto conſtituatur *ita Leſſius num. 42. vbi num. 43.* aſſignat alium titulum, vt eſt carentia pecuniæ, ratione cuius carentiæ poteſt campſor aliquid accipere pro tali cambio. Nu. 9

Cambium vero reale per litteras, cū recambio, quo litteræ mittuntur ad locum præfixum v.g. Romam, ibique ſuū ſortiuntur effectum, deinde Romæ conſcribuntur aliæ litteræ, quibus pecunia Panormum recambitur, non videtur vſurarium, vel contra iuſtitiam *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 5 puncto vni co propoſ. 5. num. 8.* Cuius ratio eſt, quia non eſt mutuum, nec cambium ſiccū, ſed reale, in quo pecunia præſens permutatur cum abſente. item ſicut nō eſt vſurarium cambium locale, ita neque videtur vſurarium cambium, cum recambio, modo adſint conditiones, quas Pius V. requirit in cambio trali, quatū Nu. 10

Cc 2 Pri.

Prima eſt, vt cāpſatius litteras ſcribat, quæ mittantur, & non referātur inanes, nec contrahentes confingant celebrare cambia ad proximas nundinas, vel ad alia loca; vnde patet eſſe cambium ſiccum, & vſurarium, cum onere reſtituēdi, quando quis concedit alicui pecuniā ſoluendam cum lucro in loco, in quo nouit, ipſum non habere pecuniā actu, vel poteſtate, ſed præſumit ſoluēdam cum lucro in eodem loco, in quo concedit ad cambium *ita Bonac. §. Prima.*

Nu. 11 Secunda, ne pactum fiat, de certo, & determinato intereſſe lucri ceſſantis, vel damni emergentis ſoluendo à campſario, ſi non ſoluat tempore conſtituto; quamquam poſſit hoc intereſſe exigi poſtquam campſarius fuerit in mora ſoluendi debito tempore. Verum Summus Pontifex non vult hoc deduci in pactum, quamquam ſi in pactum deducatur, pactum non eſt irritum, conſequēter lucrum retineri poteſt in conſcientia, modo non adſit exceſſus, & moraliter conſtet illud eſſe iuſtum, & quo cāpſarius in nullo, ſine legitima cauſa grauetur *ita Leſſius lib. 2. cap. 23. dub. 11. nu. 90. Reg. lib. 25. num. 467. Bonac. §. Verum quidem.*

Nu. 12 Tertia, ne campſor ſolutionis terminum protrahat, ob pactum recipiendi lucrum, vt eſſet ſi campſor det Petro pecuniam ſibi ſoluēdam Romæ ad tres menſes, & poſtea proroget terminum, quia Petrus promittit maius lucrum, ſi terminus ſolutionis extendatur, & prorogetur hoc prohibetur à Summo Pōtifice, quia lucrum accipitur pro dilatione temporis, in quo apparet vſura *ita Leſſius dub. 11. condit. 1. Bonac. §. Tertia conditio,*

Nu. 13 Quarta, ne realia cambia aliter, quā ad proximas nundinas fiant, vel ſi nundinæ non agantur, proximis terminis iuxta receptum locorum vſum *ita Leſſius loco ſupra citato num. 91. Reg. lib. 25. num 467.* quare ſi campſor daret campſario pecuniam ſoluendam in ſecundis, vel tertijs nundinis, relictis primis, non ob id plus exigere poteſt, quam exigeret ſi pecuniam daret ad primas nundinas, nam alioquin aliquid exigeret ob ſolam dilationem, quod eſt vſurarium *ita Bonac. §. Quarta:* Vbi nota non licere ad ſecundas nundinas dare cum maiori lucro, quam ad proximas: cum pari tamen licere, quare ſi daret eodem pretio quo dediſſet ad primas, non eſſet illicitum, cum hoc cedat in fauorem campſarij, in cuius vtilitatem præſcriptæ ſūt prædictæ conditiones à Pio V.

Nu. 14 Quinta, ne termini ad ſoluendum lōgiores ſtatuantur, quam poſtulet diſtantia locorum, nam ſi longiores termini præfigerentur daretur occaſio cōmittendi vſuras *ita Bonac. §. Quinta Leſſius num 92.* vbi ait probabile eſſe eam dilationem non improbari, quæ fit communi mercatorum iudicio, idque ob cauſas, quæ communiter ipſis videntur æquæ.

Nu. 15 Has conditiones ſeruādas eſſe ex Pij V. conſtitutione, itaut, qui eas non ſeruauerit, ſubiaceat pœnis vſurarijs inflictis *ita Bonac. §. Iſtæ:* aduertas *Leſſium lib. 2. cap. 23. dub. 11. num. 92. fine.* Quo ad obligationem huius bullæ attinet, paucis locis, & fortaſſe nuſquam (ſaltē quo ad omnes eius conditiones) eſſe receptam teſtantur Doctores.

Nu. 16 Et licet ex dictis, concurrentibus ſupradictis conditionibus modo explicatis, licite fieri poſſit cambium, quo cāpſarius accipit hic Panormi pecuniam, ſoluendam primis nundinis Romæ, caſu quo campſarius habet Romæ pecuniam, vel amicum reſpondentem, aut procuratorem, qui nomine campſarij ſatisfaciat, & ſoluat reſpondenti campſoris: ſed hic opus, hic labor eſt explicare an ſit cambium licitum, quando Petrus campſarius accipit hic Panormi pecuniam, ſoluendam in primis nundinis Romæ, vbi Petrus campſarius non habet pecuniam, vel amicum reſpondentem, ſeu procuratorem, & petit à campſore, vt ſibi concedat ſuum procuratorem, ſeu reſpondentem, qui nomine ipſius Petri campſarij ſatisfaciat, & ſoluat campſori, quo poſito, litteræ Romam mittuntur, & acceptantur à reſpondente campſoris, qui nomine Petri campſarij pecuniam ſoluit campſori, non de proprijs, vel alienis pecunijs, ſed cum pecunijs ipſius campſoris, qua ſolutione peracta idem procurator, ſeu reſpondens litteras Panormum ſcribit, campſori, uel alteri, ut pecuniam exigat à Pe-

tro

tro campſario, quam pro eo ſoluit Romæ, & recambit Panormũ, & ſic Panormi ſit ſolutio lucri, cambij, & recambij: quod cambium hodie eſt in praxi ualde uſitatum.

Nu. 17 *De* hoc cambio quærimus an ſit licitum, ad hoc Quæſitum reſpondent *Iuſtinianus, Lupus, & alij apud Dianam par. 1. reſol moral. tract* 8. *reſol. prima* huiuſmodi cambium eſſe illicitum, & uſurarium. Cuius ratio eſt, quia ſicuti in uero cambio interueniret diuerſi domini, ſic debet interuenire diuerſa pecunia, nam nemo dicitur unam pecuniam ſuam commutare cum alia, etiam ſua; ſed in hoc cambio, de quo loquimur tota pecunia, quæ datur, & accipitur eſt pecunia ipſius campſoris: ergo non eſt uera commutatio, ergo non eſt uerum cambium, ergo erit ſiccum, & inane: ſecundo reſpondens, & procurator capſoris cenſetur vna perſona cum campſore, ergo ſolutio, quæ ab ipſo efficitur videtur fictitia, & imaginaria, & litteræ erunt inanes.

Nu. 18 Secunda opinio eſt aliquorum aſſerentium huiuſmodi cambium non eſſe illicitum, & vſurarium, & reddunt rationem, quia campſarius, quamuis non habeat Romæ pecuniam, nihilhominus habet poteſtatem, & in credito apud reſpondentem campſoris, qui ſuo nomine ſoluit campſori, licet Romæ pecunia non numeretur, ſufficit enim, vt ibi ſit in credito, & vt debita, ac credita transferantur per chirographa *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quæſt. 5. puncto vnico nu.* 11. vbi aſſerit, neque obſtare reſpondentem campſarij ſimul etiam eſſe reſpondētē campſoris, nam idem poteſt diuerſas perſonas repreſentare, quatenus diuerſa præſtat officia, vicēgerendo creditoris, & debitoris; Quare quatenus agit partes cāpſoris ſcribendo, vel aliud faciendo poteſt ſtipendium, ſeu prouiſionem à campſore accipere, quatenus pro campſario ſubdit onus, par enim eſt, vt ab eo ſtipendium, & mercedem accipiat, cui famulatum præſtat, & obſequium *hæc Benacina.*

Nu. 19 *V*nde ad confirmationem huius opinionis, aducunt patroni, qui ſupradictā opininionem patrocinantur, verba Pij V. *in bulla quadam data ad Bononienſes*, quæ hæc ſunt (Che ogni perſona poſſa dar dinari à cambio, e fare, che le lettere ſiano recapitate ſopra eſſi datori, & coſsì tener li ſuoi cambi, ſin che ſarāno rimborzati da chi hauerà preſo i denari) vbi vides Summum Pontificem abſolute loqui, ſine vllo diſcrimine, & diſtinctione proprij, vel alterius correſpondentis, vel propriæ, ſeu alterius pecuniæ, ac proinde *Leſſius lib. 2. cap. 23. dub. 7. num.* 71. ait hanc opinionem non eſſe improbabilem, & ſpeculatiue veriorem; tamen omnino diſſuadendam, nec facile permittendam, & probabilem vocat etiam *Diana par. 1. reſol. moral. tract.* 8. *reſol.* 1.

Nu. 20 His tamen non obſtantibus à prima opinione non eſt recedendum, cum ſit probabilior, & in praxi conſulenda, videtur enim eſſe mutuum palliatum, nā intentio campſoris, & campſarij non videtur eſſe alia, quam dare pecuniam cū obligatione, vt in eodem loco reſtituatur. Cetera videntur agi non ſerio, ſed tegendi mutui cauſa *ita Leſſius, Diana, & alij.*

Nu. 21 Veram *Diana reſol.* 2. ſtante ſententia Bonacinæ, & aliorum, ait ſupradictum cambium, non ſolum licite exerceri poteſt à mercatoribus modo ab ipſis explicato, ſed etiam à perſonis particularibus, & priuatis, vt mulieribus, nam rationes excuſantes ſupradictum cambiū inter mercatores, excuſant etiam illud, & inter perſonas priuatas, dummodo habeant aliam pecuniam apud ſe, vtrobique ſoluitur cambium per inſtitutorem, qui vicem gerit campſoris, & cāpſarij, & apud ipſum dicitur pecuniā virtualiter, & credito eſſe, & ſic vtriuſque munus conuenienter exercet, Cæterū ſicuti in mercatoribus non eſt conſulēdum, neque permittendum, ita multo magis inter perſonas particulares, cum ſemper intentio ſit dare pecuniam cum obligatione, vt eodem loco reſtituatur. Vnde velim Confeſſarijs nihil eſſe reliquum circa cambiorum praxim, quam hortari campſores, vt pro ea notitia, quā habent, iudicent tanquam conſtituti in articulo mortis, num quid interueniat, de quo conſcientia illos remordeat *ita Reg. lib.* 25. *num.* 467. *fine.*

At

At vero ſi quæras, an quoties campſo
ri debeatur cambia, & lucra, & intereſ-
ſe cambiorum, ſi campſarius ſoluit par-
tem aliquam, teneatur campſor illam
accipere in ſortem, reſpõdet *Leſſius lib.*
*2.cap.23.dub.*10 *num.*87. poſſe campſo-
rem illam accipere non in ſortem, ſed
pro lucris, & intereſſe. Cuius ratio eſt,
quia quoties ex debito aliquo principa-
li, tanquam ex radice naſcuntur alia de
bita, tanquam fructus, ſi aliqua tunc ſit
ſolutio, cenſetur fieri primo pro fructi-
bus illis dependentibus, deinde ſi ſuper
ſit computatur in ſortem *ita ex l.* 1. *cap.*
de ſolutionibus, & l. ſi vſuras cap. de vſuris
ita etiam Bonac. de contract. diſp. 3. *quaſt.*
5. *puncto vnico num.*21.

Nu. 22 1 Ceterum ſi quæras vltimo, an proui-
ſiones, quas ſolent campſores, & banca-
rij accipere, iuſte accipiantur reſpon-
det *Leſſius lib.*2.*cap.*23.*dub* 8.*numer.*73.
nomine prouiſionis ſignificari merce-
dem, & lucrum, quod campſores, & bã-
carij detrahunt pecuniæ numerandæ,
ratione operæ, quam præſtant ſcriben-
do, numerando pecuniam ſoluendo pro
alio, litteras mittendo, pecuniam depo-
ſitam cuſtodiendo, pro alio ſe obligan-
do, alterius negotia expediendo, hoc an
notato, reſpondet *Leſſius* campſorem
poſſe aliquid exigere nomine prouiſio-
nis, ſeu mercedis a campſario *ita num.*
77. In qua nam quãtitate, ſumendæ ſint
huiuſmodi cambiorum prouiſiones, re-
ſpondet *Diana par.*1.*reſol. moral. tract.*8.
*reſol.*6. ex inueterata, & immemorabili
inter mercatores conſuetudine, pro pro
uiſione cambij debetur tertia pars ſcu-
ti, pro ſingulis centenis ſcutis, ſecundũ
pecuniam, de qua ſoluitur cambium,
ſeu efficitur aſſignatio, atque hæc ſatis
dicta ſufficiant de cambijs.

QVAERES DECIMONONO.

De Locatione, & conductione.

Nu. 1 LOcatio eſt contractus, quod perſo-
na, vel res aliqua ad vſum, vel fru
ctum pretio conceditur, dixi, contrac-
tus, loco generis, in hoc enim conuenit
locatio, cum venditione, mutuo, & alijs
contractibus, dixi (Quo perſona,) nam
poteſt quis ſe ipſum, aut ſeruum ſuum
locare alteri, dixi (Res) ſiue illa ſit mo-
bilis, ſiue immobilis, dixi (Ad vſum, vel
fructum) nam alia locantur ſolum ad
vſum, ut ſunt ſeruus, equus, domus, alia
vero ad fructum, vt ſunt agri, paſcua,
dixi (Pretio) nam ſicuti emptio requirit
pecuniam, ita etiam, & locatio *ita Leſſi-*
us lib 2.*cap.*24.*dub.*1.*num.*1.*Reg.lib.*25.
*num.*486. *Bonacina de contract. diſp.*3.*q.*
7.*puncto* 1.*num.*1.

Omnes res, quæ vendi poſſunt, poſ Nu. 2
ſunt etiam locari, niſi ſpeciali extet ali-
qua prohibitio *ita Bonac. num.*2. quænã
prohibeantur locari *legite Bonacinam*,
vbi puncto 2.*num.*1. ait locatorem tene-
ri aperire conductori vitium rei locatę,
& hæc de locatione.

Conductio autem eſt, contractus, Nu. 3
quo perſona, vel res ad vſum, uel fructũ
comparatur pretio, nam ſicuti vnus, &
idem contractus ex parte vnius dicitur
emptio, ex parte alterius venditio, ita
idemque contractus ex parte vnius di-
citur locatio, ex parte alterius conduc-
tio *ita Leſſius lib.*2.*cap.*24.*dub.*1. *num.* 2.
*Reg.lib.*25.*num.*488.

Aliquæ requirunt obligationes, ſeu- Nu. 4
conditiones ex parte conductoris. Pri-
ma, vt conductor re locata vti non de-
beat, niſi ad eum vſum, ad quem condu
xit illam. Secunda, vt teneatur tempo-
re conſtituto penſionem ſoluere. Ter-
tia, vt teneatur rem locatam reſtituere
finito locationis tempore. Quarta, vt te-
neatur reſtituere eamdem numero, ſeu
in indiuiduo. Quinta, vt teneatur reſti-
tuere integram, nec factam deteriorem.
Sexta, vt, non poſſit ante tempus loca-
tionis expletum rem locatam deſere-
re, exceptis tribus caſibus. Primus ſi ſol
uat integram penſionem locatoris. Se-
cundus ſi res locata indigeat reparatio-
ne, vt conductor ipſe poſſit ea vti, verbi
gratia, ſi domus locata corruerit ex par-
te, aut ſi equus locatus male habeat, ſi-
ne culpa eiuſdem conductoris lata, vel
leui. Tertius ſi ſuperuenerit grauis ne-
ceſſitas, quæ cogat eum, rem locatam
deſerere *ita Reg. lib.* 25. *numer.* 515. *&*
516. *Bonac. de contract. diſput.*3. *quaſt.*7.
puncto 3.

(:†:)

Quæ

QVAERES VIGESIMO.

Quid ſit emphyteuſis, & feudum.

Nu. 1 ET primo emphyteuticus contractus eſt ille, quo res immobilis conceditur, cum translatione vtilis dominij, ſub onere certæ penſionis proprietario ſoluendæ, & hoc, vel in perpetuũ, vel ad vnius, aut plurium vitam, uel ad certum tempus, modo tamen non ſit breuius tempore, quam decennio. Emphyteuta autem dicitur, qui accipit utile dominium rei immobilis. Vnde emphyteuta cum habeat tantum dominiũ utile rei immobilis, & non directum, quia huiuſmodi directum dominium apud priorem dominum remanet, tenetur illam meliorare, beneficare, neque poteſt illam alienare, abſque domini cõſenſu, vt quidam referunt *ita Leſſius lib. 2. cap. 24. dub. 1. num. 3.*

Nu. 2 Emphyteuſis autem alia eſt perpetua, qualis eſt illa, quæ conceditur abſque temporis præfinitione. Alia temporalis, qualis eſt, quæ conceditur ad vnam, uel duas, aut tres, uel plures generationes, ideſt uitas emphyteutarum. Rurſus alia eſt Eccleſiaſtica, alia communis, ſiue profana. Alia item eſt noua, quæ ſcilicet primo inſtituitur, Alia vetus, & antiqua, quæ non prima vice inſtituitur, ſed iam antea fuit inſtituta, quamuis nunc forte innouetur inueſtitura pro ſucceſſoribus.

Nu. 3 Demum alia eſt hereditaria ſimpliciter, alia hereditaria mixte, & alia familiaris. Hereditaria ſimpliciter dicitur illa, quæ concedi ſolet pro omnibus hæredibus, quamuis extraneis. Hereditaria mixte dicitur illa, quæ conceditur pro aliquibus hæredibus, ſed non pro omnibus. Familiaris demum dicitur illa, quę conceditur ſolum pro his, qui sũt de familia, quamuis non ſint hæredes *ita Bonac. de contract. diſp. 3. quaſt. 8 3. propoſ. num 3.*

Nu. 4 Contractus emphyteuticus de iure communi, aliquas ſolet habere conditiones, de quibus *Leſſius lib. 2. cap. 24. dub. 1. num. 4. Reg. lib 25. nu. 545.* Bonac. *diſp. 3. quaſt. 8. puncto 2.* quarum Prima eſt, vt contractus emphyteuticus celebretur per ſcripturam. Secunda, vt contractus ſit de rebus immobilibus, & frugiferis, & ſolo adhærentibus, vt agris, domibus, pratis, &c. Tertia, vt bona, quæ ſubijciuntur emphyteuſi, non ſint bona Eccleſiæ. Quarta, vt dominium directum perſeueret apud priorem dominũ: dominium vero vtile transferatur in emphyteutam. Quinta, vt quotannis ab emphyteuta ſoluatur certa penſio, ſeu canon conſiſtens in pecunia, vel in fructibus iuxta conuentionem. Sexta, vt emphyteuta priuari poſſit re accepta in emphyteuſim, quoties res efficitur notabiliter deterior ex culpa lata, vel leui emphyteutæ. Septima, vt quamuis emphyteuta poſſit rem emphyteuticã (modo non ſit in Eccleſia) oppignorare, vel permutare, vel hypotegare, vel donare, vel legare, vel tradere in ſolutionem, quo ad ius quod ipſe habet, cum hoc à iure non prohibeatur, non poteſt tamen rem emphyteuticam, & eius melioramenta per venditionem alteri tradere, ſecundum ius vtile, quod ipſe habet, aut locare ad decennium, ſeu tradere alteri in emphyteuſim, abſque cõſenſu domini directi, ſaltem implicito, vel præſumpto, vel non admonito domino directo, num ipſe velit eodem pretio emere. Quare ſi emphyteuta nõ admoneat dominum directum Incidit in commiſſum, ſeu caducitatem. Admonito vero domino conceduntur duo menſes ad deliberandum, num ipſe dominus directus velit emere, quibus elapſis, ipſoque recuſãte emere, poterit emphyteuta vendere cui voluerit eodem, vel maiori pretio, verum de his conditionibus *apud Reg. lib. 25. à num. 545. Bonac. de contract. diſp. 3. quaſt. 8. puncto 2.* & hæc de emphyteutico contractu.

Quod vero attinet ad feudum, ani- Nu. 5
maduertas feudum dupliciter accipi poſſe, vno modo pro re, quæ datur in feudum ſcilicet pro fundo, alio modo pro contractu feudali, & ſic ita deffinitur, feudum, ſeu contractus feudalis eſt ille, quo conceditur res immobilis, cum translatione vtili dominij, proprietate retenta, ſub onere fidelitatis, & obſequij perſonalis exhibendi. Differt contractus feudalis ab emphyteuſi, nam pro cõtractu feudali puro, nulla ſoluitur pẽſio,

ſed

ſed ſolum obſequium perſonale, licet interdum penſio aliqua ſoluatur in recognitionem dominij directi *ita Leſſius li. 2. cap. 24. dub. 1. num. 5.*

Nu. 6 Ad contractum autem feudi, ſaltem quattuor requiruntur conditiones. Prima eſt, vt dominium directum perſeueret apud priorem dominum, dominium vero vtile transferatur in vaſſallum. Secunda, vt feudum conſtituatur ſuper re immobili, vt ſuper agro, pago, vrbe, &c. Tertia, vt vaſſallus non alienet feudum, ſine conſenſu domini directi, ad quem pertinet inueſtire, & mittere in poſſeſſionem, alioquin vaſſallus cadit à feudo; quamuis alienando proteſtetur ſe alienare ſaluo, & reſaluo conſenſu domini directi, nam proteſtatio eſt contraria facto. Quarta, vt vaſſallus præſtet obſequium, & ſeruitium perſonale, ſi exigatur alioquin incidit in caducitatem *ita Bonac. de cōtract. diſp. 3. quaeſt. 8. puncto 3.*

QVAERES VLTIMO.

Quid ſit ſocietas, & quanam conditiones ad ipſam requirantur.

Nu. 1 EST autem ſocietas in præſentia, conuentio, ſiue pactum quorundam ad negotiandum lucri gratia, hi vero, qui conferunt ad negotiationem, pecuniam in communi, ſiue induſtriam, & operas, Socij dicuntur *ita Bannes 2. 2. quaeſt 78. ar. 4 fol. 411. litt. e.* Iſte autem contractus ſocietatis, ſolo conſenſu exterius expreſſo perficitur, & nulla alia indiget iuris ſolemnitate, vti habet *Leſſius lib. 2. cap. 25. dub. 1. num. 1.* vbi docet quando ſocij conferunt in communi pecuniam, aut induſtriam, tunc non celebratur ſocietatis contractus, quia ſocietatis contractus non conſiſtit in collatione bonorum, vel operarum. Vnde collatio eſt potius effectus.

Nu. 2 Contractus igitur ſocietatis duplex eſt, alter dicitur contractus einſdem rationis, & eſt ille, quando ſocij communi pecunia, communi induſtria, cōmunibus diligentijs, & miniſtris negotiantur. Alter vero dicitur diuerſæ rationis, & eſt ille, quando, quilibet ſociorum cōfert in communi rem differentem, vt eſſet ſi Petrus poneret pecuniam, Paulus induſtriam. Ioannes miniſtros: Item huiuſmodi diuerſæ rationis, duplex eſt, alter eſt, quando, quis pecuniam conferens, illam exponit periculo, vel lucro proportionaliter cum induſtria alterius ſocij, quæ tanti æſtimatur, quanti valet ipſa pecunia. Alter vero eſt, quando, quis pecuniam conferēs obligat alium ſocium, ut ſaluam illam ſeruet *ita Bannes 2. 2. quaeſt. 78. ar. 4 fol. 411. litt. e.* vbi definit, qui nam horum contractuum ſit licitus nec ne.

Nu. 3 Quinque conditiones requiruntur ad ſocietatem, Prima, vt fundetur in negotiatione licita, & honeſta, nam ſocietas fundata in negotiatione illicita, non eſt obligatoria: quia nullus obligatur ad opus illicitum, quamuis ea facta, & iam tranſacta, lucrum diuidendum ſit, quantum licite fieri poteſt. Vnde iniqua eſt ſocietas, quæ initur cum vſurario ad committendas vſuras, aut cum campſore, qui cambia iniqua exercet; aut cum mercatore ad iniuſtas, ac fraudulentas emptiones, & venditiones, *ita Reg. lib. 25. num. 380. §. Secunda.*

Nu. 4 Secunda, vt ſinguli aliquid conferat in commune, ſiue conferant pecuniā, ſiue operam, ſiue induſtriam:

Nu. 5 Tertia, vt ſeruetur æqualitas inter ſocios, itaut lucrum, expenſæ, & damna ſint communia omnibus, nam ſinguli reportare debent lucrum, damnum, & expenſas pro rata eius, quod conferunt in ſocietatem; par enim eſt, vt commodū ſentiatur ad ratam oneris.

Nu. 6 Quarta, vt ſors, ſeu pecunia, quam ſocius in commune contulit, ſubiaceat periculo conferentis, itaut ſi pereat antè operam ſocij, vel poſt operam abſque culpa ſocij, pereat illi, qui eam in commune contulit, niſi aliter iuſte conuentum ſit, res enim domino petit, dominus autem ſortis eſt ille, qui eam poſuit ex quo fit, vt non cenſeatur ſocietas iuſta, ſed leonina, & vſuraria, quando quis tradit pecuniam mercatori ea lege, vt periculum pecuniæ ſtet mercatori; lucrum vero diuidatur *ita Reg. lib. 25. num. 385. Bonac. de contract. diſp. 3. quaeſt. 6. puncto 1. num. 2. §. Quarta. & alij.*

Nu. 7 Quinta, vt ſeruentur pacta, nam fides data, ſeruanda eſt, quoties ſeruari poteſt *ita Bonac.* his poſitis conditionibus.

Con

Nu. 8 Contractus ſocietatis regulariter celebrari poteſt ab his, qui facultatem habent diſponendi ad ſuum libitum de rebus, quas conferunt ad ſocietatem, cuius ratio eſt, quia nullo iure conſtat ſocietatem iniri non poſſe ab his, qui prædicta fulgent poteſtate *ita Bonac. puncto* 2. atque hæc ſatis dicta ſufficiunt. Cęterum alia, quæ dici ſolent, non ſolum circa ſocietatis contractum, verum etiam & circa nonnullos alios contractus, cũ facilia ſunt, legi poſſunt apud Doctores, & præcipue *apud Leſſium lib. 2. cap. 25. 27. & 28. vbi cap. 26 agit de ludo cap. vero 27. de depoſito, & commodato tandem cap. 28. de Fideiuſſione, Aſſecuratione*, *Pignore, & hipoteca.*

VLTIMA DIFFICVLTAS

DE CAVSIS EXCVSANTIBVS A RESTITVTIONE, vel omnino, vel ad tempus.

ET licet regulariter reſtitutio ſtatim facienda ſit, vt ex ſupradictis conſtat, tamen fieri aliquando poteſt, vt quis habita interiore voluntate reſtituendi, aliquibus de cauſis, vel omnino, vel ad tempus actus reſtituendi, ſeu reſtitutionis non ſit ex præcepto neceſſarius, prout cauſæ ipſæ, vel ad tempus, vel perpetuo durauerint, quæ cauſæ in ſequentibus quæſitis explicandæ ſunt, quare vt à prima incipiamus.

QVAERES PRIMO.

An inopia, & impotentia excuſet debitorem a reſtitutione.

Nu. 1 VT à certioribus incipiamus, extremam neceſſitatem debitoris, vel ſuorum, vel proximi, cui aliter debitor ſubuenire nequit, niſi rem alienam, vel alteri debitam impendendo, excuſare à reſtitutione, quandiu ea durat, eſt communis doctorum ſententia, & præcipue *Leſſij lib. 2. cap. 16. dub. 1* cuius ratio eſt, quia in tali caſu omnia ſunt communia, ſaltem quo ad vſum, hæc vera ſunt.

Nu. 2 Sed quid ſi creditor, & parentes debitoris in extremam ſimul neceſſitatẽ deuenerint, poteritne debitor licite ſubuenire patri, vel matri prætermiſſo creditore, & quamquam circa hoc Quæſitum non nulli aſſerant, creditorem eſſe præferendum, tamen cenſendum puto debitorem habentem parentes, & creditorem inæquali extrema neceſſitate, poſſe potius ſubuenire parentibus, quã creditori reſtituere, quod debet *ita Leſſius lib. 2. cap. 16 dub. 1. num. 14.* (niſi creditor ſubtractione illius rei coniectus ſit in illas anguſtias, tunc enim teneretur illi reſtituere; Cuius ratio eſt, quia ſubtrahere alicui rem, qua ille extreme indiget eſt perinde, ac occidere) *ita Leſſius num. 12.*

Illud autem, quod diximus de debitore habente parentes, dicendum eſt, & ſi habeat vxorem, & filios, tum etiam fratres; vnde ſi hi omnes ex vna parte, & eius creditores, ex altera parte ſint in extrema neceſſitate, relictis creditoribus, poterit ſubuenire vxori, filijs, vel fratribus *ita Leſſius num. 14. ita etiam Diana par. 5 tract. 8. reſol. 12. §. Sed egò*, qui licet afferat *Vaſq. opuſ. de eleemoſyna, cap. 1. dub. 9. num. 79.* negantem quo ad fratrem, cui creditorem putat eſſe præferendum, ſed noſtra ſententia eſt probabilis. Nu. 3

Idem licitum eſt, non ſolum in extrema, ſed graui etiam neceſſitate debitoris, & proximi quandiu durat, niſi creditor ſit in pari neceſſitate, poſſe ſcilicet in tali caſu differri reſtitutionem. Cuius ratio eſt, quia probabile eſt licere in hoc caſu clanculum ſurripere, ergo multo magis licitum eſt nõ reſtituere, etiã ſi res in ſpecie debita ſit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditaris, & ſimilis afflictionis, quam aliter nequit Nu. 4

auertere, niſi rem alteri debitam impēdēdo, poteſt differri reſtitutio, hæ enim dicuntur graues neceſſitates *ita Leſsius num.* 15.

Nu. 3 Tranſacta vero neceſſitate, in quibuſdam euētis adhuc debitor tenetur rē domino reſtituere, cuius erat res, ſi ſit magni momenti, nec cēſeatur donata, item ſi res adhuc extat, tenetur debitor illam reſtituere ratione rei acceptæ, vt eſſet ſi quis ratione extremæ neceſſitatis, modo ſupradicto non reſtituit equū, veſtem, ſi tranſacta neceſſitate adhuc equus exiſtit, tenetur illum domino reſtituere, quia extrema neceſſitas nō tribuit ius amplius, quam opus ſit, vt ex periculo te eripiat, ſi quid ergo ſuperſit, reſtituendum eſt. Item ſi quis ſit debitor ex delicto, vt ſi quis furatus ſit ante neceſſitatem, tenetur tranſacta neceſſitate, quidquid furatus eſt reſtiinere, nam obligatio reſtituendi per ſuperuenientem neceſſitatem nō extinguitur; Quare tranſacta illa neceſſitate reuiuiſcit; hæc ſententia licet vera ſit, vt aſſerit *Leſsius lib* 2 *cap.* 16. *dub.* 1. *num.* 7. *& illam defendunt Sc. diſt.* 15. *quæſt.* 25. *ad argumenta Sil. reſt.* 5. *num.* 2. contraria tamen ſententia probabilis eſt, ſcilicet furem in tali caſu non teneri, quam quidem ſeueuuā ſequutus eſt *Petrus Nau. lib* 4 *cap.* 4 *num.* 24.

Nu. 6 Illa nobis limitatio nō diſplicet, quā alij aſſignant dicentes, quod ſi res conſumpta in tali neceſſitate ſit magni pretij, nec putetur donata, ſemper furem teneri ad reſtitutionem, quando commode poterit, cuius Ratio eſt, quia extrema furis neceſſitas non transfert in furem dominium rei alienæ, ſed ſolum tribuit ius vtendi pro illo tunc, ad hoc vt periculum euadat *ita Leſsius lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 1 *num* 8. uerum ante quam ad grauem neceſſitatem tranſeamus.

QVAERES SECVNDO.

An ſi quis in extremo periculo exiſtens, vt hoſtem fugiat, vtatur æquo alterius, ſi contingat equum perire ad reſtitutionem teneatur.

Nu. 1 Licet circa huiuſmodi Quæſitum varij varia dicant, tamen diſtinctione facta, ſi non ſit probabile periculum interitus equi, non tenetur ſoluere pretium, quia caſu fortuitu perit, ſed ſolum tenetur pro vſu ſi ſit diuturnus, vel cum notabili damno domini, at vero ſi ſit periculum, verius putat *Leſsius lib.* 2. *cap.* 16. *dub.* 1. *num.* 10. teneri ſoluere pretium, cui ſententiæ adhæreo, verum de hoc legite *Couar. ad regulam peccatū par.* 2. §. 1. *num.* 3. & 4.

Nu. 2 Illud autem valde notandū eſt, quod habet *Diana par.* 3. *tract.* 5. *reſol.* 102. §. *Notādum eſt tertio verſ. ſicuti* vbi habet, quod ſi itinerantium aliquis videns latrones ſtricto enſe appropinquantes, fugiat, fugiendoque conculcet alienas ſegetes, debebit damnum, ſi notabile eſt, quod intulit domino reſarcire, ſi autē eius exemplo ceteri per eaſdem ſegetes fugiant, non ab eo inuitati, non tenebitur ad damnum per eos illatum, quare vt ad grauem neceſſitatem deueniamus.

QVAERES TERTIO.

An grauis neceſsitas debitoris, vel proximi excuſet, à reſtitutione.

Nu. 1 GRauem debitoris, vel proximi neceſſitatem excuſare, quandiu durat (niſi forte creditor ſit in pari neceſſitate) tenet *Leſsius lib.* 2 *cap.* 16. *dub.* 1. *num.* 15. dixi (niſi forte creditor ſit in pari neceſſitate) quia iuxta communiorē doctorum ſententiam, ſi creditor ſit in pari neceſſitate, tenetur ei debitor reſtituere. Cuius ratio eſt, quia in pari neceſſitate (præter extremam potior eſt cōditio creditoris, tamen licet hæc ſententia ſit communior. Dicendum puto in graui neceſſitate, debitorem non teneri reſtituere) niſi tamen debitor in eam grauem neceſſitatem creditorem non coniecerit, cuius ratio eſt, quia ſiue extrema, de qua nō dubitat *Diana par.* 5. *tract.* 8. *reſol.* 11. §. *Quid ego,* ſiue grauis ſit neceſſitas, ſiue ex furto, ſiue ex contractu debitum reſtituendi ſit ortum, videtur eſſe melior conditio poſſidentis, cum tunc omnia ſint communia, quoad vſum ſpectat, *ita Leſsius lib.* 2. *ca.* 16. *dub.* 1. *num.* 20.

Nu. 2 Nec obſtat, quod ea res fuerat à credito

ditore accepta, ac proinde illi alioqui debita, nam debebatur, quidem, ſed extrema, vel graui adueniente neceſſitate, facta eſt vſu communis, ergo poteſt debitor ea vti ad tuendam vitam ſuã.

QVAERES QVARTO.

An debitor ratione damni ſibi imminentis à reſtitutione excuſetur.

EXxcuſari debitorem à reſtitutione
Nu. 1 ſtatim facienda nulli dubium eſt. Primo ratione magni periculi imminẽtis ſaluti animæ ſuæ, vel ſuorum, vt ſi periculum eſſet, ne vxor, vel filiæ præ inopia ſe proſtituant, ne filij fiant latrones, ne debitor in deſperationem præ impacientia incidat, cuius ratio eſt, quia quiſque magis tenetur ſaluti animæ ſuæ, & ſuorum cõſulere, quam debita ſoluere *ita D Antonius 2. par. tit. 2. cap. 8. Scot. diſt. 15. quaſt. 2. §. vlt. & alij apud Leſſiũ num. 21.*

Aduertas autem huiuſmodi pericu-
Nu. 2 lum debere eſſe notabile, ita ut non ſuppitat alia commoda ratio eius auertendi, niſi differendo ſolutionem *ita Leſſius loco ſupracitato num. 21.* vnde excuſatur debitor ſtatim reſtituere, ratione magni detrimenti in rebus non debitis, vel ratione notabilis iacturæ, decentiæ ſtatus, cuius ratio eſt, quia in huiuſmodi caſibus creditor tenetur conſentire ſecundum rectam rationem in dilationẽ, quare contra charitatem faceret creditor, ſi vellet ſibi cum tanto alterius incommodo ſtatim ſatisfieri *ita Couar. ad regulas peccatum par. 1. num. 12. Med. quaſt. 2. dub. 4. Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 25.*

Vnde ex hoc inferas, eum, qui debet
Nu. 3 centum v.g. ſi non poteſt ſtatim ſoluere, niſi vendat domum, aut pretium multo minoris, quam valet, non teneri ſtatim, ſed poſſe differre, ſiue deinde debeat ex contractu, ſiue ex delicto, *ita Nau. apud Leſſium loco ſupra citato num. 22. Petrus Aragon quaſt. 62. de reſt. art. 8. ſecunda cauſa* cuius ratio eſt, quia, licet creditor non teneatur ex iuſtitia dilationem concedere, quoties debitum ortum trahit ex delicto, tamen tenetur ex æquitate, & charitate cum id ſine ſuo notabili incommodo facere poſſit.

Et licet hæc, quæ diximus vera putemus tamẽ aduerte, quoties tales exiſtũt Nu. 4
circumſtantiæ, vt niſi modo reſtitutio fiat, nunquam ſit futura, toties ſi res iniuſtẽ ablata eſt, ſtatim reſtitui debere, & ſi magni ſumptus eſſent faciendi *ita Leſſius lib. 2. cap. 15 dub. 8. nu. 50. & cap. 16. dub. 1. num 23.*

Inferas ſecundo, virum nobilem, qui Nu. 5
non poteſt ſtatim ſoluere niſi priuet ſe omni obſequio famulorum, & equorũ, & cogitur abſtinere à conſortio ſui ſimilium, non teneri ſtatim reſtituere, id, quod etiam dicendum eſt de ciue primario, qui ſi reſtituit cogitur obire artẽ mechanicam ſibi inſuetam, tunc poteſt differre reſtitutionem, donec abſque iactura ſui ſtatus poſſit reſtituere, & ſi debita ex delicto ſint orta *ita Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 25.* vbi aſſerit hæc vera eſſe, quoties ſtatum ſuum iuſte obtinent, nam ſi quis rapinis, vſuris, & ſimilibus fraudibus, ad aliquem honorabilẽ ſtatum perueniret, teneretur, etiam cũ eiuſdem ſtatus amiſſione ſtatim reſtituere, cuius ratio eſt, quia hoc non eſt tam ſtatum ſuum amittere, quam alienum dimittere, & ad ſuum reuerti; hoc autẽ intellige, niſi debitor habeatur vir probus, & honeſtus, & non poſſit ſubito ſtatum mutare, niſi de ſuis fraudibus ſe infamet, tunc ne infametur poteſt differre reſtitutionem *ita Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 1. num. 29.*

Quoties autem debitor ad has ſupra- Nu. 6
dictas anguſtias eius culpa redactus eſt v.g. ludis, ſuperfluis ſumptibus, non meretur dilationem, neque debitorum ex contractu, neque ex delicto, cuius ratio eſt, quia ſibi imputatur, ſecus autem dicendum erit ſi infortunium fuerit improuiſum *ita Sotus lib. 4. de iuſt. quaſt. 7. ar. 4. Leſſius loco ſupra citato numer. 28. & hæc de Prima reſtitutionis cauſa.*

QVAERES QVINTO.

An creditoris remiſſio, à reſtitutione excuſet.

INter aliat excuſantes cauſas à reſtitu- Nu. 1
tione enumerari ſolitas à doctorib⁹, creditoris remiſſio eſt, quæ inter eas pri

mum, & præcipuum obtinet locum, & licet de hac non nulli affirment non eſſe ſufficientem ad liberandum debitorem à neceſſitate reſtituendi, niſi actu fiat ei rei debitæ reſtitutio, tamen ſufficiens eſt per ſe ſolam liberare debitorẽ à neceſſitate reſtituendi *ita Petrus Aragon. quaeſt. 62 de reſtit. ar* 8. §. *Sed contra hos*, quare ſi temporalis ſit, excuſat pro tempore, quo perdurat, ſi vero ſit perpetua perpetuo liberat à reſtitutione, cuius ratio eſt, quia ſicuti creditor transferre poteſt rei dominium, cuius eſt dominus per eius donationem, ita per eius remiſſionem, quæ eſt quædam donatio, tolli poteſt obligatio reſtitutionis *ita S. Tho. 2. 2. quaeſt. 62. art. 6. ad 3. Leſſius lib. 2. cap. 16 dub. 2. num. 34. Sairus claui regia lib. 4 de iuſt. quaeſt. 7. ar. 4. ad 2.* & alij apud hos.

Nu. 2 Ad hanc remiſſionem, vt efficax, & valida ſit, non nulla neceſſario requirũtur, quorum Primum eſt, vt perſona, quæ debitum remittit habeat remittẽdi facultatem, & condonandi, nemo autem condonare poteſt, niſi qui donare, *ita Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 2. numer.* 36. quare ſi quis acciperet à filio familias, ſeu pupillo aliquid, non liberaretur à reſtitutione, per remiſſionem ab illo factam (niſi accederet conſenſus patris, aut tutoris Item remiſſio ab inſano, & mente capto facta, non valet, neque valet remiſſio ab vxore, quæ ſub viri poteſtate exiſtit *ita etiam Sairus claui regia tom. 3. lib. 10. cap. 8. num. 1. §. Primum eſt.*

Nu. 3 Item ſecundo, vt remiſſio ſit efficax, & valida requiritur, vt perſona, quæ remittit ſit libera ad hoc, vt remiſſio ſit omnino libera, & voluntaria, quare abeſſe debent ea omnia, quæ tollunt voluntarium, & cauſant inuoluntarium, qualia ſunt, vis, metus, & ignorantia, vnde ſi quis metum grauem incuteret, qui ſit cauſa principalis remiſſionis, & ad hũc finem adhibitus, vel fraudulenter minueret debitum, ex qua diminutione creditor moueretur ad remiſſionem faciẽdam, vel ſi fingeret ſe non eſſe ſoluẽdũ, cum vere poſſet ſoluere, & ea de cauſa remittat, vel tandem ſi ratione ignorãtiæ, quæ ſit cauſa principalis remiſſionis debitum remitteretur, vt eſſet ſi quis principaliter remitteret debitum ob ino-

piam, quam putat pati debitorem, cum reuera non ſit, in omnibus his caſibus, remiſsio facta non valet *ita Sairus loco ſupra citato num. 3. Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 2. num. 35. & cap. 17. dub. 5. & 6.*

Tertio, vt remiſsio ſit efficax, & valida requiritur vt non ſit iure prohibita, Nu. 4
tunc enim quamuis libere fiat, facta tamen non valet, tres autem inueniuntur caſus, in quibus à iure prohibetur remiſsio. Primus caſus expreſſe habetur *in cap. Statutum de reſcriptis in 6. §. Inſuper, & §. Si quid* vbi habetur, quod ſi iudex delegatus, ſiue ſit Eccleſiaſticus, ſiue ſecularis titulo exercendi rectam iuſtitiam, munus aliquod receperit præter eſculentum, aut poculentum, quod paucis diebus conſumi poteſt mera liberalitate donatum, vel ſi dum cogitur extra domicilium proficiſci, acceperit pluſquam moderatas expenſas, vel denique ſi aliquid acceperit, quando partes ſunt notabiliter pauperes, tenetur ad reſtitutionem non obſtante quauis remiſsione: Secundus caſus habetur *in Clementina Nolentes de hæreticis in 6.* vbi colligitur, quod ſi Inquiſitores prætextu officij inquiſitionis, pecuniã modis illicitis, aut munera extorſerint reſtituere tenentur, nullis priuilegijs, pactis, vel remiſsionibus, ſuper hoc valituris: Tertius caſus colligitur *ex cap. exigit & cap. Felicis de cenſibus in 6.* vbi habetur, quod ſi Epiſcopus, vel Archiepiſcopus viſitans Eccleſiam, aliquid receperit ab eis, præter ſumptus neceſſarios ad victum illis diebus quibus viſitat, reſtituere tenentur intra menſem, & quidem duplum, quam libera eis fiat remiſſio à dantibus: at vero ſi intra menſem duplum ipſum non reſtituerint Patriarchis, Epiſcopis, Archiepiſcopis ingreſſus Eccleſiæ interdictus eſt, inferiores vero ab officio, & beneficio ſuſpenſi sũt quouſque de duplo huiuſmodi grauatis Eccleſijs plenariam ſatisfactionem impendãt, his tribus caſibus addit quartum *Leſſius lib. 2. cap. 17. dub. 2. num.* 41. qui talis eſt nempe, quod ſi Canonicus, qui officio non intereſt diſtributiones acceperit, tenetur ad reſtitutionẽ, nec prodeſt remiſſio ceterorum, quibus illæ diſtributiones accreſcunt, vt habetur *ex Trid. ſeſſ. 24. cap. 12. de refor.* & nos

ali-

alibi, verum ad maiorem huius Quæſiti explicationem, & vt magis eluceſcat veritas ſecundæ condictionis poſitæ in hoc Quæſito.

QVAERES SESTO.

An, vt libera ſit remisſio, opus eſt petenti remisſionem, offerre pecuniam creditori, & habere animum paratum ſoluendi.

Nu. 1 RElictis aliorum opinionibus, vt videre eſt apud *Petrum Aragonium quæſt. 62. de reſtit. art. 8. § Explicato iam* ad hoc, vt remisſio valida, & libera dicatur, non eſt opus præſentem exhiberee pecuniam creditori, ſed ſatis eſt ſi creditor posſit remittere, & donare, etiam ſi debitor interius non ſit paratus reddere; hæc propoſitio, quo ad primam partem defenditur *à Leſſio loco ſupra citato num. 35. quin imo* Caietanus *verb. reſtit. cap. 7.* recte notat, quod quando pauper obligatur ad reſtituendum diuiti, expedit non offerre diuiti rem reſtituẽdam, ſed rogare, & interponere interceſſores ad remittendum, facilius enim remittimus nõ habita, quam poſſeſſa, hæc egregie *Caiet.* at vero quo ad ſecundam partem defenditur, non ſolum *à Caiet. verũ etiam à quomplurībus doctoribus citatis à Sairo claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 8. nu. 9.* cuius ratio eſt, quia licet debitor peccet, non habens animum ſoluendi, tamẽ ſi creditor ad petitionem debitoris, vel alterius interceſſoris debitum remittat, remisſio valida eſt, quia remisſio non pendet ex voluntate retinendi rem debitam, ſed ex libera condonatione creditoris. Nomine autem liberæ, & ſpontaniæ remisſionis, intellige illã, in qua nulla interuenit vis, vel fraus, modo ſupradicto, atque hæc de ſecunda causa excuſante à reſtitutione, quare, vt tertiam explicemus.

QVAERES SEPTIMO.

An ceſſio bonorum, excuſet à reſtitutione.

Nu. 1 ESt autem bonorum ceſſio, vt habet *Menochius apud Dianã par. 7. tract. 8. reſol. 1.* beneficium, quo debitores, qui ad ſoluendum ſufficientes non ſunt, ſi bonis ſuis ceſſerint, carcerem euitant. Itaque cedere quempiam bonis, nihil eſt aliud, quam profiteri ſe non eſſe ad ſoluendum ſufficientem omne debitum, ac proinde ſe cedere omnibus ſuis bonis, eaque diuidenda tradere, vt inde ſatisfiat quouſque poteſt. Inuentum eſt autem potisſimum ceſſionis bonorum beneficium, ne præter humanitatem paruo creditorum commodo, & magno ſuo incommodo debitores, qui ad ſoluendum non ſufficiunt, iudicati, capiãtur, & perpetuo detineantur in carcere.

Vnde *Harprechtus apud eundem Dianam reſol. 1. ſupra citata §. Notandum eſt* Nu. 2 docet quod nihil intereſt in iure, ſiue iudicio, an extra iudicium, præſens, an abſens, per nuncium, videlicet, aut per epiſtolam, debitor bonis cedat, hoc eſt bona ſua omnia, ſi quæ ſint, creditorib⁹ ſe relinquere, ac concedere profiteatur. Nullus igitur in bonorũ ceſſione exigitur ritus, aut ſolemnitas, ſed ſufficit ſola voluntatis expresſio.

Ac proinde debitor, qui non habet Nu. 3 vnde omnia debita ſoluat in integrum, bonis ſuis cedit, huiuſmodi bonorum ceſſionem in foro cõſcientiæ excuſare *ita Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 3. numer 42. Ang. verb. cedere bonis Sil. & Tab. ibidem Sairus claui regia lib. 10. tract. 5. cap. 7. nu. 1. vbi nu. 2.* admittat humanas leges ad inuenire hanc bonorum ceſſionem, ad varia incommoda remouenda, quibus homines ære alieno grauati affici ſolẽt, vnde ſtatuerunt, vt qui debitoribus ſatisfacere non poterant, bonis cedendo, non conijcerentur in carcere, vti ſupra dictum eſt, & colligitur *ex l. 1. C. qui bonis cedere poſſunt.*

Quare qui bonis ſuis ceſſit, quidquid dicant alij poteſt non ſolum in foro con Nu. 4 ſcientiæ ea alimenta retinere, quæ cenſentur ſibi, & familiæ ſuæ neceſſaria, & hoc prudentis iudicio vti docet *Leſſius num. 42. vnde Diana par. 7. tract. 8. reſol. 4. §. Sed ego.* hanc *Leſſij* ſequens opinionem, putat eſſe à iudice debitori victus gratia aliquid relinquendum: verum etiam poteſt in foro conſcientiæ vti beneficio ceſſionis, & aliquid occultare ad ſui ſubſtentationem, non obſtante iure

peu-

poſitiuo in contrarium *ita Diana par. 7. tract.8.reſol.6.§.Vnde* cedens igitur bonis poteſt in foro conſcientiæ occultare neceſſaria ad eam ſubſtentationem, quãuis ius poſitiuũ, id neget, niſi ex bonis, quæ poſt dictam ceſſionem acquirit.

Nu. 5 Quæ omnia procedunt etiam ſi debita orta ſint ex delicto, vti ſatis, probabiliter docet *Leſſius lib.2.cap.16.dub.3.n.43.* qui pro ſe citat *Nau.* vnde non tenetur debitor ſe ſpoliare neceſſarijs alimẽtis, ita ut cogatur mendicare, & hoc verum eſt, quamuis delictum ſit notoriũ, vt ſi ſciatur illum iniquis modis opes colligiſſe *ita Leſſius quam ſententiam ſequutus eſt Diana par.7.tract.8.reſolut.7. verſ.ſed his non obſtantibus.*

Nu. 6 Tamen illud non negamus ex communi omnium conſenſu, eos debitores, qui ſuis bonis ceſſere, ſi poſtea ad pinguiorem venerint fortunam, teneri integre ſatisfacere, ſingulis creditoribus, patet quia id ipſum ius, quod priuilegium ceſſionis induxit, hoc expreſſe ſtatuit *nam ex l.cum, & filij familias 7.C.qui bonis cedere poſſunt*, habentur hæc formalia verba *Apertiſſimi iuris eſt, ſi quid pinguius acceſſerit, debitoribus hoc iterum vſque ad modum debiti poſſe à creditoribus legitimo modo auelli. & l.4.§.de ceſſione bonorum dicitur Is qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea acquiſierit, in quantum facere poteſt conuenitur* cuius ratio eſt, quia per ceſſionem debitum non extinguitur, ſed manet conſopitum, donec ad lautiorẽ peruenerit fortunam, hoc autem intelligendum eſt, ſi acquiſierit pluſquam ſibi eſt neceſſarium ad decentiam ſtatus *ita Leſſius loco ſupra citato nu. 48. Petrus Aragon.quæſt.62.de reſt.ar 8.cauſa nona* vbi fine ait, itaque ceſſio bonorum non cõceditur ad liberandũ hominem totaliter à debito, ſed ad liberandum à carceris moleſtia *ita etiam Diana par. 7. tract 8.reſol.20.*

Nu. 7 An ſaltem ceſſio bonorum ignominioſa, quando ſcilicet quis ſedet in loco publico liberet à reſtitutione, ita ut ſi poſtea debitor venerit in pinguiorem fortunam teneatur reſtituere, ad hoc quæſitum reſpondet *Leſſius lib. 2. cap. 16. dub.3.num.49.* quoſdam doctores ſentire eum, qui ceſſit bonis, quibuſdam actibus iuxta conſuetudinem loci ignominioſis (u. g. ſedendo in loco publico cũ corbe capiti impoſito) non teneri ſoluere debitum, etiam ſi poſtea pinguiorem nactus fuerit fortunam, quia ea ignominia ſatis videtur punitus, videturque hæc pœna eſſe loco ſolutionis, ſicuti, qui punitus eſt pœna corporali, loco pecuniaræ, quam præ inopie ſoluere non poteſt.

Sed contrarium eſt verius, quia hæc pœna non imponitur, vt liberetur à ſolutione, ſed vt plectatur culpa, quæ præſumitur ab eo admiſſa accipiendo mutuum, & contrahendo, cum eſſet impotens ſolutionis. Accedit quod per ceſſionem bonorum non tollitur obligatio naturalis reſtitutionis, ſed ſolum competat exceptio impediens litis conteſtationem *hæc Leſſius* qui hanc ſententiam veriorem vocat, vnde videtur negatiuam tanquam probabilem admittere *ita etiam Diana par.4.tract.4.Miſc. reſol.78.§.Sed affirmatiuam, & par. 7. tract.8 reſol.21.§.His tamen*, qui habet hæc vera eſſe, etiam ſi debita, pro quibus cedit ſint ex iniuſtitia, & delicto notorio acquiſita modo ſupradicto. Nu. 8

An vero, qui cedit bonis, & præcipue ceſſione ignominioſa incurrat irregularitatem, reſpondet *Diana par.7. tract. 8.reſol.22.* bonis cedentes non eſſe irregulares, quia non ſunt infames, nec talis ceſſio infamiam irrogat, & idem aſſerit decedentibus bonis ceſſione ignominioſa, ait enim nullam incurri irregularitatem, niſi ſit in iure expreſſa, ſed nullus inuenitur textus imponens irregularitatem cedenti bonis ceſſione ignominioſa, ergo, &c. tamen hoc non obſtante hæc omnia diſputationis cauſa ab eo dicta ſunt, quare videtur inclinare ad affirmatiuam ſentẽtiam, & hęc de tertia excuſante cauſa, ac proinde. Nu. 9

QVAERES OCTAVO.

An ſi reſtitutio grauiter nociua ſit creditori, vel alteri, debitor eam differre poſſit.

Res reſtituenda quoties nocet grauiter, cui facienda eſt reſtitutio, vel alteri toties, non debet ei reſtitui. cuius ratio eſt, quia reſtitutio ordinatur Nu. 1

ad

ad vtilitatem eius, cui reſtituitur *ita ex preſſe D. Tho. 2.2. quæſt. 62. ar. 5. ad primũ Leſſius lib. 2. cap. 16 dub. 4. nũ. 53. Sairus claui regia lib 10. tract. 5. cap. 8. num. 10. Petrus Aragon. quæſt. 62. de reſt. art. 5. in ſolutione ad primum argumentum D. Tho.* quare debet quis interdum lege charitatis, vel etiam iuſtitiæ differre reſtitutionem faciendam domino, qui repetit rem ſuam v. g. ad committenda adulteria, vel ad committendum homicidium, vel ad emendum beneficium, vel ad inferendum iniuſte bellũ, & dilata ſolutione ſpes ſit malum illud fore impediendum, tunc enim lege charitatis tenetur debitor differre, niſi inde aliquod notabile damnum ei ſequeretur *ita Sotus lib. 4. de iuſt. quæſt. 7. art. 1.*

Nu. 2 Vnde *Leſſius loco ſupra citato num. 57* aſſerit id ipſum, quod docet *Sotus* nempe ſi debitori inde aliquid incommodi notabilis ſequatur, non teneri reſtitutionem differre, vt ſi ammitteret creditoris amicitiam, vel aliqua emolumenta, & hęc dicta ſufficiant de quarta excuſante cauſa à reſtitutione quare.

QVAERES NONO.

An ſi quod tibi debeo, ſoluam tuo creditori, liber ſim a reſtitutione tibi facienda.

Nu. 1 BReuiter dicendum puto in foro cõſcientiæ, ſi quod tibi debeo ſoluam tuo creditori, & mihi conſtat te illi debere, liberum manere à reſtitutione tibi facienda *ita Ang. verb. ſolutio num. 13. ex Gl. inſt. quibus modis tollitur obligatio Sil. verb. ſolutio num. 4. Leſsius lib. 2. cap. 16. dub. 5. num. 60. Petrus Aragon. quæſt. 62. de reſt. ar. 8 cauſa quinta,* qui concludit ergo, nec peccat, nec tenetur ad reſtitutionem, atque ex conſequenti ſolutio facta creditoris creditori per ſe loquendo, eſt ſufficiens liberare hominẽ à debito amplius reſtituendi.

Nu. 2 Dixi (in foro conſcientiæ) nam in foro externo tenetur debitor iterum ſuo creditori ſoluere *ita Bartholus l. ſolutum 2.* niſi res quam reſtituo creditori mei creditoris, ſit illi obligata, verum quidquid ſit de foro externo, ſatis eſt in foro interno, vt mêus creditor lege iuſtitiæ teneatur alteri ſoluere totum id, quod huic ſoluo.

QVAERES DECIMO.

An ſi res debita pereat, excuſet à reſtitutione.

NE totidem idem repetamus iam de hoc Quæſito ſupra egimus, tamen claritatis gratia, aliqua breuiter attingemus, quorum Primum eſt quoties debitum ſiue ex delicto, ſiue ex contractu procedit, ſi tamen res eodem modo apud creditorem erat peritura, quo perijt apud debitorem, non tenebitur ad aliquid reſtituendum *ita Sairus claui regia lib. 10. tract. 5. cap 8. nu. 18. & alij apud ipſum.* Nu. 1

Secũdum quoties quis rem alienam magni pretij in extrema neceſſitate cõſumpſit, verius eſt non excuſari à reſtitutione, dum ad pinguiorem fortunam venerit, quamquam probabile ſit contrarium *ita Leſsius lib. 2. cap. 16. dub. 6. num. 63.* verum de his ſupra, quare, vt ad quintam deueniamus cauſam. Nu. 2

QVAERES VNDECIMO.

An publica poteſtas, excuſet à reſtitutione.

PVblicam poteſtatem, quibuſdam caſibus excuſare reſoluũt communiter omnes, quorum Primus eſt quoties quis legitimo modo rem vſurpauit, tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum, qui vſucapit, de qua agit *Leſsius lib. 2. cap. 6.* Secundus, quoties iudex in pœnam delicti per ſententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius, qui iniuriam paſſus eſt, tunc ſi iudicis ſententia veritate nitatur, & nõ falſa præſumptione poterit, qui iniuriã paſſus eſt mulctam retinere. Tertius quoties iudex auctoritate legum, & naturalem æquitatem ſequutus, aliquid alicui adiudicat, de qua agit *idem Leſsius lib. 2. cap. 7. dub. 8.* Quartus, quoties quis per ſententiam ordine iuris latam priuatus eſt officio, beneficio, &c. is, qui hæc poſtea obtinet non tenetur reſtituere, & ſi priuatim ſciat condemnatum eſſe innocentem, modo ille cauſa non fuerit illius falſæ ſententiæ *ita Leſsius* Nu. 1

lib.

lib 2.*cap*.16 *dub*.7.cuius ratio eſt, quia
priuatus officio, aut beneficio per ill m
ſententiam vere amiſit ius, & dominiũ,
ac proinde poſſunt valide alteri cõferri.

Nu. 2 Dixi in aliquibus caſibus, nam non
ſemper tutus erit, nec à reſtitutione alie
nus, qui ſecundum ius, aut iudicis ſen-
tentiam aliquid tenet, vt eſt videre in
eo, qui rem ſuam vendendo emptorẽ
citra dimidium iuſti pretij defraudauit.
Qui quidem ſecundum iura tuto in fo-
ro exteriori retinet exceſſum iuſti pre-
tij. Et tamen in conſcientia talis vendi-
tor tutus non erit, exceſſum iuſti pretij
retinẽdo *ita Petrus Aragon quæſt*. 62. *de
reſtit. ar*. 8 §. *His tamen non obſtantibus*.

Nu. 3 Verum aliqua, & ſatis difficilis extat
difficultas, quæ ſit læſio vltra dimidium
iuſti pretij, & an ſit conſideranda, & in
emptore, & in venditore, & quomodo;
ad hanc difficilem difficultatem breui-
ter, & clare reſpõdet *Diana par*. 8.*tract*.
10 *miſ reſol* 22 & primo in venditore
læſo, omnes communiter aſſerunt, ven-
ditorem tunc deceptum eſſe, quando
nondum recepit dimidium pretium
iuſtæ ęſtimationis, rei venditæ, v. g. ſi
res valet decem, & prætium conuentũ
ſit minus quinq; uel ſi res 20. valeat, &
ptiũ cõuẽtũ ad decẽ nõ aſcẽdat, hęc de
venditore vera ſunt, & licet de emptore
magis controuerſum ſit, an ſit obſeruã-
da eadem ratio tamen relictis aliorum
opinionibus. Dicendum æxiſtimo eã-
dem etiam in emptore ſeruandam eſſe
rationem, quare emptor tum demum
vltra dimidiũ iuſti pretij deceptus eſt,
ſi pro re valente 12. ſoluerit 25. ſeque-
retur non ſolum emptorem vltra dimi-
dium rei, ſed etiam in tota re fuiſſe de-
ceptum, nam totum pretium rei iuſtũ,
& vltra ipſi tollitur, res enim valet 12.
quæ ſi ex 25. cõuentis, ſiue ſolutis dedu-
cantur remanent adhuc 13, quæ tota
ſunt damno ipſius emptoris, & ſic tota
re empta, ſiue iuſta ipſius ęſtimatione,
& vltra læſus dicetur.

Quare æqualitatis conſeruandæ gra-
tia inter venditorem, & emptorem ne-
ceſſe eſt ſtatuamus, quod ſicut venditor
Nu. 4 pro re valente 12. accipiendo 5. vltra
dimidiũ lædi dicitur, quia 7. illi abſunt,
ita & emptor ſoluendo 19. læſus eſt in
7. quæ illi ſimiliter abſunt.

Vnde notat *Diana* quod in conſciẽ- Nu. 5
tiæ foro non liceret contrahentibus ſe
inuicem decipere, vſque ad dimidium
iuſti pretij. Neq; obſtat, quod iura per-
mittant hanc deceptionem vſque ad
dimidium iuſti pretij, nam hoc fit con-
ſulendæ Reipublicæ cauſa, ne propter
læſionem qualemcunque interturben-
tur rerum commercia, & repleantur li-
tibus tribunalia publica, & vltimo no-
tat *Diana* quod læſus citra dimidium
iuſti pretij poteſt recurrere ad Iudicem
Eccleſiaſticum, vt ratione peccati cõ-
pellat aduerſarium ad reſtitututionem
etiam per cenſuras.

QVAERES DVODECIMO.

*An religionis ingreſſus, excuſet à
reſtitutione.*

VErum vt à certioribus incipiamus, Nu. 1
animaduertendum eſt, quoties de
bitor religionem ingreditur, & profite-
tur, toties hodie profeſſio valebit, nec
poterit reuerti ad ſtatum ſecularem, cu
ius ratio eſt, quia debitoris perſona libe
ra eſt ita communiter omnes doctores
& præcipue Sanch. tom. 1. *ſumma lib*. 4. *ca*.
19. *num*. 21. adnotanter dixi (hodie)
quia licet certum ſit attento iure anti-
quo, profeſſionem preſſi ęre alieno ſuiſ-
ſe validam, & ſi profitendo redderetur
impotens ad ſoluendum, cum tamen in
ſeculo eſſet ſoluendo vt aſſerit *Sanch.
num*. 2. tamen deinde Sixtus V. anno
1587. in ſuo motu proprio fecit omni-
no inhabiles ad profeſſionem, itaut pro
feſſio non valeret, eos, qui fuerint ingẽ-
ti ære alieno ſupra vires ſuarum facul-
tatum grauati, vel reddendis rationi-
bus, ita obnoxij, vt ex huiuſmodi cauſa-
lis, vel moleſtia illata ſit, vel timendum
ſit, ne inferatur, quem motum propriũ
poſtea anno 1602. moderatus eſt Cle-
mens Octauus in alio motu proprio,
quo ad hoc ſolum, vt profeſsio illorum
valeret, quare quo ad illicitam horum
receptionem, & pœnas recipientium in
ſuo vigore manet ille motus proprius,
& ideo dixi (hodie) valere profeſsionẽ
ære alieno grauatorum, quare ſolum
difficultas eſt, an poſsit debitor religio-
nem ingredi, nec ne.

Pro

Nu. 2 Pro qua re aſſerendum eſt, primo quoties apud debitorem extat res in ſpecie,non poſſe debitorem omiſſa reſtitutione ingredi religionem. Cuius ratio eſt, quia nulla extat iuſta ratio non reſtituendi *ita Leſſius lib. 2 cap. 16. dub. 8. num 71. vbi num. 72.* aſſerit teneri aliquantiſper differre ingreſſum, vt creditoribus ſatisfiat, quoties debitor breui tempore,aut paucis annis, & conſuetis laboribus poteſt creditoribus ſatisfacere *ita etiam Petrus Nau lib. 4. cap. 4 num. 94. Sanch. tom. 1. ſumma lib. 4. cap. 29. nu. 8. & alij* ſecus autem dicendum ſi opus eſſet longo tempore, vt multis annis, vel inſolitis laboribus, tunc enim non tenetur expectare, ſed relinquendo omnia ſua creditoribus,poterit religionem ingredi *ita etiam Sanch. num.* 8.cuius ratio eſt, quia, qui actu bona non habet, nec eſt in proxima potentia ad ea habenda, cenſetur abſolute impotens ad ſoluendum,ac proinde ab obligatione reſtitutionis eſt excuſatus,ſiue teneatur ratione contractus, ſiue delicti.

Nu. 3 Et ſi res non extet in ſua ſpecie,tamē iniuſte facturus,ſi cum bona habeat ad ſoluendum creditoribus non ſoluat,ante ingreſſum religionis, aut ſufficienter diſponat, vt tempore ſtatuto illis ſatisfiat,quia cum ſoluendo ſit, tenetur lege iuſtitiæ id ita curare, vt religionis ingreſſus in creditorum præiudicium minime cedat *ita Sanch. loco ſupra citato numer. 3. vbi num. 4* aſſerit,quod ſi debita illa ſint incerta,& proinde pauperibus diſtribuenda, ea non obſtare ingreſſui religionis,& ſi ſoluendo non ſit, cum tamen in ſeculo manens poſſet ſoluere. Cuius ratio eſt,quia nil ita pium eſt, ac ſe,& ſua religioni dedicare,eſt tamen hoc intelligendum,vti aſſerit *Sanch.* quando debet nomine proprio illam, nam ſi iuſſus eſſet pauperibus aliena aliqua incerta erogare, & ipſe conſumpſiſſet, non reputaretur,ac debitor incertorum,qui ſolo iure eccleſiaſtico tenetur ea pauperibus elargiri,ſed naturali iuſtitiæ lege ad id teneretur,non aliter quam ad quæcunque alia debita certi domini, quare de hoc iudicandum eſt, perinde ac de quoque alio rei certæ debitore hæc optime *Sanch.* qui deinde concludit. Inſuper & ſi nomine proprio ea incerta debeat non liberaretur reſtituendi onere, ingrediendo religionem, ſed ſi habeat bona, quibus reſtituat tenetur ſtatim reſtituere, vel pauperibus, vel tradendo eam quantitatem debitam religioni,tāquam operi pio, quia cum ſtatim ſoluēdo ſit, non poteſt reſtitutionem, vſque ad profeſſionem differre,ſi vero ſoluendo non ſit, poteſt ingredi religionem vt diximus, verū de hoc fuſius *apud Sāch. vide etiam Petrum Aragonium quæſt 62. de reſtitutione ar. 8. cauſa octaua* quare vt aliam explicemus cauſam.

QVAERES DECIMOTERTIO.

An creditoris excommunicatio, excuſet à reſtitutione.

Nu. 1 Breuiter quidquid dicant alij *apud Sairum lib. 10. tract. 5 cap. 8. nu. 11. Petrum Aragonium quæſt 62. de reſt. ar. 8. cauſa tertia* verius exiſtimo,& ſi creditor ſit nominatim excommunicatus, nō ideo differri poſſe reſtitutionem *ita Leſſius lib. 2. cap. 16. dub. 9. numer. 79. Petrus Aragon. & alij* cuius ratio eſt, quia neque iure diuino, neque humano ob creditoris excommunicationem debitor liberatur à tali debito, ſtatim ſoluendo, poſt elapſum terminum; non iure diuino, quia nullum tale ius reperitur, neq; humano, quia licet aliqua dētur humana iura, quæ ſtatuant debita non eſſe ſoluenda excommunicatis nominatim, tamen non loquuntur de debito pecuniario, ſed de debito fidelitatis, & obſequij, leges enim penales, ſunt ſtricte intelligendæ, licet alij putent huiuſmodi iura intelligi, etiam de debito pecuniario, quod quidem probabile eſt, quæuā ſint huiuſmodi iura legite *Leſſium loco ſupra citato num. 77.*

Nu. 2 Neque dicas excommunicatos eſſe vitādos in omni cōuictu humano; verū ſoluere creditori eſt habere cum eo humanum commercium, maneat igitur hoc non licere, non inquam hoc dicas, quando cum communio, de qua eſt ſermo ſit valde parua, & breuis, & ſit in re neceſſaria, non debet talis communicatio videri prohibita *ita Leſſius num. 80.*

QVAERES DECIMOQVARTO.

An creditorum incertitudo, excuſet à reſtitutione.

Nu. 1 RЕſpondeo dicendum non excuſa-
re omnino, ſed debere reſtitutio-
nem fieri in pauperes iuxta communi-
orem doctorum ſententiam *ita Leſſius
lib. 2. cap. 16. dub. 10. Aragon. quaſt. 62. de
reſtitutione ar. 8. cauſa* 6. vbi habet diffe-
rendi reſtitutionem, cauſam eſſe incer-
titudinem creditorum, quæ facit, vt re-
ſtitutio non ſit facienda interim, quod
verus dominus inquiritur, & iam nos ſu
pra, quare conſulite, quæ ſupra in ſimili
materia ex communiore doctorum ſẽ-
tentia diximus, verum vt aliam expli-
cemus cauſam.

QVAERES DECIMOQVINTO.

An diſpenſatio, vel compoſitio cum Prælato excuſet, & quid dicendum de compenſatione.

Nu. 1 VErum quod attinet ad primum
breuiter dicendum puto excuſa-
re *ita Leſſius lib. 2. cap* 16. *dub.* 12. & iam
nos ſupra.

Nu. 2 Quo ad ſecundum quæri poteſt pri-
mo, an in foro conſcientiæ compenſa-
tio ſit valida, etiam ſi adſint creditores
anteriores, & licet circa hũc caſum, qui
practicabilis eſt, & ſæpe ſæpius occur-
rere poteſt multi viri docti negatiue re
ſpondeant, quia debitor in tali caſu acci
pit rem alteri obligatam, tamen cõtra-
ria ſententia probabilis eſt, & tutam vo
cat *Diana par. 3. tract. 5 miſ. reſolut.* 10. §.
Notentur, & in addit ſecund. reſolut. 8. *&
par. 7. tract.* 10. *miſ. reſol.* 18. & hanc do-
cent non nulli apud ipſum, & præcipue
Fernandez, qui ingenioſe aſſerit, habeo
apud me res Petri vita functi mihi de-
bentis aureos. ſcio illum è uita migraſ-
ſe, cum aliis debitis antiquioribus, rogo
an poſſim retinere res, quas habeo in
compenſationem mei debiti, ſcio reſpõ
ſionem poſſe retardari ex eo, quod Pe-
trus viuus teneretur prius priora debi-
ta perſoluere, ſi non poſſet omnibus ſi-
mul ſoluere: dico tamen potes eam
facere compenſationem, ratio eſt, quia
non tenetur ita rebus alienis prouidere,
vt ſuarum faciat iacturã, & e manibus
ſinat labi, quod præ illis habet, neque
eſt lex, quæ illum ordinem in compen-
ſatione præcipiat *hæc Fernandez.*

Quamquam *Comitolus in reſponſ. mo-* Nu. 3
ral. lib 3. *quaſt.* 39. limitet hanc ſenten-
tiam, niſi creditor poſſideret rem debi-
toris iure depoſiti, quia depoſitum com
penſationem non admittit, tamen *Tan-
nerus apud Dianam par. 3 tract. 5. miſ. re-
ſol.* 10. §. *Sed ego* putat etiam ſi creditor
poſſideat iure depoſiti poſſe compenſa-
tionem facere, ita etiam nouiſſime *Tur
linch. in decalog. tom* 2. *lib.* 7. *cap.* 4. *dub.* 5.
num. 7. & licet depoſitum compenſatio-
nem nõ admittat, vt habetur *in l. poſtre-
ma C. de compenſat.* tamen hanc, & alias
ſpectare ſolum ad forum externum, vel
certe intelliguntur, ſi aliter obtineri poſ
ſit compenſatio.

Vt autem melius hoc vltimum in- Nu. 4
telligatur, adhuc quæri poteſt, quænam
conditiones ſint neceſſariæ ad iuſtam
compenſationem faciendam, reſpõdet
ad hanc difficultatem *Diana par. 3. tra-
cta. 16. & miſ. reſol.* 49. requiri Primo, vt
debitum ſit moraliter certum, ita vt
debitor in conſcientia teneatur ad debi
tum ſoluendum, nec ſine peccato præ-
termittere poſſit, & hanc conditionẽ
confirmat etiam *par. 7 tract.* 10. *miſ. re-
ſol.* 16 *initio*, Secundo, vt non plus capi-
at, quam ſibi debetur. Tertio, quod ſibi
debitum ſit actu, non potentia *ita etiam
Aragon. quaſt.* 62. *de reſt. ar.* 8 *cauſa quar-
ta.* Quarto, vt non poſſit eam, alia ratio-
ne adipiſci, quia deſunt teſtes, vel debi-
tor potens eſt, vel iudex non vult con-
demnare, vel certe non abſque notabi-
li moleſtia, vel expenſis, ſcandalo, vel
amiſſione beneuolentiæ, & fauoris, qua-
re ſi rem tuam furto ſublatam per iudi
cem commode recuperare potes, & nõ
facis, peccas contra iuſtitiam legalem,
nam iudici iniuriam facis, eius officium
vſurpando, hoc autem peccatum, ceſ-
ſante ſcandalo, non videtur mortale, *ita
Turlinch in decalog. to.* 2. *lib* 7. *cap.* 5. *dub.*
5. *num.* 4. *Diana loco ſupra citato reſol.* 17.
vbi quærens an ſi quis occulte vtatur
compenſatione peccet mortaliter, ſi rẽ
debitam poterat in iudicio abſque gra-
ui

Digitized by Google

ui detrimento repetere, & licet affirmatiua ſententia ſit communis: tamen negatiuæ ſententiæ adhæret Quinto, vt admoneat debitorem, vel hæredes iam debitum eſſe ſolutum ne bis ſoluat.

Nu. 5 Iterum quæras an ſartor poſſit ſibi retinere fragmenta, quæ ſuperſunt ex veſtibus, & compenſationem facere reſpõdet *Sanch. in opuſ. tom. 1. lib. 1. cap. 7. dub. 3. num. 4.* ſi fragmenta, quæ ſuperſunt etiam eſſent magna, & magni valoris licitum eſt ea emere à ſartoribus magiſtris, non vero à famulis, quia illis communiter minus ſoluitur, quam merentur facturæ, atque ita mihi dixerunt multi ex timoratis, & rectæ conſcientiæ cum quibus hæc contuli, & ſic ſibi compenſant, & ſatisfaciunt, his, quæ ſuperſunt, quæ ratio non procedit cum famulis *ita Sanch.* quam quidem doctrinam cum omnimoda libertate aſſequi non audeo, neque auctoritate tanti viri illam negare, quare animaduertant bene ſartores, nam ſæpe ſæpius ſoluitur id, quod eis ex facturis debetur, & nunquam vidi ſartores huiuſmodi fragmẽta dominis teſtituere *ita etiam Diana par. 4. tract. 4 reſol. 176. fine* atque hæc ſatis dicta ſufficiant, quod attinet ad reſtitutionem.

FINIS
SECVNDI TRACTATVS.

ANT 131/285

Digitized by Google

X.VI
7
22

Digitized by Google

QVAERES DECIMOQVARTO.

An creditorum incertitudo, excuſet à reſtitutione.

Nu. 1 RESpondeo dicendum non excuſare omnino, ſed debere reſtitutionem fieri in pauperes iuxta communiorem doctorum ſententiam *ita Leſſius lib.2.cap.16.dub.10. Aragon.quaſt. 62. de reſtitutione ar.8.cauſa 6.* vbi habet differendi reſtitutionem, cauſam eſſe incertitudinem creditorum, quæ facit, vt reſtitutio non ſit facienda interim, quod verus dominus inquiritur, & iam nos ſupra, quare conſulite, quæ ſupra in ſimili materia ex communiore doctorum sẽtentia diximus, verum vt aliam explicemus cauſam.

QVAERES DECIMOQVINTO.

An diſpenſatio, vel compoſitio cum Prælato excuſet, & quid dicendum de compenſatione.

Nu. 1 VErum quod attinet ad primum breuiter dicendum puto excuſare *ita Leſſius lib.2.cap 16.dub.12.* & iam nos ſupra.

Nu. 2 Quoad ſecundum quæri poteſt primo, an in foro conſcientiæ compenſatio ſit valida, etiam ſi adſint creditores anteriores, & licet circa hũc caſum, qui practicabilis eſt, & ſæpe ſæpius occurrere poteſt multi viri docti negatiue reſpondeant, quia debitor in tali caſu accipit rem alteri obligatam, tamen cõtraria ſententia probabilis eſt, & tutam vocat *Diana par.3.tract.5 miſ.reſolut.10.§. Notentur, & in addit ſecund.reſolut.8. & par.7.tract.10. miſ. reſol. 18.* & hanc docent non nulli apud ipſum, & præcipue *Fernandez*, qui ingenioſe aſſerit, habeo apud me res Petri vita functi mihi debentis aureos. ſcio illum è vita migraſſe, cum alijs debitis antiquioribus, rogo an poſſim retinere res, quas habeo in compenſationem mei debiti, ſcio reſpõſionem poſſe retardari ex eo, quod Petrus viuus teneretur prius priora debita perſoluere, ſi non poſſet omnibus ſimul ſoluere: dico tamen potes eam facere compenſationem, ratio eſt, quia non teneris ita rebus alienis prouidere, vt ſuarum facias iacturã, & e manibus ſinat labi, quod præ illis habet, neque eſt lex, quæ illum ordinem in compenſatione præcipiat *hæc Fernandez.*

Nu. 3 Quamquam *Comitolus in reſponſ. moral.lib 3.quaſt.39.* limitet hanc ſententiam, niſi creditor poſſideret rem debitoris iure depoſiti, quia depoſitum compenſationem non admittit, tamen *Tannerus apud Dianam par.3 tract.5.miſ reſol.10.§.Sed ego* putat etiam ſi creditor poſſideat iure depoſiti poſſe compenſationem facere, ita etiam nouiſſime *Turlinch.in decalog.tom 2.lib.7.cap.4. dub.5. num.7.* & licet depoſitum compenſationem nõ admittat, vt habetur *in l.poſtrema C.de compenſat.* tamen hanc, & alias ſpectare ſolum ad forum externum, vel certe intelliguntur, ſi aliter obtineri poſſit compenſatio.

Nu. 4 Vt autem melius hoc vltimum intelligatur, adhuc quæri poteſt, quænam conditiones ſint neceſſariæ ad iuſtam compenſationem faciendam, reſpõdet ad hanc difficultatem *Diana par.3.tract.16.& miſ.reſol.49.* requiri Primo, vt debitum ſit moraliter certum, ita vt debitor in conſcientia teneatur ad debitum ſoluendum, nec ſine peccato prætermittere poſſit, & hanc conditionẽ confirmat etiam *par.7 tract.10. miſ. reſol.16.initio,* Secundo, vt non plus capiat, quam ſibi debetur. Tertio, quod ſibi debitum ſit actu, non potentia *ita etiam Aragon.quaſt.62.de reſt.ar.8 cauſa quarta.* Quarto, vt non poſſit eam, alia ratione adipiſci, quia deſunt teſtes, vel debitor potens eſt, vel iudex non vult condemnare, vel certe non abſque notabili moleſtia, vel expenſis, ſcandalo, vel amiſſione beneuolentiæ, & fauoris, quare ſi rem tuam furto ſublatam per iudicem commode recuperare potes, & nõ facis, peccas contra iuſtitiam legalem, nam iudici iniuriam facis, eius officium vſurpando, hoc autem peccatum, ceſſante ſcandalo, non videtur mortale, *ita Turlinch in decalog.to.2.lib 7.cap.5. dub.5.num.4. Diana loco ſupra citato reſol. 17.* vbi quærens an ſi quis occulte vtatur compenſatione peccet mortaliter, ſi rẽ debitam poterat in iudicio abſque gra-

ui

ui detrimento repetere, & licet affirmatiua ſententia ſit communis: tamen negatiuæ ſententiæ adhæret Quinto, vt admoneat debitorem, vel hæredes iam debitum eſſe ſolutum ne bis ſoluat.

Nu. 5 Iterum quæras an ſartor poſſit ſibi retinere fragmenta, quæ ſuperſunt ex veſtibus, & compenſationem facere reſpōdet *Sanch. in opuſ. tom.* 1. *lib.* 1. *cap.* 7. *dub.* 3. *num.* 4. ſi fragmenta, quæ ſuperſunt etiam eſſent magna, & magni valoris licitum eſt ea emere à ſartoribus magiſtris, non vero à famulis, quia illis communiter minus ſoluitur, quam merentur facturæ, atque ita mihi dixerunt multi ex timoratis, & rectæ conſcientiæ cum quibus hæc contuli, & ſic ſibi compenſant, & ſatisfaciunt, his, quæ ſuperſunt, quæ ratio non procedit cum famulis *ita Sanch.* quam quidem doctrinam cum omnimoda libertate aſſequi non audeo, neque auctoritate tanti viri illam negare, quare animaduertant bene ſartores, nam ſæpe ſæpius ſoluitur id, quod eis ex facturis debetur, & nunquam vidi ſartores huiuſmodi fragmēta dominis reſtituere *ita etiam Diana par.* 4. *tract.* 4 *reſol.* 176. *fine* atque hæc ſatis dicta ſufficiant, quod attinet ad reſtitutionem.

FINIS

SECVNDI TRACTATVS.

ANT 131285

X·VI
7
22

Digitized by Google